

UNIVERSITY OF ARIZONA

39001003365098

9
L5
v. 21
1894

LISTY FILOLOGICKÉ.

Vydávají se

nakladem Jednoty českých filologů v Praze.

Odpovědní redaktoři

JAN GEBAUER a JOS. KRÁL.

Prof. knihovna r. gymnasia
K. H. Bor. v Něm. Brodě.

Čís. inv. 1399
kat. A 109

ROČNÍK DVACÁTÝ PRVNÍ.

1063

V PRAZE.

Tiskem dra. Edvarda Grégra.

1894.

Obsah ročníku dvacátého prvního.

Pojednání.

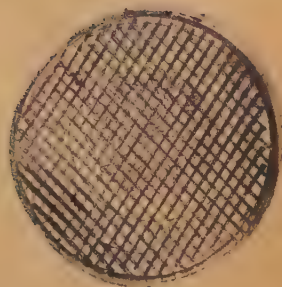
	Strana
O prosodii české. Napsal Josef Král 1—35, 161—192, 241 až	
	265, 321—353, 401—448
Příspěvky k mluvě Herodotově. Od Zděnka Vysokého 35—44, 192—198	
Studie o štokholmské legendě Kateřinské. Od Bohd. Jedličky 44—73	
O podřečí chromeckém. Napsal Ignác Hošek 73—100, 266 až	
	288, 358—365
Hláskoslovné a tvaroslovné zvláštnosti Hájkova Herbáře	
(z roku 1562) a Veleslavínova Kalendáře Historického	
(z roku 1578). Spracoval Jaroslav Bidlo 100—106, 203 až	
	212, 288—301, 378—391, 448—461
Klasobraní po rukopisích. Podávají Fr. Černý, Fr. Kytler a J.	
Polívka.	106—115, 219—231
Příspěvky ke kritice a výkladu textů staročeských. Podává	
Vojtěch Kebrle	198—203
Některé novoty v češtině spisovné. Podává J. Gebauer . . .	212—218
O nových nálezech v Troji. Referuje L. Niederle	353—358
Bohemář menší. Dle rukopisu otiskl V. Flajšhans.	365—372
Vliv literatury staroslovenské na staročeskou. Napsal V.	
Flajšhans	372—378, 463—469
Dřevo a drvo. Napsal Dr. V. Flajšhans	469—471
Příspěvek ke kritice a výkladu stě. Alexandreidy	472

Úvahy a zprávy.

Frant. Groh: Max Collignon, Handbuch der griechischen Archaeologie. Deutsche Ausgabe von J. Friesenhahn. — A.	
S. Murray, Handbook of Greek Archaeology	115—116
Frant. Čáda: Franz Susemihl, Geschichte der griechischen Litteratur in der Alexandrinerzeit	116—118
Frant. Groh: Tabulae, quibus antiquitates Graecae et Romanae illustrantur. Edidit Stephanus Cybulski	119

Ant. Krecar: Stručný přehled náboženství, literatury a starožitností římských. Na pomoc pro žáky gymnasijsní uchystal Karel Koblížek	119—124
F. Krsek: Souvislé úkoly z četby Xenofonta pro V. a VI. třídu gymnasijsní sestavil Jaroslav Gustav Schulz	124—131
F. Krsek: Q. Horatia Flakka vybrané básně. Pro česká gymnasia vydal Dr. Karel Cumpfe	131—135
Frant. Groh: Čtyři sochy antické. Výklady dra Jos. Nováka	135
Jos. Král: Aristofanův Plutos. Přeložil Aug. Krejčí	135
Jos. Král: Ukázky časoměrného, přízvučného a časoměrně přízvučného překladu básní Horatiových. Podává Dr. Edvard Štolovský	136—140
F. Čáda: Jaroslav Štastný, Styky Athen s Alexandrem Velikým před jeho výpravou do Asie. — Studie o při Harpalské	141—144
Jar. Štastný: František Vávra, Aratos, náčelník spolku achajského	144—145
J. Zubatý: Příspěvky k české etymologii lidové. Sepsal J. Černý	145—155
Jaroslav Štastný: Caesarovy a Pompejovy boje u Dyrrhachia r. 48 př. Kr. Napsal Jan Vařeka	231—232
Frant. Groh: Jak působil veřejný život v Řecku starověkém na rozvoj řečnictví. Napsal Václav Šejvl	232—233
Vojt. Viravský: Metrický překlad pseudovergiliovské básně „Komár“ (Culex) od Antonína Škody	233
Frant. Groh: Thukydidovo vyprávění války Peloponneské. Kniha II. kap. 1—54. Přeložil Jan Konůpek	234
T. Snětivý: D. Junia Juvenala satiry V. a VII. Přeložil Frant. Ruth	234—235
Jos. Zubatý: Likvida-metates i de slaviska språken af Tore Torbiörnsson	235—237
Ant. Krecar: Der zweite punische Krieg und seine Quellen Polybius und Livius nach strategisch-taktischen Gesichtspunkten beleuchtet. Die Jahre 219 und 218 mit Ausschluss des Alpenüberganges. Ein Versuch von Josef Fuchs	301—305
Frant. Čáda: Karel Svoboda, Srovnání bajek Phaedrových s řeckými aesopskými. XII. zpráva cis. král. vyššího státního gymnasia ve Valašském Meziříčí, vyd. na konci škol. roku 1891 až 1892	305—307
Frant. Čáda: Dr. Franciscus Sal. Kovář, Legum platonicarum libri alterius vindiciae. XIII. zpráva cis. král. vyššího státního gymnasia ve Valašském Meziříčí, vydána na konci škol. roku 1892—93	307—311
P. Hrubý: Přehled dějin literatury římské. Se zvláštním zřetelem k žákům středních škol sestavil Gabriel Šuran, prof. gymnasia roudnického	311—312
J. Jursa: Dvě verše starofrancouzské legendy o sv. Kateřině Alexandrijské. Vydal Jan Urban Jarník. V Praze. Ná-	

	Strana
kladem české akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění	312—317
V. Flajšhans: Zpráva o c. k. realném a vyšším gymnasiu v Praze ve Spálené ulici. Dr. Jan V. Novák, O knihách k učení latinskému J. A. Komenského	392
V. Flajšhans: 11. program českého gymnasia v Opavě. 1894. V. Prasek, K dějinám školství ve Slezsku	392
V. Flajšhans: Výroční zpráva zemské vyšší reálné školy v Telči 1894. V. Martinek, Školy města Telče	392—393
V. Flajšhans: Výroční zpráva c. k. akadem. gymnasia v Praze za šk. r. 1894. Jmenné tvary adjektivní a jednoduchá prae- terita ve spisech Husových. Napsal Kar. Novák	393—394
J. Krejčí: Friedrich Kluge. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. Fünfte verbesserte Auflage. Strassburg. K. J. Trübner 1894	394—395
J. Krejčí: Karl Faulmann. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache nach eigenen neuen Forschungen. Halle a. S. 1893	395—396
J. Krejčí: Dr. V. E. Mourek. Syntaxis složených vět v gotštině. Rozpravy české akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění	396—397
Fr. Groh: Griechische Kunstgeschichte von Heinrich Brunn	472—476
F. Černý: Dva evangelistáře. Vydal Ferd. Menčík	477
Odpověď p. dru V. Flajšhansovi	478
J. P.: Archiv für slavische Philologie. Herausgegeben von V. Jagić	237—240
Seznam článků z listů odborných	155—160, 317—320, 397—400

O prosodii české.

Napsal Josef Král.

Hlava třetí.*)

„Počátkové českého básnictví“ a boj o prosodii jimi vzbuzený.

§ 27. V hlavě předešlé vyloženo bylo obšírně, že mezi r. 1795—1818 básněno bylo téměř výhradně dle přízvuchné theorie Dobrovského, a to celkem za velmi přísného šetření jejích pravidel. Změny a doplňky této theorie, některými navrhované, vesměs (až na poslední pokus Puchmayerův) stály na jejích základech a těmi nehýbaly; vyšly všechny ze snahy, učiniti tvar českého přízvuchného hexamtru a pentamtru rozmanitějším. Pro všeliká metra moderní a pro obyčejnější lyrická metra antická prosodická pravidla Dobrovského básníkům a překladatelům tehdejšímu dostačovala úplně. Časoměrně básniti v této době téměř na dobro se přestalo, odpor pak, jež theorii Dobrovského kladl r. 1804 Jungmann, nebyl veřejný, odpor jeho pozdější ostýchavý a nevydatný. Pokusy Stachův a Hřibův, vyvrátiti učení Dobrovského, byly takové, že nemohly míti výsledku.

Při takém stavu věcí mohlo se zdáti, že prosodická theorie Dobrovského, schvalovaná téměř všemi básníky tehdejšími, zabezpečena jest pro všechny časy jakožto prosodie jazyku českému jediné vhodné. Kdyby jí bylo bývalo dopřáno času k přirozenému, ničím nerušenému vývoji, byla by se zajisté v rukou povolanějších básníků, nežli byli ti, kteří jí prakticky uvedli v život, a dalším bádáním o povaze a podstatě českého přízvuku, jehož základní pravidla správně již naznačil Dobrovský, v mnohých částech doplnila a zdokonalila a byla by se stala i spůsobilejší

*) První dvě hlavy tohoto pojednání uveřejněny jsou v předešlém ročníku „Listů fil.“

k napodobení těch meter antických, která se povaze českého přízvuku více nebo méně přičila. Kdyby se to bylo stalo, měli bychom dnes již hotovou, požadavkům meter moderních i antických vyhovující prosodii, měli bychom i přízvukné převody básnických děl antických, která v době po r. 1818 překládána s velkou horlivostí, převody, jež by pro přístupnost své prosodické formy jistě byly mnohem účinněji působily i na širší vrstvy české intelligence, než působiti mohly překlady časoměrné, jichž zevní tvar tomu, kdo nebyl klassicky vzdělán, zůstával nepřístupným a čtení jich mu znechucoval.

Ale stalo se jinak. Přirozený rozvoj přízvukné prosodie Dobrovského byl násilně zastaven, základy její prohlášeny za nesprávné, a na její místo postavena prosodie jiná, jakožto jediné správná a přípustná. Prosodie přízvukná nebyla sice umlčena, ale nevyvázla z boje s časomírou bez pohromy a beze změn, vesměs nesprávných. Prosodická forma českého básnictví, sražená jsouc násilně z dráhy své přirozené, octlá se na scesti, po kterém bloudila po mnoho let a bloudí částečně dosud, na velikou škodu přesného rhythmů, jehož má dbáti každá produkce básnická, která básnické myšlenky odívati chce umělou formou rhythmickou.

Tento násilný a v mnohých příčinách velice škodný převrat v prosodii české způsobili tak často u nás velebení Počátkové českého básnictví, kteří vyšli r. 1818, 22 let po vzniku přízvukné prosodické theorie Dobrovského.

Počátkové českého básnictví, obzvláště prosodie (v Prešpurku a v Praze 1818) vydáni byli J. Blahoslavem, jímž podepsána jest předmluva; ale skladatelé jich jsou Šafařík a Palacký, jich původcem Jungmann.

O vzniku „Počátků“ můžeme si nyní učiniti soud dosti jasný. Z „Vlastního životopisu Frant. Palackého“, otištěného v Osvětě 1885, str. 575 n., vysvítá, že Palacký již r. 1815 v rozmluvách s Vilímem Šímkem dotýkal se také prosodie; patrně již tehdy začal kloniti se k časomíře (str. 584; srv. i další slova Palackého na str. 585). Z r. 1817 pochází i jedna báseň jeho časoměrná (srv. Listy ř. XX, str. 209). R. 1817 začal přýpsati listy o české prosodii, které chtěl připsati Benediktinu a vydati v Hromádkových Prvotínách; s Hromádkou i s Palkovičem o věci té již dříve bez výsledku se hádával (str. 585). Tehdy též seznal, že Šafařík, právě v Jeně meškající, o věci té smýšlí podobně, jako on sám. Šafařík, vracaje se z Jeny, setkal se počátkem června r. 1817 s Palackým v Prešpurku a přinesl s sebou z Jeny pojednání o české prosodii. Palacký byl již tehdy vyhotovil první dva listy, po dalších hovorech s Šafaříkem sepsal ještě list pátý. Šafařík pak pojednání své přeměnil v list

třetí a čtvrtý a přidal list šestý. První dva listy Palackého prý Šafařík také četl a opravil. V listopadu r. 1817 poslán společný spis do censure a vyšel koncem března r. 1818 (ib. str. 587 n. a str. 591). Tou asi dobou vskutku „Počátkové“ vyšli; nebo 29. dubna 1818 píše Jungmann Markovi: „Počátky básnictví českého (od Šafaříka a Palackého, ač to tajemství jest) již mám v rukou“ (ČČM. 1882, str. 449).

Dle vlastních slov Palackého pocházejí tedy „Počátkové“ od něho a Šafaříka; Blahoslav měl, jak Palacký ústně pověděl Zelenému (*Zelený*, Život Josefa Jungmanna², str. 218 p.), činití toliko při vydání tohoto díla. *)

Ale toto vyličení vzniku „Počátků“, podané Palackým, není úplné. Palacký nezmiňuje se tu o účastenství Jungmannově, jež vlastními listy Jungmannovými je dosvědčeno.

Jungmann o úmyslu Šafaříkově, vydati spis, týkající se prosodie, dosti dlouho před vydáním jeho (t. j. před koncem března 1818) věděl. Zmiňuje se o něm v listu k Markovi dne 29. prosince 1817: „Očekávejte listu od něho (t. od Šafaříka) a nepochybně i rokování o prosodii české. On všecek jest časův, nic o přízvuku a rýmích, a což kdy uvidí nejstarší básně naše Hankou nalezené býti bez rýmu, ač ducha Ossianova!“ (ČČM. 1882, str. 178). A v jiném listě k Markovi ze dne 24. února 1818 píše: „Že se tolikerym uším mira časová lepší býti zdá, již to samé jest jakýmsi důkazem její dobroty. Jen kterak ji zvelebiti a zaraziti? To, jak píšete, jediné básníkům zůstaveno; 5000 veršů dle návržení Šafaříkova více zpraví než všechna pravidla, toliko báti se, aby nějaké dřevěné ucho také nám nechtělo pravidla kouti, a proto bych přál, aby někdo z citlivějších a hudby povědomých se o to pokusil, hudba vždy musí býti zkušujícím kamenem, a co v ní ob stojí a všelijak ob stojí, to bez rozpaku pravidlem býti může“ . . . „Šafařík s Palackým (ač se jmenovati nechť) vydají prý co nejdříve něco o českém básnictví, kteréž, jak brzo vyjde, Vám odešlu“ (ib. 1882, str. 445). V dopise bez datum, ale pocházejícím patrně z doby před dubnem 1818, píše opět Markovi: „Šafařík . . . Vás pozdravuje a nepochybuje, že i prý Vy s ním a s Palackým (s kterýmž něco vydají o českém básnictví) časové prosodii přednost dáte. Za 4 prý neděle již to vyjde“ (ib. 1882, str. 446). Marek tuto zprávu Jungmannovu oznámil hned 26. ledna 1818 Zieglerovi (v. jeho list ve Světozoru 1869, str. 303).

*) Po tomto vyličení vzniku „Počátků“ skrze samého Palackého nemělo by se již tvrditi, že nelze přesně rozhodnouti, jaké účastenství měli tito dva či tři muži (t. Šafařík, Palacký a Blahoslav) při spise tom, jak píše na př. *Paroubek*, str. 24.

Z listů těch vychází nepopíratelně na jevo, že Jungmann byl již před vydáním „Počátků“ s Šafaříkem aspoň v písemném spojení, že účel a, jak můžeme souditi z listu druhého, i obsah spisu chystaného aspoň do jisté míry znal a skládání jeho sledoval s velmi živým zájmem. Jungmann vůbec tou dobou, jak vidíme z jeho dopisů, přemýšlel opět podrobněji o prosodii časoměrné a i jiné ke skládání časoměrných básní nabádal. To vysvitá jasně z jeho dopisů k Markovi ze dne 19. ledna, 24. února a 8. dubna 1818 (ČČM. 1882, str. 183, 184 a 445). Pobádal také již před vyjitím „Počátků“ Marka, aby básnil časoměrně. Aspoň ho Marek v dopise ze dne 15. března 1818 (ČČM. 1888, str. 162) prosí, jak by měl překládati Krummacherova Jana Křtitele v jambech časoměrných. Svobodovi Navarovskému dle listu Svoboda k Hankovi ze dne 14. prosince 1817 uložil, aby překládal (Senekovu) tragoedii Trojanky do češtiny. „Že však veršování“ — praví v tomto dopise Svoboda — „mně trochu trdně přichází pro nedůstatek prosodie, nepřim a vhod by mně velice bylo, kdyby nám Jungmann, neb on jedině sto jest, své o tom nálezy podal, aneb aspoň samému na ruku dal“ (ČČM. 1859, str. 399). Že Jungmann Svobodu vybízeli k překládání časoměrnému, v listě sice řečeno není, ale nemůže býti o tom pochybnosti; po pravidlech prosodie přízvukně Svoboda poptávati se nemusil. Dle téhož listu (ČČM. 1859, str. 399) složil tehdy Svoboda i epickou báseň o Přemyslu Otakarovi hexametrem, zajisté také časoměrným.

Jungmann tedy o úmyslu Šafaříkově, vydati spis o prosodii, věděl, byl stran spisu toho se Šafaříkem ve spojení a hleděl již napřed zajistiti příznivý výsledek návrhům, v tom spise podávaným, tím, že přátele své (pokud víme, aspoň Marka a Svobodu) nabádal již před vyjitím „Počátků“ k básnění časoměrnému.

Ale Jungmann byl více než tichým účastníkem podniku Šafaříkova a Palackého; on zajisté byl jeho vlastním původcem. Z obou vydavatelů „Počátků“ jen jeden, Palacký, byl již před r. 1817 rozhodným přítelem časomíry; vysvitá to z jeho vlastního přiznání, výše uvedeného, jakož i z toho, že již r. 1817 časoměrně básnil. Sám také tehdy již pojednání jakés o časomíře sepsal a chtěl je vydati; vydání tohoto pojednání urychlil Šafařík, když, vrátiv se z Jeny, počátkem června r. 1817 setkal se s Palackým v Prešpurku. Zevní popud k vydání tohoto pojednání dal Palackému tedy Šafařík. Ale právě Šafařík téměř až do konce r. 1816 básnil stále přízvukně, přesně dle theorie Dobrovského. Báseň Jarmila na Slavislava v Prvotínách 1816, str. 617, jež je sice bez podpisu, ale najisto Šafaříkova, má na konci poznámku: V Jeně dne 9. září 1816, báseň Na rozloučenou V. P. (ib. 1816,

str. 625), podepsaná pouze písmenem S., poznámku: V Jeně, dne 3. října 1816. *)

Jestliže Šafařík téměř až do konce r. 1816 básnil přízvučně, a to velmi přesně přízvučně, je málo pravdě podobno, že by již v Jeně byl se přesvědčil o nepřipustnosti Dobrovského prosodie přízvučné. Kdyby byl býval tehdy se svým úsudkem o prosodii české hotov, nebyl by asi ještě tehdy básnil přízvučně.

Šafařík v Jeně zajisté zabýval se horlivě metrikou antickou; svědčí o tom důkladná jeho znalost této metriky. Je možno, že dokonalé a rozmanité metrické útvary básní řeckých jemnocitnému Šafaříkovi více se líbily než prostší metra poesie moderní, že i časoměrná prosodie antická činila na něj dojem větší dokonalosti než přízvučná prosodie moderní. Ale od tohoto poznání až k úplnému zavržení prosodie přízvučné, jaké se jeví v „Počátcích“, jest ještě značný krok, a ten — jak mně se zdá — Šafařík v Jeně ještě nevykonal. Měl tedy Šafařík v Jeně snad nějaké pochybnosti o správnosti theorie přízvučné, které si již písemně poznamenal, chtěje je snad pronést veřejně, jak souditi musíme z výroků Palackého ve vlastním jeho životopise, ale pochybnosti, které nebyly ještě tak silné, aby mu bránily básnit přízvučně a aby nutkaly ho — jako Palackého — skládati verše časoměrné. Snad vskutku Šafařík — jak tvrdí Palacký ve svém životopise — v Jeně již něco o prosodii sepsal, pochybuji však, že by již tehdy byl dospěl k tak naprostému zamítání prosodie přízvučné, jaké se jeví v „Počátcích“, a že by v Jeně byl vznikl onen příkrý tón, jímž všechny listy „Počátků“ jsou provanuty. Jestliže však již v červnu 1817 prosodické pochybnosti Šafaříkovy změnily se v naprosté přesvědčení, že prosodie přízvučná jest nepřipustná, nestal se tento tak rychlý převrat v Šafaříkovi postupem zcela samostatným, nýbrž působením cizím, zajisté působením Jungmannovým **).

*) Také Šafaříkův přízvuchný překlad Schillerovy Marie Stuartky a Aristofanových Oblaků pochází dle zprávy v Palkovičově Týdenníku 1817, str. 268 a 312 ještě z Jeny.

**) Šafaříkův třetí list v „Počátcích“ psán jest kdysi na podzim. Vysvítá to z jeho úvodu, str. 33 ze slov: „Ty se připoj ku boku mému, at projdeme ten žlutolistý háj, ne létavým — nebo léto pomínulo, krev ochladla, i stíženému, což nade všecko jest, srdci odlehlo — odváženým předce krokem, nakocháme se v rozmanitém rozviti a svítí suchých ratolestí jeho, pak sobě kdesi, ne ve stínu víc, u kořenů lípy z krásy zuté odpočineme.“ Ne-li celý tento list, aspoň poslední tvar jeho pochází tedy kdysi z podzimu r. 1817. Na podzim r. 1816 básnil Šafařík ještě přízvuchně; tehdy pojednání, zamítající prosodii přízvuchnou naprosto, ještě psáti nemohl. Možná, že zpráva Palackého, dle níž psal o prosodii Šafařík již v Jeně, zakládá se vůbec na omylu.

Slovenští studující, vracejíce se z Jeny, zastavovali se zpravidla v Praze a neopomijeli tu navštěvovati Jungmanna. To zajisté učinil i Šafařík*). Správně soudí jistě *Zelený* na m. v pozn. u. a jini po něm, že mezi Jungmannem a mladým, nadšeným básníkem slovenským rozprchl se hovor o českém básnictví a také o prosodii, v němž asi Jungmann mínění své o přípustnosti jediné časomíry v češtině obsírně vyložil a Šafaříka, zaujatého pro metriku a prosodii starověkou, o správnosti tohoto svého mínění přesvědčil. Jakmile to se mu podařilo, nebylo mu zajisté těžko mladého a nezkoušeného nadšence, jenž snad již měl nějaké pochybnosti o správnosti prosodie přízvuchné, přiměti k tomu, aby zvláštním spisem hleděl přízvuchnou theorii Dobrovského poraziti a na místo její povznést časomíru. Doba byla k tomu příhodnější než dříve; mohl zajisté souditi Jungmann, že pokusy Puchmayerovými (zvláště jeho posledním z r. 1814), měniti theorii Dobrovského, u leckoho víra v její správnost jest zviklána; časoměrný překlad Hollého, vyšlý r. 1813 v Palkovičově Týdenníku, a reformy Hříbovy, jakkoli neobratné, mohl Jungmann také pokládati za projevy nespokojenosti s dosavadním směrem prosodickým. Mohl tedy nadíti se lepšího úspěchu než r. 1804 svým „Nepředsudným míněním“. K tomu naskytl se mu člověk, jakého dávno pohřešoval k provedení záměru svého, povaliti totiž prosodii Dobrovského. Páni vlastenci, které opětně r. 1813 v Prvotinách vybízeli, aby zdání své o prosodii české v časopise tom ukládali, až na Hříba tohoto vyzvání Jungmannova nedbali; za to vyskytl se nyní Jungmannovi člověk, jenž nejen svým vzděláním, nýbrž i svým zápalem mohl věci jeho dopomoci k vítězství. Jungmann příležitosti té se chopil a uvalil na bedra Šafaříkova to, co vlastně vykonati měl sám, měl-li tak pevně přesvědčení, že cesty, po nichž kráčí prosodie česká, nejsou pravé. Ale Jungmann ve věcech poněkud choullostivějších neměl

*) V *Zeleného* Životopise J. Jungmanna², str. 218 tvrdí se, že Šafařík navštívil Jungmanna v Praze v květnu 1817. Podobné tvrzení mají i jini, na př. *Vepřek*, str. 34 a *Paroubek*, str. 24 („nad to pak víme, že Šafařík vraceje se... z Jeny obcoval s Jungmannem, s nímž se tento o své mínění v příčině prosodie sdělil“). Nevím, je-li zřejmě dosvědčeno, že Šafařík r. 1817 v Praze s Jungmannem obcoval, či zakládá-li se toto tvrzení na kombinaci, ale že je správné, o tom nepochybují. Dle Palkovičova Týdenníku 1817, str. 312 přijel Šafařík z Jeny do Prešpurku 8. června 1818, dle životopisu Šafaříkova od J. Jirečka (*Österreichische Revue* III, 1865, 8. Band, str. 6) přijel do Jeny v září 1815, odjel odtamtud v květnu 1817 a na začátku června byl v Prešpurku. V. Nejedlý v básni své *Bohyně* (v. *Vepřek*, str. 41 p.) soudil podobně, patrně asi také na základě své kombinace; zmiňuje se také o mnohém sem tam dopisování (patrně s Jungmannem), po němž se spisovatelé „Počátků“ „rozčepejňili a s chutí na muže slávou oděného vystřelili.“

bojechtivosti*). Byl by sice rád porazil Dobrovského prosodii přízvучnou, ale proti Dobrovskému osobně a veřejně vystoupiti odvahy neměl. Proto nepustil se s Dobrovským v otevřený boj, nýbrž ponukl k němu jiného, Šafaříka, tak jako dříve hleděl k boji proti Dobrovskému podníti pp. vlastence vůbec. Zkrátka Jungmann náležel také v řadu těch četných lidí, kteří sice rádi proti někomu něco provedou, ale pomocí jiných.

Domněnka tato, že vlastním původcem „Počátků“ jest Jungmann, dochází stvrzení i současnými zprávami. Šafařík se příliš netajil, že jest spoluskladatelem tohoto spisu. Dom. Kinský v dopisu k V. Hankovi ze dne 26. července 1818 sděluje, že počtil ho Šafařík velinovým výtiskem Počátků prosodie české (ČČM. 1881, str. 110). Zajiště tedy vešlo záhy v známost, kdo jsou skladatelé této knihy, a bylo by se tak stalo při malém poměrně počtu tehdejších spisovatelů českých, i kdyby skladatelé sebe lépe se byli tajili. I V. Nejedlý, jak vidíme z místa jeho básně Bohyně, uvedeného od *Vepřka*, str. 41 p., skladatele asi znal. Ale vědělo se brzo, že i Jungmann měl na této knize nějaké účastenství. V Palkovičově Týdenníku 1818, str. 302 n. dočítáme se zprávy z Prahy, že „v Čechách mají za vydavatele toho spisu Š., P. a M., mnozí ale za pravého J.“ Mínění jsou patrně Šafařík, Palacký, Marek a Jungmann. Marek arci sepsání „Počátků“ nijak účasten nebyl; lichá pověst o jeho účastenství mohla však snadno povstati jednak proto, že znám byl jeho důvěrný poměr k Jungmannovi, jednak proto, že Jungmann hleděl Marka získati, aby Šafaříkovi poslal „něco podle času pracovního, načež by se v II. díle (t. Počátků) odvolati mohl, aby necitoval sebe samého“ (dopis ze dne 29. dubna 1818 v ČČM. 1882, str. 449), což snadno mohlo se rozhlásiti, a že v „Počátcích“, str. 107 jmenován jest Marek vedle Jungmanna, Šafaříka a Palackého jakožto příznivec časomíry.

Jungmann sám poznámku Palkovičovu vztahoval k sobě a nikterak se jí nebránil, patrně proto, že byla úplně správná. V listě k Markovi ze dne 26. srpna 1818 píše: „Palkovič svoje (t. noviny) dokonál. V posledním listu vybíhá na mne na nové učení prosodické“ (ČČM. 1882, str. 452). Také Puchmayer, jak vidíme z jeho dopisů, pokládal za původce „Počátků“ Jungmanna (v. *Zeleného Život J. Jungmanna*², str. 220 pozn.). Konečně pak máme ještě jiné potvrzení toho, že hlavním původcem „Počátků“

*) O tom, jak málo odvážlivý byl Jungmann i tam, kde mu nehrozilo žádné nebezpečení, vypravuje pro Jungmanna charakteristickou historku J. Malý, *Naše znovuzrození I* (1880), str. 53. Historka jim vypravovaná je dokladem nemístné bojácnosti Jungmannovy vůči představeným v době a poměrech, kdy pravdivé, nepříkrášené slovo nebylo by jemu pranic škodilo, ale věci národní prospělo. Že Jungmann byl velmi opatrný, toho dokladů je známo dosti.

byl Jungmann. Čelakovský v listě k Jos. V. Kamarytovi, psaném na počátku února 1825 (F. L. Čelakovského sebrané listy, v Praze 1865, str. 171) praví: „Tak daleko (t. jako s Poláky u veršování) by to snad i s námi přišlo, kdyby se zcela Dobrovského cestou bylo šlapalo. Kdo nás uchoval? Bátuška. To nevíš, že dva listy v „Začátcích“ jsou Palackého a 4 Šafaříkova práce. Původem ale všeho Jungmann.“ „Čelakovský“ — praví dobře *Zelený*, *Život J. Jungmanna*², str. 219 p. — „docházeje k Jungmannovi vyslovil často jeho mínění“, a zajisté i tuto mluví na základě zpráv, posílých od Jungmanna samého.

Že Jungmann byl vlastním původcem útoku na teorii Dobrovského, v tom mínění utvrzuje mne i tato úvaha. V „Počátcích“ jeví se veliká předpojatost proti Dobrovskému a polemizuje se s ním tónem nepřislušným. K takovému způsobu polemiky proti muži tak zasloužilému neměl příčiny ani mladičský Šafařík ani Palacký. Ten vysvětliti si lze jen tím, že byl oběma vštípen někým jiným, a tím tehdy mohl býti pouze Jungmann; nebo on jediný z vlastenců pražských byl o naprosté nepřipustnosti přízvuchné prosodie přesvědčen. Do r. 1817 nevíme ovšem o žádné značnější roztržce mezi Dobrovským a Jungmannem. Některé neshody o úpravě slovníka, jež Jungmann skládal (*Zelený*, *Život J. Jungmanna*², str. 100 n.), nemají váhy; ba r. 1817 ujal se Jungmann, jak známo, i analogického pravopisu, jehož původcem byl vlastně Dobrovský. Ale stran prosodie s ním naprosto nesouhlasil; Dobrovský zajisté jest ten „studený grammatik“, na kterého narážel již v „Nepředsudném mínění“ (*Zelený*, *Život J. Jungmanna*², str. 394), na něho zajisté naráží se ve výše uvedeném dopisu k Markovi slovy „dřevěné ucho“, jež básníkům by rádo pravidla kulo. Z výrazů těch vysvítá, že v příčině prosodie Jungmann soudil o Dobrovském (třeba mínění své nepronášel veřejně) velmi příkře, pokládaje ho — jako Stach — ve věci té za nekompetentního. Při takém smýšlení Jungmannově nesmíme se diviti, že Dobrovského názory o prosodii posouzeny a odsouzeny jsou v „Počátcích“ způsobem docela nepřislušným.

Na Dobrovského útočí se v nich velmi prudce, zvláště v prvních dvou listech Palackého a v šestém listě Šafaříkově. Nikde se sice zřejmě nejmenuje, ale kdo jest míněn, jest zcela patrné. Jeho pravidla prosodie přízvuchné nazývají se nerozvážlivými, nehudebními a v sobě nedůvodnými (str. 24), německočeskoepřipřizvučnou potvorou (str. 24), tvrdí se o něm nepravdivě, že hlásá beze všech důvodů, že časomíra přirození jazyka našeho se protíví (str. 12; srv. str. 13), a že místo důvodů podal jen několik samovládnych rozkazů a nálezů (str. 20), jeho sluch nazývá se nepřímou neslovanským a zněmčilým (str. 14), ba boeotským (str. 61), porážení pak jeho prosodie přízvuchné zastáváním cti a slávy pohaněných praotců (str. 32), jež děje se z lásky

k vlasti, jejíž jmění touto prosodií bylo svévolně poškrtněno (str. 33). Dobrovský nazývá se dále zakrytě odrodilým Slovanem (str. 51) a studeným grammatikem (str. 99: „nebo kdež jednou studení grammatici mistrovati počnou, tam, není-li za čerstva porady, po všem jest veta“). Ironicky o něm skladatelé praví, že uvažoval o své prosodii 17 let (str. 13 a 14), a to tak pracně, že „pro zpytování češtiny Čechie opustiti, a až do Finníe, neslýchalé hlaholů českých, běžeti“ musil (str. 14). Na konci prvního listu čteme tento výlev citů (str. 19): „Čechové, celý soudný cizozemců (!) svět za rozsudiho přivolám, a celý soudný cizozemců svět diviti, ba smáti se vám bude, že za nebevzletným Pegasem ste na kulhavé kašlavé herce poklusovati se pokoušeli!“ Zvláště prudce doráží se na Dobrovského na str. 24: „P. autor předpoloženého pojednání, v němž z nedostatku světlé známosti prvopočátečního umění rytmiického nejináče než metrického rytmus a rým, měření a počítání slabik hezky jsou pomateny, nevím z jaké nevyzpytatedlné příčiny se ostýchal domněni svého jasnými důvody utvrditi: nic zajisté takového nepřednesl.“ Dále pak se praví, že skladatel nemohl se zdržeti usmívání, čta vývody Dobrovského. Na str. 51 čteme, že „prosodie na přízvuku založená znamená jest syrovosti“ národa a řeči jeho, na str. 88 n. nazývá se neestetickým barbarstvím a hrubým vynálezkem věku nevzdělaného, na str. 107 nepravým, ke spášení nevedoucím evangeliem, otrockou porobou, do níž Čechové „opičím cizích nálezů následováním upadli“, na str. 54 nerádem a nerozumem. Zkrátka o Dobrovském mluví se jako o nějakém nedouku a o jeho theorii jako o nálezu bezdůvodném a nerozumném. Hledíc k tomu, nemůže býti pochybnosti, že názvy „nesmrtelný vynálezce“ (str. 10 a 45) a „hlava všech učenných Slávů“ (uveďeno v uvozovkách; str. 13), jimiž poctívá se Dobrovský, míněny jsou ironicky. Kdo o Dobrovském, již starci, jehož zásluhy vědecké ve všem Slovanstvu byly uznávány a jenž nade všechny své současníky české vynikal učeností, kritickou střízlivostí i bystrým úsudkem, dovedl psáti tak nešetrně, tomu arci mohla se líbiti prudkost a nesoudnost Stachova a jeho podivné nápady, uveřejněné v „Starém versovci“. Na str. 110 ujímají se ho zřejmě skladatelé („Čas tomu, čas svrchovaný, aby se opovrženému Stachovi za spravedlivé učinilo“; srv. i str. 115). Štěstí, že aspoň Hřibovi, na něhož naráží se na str. 111, nedostalo se uznání. Naproti tomu Jungmannovi (srv. str. 27, 58 pozn., 107 a 115), podobně i Markovi, Šafaříkovi (!) a Palackému (!) (srv. str. 107) dostává se značné chvály.

Kdo si připomene, že Jungmann již v „Nepředsudném mínění“ nazýval Dobrovského „studeným grammatikem“, že již před

vydáním „Počátků“ mluvil o jeho „dřevěném uchu“, ten zajisté připustí, že nápadná shoda těchto výrazů s výrazy, užívanými v „Počátcích“ (studení grammatiků, boeotské ucho), a také časté narážky na domnělou zněmčilost Dobrovského ukazují zcela jasně, že příkrost tónu, kterým „Počátkové“ jsou psáni, zaviněna hlavně působením Jungmannovým na oba mladistvé skladatele.

Ovšem zdá se mi, že neshoda Jungmannova s Dobrovským v příčině prosodie není dostatečným vysvětlením oné podivuhodné příkrosti, s jakou se mluví o Dobrovském v „Počátcích“. Od vydání jeho prosodie uplynulo více než dvacet let, a názory, před tak dlouhou dobou pronesené, posuzují se zpravidla již objektivněji. Proto zdá se mi, že měl Jungmann ještě jiné příčiny, nám neznámé, pro které dal dorážeti na Dobrovského tak prudce. Jednou z nich byla zajisté veliká střízlivost Dobrovského, s kterou na snahy tehdejších vlastenců českých pohlížel, a která Jungmannovi a jeho kruhu nebyla milá; ale mohly to býti i příčiny jiné, kterých neznáme, jakož vůbec nedostává se nám dosti materiálu, abychom činnost té vlastenecké čarodějné dílny r. 1817 a 1818 náležitě mohli posouditi. Mně je nepochybně, že příčiny tak příkrého vystoupení proti Dobrovskému v „Počátcích“ nejsou nám známy všechny.

Palacký ve „Vlastním životopise“ arcí o spolupůsobení Jungmannově se nezmiňuje. Jistě o něm věděl. Ježto však z Radhoště vyloučil, jak zřejmě přiznává v Doslovu (Radhost III, 1873, str. 257), tři listy, psané pro „Počátky“, nemůžeme se asi, soudíme-li, že později poznal svoje mladistvé poblouzení, jehož se dopustil zavrhováním prosodie přízvukné, a že mu asi samému později nebylo milé, že dal se užiti k příkrému hájení mínění nesprávného. Proto asi o Jungmannovi mlčí.

Zdržel jsem se při vyličení vzniku „Počátků“ déle, poněvadž netoliko v starších spisech, vzniklých za doby, kdy listy Jungmannovy a Čelakovského nebyly ještě uveřejněny, ale i za doby nejnovější nevykládá se o účastenství Jungmannově při sepsání „Počátků“ správně. Nejlépe ještě vyložil o věci té *Zelený*, *Život J. Jungmanna*², str. 217 nn., ale posuzuje tu jednání Jungmannovo velmi mírně, narážaje jen na str. 219 na jeho opatrnost, se kterou svůj zápal za prosodii časoměrnou dlouho dusil. Ale Jungmann tu nejednal správně: jeho povinností bylo pustiti se do boje proti Dobrovskému, byl-li přesvědčen, že jeho theorie prosodická je nesprávná. Jungmann však za sebe postavil dva nezkušené mladíky a dal jim provéstí úlohu, kterou provéstí měl sám. On také zajisté vstúpil jim onu trpkost k Dobrovskému, která se v „Počátcích“ všude jeví a ke které ani Šafařík ani Palacký příčiny neměli. Sám, jak uvidíme, nikdy se k tomu veřejně nepřiznal, že jest strůjcem tohoto útoku. To po mém soudu není jednání správné a není hodno chvály. Ani *Vepřek*,

str. 34 n. ani *Paroubek*, str. 24, jenž ostatně správně pokládá Jungmanna za vlastního původce myšlenek, hlásaných v „Počátcích“, ani *Bačkovský* (Básně P. J. Šafaříka a F. Palackého s úvodem o básnické činnosti jejich, v Praze 1889, str. 26 nn.) nevidí v tom počínání Jungmannově nic závadného.*)

„Počátky“ až dosud pokládají se za spis, kterým bylo dokázáno, že časomíra v češtině jest možná. Proto jest nutno, abychom tyto důkazy o přípustnosti časomíry v češtině podrobili bedlivému rozboru.

Skladatelé nevolili klidnou formu vědeckou a nepřestali jen na tomto tematě. Ten, kdo by byl chtěl jen přesvědčiti čtenáře o správnosti časomíry a nesprávnosti theorie přízvučné, byl by volil zajisté výklad tak vědecky klidný, jaký volil Dobrovský ve své prosodii. Ale skladatelé „Počátků“ nechťeli působiti jen na rozum čtenářů, nýbrž i na jejich cit, a proto volili pro svůj spis volný rámec listů, v němž mohly míti místo i výklady jiné, než pouhé suchopárné pojednání o principu prosodie. Proto volili i nadšený onen, rázný a často i příkrý tón, kterým všechny jejich výklady se nesou, a jenž zajisté daleko více působil ono vzrušení myslí, kterého „Počátkové“ vskutku docílili, než věcné důvody samy. Chceme-li střízlivě posouditi vědecký podklad „Počátků“, nesmíme přihlížeti ani k této vskutku na ty doby skvělé formě spisu, ani k výkladům, které k jádru otázky nenáleží, nýbrž jen k věci samé.

Důvody pro časomíru uvádějí se tyto.

V listě prvním (Palackého):

1. Přízvuk v češtině nemusí býti na první slabice (str. 14). „Já sem se sice nikdy dopřesvědčiti nemohl, že by náš jazyk, tak povolný, vždy první slabiku zsilovati musel, a nikde, buď že by toho dloužka, buď že posicí, buď důkladnější smysl, buď všecko tré spolu vyhledávalo, hlasu pozdvihnouti nesměl. Opravdu? (◡ ◡ ◡). Necitíš (◡ ◡ -).“

Jest to osudný omyl, táhnoucí se celým spisem, že skladatelé jeho nedovedou od sebe rozeznati sesílení hlasu (důraz) a po-

*) Nenapadá mne zlehčovati snad veliké zásluhy Jungmannovy o naše probuzení a o českou literaturu; ale povaha jeho není u nás dosud líčena správně. Jungmann nebyl vskutku ten tichý genius, za jakého se u nás pořád vydává, a jeho povaha nebyla tak klidná, jak se zevně zdála. Z jeho dopisů jest toho dosti dokladů. Nepochybuji, že Dobrovský v listě k Lindemu ze dne 24. března 1823 (Briefwechsel zwischen Dobrowsky und Kopitar, 1808—1828, herausg. von V. Jagić, Berlin 1885, str. 661) dobře charakterisuje Jungmanna, nazývá-li ho „ein erhitzter Kopf“ a dí-li o něm, že stojí v čele českých „zelotů“.

zvednutí, zvýšení hlasu, a že obojí, jako na místě uvedeném, kladou sobě na roveň. Přízvuk český jest v podstatě důrazový, a přízvuk slovní vždy je na slabice první. Vedle tohoto důrazu vyžaduje arci modulace řeči, kteráž při pronášení myšlenek různého rázu bývá různá, leckdy i zvýšení hlasu při té neb oné slabice. Ale takové zvýšení hlasu neruší důrazu přízvukového. Tak i v uvedených příkladech: opravdu? necitíš? prvé slabiky o a ne jsou nejdůraznější, ale pronášejí se nižším tónem, kdežto slabiky druhé prav, cí, ač se pronášejí tónem vyšším, mají důraz mnohem menší. Zaměňovati toto sesílení hlasu s jeho zvýšením nebo-li vlastní přízvuk (důrazový) s přízvukem melodickým je docela nepřipustné.

Dobrovský sice také kolísal ve svých projevech o podstatě přízvuku, mluvě při něm brzo o sesílení, brzo o zvýšení hlasu (v. Listy fil. XX, str. 193 pozn.), ale melodickým přízvukem se másti nedal. On stanovil jen, a to podrobně, pravidla přízvuku důrazového; hlavní pravidlo jeho, že slovní přízvuk český jest vždy na prvé slabice slova, uznává se nyní obecně. Skladatelé „Počátků“, chtějíce je vyvrátiti, měli na hojných konkrétních příkladech ukázati, že pravidla Dobrovského, jím samým podrobně vyložená, jsou nesprávná. Ale oni spokojili se uvedením dvou dokladů pro své tvrzení, a to naprosto nesprávných, a rovněž tak nesprávným tvrzením všeobecným, obsaženým ve větě výše uvedené. Ve větě té tvrdí se, že hlas se pozdvihuje i na jiné slabice než na první, „buď že by toho dloužka, buď že posici, buď důkladnější smysl, buď všecko tři spolu vyhledávalo.“ Patrně skladatelé (vl. Palacký) domnívali se, že některá slova, mající některou z prostředních slabik přirozeně nebo polohou dlouhou, mají přízvuk na této slabice. Uvedené dva příklady to dosvědčují. Viděli jsme již výše, že podobné tvrzení pronesl i Stach. Snad tedy skladatelé nemýlili se pouze přízvukem melodickým, jako v příkladech uvedených, nýbrž i oním, abych užil slova *Zeleného* (*Život J. Jungmanna*², str. 58), „líbezným“ vyslovováním češtiny, které nyní téměř vymizelo, ale jež dříve častěji slychati bylo, zvláště z úst kazatelů, osob stavu učitelského a řečníků. Sám znám ještě několik lidí starších, kteří ne sice v obyčejném hovoru, ale při jakémkoli přednášení zvláště trojslabičná slova, jejichž prostřední slabika jest přirozeně nebo polohou dlouhá, vyslovují s přízvukem na druhé slabice (dobrého, slovanský). Odkud tento nešvar vznikl, zda z lichého pathosu, či působením jazyků jiných, či snad nevědomým napodobením vyslovování některých dialektů moravských, klonících se přízvukováním k polštině, nemohu rozsouditi. Jisto jest, že tento nešvar panoval, a jak musíme souditi z tvrzení Stachových, panoval již počátkem tohoto století, ne-li dříve.

Rovněž tak však jest jisto, že v celých Čechách, na Slovensku a v celé skoro Moravě lid přízvukuje vždy prvou sla-

biku slova. Dobrovský asi zajisté také slyšel nesprávné všelijaké vyslovování, ale nedal se jím másti, nýbrž založil pravidla svá na nezkažené, pilně pozorované výslovnosti lidu.

V uvedené větě tvrdí se dále, že i důkladnější smysl toho někdy vyhledává, aby se přízvukovala jiná slabika než první. Co ta slova znamenají, není mi zcela jasno. Zdá se, že narážejí skladatelé na pathetické mluvení, jímž i při obyčejném správném vyslovování často přízvuk vedlejší na ujmu přízvuku hlavního — jak v druhé části této práce šíře vyložíme — se sesiluje. Tak na př. ve větách „To je nesnesitelné vedro,“ „Nevídáno!“ a podobných při mluvení zvláště pathetickým nepozbývají sice slabiky první svého přízvuku, ale slabší přízvuk vedlejší na slabikách tel a dá stává se silnějším, než přízvuk první slabiky; zároveň se slabiky ty pronášejí i vyšším tónem, mají přízvuk melodický. Jest tu tedy jakési přesunutí síly obou přízvuků, hlavního i vedlejšího, ale slabika první zůstává i tu stále přízvučnou.

Jak vidno, nepodařilo se skladatelům nikterak vyvrátiti základní pravidlo theorie Dobrovského, na němž jeho prosodie je zbudována, že slovný přízvuk v češtině je na první slabice slova. Co proti němu uvádějí — a je toho nadmíru málo — zakládá se vesměs na omylu.

Skladatelé, jak se zdá, sami o pravosti svého mínění nebyli přesvědčeni, ježto na str. 15 pokračují takto: „Nýbrž i budiž tomu tak, že přízvuk na první vždy slabice lpí, můželi se odtud již to žádati, aby on tak samostatně mírou, kteráž se jemu protiví, vládl?“ A na to uvádějí důvod svůj druhý.

2. Přízvuk — i kdyby pravda bylo, že vždy na první slabice lpí — není prý v řeči naší tak silný, aby mocí svou všechny následující slabiky ochromil aneb je docela, jako u Němců, k polknutí odsoudil (str. 15). „U nás i v „nelíbání“ (o — —) vždy to „líbání“ plněji a věru příjemněji zvučí, nežli to prázdné, domněle přízvučné ne.“

I to jest omyl. Také tuto (a v podobných všech případech) má důraz, přízvuk slabika první, a skladatelé, ač dovolávají se sluchu čtenářů, vskutku sami sluch svůj v předpojatosti své klamali, soudíce, že přízvuk je tu na některé ze slabik dlouhých. Že slabiky dlouhé v „líbání“ „příjemněji zvučí“ než-li prázdné „ne“, jest mínění zcela subjektivní. Že zní plněji než krátká slabika ne, lze připustiti; ale tato plnost zvuku, t. j. jejich delší trvání, nikterak přízvuku první slabiky ne neoslabuje.

Dovolávají-li se skladatelé (na str. 15 n.) i řečtiny, kteráž prý měla přízvuk znatelnější, pronášený hlasu zvýšením, a přece básnila časoměrně a ne přízvučně, činí tak neprávem. Nebo řecký

přízvuk nebyl právě v podstatě důrazový (jako je český i latinský), nýbrž musikální, zpívavý (slabiky přízvučné v řečtině nepronášely se silnějším důrazem, nýbrž vyšším tónem); a proto časoměrné básnění arci připouštěl, ba přímo přikazoval, jak níže bude vyloženo. Latina později jen slepě a nesprávně následovala řečtinu.

Skladatelé ovšem tvrdí: přízvuk český je slabý, délka vedle něho zřetelně trvá, a z toho vyvozují, že nesmí býti délka slabik při veršování zanedbávána. Tvrzení to opět jest nesprávné. Není pravda, že přízvuk český — jak se i později a dosud často tvrdí — je slabý. Bude o tom v druhé části práce vyloženo, ale připomínám tuto ihned, že skracování délek v jistých případech, zvláště v mluvě obecné, vysouvání a odsouvání některých vokálů, staré již dloužení přízvučných slabik a jiné ještě úkazy ukazují zcela zřejmě, že síla přízvuku jednotlivých slabik slova je značně rozdílná, a že přízvuk první slabiky je dosti silný a znatelný, aby se ho mohlo, a to výlučně bez ohledu na délky, užívat k uvádění řeči v rytmus. Na slabikách dlouhých arci přízvuk o něco déle spočívá a jest proto znatelnější, ale i slabika krátká přízvučná odlišuje se zcela zřetelně od slabik dlouhých, nepřízvučných nebo slaběji přízvučných. Dobrovský přízvuk dobře slyšel; z jeho vývodů musíme souditi, že přízvuk český za jeho doby byl týž, jako nyní (a byl týž již od dávna, v. Listy fil. XX, str. 57), a nejen snad v okolí Pražském, jak miní *Paroubek*, str. 25. Jestliže ho skladatelé neslyšeli, osvědčili, že sami trpěli touž vadou, kterou mylně Dobrovskému přičítali, t. j. že neměli pro pozorování přízvuku dost jemného sluchu.

Nesprávný je dále závěr skladatelů: poněvadž přízvuk český délky slabik nezkracuje, poněvadž i nepřízvučné slabiky mohou býti dlouhé, musí se rytmus založiti na střídání dlouhých a krátkých, t. j. na časoměře.

Lze ovšem rozčleňovati řeč v rhythmické oddíly nejen podle střídání slabik přízvučných a nepřízvučných, nýbrž i podle střídání slabik dlouhých a krátkých, t. j. lze veršovati i časoměrně. V tom případě některá slabika dlouhá dostává rhythmický důraz (iktus), a nemusí se při tom hleděti k tomu, má-li zároveň i důraz přízvukový. Následek toho je, že v řečech, v nichž slovní přízvuk jest důrazový, musíme při čtení časoměrných rhythmických řad buď zanedbati důraz slovní, a pak je čteme s téměř úplným a zcela nepřírozeným nedbáním přízvuku slovního, nebo musíme zanedbati důraz rhythmický, a pak je čteme sice se správným přízvukem slovním, ale rytmus jich zmizí docela.

Chceme-li čísti časoměrný hexametr:

Svrchovaný pane, vládče věků, náš otče nebeský

rhythmicky, t. j. tak, aby rhythmus daktylský byl patrný, musíme dáti důraz první a poslední slabice slova svrchovaný, pane čísti bez přízvuku, věků s důrazem na poslední, nebeský s důrazem na prostřední slabice, jinými slovy řečeno, musíme skoro ve všech slovech tohoto hexametru úplně zanedbati přízvuk slovný — jak Dobrovský s důrazem opět a opět ukazoval —, a tedy téměř úplně potlačiti přirozenou výslovnost.

Chceme-li však zachovati přízvuk slovný, zmizí daktylský rhythmus, poněvadž pak čteme řádek tento takto:

— — — — — | — — — — — | — — — — — | — — — — — | — — — — —

Skladatelé „Počátků“ (na str. 16) naznačují, že lze časoměrné verše čísti salva toni majestate, arci bez ohledu na takty verše; byli si tedy vědomi, že časoměrným čtením přízvuk se ruší. Nyní se zase často říká, že, i když čteme časoměrný verš přirozeně, podle přízvuku, rhythmus jeho jest slyšeti. To je osudný klam, fráse sice často opakovaná, ale docela nesprávná.

Iktus rhythmický i náš přízvuk slovný jsou důraz, a oběma zároveň vyhověti lze jen tehdy, když se stýkají, t. j. když za slabiku rhythmicky přízvučnou pokládá se slabika, mající přízvuk slovný, jinými slovy, když se veršuje přízvučně.

Jestliže tedy skladatelé „Počátků“ tvrdili, že rozlišování slabik dlouhých a krátkých v češtině musí nutně vésti k veršování časoměrnému, byli na velikém omylu. Veršovati tak arci lze, ale jen s úplným zanedbáním slovného přízvuku, při výslovnosti docela nepřirozené. Verš, porušující přirozenou výslovnost, nemůže však býti pěkný, tak jako nebyla by pěkná ani řeč nevázaná, kdyby kdo slova vyslovoval proti jich přirozenému přízvuku. Kdyby kdo, mluvě česky, kladl stále na slova špatný přízvuk, vysmáli bychom se mu: a ve verších to shledáváme pěkným?

Skladatelé „Počátků“ arci tvrdí, aby stanovisko své časoměrné obhájili, že přízvuk český není dosti silný. Je to sice omyl, ale i kdyby to pravda byla, nesmělo by se přízvuku, i kdyby byl sebe slabší naproti délce, nedbati; nebo přízvuk je to, který slabiky váže v slova, slova ve věty. Bez přízvuku rozpadá se řeč v hromadu nesouvislých slabik. Skladatelé v listě třetím (str. 42) to sami tvrdí („jako jedním udeřením na skle prachem posypaném rozličné vznikají figury, tak teprv pomocí přízvuku z jednotlivých zvuků samostatná povstávají slova“), a přece neváhají navrhovati prosodii, která přízvuku učí zholu nedbati.

3. Přízvuchné míry u nás ani smysl ani většit mluvy důkladnost nežádá (str. 16).

„Ponechaje toho, jak nerozumně by bylo, opustit za příčinou dosažení domněle větší důkladnosti míru časovou, i s cílem se

chybiti, i libozvučnosti, tak vážně veliké na Parnasu vládkyně, se odřící; jen to Tobě na pozor přivedu, kde přízvuk ten leží, zvláště inkonsequenci jeho na konci slov mnohoslabičných a v rozdílných od sebe metrických a taktických; potom důstojnější moc duchovní důkladnosti u starých Řeků a Latinů, i našich básníků, u př. v onom Komeniově distichu:

Sám jediný světa pán, nade vším, pode vším, skrze všechno
jda, světu sám věčná podpora pevně stojí,

a pak plnost emfasy ve grammatickém a syntaktickém řeči naší skladu, jen to pravím, a co sem již řekl, ku paměti Tobě přivedu, a dáš mi za pravdu. Jest pak onno jináče hlavní pro přízvukovou míru důvod, v němčině, ne u nás, platnost mající: an již sama ta odpornost, že Němci kořeny slov, Češi ale prostě vždycky první slabiku zostřovali a předce oba na jednom a témž základu prosodii stavěti mají, některé z nich nepravdu a nedůkladnost ukazuje“ (str. 16 n.).

Vypsal jsem schválně místo toto celé, poněvadž se bez obalu musím přiznati, že mu dobře nerozumím. Neobratností slohovou stalo se docela nejasným. Zvláště nechápu, co míní skladatelé tou „důstojnější mocí duchovní důkladnosti u starých Řeků a Latinů“ a tou „plností emfasy ve grammatickém a syntaktickém řeči naší skladu“. Zdá se, že tuto, jako jinde, lesklá frasa nahrazuje jasnost myšlenky, že skladatelé vyjádřili se proto tak nejasně, že nejasný byl i jich názor o věci samé.

Z celého výkladu zdá se, že skladatelé měli na mysli toto. I když veršujeme časoměrně, nedbajíce přízvuku, přece lze verše, jak toho smysl žádá, pronášeti důrazně s náležitou emfází, jako při veršování přízvukném. Je pravda, že můžeme v časoměrném verši, na př. ve výše uvedeném hexametru, pronést podle toho, jak toho žádá smysl, každé slovo s větším nebo menším důrazem („s větší nebo menší důkladností mluvy“, jak by řekli skladatelé). Ale ovšem zase jenom, chceme-li zachovati rhythmus, se zanedbáním přirozené výslovnosti, jejíž zanedbávání je nepřipustné a směšné. V němčině, kde je přízvuk na slabice kořenné (zpravidla), prý takovýto důraz smyslem žádaný nelze klásti jinak, a proto němčina musí veršovati přízvukně. Češi, kteří prý vždy první slabiku zostřují, jež nemusí býti kořenná, patrně dle domnění skladatelů takovýto důraz mohou klásti i na slabiky jiné, polohou neb přirozeně dlouhé. Jistě také tuto tane skladatelům na mysli nečeské, tehdy leckde obvyklé vyslovování (nebeský, slovanský), vzniklé — jak již výše uvedeno — z příčin nám nedosti jasných při mluvení pathetickém.

Co míní skladatelé zmínkou o „inkonsequenci jeho (t. přízvuku) na konci slov mnohoslabičných“, není mi také dost jasné. Zdá se, že narážejí tu — jako o něco níže — na onen druhý

libovolný metrický přízvuk Dobrovského, jenž u téhož slova dle metra může býti různý; na př. měřiti může dle Dobrovského býti — — — nebo — — —, svrchovaný — — — — nebo — — — — atd. Kladení tohoto libovolného metrického přízvuku jest vskutku slabá stránka Dobrovského theorie, jak jsme již vyložili (v. Listy fil. XX, str. 197). V té věci theorie ta potřebuje leckde opravy. Je však proto šmahem špatná?

Ostatně všecek ten třetí důvod skladatelův je naprosto chabý. Dejme tomu, že je vskutku pravda, že ani „smysl ani důkladnost mluvy přízvuchně míry“ nežádá — a pravda to není —: následuje již z toho, že jest jen časomíra oprávněna? „Smysl a důkladnost“ mluvení o principu prosodie přece rozhodovati nemohou. Že je v němčině přízvuk zpravidla na slabice kořenné, v češtině vždy na první, ať jest kořenná či ne, jest zcela lhostejné.

4. V češtině délka od přízvuku není nerozpojná, nýbrž častěji mimo přízvuk jest (str. 17).

Tomu důvodu skladatelé přičítají váhu velikou, a do jisté míry právem. V němčině zpravidla přízvuchná slabika jest buď přirozeně nebo polohou dlouhá, v češtině velmi často slabiky přízvuchné jsou krátké, nepřízvuchné dlouhé. Vyhovuje tedy verš německý do jisté míry jaksi i časoměre. Na str. 18 vykládají spisovatelé, že takt, v míře rhythmické nevyhnutelný, jest „pravidelná počtu a plynutí zvuků zpráva v jisté nezměnné času míře. Tudy potřebí, aby všickni zvukové (slabiky) způsobem nezměnným ve své počty určení a jejich protaženost s taktem cele shodná byla; aby ho všickni tak, jako tam Prokrustovo lůžko, právě vyplnili, nic nechybělo, nic nenadbývalo“. Tomu požadavku vyhovují prý verše časoměrné, ale ne přízvuchné. Vyjádříme to, co chtěli říci skladatelé, jasněji. Takty v jisté řadě rhythmické mají býti stejné, má-li býti rhythmus zachován. Stejně mohou prý býti při básnění časoměrném, jež hledí trvání slabik, ale nemohou býti stejné v českých verších přízvuchných, poněvadž v nich přízvuk a délka se nestýkají (jako v němčině); neboť takty zaplněné jen jistým počtem slabik, vázaných společným přízvukem v takt bez ohledu na to, jsou-li krátké či dlouhé, nemohou býti stejné. Znázorníme si to příklady vlastními. Dává i sebe jest v přízvuchném verši trochej, dáváme i nebesa daktyl, a přece trvání slov dává a dáváme může býti delší než slov sebe a nebesa. Takty tedy při básnění přízvuchném nejsou stejné. V němčině, kde slabika přízvuchná jest zpravidla i dlouhá, jest stejnost taktů možnější.

Námítka ta má do sebe něco pravdy. Při pouhém uvažování věci vskutku se zdá, že při časoměrném básnění lze docíliti taktů úplně stejných. Ale skladatelé se mýlí, míní-li, že při básnění

časoměrném jsou takty vskutku stejně veliké. Rhythmizomenon řeči se přesnému rytmu vzpírá i při básnění časoměrném, jak věděli již staří Řekové. Nebo ne každá dlouhá slabika jest stejně dlouhá jako jiná dlouhá a ne každá krátká stejně krátká jako jiná krátká. Slabiky pak polohou dlouhé dle počtu konsonantních živlů, které obsahují, mohou býti co do trvání velmi rozdílné (viz mou Řeckou rhythmiku, str. 31 n.). Že i při časoměrném básnění nelze nikdy docílit úplné stejnosti taktů, a to zvláště ne v češtině, která nemá tak značné délky přirozené jako řečtina (a na přirozených délkách založena je časomíra, délka polohová je pomoc z nouze), dokázal jsem s F. Marešem měřením (v. článek „Trvání hlásek a slabik dle objektivné míry“ v List. fil. XX, str. 278 n.). Při básnění přízvuchném se nerovnost taktů v češtině (ale i v němčině i v řečech jiných) stává někde poněkud citlivější. Nicméně i tu rozdíly v trvání jednotlivých taktů jsou tak nepatrné, že ani tato námitka oprávněnosti básnění přízvuchného nevyvrací.

Zmínky zasluhuje, že skladatelé dokazují nemožnost českého hexametru přízvuchného na tomto příkladě (str. 18):

Přízvuchné naše bývají libozvuchnější verše,
proti němuž staví tři verše časoměrné jakožto lepší.

Tu nepočínají si skladatelé dosti objektivně, ježto v přízvuchném onom hexametu, který sami zrobili, docela po způsobu tehdejších básníků slovenských i po způsobu Šafaříkově nešetří nutné caesury. Z českých tehdejších čtených hexametru přízvuchných by mohli shledati hojnost příkladů přízvuchného hexametru, mnohem ladnějších.

V listě druhém (Palackého):

5. Opět, jak se stalo již narážkou v listě prvním (str. 18), ale obsírněji, snaží se skladatelé z pojmu rytmu dovoditi nutnost prosodie časoměrné. Rhythmus jest dle nich (str. 23) „jakoby časový formulář, podlé něhož, jak v hudbě jednotlivých zvuků, a v tanci hnutí těla, tak v poesii jednotlivých střídajících se slabik trvání se určuje a řídí“. Toto trvání slabik lze odměřiti jen jejich quantitou. Kdo ovšem rhythmus vymezuje si takto, musí dospěti k přesvědčení, že možná je jediné prosodie časoměrná. Ale taková definice rytmu není správná. Rhythmus jest rozčlenění doby, ve kteréž se nějaký pohyb děje, v menší oddíly dle určitého, snadno znatelného pořádku, a takového pravidelného rozčlenění lze v rhythmizomenou řeči dojíti netoliko pravidelným střídáním slabik dlouhých a krátkých, nýbrž i slabik přízvuchných a nepřízvuchných (srv. o tom mou Řeckou rhythmiku, str. 28 nn.). Slabiky v jednotlivých taktech při tomto druhém způsobu veršování neodměřují se sice co do své quantity, ale přece seskupují

se ve skupiny trvání přibližně stejného. Byli a jsou národové, kteří v řeči docilovali rytmu druhým z naznačených způsobů, a jest hrubým omylem, co skladatelé praví dále na str. 23: „Zdalíž ty momenty, t. j. v hudbě jednotliví zvukové, v poesii slabiky, silnější nebo slaběji pronášiny bývají, do toho rytmu, a tak i prosodii nic“.

6. Při básnění přízvučném jest nedostatek veršových taktů, a nemožna jest i caesura (str. 27 n.).

Na obojí upozornil již Dobrovský a zřejmě vyznal, že z té příčiny nelze metra antická při veršování přízvučném napodobiti zcela přesně. „Takty“ míní skladatelé patrně jednotlivé v starších metrikách vyčítané skupiny délek a krátkých; na př. — —, — —, — —, ale zajisté také (dle pozdějších starověkých metriků) — — — (amfímacer), — — — (molossus), — — — (amfíbrachys) a p. Zahrnují tu tedy slovem „takt“ i takové skupiny, které se stanoviska řecké rhythmiky takty býti nemohou (na př. — — —). Jinde správněji užívají terminu „takt slovný“.

Čeština pro jednotvárnost svého přízvuku tolika „taktů“ nemá; má vlastně jen trochej a daktyl, nic víc. Z toho však nenásleduje, že ve verších přízvučných není možná caesura. Dobrovský také možnosti caesury při veršování přízvučném nepopíral, nýbrž tvrdil jen, že pro nedostatek oněch „taktů“ nemůže býti v hexametu tak rozmanitá, jako v řečtině a latině (v. Listy fil. XX, str. 340). Jestliže tedy skladatelé mluví o nemožnosti caesur v češtině při veršování přízvučném, mluví nesprávně a ukvapeně. Hexametry přízvučné, pocházející od básníků českých, mohly je přece přesvědčiti o opaku. A což požadavky starověké metriky nutno přenášeti do metriky moderní? Ovšem při napodobení antických meter. Jest však nutno, aby básník moderní držel se meter starověkých? Nemůže vymýšleti si metrické útvary nové? Skladatelům jest tu metrika řecká vzorem, jež nelze převýšiti a jež nutno otrocky napodobiti. To jest však zřejmý omyl. Metriku svou může si zajisté každý národ upravit podle požadavků své řeči, a to také jednotliví národové činili. Vrchol dokonalosti spatřovali jsme v metrice řecké vedle Římanů a vedle Němců, kteří v jisté době činili totéž, ze všech ostatních národů snad jenom my, v tomto století jistě vlivem německým. Jest to mimo- volná ironie, že skladatelé „Počátků“, kteří v přízvučném básnění vidí něco cizího, německého, doporučují básnění časoměrné, rovněž cizí, a že doporučují napodobení metriky řecké, které v předešlém století pomáhali ke cti hlavně Němci; a při tom míní, že doporučují krajanům něco vlastenectějšího a češtějšího!

7. Z nedostatku rytmu, taktů slovných, caesury, z nešetření posicí a z protivného krácení dlouhých a dlužení krátkých slabik nevyhnutelně

musí plynouti svrchovaná nelibozvučnost ve verších (str. 28).

Důvod ten, uváděný proti přízvučnému básnění, jest docela subjektivní. Protivníkům časomíry zdály se zase verše časoměrné nelibozvučnými, a zajisté vším právem, hledíme-li k tomu, že nešetří přízvuku, tedy živlu v každé řeči nad míru důležitého.

Příčiny té domnělé nelibozvučnosti, které se tuto uvádějí, jsou vesměs nesprávné; nebo není správné, tvrdí-li se, že verše přízvučné nemají rhythmů a caesur a že protivně krátí dlouhé a dlouží krátké slabiky. Toto poslední tvrzení svědčí, že také skladatelé „Počátků“ neporozuměli Dobrovského terminu „slabika prosodicky dlouhá“ (= přízvučná) a „prosodicky krátká“ (= nepřízvučná), míníce, že se tím vskutku naznačuje dloužení a krácení slabiky. Ve verších přízvučných právě každá slabika podržuje přirozenou svou délku i krátkost.

Tuto nelibozvučnost přízvučných veršů dokazují skladatelé také příkladem a uvádějí překlad prvních pěti veršů jedné eklogy Vergiliovy v přízvučných hexametrech. Čtyři hexametry nemají naprosto žádné caesury. „Cizozemci dvou rozličných národů, nemající známosti jazyka našeho (!) a tak nepřirozeného slabik dlouhokrácení a krátkodloužení necítící, s útrpným se usmíváním odvracovali při čtení místa tohoto, avšak sami ti cizozemci s podivením chválili řeči naší libozvučnost, slyšíce taž slova takto časoměrně v rytmus uvedená“ (na to uvádí se překlad týchž veršů časoměrný; str. 29 n.). Ti cizozemci, kteří ani česky neuměli, byli arci nejkompetentnější soudci o libozvučnosti českých veršů!

Připomenutí zasluhuje, že přízvučné hexametry, uvedené jako odstrašující příklad, zase pocházejí od skladatelů. Daleko lepších přízvučných hexametrů byli by skladatelé v tehdejších plodech literárních sebrali hojnost. Ale oni si sami polemiku nemístně a neobjektivně usnadňují.

8. Systém přízvučný jest prý náramně neurčitý a nedůsledný (str. 30). Slovo na př. nebezpečenství lze prý měřiti dle přízvuku osmerým způsobem (- - - - -, - - - - -, - - - - -, - - - - -, - - - - -, - - - - -, - - - - -, - - - - -).

To jest námitka velmi lichá. Dobrovský, zakladatel theorie přízvučné, tak libovolných měr toho slova nepřipouštěl; jeho pravidla o přízvuku jsou určitá a přesná.

V slovech mnohoslabičných připouštěl arci libovolný přízvuk „metrický“, jenž dle potřeby metra kladen mohl býti i v témž slově na různé slabiky; slova na př. čtyřslabičná mohla dle něho míti míru buď - - - - - nebo - - - - -, pětislabičná - - - - - nebo - - - - - atd. (viz Listy fil. XX, str. 194 n.). To zajisté není

správně, jak jsme již vyložili, ale nelze z toho usuzovati, že celý systém Dobrovského jest vadný.

Skladatelé však ani tuto nejednají objektivně; že by slovo nebezpečenství mohlo se měřiti osmerým způsobem, toho Dobrovský nikde netvrdil. Netvrdil toho však ani Nejedlý ani Puchmayer, ani v nové své theorii přízvučné z r. 1802 (srv. Listy fil. XX, str. 341 n. a 345 n.). Nejedlý měřil slova pěti-slabičná jako Dobrovský, a i dle Puchmayerova systému z r. 1802 mohlo by slovo nebezpečenství míti míru jen jednu — o — o — o (v. Listy fil. XX, str. 350). Jakým právem tvrdí tu skladatelé, že dle přízvučného systému lze měřiti to slovo osmerým způsobem a že pravidla, jež připouštějí takou neurčitost, jsou dětinská?

Skladatelé došli svých osmi měr jen tím způsobem, že všechny čtyři slabiky mimo první přízvučnou, kterou vždy označují jako dlouhou, pokládají za obojetné, t. j. měří je buď dlouze, buď krátce, a vnášejí do prosodického systému něco, co v něm nebylo obsaženo (ani v systému Puchmayerově z r. 1802), t. j. že slabiky bez hlavního přízvuku měří časoměrně, a to libovolně buď jako dlouhé nebo jako krátké. Taková nesprávnost zakládá se buď na omylu (snad na neporozumění systému Puchmayerovu z r. 1802) anebo — a to by bylo velmi nemístné — na přetvořování mínění protivníků. Nechci se kloniti k této druhé možnosti, ale vytýkám i tuto zřejmě, že polemika, která ani mínění protivníkovu nepodává správně, je sice laciná, ale nesprávná.

V listě třetím (Šafaříkově) jedná se o podstatě rytmu na základě tehdejších metrik G. Hermanna a Augusta Apela, kteří na několika místech „Počátků“ se připomínají. Ve shodě s výklady listů dřívějších skladatelé shledávají, že v poesii jest rhythmus možný jen na základě trvání slabik, na základě časomíry. Proti tomu ovšem svědčí na př. metrika německá, která připouští rhythmus i na základě různé přízvučnosti slabik. Skladatelé proto na str. 45 n. znova vykládají, že v němčině slabiky přízvučné jsou dlouhé, a že se tedy němčina proti podstatě rytmu tak neprohřešuje, jako čeština, básní-li přízvučně. Ostatně prý i toto německé veršování přízvučné „nouze jest, ne bohatství“ (str. 46). Němčina prý nadto náleží k řečem, v nichž „přízvuk s takovou silou na své slabiky doléhá, že se v něm anebo časomíra pohřbuje . . . anebo třebas s ním chromí“; naproti tomu v řečech jiných, a také v češtině, „přízvuk tak slabý jest, že ho sotva uchu znamenati“ (str. 47), kdežto délka a krátkost slabik jest zcela zřetelná. Proto čeština může básnití jen časoměrně bez ohledu na přízvuk (str. 49).

Myšlenky v listě tomto pronesené vyjádřeny byly již v listech dřívějších, ač v podobě mnohem stručnější. Tuto jsou

probrány důkladně, jsou však vesměs pochybeny. Že v řeči může se jeviti rytmus jen na základě různé délky slabik, není, jak jsme již vyložili, správné, a rovněž není správné, že v češtině přízvuk jest uchu sotva znatelný, mnohem méně znatelný, než quantita slabik.*)

Skladatelé v tomto listě dobře odlišují přízvuk od délky slabik (srv. str. 41 n.). Tím podivnější jest, že opět na str. 34 dočítáme se o domnělém „krátkodloužení“ a „dlohokrácení“ ve verších přízvučných. O přízvuku mluví brzo jako o povýšení, brzo jako o sesílení hlasu (srv. str. 41 a 44). Přízvukem — praví správně na str. 44 — měří se síla, časomírou trvání hlasu. Z toho však činí tento — jak jsme již výše vyložili — nesprávný závěr (str. 44): „Že . . . rytmus z vyvinutí se momentů (= dob, *χρόνοι*) v času záleží, přízvuk ale do trvání času nic nemá, nýbrž toliko do povýšení nebo ponížení hlasu, patrně jest, že jediné přirozená slabik časomíra, která z počtu momentů v samohláskách se nacházejících povstává, základem rytmu býti může.“ Prosodie přízvučná jest tedy dle nich vůbec nemožná, ježto podle přízvučnosti slabik nelze prý docíliti rytmu.

I jiná tvrzení v listu tom jsou nesprávná, na př. že slabika dlouhá jest dvakrát tak dlouhá, jako krátká (str. 40). Tvrzení to bylo arci tehdy běžné. Nyní se mu nevěří. Že v češtině zvláště toto pravidlo neplatí, že naše normální délky nejsou o mnoho delší slabik krátkých, dokázal jsem s F. Marešem objektivním měřením. V článku náš „Trvání hlásek a slabik dle objektivné míry“ v Listech fil. XX, str. 268 nn. Nesprávné je i tvrzení, (str. 43), že „o kráse“ má přízvuk na druhé slabice (takových měř arci Šafařík v dřívějších svých básních přízvučných častěji se dopouštěl; v Listy fil. XX, str. 212 p.) a že jazyky slovanské v kladení přízvuku, jako všim jiným, podobají se jazyku řeckému (str. 43). Čeština zajisté ne! Zajímavé je poukazování na tehdejší časoměrné básnění Maďarů (str. 48). Zajisté i znalost této prosodie maďarské na Slováka Šafaříka nemálo působila.

V listě čtvrtém (Šafaříkově) podávají se základní pravidla prosodie časoměrné a vytýká se zřejmě, že úplná theorie prosodická musí býti teprve vzdělána (str. 69). Skladatel neřídil se ani Drachovským ani Rosou — ze čtení tohoto má jen slabé

*) Skladatel důrazně v listě tom tvrdí, že přízvuk český je sotva uchu znatelný, ale slyšel jej dobře, lépe než skladatel listu prvního a druhého, Palacký; v listě čtvrtém na str. 64 označuje slovný přízvuk hexametru „Umko, milenko, povol zazpívati písne pozemské“ zcela správně. Toto tvrzení Šafaříkovo o neznatelnosti českého přízvuku jakoby ani nepocházelo od něho, nýbrž jakoby bylo mu vštípeno. Ten, kdo básnil dříve tak přesně přízvučně, ten že českého přízvuku neslyšel?

reminiscence (str. 68) —, nýbrž sestavuje pravidla svá samostatně. Jsou pak tato (v. str. 67 n.):

1. Krátká samohláska činí slabiku krátkou, dlouhá a dvojhláska dlouhou. Za dvojhlásky pokládá se vedle *ou* také *ýj*, *yj*, *ej*, *aj*, *uj*, *oj*, zajisté zcela správně (str. 60 n. a str. 128 „Omylové“).

2. Sběh dvou, tří nebo více souhlásek činí předcházející krátkou samohlásku dlouhou polohou, ať samohláska tato jest uprostřed nebo na konci slova. Zanedbávání mezislovní posice se tedy (zcela správně) nepřipouští.

Pouze se připouští nedbání mezislovní posice, způsobené dvěma souhláskama, po caesure nebo diairesi; rovněž připouští se zanedbání posice před skupinami hlásky *k*, *t* a „jiných podobných“ *s* *v* (str. 66.*).

3. Plynné *l* *r* *ř*, následující po některé (patrně kterékoliv) souhlásce, činí ve složených slovích předchozí samohlásku obojetnou, v nesložených však vždy dlouhou. Proto lze sice měřiti zapřítí *u* — *u*, ale posedlám jen *u* — —, bydlo jen — *u* (srv. i str. 62).**)

4. *L*, *r* a *ř* tam, kde zastupují samohlásku, arci rovnají se samohlásce krátké a nepřispívají ke způsobení posice (tedy: udržím *u u* —, dotrvám *u u* —, ale postrč — *u*, srdce — *u*).

Pak vyslovuje se ještě skladatel na str. 68 n. proti tomu, aby se dlouhé samohlásky po způsobu Rosově (na př. v dobrého) krátily, nebo slova *j. bratr*, *smysl* a *p. měřila* se jednoslabičně; radí vyhýbat se slovům o slabikách s polovokálem *ř*, *j. patř*, *pepř* a *p.*, poněvadž jich „řecká časomíra“ nesnese (! str. 68). V několikaslabičných slovech krátkých, která by jinak v metrum se nehodila, skladatel připouští užívati slabiky krátké jako dlouhé, ale nikdy se prý nemá délka klásti přes třetí od konce (na př. jahoda — *u u*, milovati *u* — *u u*), a má se tak díti jen na některých místech verše; na př. v hexametu v prvním a pátém taktu (str.

*) Pravidlo to je sice kusé, ježto se ty „jiné podobné“ hlásky měly jmenovitě uvést, ale není docela nesprávné. Po caesure a diairesi je oddech, který působení posice brání; hláska pak *v* v jistých případech — které se však měly zřejmě vytknouti — nezni plně, nýbrž jako polovokál *u* (srv. *tvůj*, *svůj* a *p.*). Podobně učil ve svých pravidlech prosodických již Nudožerský (v. Listy fil. XX, str. 75). Příčina, kterou uvádějí „Počátky“ na str. 66, že *v* bývá v řeči naší hláska jen epenthetická, *j.* na př. ve dvéře proti *διερα*, Thür a *p.*, jest arci lichá.

**) Dle toho pravidla tedy *m* a *n* obojetnosti nepůsobí; staré pravidlo řecké prosodie, že obojetnost působí pouze explosiva s plynou, se tu rozšiřuje, a ne neprávem, jak učinil již Nudožerský (v. Listy fil. XX, str. 75).

66); elisi třeba se vyhýbat, „kromě, kdež ona i v prose dovolena“ (str. 68).

Prosodická pravidla skladatelova jsou celkem rozumná; tkví v starých tradicích, ale rozumně (na př. v příčině elise) je omezují. Zacházení se slovy několikaslabičnými o samých slabikách krátkých jest arci zcela libovolné.

V listě pátém (Palackého) vykládá se, že v řeči, ve které vyskytují se slabiky dlouhé a krátké, jest časomíra možná (str. 77). Toho není ani ve vlasttině, frančtině, španělštině, ani v němčině a angličtině. Ale jest tomu tak v češtině, a proto je čeština spůsobná k veršování časoměrnému. V češtině jsou délky a krátkosti slabiky téměř stejné, nejsou tak od sebe rozdílné, jako na př. v angličtině, kde prý dle některých šestero rozličného trvání slabik se nachází. Metrika vyžaduje, aby dlouhá slabika (—) rovnala se dvěma krátkým (◡ ◡), a tomu prý čeština vskutku vyhovuje (str. 79 n.). V češtině mimo to jest poměr slabik krátkých k dlouhým tak příznivý (prý 11:13), že časomíra s té stránky neposkytuje obtíží (str. 81). Námitka, že čeština má mnoho slov, nehodících se do hexametru (na př. milujeteli ◡ ◡ ◡ ◡ ◡, májový — ◡ —), je planá; hodí se za to do meter jiných. Jiné pak řeči (jako na př. řečtina) mají podobná slova také (str. 82). I rozvržení souhlásek mezi samohláskami je v češtině přiměřené, slabiky končí se čistě, a hlavně na samohlásky, a to prý k plynosti časoměrného verše nemálo přispívá. V té věci čeština prý velmi blízká jest řečtině (str. 83 n.). I jiní národové hledají časomíry (str. 85), na nesnadnost veršování časoměrného může pak naříkati jen nedouk, jenž nechce věnovati veršování náležitou péči (str. 86). Konečně prý k básním, jež mají se uvéstí ve zpěv, časomíra jest nutná. Zpěvu dokonalého prý se nikdy nedočkáme, „jestli rytmus časoměrný v hudbě panující také ve zpěvnou řeč uveden nebude“ (str. 91).

Dokonalost zpěvu shledává se, jak z uvedeného příkladu patrné, v tom, aby na dlouhou notu padala vždy slabika dlouhá, na krátkou krátká. Toho lze prý dojití jen veršováním časoměrným.

Zavede-li se konečně časomíra, přestane nelibozvučnost českých veršů. Výtky o nelibozvučnosti češtiny nejsou sice oprávněny, čeština zajisté je libozvučná, ale básníci naši činí ji sami nelibozvučnou verši svými, v nichž shluku souhlásek pranic nedbají. V přízvučných verších libozvučnosti není (str. 92 n.).

V listě tomto důvodů pro časomíru (tak jako již v listě čtvrtém) neuvedeno žádných. Vykládá se jen, že v češtině je časomíra možná, že čeština je k ní velmi spůsobilá a jen jí že dojdou verše žádané libozvučnosti. Kdo arci, jako skladatel, soudí, že přízvuk v češtině je sotva uchu znatelný

a že ho při veršování netřeba dbáti, kdo myslí, že je dovoleno čísti verše beze všeho ohledu k slovnímu přízvuku, ten musí se domnívati, že v češtině časomíra je možná. Kdo však je přesvědčen, že verš, v němž pro dosažení rhythmů musí se přízvuk slovní téměř všude zanedbávati, je nepřirozený, ba směšný, poněvadž — jak Dobrovský opět a opět s důrazem vytýkal — přiči se přirozené výslovnosti, ten tuto možnost naprosto popře.

Mnohá tvrzení i v tomto listě jsou nesprávná, anebo aspoň nedokázaná; tak na př. tvrzení, že slabika dlouhá v češtině je zpravidla dvakrát delší krátké. To je holé tvrzení, zakládající se na subjektivním odhadu. Objektivním měřením snadno lze ukázati, že tato domněnka je nesprávná (v. častěji již uvedený článek „Trvání hlásek a slabik dle objektivné míry“ v Listech fil. XX, str. 268 nn.). Na čem zakládá se tvrzení, že v češtině poměr slabik krátkých k dlouhým jest 11 : 13, nevím, ale sotva zakládá se na přesnějším uvažování. Jungmann v „Nepředsudném mínění“ uvádí pro češtinu poměr jiný 11 : 17 (v. *Zelený*, *Život J. Jungmanna*², str. 394). I to je zajisté veliký klam, míní-li skladatelé, že skutečná nebo domnělá nelibozvučnost českých veršů může býti odstraněna jen časomírou. Nelibému sbluku souhlásek lze se vyhnouti i při veršování přízvukném, libozvučnost pak verše nezakládá se jen na tom, není-li v něm skupin souhlásek, jež zdánlivě se vyslovují těžce.

List šestý (Šafaříkův) jest jen jakýsi epilog, psaný velmi vřelým tónem, v němž se opět přednosti časomíry vychvalují a od básnění časoměrného čeká obrození poesie české. Dosavadní básnická produkce přízvukná odsuzuje se téměř na prosto (str. 111 n.).

V celém díle, jakkoli list I II a V pocházejí od Palackého, III IV a VI od Šafaříka, vane též duch, tatáž bojovnost a úplná shoda v zásadách. Listy jednotlivé, jakkoliv bojují proti theorii přízvukné více aforisticky než soustavně, seřaděny jsou přece dle určitého, dobře promyšleného plánu. V prvních dvou listech vyvrací se možnost theorie přízvukné, v listě třetím dokazuje se z pojmu rhythmů nutnost theorie časoměrné, v listě čtvrtém podává se stručný nástin její prosodie, v listě pátém vykládá se, že pro češtinu jest zvláště vhodná; vše pak zakončuje vřelý výzvání k časoměrnému básnění v listu šestém.

Spis založen jest na dvou praemissách zcela nesprávných: na nesprávném ponětí o podstatě a síle českého přízvuku a na nesprávném domnění, že rhythmus může se v řeč uvéstí jen na základě quantity slabik.

Důvody, které se pro časomíru uvádějí, jsou na prosto liché. Divím se, jak se může takové nezralé dílo u nás stále ještě velebiti. Zasluguje naopak i pro svou lichost věčnou i pro svůj tón nejrozhodnějšího odmítnutí. Jsem úplně jist, že i Pa-

lacký i Šafařík v pokročilejším věku toho mladistvého poblouzení litovali.

Pro správné posouzení pozdějších názorů obránců časomíry třeba tuto znova ještě vytknouti, že „Počátkové“ zamítají přízvučnou prosodii naprosto, jakožto bezdůvodnou, nerozumnou a směšnou. Naprostého zamítnutí dostává se i rýmu, jenž se nazývá ode dřevních barbarů podaným a klin-kavým (str. 11; srv. i str. 48) a duchaprázdným (str. 88). Zajímavé jest, že prosodie přízvučná — docela neprávem — pokládá se za německou, a ti, kdo se jí drží, za germanomany (srv. str. 12, 22, 23, 46, 48, 49, 70, 108, 115), naproti tomu prosodie časoměrná za slovanskou! (Srv. str. 108 a 111).

Zdržel jsem se při výkladu o „Počátcích“ poněkud déle, poněvadž obsah jejich uvádí se u nás často kuse a nesprávně. Nesprávný a kusý jest obsah jich u *Vepřky*, str. 36 n.; *Paroubek*, str. 25 ho ani nepodává, poněvadž prý je více méně správně udáván, a nechce se na ten čas obíratí různými důvody, v něm pro časomíru vyslovenými. To, co dále o „Počátcích“ vykládá, obsahuje vůbec leckteré nesprávnosti, kterých tu již ani neuvádím. A přece kdo píše o české prosodii a kdo chce spor o princip české prosodie řešiti, nesmí se vyhýbatí posouzení důvodů pro časomíru a proti theorii přízvučné, jež obsaženy jsou v „Počátcích“. Na těchto domnělých důvodech pro časomíru, uvedených v „Počátcích“, tkví přece dosud naše víra v možnost theorie časoměrné u nás. Když se takto uvažuje o věci tak důležité, nedivme se, že se u nás „Počátky“, spis povstalý jen mladistvým poblouzením nesamostatných ještě nadšenců, velebí a takřka do nebe vynášejí, a že na př. *Vepřek* na str. 39 odvažuje se i tohoto výroku o nich: „Die Gründe, die sie (t. Šafařík a Palacký v „Počátcích“) ins Treffen führten, waren von so überzeugender Kraft, dass man mit jedem Versuch, sie zu widerlegen, scheitern musste.“ (!!)

§ 28. Jaký byl účinek tohoto prudkého útoku na přízvučnou theorii Dobrovského v kruzích českých literátů bezprostředně po vydání „Počátků“, o tom nemáme skoro žádných zpráv přímých. První ozval se proti nim Palkovič ve svém Týdenníku 1818, str. 302 n. (ze dne 30. června 1818): „P. Jos. Dobrovský (píše nám mezi jiným náš hodnověrný učený p. dopisovatel na d. 24. b. m.) jest nyní v Karlových Vářích. Dle slov jeho posledního psaní ke mně, zdá se, že si mnoho z toho spisu Základové (počátkové) básnictví nedělá; ale v vnitřku předce to snad tohoto zasloužilého starce hnete. On píše nyní na vzdory těm mladíkům svou novou prosodii, důkladně, příklady nejstarších veršoveců potvrzenou, a ne jinou, než jakéž základy již v své grammatice položil. ‘Ó by ji brzo vydal.’ Podlé tohoto jest to nepravá, i jináče podezřelá zpráva, kterou jeden z do-

mnělých vydavatelů oněch Poč. b. vydavatelé Týd., jenž s soudem svým o nich, bude-li potřebný, kvapiti nechtě, jen to teď praví, že by ti ukrytí (proč?) vydavatelé aspoň mírnosti tonu přátelé býti měli — písebně učinil, že by P. Dobrovský sám již jináče smýšlel, a že by povídal, že jeho myšlénka o přízvuku, jestli co v ní pravého (sic), nesměruje na dělání veršů, nýbrž toliko na dobré čtení*). V Čechách mají za vydavatele toho spisu Š. P. a M., mnozí ale za pravého J.“

Palkovič tedy s „Počátky“ nesouhlasil, odsuzoval i jich nešetrný tón a byl hotov — bude-li třeba — vystoupiti proti nim; k tomu s jeho strany nedošlo, pokud vím, nikdy.**). Velmi zajímavé jest, že některý z vydavatelů jich rozšiřoval jistě nesprávnou domněnku, jakoby „Počátky“ i Dobrovského přesvědčily tak, že svou theorii přízvucnou zapřel. Poznáme níže, že k onomu „vítězství“ Počátků přispěla nemálo reklama, kterou jim dělali přátelé jich veřejně, a jak vidíme z této zprávy, i soukromě.

A. Markovi se ovšem „Počátky“ líbily. „Že vydavatelé Počátkův českého básnictví“ — píše dne 5. června 1818 Jungmannovi — „výborným duchem počínají rozumovati, není pochybnosti, ačkoli se s některými slovy jich zpřáteliti nemohu, u př. časomíra nezdá se mi plynutá obdobou českou. Spíše časoměr — jak Vám?“ (ČČM. 1888, str. 164).

Takovým způsobem, aby žádné strany neurazil, počínal si D. Kinský. V listu k Hankovi dne 26. července 1818 praví: „P. Šafařík . . . poctil mne onehdy skrze Gastla velinovým výtiskem počátků prosodie české . . . Knižka jest utěšená, ač nejsem všudy jeho mínění. Bez ujmy nových základů mohlo se některých jizlivých slov a obšírných přístupů básnických vynechat. Ostatně všudy jeho mnoho vzdělaná učenost se prozrazuje. Co on nastínil, Puchmajer aneb Svoboda (když náš Jungmann času nemá) na čisto snad vymalují“ (ČČM. 1881, str. 110). Brzy na to — 25. srpna 1818 — píše však zase Hankovi: „Pište mi slovem, zdaž P. Dobrovský na české prosodii pracuje, jakž v Týdenníku se prohlásilo?“, jakoby se o tento spis Dobrovského a tedy také o vyvrácení „Počátků“ nemálo zajímal (ib. str. 113). Jungmann však v listu k Markovi dne 1. prosince 1819 tvrdí, že Kinský již vyhotovil Batrachomyomachii časoměrem a Horatia že dle času předělává (ČČM. 1882, str. 461) a v listě

*) Slova ta nápadně se shodují s tvrzením Jungmannovým v Slovesnosti (v Praze 1820), str. XXVII, že prý Dobrovský svou prosodii „více dobrému čtení nežli skládání veršů nápomoci chtěl.“ Ten, od něhož takové pověsti o Dobrovském vycházely, byl asi Jungmann.

**) Dle zmínky Jungmannovy v Kroku I, 2 (1821), str. 2 vyšla r. 1821 nějaká příznivá zmínka o prosodii přízvucné v Kalendáři Prešpurském, mně nepřístupném. Nepochází snad od Palkoviče?

ze dne 1. března 1820 opět se zmiňuje o Kinském jakožto o příznivci časomíry (ib. str. 464).

Zcela rozhodným přítelem časomíry však se Kinský nestal, jak vidíme z dopisu jeho k Zieglerovi z 31. května r. 1818 (*A. Rybička*, Přední křisitelé národa českého, v Praze 1883, str. 218; list otištěn již dříve Rybičkou ve Vesně 1852, str. 137 a ve Světozoru 1869, str. 294): „Nevěřte, že bych byl spokojen se vším, co ta knížka (t. Počátkové), kteráž ovšem krásně vzdělaného ducha spisovatelova pronáší, v sobě obsahuje; některého svárlivého a jizlivého slova mohlo se uskrovniti, básnířských letů sem a tam se vynechatí, za to však vlastní theorie více přidati. Však co p. Š. nastínil, Svoboda, přítel a bývalý žák můj, v Rhetorice své snad vymaluje. Verše dle časomíry jsou ovšem trudnější, ale i zvůnější. Nebudu však nikdy zavrhovati veršů přízvučných, bude-li jejich obsah výtečný, jakož mi verše z básnířství českého v novém rouše, byť i v nejpracnější časoměře, avšak s hekáním se vláčely, vždy solí v očích budou. Taktéž smýšlím o novějším způsobu psaní dle Dobrovského. Nepřítel jsa všelikého škodlivého rozhořčení, přeji literární svobodě, zvláště má-li základu.“

Z těchto ukázek můžeme souditi, že „Počátkové“ v kruzích literárních, nehledíme-li k nejužšímu kroužku přátel Jungmannových, potkávaly se aspoň co do formy své s odporem, když i Kinský, jenž s věcí, kterou „Počátky“ hájí, jakž takž se smíruje, vytýkal ostře příkrý jich tón. Tomu nelze se diviti: v dobách, kdy literáti byli zvyklí pro každý sebe menší literární čin docházeti vlastenecké chvály, musil příkrý a nešetrný tón „Počátků“ odpuzovati a zarážeti.

Že po vydání „Počátků“, prve než vystoupeno proti nim veřejně, byl silný odpor proti nim, můžeme souditi i z listu Jungmannova k Markovi ze dne 13. února 1819: „Proč medle takové zpouzení proti časoměrné prosodii? Komu se nelíbí, není k ní nucen: já vidím její pravdu zřejmě jako o polednách a zůstanu při ní“ (ČČM. 1882, str. 457). To již není ten vítězoslavný tón, kterým psány jsou „Počátky“; ve výroku tom jeví se již ústup.

Příznivá recense o „Počátcích“, vyšlá dle sdělení Čelakovského (F. L. Čelakovského sebrané listy, v Praze 1865, str. 7) „v novinách Rakouských“ domácí ten odpor sotva pomáhala zlomit; původcům „Počátků“ byla zajisté vítána. Že vyšla z kruhů jim blízkých, o tom nepochybuji.*)

Z výše uvedené zprávy Palkovičovy a z listů Kinského dovidáme se, že se v tehdejších kruzích literárních s jistotou oče-

*) Této recense nemohl jsem se dopátrati.

kávalo vystoupení Dobrovského. Jeho se věc především týkala, a on byl tehdy zajisté nejspůsobilejší, aby bludná mínění, složená v „Počátcích“, vyvrátil. Pro Dobrovského byla by to bývala věc snadná.

Dle výše uvedené zprávy z Palkovičova Týdenníku a dle dopisu Dobrovského k Hankovi ze dne 14. srpna 1818 (ČČM. 1870, str. 318) možno souditi, že vskutku měl úmysl mínění své o prosodii znova aspoň stručně vyložití a objasniti. Ale úmysl ten nestal se skutkem; teprv o mnoho let později — kdy bylo již pozdě — ozval se Dobrovský stručně proti „Počátkům“. Že tak neučinil ihned, toho třeba velmi litovati. „Počátky“ vzbudily i u mnohých z těch, kteří s věcí jimi hájenou souhlasili, pro svou příkrou formu odpor, a těch, kteří s nimi i věcně nesouhlasili, nebylo, jak níže ještě bude vyloženo, málo. Vystoupení Dobrovského bylo by zajisté sporu dalo jiný, rozhodný obrat. Ale Dobrovský, patrně jsa přesvědčen, že pravda musí zvítěziti sama, příkré útoky „Počátků“ začal brzo klásti na roveň útokům Stachovým a začal s odpovědi otáletí. Neozval se proti nim ani v druhém vydání svého „Ausführliches Lehrgebäude der böhmischen Sprache“ r. 1819 (v. Listy fil. XX., str. 203). Ještě roku 1823 měl úmysl vystoupiti, jak vidíme z listu jeho ze dne 24. března 1823 k Lindemu (Briefwechsel zwischen Dobrowsky und Kopitar, 1808 až 1828, herausgegeben von ord. Akad. V. Jagić. Berlin 1885, str. 661): „Es hat aber einer eigenen Sekte von böhmischen Zeloten, an deren Spitze Prof. Jungmann steht (denn Hanka ist nur sein Handlanger), gefallen, die lateinische Position gelten zu lassen, die ganz wider die richtige Aussprache in Böhmen und Mähren ist, wornach die erste Sylbe allzeit betont wird, es mag der Vocal gedehnt oder geschärft werden, es mögen darauf zwey oder mehrere Consonanten folgen... Noch einmal muss ich in die Schranken treten und die von Negedly vgetragene Prosodie in Schutz nehmen gegen unverdaute Neuerungen.*) Jungmann, der unsere Sprache und Prosodie aus Indien herleiten will, ist ein erhitzter Kopf und hat nur unter seinen Schülern Nachahmer gefunden.“

Ale Dobrovský ani pak nespíchal a ujal se prosodie své, a to velmi stručně, teprv r. 1827. Patrně soudil, že básníci čeští, rozrušení a svedení „Počátky“, brzy vystřízliví a že „Počátky“ zaniknou tak bez účinku, jak zanikl bez účinku spis Stachův „Starý veršovec“. Ale v tom se mýlil. Jinde bylo by se jistě tak stalo; ale u nás nerozhoduje zpravidla ten, kdo má pravdu, nýbrž ten, kdo své mínění umí co nejhlučněji zastávat, a to osvědčilo se i v boji o prosodii. Místo Dobrovského ujal

*) Dobrovský posílá Lindemu nové vydání Nejedlého grammatiky, v němž vykládalo se o prosodii celkem podle Dobrovského.

se prosodie přízvuchné jiní, všichni — až na jedinou výjimku — způsobem naprosto nevhodným, a neuměli ani proti útočné síle „Počátků“ brániti se dosti vydatně. Naproti tomu příznivci časomíry soukromě i veřejně učení své hájili a šířili, a tak stalo se, že věc bludná aspoň na polo zvítězila na velikou škodu českého básnictví, a že dosud pokládá se za vítěznou a správnou.

§ 29. Nehledíme-li k Palkovičovi, jenž na uvedeném již místě svého „Týdenníka“ projevil pouze ochotu, vystoupiti po případě proti „Počátkům“, a k básni Štěpničkově „Štěpnička k Hněvkovskému“ v Rozmanitostech, sv. O (1819), str. 82, jež také čelí proti „Počátkům“, ale neobsahuje polemiky věcné, byl první, jenž odhodlal se postaviti se na odpor „Počátkům“, Vojtěch Nejedlý. Učinil tak způsobem naprosto nevhodným, satiricko-allegorickou básní Bohyně v šesti zpěvích (*Rybička*, Přední křisitelé, str. 321, 157 n.). Předmluva její datována jest 1. května 1819 (*Vepřek*, str. 41). Dle *Rybičkova* sdělení (ib. str. 157) povolena byla censurou k tisku r. 1820, ale nevyšla z příčin nám neznámých. Na rozřešení prosodického sporu neměla tedy žádného účinku.*)

Druhý, jenž také chystal se postaviti proti „Počátkům“, byl Puchmayer. V listě k Dobrovskému ze dne 30. ledna 1820 diví se Jungmannovi, jak mohl s takovou početilou theorií („diese tolle Barbarey“) vystoupiti a neprorokuje jí dlouhého trvání. Lze prý snáze napsati 10 písní přízvuchných než jednu časoměrnou. „Jungmann ist fleissig“, — praví na konci — „aber der Guckuck hole seine časomírnobásňomatlaniny“ (*Zelený*, Život J. Jungmanna², str. 220 pozn.). Jungmann v listu k Markovi ze dne 17. února 1820 (ČČM. 1882, str. 463), slyšev patrně o tomto soukromém odporu Puchmayerovu, píše: „Puchmayer ještě se rozpakuje uznati prosodii z toho důvodu, že těžká, an prý dříve 50 přízvuchných nežli 1 časoměrný verš udělá! — Pouhý zvyk.“ Podobně vyjadřuje se i v listu ze dne 1. března 1820 (ib. 1882, str. 464). Ale odpor Puchmayerův proti časomíře byl hlubší než si Jungmann a jeho stranníci hleděli namluviti.

*) Nyní nalézá se v archivu Českého Musea dle zprávy *Rybičkovy*, ib. str. 420. Poněkud seznamuje nás s jejím obsahem *Rybička*, ib. str. 158, ukázkou z ní (patrně z úvodu) uvádí i *Vepřek*, str. 41. *Paroubek*, str. 27 tvrdí, že s obsahem jejím můžeme se seznámiti v „Sitzungsberichte“ král. uč. společnosti z r. 1880 práci Jakuba Malého. V těchto „Sitzungsberichte“ uvedena sice v seznamu přednášek, konaných r. 1880 v společnosti nauk, také přednáška J. Malého o této básni, ale otištěna tam vůbec není. Ždali ji J. Malý někde jinde uveřejnil, nevím, ale hledal jsem otisk její marně. Účastníci té přednášky tvrdí, že Malý četl v ní jen některá místa z této básně Nejedlého. Z toho, co uvádí *Vepřek* na str. 41 přímo z rukopisu té básně, poznáváme, že rozhořčení přízvuchníků nad nešetřností útoku na Dobrovského bylo veliké. Na průběh sporu neměla básně ta působení, ježto nebyla uveřejněna, a proto jsem se ani po originálu jejím nesháněl.

Puchmayer chtěl vystoupiti i veřejně v úvodě sbírky svých básní „Fialky“, chystané do tisku; předmluva jich datována jest 19. března 1820. Ale sbírka ta vyšla teprv dlouho po jeho smrti r. 1833.)*

Puchmayer tu opět mluví o theoriích verše. Proti „posicníkům“ vyslovuje se velmi ostře a rozhodně. Tyto jeho výklady jsou patrně odpovědi „Počátkům“, ovšem jen kusou. „Sběh více spoluzvucek“ — praví Puchmayer na str. 8 — „předcházející slabiku činí dle něho (t. j. posicníka) dlouhou; mně, poněvadž se ani v době neprodlužuje ani nezostřuje, zůstává krátkou. Slova velebná, nemeškám skanduje pozičník o — —, já o o —.“ — „V chytila pstruha, co čeština češtinou bude, pstr neprodlouží ani nezostří la, byť i sevrk a zmorsk a jiné komonstvo spoluzvucek na čtvrt míle dlouhé za ní šlo.“ A na str. 9 praví: „Či se řekne: la přitahuje k sobě pst, a tak bude: chýřtilapstrůh? Ale kdo posicník dává právo tak tahati a rozsapovati oudy slov, jako zločince?“ . . .

Něco pravdy jest v tom tvrzení Puchmayerovu. On dobře pozoroval, že i sebe nesnadnější skupina hlásková v češtině vysloví se rychle a že nemusí působiti, aby trvání slabiky značněji se prodloužilo. Dle měření mého a Marešova (v článku již častěji uvedeném v Listech fil. XX, str. 276 n.) je příčina toho ta, že i sebe nesnadnější skupiny konsonantů vyslovují se často na ujmu předchozích vokálů, které tím na délce trati. Může tedy i slabika, která má mnoho konsonantních živlů, přece nebýti delší, ba může býti někdy i kratší než slabika s konsonantními živly nečetnými, třeba jen s konsonantním živlem jediným. Jak tomu bylo v řečtině, nevíme; snad tam přízvuk zpínavý více šetřil vokálů před zkracováním, i když následovaly po nich drsnější skupiny konsonantů. Jisto jest však, tuším, že časomíra i v řečtině zakládala se hlavně na přirozené délce vokálů a difthongů, jichž řečtina měla mnohem více než čeština, a jichž délka byla závažnější, a že délky polohové, které v češtině hrají při časoměrném veršování úlohu mnohem větší než v řečtině, byly i tam jen pomocí z nouze.

Časoměrníci — dí dále Puchmayer na str. 8 — měří velebná, nemeškám o — —, dělíce je ve | leb | ná, ne | meš | kám, kdežto on je měří o o — a dělí ve | le | bná, ne | me | škám. Tento rozdíl v oddělování slabik však pranic nerozhoduje.

Puchmayer diví se také na str. 9 tomu, že připouštějí se slabiky obojetné. Proč měří posicníci na př. bě v líbě

*) Nemám prvotisku i užívám otisku v Národní Bibliotéce: Antofna Jaroslava Puchmajera Sebrané básně. Druhé, rozmnožené vydání. V Praze 1881.

mráz dlouze, ale le v těle přírody krátce? To však bylo by lze odůvodniti. Jsou skupiny hlásek, při nichž posice proto, že tyto skupiny hlásek ji tvořících snadno a lehce se vyslovují, jest tak slabá, že může se jí vskutku nedbati. Arci je v tom jakási nedůslednost, ale nedůslednost přípustná, poněvadž se jí veršování způsobem dovoleným značně zlehčuje.

V právu je arci Puchmayer, když ukazuje k tomu, že přízvuku českého při časomíře se nedbá, a to že uráží ucho české (str. 7).

Ale nicméně od vlastních svých teorií přízvuchných v předmluvě té Puchmayer značně se odchýlil a tím dával jen odpůrcům theorie přízvuchné zbraň do ruky. Učinil to opět pro hexametry, ježto prý hexametrum — jak dí na str. 6 —, tvořeným i dle jeho pravidel, uveřejněných v „Nových básních“ r. 1802, „předce rozmanitost a proměna“ chybí. Proto od těchto svých přesných pravidel uchýlil se v těchto kusech (str. 6 n.):

a) Jde-li za slabikou přízvuchnou dlouhá, tato dlouhá buď přízvuk slabiky přízvuchné hltí buď nehltí. Proto jest prý tato slabika přízvuchná obojetná, při čemž nehledí se na sběh souhlásek ve slově následujícím. Dle toho lze tedy na př. hned na nás nebo všech z darů pokládati za moloss — — —, a zase v

mílo na | líval, dáti po | roučís
můj se mi | lý, veli | ký se za | třásl

takty proložené lze prý pokládati za daktyly. Proto měří Puchmayer darli dají (str. 173) jako — — —, podobně mých mi volů (str. 174); úst vážných (str. 177), dvě snažní (str. 179), vždy líbí (str. 186) a j. jako — — —.

Pravidlo to jest naprosto nesprávné. O nějakém pohlcování přízvuku následující délkou nemůže býti v češtině řeči. I to není výhodou tohoto systému, že přízvuk se hltí nebo nehltí, t. j. pohltiti může, ale nemusí, takže takové slabiky mohou se měřiti brzo tak, brzo jinak. K určitému čtení hexametru to nepřispívá.

b) Předchází-li slabika přízvuchná, a za ní jde slovo trojslabičné, v němž první dvě slabiky mají jen jednu souhlásku mezi dvěma samohláskami (nebo *l* a *r*), a je-li poslední jeho slabika dlouhá, v čtyřech těch slabikách první a poslední působí, že prostřední dvě pozývají přízvuku. Jsou prý tedy: vás milující, sám spanilý, víc na horách, žluč nekypí vesměs choriamby (— — —).

Pravidlo to jest opět nesprávné, z téhož důvodu, jako pravidlo první.

Délka přirozená může dle Puchmayera býti nahrazena i délkou polohovou (posicí). Lze tedy prý měřiti i vyrovnal — — —, ne-

milost *o o* —, poněvadž sběhem dvou konsonantů tok verše se zastavuje (str. 9). Ale lze to připouštět i prý jen tehdy, když přízvukná jest ostrá, t. j. krátká, a jen v daktylich. Je-li dlouhá, jsou na př. podobná slova trojslabičná daktyly: zástupce, královna a pod. Podivno, že tuto Puchmayer posici připouští, ač o něco výše ji rozhodně zavrhuje.

Dle těchto zásad překládal Puchmayer první zpěv Iliady, jehož ukázkou uveřejnil již r. 1814 a jež celý podal ve „Fialkách“^{*)} Jsou to zásady překladu „Chrámů Gnidského“ (srv. na př. hojné „pyrrichie“ i v tomto překladě), ale pokažené na prospěch časomíry. Teprve při tomto systému, jehož se držel Puchmayer již při své ukázce překladu Iliady a jež vyložil teprve v předmluvě k „Fialkám“ r. 1820, opouští Puchmayer částečně teorii přízvuknou na prospěch časomíry. Teprve tento jeho systém jest jakýmsi spojením — ale ovšem nešťastným — časomíry a přízvuku.

Puchmayerovy hexametry v překladu Iliady nejsou někde ani přízvukné ani časoměrné; zřídka kde vydaří se Puchmayerovi čistý hexametr přízvukný (srv. str. 174: příjev k loďstvu se vracuji zpět, jsa od boje umdlen; str. 183: napotom spálivše stehna, a též drobu pookusivše), velmi často však, zvláště tam, kde užívá pozdních svých pravidel hojněji, vyplyne mu z péra čistý hexametr časoměrný. Srv. na př.:

dostane mým vždy rukám; k dělení však přijde-li, tuť ty
(str. 174)

ditě milé! proč pláčeš? a proč v svém srdci se rmoutíš?
(str. 180)

černoocí na lodích rychlých teď do Chřiš Achejští (str. 181)

od ležení Řeckých rač mor již zahnatí zhoubný (str. 183)

jakmile dostali zpět k šírému se vojsku Achejských
(str. 184) a j. v.

Někdy jen jediný takt brání, aby hexametr nebyl čistě časoměrný. Srv. hexametr z první části překladu, již výše (Listy fil. XX, str. 356) uvedený:

černooká dokavád se nedá otci dívka milému (str. 172)

a j. v. Nesmíme se tedy diviti, že se tyto hexametry časoměrným líbily (v. Počátky, str. 113).

Systémem svým Puchmayer arci došel vskutku větší rozmanitosti v hexametrických. Časté diairese mezi jednotlivými takty, jež

^{*)} Jest to omyl, tvrdí-li Bartocha v Listech fil. VIII, str. 253, že s pokračováním překladu prvního zpěvu Iliady nikdy se nevytasil.

v hexametrů čistě přízvučném byly nutny, odpadly, a caesury mohly býti rozmanitější — ale za cenu velmi velikou: jen za hojně zanedbávání správného přízvuku českého.*)

Celkem tento překlad Puchmayerův proti překladům jeho starším není pokrokem, jak se u nás často soudí (srv. úsudek *Bartochův* v List. fil. VIII, str. 254), nýbrž naopak úpadkem.**)

„Fialky“ r. 1820 nevyšly; neměly tedy právě tak jako Nejedlého báseň Bohyně, na průběh a rozřešení sporu účinku. R. 1833, kdy vyšly, byl již spor zdánlivě vyřízen, opozdilá předmluva „Fialek“ nemohla vzbuditi ten zájem, jaký by asi byla vzbudila r. 1820. Kdyby však byla toho roku vyšla, jistě by byla teorii přízvučné neprospěla. Nejnovější nauka Puchmayerova, že d é l k a oslabuje v jistých případech přízvuk, rušila zcela nesprávně a bez důkazu základní pravidlo teorie Dobrovského, že v každém slově první slabika je přízvučná. Časoměrníci byli by tak došli potvrzení svého výroku, že přízvuk nemusí býti vždy na slabice první, a to od muže, jenž vydával se za odpůrce jich teorie.

Narážku na časomíru, a to nepříznivou, učinil Klicpera v Divotvorném klobouku (Divadlo Klicpero, sv. I., Hradec Králové 1820, str. 59), položiv Pohořalskému v ústa tato slova: „A teď ještě k tomu ke všemu vylízají s jakousi novou prosodií — říkají jí časomíra; tam rozstavují celá slova na ztracenou stráž“.

Velmi příkrý a neobratný nájezd na „Počátky“, zhola nevěcný, uveřejnil F. B. Štěpnička v Čechoslavu 1820, str. 83 pod názvem Původ oslovské kritiky. Věci se článek ten netýká, nýbrž obrací se jen proti výtce „Počátků“, že dosavadní produkce básnická nestojí šmahem za nic. Výrokem tím dotknut byl i Štěpnička, a proto pod uvedeným titulem sepsal bájku, kterak oslové, nemohouce ničím k obecnému dobru přispěti, žádali ode lva, aby svěřena jim byla kritika. Ale jsouce kritiky, vše jen hanili. Tu pravil prý lev: „Nyní jsme se očitě přesvědčili, že

*) V jednom verši na str. 174 není ani v tomto překladě prvního zpěvu Iliady žádné caesury: „bojoval, byv jimi uražen; jsouť oni bez viny ke mně“, ač nekladl-li Puchmayer caesuru nesprávně po jsouť. Jinde klade Puchmayer caesuru tam, kde bychom my jí nesnesli: „ani ty, jak velikýs | koli, tomuto děvčete nebež“ (str. 177). Jinak však jest v této příčině překlad Puchmayerův svědomitý. Na str. 182 ve vydání, jehož užívám, je chybný hexametr:

Setinu vyvedli na Apollinu dalekostřelci;

má býti vyvedli na břeh či snad vyvedli ven?

**) Připomenouti třeba, že Puchmayer začátek překladu, otištěný již r. 1814, na některých místech ve „Fialkách“ změnil a že také překlad sedmé eklogy Vergiliovy, který do „Fialek“ přijal, jest změněn, a to značně, dle posledních pravidel Puchmayerových.

každý osel hanit umí, ale žádný chválit, a čest navrátit.“ Atd. V poznámce poznamenává vtipně Štěpnička, že mluví o oslovské kritice, ne o lidské, a přidává: „Táži však se, mnoho-li nestraných kritik vychází?“ V Rakousku je prý censura, úřady o to pečují, aby nic škodlivého tiskem nevyšlo, a proto prý i kritiky jsou zcela zbytečné. Podobnou tendenci má i článek jeho O ouskočné vlašťovčí kritice. K příteli mému J. N. Štěpánkovi (ib. 1820, str. 98 n.).

Takovým způsobem se arci spor neřešil; taková nešetřnost mohla vésti jen k ještě většímu roztrpčení, jež klidnému uvažování o věci jistě bylo na závalu.

V prvních dvou letech po vydání „Počátků“ se tedy několik sice mužů postavilo proti nim, ale buď byla kritika jich naprosto nevěcná, anebo spisy jich pro různé příčiny neuzřely ani světla. Jediný spis čelil „Počátkům“ ne sice dosti vydatně, ale aspoň formou příslušnější — Hněvkovského „Zlomky o českém básnictví“.

(Pokračování.)

Příspěvky k mluvě Herodotově.

Od Zdeňka Vysokého.

I. O pravopise slovesa $\sigma\phi\zeta\epsilon\iota\nu$ a $\chi\rho\eta\zeta\epsilon\iota\nu$ v kmenu praesentním u Herodota.

Sloveso $\sigma\phi\zeta\epsilon\iota\nu$ (viz Das Verbum der griechischen Sprache seinem Baue nach dargestellt von Georg Curtius. I. Band. Leipzig 1873, str. 166; II. Band. Leipzig 1876, str. 372; Griech. Gramm.² v. G. Meyer § 108, str. 120 a § 117, str. 132) i sloveso $\chi\rho\eta\zeta\epsilon\iota\nu$ (srov. Griech. Gram.² v. G. Meyer § 117, str. 134) vzniklo spojením prostého kmene ($\sigma\omega$, $\chi\rho\eta$) s $-\zeta\epsilon\iota\nu$ a stažením původního $\omega\iota$ $\eta\iota$ v dvojhlasku $\omega\iota$ $\eta\iota$ (dle nynějšího způsobu psaní ω η). I mají býti obě slovesa v řečtině správně psána s ι subscriptum: $\sigma\phi\zeta\epsilon\iota\nu$ $\chi\rho\eta\zeta\epsilon\iota\nu$.

Ala A. Holder v textu kritického svého vydání Herodota tiskne:

1. sloveso $\sigma\phi\zeta\epsilon\iota\nu$ třikrát s ι subscript.: III 9₁₃ $\sigma\phi\zeta\omega\sigma\iota$, III 14₄₂ $\sigma\phi\zeta\epsilon\iota\nu$, IX 104₄ $\sigma\phi\zeta\omega\nu\tau\alpha\iota$ a čtrnáctkrát bez ι subscript.: II 107₁₁ $\epsilon\kappa\sigma\omega\zeta\epsilon\sigma\theta\alpha\iota$, II 171₁₁ $\delta\iota\epsilon\sigma\omega\zeta\omega\nu$, III 65₃₄ [$\alpha\nu\alpha\sigma\omega\zeta\epsilon\iota\nu$], III 105₇ $\alpha\nu\sigma\omega\zeta\epsilon\sigma\theta\alpha\iota$, V 98₁₀ $\sigma\omega\zeta\epsilon\sigma\theta\alpha\iota$, VI 65₁₃ $\alpha\nu\alpha\sigma\omega\zeta\omega\nu$, VI 86₂₅ $\sigma\omega\zeta\epsilon$, VI 101₁ $\epsilon\sigma\omega\zeta\omega\nu$, VII 52₁₀ $\sigma\omega\zeta\epsilon$, VIII 34₆ $\epsilon\sigma\omega\zeta\omega\nu$, VIII 34₇ $\epsilon\sigma\omega\zeta\omega\nu$, VIII 41₃ $\sigma\omega\zeta\epsilon\iota\nu$, VIII 44₇ $\sigma\omega\zeta\omega\nu\tau\epsilon\varsigma$, IX 107₁₄ $\epsilon\kappa\sigma\omega\zeta\omega\nu$.

2. sloveso *χορήζειν* důsledně trojslabičně: I 41₇ *χορήζω*, I 112₄ *ἐχορήξῃς*, I 152₆ *χορήζων*, IV 83₅ *ἐχορήξῃς*, V 11₅ *προσεχορήξῃς*, V 18₁₃ *προσχορήξετε*, V 19₁₀ *χορήζω*, V 30₂₁ *χορήζωμεν*, VII 53₃ *χορήζων*, VIII 58₇ *χορήζων*, VIII 132₁₆ *χορήζόντων*, VIII 140₂₃ *προσχορήζω*, IX 55₁₂ *ἐχορήξῃς*, IX 61₁₄ *χορήζοντα*, IX 87₆ *χορήζοντες*, IX 110₁₀ *χορήξῃς*, IX 111₃ *χορήζοντα*.

Neshody jsou tu patrný. Neshoda jest:

1. mezi Holderovým *σφῆζειν* a *σῶζειν*;

2. mezi Holderovým *σφῆζειν* (*σῶζειν*) a *χορήζειν*; a

3. mezi Holderovým *σφῆζειν* (*σῶζειν*) a *χορήζειν* a *σφῆζειν* a *χορήζειν*, jak dle theorie psáti jest v řečtině, zvláště v attičině.

Abych si neshody tyto vysvětlil a snad je i vyrovnal, prohlédl jsem kritický komentář vydání Holderova a sebral a srovnal materiál z rukopisů Herodotových, v něm o slovesech *σφῆζειν* a *χορήζειν* zaznamenaný.

Rukopisné zprávy o slovese σφῆζειν v kmenu praesentním.

Rukopisy *A* i *B* píší dle Holdera kmen praesentní slovesa *σφῆζειν* sedmáctkrát bez *ι* adscript.: *σῶζωσι* III 9₁₃; *σῶζονται* IX 104₄; *σῶξῃς* VI 86₂₅, VII 52₁₀; *σῶζειν* III 14₄₂, VIII 41₃; *σῶξεσθαι* V 98₁₀; *σῶζοντες* VIII 44₇; *ἔσωζον* VI 101₁, VIII 34₆, VIII 34₇; *ἀνασῶζειν* III 65₃₄; *ἀνασῶζων* VI 65₁₃; *ἀποσῶξεσθαι* III 105₇; *διέσωζον* II 171₁₁; *ἐκσῶζων* IX 107₁₄; *ἐκσῶξεσθαι* II 107₁₁.

Rukopis *R* má *σφῆζειν* patnáctkrát bez *ι* adscript.: *σῶζονται* IX 104₄; *σῶξῃς* VI 86₂₅, VII 52₁₀; *σῶζειν* III 14₄₂, VIII 41₃; *σῶζοντες* VIII 44₇; *ἔσωζον* VI 101₁, VIII 34₆, VIII 34₇; *ἀνασῶζειν* III 65₃₄; *ἀνασῶζων* VI 65₁₃; *ἀποσῶξεσθαι* III 105₇; *διέσωζον* II 171₁₁; *ἐκσῶζων* IX 107₁₄; *ἐκσῶξεσθαι* II 107₁₁. (V V 98₁₀ jest mezera a v III 9₁₃ chybné čtení *ποτίζωσιν*).

V rukopisech *V* a *S* psáno je *σφῆζειν* šestnáctkrát bez *ι* adscript.: *σῶζονται* IX 104₄; *σῶξῃς* VI 86₂₅, VII 52₁₀; *σῶζειν* III 14₄₂, VIII 41₃; *σῶξεσθαι* V 98₁₀; *σῶζοντες* VIII 44₇; *ἔσωζον* VI 101₁, VIII 34₆, VIII 34₇; *ἀνασῶζειν* III 65₃₄; *ἀνασῶζων* VI 65₁₃; *ἀποσῶξεσθαι* III 105₇; *διέσωζον* II 171₁₁; *ἐκσῶζων* IX 107₁₄; *ἐκσῶξεσθαι* II 107₁₁ (III 9₁₃ má chybu *ποτίζωσιν*).

Z rukopisu *C* citováno jest *σφῆζειν* s *ι* adscript. dvakrát: *σῶζονται* IX 104₄; *σῶζειν* III 14₄₂.

Rukopisné zprávy o slovese χορήζειν v kmenu praesentním.

Rukopis *A* čte *χορήζειν* sedmáctkrát jen s *ι* adscript.: *χορήζω* I 41₇, V 19₁₀; *χορήξῃς* IX 110₁₀; *χορήζωμεν* V 30₂₁; *χορήζων* I 152₆, VII 53₃, VIII 58₇; *χορήζοντα* IX 61₁₄, IX 111₃; *χορήζοντες* IX 87₆; *χορήζόντων* VIII 132₁₆; *ἐχορήξῃς* I 112₄; *ἐχορήξῃς*

IV 83₆; ἐχρηζέ IX 55₁₂; προσχρηζέω VIII 140₂₃; προσχρηζεται V 18₁₃; προσέχρηζες V 11₅.

Rukopis *B* má χορήζειν:

a) šestnáctkrát s ι adscript.: χορήζω I 41₇, V 19₁₀; χορήζει IX 110₁₀; χορήζωμεν V 30₂₁; χορήζων I 152₆, VII 53₃, VIII 58₇; χορήζοντα IX 61₁₄, IX 111₃; χορήζοντες IX 87₆; χορήζόντων VIII 132₁₆; ἐχρηζέ I 112₄; ἐχρηζέ IV 83₅; ἐχρηζέ IX 55₁₂; προσχρηζέω VIII 140₂₃; προσχρηζεται V 18₁₃;

b) jednou bez ι adscript.: προσέχρηζες V 11₅.

V rukopise *R* jest při χορήζειν:

a) čtyřikrát ι adscript.: χορήζω I 41₇; χορήζων VIII 58₇; χορήζοντα IX 61₁₄; χορήζόντων VIII 132₁₆;

b) osmkrát η bez ι adscript.: χορήξει IX 110₁₀; χορήζω VII 53₃; χορήζοντα IX 111₃; χορήζοντες IX 87₆; ἐχρηζε I 112₄; ἐχρηζε IV 83₅; ἐχρηζε IX 55₁₂; προσχρηζέω VIII 140₂₃. Nepočítám chybu v IV 156₄ ἐχρηζε za správné ἐχρησε;

c) pět mezer: I 152₆, V 11₅, V 18₁₃, V 19₁₀, V 30₂₁.

Rukopis *V*:

a) šestkrát píše ι adscript.: χορήζω I 41₇, V 19₁₀; χορήζωμεν V 30₂₁; χορήζων VIII 58₇; χορήζοντα IX 61₁₄; χορήζόντων VIII 132₁₆;

b) devětkrát vynechává ι adscript.: χορήξει IX 110₁₀; χορήζων VII 53₃; χορήζοντα IX 111₃; χορήζοντες IX 87₆; ἐχρηζε I 112₄; ἐχρηζε IV 83₅; ἐχρηζε IX 55₁₂; προσχρηζέω VIII 140₂₃; προσχρηζεται V 18₁₃. Chybu v IV 156₄ ἐχρηζε za ἐχρησε sem nepočítám;

c) má formu iotacisovanou: προσεχριζεν V 11₅;

d) vykazuje mezeru v I 152₆.

V rukopise *S*:

a) objevuje se ι adscript. šestkrát: χορήζω I 41₇, V 19₁₀; χορήζωμεν V 30₂₁; χορήζων VIII 58₇; χορήζοντα IX 61₁₄; χορήζόντων VIII 132₁₆;

b) schází ι adscript. sedmkrát: χορήξει IX 110₁₀; χορήζων VII 53₃; χορήζοντα IX 111₃; χορήζοντες IX 87₆; ἐχρηζε I 112₄; ἐχρηζε IV 83₅; προσχρηζέω VIII 140₂₃. Odpočítávám chybu v IV 156₄ ἐχρηζε za správné ἐχρησε;

c) jednou jest forma iotacisovaná: προσεχριζεν V 11₅;

d) mezera nachází se třikrát: I 152₆, V 18₁₃, IX 55₁₂.

Z těchto zpráv rukopisných vidno, že v tradici rukopisné, byť nestejně co do počtu, přece vedle sebe zachováno pro slovesa naše v kmenu praesentním ι σωζο- a χορηζο- ι σωζο-

$\alpha \chi\epsilon\eta\zeta\omicron-$, $\sigma\omega\zeta\omicron-$ (bez ι adscript.) doloženo jest totiž 81krát (A 17, B 17, R 15, V 16, S 16), $\sigma\omega\iota\zeta\omicron-$ (s ι adscript.) 2krát (jen C), $\chi\epsilon\eta\zeta\omicron-$ (bez ι adscript.) 49krát (A 17, B 16, R 4, V 6, S 6), $\chi\epsilon\eta\iota\zeta\omicron-$ (s ι adscript.) 25krát (B 1, R 8, V 9, S 7).

Obracím se po tomto výpočtu dát rukopisných k neshodám, které se ukazují v textu Holderova kritického vydání Herodota.

První neshoda mezi Holderovým psaním $\sigma\phi\zeta\epsilon\iota\nu$ a $\sigma\acute{\omega}\zeta\epsilon\iota\nu$ zavíněna jest tím, že Holder na třech místech přidržel se rukopisu C a na ostatních rukopisů $ABRV$.

Druhou neshodu mezi Holderovým $\sigma\phi\zeta\epsilon\iota\nu$ ($\sigma\acute{\omega}\zeta\epsilon\iota\nu$) a $\chi\epsilon\eta\iota\zeta\epsilon\iota\nu$ způsobilo to, že Holder, následuje čtení rukopisů s $\chi\epsilon\eta\iota\zeta\omicron-$, sloveso to, patrně po příkladě Homerově, u něhož sloveso $\chi\epsilon\eta\iota\zeta\epsilon\iota\nu$ přichází s diairesí a psáno jest jako $\chi\epsilon\eta\iota\zeta\epsilon\iota\nu$, pokládá za trojslabičné a ne za dvojslabičné.

Třetí neshoda mezi Holderovým pravopisem $\sigma\phi\zeta\epsilon\iota\nu$ ($\sigma\acute{\omega}\zeta\epsilon\iota\nu$) a $\chi\epsilon\eta\iota\zeta\epsilon\iota\nu$ s jedné strany a psaním $\sigma\phi\zeta\epsilon\iota\nu$ a $\chi\epsilon\eta\iota\zeta\epsilon\iota\nu$, jak nauka mluvnická pro řečtinu vůbec velí, s druhé strany, objasňuje se tím, že Holder neoceníl náležitě celé tradice rukopisné, jak jsem ji vložil nahoře.

Faktum z rukopisů Herodotových potvrzené jest, že pro $\sigma\phi\zeta\epsilon\iota\nu$ uchováno jest i $\sigma\omega\iota\zeta\epsilon\iota\nu$ i $\sigma\omega\zeta\epsilon\iota\nu$, pro $\chi\epsilon\eta\iota\zeta\epsilon\iota\nu$ $\chi\epsilon\eta\iota\zeta\epsilon\iota\nu$ i $\chi\epsilon\eta\zeta\epsilon\iota\nu$. Toto faktum musí býti vysvětleno, máme-li získati si náležitý podklad pro úpravu textu Herodotova. Nelze zajisté prostě a bez důvodů říci, jak vyrozumívá se z vydání Holderova: „Na místě Herodot. III 14₄₂ jediné správně jest psáti $\sigma\phi\zeta\epsilon\iota\nu$ a na místě ku př. II 107₁₁ zase jest pouze správně psáti $\sigma\acute{\omega}\zeta\epsilon\iota\nu$ “ aneb „Pro Herodota správný tvar jest toliko $\chi\epsilon\eta\iota\zeta\epsilon\iota\nu$; tvar rukopisný $\chi\epsilon\eta\zeta\epsilon\iota\nu$ jest chyba“, nýbrž potřebí jest vysvětliti, kterak obojí tvary, i s ι adscript. i bez něho, do rukopisů Herodotových se dostaly.

Vhodný pak základ k vysvětlení tohoto zjevu dává po mém soudě historie dvojhlásek $\alpha\iota$ ($\tilde{\alpha}$) $\eta\iota$ ($\tilde{\eta}$) $\omega\iota$ ($\tilde{\omega}$), jak jí učí G. Meyer v § 117 své řecké mluvnice (2. vyd.). Dle jeho výkladu původní psaní dvojhlásek jmenovaných bylo s ι adscriptum. Ale již od 4. stol. př. Kr. dvojhláska $\eta\iota$ ($\tilde{\eta}$) nahrazována samohláskou η , později i $\omega\iota$ ($\tilde{\omega}$) a $\alpha\iota$ ($\tilde{\alpha}$) samohláskami ω a α . Ještě později nastalo změnění i to, že prosté α ω η psáno často dvojhláskami $\alpha\iota$ ($\tilde{\alpha}$), $\omega\iota$ ($\tilde{\omega}$), $\eta\iota$ ($\tilde{\eta}$). Obojí změnění vedle správného pravopisu původního máme jak v starých nápisech, tak i v četných rukopisech.

Jemu neušly ani rukopisy Herodotovy. Z hojných dokladů, které pro toto zaměšování v rukopisech Herodotových se vyskytují, vybírám jen malou část, ale, jak myslím, přece dostatečnou k náležitému o tom názoru: 1. $\omega\iota$ vedle ω : I 22₂ $\omega\iota\kappa\omicron\delta\omicron\mu\eta\sigma\epsilon\iota\varsigma$ A $\omega\iota\kappa\omicron\delta\omicron\mu\eta\sigma\epsilon\iota\nu$ RVS ; I 27₉ $\epsilon\iota\nu$ $\nu\acute{\omega}\iota$ A $\epsilon\iota\nu$ $\nu\acute{\omega}$ V $\epsilon\iota\nu\acute{\omega}$ R ; I 44₈

*αὐτῷ RS αὐτῷ V; I 70₅ ζωιδίων AB ζωδίων RVS; I 73₂ γῆς
 ἡμέραι AB γῆν ἐπιθυμῶν ἡμέραι RVS; I 90₁₄ τούτω RVS τούτωι
 AB; I 91₂₆ κροίσωι AB τῷ κροίσω RVS; I 108₁₄ σοὶ αὐτῷ
P σοὶ ἐαντῷ AB σὺ ἐαντῷ RVS; I 187₁₆ ἀνέωιγες AB ἀνέωιγες
 RVS; I 190₁₁ ἀνωτέρωι AB ἀνωτέρω RVS; I 193₁₀ οἱ οικητο
 AB οικώητο RVS; I 203_{12, 13} ζῶια AB ζῶα R ζῶα V; II 66₁₂
 ὑπερθρωίσκοντες C ὑπερθρώσκοντες ABRVS; II 86₉ λίτρωι AB
 λίτρω RVS; II 100₈ δόλω RVS δόλωι AB; II 103₅ προσωτέρω
 RVS προσωτέρωι AB; II 123₇ ζῶιον AB ζῶον RVS; II 124₁₆
 ζῶιον AB ζῶον RVS; II 125₁₄ κατωτάτω RVS κατωτάτωι AB;
 III 53₁₅ μητροῦα A μητρώα BRVS; III 53₁₆ πατρώα AB πατρώα
 RVS; III 110₁₁ ὠιά AB ὠά RVS; 2. ηἰ vedle η: I 11₁₀ εἰδησι
 A¹ εἶδησι RVS; I 86₈ ἐν πέδησι δεδεμένον AB δεδεμένον ἐν πέδησι
 RVS; I 88₁ συννοίη AB συννοίη RVS; I 89₆ περιδίησι AB περιείδησι
 RVS; I 90₆ χαριῦ *P* χαριῦ AB χαριη RVS; I 109₃ ἥει A ἥει B ἴει
 RVS; I 188₁₀ ὅπηι AB ὅπη RVS; I 191₂₀ κατακλησαντες AB κατα-
 κλήσαντες RVS; I 192₁₂ προσήι CP προσήι ABRVS; I 193₂₇ πε-
 παίνηι τέ AB πεπαίνηται R πεπένηται VS; I 197₅ ἐχηι RS ἐχη V
 ἔχη AB; I 212₄ ἐπαρθησι ABRVS ἐπαρθῆσι V; IV 93₃ θρήικες AB
 θρήικες RVS; IV 95₈ θρήικας AB θρήικας RVS; IV 100₆ ἀπο-
 κλήμεται AB ἀποκλήμεται RVS; IV 123₂ ἦσαν AB ἦσαν RVS;
 IV 134₄ διήϊξε AB διήϊξε RVS; IV 143₁ θρήικησι AB θρήικησι
 RVS.*

I soudím na základě toho, že i slovesa σφῆζειν a χορῆζειν
 v rukopisech Herodotových podlehlá tomuto zaměšování, a vy-
 světluji si tak původ rukopisného různopsaní: *Původní a starší*
psaní podává rukopisné σωίζο- a χορίζο-, pozdější mladší pravo-
pis zachován jest v rukopisném σωίζο- a χορίζο-. Ale tento po-
zdější pravopis doplňuje onen starší. Dovědujeme, že pisáři píšící
σφῆζειν a χορῆζειν bez ι adscript. pokládali slovesa ta pro Herodota
za dvojslabičná, a že tedy i rukopisné tvary σωίζειν a χορίζειν
mají býti počítány dvojslabičnými.

Kdyby byl Holder tímto způsobem pro Herodota rozebral
 rukopisnou tradici, nepochybuji, že by byl všude ve svém textu
 dal tisknouti pro σφῆζειν a χορῆζειν tvary s ι subscript. Tou úpravou
 byl by dosáhl pro svůj text vlastností, jichž nelze podceňovati.
 Text jeho řádem takovým pořízený byl by jednotný a důsledný,
 se slovesy σφῆζειν a χορῆζειν, původem totožnými, zacházeno by bylo
 stejně.

Pokud na mně by bylo, přiznávám, že bych, upravuje text
 Herodotův, tiskl na základě rozboru zpráv rukopisných o slovese
 σφῆζειν a χορῆζειν, jak jsem jej nahoře vyložil, všude: σφῆζειν χορῆζειν.
 Ale ještě jiná pozorování mne vedou k tomuto pravopisu. Pozoro-
 vání ta uložil jsem v článku III., kde místo pro ně dle mého
 mínění jest příhodnější. I odkazuji k jeho částem sem náležejícím.

II. Futurum a aorist slovesa σφάζειν u Herodota.

Z futura akt. slovesa tohoto vyskytá se u Herodota dle Holderova vydání:

1. 2. os. sing. indik.:

III 122₁₅ σώσεις (σώσεις ABRVS) δὲ καὶ ἐμέ;

2. 3. os. sing. indik.:

VII 148₁₄ κάρη δὲ τὸ σῶμα σαώσει (σαώσει AB φνάζει RVS), kterýž tvar však nelze přiřísti Herodotovi, ježto je u něho v citované věštbě Pythiíně, složené nářečím epickým.

Aorist akt. má doloženy tyto tvary:

1. 1. os. sing. indik.:

IV 9₁₁ ἵππους μὲν δὴ ταύτας ἀπικομένας ἐνθάδε ἔσωσά (ἔσωσά ABRVS) τοὶ ἐγώ;

2. 3. os. sing. indik.:

VII 144₈ ἔσωσε (ἔσωσε ABRVS) τότε τὴν Ἑλλάδα;

VIII 8₄ πολλὰ μὲν ἔσωσε (ἔσωσε ABRVS) τῶν χρημάτων τοῖσι Πέρησι;

VIII 118₁₇ ὅτι μὲν ἔσωσε (ἔσωσε ABRVS) βασιλέος τὴν ψυχήν;

3. infinitiv:

VIII 60₆ ἐν σοὶ ᾗν ἐστὶ σῶσαι (σῶσαι ABRVS) τὴν Ἑλλάδα.

Pro tvary aoristu pass. jsou určité doklady tyto:

1. pro participium:

a) Nomin. sing. mask.:

IX 71₇ ἐκ Θερμοπυλίων μούνος τῶν τριηκοσίων σωθείς (σωθείς ABRVS);

b) Genet. sing. mask.:

IV 97₂₁ σωθέντος (σωθέντος ABRVS) ἐμεῦ ὀπίσω ἐς οἶκον τὸν ἐμὸν ἐπιφάνθι μοι;

2. pro infinitiv:

V 87₉ κείνον μόνον ἐξ ἀπάντων σωθῆναι (σωθῆναι ABVS, om. R);

VII 230₁ οἱ μὲν νῦν οὕτω σωθῆναι (σωθῆναι ABRVS) λέγονσι Ἀριστόδημον;

VIII 92₇ ὥστε Πυθέην οὕτω σωθῆναι (σωθῆναι ABRVS) ἐς Αἴγιναν.

Chybně psána 3. osoba sing. indik. aor. pass. v rukopisech RVS v I 128₇ συμβαλὼν τοῖσι Πέρησι, ἐσώθη (ἐσώθη B εσ-

σωθη *A* έσώθη *RVS*). Rovněž chybně vyskýtá se 3. os. plur. aor. pass. έσώθησαν v *RVS* za dobré έσσώθησαν rukopisů *AB*:

III 45₈ πεζομαχήσαντες δέ εν αυτη̃ έσσώθησαν (έσσώθησαν *AB* έσώθησαν *RVS*);

III 58₁₀ συμβαλόντες αυτο̃ισι έσσώθησαν (έσσώθησαν *AB* έσώθησαν *RVS*);

III 132₆ υπό Έλληρος ιητροῦ έσσώθησαν (έσσώθησαν *AB* έσώθησαν *RVS*);

VIII 27₆ έσσώθησαν (έσσώθησαν *AB* έσώθησαν *RVS*) υπό των Φωκέων.

Dle poznámky Holderovy k II 65₁₂ „post αποτελούνσι e Diodoro I 83 talia fere supplet Stein: υπό των παιδίων των εκ ρούσου σωθέντων.“

Futurum pass. od slovesa σφάζειν dokladů u Herodota nemá. Cobet navrhuje infinit. futuri σωθήσεσθαι pro IX 88₅.

Od složeného slovesa άνασφάζειν užito jest v historii Herodotově aoristu medial., a to:

1. 3. os. plur. indik.:

I 106₇ άνεσώσαντο (άνεσώσαντο *AB*, om. *RVS*) την άρχήν Μηδοι;

2. 3. os. plur. konjunkt.:

I 82₃₂ πριν Θυρέας άνασώσωνται (άνασώσωνται *ABRVS*);

3. infinit.:

III 65₁₀ [σθένει] κατά τὸ καρτερόν άνασώσασθαι (άνασώσασθαι *ABRVS*);

III 73₁ ήμιν κότε κάλλιον παρέξει άνασώσασθαι (άνασώσασθαι *ABRVS*) την άρχήν;

4. particip.:

a) Nomin. sing. mask.:

III 140₂₄ άλλ' άνασωσάμενός (άνασωσάμενός *ABRVS*) μο δός την πατρίδα Σάμον;

VI 107₅ άνασωσάμενος (άνασωσάμενος *ABRVS*) την άρχήν τελευτήσεν εν τη̃ έωντοῦ γηραιός.

b) Dat. plur. mask.:

III 65₃₃ μη άνασωσαμένοισι (μη άνασωσάμενοι δέ *RVS* μη δ' uel μηδ' άνασωσαμένοισι *AB*) δέ την άρχήν.

Nominat. plur. mask. psán nesprávně v *A B* proti náležitému άνωσάμενοι v *RVS*: VIII 109₉ νέφος τοσοῦτον ανθρώπων άνωσάμενοι (άνωσάμενοι *RVS* άνασωσάμενοι *AB*).

K slovesu αποσφάζειν patří z aoristu pass. tyto tvary:

1. infinit.:

II 107₁₃ [τοὺς δὲ λοιποὺς ἀποσωθῆναι (ἀποσωθῆναι *ABRVS*) ἅμα τῷ πατρὶ];

VII 229₃ ἢ ἀποσωθῆναι (ἀποσωθῆναι *ABRVS*) ὁμοῦ ἐς Σπάρτην;

VIII 118₁₆ ἀποσωθῆναι (ἀποσωθῆναι *ABRVS*) ἐς τὴν Ἀσίην;

2. Akk. sing. mask. participia:

V 87₂ ἔνα μοῖνον τὸν ἀποσωθέντα (ἀποσωθέντα *ABVS*, om. *R*) αὐτῶν ἐς τὴν Ἀτικὴν γενέσθαι;

VIII 88₁₀ καὶ τὸ τῶν ἐκ τῆς Καλυνδικῆς νεὸς μηδένα ἀποσωθέντα (ἀποσωθέντα *ABRVS*) κατήγορον γενέσθαι.

Sloveso διασφῆζειν má z tvarů futurálních a aoristových jen aorist akt., totiž:

1. 3. os. sing. indik.:

II 156₁₄ διέσωσε (διέσωσε *ABRVS*) κατακρύψασα;

2. infinit.:

VII 49₇ φερέγγυος ἔσται διασῶσαι (διασῶσαι *ABRVS*) τὰς νέας.

Ze všech těchto dokladů pro futurum a aorist slovesa σφῆζειν a složených ἀνασφῆζειν, ἀποσφῆζειν a διασφῆζειν vysvitá, že u Herodota pro všechny ty tvary platen jest dle rukopisů *ABRVS* (pokud ovšem není v nich mezer) kmen σω-. Po tvarech analogických ἔσῳσα — σῶσω [srov. ἔσωσεν *CIA* II 605, 6, διέσωσε z *Koa Bull. de corr. hell.* 5, 202, 15, κατεσώξαμεν *Tab. Her.* 2, 30 (viz *G. Meyer Griech. Gramm.*² str. 134)] není v Herodotových rukopisech *ABRVS* ani stopy.

III. K Herodot. VII. 38₅.

A. Holder ve svém kritickém vydání píše Herodotovo místo v VII 38₅: Ξέρξης δὲ πᾶν μᾶλλον δοκέων μιν χρησίειν ἢ τὸ ἐδείκθαι, ἔφη atd. Tvar χρησίειν v tomto čtení má býti infinit. futur. od slovesa χρηῖζειν a jeví se býti tvořen od kmene dvojslabičného χρηι-. Téhož kmene užil Holder pro aorist akt. téhož slovesa na místech: V 20₂ Ἀμύντης χρηίσας τούτων οἰχώκεε; V 65₁₉ Ἀρισταγόρεα τὸν Μιλήσιον ἀπικόμενον ἐς Ἀθήνας χρηίσαι σφέων βοηθέειν; VII 38₄ χρηίσας ἄν τινι βουλομένην τυχεῖν.

Ale rukopisy Herodotovy *ABRVS*, na nichž text vydání Holderova hlavně spočívá, píšou jinak.

A píše: *a*) futur.: χρησίειν VII 38₅; *b*) aor.: χρηῖσαι V 65₂₀, χρηίσας V 20₂, χρηίσαισ VII 38₄, tedy vesměs, t. j. čtyřikrát kmen χρη-.

B tolikéž píše na týchž místech jako *A* χρη-.

R má: *a*) za infinit. futur. $\chi\rho\acute{\eta}\sigma\epsilon\omega$ doložený v *AB*: $\chi\rho\acute{\eta}\sigma\eta\nu$ VII 38₆; *b*) aor.: $\chi\rho\acute{\eta}\sigma\alpha\sigma$ VII 38₄. [V V 20₂ a V 65₂₀ má mezeř]. Dosvědčuje tedy kmen futur. a aor. $\chi\rho\eta$ - dvakrát.

V čte: *a*) za infinit. futur. v *AB*: $\chi\rho\acute{\eta}$ VII 38₆; *b*) aor.: $\chi\rho\acute{\eta}\sigma\alpha\iota$ V 65₂₀, $\chi\rho\acute{\eta}\sigma\alpha\sigma$ V 20₂, VII 38₄, tedy celkem zase čtyřikrát jako *AB*: $\chi\rho\eta$ -.

V *S* jest doložen jen aorist, a to třikrát s kmenem $\chi\rho\eta$ -: $\chi\rho\acute{\eta}\sigma\alpha\iota$ V 65₂₀, $\chi\rho\acute{\eta}\sigma\alpha\sigma$ V 20₂, VII 38₄. Místo VII 38₆, kde čtou *AB* futur. $\chi\rho\acute{\eta}\sigma\epsilon\omega$, *R* $\chi\rho\acute{\eta}\sigma\eta\nu$, V $\chi\rho\acute{\eta}$, je v *S* v mezeře.

Součet všech dokladů pro $\chi\rho\eta$ - ve futur. a aor. akt. z rukopisů jest dle toho 17.

Proti těmto 17 dokladům uvádí kritický komentář Holderův dva doklady z rukopisu *P* pro $\chi\rho\eta$ -: $\chi\rho\acute{\eta}\sigma\alpha\iota$ V 65₂₀, $\chi\rho\acute{\eta}\sigma\alpha\sigma$ V 20₂.

I máme tu v rukopisech Herodotových dvojí tradici, jednu s kmenem $\chi\rho\eta$ -, druhou s kmenem $\chi\rho\eta$ -. Tradice tato upomíná na obdobnou tradici v nápisech a rukopisech (viz článek I. a konec čl. II.).

Má-li býti úprava textu Herodotova důsledná, musí býti pravopis jeden a týž. Že by současné psaní $\chi\rho\eta$ - i $\chi\rho\eta$ - na zmíněných místech Herodotových bylo možno, pokládám za vyloučeno z důvodu této důslednosti. Holder sám z téhož asi důvodu volil psátí důsledně všude $\chi\rho\eta$ -, následuje rukop. *P*. I vychází z toho otázka, které tradice rukopisné jest se přidržeti, zda $\chi\rho\eta$ - či $\chi\rho\eta$ -.

Poněvadž počet dokladů pro $\chi\rho\eta$ - ani pro $\chi\rho\eta$ - z rukopisů Herodotových sám o sobě k vyšetření a zodpovídání otázky té nestačí, třeba jest vyhledati rozumové důvody, pro které bylo by nutno rozhodnouti se pro jeden z obou rukopisných pravopisů.

Za tou příčinou poukazují na tato fakta:

1. Tvary $\chi\rho\acute{\eta}\sigma\epsilon\omega$, $\chi\rho\acute{\eta}\sigma\alpha\iota$, $\chi\rho\acute{\eta}\sigma\alpha\sigma$, jež dosvědčeny jsou rukopisy *ABRV*S sedmnáctkrát, jsou dvojslabičné. Tvary z rukopisu *P* $\chi\rho\eta\sigma\alpha\iota$ a $\chi\rho\eta\sigma\alpha\sigma$, které sám Holder transkribuje v komentáři svém jako dvojslabičné: $\chi\rho\acute{\eta}\sigma\alpha\iota$ a $\chi\rho\acute{\eta}\sigma\alpha\sigma$, t. j. dle nynějšího způsobu $\chi\rho\acute{\eta}\sigma\alpha\iota$ $\chi\rho\acute{\eta}\sigma\alpha\sigma$, musí býti, má-li jeviti se shoda mezi nimi a tvary z rukop. *ABRV*S, také dvojslabičné, tak že jejich η rovnalo by se η tvarů z *ABRV*S. I měl by Holder, drže se rukop. *P*, tisknouti podle něho $\chi\rho\acute{\eta}\sigma\epsilon\omega$, $\chi\rho\acute{\eta}\sigma\alpha\iota$, $\chi\rho\acute{\eta}\sigma\alpha\sigma$ a nikoliv $\chi\rho\eta\sigma\epsilon\omega$, $\chi\rho\eta\sigma\alpha\iota$, $\chi\rho\eta\sigma\alpha\sigma$.

2. Sloveso $\sigma\acute{\phi}\zeta\epsilon\omega$, které původem svého kmene praesentního shoduje se se slovesem $\chi\rho\acute{\eta}\zeta\epsilon\omega$ (viz článek I.), má u Herodota doložený tvar futura akt. jen $\sigma\acute{\omega}\sigma\epsilon\iota\varsigma$ a aorist. akt. jen $\acute{\epsilon}\sigma\omega\sigma\alpha$ bez *ι* adscript. (viz článek II.). K těmto tvarům však přimykají

se jen tvary *χρήσειν*, *χρήσαι*, *χρήσας* z rukop. *ABRVS*, ne pak *χρήσαι*, *χρήσας* z rukop. *P*.

Z důvodů tuto uvedených jsem přesvědčen, že psaní Holde-rovo *χρήσειν*, *χρήσαι*, *χρήσας* jest nesprávné, a že třeba čísti dle lepší tradice rukopisné *χρήσειν*, *χρήσαι*, *χρήσας*. Tím ovšem spadají tyto tvary s tvary futur. a aor. akt. od slovesa *χράω* v jedno, ale to vyskytá se v řečtině i jindy; na př.: *εἶ* = jsi a *πῦδες*, *ἴσθι* = buď a věz. O významu tvaru rozhoduje kontext celé věty.

Studie o štokholmské legendě Kateřinské.*)

Od Bohdana Jedličky.

Připomenutí. Dle principu Gebauerova (L. fil. XI, 253; XIV, 363; XIX, 460) užívám na označení českých legend o sv. Kateřině těchto skratků: *Kat. Brtš.* = Bartošova (Č. Mor. Mat. 1871, 56 nn.); *Kat. Brn.* = Brněnská (Č. Č. M. 1887, 204 nn.); *Kat. Č. P.* = Českého Passionálu (Výb. I, 288 nn.); *Kat. Har.* = Harantova (Cesty jeho, vyd. 1854. II, 79 nn.); *Kat. Petr.* = Petrohradská (Archiv f. sl. Phil. XIV, 2 nn.); *Kat. Š.*, *Kat. Štk.* = Štokholmská**).

Jiné skratky: *H. Frits.* = Hermann von Fritslar v I. svz. spisu „Deutsche Mystiker des 14. Jahrhundert. herausg. von Fr. Pfeiffer, 1845; *Herolt* = Sermones (qui vulgo Discipuli inscribuntur) Magistri Joannis Herolt sciti ordinis praedicatorum: de tempore et sanctis, kdež řeč o sv. Kateřině jest č. 44. My užívali vydání z r. 1517 „in imperiali oppido Hagenaw“ z kapitul. knihovny Svatovítské (sign. Fa 92) s laskavým svolením vdp. praelata Borového. Herolta cituje Harant na konci své legendy (I. l. II, 81); *JV³* = Jacobi a Voragine legenda aurea, 3. vyd. od Graesse 1890; *Ink.* = německá inkunabule vyd. v Štrassburce r. 1500 u Jana Grünningera; citáty dle listů; *Kpk.* = „Das Passional. Eine Legenden-Sammlung des 13. Jahrhundert. herausg. von Fr. Karl Köpke“, 1852; *Lamb.*, *Lmbl.* = „Katharinen-Marter herausg. von Joh. Lambel“ v „Germanii“ VIII, 129 nn.; *Lat. Vídeň.* = jest to kolektivní označení legendy latinské,

*) Srovn. Listy fil. I, 56 nn.

**) Gebauer označuje tuto legendu jen *Kat.*; já volil jsem raději *Kat.Š.* aneb *Kat.Štk.* na odvarování dvojmyslu, míní-li se skratkem *Kat.* legenda Štokh. čili sv. Kateřina sama jako osoba.

kteřá dle Lambla („Germ.“ VIII, 133) existuje s různými odchylkami v pěti exemplářích, z nichž tři jsou v dvorní bibliothece Vídeňské, č. 1321, č. 1570 (Menčík 1576), č. 452. Menčík zase (Rozbor legen. o sv. Kateř. 3), jenž obírá se jen třemi z nich, uvádí je za samostatné legendy, „málo od sebe se lišící“ a za „sobě podobné“; proto je zatím kolektivním skratkem *Lat. Videň.* označujeme. Lambel uvádí z ní četné ukázky v „Germanii“ VIII, 180 nn., Menčík v svém Rozboru. My k této legendě ukázali již L. fil. I, 58; *Lær. T.* = *Lexen Mittelhochdeutsches Taschenwörterbuch*, 4. vyd.; *Lær. H.* = téhož *Mittelhochd. Handwörterbuch*; *R. 1888* = *Bibli česká*, vydaná Dědictvím Svatojanským r. 1888/9; *Sym. Met.* aneb *S. M.* = *Symeon Metaphrastes*; jeho legenda („*Μαργαρίτων*“) o sv. Kateřině otištěna s latin. překladem Suriovým v: J. Migne, *Patrologia graeca*, svaz. 116, str. 275 nn., v Paříži 1891.

Ostatní skratky jsou samozřejmé aneb odjinud známé. — Středohornoněmecké texty podáváme v tom pravopise, v kterém jsou v příslušných vydáních otištěny.

Kat. Štk. 18.

A což kázal, to fye stalo
18 frownnye, mnoho nebo málo.

Tak dobře interpunguje Erben, bera skrovně do věty to se stalo, a dobře vykládá skrovně slovem skromně.

Skrovně tu znamená „pokorně“, „u pokorněj mieřě (v. 916), „krotčě“ (v. 3212), „poslušně“, „tíšě“ (v. 1690), „s kázní“ (Kat. Brn. 60, — Str. Sklád. V, 4. 44)*, bez reptání, bez odporu, submisse, humiliter. Smyslem velice podobné jsou i verše 1145. 1146:

to se sta, jakž on rozkáza,
každý se tam bez potaza
bra;

těž v. 2494. 2496: bez potázanie činiti, bez rozpači.

Význam ten výborně se hodí do souvislosti, vyjadřuje hrůzu, kterou pohanstvo mělo před „krutými mravy“ Maxencia (v. 8); vždyť „třiesli se jeho zrakem“ (v. 13), a proto vše, co rozkázal, stalo se bez reptání, pokorně, ať toho bylo mnoho nebo málo.

Také v naší legendě má skrovný týž význam: v. 175. „Kateřina skrovná“, znamenajíc zde totéž, co v. 2556 „ta

*) nekazn insolentia, Prešp. Slovn. 51.

dievka tichá“ (též v. 797), v. 773 pokojná, a co u Štít. Vrt. 27, 21 „smierná panna“ — pokorná, jakž souvislost textu na celé stránce 27. svědčí *).

Také Jngm. lex. uvádí doklady, že skrovný = pokorný: „Pane, slyš mě, skrovná slova řkúcieho“, a Str. Skl. V, 163: „rovnému buď ve všem roven, | chuzšímu na mysli skroven“ **); — Let. Troj. 1, 1: Jason skrovný (modestus); dodej Prešp. Slov. 51. skrovnost modestia, 52. skrovenstvie moderatio.

Protiva jest směle, v. 1284 („ana odpovědě směle“), aneb „v hrozněj hrdosti“, v. 1632.

Utváření verše i věty jsou těmto veršům analogické verše 3178. 3179:

to všecko, co se jest stalo
škody, mnoho nebo málo.

V naší legendě vůbec často věta v některém verši začatá, ale nedokončená, dokonává se v následujícím verši, obyčejně hned prvním slovem; ku př. právě citované verše 3178/9; dále v. 6. 7:

- Maxencius jmě toho zlého
bylo;
- v. 56. 57: ješto jemu závidiechu
ve cti;
- v. 84. 85: neb císař nedóvěrieše
tomu;
- v. 87. 88: proto naň jiným lít nebyl
než tiem;
- v. 158. 159: jěž by dóstojna syna jeho
byla;
- v. 204. 205: to jim králová slíbiti
muši;
- v. 230. 231: odšed s královú vzě roky
tomu;
- v. 278. 279: proč bych já v tom poručení
byla;
- v. 346. 347: i za žádnéhož nepójdú
mužě;
- v. 357. 358: ni se kto buď o tom točě
viec, atd.

*) Vůbec smiernost a skrovnost v staré češtině velmi často se zastupují, také i ve významu *σωφροσύνη*, k čemuž grovn. Štít. Erb. 290 a 292, 11—13; Štít. Vrt. 204. 224. 289; Kniež. o Saš. 10; Hus I, 119. — Srovn. staroslov. смирѣнь humilis.

**) Srovn. Listy fil. 19, 187.

Aby se nezdála vazba: „to se stalo skrovně, pokorně“ příliš smělou, uvádíme vazbu snad i smělejší: Rúd. 1766—1768:

žes tak pokorně popaden
v dobrotě beze všie pýchy
jakožto beránek tichý.

Tamže v. 537/8:

w nyemzto (t. skroušení) bych dobrotywywe
Przygma plnu myloft na fye atd.,

t. j. milost mně dobrotivě prokázanou.

Tak, myslím, lze uhájiti rkpsn. znění skrovně. Gebauer (Listy fil. 9. 289) a Pelikán (Výbor² 102), odstoupivše od rukopisného znění, navrhuji snazší konjekturu rovně.

Kat. Štk. 32.

(Král Kostus) bieše mocný jmenovaný
nade všě pobanské krále;
32 kralováše w gemenney chvále
ve čstí, v rozkoši i v zboží atd.

Rukopisné znění v. 32 jest patrně chybné; chyba vězí v slově gemenney, poněvadž gemenney nic není a neznamená. Erben klade opravu jemnéj od adjekt. jemný, a v slovníčku je vykládá příjemný. Gebauer (Listy fil. 9, 289) myslí sice, že oprava Erbenova jest asi trefná, ale že opisovatel dopustil se zde chyby asi z nedorozumění, mysle na chválu jmennou = chválu jména, a několika doklady dovozuje možnost výrazu chvála jmenná v onom významě. Pelikán (Výbor¹) čte i vykládá s Gebauerem chvála jmenná; ale ve vydání druhém vrátil se k opravě Erbenově jemnéj, v slovníčku však vykládá jemná chvála = znamenitá. — Já pokládám opravu i výklad Erbenův za správný z těchto důvodů.

Situace místa našeho jest tato: Básník s počátku své básně předvádí jako v exposici čtenáři hlavní hrdiny, na předním místě Maxencia, pak Kosta jakožto přechod k druhé „hrdině“, sv. Kateřině. Maxencius jest líčen jako ukrutník, jako „zlý“ (v. 6), jeho mravy jsou „kruté, hněvné“, jméno jeho každý jen „v hoři“ vyslovil, pohledu jeho báli se jako luňáka, měli jej „místo Boha“, rozkazy jeho vykonávali ihned bez reptání a rozmyšlení, zkrátka on vládl „v hrdosti“ (ὀβρις!). Jak líbezný kontrast jest proti tomu Kostus! Ten vládne v dobrém slově, ve cti, v rozkoši, s manželkou svou jako s rúží „bydlí v dostatě“, správně, sobodně, bohatě, jest moudrý, štedrý, radný, osobně statečný, takže

„na vše strany ve všem světě“ chvála jeho hojně zaznívala; i tomu ukrutniku, svému zlému císaři byl nejlepším rádcem a k službě nejsnažnějším pomocníkem, takže, když nepřátelé Kosta u něho osočili, císař tomu krivému osočení neuvěřil. — Básník shrnuje charakteristiku Maxenciovu slovy, že vládl „v hrdosti“, a Kostovu, že kraloval „v jemnéj chvále“. Již ten kontrast poukazuje k tomu, že jemný jest epitheton v pravdě „ornans“, a znamená cosi libého, milého, příjemného, klidného. Kdežto pak slovem „v hrdosti“ jako epifonematically zakončuje se líčení Maxenciovo, Kostovo počíná se slovy „v jemnéj chvále“ (nehledíc k osamělému „v dobrém slově“, v. 22) jakožto pojmem nadřazeným, a vše následující jest jako „enumeratio partium“ tohoto pojmu; a tyto „partes“ rovněž k tomu poukazují, že „jemný“ jest epitheton „ornans“ s významem libého, milého, příjemného, klidného.

Jemný (= jem + ný) jako složenina pří-jemný odvozeno jest od kmene jem s příponou -ný ve významu -bilis (Geb. L. fil. 9, 119), a položeno zde ve smyslu trpném; tedy jem + ný jest asi francouzské acceptable, a znamená tedy osobu neb věc, kterou lze jmouti, vzíti, přijmouti, vítati, aneb kterou rádi jmeme, běřeme, vítáme atd., kterou „si necháme líbit“, patrně proto, že jest vhod a vděk, annehmbar, annehmlich, tedy = příjemný, vděčný, libý, milý, vítaný, vzácný*). — Tak latina od accipere „vítati koho“ má své acceptus, vítaný, libý, vděčný, vzácný, a pozdější acceptabilis; srovn. i franc. acceptable. Tak i stěhrněmčina od němen odvodila adjekt. něme-lich = annehmbar, angenehm, a ge-neme = annehmbar, annehmlich, wohlgefällig, angenehm, a novoněm. an-nehm-bar, an-nehm-lich, an-ge-nehm.

Význam ten etymologii tedy jaksi a priori stanovený stvrzuje i usus; Jg. lex. „lidem jemný“ z Dobrov. excerpt = „příjemný“; — „slova lahodná a tělu jemná“, Rvač. Též jemnost s passivním významem = Annehmlichkeit, ku př. Jg. lex.: „věci z daleka vzaté nemají v sobě jemnosti“ Kramer. exc.

Proto jemná chvála = chvála příjemná, libá, milá, vítaná, vděčná, lahodná, laus, gloria accepta, grata, suavis, dulcis, lieblich; Maxencius kraloval v hrdosti, Kostus v milé, libé, líbezně, klidné chvále. — Význam ten stvrzují též dvě paralelní místa rkp. Růdn. (ČČM. 1883, 370 nn.); jedno v. 190:

staw ma praczna leta,
gezu crylte z nazareta,

*) I vzácný odvozuje Miklos. (Etym. W.) od vzíti, t. j. = vyz + em + tje.

190 Dawydow lynu, cz fty gemnu (= čsti jemnú),
Smyluy fye, fmyluy nade mnu.

ib. v. 506: jakz (= jakžs) ty otewrzyety
Racyl fwe udy w twrdnofty,
w dowedney fprawednofty

506 Profyed wyczne chwaly gemne (= chvály jemné).

Výraz jemná chvála na našem místě (Kat. Štk. 32) jest ovšem synonymický s výrazem dobré slovo v. 22; ale jen synonymický; neboť protiva „dobrého slova“ jest „zlé, špatné slovo“, protiva zase „jemného“ jest „nemilý, protivný, nenáviděný, krutý, v hrdošti“.

Význam znamenitý ani nevyplyvá z etymologie ani není stvrzen skutečným užíváním.

Dodatek. Jemný, pokud mi známo, přichází v staročestíně ještě v Evangel. Vídeň. (vyd. Menčík, str. 119), Luk. 1, 17: „aby obratyl... negemne wyery na mudrost prawych,“ (Brat. a R. 1888. = nevěřící, vulg.: „ut convertat... incredulos ad prudentiam iustorum“). Tedy „nejemné viery“ jest incredulos, a nejemné jest akkus. plur. masc., a viery gen. singularu závislý na nejemné, tedy incredulus = nejemný viery. Zde jest nejemný ve významu aktivním = capax fidei = kdo víru jímá, dle známého úsloví českého vieru jieti = credere (AlxBM. 91: ač mi chceš v tom vieru jieti) a stršlověn. věra jęti = credere (srovn. ruské a odsud naše „věro-jatný“), a od toho ne-je-věr = incredulus, nsl. ne-je-ver-en. Jng. lex. již tento citát z Evang. Vídeň. znal, ale uvádí ho neúplně: nejemný incredulus, viery tam schází.

Rovněž v aktivním smysle jest jemnost Štít. Vrš. 328, 37: (Kristus) „jest tuk a jemnost všeho, což je dobré“ = obsah, receptaculum.

Kat. Štk. 122.

122 K tomu jejie matka wdownye
Činieše násilně vážně...

Wdownye vykládá Erben za adverbium = vdovím způsobem. Nám však zdá se, že vdowně jest substantivum = vdova, jako polské wdownia, jež však v polštině jest diminutivum.

Analogické podstatné jméno na -vně vedle tvaru na -va jest stravně vedle strava, Rkp. Hrad. 6^a: „tu sobie ztrawnye utieziewaffe“. — Jiný příklad jest hlavně (= hlaveň) vedle hlava, ač o jiném významě (torris). — Poslední ana-

logon jest vodně vedle voda (zde arci -dně vedle -da). ŽKlem. (CME, 8 — vyd. Patera — str. 257): „Stala wod nye tekucie“, kdežto ŽW. (vyd. Geb., str. 110) má: „Stala voda tekucie“, „Stetit unda fluens“; rovněž ŽP. má voda. — Analogiemi těmito jest tedy možnost tvaru vdovně vedle vdova, příbuzným pak polským tvarem wdowunia skutečnost téměř jeho dokázána.

V příčině stránky syntaktické netřeba připomínati, že vdovně jest zde přívlastkem substantivním souřadným, jako anděl strážce, člověk nepřítel, sestra děvojna (Dal.). — Přívlastek ten, omezuje podmět matka, vytýká objektivní příčinu, proč matka vedla si vážně, takže by určitěji mohlo se říci matka jako vdova, matka jsouc vdova, ut vidua, ἄρα οὖσα.

Vdovně bráti zde s Erbenem za adverbium i ten ohled brání, že by ve větě tak kratičké u jediného slovesa tři adverbia byla.

Kat. Štk. 397.

Od toho času vznieti

397 tu mysl i v ffweho frdcze ftanu.

V svého srdce stanu jest zde patrně výraz metaforický. Základem jeho jest význam slova stan jakožto schránka, receptaculum, v níž cosi cenného uschováváme, skříňka, truhla, archa, scrinium, arca; smysl pak metafory jest = v lůně, v hloubi srdce svého, im Herzensgrunde, in imo corde.

Právě takovou metaforu má Kpk. 689, 55—57:

55 wie get ein ftern ho enpor,

fus was e Katherine

57 in fines herzen fchrine.

ibid. 38, 6. 7. die den gelouben trugen

in ires herzen fchrine.

Téhož smyslu jest výraz ibid. 432, 31: mines herzen Brust (glossar: „mein innerstes Herz“).

Kat. Štk. 2174.

2174 Ež k nám toto w drahem flufie (t. j. v drahém slušě)
nemluví tělesná dušě,
ale velesenstvie mocné.

Analogický text lat. Víd. legendy (Germ. VIII., str. 183, ad 1522), dle níž tato část naší legendy jest zpracována, zní tu: „in qua (puella) . . . non animalis homo loquitur, sed divinus quidam spiritus, qui sane haut mortale sonans nos in stuporem ammirationemque convertit.“ — Myslim, že naše slova v drahém slušě jsou volným překladem latinských haut mortale sonans, a sice v slušě = sonans, drahém = haut mortale.

Slova totiž legendy „haut mortale sonans“ jsou přímé napodobení Vergil. Aeneidy VI, 50*), kde o Sibylle se praví: „Nec mortale sonans“. Nepřechodné sonare, jsouc zde spojeno s akkusativem středního rodu adjektiva jakožto vnitřního předmětu, značí zde tedy fysickou, zvučící stránku Sibylliny řeči proti obsahu řeči; nec mortale jest sice formálně záporný výraz, ale s protikladným významem pozitivním, divinum, jak je Forbigger glossuje. Lze tedy onen výraz přeložit asi: hlas Sibylly nezněl více po lidsku, již znělo z něho cosi nadlidského, hlas její nezněl již jako člověčí, ale jako božský.“**) Týž význam má

*) Jiné patrné napodobení Aeneidy v naší legendě jest počátek řeči Porfyriovy ke králové (vv. 2490—96), jejíž zřejmý original jest řeč Aeolova k Junoně v Aeneidě I, 76 n., a sice počátečné dva verše:

„Tuus, o regina, quid optes,
Explorare labor; mihi iussa capessere fas est.“

To napodobí lat. legenda (Germ. VIII, 184 ad 2028) slovy: Tuum est, domina, imperare quod vis, meum autem perficere.“ A latinskou tuto legendu napodobí naše Kat. Stk. 2490—2496: Králová žádúcie! | Proč sě tvé srdečko smúcie? | Co mne o tom jmáš tázati? | Tvá mně milost jmá kázati, | a já inbed bez potázanie | jmám činiti tvé kázanie | bez rozpačí, bez odklada. | — Srovn. Ink. 47^b: „O frow keyferin. Du magft mir gebieten was du wilt, vnd mir würt zůtton die ding zů wolbringen.“ — Lmbl. 2028—2031: „liebe vrowe min | . . . swaz ir gebietet, daz tūn ich.“

Kterak latinští legendisté i jiné klassické básníky napodobili, a toto napodobení z lat. legend do českých přešlo, toho podávám ještě jeden doklad. JV³ 791 praví Kateřina k Maxenciovi: sic namque poeta ait: tu si animo rexeris, rex eris, si corpore, servus.“ Který poeta jest to? Týž smysl s touž hříčkou slovní vyjadřuje saturnský verš (Anzeiger für indogerm. Sprach- und Alterthumskunde III, 12): Rex erit, qui recte faciet; qui non faciet, non erit“, jež cituje Porphyrio k Horác. Epist. I, 1, 59 nn. Horácovo příslušné místo (l. c. 59. 60) zní: pueri ludentes, Rex eris, aiunt, | Si recte facies.“ Jeden tedy z obou těchto pramenů byl tu patrně Jakubu Voražskému vzorem; bezpochyby jest Horác ten „poeta“. — A toto místo Jakubovo i s hříčkou slovní tlumočí Kat. Č. P. (Výb. I, 294, 12 n.): „pravý král budeš, budeš-li nad svú náhlú myslí kralovati“. — Patrná reminiscence na toto místo JV jest Kpk. 670, 55—57, ale již bez slovní hříčky: „Du bist ein houbt an prife, | und foldest wesen ouch wífe, | daz vugete wol der gewalt.“

**) Vinařický: „Smrtnedlný hlas již nezněl“, Škoda: „nadmidský hlasu zvuk“.

tedy i výraz lat. legendy *haut mortale sonans* t. j. z ducha toho nezvučí nic smrtelného = lidského, z ducha toho hlaholí cosi nadlidského, božského, zvuk ten prozrazuje cosi božského. Naše sluch tedy, tlumočící *sonans*, položeno jest tu ve smysle *passivním* = „co se slyší“, a znamená zde *fysickou*, *zvučící* stránku řeči sv. Kateřiny, asi „zvuk, hlas, hlahol“, také řeč, ale jen po stránce *zvučící*; formálně záporného výrazu *haut mortale* protikladný pozitivní význam „divinum“ vystihuje se česky také jediným pozitivním slovem: *drahý*; i má zde *drahý* onen svůj význam vniterní, absolutní cennosti: „cenný, vzácný, výtečný, spanilý, líbezný, krásný, velebný, stkvostný, „božský“ (hyperbolicky) atd. Význam ten vyskytá se v naší legendě na několika jiných místech, ku př. 191 „tak v drahéj kráši,“ srovn. 1273; 502 tak drahé sluchy; 1655 v svém drahém svyčěji; 2523 s tú drahú tváří; 3222 v svéj drahéj blesknosti“. Tlumočí se tedy našim *drahý* latinské *haut mortale* poněkud volně, i lze tedy v drahém slušě novočesky vyjádřiti „ve vzácném, krásném, líbezném, „božském“ hlahole, znění své řeči.“

Rovněž volně tlumočí se naše *haut mortale sonans* v německých legendách. Kpk. 678, 24 nn. zní:

wand mich dunket, daz in ir
nicht ein menschlich mensche fi,
26 der mit worten alfo vri
spreche in kluger volleist;

a *vri* neznamenal jen *freimütig*, nýbrž i „*freigeboren, adelig*“, tedy i slova ta jsou označena tím za povznešenější, ušlechtlejší, vzácnější, asi jako naše *drahý*.

Analogické místo Ěnk. 40^a zní: „in welcher . . . ist nit ein vyblichs mensch reden, funder ein göttlicher geift, der da fchlechtlich (přímo!) durch den tödlichen mund ift reden;“ — *tödlicher mund* vystihuje tu volně latinské *sonans*, sluch, a slovem *fchlechtlich* označují se slova přímo za božská = *haut mortale* = *divinum*, naše volné *drahý*.

Sluch zde tedy značí *fysickou*, *zvučící*, *slyšitelnou* stránku řeči, *sonus* proti v. 903, kdež sluch značí obsah, význam řeči, *verbum, conceptus*.

Sluch s *passivn.* významem též vv. 245. 903. 1099.

Kat. Štk. 900—905.

900 ež Kristus, syn svatěj Mařie,
jest jediný Buoh nad bohy,
král nade všemi králi mnohý,

903 Trzmy gmeny gfuczy geden fluch,
Takez otec syn lwati duch
Geft geden moczny buoh flawnye.

Ve vv. 903—905 vyjádřeno jest tajemství o Trojici, jak se mi zdá, dle příslušných veršiků Symbola Athanasiova (3. 6, pak 13. 14. 15. 17). V. 903 vyjadruje první stránku onoho tajemství, t. j. „unus Deus in Trinitate“ (Symb. 3), vv. 904, 905 pak druhou stránku, t. „Trinitas in unitate“ (Symb. 3) aneb: „Patris et Filii et Spiritus Seti una est divinitas“ (Symb. 6).

Sluch sluší tu bráti ve smyslu trpném: co se slyší, zahlaholení, zvuk, sonus, pak zvláštěji slovo, verbum (viz též Erben). — Jakož vůbec poustevník k pohance Kateřině tajuplně mluví o ženichu, kterého jí nabízí, aby zvědavost, pozornost, touhu a úctu její nejvýše vzbudil: pronáší zde ono tajemství přímo mysticky, an dí: „Ten Bůh jest jedno zahlaholení, jedno slovo třemi jmény.“ Nežasla-li filosofka-pohanka nad vysokostí tohoto učení tajuplného, jemuž ani „za vlasek“ nemohla rozuměti? A mystická ta mluva poustevníkova jest zcela v duchu starých legend, jež za důležitou známku svých světců kladly: mluviti diserte et mystice (ku př. JV³ 790. 796). — Než kterák z mystické té formy dojdeme jádra našeho tajemství: „ve třech osobách jeden Bůh“?

Vs stříhrněmčině označují se tři božské osoby slovy: die namen dri aneb die dri gnendi*) (ku př. Wiener Merv. 43 Deutsche Classiker d. Mittelalt. vyd. Pfeiffer, 12. svaz. 1872): des mache in got von sunden | dort an der sële vrî | durch sîne hôsten namen dri (k tomu vykládatel: „um seiner heiligen Dreieinigkeit willen“)**). Rovněž tak i zde naše tři jména = tři božské osoby, Trojice. Jiné paralelní místo jest

*) Též ginennidi genende atd., viz. Lxr. H. i Lxr. T.

**) Srovnej tyto doklady: der Pfaffe Amis 1422 (Deutsche Classik. d. Mittel., vyd. Pfeiffer, sv. 12, 1872): nû rätet mir, durch die namen dri; — Specul. eccles. (vyd. Kelle), 3; glöbe, daz die dri gnendi ein warir got ist; — Summa theolog. 2, 1 (Denkmal. deut. Poesie und Prosa XXXIV, herausgegeb. v. Müllenhoff und Scherer, Berlin 1864): ein gotis crapht in drin ginennidin. Jsou to „tři jména“ καὶ ἑξοχίη, kteráž, na označení Boha trojjediného jmenována jsouce, vždy táž jsou a vždy (aspoň v prose) v téměř pořadě, a stal se tak výraz „tři jména“ typickým, at díím technickým pojmenováním Trojice. Slušíť zajisté doložiti, že slovo „persona“ (= πρόσωπον) na označení božských osob v Trojici vyskytá se v církvi teprve od 4. století; ani v písmě sv. ani u sv. otců prvních staletí ho nenalézáme. Srovn. Du Cange u slova „persona“: Personarum nomen, nonnisi cum Sabellius impugnaret ecclesiam, necessario in usum praedicationis assumptum est: ut qui semper tres crediti sunt et vocati, Pater et Filius et Spiritus scetus, uno quoque simul et communi Personarum nomine vocarentur. („Facundus Hermianensis“ lib. I, pag. 3.).

Kat. Brn. 430: „Boh, geho trfy fwata gmena (= sv. Trojice), | Tu geft bil“; příklad ten velice se podobá místu německému před tím uvedenému Wien. Merv. 43: „sine hōsten namen drī.“ — Sluch — bez mystické formy — jest zde slovo nikoli již po slyšitelné stránce, nýbrž výhradně po jeho vnitřní stránce, významové = verbum, a sice po našem výkladě verbum ve smyslu thomistické filosofie*), totiž verbum mentis, „rozumové slovo“ (Pospíšil); a verbum mentis u Thomistů znamená = conceptus, pojem**). Tedy smysl v. 903 jest: „třemi osobami jsoucí jeden pojem“, neboli „ač tři osoby, přece jen jedno rozumové slovo“, aneb obráceně: „ač jeden pojem, přece 3 osoby“. Srovn. výrok sv. Tomáše (Hlavatý § 267, pozn.* ke konci): propter hoc Dei Verbum, quod est perfecta conceptio ipsius, non est nisi unum. — Avšak poněvadž dále rozumovým slovem vnější jeho předmět sám ideálně bytuje na tu chvíli v duši, a rozumovým slovem na tu chvíli v duši jest repraesentován (neboť pojem jest jeho „similitudo“ a „tamquam speculum, in quo res cernitur“, Eger, l. c. § 116, 3. 4), musí ovšem i vnější předmět poznání, o němž jest jen jediné rozumové slovo, i v objektivním světě býti jen jeden, „unum“. Tak i Bůh, jenž přes své 3 osoby není leč jen jedno rozumové slovo, jeden pojem, sám musí býti jen „unum“, jeden, nikoli tři. A tak smysl mystické formy v. 903 nalezen = „in Trinitate unum“. Našemu verši 903 podobá se tedy velice onen verš z „Summa theol.“, citovaný str. 53 v pozn. **): ein gotis crapht in drin ginnenidīn.

Grammaticky odnáší se jsúci k podst. jm. Buoh (901), a třmi jmény jest instrumental způsobu, tak jako příklady

*) Filosofie naší památky Kat. Štk. jest scholastická, zvláště však thomistická, jak na jiném místě dokážeme.

**) Obšírně vykládá o verbum mentis Eger, Propaedeutica philosophico-theologica, editio III., Brixinae 1888, v §§ 114—116. Též Pospíšil, Filosofie podle zásad sv. Tomáše Akvin. I., v Brně 1883, str. 116—135, Hlavatý, Rozbor filosofie sv. Tomáše Akvin., v Praze 1885, hlavně str. 35—66. — Theorii o verbum mentis rozvinuli hlavně sv. Augustin a sv. Tomáš Akvinský; vedeni k tomu byli vykládající tajemství o Trojici a pojmenování druhé osoby „Verbum“. I pozdější scholastikové znají verbum mentale v tomto smyslu, ku př. „Armandus de bello visu“, Beauvoir (Prantl, Geschichte der Logik, III, 307, pozn. 630), též Gratiadei Esculanus (Prantl ibid. III, 315 p. 675. — Ale již ve spise Principia dialecticae, jenž se sv. Augustinovi připisuje, a jenž patrně od něho před jeho obrácením byl sepsán, rozeznávají se při slově 4 stránky: „verbum, dictio, dicibile, res“ (Steinthal, Geschichte der Sprachw. 287 nn.), a z citátu u Steinthalu je patrné, že tam verbum jest thomistické „verbum vocale“, a dicibile že jest thomistické verbum mentis. Ježto pak dicibile jest zase patrný překlad stoického λεκτόν (Steinthal, l. c. 282, 287), dosahuje verbum mentis původem svým až k Stoikům (srovn. též Prantl, l. c. I, 668).

u Zkmda, str. 189: Klekněme spolkem (Štit.), bijeli se o to rotami (Háj.) a str. 187: vysadiš ten náprsník kamením drahým čtyřmi řady (Br.), trojím, pečlivým činem atd. — Zdá se mi, že veršem 903 první tato stránka tajemství není dosti přesně a jasně vyjádřena, což asi zavinił patrný úmysl: mluviti mysticky.

V. 904. Takéž atd. jest neodvislá hlavní věta, a přec, obsahujíc druhou stránku tajemství, měla býti také odvislou větou se spojkou ež, jako ona věta „ež Kristus“ atd., první stránku tajemství vyjadřující; jest zde tedy lehký anakolut. Proto bylo by lépe za „fluch“ položiti silnější interpunkci než čárku (buď středník aneb dvojtečku), již také proto, že jest zde rozhraní obou dílů onoho tajemství. — V. 904 slovem takéž překládá se Athanas. Symbola slovo similiter v. 3., neb ita 15, 17. Právě tak tyto partikule těch veršů překládají ŽW. a ŽKlem.

V. 905. jeden zde neznamená pouze numerickou jednotu, nýbrž totožnost, tedy = stejný, jak také Štitný praví (Hanuš, str. 103): „jedno jest božství či stejné všech tří osob a každé z nich zvláště, neb každá osoba jest Bůh plný“; — str. 136: „vida jak jest (Bóh) velebně ve své trojici svaté, ve třech osobách a v jednom božství, ježto jest plné v každé z těch osob a neméně bůh pravý a plný ve dvou osobách nebo v jedné než ve všech třech, ani více ve dvou neb ve třech nežli v jedné“. — To vyjádřeno jest i slovy Symb. Ath. 6: Patris et Filii et Spiritus Seti una est divinitas, aequalis gloria. — Srovn. Mone, Latein. Hymnen des Mittelalters I. č. 8, 2: aequalis u n a deitas; ibid. č. 13, 22—24: omnes sunt identitas.

V. 905 mocný. Srovn. Symb. Athan. 13. 14: Similiter omnipotens Pater, omnipotens Filius, omnipotens Spiritus Sctus: Et tamen non tres omnipotentes, sed unus omnipotens. Srovn. Mone l. l. I, č. 4, 19: Maiestas par et potestas; ibid. č. 15, 17—20: Sit tibi sancta trinitas | laus et honor, sublimitas | potestas, dominatio | Maiestas, collaudatio; — ibid. č. 19, 15. 16: sit maiestas et gloria | potestas et victoria.

V. 905 slavně = in Maiestate, což Štitný (l. c. 136) vyjadřuje „jest velebně ve své trojici; oběma slovy slavně i velebně překládá se slovo Maiestas v Symb. Ath. 6: „coaeterna Maiestas“.

Dodatky.

1. Sluch stojí v. 903 ve smyslu trpném, jako ve vv. naši památky 245. 1099 a 2174.
2. V Kt. Štk. ještě dvakráte vyjadřuje se Trojice, ale širokým oním původním způsobem:

V. 931. 932: Weymye occzie (= otcě) ducha y fyna,
wlie gednoho hospodyna;

v. 1990—1992: weyme occze nebeskeho
fyna y ducha fwateho,
Wlie gednoho hospodyna.

3. Rádn. v. 2639—40 vyjadřuje se Trojice slovy:
Slawny oteye, flawny fynu,
flawny duŕe w gednom czynu.

Béreme-li tu čin ve smyslu ruského činъ = ordo, Rang, řád, důstojnost, pak jest smysl tohoto výrazu asi = v jedné hodnotě, v jedné důstojnosti, v jednom stupni, tedy Symb. Athanas. *aequalis gloria, una divinitas*, Štít.: stejné božství. — Staroslověn. činъ znamená též *ἀγγελὴ αἱ χόροι* (ku př. hvězd), tedy asi ve smysle zástup, sbor, celek; pak by v jednom čině mohlo býti = v jednom celku, v jednotě.

Ad 903. Již po dopsání tohoto výkladu doplňuji ještě následující v příčině „tři jmen“: V sequenci, kterou složil Notker Balbulus (žil 830—912), otištěné u Mone l. l. I, č. 4*), zní verše 5—8: *Pater Filius | sanctus spiritus | tria sunt nomina, omnia | eadem substantia*, znění to našemu zde velice podobné. — Že tato tria nomina nesluší zde v jich obyčejném významě bráti, cítí Mone sám, an l. l. str. 7. v pozn. k v. 7 praví, že slova nomina jen k vůli verši (!) jsou položena, a že by lépe mělo státi persona aneb character; a vskutku mají meneje (ad 30. Jul.) *μὴν μὲν οὐσίαν, χαρακτῆρσι δὲ τριὰς*; — ibid. *χαρακτῆρσι τρισσομένην*. — Velice poučné uvádí k tomu místo z Hilar. de trinit. 2, 5: „Deus posuit naturae nomina, patrem filium spiritum sanctum; extra significantiam sermonis est, extra sensus intentionem, extra intelligentiae conceptionem, quidquid ultra quaeritur; non enuntiatur, non attingitur, non tenetur: verborum significantiam rei ipsius natura consumit.“ Na další důkaz, že jméno není zde v obyčejném svém významě, uvádíme ještě: Hieron. in Lucifer. 12: „In tribus vocabulis trinominem credens deum, in Sabellii haeresim incurrit“; tedy tři jména tato znamenají Boha trojosobného, nikoli trojmenného; jiný výklad jest haeretický. I tento doklad stvrzuje mínění naše, že „tři jména“ zde = tři osoby.

*) Též otištěné Kehrein, Latein. Sequenzen des Mittelalters, Mainz 1873, č. 139.

Kat. Štk. 3384.

(kto) méj pomoci poprosi

3384 jsa pravěj viery w fwê eyflufye (t. j. v svém slušě).

Smysl výrazu „jsa pravěj viery v svém slušě“ obšírněji jest vyjádřen

vv. 3347—8 „ješto křesťanského kmenu
jsú a nestojie v bludu“.Stručněji jest též smysl vyjádřen slovy: „u pravěj vieř“
v legendě o 10.000 ryt., Listy fil. XV, str. 256, v. 286, a XVI,
str. 38, v. 282.

Význam výrazu v slušě opírá se tu o slova slušeti, slušný, slušnost, a sice o jich významové nuance: to, co jest příslušné, náležité, případné, jak se patří, co po mravu a právu býti má, — quod decet, convenit, oportet, aptum, iustum, rectum, meritum, — zustehen, geziemen, gebühren. — V slušě tedy zde má význam: slušnost, příslušnost, náležitost, gebühr, gebührende weise. — Svůj na tomto místě znamená: přiměřený, vhodný, příslušný, patřičný, pravý, náležitý, jako

v. 2966: „nenavrátiš-li všelikým
sě úmyslem k svému stavu“,

čehož protivu obsahuje v. 2958: „zda tě jest někdo z křesťanuov... obrátil snad na jiný stav“ (viz více pozn. k v. 2966). Srov. „svým časem“, „na svém místě“, „pole přinese svou odplatu“. — Proto lze náš výraz „pravěj viery v svém slušě“ opsati: „ten, kdo pravou víru v té přiměřené náležitosti, v té příslušné míře neb stupni neb způsobě má, v kterémžli máti pravému křesťanu přísluší“ („přísluší“ ve smyslu morálním i logickým).

Jiné synonymum jest slovo v naší legendě nad jiné oblíbené, t. stav, na těchto místech: v. 443 „o manželství v pravém stavu“ (= v svém slušě), v. 3127 „i jest již pravého stavu“ (t. víry) | došel, složiv bludné dielo“ (srov. analogické znění toho místa Kpk. 686, 51: „Daz Porphirius und wir | uf daz recht lin getreten“); v. 2194 „poznávamyš se udatně, | ežť se s námi svůj (!) blud mine: | neukážeš-li nám jiné | modly neb viery čiščějšie, | ješto by byla jistějšie | než tvój stav je (t. j. víry), v němž přebýváš“; k tomu přidej citované na str. 63 verše 2958 a 2966. — Synonymický jest též výraz, v. 93: „jakož s právem bylo z čina“ = jakž po právu bylo slušno (Pelikán, Výb.²). — Jiné ještě synonymum viz v. 703 „mnoho plakala v téj vážě“ = míře.

Znamená zde tedy v slušě příslušnou míru, váhu, pravý stav, stupeň, způsob.

Střhrněmčina měla pro náš pojem v slušě slova *gezaeme* adj. (= *geziemend, gemäss*), *gezaeme* subst. fem. (= *wohl-anständigkeit*) Lxr. T., hlavně pak slovo *ge-zēmen*, jehož doklady viz Kpk. glossar; některé tu klademe: Kpk. 36, 74: „*mich sal durch in (Kristus) wol gezemen | sterben*“ (= *mně přísluší*); — 297, 22: „*durch waz dich wolle gezemen*“ (= *proč za vhodné pokládáš?*); — 485, 64: „*ir alle, die des wol gezemt*“ (= *quos decet, quorum est*). — Jiné střhrněm. analogon našeho v slušě jest *vuoc* subst. masc. aneb *vuoge* subst. fem. (= *angemessenheit, schicklichkeit, gebührende weise* Lxr. T.). Ku př. Lmbl. 789: „*bescheidenliche mit fügen | zu dem templō si die trügen*“; — *ibid.* 2035; „*kunde ez mit fūge sīn geschehen*“; — Kpk. 21, 88: *wand si ez mit guten vugen | so hin deme iuden trugen*. Srovn. Grimm lex.: *womit soll ich ihn das zu wissen thun, wie mag es mit fugen geschehen?* = v slušě. — Třetí střhrněm. analogon jest *rēht* (= *was recht und geziemend ist*, Lxr. T.), zvláště sem hledí výrazy *nach, in, ze rēhte*; ku př. Lmbl. 15 (*daz wir got*) *ze rehte genennen* = „v slušě“ *slaviti*, jak jeho velebnosti přísluší*); — Kpk. 201, 92: *nach finer tugende rechte* = v slušě svých ctností; — 151, 36 *in ebeneme rechte* „v vhodné příležitosti“ = v svém slušě; — 544, 47: *swanne ecliplis | kumt als dem rechte entzimt* (= „*conveniēns tempus*“, original JV³ 682); — 545, 29 (*si waren*) *an daz recht bekumen* = *das richtige treffen*; — ba 686, 51 slovy „*daz Porphirius und wir | uf daz recht sin getreten*“ znamená *recht křesťanství*, kterýžto verš tlumočí se v naší legendě 3127: *jest již pravého stavu došel* (viz nahoře); — též význam 293, 13 *waren in daz recht getreten*, zcela pak zřetelně 281, 88: *der trat in criftenliches recht* = „*došel pravého stavu*“ (v. 3127). — I není vyloučena možnost, ba velice se pravdě podobá, že pod vlivem těchto německých předloh, jichž náš legendista jistě užíval, zvláště pod vlivem výrazů adverb. *in, ze rēhte, in vuoge, mit vugen* vyvinul se též výraz v slušě, v staročestíně před naší legendou nikde nedoložený.

V polštině vyvinulo se subst. v podobném významě *słusz* m. a *słusza* f. = *słuszność, należność, przyzwoitość, gehörige Befugnis, Fug und Recht, fas*; *słusz* i *wzgląd, jus et fas*, Lind., čehož více dokladů viz tamže; my jen tyto sem klademe: Na Pompeja się targnąć nie bez słuszu Musimy wszyscy; — Nie-rychlej aniż podobno była słusza między święte byt policzony.

Dle výkladu našeho jest ovšem v svém slušě jakási tautologie; ale rovněž takáž tautologie jest právě uvedené polské „*nie-rychlej aniż podobno słusza*“ a něm. výše uvedené „*in ebeneme rechte*“, naše „*vhodná příležitost*“, ř. *καὶ οὐδὲν ἔγκαιρος, καὶ οὐδὲν ἐπι-*

*) Snad = Rúdn. v. 2069 „*chwale w fluffye*“.

καθαίος; — jakási tautologie jest Kat. Štk. 93., „jakžto s právem bylo z čina“ (Pelik. Výb.² slovn.).

Sluší výslovně konstatovati, že v slušě jest zde, jakož jeho přívlastek svém svědčí, rodu mužského, a že rkpisné psané eyflufie podloženými punkty již písařem samým za chybu jest označeno, způsobenou patrně pod vlivem předchozího prawey.

Ostatně srovn. naši poznámku k v. 223.

Kat. Štk. 223.

223 Nez ta pāna ftatie wflufe t. j.
než ta panna stāše v slušě.

Význam výrazu v slušě opírá se zde o slova slušěti, slušný, slušnost, a sice o jich významové nuance: to, co sluší komu, zdobí ho, způsob, způsobnost, půvab, krása, péknost, způsobné, ozdobné; Anstand, Anmuth, Art, fein, artig; decorum, decentia, speciosus, decens (viz Jngm.) — zkrátka to, co komu přísluší nejen ve smyslu mravním a logickém, nýbrž i aesthetickém. — V slušě tedy znamená tu, že Kateřina stála tak, že jí to slušelo, způsobně, v kráse, v půvabu, Anstand, Anmuth, decentia, venustas. Vyrozumívá se pak tím zde nejen krása těla: krásný vzrůst, pravidelnost a lepota údů, sličná tvář, než i, že celé to krásné tělo bylo produševnělé, a z něho že zářila ušlechtilá duše. O této duševní kráse (αρεσμευμένη χάρις, S. M. kap. 18) v těle se zračící a tělesnou krásu zvyšující viz poznámku naši k paralelnímu místu Kat. Štk. 1235—6: „Dobřet sluší | tobě to.“ — Jiné paralelní místo jest 1654—5 „ana tu před nimi kráše | v svém drahém svyčěji stāše,“ kdež svyčěj = obyčěj ve významu „způsob, způsobnost, mrav, Art, Manier, Sitte“ (Jngm. lex. sub b); viz poznámku naši k místu tomu.

Střhrnémčina i v tomto významě má slova gezaeme subst. a sloveso gezēmen, jakož svědčí Kpk. 676, 16 nn.: „Mit dem und die iuncvrowe quam | lítec, als ir wol gezam | und noch die zuchtigen tunt“ |. — Také vuoc a vuoge v tomto smysle se sbíhá, ku př. Kpk. 235, 94 „mit zuchteclichen vugen | ubeten si daz gotes amt“ = mit Anstand; 240, 28 „ir kleidere, die si trugen, | do was mit grozen vugen | wol vlizecliche zirheit | allen enden angeleit“ = mit Anstand. (Srovn. Grimm sub fug: „ach, glimpf und fug | zart jungfraw klug | ist dir ganz angeboren“).*) — Ani zde není

*) V tomto smysle užívala střhrněm. i slov site, sitec, kteráž však více shodují se s naším svyčěj v. 1654—5, kdež viz naši poznámku.

nemožno, že pod vlivem těchto užívaných předloh vyvinulo se v slušě v tomto vyloženém významě.

Od polského słusz hodí se sem tento doklad u Linde: „Słusza nie jest wziąć chleb dzieciom a szczeniętom rzucić“, „es ist nicht fein, dass...“

O Gebauerově interpunkci tohoto místa viz L. fil. IX, 293.

Soudíc dle v. 3384 jest v slušě i na tomto místě v. 223. rodu mužského.

Na obou místech, v. 223 i 3384, a Rádn. v. 2069 jest v slušě arci pád předložkový, ale v platnosti adverbialní, asi jako řeck. *καίρῳ*, *ἐν καιρῳ*, *ἐπὶ καιρῳ* atd.

Avšak kterak zněl nominativ k oběma těmto v slušě? Po stránce morfologické nemůže arci k našim lokálům v slušě r. m. jiný nominativ býti než sluch, nikoli však po stránce semasiologické. Substantivum sluch zajisté ve všech slovanských jazycích, zejména ve všech fásích vývoje jazyka českého nemělo jiného významu než auditus buď ve smysle aktivním buď passivním; nikdy však význam decor; ba ani stopy nikde není znáti ve vývoji významu slova sluch, po které by význam auditus s významem decor, aequitas bylo lze sprostředkovati. I nezbyvá než předložkový výraz v slušě míti za sbstivum kusé o jediném tomto pádě, vzešlé z příslušných významů slovesa slušeti, jakož str. 57 a 59 podotčeno; více pádů se nevyvinulo; přísluší tedy mezi ony případy, o nichž jedná Debrück, Vergl. Syntax I, § 232, 3.

Jest tedy v slušě dle staré terminologie sbstivum defectivum casibus, a sice *μονόπτωτον*. Že v. 3384 opatřeno jest přivlastkem svým, k tomu srovn. *mea sponte*, *meo jussu*, *magnatu* atd., a Delbrück, Syntax § 233. — Polština, jak již podotčeno, vyvinula si z příslušných významů svého słusze sbst. słusz v pádech skláněné (slusza, słuszem Lind.).

Analogon kusého sbstva v lokale jest v děči, tolikéž jen v Kat. Štk. dosud doložené, o čem viz náš článek v „Zpr. spol. nauk“ r. 1873, 95—99. Více o lokativních tvarech ustrnulých viz Miklos. Syntax, 162, 14; a sem zvláště hledici 651, 3—653. Delbrück l. l. § 241.

Kat. Štk. 1655.

ana tu před nimi kráše
1655 v svém drahém svyčěji stáše.

Svyčěj zde = obyčěj, Jngm. lex. sub *č*, t. j. způsob, způsobnost, mrav, Art, Manier, Sitte, Anstand, decentia. Doklady

víz tamže u Jngm. Ku př.: „obyčejové vzácní“, *feine Sitten*, „člověk dobrého obyčeje“, *ein Mann von anständigen Umgangsformen*, oppo s. „zlého obyčeje“. Také Kat. Štk. v. 297: „Kaký-li jeho obyčej jest?“ = mrav, způsobnost, Art, Manier Sitte. — Drahý tu znamená „spanilý, vzácný“ atd., nětu, „tiure“, jako Kat. Štk. v. 2174, kdež viz výklad. — Sv ů j m. znamená „proprius“ (Geb. Mluv. II, 363, 3), „vlastní, obyčejný“. Tedy „v svém drahém svyčěji“ asi novočes. = „v obvyklém svém spanilém mravě, způsobě, v svém půvabě“.

A tak jest v svém svyčěji stáše synonymní s výrazem v. 223 stáše v slušě, kdež viz. — Jiné synonymum jest 1235—6: „Dobřěť slušie tobě to“, kdež viz více.

Analogické místo u Kpk. 676, 16—18 zní: „Mit dem und die iuncvrowe quam | fitec, als ir wol ge zam, | und noch die zuchtigen tunt“. — Srovn. Kpk. 676, 35: die iuncvrowe in guten fite n.

Kat. Štk. 1235. 1236.

1235 Dobřěť slušie
Tobě to.

Tělesná krása sv. Kateřiny, o níž naše legenda již dříve se zmínila (220 nn.), byla patrně svatým zánícením a rozhorlením, v němž tuto svou káravou řeč k císaři domluvila, značně zvýšena, takže Maxencius, pohledv na ni, mocně byl touto krásou dojat. Mohutný ten dojem líčí však legenda naše jen těmito málo slovy: „Dobřěť slušie tobě to“, kdežto všechny jiné větší legendy na tomto místě výslovně a více méně obsírněji krásu její a obdiv císařův líčí.

A sice poukazují některé spíše ke krásě tělesné. JV³ 790 „admirans (imperator) nimium eius prudentiam et corporis pulchritudinem. Erat enim speciosa valde et incredibili pulchritudine omnium oculis admirabilis videbatur et gratiosa“;*) — Kat. Č. P. 293, 14—16: „jejie múdrosti i jejie krásě divieše se netolik ciesař, ale všem lidem pro svú krásu divna bieše.“ — Některé zase líčí spíše duševní vnady a produševnělost odtud celého zjevu jejího. Ink. 27^a: „als nun diſſe dinge die ſchone züchtige iuncfrow ward reden, vnd als der keifer langeſt fin falſgſeicht hett

*) Místo toto JV³ jest přímé napodobení bible, a sice Esther 2, 15, kdež se praví: „Erat enim (Esther) formosa valde, et incredibili pulchritudine omnium oculis gratiosa et amabilis videbatur“. — K tomuto místu JV³ odnáší se zase Herolt v řeči své o sv. Kateřině (č. 44): „Unde dicitur de ea, quod erat incredibili pulchritudine et omnium oculis admirabilis videbatur.“

in die iunckfrowen geschlagen, so was er daby heymlich betrachten die clarheit irs angefluchs, vnd was achtnemen der standthafftikeit irer worte, vnd da nach was er vßbrechen mit follichen Worten vnd sprechen“; — překrásné jest místo Kpk. 671 od v. 40 nn., z nichž tu zvláště klademe: „fi stunt rechte als ein spigelglas, | luter ane ramec mal; | in gote valte als ein stal | nach tugentlicher witze, | so was ir antlitze | schone und uzerwelt so ho, | daz si den keiser machte vro, | der den blic an sie gewarf;“ — Sym. Met.*) tu praví, že Maxencius ji pokládal za přelud a vyšší bytost (Patr. gr. 116, 281 [kp. 6]): „οἰηθέντος (βασιλέως) μὴ εἶναι ταύτην μίαν τῶν γένεσιν ἀπὸ γῆς ἐσχηκότων, ἀλλὰ τινὰ τῶν θεῶν ὀπτασίαν“ („visionem“ Surius) ὁρᾶν ἐν ἀνθρώπου σχήματι διαλεγομένη“; — překrásné, horoucné jest líčení Lmbl. 932—967, které se mi zdá napodobením a parafrásí líčení Symeonova; neboť i zde ji má císař za cosi vyššího: „dazs ein gottinne wêre | unt tohter der sunnen, ... daz si nie geborn wurde | von vleislîcher burde, ... dune mohtest von der erden | nimmer sô schône werden, | wan dû lichtest sam der tac, | daz ich daz gelâzen nîne mac, | daz ich dich durch wunder schouwe.“

Básník náš tedy, vyličiv scenu tuto tak stručně, zůstavil čtenáři domyslit se z řeči sv. Kateřiny, že při a po řeči své prodehnuta byla svatým zanícením, a to nadšení že z krásného těla jejího zářilo, a domyslit se, že, vida Maxencius tento luzný zjev a pohrouživ se veň, „propukl“ (Ink.) v slova: „Dobřeť slušie“ atd. Básník jedná tu tedy jako dramatický básník, jenž čtenáři (herci) a diváku zůstavuje, aby z mluvených slov a skutků osob jednajících domyslí si příslušnou situaci, kdežto epický básník se známou svoji širokostí situaci podrobná kladně líčí. Jest tedy místo naše jedním toho dokladem, že Kat. Štk. jest z velké části své dramatická,**) líčíc velmi často situaci řečmi a skutky osob jednajících místo slovy epického vypravovatele. — Než zdá se mi, že líčení této scény jest přece trochu stručné, a čtenář, znaje tuto situaci jen z Kat. Štk., nemá dosti jasného o ní obrazu; teprve tomu, kdo odjinud, z jiných obšírných líčení, situaci dostatečně zná, postačí slova „Dobřeť slušie atd.“ k po-

*) Sym. Met. rád a často poukazuje k této produševnělosti naší světi; tak při vstupu jejím do chrámu (l. c. 277, kp. 3): εἴλεκε μὲν τὰς τῶν ἄλλων ὄψεις πρὸς αὐτὴν κάλλος ἀμήχανον οὐδὰ (snad ἔχουσα), καὶ τὴν ἑνθὺν ὠραιότητα διὰ τῆς ἐκτὸς μηνύουσα ὄψεως; — l. c. 293 kp. 16 císařovna, jak vstoupila do žaláře, viděla na Kateřině τὴν ἐπάνθουσαν τε αὐτῇ θείαν χάριν; — ibid. 296, kap. 18. Maxencius spatřil ji ze žaláře před sebou μετὰ τῶν πνευματικῶν χαρίτων καὶ τῆς γλυκείας ἐκείνης παιδρότητας. — Jiný poněkud význam mají slova Heroltova l. l.: „non curavit de pulchritudine exteriori, sed interiori“.

**) V „Besedě Učitelské“ 1878, str. 100 nn. vytýká Gilb. Blažek Kat. Štk. „přílišnou dramaticčnost“.

rozumění situace. Také ovšem našemu básniku, jenž tuto situaci ze svých předloh podrobně znal, stačilo několik oněch slov, obnoviti si na mysli živý obraz této situace odjinud vzešlý, a domýšlel se, že i čtenáři neorientovanému postačí; než přepočítal se tuším a přecenil účinnost svých málo slov.

Zároveň jest toto místo závažným toho dokladem, že Kat. Štk. není složení dle cizích předloh otrocky napodobené, nýbrž složení samostatné, domácí, o čemž na jiném místě pojednáme.

Výraz „Dobřeť slušie atd.“ jest arci synonymický s výrazem v slušě 223, a s výrazem v svém drahém svyčěji 1655, kdež viz více.

Korrelat stříhrněmecký jest v legendách často užívané i wol gezēmt (Kpk. 676, 17 atd.) se svou protivou unſchone gezēmt, ku př. Kpk. 94, 34: „deme des riches krone | gezam vil unſchone“.

Kat. Štk. 2966.

nenavrátíš-li všelikým
2966 Sie úmyslem k fwemu ftawu.

Svůj zde znamená „náležitý, příslušný, pravý, patřičný“. Slovem tímto arci Maxencius vyrozumívá pohanské učení, které pro pohana v očích císařových jest ten stav příslušný, pravý, svůj. S toho stanoviska nazývá Maxencius správně křesťanství stav jiný v. 2958 (zda tě někto z křesťanuov . . . obrátil snad na jiný stav?). Kpk. 684, 73 nazývá tento jiný stav „irretum“, a Ink. 57^a „irrige verandering der künigin“.

Svůj stav jest zde synonymické s výrazem pravý stav 3127, jenže na tomto místě se stanoviska zase křesťanského pravý stav znamená křesťanství, a pohanství se vyjadřuje slovem blud 3128; srovnej též 443 „pravý stav manželství“ a srovn. pozn. k v. 3384 „v svém slušě“.

Kat. Štk. 525.

geho kralowanye fylne
525 koncze nema any berze.

Konec jest v češtině pojem relativní, který dle okolností jednak znamená initium jednak finis, jako právě na našem místě. K slovesu běře totiž sluší ovšem také doplniti koncě, a v tomto spojení znamená konec = finis, kdežto u slovesa nemá koncě slovo konec = počátek — i jest smysl verše

toho tedy: „Jeho kralování jest bez počátku a bez skončení,“ myšlenka to, kterou naše legenda ještě několikráte pronáší, na př. v. 1343. 1344: „Gehoz bez poczatka bozltwie Gelft y wzdy bez koncze bude“; — 1830: „Bez koncze y bez poczatka“. Srovn. Sym. Met. I. I. 280 kap. 4: *Θεὸς ὦν ἀίδιος* („aeternus“ bez počátku) καὶ ἀθάνατος (bez konce); ibid. 288 kap. 12: *Κύριος γὰρ συνάρχων* („expers principii“ Surlus) ὦν τῷ γενησώτι, συναιδῖος („coaeternus cum Deo“ S.).

K významu konec = initium srovn. naše rčení: „začneme od konce“, „od konce do konce“, strsl. is-koni = ab initio (Miklos. Lex. palaeosl.), a připomeňme si, že slova počátek (koř. чѣн) a konec etymologicky jednoho jsou původu (Miklos. Ety. W. 114).

Kat. Štk. 1268.

Znal-lis krále

1268 Kosta v Cyprskéj zemi w dobie.

Smysl výrazu v době nejlépe lze tu vystihnouti německým „bei seinen Lebzeiten“ aneb „weiland“; česky pak: znal-lis Kosta „za jeho živobyti, kdy ještě žil, na zemi, na světě, za živa“.

Že v době má význam „svět pozemský“, „život vezdejší“ proti „onomu“ světu, toho doklad viz Rkp. Hrad. 99^a (Desat. 228), 280:

Ktož čstie otcě a matery,
dává jim buoh dvojě dary:
prvý, že jest v duši spasen,
druhý, že jest v době šťasten;

zde patrně v duši spasen znamená blaženost onoho světa, v době šťasten pak štěstí zde na světě, za živa; v době šťasten jest patrně překlad textu vulgaty 5. Mojž. 5, 16: ut bene sit tibi in terra (Brat. „na zemi“ — R. 1888. „v zemi“).

Výklad ten v úplném jest souhlase s analogickým zněním německ. legend; tak Kpk. 669, 7 praví se o králi Kostovi: der ein richer kunic was, | do er lebete in finen tagen; — Kpk. 676, 78: propheten und wiffagen | da vor sprachen bi ir tagen; — H. Frits. 103, 29: Mër danne drihundert klöster bawete her bi sinen tagen, což Pfeiffer, str. 432, interpretuje „während seines lebens“; — Kpk. 672, 51 praví sv. Kateřina o svých pohanských učitelích: die durch kunstliche kraft | nicht in iren iaren | mitelmezec waren = svého času. (Viz též Lxr. T., dle něhož tac znamená „lebensalter, leben“, a spojení „mĩniu, dĩniu, sĩniu etc. iâr“ znamenají: „so lange ich etc.

lebe“). — Rovněž Ink. 29^b: so folt da wiffen, das ich ein tochter byn Cofti vor zytten des kungs. — Videňská legenda (v dvorní knihov. čís. 2841), jejíž počátek otiskl Lambel v Germ. VIII, 137: In Alexandrie ein kunic saz, | der bi sinen tagen was | ein herre vil vermessen.

Synonymicky užívá se též v češtině slova „čas“: Rúdn. 2839 „mého času | Nedaj mi rozpačně něsti“ (= život); ibid. 2845 „dnešní den i vše mé časy“; ibid. 2520 „daj mi spravedlnost věhlasnú | Méj duši korunu časnú“ t. j. zde na světě pozemskou. — Jiné doklady viz Jngm. lex. „Ještě není po času“ (t. j. ještě stává světa); — „pokud času stávati bude“; „když pomním na dni času svého“ (t. života); — „svého času Karel IV.“, weiland. — V podobném smysle stává též věk; doklady u Jngm.: „Pamatujte na skutky otců svých, kteréž činili za věků svých (R. 1888 časů — vulgat. in generationibus suis) Brat. 1. Machab. 2, 51; — učinění jsou věkové slovem božím (= svět, saecula vulg.) Brat. Žid. 11, 3.

Jinak vykládá v době Gebauer, L. fil. IX, 303.

Kat. Štk. 1702.

tehdy potom bich wzbuzena
1702 Swatofti meho ihů xpa,
wgehozto gmye sem ya czifta
krfcozena.

Analogický text Lat. Videň. legendy (Germ. VIII, 182 ad 1330) zní: Ego vero, inquit (!) puella, postquam . . . Christi sacramentis initiata sum; nemůže tedy býti pochybnosti, že ve v. 1702 sluší čistí svátosti*) jakožto překlad lat. sacramentis, nikoli svatostí, jak Erben transskribuje. Čtení to potvrzuje i analogické místo Ink. 34^b: „Nach dem als ich mit den sacramenten crifti des herren begabet vnd gefestiget worden byn“. Také nemůže býti pochybnost o tom, že tou svátostí vyrozumívá se křest, jakož svědčí slovo krščena 1704.

Kat. Štk. 1745.

1745 čistý čistě z panny čistě
(sě na svět zjevil).

V téže téměř stilisaci uvádí touž myšlenku Štit. Vrf. 8, 32. 33. „z niez sě chtěl z čistě čistý ovšem čistě naroditi.“ (Srovn.

*) Snad docela svátostmi?

vyd. Erb. 72, 6. 7: „čistý sám syn boží z nejčistšíe panny řádu ženského chtěl se jest čistě naroditi“). Smíme-li odsud souditi, že Štitnému byla naše legenda známa?

Jiná formální podobnost mezi naší legendou a Štitným jest tato. Ve v. 3214—3216 čteme: „Nenie to bolestné ani hubené ni lestné nicezo podobné k žalosti“ atd. Podobné hromadění adjektiv přísudkových nalézáme Štit. Hanuš 171: „Jaké jest to dobré, ježto nenie ústavné, a snad k tomu i nesnadné a lopotné, pracné, škodné neb nectné“.

I následující podobnost jest zajímavá. Ve v. 1249 praví sv. Kateřina: „tenť by mohl i uměl za vše tobě odplatiti“; — ve v. 1891 praví; „pak (Bóh) chtěl i musil se jistě z čistěj panny naroditi.“ Tomu se podobá Štit. Hanuš 178: „avšak bůh v svém milosrdí mohl i uměl i nalezl cestu k spasení lidu svému“.

Srovn. Kpk. 670, 95—671, 1:

ein herze an guten finnen,
daz in getrulich minnen
beide wil und kan.

Lamb. 3 geb uns sin unde maht.

Kat. Štk. 2118.

2118 kdyz dyewka ty wfeczky^{rz} wieczy
domluwy, yak fama chtieczy atd.

V rukopise původně jest psáno wieczy, a nad *w* stojí drobnějším písmem psáno *rz*, tedy jako oprava, aby se četlo řeči, a Erben také vskutku do svého transskribovaného textu přijal řeči. Ale Ink. 39^b má na analogickém místě znění: „als nun... Katherina dife ding... hatt uß gesprochen“. Z toho patrno, že rkpsné slovo wieczy jest původní, a sluší je tedy do textu restituovati. Tím i získáme čistší rým wieczy — *ch*tieczy.

Kat. Štk. 432.

(muž) čistý, svatý, bohu flawny.

Jde o význam epitheta Bohu slavný. Ten snáze určíme, srovnáme-li synonymická epitheta v legendě naší užívaná: Bohu libý, Bohu milý, Bohu vzácný.

Bohu libý jest ve v. 2037 „(Panno) Bohu lyba y wiehlaflna“ a v. 3001: „O kralowa flawna, Bohu lyba owfem sprawna!“ — V německých legendách zní toto epitheton got-

liep; k verši pak 3001 analogické znění JV³ 794: a Deo dilecta, Lat. Vídeň. (Germ. VIII, 185, ad 2564) jest: Deo dilecta, a Ink. 57^b: „von gott lieb gehebt künigin“. — Bohu milý čteme ve v. 2383: „ta panna bohu myla“ a ve v. 2561: „tu bohu mylu kogye“. — Bohu milý jest ovšem = Bohu libý, což i z toho lze souditi, že strč. militi se = libiti se. Tedy Bohu libý = Bohu milý = (a) Deo dilectus = got-liep = von gott lieb gehebt.

Bohu vzácný jest ve v. 1596: „Netefkny lobie Mila diewko wzaczna bohu. Analogické místo Lat. Vídeň. (Germ. VIII. 181, ad 1236) zní: „Ne paveas, grata domino puella“. Ink. 33^a vyjadřuje naše místo: „o angenem got dem herren iunge tochter“. Vedle angenem got stává také der gotes geneme, ku př. Kpk. 8, 10: „der gotes geneme Nicolaus“ (aneb s vynecháním gotes jen genem, Kpk. 50, 6: Stephanus der geneme; — 63, 44: Timotheus der geneme). — Epitheton toto vyjadřuje se v něm. legendách jiným ještě synonymem, t. j. got-wért (aneb jen wért, Kpk. 681, 51: „Katherina die werde“). — Tedy Bohu vzácný = Deo gratus = angenem got, gotes genem, (genem) = got-wért (wért).

Epithet Bohu slavný není analogicky vyjádřen na příslušných místech latin. a něm. legend. Ale ve v. 3001 nazývá se králová „slavná“, Lambl. 2567 má na analogickém místě „kuniginne hère“*), Ink. 57^b o wurdige; — Lat. Vídeň. (Germ. I. c. 185 ad 2564) o veneranda regina; — V ambrosianském chvalozpěvu překládá slova „venerandum filium“ i ŽW. i ŽKl. slovy „slavného syna“; — Sym. Met. (Patr. gr.: 116, 301) nazývá se tělo sv. Kateřiny τὸ ἐκτελεῖς σώμα τὸ τίμιον, v latin. překladě Suriově „venerandum illius corpus“. — Berouce tedy ve výrazu „Bohu slavný“ dativ Bohu za dativ zřetelový, a slavný ve významě = hère, wurdig = venerandus = τίμιος, můžeme stanovit, že Bohu slavný jest ten, kdo i před Bohem vážnosti požívá, koho i Bůh si váží, neboli asi to co Bohu vzácný (vždyť i něm. wért a wurdig jsou synonyma), jenže arci o stupeň výše, tedy řecky = θεότιμος, θεοτίμητος, latin. asi Deo venerandus. **)

*) Viz tamže 2623 Keiser hère, 3158 maget hère, 1682 die hëren gote = venerandus; — 533 maget hère jest = panna Maria.

**) Ink. 13^a n. uvádí i vlastní jméno onoho poustevníka: „mit dem namen Ananyas genant, vnd für war wol ward er also genemmet, wan ananias ift also vil gesprochen als ein gab der göttlichen gnaden, oder ein andechtige vñnemmung des herren, wan durch inen hat empfangen die gab der gnaden des rechten gloubes sant Katherina vnd yr mutter, vmb welcher gnaden willen sind sie angenehm gemacht worden dem herren.“ — A vskutku dle etymologie (Wetzer und Welte Kirchen lexicon svaz. I.) má Ananias význam gratiosus = tedy blízký našim epithetům.

V tom nás potvrzuje ještě následující okolnost. V Alanu v. 20 (Svat. Rk. 1^a) překládá se slovem slavný lat. originálu výraz *omni parte beatum* (vyd. Patera str. 338), kde *beatus* neklade se o citu blaženosti, nýbrž ve smyslu ontickém, znamenajíc cosi, co všemi přednostmi a výtečnostmi jest vyzdobeno, tedy asi co *perfectus*, jak svědčí jiné místo Alana v. 123, kde slovy: „Bych člověka as jednoho mohla stvořiti slavného“ tlumočí se lat. originál: *saltem unum hominem ad perfectionis apicem formare* (l. I. str. 340). Znamená tedy v Alanu slavný asi: vynikající, spanilý, vzácný, dokonalý, herrlich, prächtig, hère, *perfectus*, *illustris* (kterýž význam má slavný skoro ve všech slovanských jazycích*). — Majíce tedy v příčině výrazu Bohu slavný zření k oběma významům slova slavný: „*venerandus*“ i „*perfectus*“, a berouce Bohu za dativ zřetelový, můžeme stanovit, že Bohu slavný jest ten, kdo i před Bohem pro své dokonalosti má vážnost, koho i Bůh pro jeho výtečnosti ctí a si váží (tak jako Kat. Štk. 3413 nazývá se Kateřina „v ctnosti krásná“), — tedy zase *θεότιμος*, *θεοτίμπος* (lat. asi = *Deo venerandus*), asi = Bohu vzácný, ale jakožto výraz silnější.

Všecka tedy ona epitheta „Bohu libý, Bohu milý, Bohu vzácný, Bohu slavný“ jsou synonymická, a to tak, že „Bohu libý = Bohu milý“ jsou nejslabší, „Bohu vzácný“ silnější a nejsilnější „Bohu slavný“.

Latinské jich výrazy jsou rovněž synonymické: (a) *Deo dilectus*, *Deo gratus* (*Deo venerandus*), *θεόδιμος*, *θεοτίμπος*; — rovněž i německé: *gotlieb*, *von gott lieb* *gehebt*, *angenem got*, *gotes genem* (*genem*), *gotwért* (*wért*), *wirdige*, *hère*.

Epithet těchto protivami jsou strsl. „*bogomr̥zъnъ*“, „*bogomr̥zъkъ*“, *θεοστυγής*, k čemuž srovn. staročeské „mržeti komu“ = nelíbiti se komu, *odibilem esse*.

Dodatky.

1. Všimněme si, že „Bohu slavný“ jest výraz nesložený, dvojslovní, ale *bogoslavъnъ* jest výraz složený, *Bohuslav* kromě toho i jméno vlastní. Významy obou *θεόκλυτος* a *Θεοκλής* jsou již odvozené a mohly jen vyvinouti se z významu námi stanoveného: „u Boha ctěný, vážený“.

2. Ve výrazech „Bohu milý“ a „Bohu libý“ jest Bohu dativ nepřímého předmětu, v „Bohu slavný“ dativ zřetelový, v „Bohu vzácný“ jest onen dativ na rozhraní obou.

*) Přidej k tomu Rkp. Hrad. 63^b (Radosti sv. Mar. 93): „(ten čin) jest převelmi slavný“ = *velikolepý*, *magnificus*, *illustris*.

Kat. Štk. 1263. 2038.

1263 z twey myłofty
myn (= miń) tu rzecz.
2038 Powiez nam to z twey myłofty.

Milost tu znamená favor, gratia, clementia, Gunst, Huld, Gnade, přízeň. — Předložka z značí tu přiměřenost, příslušnost (Zkmd. § 139, 9. b). Frase z tvéj milosti jest formule zdvořilého mluvení, jejíž synonyma jsou; račiž pověděti, pověz milostivě, laskavě, „pověz vděčně“ (v. 1771), „mile“ (553, 3309), „v děči“ (1423, 1504 atd.), „by nechtěla za zlé jmiati“ (1688), vedlé své přízně, quae est tua in nos gratia.*) V příněc verše 1263 sluší dodatí, že na analogickém místě Kpk. 671, 73 stojí: „enthalt dich, vrowe gut“, a gut tu znamená gnädig, vornehm, jako v zdvořilé titulatuře; srovn. ibid. 2, 88: „alfus were du in vil gut“, ale ve smyslu poněkud jiném (= „gnädig, freundlich, behilfflich“). Viz s. v. glossar Köpkův a slovník Lexerův. Dodej k tomu paralelní místo Rkpsu Svatov. 18^a (= Alan 1387): „(Buoh) odpowyedye z swe mylofty“. — Jest tedy patrné, že z tvéj milosti jest formule zdvořilá = milostivě atd. — Erbenův výklad není správný.

Tvůj na obou těchto místech stojí místo grammatikou žádaného svůj; oběma těmi doklady vyvrácena jest domněnka Křemenova („Grammatický rozbor slovesa ve štockholm. legendě o sv. Kateřině“, Programm gymnasia ve Vys. Mýtě 1883, str. 6. 7, pozn. 4.), že není dokladův, aby v naší legendě stálo tvůj místo grammatikou žádaného svůj.

Kat. Štk. 2038—2042.

2040 Pověz nám to z tvéj milosti,
které jsou pak potřebnosti,
to co-li se vykládá tiem,
ež je tak z mrtvých vstáti všem
a jíti na posuzenie?

Od v. 2038—2047 pronáší mudce v hádání se sv. Kateřinou poslední svou námítku, ba spíše již prosbu za vysvětlení poslední záhady jemu nejasné. Smysl její jest tento: Proč jest nutné z mrtvých vstáti? a proč musí všichni lidé z mrtvých vstáti, a proč potřeba druhého, obecného soudu? (2039—2042) Proč

*) Naše legenda vůbec vyznamenává se hojností zdvořilého i něžného způsobu mluvení.

nestačí prvý onen soud, soukromý, a proč na něm hned nerozhodne se definitivně o spasení či zatracení člověka? (2043—2047).

V. 2038—2040. Erbenova interpunkce tří těchto versů nepodává jasného smyslu; my vykládáme a interpungujeme takto: Ve v. 2038 za slovy tvéj milosti jest položiti dvojtečku; po té následují dvě přímé souřadné otázky, počínající jedna slovem které, druhá co-li. Jest tedy psáti:

Pověz nám to z tvéj milosti:
Které jsou pak potřebnosti
to? Co-li se vykládá atd.

V. 2038 to jest = *zódε*, poukazujíc k následujícím dvěma otázkám: „Které jsou“ atd. a „Co-li se“ atd.

V. 2038 z tvéj milosti vyloženo str. 69.

V. 2039 potřebnost = nutnost, *necessitas*, *opus*, *ne-cesse*, *zwingende Ursache*. Mistr ptá se tu po metafysické nutnosti z mrtvých vstání a obecného soudu. A ptá se proto po nutnosti, poněvadž sv. Kateřina ve v. 2013 pravila, že „musie všichni lidé vzhuoru svými těly z mrtvých vstáti a z svých děl odpovídati“. — K slovu tomu srovn. paralelní místa Kat. Štk. 1834: „kterú potřebú se dalo“; — 1491 „kteréť potřebie tak kruto jest“; — 1777 „co mu toho třeba bylo“; — 1864 „co třeba bylo toho“; — aneb se nutnost ona vyjadřuje slovesem: 1785 „proč se tak musilo státi“; — 1963 „jeho (t. člověka) opět zase musil dobytí“; — 2013 „musie všichni lidé z mrtvých vstáti“; — 1891 „pak chtěl i musil se jistě naroditi“.

V. 3039 které, — stojí tu náměstka které, nikoli jaké, ježto mudrcé ptá se po předmětech chtěje, aby sv. Kateřina vyjmenovala mu nutné příčiny z mrtvých vstání, nikoli vlastnosti oněch „potřebností“, a sv. Kateřina také skutečně ve vv. 2049 až 2084 udává tři takové příčiny. Srovn. 1834 „kterú potřebú se dalo“; — 1491 „kteréť potřebie“.

— pak jest ona známá částice, již sesiluje se náměstka neb částice tazací, jako: kdo pak? proč pak? půjdeš-li pak? zda-li, jestli pak? Srovn. lat. -*nam*. V našem verši arci přináležejí k náměstce které.

V. 2040. To klade se tu ve známé své funkci deiktické, jako ve větách: „kdo to jest?“ „které jsou to ctnosti?“ aneb: „to jest otec“. Ve větách takových jest to podmětem, a „kdo? které ctnosti? otec?“ přísudkem; tedy i v naší větě jest to podmět, které potřebnosti přísudek. Srovn. Zkmd. Skladba § 31, 2 pozn. 1, pozn. 2 b (§ 183, 3 pozn. 1). — Poukazuje se pak oním to, jak již praveno, zpět k v. 2013: „musie všichni lidé z mrtvých vstáti“.

— Co-li. Zde jest připojena částice -li, která jindy jen v otázkách větných stává, k náměstce tazací. Již Jireček, Ná-kres § 406. k tomu poukázal, ač neúplně, že -li se klade v otázce druhé i třetí, nepřidav, že se tu připíná k náměstce tazací, jak příklady tam uvedené vesměs dosvědčují. — Naše místo také toto pozorování stvrzuje, ježto zde stojí -li v otázce druhé, jsouc připjato k náměstce. Srovn. jiné doklady z Kat. Štk. 252. 253: „Co má matka žádá? | Co-li jejie úmysl miení?“; — 1221. „co jsi, neb čím-li býti chceš?“; — 297, kde po 10 otázkách, ovšem větných, jakožto 11. stojí: Kaký-li jeho obyčej jest?“*) — Dále srovn. Kat. Brn. 87. 88: „Kto tě vzbudil? Kto-li tě k tomu připudil?“ — Rkps. Svatov. 47^a (Anzelm 61): „Pověz mi, čemu jest Jezus smutek plodil? | proč-li je sě otcí modlil?“

Jak již praveno, naše obě otázky — „které jsu“ a „co-li“ — nejsou disjunktivné; proto -li není zde = lat. an, naše či; obě otázky jsou zde přímé a souřadné; po stránce však logické druhá otázka pokračuje a doplňuje otázku první; obou otázek totiž předmět jest týž, t. vzkříšení a soud po něm, ale každá z obou táže se po jiné stránce jeho; první po nutných příčinách vzkříšení, druhá po příčinách obecného vzkříšení a obecného soudu; takže mezi obě otázky lze tu vložiti neb = vel (jak ve v. 1221 „co jsi? neb čím-li býti chceš?“), „neb jinak, lépe řečeno“ — I ve většině příkladů výše citovaných druhá otázka proti první pokračuje a doplňuje, napravuje a zlepšuje, takže i tam ony vložky: „neb, neb lépe řečeno, jinak řečeno“ se hodí. Dle toho výkladu pokládal bych -li v těchto větách nikoli za částici tazací, nýbrž že je zde jako její slovanské družky „ili, ali, jali“ položeno ve smyslu vel (Miklos. Syntax str. 257), který však zde již se oslabil a potuhl tak, že může výslovně (jaksi pleonasticky) vloženým neb — v. 1221 čím jsi? neb čím-li býti chceš? — býti ožívován a sesilován. Snad i v či-li tají se ještě původní význam -li = vel.

— vykládá sě = „miení sě“, „rozumí se, intelligitur“ ve smysle poněkud jiném nežli v. 2065.

— tím vyloženo větou ež.

V. 2041 tak, jak právě sv. Kateřina dolíčila ve vv. 2009 až 2035.

— všem. Na slově tom jest důraz; neboť všichni musí z mrtvých vstáti (v. 2013), a nastane soud obecný, kdežto po smrti jednotlivců jest jen soud soukromý. Proto stojí také všem na místě věty význačném, t. na posledním, a přináležející do obou infinitivních vět vstáti a jíti, jest také ve středu obou postaveno.

*) Pelikán (Výb.² 105) čte jen „kaký jeho“ atd. bez -li.

Kat. Štk. 3060.

Kterú těmto ludem vinu
3060 - dávaš, ež jě mučíš hlawnye?

Hlawně — adverb — zde znamená capitaliter, „hrdelně, k smrti“, jako polské *głownie*: „*głownie ho nienawidzi*“ = do śmierci (Lind.). — Srovn. hlavní nepřítel (pol. *główny*), hlavní pře *causa capitalis*, hlavní pokuta *poena capitalis* (Jngm. lex.); a známo, že v českém právu hlava znamenalo: „Mord und Todschlag“ Brandl Glossar.; viz i Brandl O hlavě čili mužobojstvu v právě českém Č. Mor. Mat. I, 145 nn. — Srovn. Všehrd Jir. hlava str. 50, 112, 149. — Hanka, Zbírka nejdáv. slov 326 sub hlava; — Jngm. lex. sub hlava.

Analogické místo Kpk. 685, 84. 85:

do er begonde alfus bifen
uf manigen, dem er goz fin blut.

A Lmbl. 2608—2610:

unt swâr bi allen sinen goten,
swer ez hête getân,
ez mûs im an daz leben gân.

Kat. Štk. 3226.

nenye zaloftne tam gyty,
3226 kdez za fmrt wyeczny zywot wraty.

Vrátiti zde znamená reddere, ale ve smyslu: něco náhradou, odplatou dáti, dáti něco za něco, když, nemohouce totéž, co jsme obdrželi aneb vzali, navrátiti, něco jiného za to dáme jako v odměnu, v náhradu, v odvetu, *ἀντίδοτον, ἀντάξιον*; — tedy zde: „za smrt dají v odplatu život věčný“. Ink. 60^b zní tu: „dem da von der tod vntödtlicheit vnd von dem trübfal vnd schmertzen frölicheit geben würt, und der da mit trurigkeit ist krönnen ewige fröde vnd felikeit“. — Kpk. 687, 14—20:

so ist nicht iemerlich der tot
15 an dem menschen, der hielat
die werlt und ir unvlat,
und den himel drumme nimt.
ein zitlich tot im wol gezimt,
der ewig leben drumme entpfat,
20 daz im mit vreden dort entstat.

A dále ibid. vv. 21—27:

ich wil hie rumen
 der erden gut.
 gotes mut
 wil mir an richem lone
 die krone
 darum me geben.

Lmbl. 755. 756:

daz si daz zergenclíche leben
 umb daz êwige mûsen geben.

Srovn. i, co praví Kateřina ke králové Kpk. 685, 24. 25:

dir fal mit wechfele hute kumen
 vur armen tot ein rich leben.

Týž význam má vrátiti Rkps. Rúdn. 512:

z nýezto (t. j. milosti) bych ya tobye zafye
 512 Me krzywe przyewzyetye wratyl,
 y twe dluchy cznye zaplatyl
 Vtrpenym meho tyela.

Také navrátiti má týž význam Rúdn. v. 540:

bych dobrotywe
 Przygma plnu myloft na fye,
 Mohl mu to wfse myle zafye
 540 Mym trpenym nawratyty,
 y to wflyeczko zaplatyty,
 Czoż sem gemu dluzen koly.

Srovn. polské: Ślochy i płacz ich, kto im wrócié i nagrodzié
 może? — Co wróce Jehowie za wszystkie dobrodziejstwa jego?
 (= czym zawdzięczę?). Lind.

O podřečí chromeckém.

Napsal Ignác Hošek.

Obyvatelé severní Moravy od Klášterce u České Rudy až po
 les Doubravu u Litovle liší se mluvou svou i od severních sou-
 sedův svých Horákův i od jižních susedův svých Hanákův. Od
 nářečí horáckého rozeznává se mluva jejich těmito hlavními
 příznaky: 1. Samohlásky *i* a *y* (t. j. i po tvrdých souhláskách)

moutí se ve zvuk *e*; 2. dvojhláska *ou* stahuje se v *ó*; 3. samohláska *u* po podnebnících se nepřehlašuje v *i*, kdežto nářečí horácké v těchto třech případech se shoduje se spisovným jazykem. — Od nářečí hanáckého liší se mluva jejich hlavně tím, že samohlásky *a* a *á* po podnebnících se přehlašují v *e* a *i* (t. j. *í*), kdežto v nářečí hanáckém zůstávají nezměněny. Jest tedy mluva těchto obyvatelův zvláštním nářečím, které činí přechod od nářečí horáckého k nářečí hanáckému. Protože tito obyvatelé nemají zvláštního názvu společného, pokládám za vhodné nazvati mluvu jejich nářečím podhorským.

Mezi podřečmi nářečí podhorského pozorů hodno je podřečí, jakým se mluví v dědině Chromči, vzdálené 1½ hodiny na severovýchod od Zábřeha. Toto podřečí liší se od podřečí sousedních vesnic tím, že 1. samohlásce *y* spisovného jazyka odpovídá hrdelné *e*, podobné polskému *y* a ruskému *у*, které označují písmenem *ѣ*, kdežto v ostatních podřečích tohoto nářečí takového hrdelného *ѣ* není; 2. samohláska *u* zůstává nezměněna, kdežto v ostatních podřečích se změnila v *o*; 3. souhláska *l* před tvrdými samohláskami má zvuk *tvrdý*, kdežto ostatní podřečí mají jen střední *l*. — Pro tuto zvláštní výslovnost přezdívali sousedé rodákům chromeckým za mladých let svých „kobeláci“, protože tito vyslovovali ve slově „kobela“ samohlásku *e* a souhlásku *l* jinak nežli sousedé, a posmívali se jim pořekadlem: „to neběla koběla, to běl vaľach“.

A. Hlásokosloví.

I. Roztřídění hlásek.

A. Samohlásky.

Podřečí chromecké má tyto samohlásky:

1. Krátké: *a*) *a*, *o*, *u*, *y* (t. j. zvuk *i* po tvrdých souhláskách) a hrdelné *e*, které označují písmenem *ѣ*; *b*) úzké *e*, které označují písmenem *ѣ*, střední *e*, které se shoduje s českým; a *i* (t. j. zvuk *i* po měkkých souhláskách).

2. Dlouhé: *a*) *á*, *ó*; *b*) *é* (jen střední).

Poznámka. Dlouhých samohlásek *í*, *ý*, *ú* (*ü*) není.

3. Dvojhlásky: *a*) *ja* a *já*: hrabjata, hoľóbjátko; *b*) *je* (t. j. *ě*) bježet, pjet; *c*) *aj*: kraj, tajné; *d*) *áj*: háj; *e*) *ej*: hlejte (hleďte), uplejte (uplette); *f*) *ěj*: proděj (prodej), pjeķněj (pěķněji), hťópjěj (hloupěji), hěj! *g*) *oj*: łoj, stoj; *h*) *uj*: muj (můj), hnúj (hnůj), kuj, nekupuj; *i*) *ij* a *ěj*: matijce (matičce), kočějce (kočičce).

Poznámka. Dvojhlásek *ou*, *yj* a *ųj* není.

2. Samohlasné *l* (vždy střední) a *r*: vlķ, brķ.

B. Souhlásky.

Podřečí chromecké má všechny souhlásky, které jsou ve spisovném jazyku a kromě nich ještě:

1. Tvrdé *l* před tvrdými samohláskami *a, o, u, ě, á, ó*; (měkké *l* je zaměněno středním *l*).

2. Jasně *f*, které označuju písmenem *f'* na rozdíl od temného *f*. Toto jasné *f'* vzniká z předložky *v* před jasnými souhláskami *b, d, h, m*; před těmito souhláskami mění se sice *v* v souhlásku *f*, ale toto *f* nezní tak hrubě jako *f* ve slově *fták* (pták); ve výrazech: *f bódě* (v boudě), *f bóteré* (v úterý), *f domě*, *f hodinách*, *f mňesfe* má souhláska *f* jemnější, mírnější zvuk než ve výrazech: *f pondělé* (v pondělí), *f Praze*, *f tobje*, *f truhle*, *f chalupje*.

Souhláska *g* vyslovuje se kromě slov: *gatě*, *groš*, *dragón*, *fagan*, ve kterých i spisovný jazyk zachovává *g*, ještě ve slovech: *galup* (něm. *Galopp*), *gamba* (huba ve smyslu opovrhlivém), *gec!* (citoslovce, kterým se pobízejí telata), *glubat* (klovat), *gořalka* (kořalka), *grécar* (krejcar), *grunt* (statek) *gruntovní*, *guráž*, *gurážné*, *cégan* (cikán), *vocégánit* (ocikániti), *céngat* (cinkati), *legrace*, *legrut* (rekruta), *tragač* (trakač).

Poznámka. Složených souhlásek *dz* a *dž* není; místo *ledzgd o* (leckdo) říká se *ledahdo*, místo *džbán* říká se *žbán*, místo *džber* říká se *žber*.

II. Změny hláskové.

*A. Samohlásky.**a, á.*

1. Přehláska. *a*) Krátké *a* jest přehlášeno v *e* v témž rozsahu jako v jazyku spisovném: Gen. sg. masc., neutr. mužě, pole; Nom. sg. fem. naše slepice; Nom. pl. neutr. naše pole; věměšlet (vymýšleti), krájet, vějiždet (vyjižděti), doháňet a t. d.; kromě toho ve slovech *jetrnice* (jaternice) a *rožetě* (rozžatý).

Výjimky: 1. Nepřehlášeno jest *a*: *a*) ve přechodnicích přit. č.: *stoja*, *seďa*, *kleča*, *leža*, kterých se užívá jakožto příslovci; *b*) ve slovech: *řetaz* a *řetázek* (bezpochyby proto, že měkké *ř*, které bylo ve slovech *řetaz*, *řetázek*, ztvrdlo).

2. Zdánlivě přehlášeno jest *a* ve slově *žleb* naproti spisovnému *žlab*; ve tvaru *žleb* jest *e* střídnicí za staroslov. *ě*. — Místo *přazka* říká se vždy *přeska*.

b) Dlouhé *á* je přehlášeno a zúženo v *í* v témž rozsahu jako v jazyku spisovném; *í* se pak skrátilo v *i*: Dat. pl. *svjet-*

nicim atd.; Loc. pl. svjetnicich; krájíme (krájíme), střilíme (střílíme) atd.

Kromě toho jest *á* přehlášeno i v takových slovech, ve kterých spisovný jazyk zachovává *á*: vořit, vořil, vořitě, (ohřátí, ohřál, ohřátý); zařit se, zařil se, zařité (zahřátí se, zahrál se, zahrátý); uřit se, uřil se, uřité (uhřátí se, uhřál se, uhřátý); vokřit, vokřil (okřátí, okřál); přit, přil (přátí, přál): zapřihnót, zapřih, zapřiženě (zapřáhnouti, zapřáhl, zapřáhnutý); zapřihat atd. (zapřahati atd.); vod-, vě-, přepřihnót, vod-, vě-, přepřihat (od-, vy-, přepřáhnouti atd.); třist, třis (třásti, trásli); uviznót, uviz (uváznouti, uvázli); zibst, mne ziblo (zábsti, záblo); žit trávu (žati), ale: žal sem, požaté; rožit svíčku (rozžehnouti), ale: rožeš sem, svíčka je rožetá.

2. Za spisovné *a* jest *e* ve slově křásteš (chřástal).

3. Samohláska *a* zastupuje samohlásku *o* ve slově marast (něm. Morast).

4. Samohl. *a* je proti *u* ve slově pančucha (punčocha, něm. Bandschuh).

5. Kvantita. *A*) Krátké *a*:

a) neprodloužilo se: *α*) v podst. jménech: bláto, hrach, jama, kameň, kláda, mak, maslo, prah, rana, sadlo, saně, skaľa, žaba, škrabat (= čmárat); *β*) v těchto tvarech zájmen osobních: nas, vas, nama, vama; *γ*) v infinitivech sloves s kmenem otevřeným: brat, cpat, dat, dbat, drat, hnát, lhat, rozpjat (ruce), sepjat (ruce), prat, psat, ptat se, spat, stlat, znat, zvat; avšak: bát se, hrát, smát se, stát, zdrát (zrátí);

b) prodloužilo se: *α*) v podst. jménech: fára, pápež; *β*) ve slovese klánět se; *γ*) v příd. jméně nerád, a, o, i, ě; *δ*) v číslovkách dvě, obá; *ε*) v příslovcích ledvá, sotvá, včera, nikdy, jindá, tehda; *ζ*) v příponě -vá: podlivá (podle), stranivá (strany), kromněvá.

B) Dlouhé *á*:

a) neskrátilo se: *α*) v Instr. sg., Gen., Dat., Loc. a Instr. pl. slova práce: prácó, práci (Gen. pl.), prácím, prácích, prácema; *β*) v Instr. sg. krávó, trávó;

b) skrátilo se v koncove -ání verbálních substantiv: klekani, malovani, kupovani atd.

e, é.

1. Úženi. *A*) Krátké *e* se zúžilo v *i* (po tvrdých souhláskách se píše *y*) ve slovech: klišče (kleště), kužilkě (kuželky),

sidmé, šisté, večír; v part. perf. act.: šil (šel) a jeho složeninách: došil, našil, pošil, přěšil (přišel), ušil, včšil (vyšel); kryf (krev), ryž (rež), dryf (Gen. pl. slova drva).

Změna krátkého *e* v *i* resp. *y* stala se tím způsobem, že *e* bylo napřed prodlouženo v *é*, které se pak zúžilo v *i* nebo *y*: klišče, večír, šil, šisté, rýž; konečně se *i* a *y* skrátilo.

b) Dlouhé *é* zúžilo se v *i* nejen po měkkých, nýbrž i po obojetných a tvrdých souhláskách (v tomto případě píšu *y*), a sice bez výjimky:

a) ve kmenech podst. jmen: kužilek, vocilka (dimin. slova ocel, tedy česky: ocilka = křesadlo), řebinek (hřebínek), mino (jméno), miň (méné), kaminek (kamének), plaminek, řeminek, pirko, holinka (dimin. slova holeň), kolinko, polinko, lik (lék), lip (lépe), chlib (chléb), chlif (chlév), mliko (mléko), lito (léto); — dyl (déle), dyłka (délka), dynko, dyšč, bidylo, křědyłka (křídélka = poklička), křědylo (křídélko), trdylo, vohynek (ohének), vokyňko (okénko), votypka (otýpka) a t. d.;

β) v infinitivě sloves 1. třídy o kmeni zavřeném: list (lézti), plist (plésti), mist (mésti), vist (vésti a vézti), kvist (kvésti), pict (péci), sict (sici), voblict (obléci), navlict (navléci), vlict (vléci); — nyst (nésti), tyct (téci). — Jsou-li tato slovesa složená s předložkami, zůstává kmenová samohláska dlouhou: vělist (vylézti), zaplist (zaplésti), zamist (zamésti), vodvist (odvésti), roskvist (rozkvésti), přenyst (přinést) atd.;

γ) ve slovesech opětovacích: voblikat (oblékati), navlikat (navlékati), votykāt (otékati), vottykat (odtékati);

δ) v koncovkách přídavných jmen tvrdého zakončení a přisvojovacích zájmen můj a tvůj: v Gen., Dat. a Loc. sg. masc. a neutr.: myho dobryho bratra, mymu dobrymu bratrovi, po mym zemřelým bratrovi; v Acc. pl. masc.: my maly bratrě; v Nom. a Acc. pl. fem. a neutr.: tyv černy slepice, tyv vrany řibjata (tvá vraná hřibata); v Nom. sg. neutr.: my vrany řibje (mé vrané hřibě).

Můžeme s jistotou souditi, že dlouhé *é* se nezměnilo přímo v krátké *i* nebo *y*, nýbrž že se napřed zúžilo v dlouhé *i* nebo *y*, načež se tyto samohlásky skrátily.

Poznámka. V Gen., Dat. a Loc. sg. fem. zmíněných přídavných jmen a zájmen koncovka *é* se neúčí v *i* nebo *y*: vod mé dobré matkě, f té rostrhané chaupje. — Příčina, proč dlouhé *é* v těchto tvarech se nezúžilo v *i* nebo *y*, jest ta, že v těchto tvarech koncovka *é* vznikla z dvojhlásky *ej*: vod mej dobrej matkě, f tej rostrhanej chaupje. Dvojhláska *ej* však v podřečí chromeckém se stahuje v dlouhé *é*, které se už neúčí v *i* nebo *y*, na př.: dé (dej), nésmé (nejsme), nélepši (nejlepší), grécar (krejcar), nekrájé (nekrájej), zavolé (zavolej). — Z toho vysvítá, že v té době, kdy v podřečí chromeckém dlouhé *é* se účilo v *i* nebo *y*, nebyla ještě v tomto podřečí dvojhláska *ej* vůbec a v Gen., Dat. a Loc.

sg. fem. příd. jmen a zájmen zvláště změněna v *é*; neboť kdyby v té době koncovka *ej* byla bývala už změněna v *é*, pak by nyní v uvedených slovech a tvarech místo *é* bylo *y*, říkalo by se tedy nyní: dy, nysme, nylepši, voď my dobrý matkě, f ty rostrhany chalupje.

ε) V předložce podli, podlivá (podlé, novočesky podle).

Výjimku činí jediné slovo pondělě (pondělí), ve kterém *é* se nezúžilo v *i*.

2. Kvantita. A) Krátké *e*:

α) se prodloužilo: α) ve slově: tryska t. j. tréska = troubel; jest to diminutivum slova: trěst = trst, pak v Nom. sg. tyle (tele); ostatní pády mají krátké *e*: telete, telata atd.;

β) ve tvaru není (není); — tato délka vznikla analogií s tvary: nésu, nésě, nésume, néste, nésó;

γ) v koncovce *ej*, a sice: 1. v Nom. sg. podstatných jmen: lěšěj (lišej), proděj, voběčěj (obyčej), voblěčěj (obličej), volěj (olej), petrolěj; ale ostatní pády mají krátké *e*: do prodeje, ve voleju, petrolejem; 2. v komparativu příslovci na -ěji: krásněj, slaběj, pozděj; 3. v částicích: přecěj (přece), zasěj (zase) a hěj! (hej);

δ) ve slabice *ěj* ve slovech: volějňe (olejna), voběčějňe, prodějňe.

β) se neprodloužilo: α) ve slově dveře, β) ve tvarech: bereš, bere, bereme, berete.

B) Dlouhé *é* se neskrátilo v předložkách: podli (podlé) a podlivá.

3. Vsouvání. *e* se vsouvá ve všech případech, kde se vsouvá ve spisovném jazyku. Kromě toho se vsouvá ještě:

α) ve slovech: měseř (mysl), směseř (smysl), óměseř (úmysl), véměseř (výmysl); β) v Gen. plur. slova mhlá: mhel; γ) v přídavném jméně sedlecké (selský); δ) v imperativě slovesa mlčeti: meč, mečte (místo: melč, melčte).

4. Vysouvání. α) *e* je vysuto ve slovech: necht (nehet), pátr; zbło (steblo) je staré.

β) *e* se nevysouvá: α) v nepřímých pádech podst. jmen: bez, kadlec (tkadlec) a pohřeb: Gen. bezu, kadlece, pohřeba atd.; β) ve slově pantofel, ale Gen. pantofle atd.. Ve tvarech slovesa čísti: četu, četeš, čete atd.; imp. čef, čejte; part. perf. act. čet, četla, četlo; part. perf. pass. četen; subst. četení jest *e* analogií.

5. Odsouvání. α) Krátké *e* se odsouvá:

α) v Nom. sg. podstatných jmen: hráz, mez, póšč (poušť), vjež (věž);

β) v komparativě příslovci: bliž, dál, dyl (dále), huř (hůře), lip (lépe), min (méně), niž, spiš, vic, věš (výše).

γ) Zdánlivě jest odsuto *e* v 1. os. plur. sloves, která v 1. os. sg. mají koncovku *-u*: pijem, nesem, můžem atd. — Tvary: pijem, nesem, můžem, atd. jsou častější než tvary: pijeme, neseme, můžeme; lidé staří a beze školního vzdělání jich užívají výhradně.

b) Krátké *e* se neodsouvá ve slově voje (oje, voj).

c) V předložkách: *k, s, v, z, bez, nad, pod*, před vyskytuje se konečné *e*, zastupující staroslov. *ъ*, vždy: α) před skupinou *mn* zájmena *já*; β) začíná-li jméno na předložce závislé touž souhláskou, jakou má předložka: ke mne, ve vodě, přede dveřma. — Kdy však v těchto předložkách ožívuje *ъ* v *e* před skupinami souhlásek, o tom nelze ustanoviti pravidla všeobecně platného pro všechny předložky. Před některou skupinou užívá se i tvaru s konečným *e* i tvaru bez konečného *e*, na př. říká se: ke mlénu i k mlénu, ve mňeste i f mňeste, ve stodole i f stodole. Kromě toho před touž skupinou klade se některá předložka s konečným *e*, jiná předložka však bez konečného *e*, na př.: ke dveřim, ze dveří, ale s dveřma; ke chlivu, ale: f chlivje atd.

6. Spisovnému *e* odpovídá *o* ve Vocativě: dušo! Změna analogii, nikoli hlásková.

7. Spisovnému *e* odpovídá *u* ve slovese: klupat (klepati).

i, í.

1. Rozšíření. A) Krátkému *i* odpovídá: α) pravidelně samohláska *e*, která se však vyslovuje jinak než původní *e*. Ve slovech: led (lid), se (jsi), točeť (točil), křek (křik), přešil (přišel) má samohláska *e* užší, jasnější zvuk než ve slovech: led (led), se (zvrtné zájmeno), čelo, skřeček, přešil (přešel); toto úzké *e*, vzniklé z původního *i* a podobné francouzskému *e fermé*, označuju písmenem *é*: léd (lid), cét (cit), křék (křik).

Výjimka. Krátké *i* se nerozšiřuje v *é*:

α) v Nom. pl. masc.: chlapi, kosi, vojáci, chlapci;

β) ve tvarech zájmenných: ti, si, jich, jim, našich, vašich, našim, vašim, jejich;

γ) po retnicích, po zubnicích *d, t, n*, a po *j*: biť, piť, viť, vidět, milé (milý), div, ticho, niť, hodit, vrátit, honit, dojit (ale: žet — žil, vozet, noset, modlet se, mučet); slepice (ale: paléce, poléce), lavice.

b) Krátkému *i* odpovídá obyčejné (střední) *e* ve slovech: náčení (náčiní), s něma (s nimi), našema (našimi), vašema (vašimi), malena (malina), široké (široký), šerší (širší).

Poznámka. Krátkému *i*, které vzniklo přehláskou z *u*, odpovídá samohl. *u*: našu slepícu.

B) Dlouhé *í* jest rozšířeno v *é* (střední):

a) ve kmeni těchto slov: *cétit* (cítiti), *chlésta* (hlísta), *cénka* (cínka, cínová nádoba), *séto* (sítu), *zéskat* (získati), *vařéka*;

b) v diminutivné příponě *-ík*, *-íček* těchto slov: *dolék*, *kolék*, *kosteléček*, *leséček*, *nosék*, *noséček*, *nožék*, *nožéček*, *psék*, *pséček*, *vozék*, *vozéček*; ale: *košík*, *košíček*, *malík*, *maliček*, *mazlík*, *mazlíček*, *rohlik*, *rohliček*, *špendlík*, *špendlíček*, *koník*, *koniček*, *tatík*, *tatiček* atd.

Dlouhé *é* vzniklo z *í* tím způsobem, že *í* se roztáhlo v *ej*, dvojhláska *ej* pak se stáhla v *é* jako ve tvarech: *nésme* (z nejsme), *nélepsi* (z nejlepši), *dé* (z dej). — Viz Gebauerovu Mluvnici, str. 15, odst. 22.

2. Kvantita. A) Krátké *i*: **a)** *i* se prodloužilo ve slovech: *zéma* (zima ve smyslu něm. der Winter), *lésti* (zelé listy, které se v zeli ulamují na pící). — Tvar *zéma* = zima znamená: mráz, chladno; tvar *lésti* = listí znamená: listí stromové. — Tvary *zéma* a *lésti* vznikly ze starších tvarův *zíma* a *lístí* tím, že *í* se roztáhlo v *ej*: *zejma*, *lejstí*, načež *ej* se stáhlo v *é*.

b) *i* se neprodloužilo: **α)** v podstatných jménech: *hléna* (t. j. hlina = hlína), *lěpa* (lípa), *řěva* (hřívá), *sěla* (síla), *žěla* (žíla), *krěda* (křída); **β)** v infinitivech: *šet* (šíti), *žet* (žíti) a složeninách s nimi: *ušet*, *zašet* atd.

B) Dlouhé *í*, ať vzniklo z původního *i* dloužením, nebo z dvojhlásky *ie* zúžením, nebo z dlouhého *á* přehláskou, skrátilo se bez výjimky v *í*:

a) ve kmenech: *kříž*, *díte*, *řích* (hřích), *sních* (sníh); *počítat* (počítati), *honívat*, *modlívat se*, *dohořívat*, *odpovídat*, *zhasínat*; *bliž*, *niž*, *spíš*, *více* a t. d.;

b) v Dat. a Loc. pl. fem. a neutr. po měkkých souhláskách: *slepíci*m, *f* *slepíci*ch, *k* *poli*m, *f* *poli*ch;

c) v Nom., Gen., Instr. sg. podstatných jmen na *-í* rodu středního: *zeli*, *vobili*; *do zeli*, *do vobili*; *zelim*, *vobilim*;

d) ve všech pádech slova *paní*, a v množ. čísle slova *znamení*;

e) ve všech koncovkách přídavných jmen měkkého zakončení: *cézi člověk*; *boží muka*, *husí sadlo*; *céziho člověka*, *u boží muké*, *v husím sadle* atd.;

f) v přítomném čase sloves 3. a 4. třídy a 5. třídy vzoru *krájeti*: *držím*, *-íš*, *-i*, *íme*, *-íte* (*-ijó*); *krájím*, *-íš*, *-i*, *-íme*, *-íte* (*-ijó*);

g) v přít. čase sloves jísti a věděti a jejich složeninách: jim, jíš, ji, jíme, jíte, jijó; vim, viš, vi, vime, vite, vijó.

Poznámka. Dlouhému *i*, které vzniklo přehláskou z *ě*, odpovídá dlouhé *ó*: za našó pšenícó, s ňó.

2. Vysouvání. a) Vysouvá se *i* ve slovech: pchat, pchám atd. (vedle pichat, pichám atd.), pchani (píchání), pcháč, pcháči; v psat, psaní nebylo *i* (ale jen: pišu, pišeš, piše atd.). — Ve slovese pichnót a jeho složeninách se *i* nikdy nevysouvá.

b) Nevysouvá se *i* (resp. *ě*) nikdy ve slově velěké (veliký).

3. Odsouvání. a) Odsouvá se *i* (resp. *ě*): a) v 2. os. sg. slovesa býti, ale jen v určitém spojení, totiž po spojkách, zájmenech, příslovcích a part. perf. act.: Že's to nerek! Tě's to věved! Co's to přenes? Komu's to dať? Kam's to dať? Vodkud's přěšil? Hde's běl? Bě's tam? Vza's to?

β) V koncovce *-ěji* komparativu příslovci: krásněj, hlópjěj, pozděj, slaběj; — a ovšem též: nékrásněj (nejkrásněji) atd.

b) Neodsouvá se *i* (resp. *ě*) nikdy v příponě zájmenné *-si* (*-sé*): kdosě, cosě, kerésě, jakésě, hdesě, hděsě (kdysi) atd.

Poznámka. Zdánlivě odsouvá se *i* v koncovce infinitivné *-ti*: dat, nyst, pit, umět, dělat atd. — V tomto případě *i* není odsuto, nýbrž tvar infinitivný je nahrazen tvarem supinovým; není to změna hláskoslovná, nýbrž tvaroslovná. Důkazem toho jest, že koncovka *i* jest tvrdá; kdyby se bylo *i* odsulo, byla by po něm zbyla stopa v měkkém *ě*.

o, ů.

1. Za samohlásku *o* jest *u* ve slovech: fazule (fazole), lutréje (loterije), na truc, trucovat (něm. Trotz, trotzen), glubat (klovati).

2. Seslabování. Samohl. *o* není seslabena v *e* ve slově pahnost (pazneht).

3. Vsouvání. Vsuto jest *o* ve slově vichor, Genit. vichora atd.

4. Odsouvání. Odsuto jest *ů* ve příslovci dom (místo dom ů).

5. Kvantita. A) Krátké *o*: a) bylo prodlouženo v *ó -uo -ů* ve slovech: čečufka (t. j. čečůvka = čůčka), hura (t. j. hůra = půda nad světnicí), laštufka (t. j. laštůvka = vlaštovka), f'dule (t. j. v důle = dole), ůže t. j. lůže = lože), stupka (t. j. stůpka = stopka), zbujnik (t. j. zbůjník = zbojník).

Poznámka. Ve slovech: fazule, lutréje, trucovat, glubat, nelze předpokládati, že *o* se prodloužilo v *ó -uo -ů*.

b) Krátké *o* se zachovalo, nebyvši prodlouženo v *ó -uo -ů*:

α) ve kmenech těchto slov: kozle, kostka, loj, mostek, smoľa, stromek, drobek, drobkě;

β) v Dat. pl. podstatných jmen mužských tvrdého i měkkého sklonění: bratrom, chlapeom, hostom, koňom;

γ) v Dat. pl. podst. jmen středních kmene na *-et* a některých středních jmen kmene na *-o*: deťcatom (děvčatům), řibjatom (hřibatům), kuřatom atd.; hovadom, kamnom, ke vratom, k vobľakom;

δ) ve slovese zvostat: zvostanu atd. (zůstati);

ε) ve tvarech: možeš, može, môžeme, môžete (můžeš atd.); pomôžeš, pomôže atd.; — přemožeš, přemože atd.

ζ) v imperativě: stoj, stojte (stůj, stůjte).

B) Dlouhé *ů* se venkonce skrátilo v *u*: Buch (Bůh), dul, dum, dvur, kuň; v Gen. pl.: u tvých bratru, u Hošku; v přídaném jméně přisvojovacím: tatinku kľobók (otecův kľobouk).

Poznámka. V Instr. sg. podstatných jmen ženských se *ů* nekrátí v *o*, nýbrž v *u*: kužó, kuró (korou), vuló (volí).

u, ů.

1. Přehláska. *A*) Krátké *u* po podnebnicích z pravidla se nepřehlásilo v *í*:

α) ve kmenech: *α*) podstatných jmen: břuch (břicho), čuch (čich), Jurka (vlastní jméno), kluka (klika), košule, kožuch, kožušník, pampeluška; *β*) sloves: cucat, čuchat, čut (čiti), polub ho (polib ho), plut (plíti), pľut (plouti); *γ*) v příslovci: juž;

b) v Dat. a Loc. sg. podst. jmen mužských a středních měkkého sklonění: k vohňu (k ohni), ve vohňu (v ohni), ke křižu, na koňu, k polu, na polu, k mořu, na mořu;

c) ve Voc. sg. týchž podst. jmen: kováľu! zľoděju!

d) v Acc. sg. podstatných jmen a zájmen ženských měkkého sklonění: našu slepicu, viděľ sem ju;

e) v koncovce 1. osoby jedn. č. po podnebnicích: chcu, piju, mažu, pišu, vořu (ořu), kupuju; seču, peču, možu (seku, peku, mohu).

V ý j m k a. Krátké *u* se přehlásilo v *í* (resp. *ě*) ve slovech: cět (cit), cězi (cizí), lěd (lid), lědi (lidé), mžekat (mžikat), voka-mžek (okamžik), poklěd (poklid = poklizení dobytka), poklědit uklědit, slěb (slib), slěbovat, šědit (šidit), ščeka (štika).

B) Dlouhé *ů* po podnebnicích z pravidla se nepřehlásilo v *í*, nýbrž změnilo se v *ó* právě tak, jako na začátku slova a po tvrdých souhláskách vůbec (óroda = úroda, rukó = rukou, nad našó svjetnicó = nad naši světnicí):

a) ve kmenech: α) jmen: códné (čistotný), códnosť (čistota), dóra (díra), plóce (plíce), ščór (štír); β) sloves: lóbat (libati), polóbit (políbíti), códit (cíditi studní);

b) v Dat. a Loc. sg. podstatných jmen středních na -í: k vobiló, ve vobiló (k obilí, v obilí), g zeló, v zeló, f prótó (v proutí), v zrnó (v zrní) atd.;

c) v Instr. sg. podst. jmen ženských vzorů: duše, kotev a kost: dušó, prácó, mrkvó, krvó, kostó, pod zemňó (pod zemí);

d) v Instr. zájmen ženských měkkého sklonění: s ňó (s ní), před vašó stodoťó;

e) v koncovce 3. osoby mn. č. po podnebnících: chcó (chtí), pijó, mažó, pišó, vořó, kupujó; sećó, pećó, moťó (sekou, pekou, mohou).

Výjimka. Dlouhé *ú* se přehlásilo v *í* (t. j. *ě*):

a) ve kmeni: α) podst. jména klič; β) sloves: libit se. slibit, poklizet, uklizet;

b) v Dat. a Loc. (?) sg. podst. jmen středních na -ví a -ství: ve zdraví, f králoství nebeským, na proceství (na procesí);

c) v Instr. podst. jména paní: s pani rehtorkó.

d) V Accus. a Instr. sg. přídavných jmen ženských měkkého sklonění: Acc. sg.: hovjezi polifku, letoši órodu, dnešni ulohu; Instr. sg.: pod boží mukó, s dnešni ulohó;

e) V Instr. sg. fem. zájmena všechny: vší mocó (vší mocí).

2. Seslabeno jest krátké *u* v *ě* (t. j. hrdelné *y*) v příslovcích: pomalě (pomalu), po morafské (po moravsku), po německě (po německu), po polské (po polsku). — Tvarů: po moravsku, po německu atd. se ne užívá.

Zdánlivě jest *u* seslabeno v *e* ve slově *slech*; v tomto slově jest *e* střidnicí za *z* právě tak, jako ve slovech: doslech, véslech (výslech).

3. Samohláska *u* jest nahrazena:

a) Samohláskou *o* ve slovech *mlovit* (mluviti) a *słoničko* (sluníčko). — Tvaru *słonce* (slunce) se ne užívá.

b) Samohláskou *a* v příslovcích: všade (všude), tade (zde, tudy). — Tvar *všade* vznikl z tvaru **všěde* (viz polské *wszędzie*), tvar *všěde* pak vznikl přehláskou z tvaru **všāde*, z něhož pochází tvar *všude* (?). — Tvar *tade* (místo *tude*) utvořen byl analogií podle tvaru *všade*.

4. Vsuto jest *u* v číslovkách: *sedum*, *vosum*, *sedum-nást*, *vosumnást*.

5. Odsuto jest *u* v Acc. sg. slova *zem* nebo *země*: *zem* (místo *zemju*).

6. Kvantita. *A*) Krátké *u*: *a*) bylo prodlouženo ve slově žalódek (žaludek); *b*) nebylo prodlouženo ve slovech: hruda, husle, huslař, kule (koule), luže (louže), luka (louky vespolek souvisící; lóke znamená jednotlivé louky), luh (louh), mucha (moucha), puta (pouta) tlustnót (tloustnouti), žlutnót (žloutnouti).

B) Náslovnému *ú* spisovného jazyka nyníjšího odpovídá:

1. pravidelně *ó*: óhoř, óměsel (úmysl), óroda, órad, ótrata, ótěk (útěk);

2. krátké *u* ve slovech: ułoha, umłuva, ucta, unor.

y, ý.

1. *A*) Samohl. *y* je změněna všude v temné, hrdelné *e*, které však nemá tak hrubého zvuku jako polské *y* a ruské *ѣ*; jest to střední zvuk mezi polským *y* a českým *e*. Toto hrdelné *e* označuju písmenem *z*: běł (byl), koběła (kobyła), mēslēt (mysliti), tē (ty), mē (my), vē (vy), věnyst (vynésti), lēska (lyska), lēsé (lysý); Nom. pl. fem. šterē krávē (čtyry krávy), Acc. pl. masc. tē chłapē (ty chlapy) atd.

B) Dlouhé *ý* je změněno v dlouhé *é* (střední):

a) ve kmenech: bék (býk), hél (hýl), létko (lýtko), méto (mýto), stréc, sér, věška; kéchat, zmélēt se (zmýliti se), věsléchat (vyslýchati), zakrévat atd.;

b) v předponě *v ý* -: vébor (výbor), věmēna (výměna);

c) v koncovkách přídavných jmen tvrdého zakončení a zájmen můj, tvůj, svůj: dobré človjek, s tvém dobrém bratrem, ze svém vraném řibjetem; u mých nových vozu, k mém zvoraném (zoraným) polim, s tvéma maléma dětma.

Změna dlouhého *ý* v *é* jest pravým opakem změny dlouhého *é* v *ý* (které se skrátilo v *y*). Jak si vysvětliti tento podivný úkaz, že v témž podřech se udály dvě změny hláskové, které jsou úplnou protivou jedna druhé? Tento úkaz možno vysvětliti jediné tím, že samohláska *ý* se nezměnila v *é* přímo, nýbrž že se napřed roztáhla ve dvojhlásku *aj* - *ej* a z dvojhlásky *ej* teprve vzniklo *é*; tedy z tvarův: býk, vébor, mým — novým, mých — nových, máma — novýma vznikly napřed tvary: bejk, vejbor, mejm — novejm, mejch — novejch, mejma — novejma, a z těchto teprve tvary: bék, vébor, mém — novém, méch — nových, méma — novéma. Důkazem toho jest, že 1. původní dvojhláska *ej* stahuje se v podřechi chromeckém v *é*: nésu, nésume — nejsem, nejsme; dé = dej, děl = dělej; grécar = krejcar;

2) hrdelné *ý* nezměnilo se v hrdelné *é*, nýbrž ve střední *é*, totéž, které jest ve tvarech *nésme*, *dé*, *ďelé*, *grécar*.

2. Kvantita. Samohl. *y* nebyla prodloužena:

a) ve kmenech podst. jmen: *děne* (dýně), *kěta* (kýta), *lěko* (lýko), *mědlo* (mýdlo), *skěva* (skýva);

b) v infinitivech: *krět* (krýti), *mět* (mýti), *rět* (rýti) a složených slovesech: *zakrět*, *překrět*, *votkrět* (odkrýti), *umět*, *věřet* (vyřiti).

B) Dvojhlásky.

aj.

1. Dvojhláska *aj*: a) se zachovala ve slovech: *kraj*, *lokaj*, *svajba* (= *svadba* = *svatba*), *tajné*, *tajnost*; b) vzniká ze skupiny *-att* v imperativech: *zmajte* = *zmatte*, *nemajte* = *namatte*, *zaplahte* = *zaplajte*, *vobrajte se* = *obratte se*, *vrajte* = *vratte*, *namlajte mu* = *namlatte*; c) vzniká ze skupiny *-ačc*: *hrajce* (*hračce*); d) vzniká ze skupiny *-ažs* ve výrazech: *ajse* = *až se*, *ajsem* = *až sem* nebo *až jsem*, *ajza* = *až za*; e) dále je v příslovci *dneskaj* = *dnes a* ve slově: *sekajna* (*sekanina*).

2. Dvojhl. *aj* se přehlásila v *ej* všude tam, kde se přehlásila ve spisovném jazyku; dvojhláska *ej* pak se stáhla v *é*: a) v imperativech: *daj* — *dej* — *dé*, *dajte* — *dejte* — *déte*; *krájaj* — *krájej* — *krájé*, *nezabíjaj* — *nezabíjej* — *nezabíjé*; *nekrájéte* = *nekrájejte*, *nezabíjéte* = *nezabíjejte* atd.;

b) ve kmenech: *hénno* (*hajno* — *hejno*), *sténé* (*stajný* — *stejný*), *véce* (*vajce* — *vejce*), *fčeréši* (*včerajší* — *včerejší*); *kré číř* (*krejčí*) a t. d.;

c) v předponě superlativné *naj* — *nej* — *né*: *nélepši*.

Kromě toho přehlásila se dvojhláska *aj* v *ej* — *é* v imperativě slovesa *hráti*: *hré*, *hréte* (t. j. *hrej*, *hrejte* = *hraj*, *hrajte*); *zahré*, *zahréte*.

Poznámka. Samohl. *é* vzniklá z dvojhlásky *ej* se nezúžila v *í* ani po měkkých ani po tvrdých souhláskách. Z toho vysvitá, že v té době, kdy *é* se užilo v *í* resp. *ý*, dvojhláska *ej* ještě nebyla změněna v *é*. Neboť kdyby dvojhláska *ej* byla v té době už bývala změněna v *é*, pak by toto *é* bylo se také zúžilo v *í* resp. *ý* jako všechna ostatní *é*; lid zajisté nebyl by činil rozdílu mezi samohláskou *é* vzniklou z dvojhlásky *ej* a mezi původním *é*; neřikalo by se tedy nyní *dé*, *déte*, *nésme*, *nýbrž dy*, *dyte*, *nysme*. — Tedy *é* se zúžilo dříve v *í* resp. *ý*, nežli *ej* se stáhlo v *é*.

áj.

1. Dvojhláska *áj*: a) se vyskytuje ve slovech: *háj*, *máj*, *ráj*, *stáj*; dále b) vzniká z *ě* ve skupině *-áčc*: *panájci* (*panáčci*), *f májce* (*v omáčce*).

2. Dvojhláska *áj* se přehlásila v *ěj* ve slově: *hějné* (*hajný*).

ej.

1. Dvojhlaska *ej* se prodloužila v *ěj*:

a) v Nom. sg. podstatných jmen: v obléč *ěj* (obličej), lěš *ěj* (líše), voběč *ěj* (obyčej), vol *ěj* (olej), petrol *ěj* (petrolej), prod *ěj* (prodej); v ostatních pádech jest krátké *e*: toho voběče, ve voleju, prodejem;

b) vždy je dlouhou ve slovech: vol *ějně* (olejna), vob *ějně* (obyčejný), prod *ějně* (prodávný).

2. Všude jinde dvojhlaska *ej*, ať vznikla z *e + j* nebo z *aj*, se stáhla v *é*:

a) ve slovech: grécar (krejcar), kékliř (kejklíř), zétra (zejtra), nésu, nésé, nésme, néste, nésó (nejsem, nejsi atd.) atd.;

b) v koncovkách imperativu: nem *ě*, nem *ě*te (neměj, nemějte), zasé, zaséte (zasej, zasejte), zavolé, zavoléte (zavolej, zavolejte) atd.

3. Dvojhlaska *ej* vzniká:

a) ze skupin: *edť* a *elt* v imperativech: hlejte (hleďte), uplejte (upleťte), zaplejte (zapleťte), splejte (spleťte), čejte (čejte = čtete);

b) z koncovky *-eš* 2. os. sg., když následuje zvratné zájmeno nebo předložka *s* nebo částice *sem* zas: mo *zej* si to vzít, pu *dej* sem? (= mo *žeš* si . , ., pu *jdeš* sem).

ja.

Dvojhlaska *ja* se zachovala:

a) V množném čísle kmenů na *-et* po retnicích: ho *lób*jata, hrab *jata*, řib *jata* (hřibata), p *óp*jata (poupata); ale: h *ós*ata, telata, kozlata;

b) ve slovesech: roz *p*jat, sep *j*at (po *jí* se jen s předmětem: ruk *ě*), roz *p*jal, sep *j*ať; roz *p*jaty ruk *ě*, sep *j*aty ruk *ě*.

já.

Dvojhlaska *já* se vyskytuje ve slovech: ho *lób*játko, p *óp*játko, řib *j*átko.

ě (t. j. *je*), *ie*.

1. Úženi. *A*) Krátké *ě* se zúžilo v *i* ve slově pinkava.

B) Dlouhá dvojhlaska *ie*, ať je původu jakéhokoli, zúžila se venkoncem v *í*, které se zkrátilo v *i*:

a) ve kmenech slov: bida, bílé (bílý), cisař, diře, difka (dívká), místo, snich (sníh), řich (hřích), tiže, smich, vira; zajie, mñesic (měsíc), jídlo; říkat, utíkat, zpívat, vodpovídat, umřit, utřit atd.

b) v koncovkách pádových: *α*) podst. jmen: v Loc. pl. mužských tvrdého sklonění: v racích, pře Česích; v Dat. a Loc. pl. ženských měkkého sklonění: k lavicim, na lavicich; ve všech pádech slova paní (= panija-); v Nom., Gen. a Instr. sg. středních na -í (= ije, ie): vobili, zeli, kviti; do vobili, do zeli, do kviti; vobilim, zelim, kvitim; v Dat. pl. středních měkkého sklonění: k polim; *β*) přídavných jmen měkkého zakončení: v Gen., Dat. a Loc. sg. mužských a středních: božihó teľa, g hovjezinu masu, v cézim domñe; v Nom., Gen., Dat. a Loc. sg. ženských: řebi polifka (rybí polévka), z řebi kosti, v řebi polifce.

2. Kvantita. *A*) Krátké *ě*: *α*) se prodloužilo v Nom. sg. slova: difče (děvče); v ostatních pádech *ě* se nedlouží: děfčete, děfčata atd.; *b*) se neprodloužilo: *α*) v podstatných jménech: pjesnička, pjesničkař, řepa, seť (sít), vjetř; *β*) v infinitivech: mñet (míti), chtet (chtíti), klet (klíti), jest (jísti), sñest (snísti); *γ*) v Instr. sg. slova mira, ale jen v adverbálních rčenkách: rovnó mñeró, sténó mñeró, tó mñeró; *δ*) v nepřímých pádech číslovek devjet a deset: devjeti, deseti.

B) Dlouhé *ie* se nezkrátilo v Instr. sg. slov mira a vira: miró, viró.

3. *ě* ztvrdlo v *e*: *α*) v koncovkách Gen., Dat., Loc. a Instr. pl. zájmena ten a číslovky jeden: tech, jednech; tem, jednom; tema, jednema; *b*) v předponě *ně-* u zájmen a příslovčí: nehdo (někdo), neco, nekeré (některý), nejaké, nekolék, nekolékrát, nejak.

4. Krátkému *ě* ve slově děravý odpovídá *jó*: dóravé. — Tvarům: děrou, děř, děřám, děřách, děřami odpovídají tvary: dóró, dór, dórám, dórách, dórama.

5. *ě* se odsulo v Nom. sg. slova země: naše zem. — Tvaru země se užívá ve smyslu: zemská koule.

ou.

Dvojhlásece *ou* odpovídá *ó*:

α) ve kmenech: bóda, dlóhé, krópě (kroupy), móka, pót, sóđ, sóce (soudce), cófat (couvati), dófat, krótít, tróbit atd.;

b) v koncovkách pádových a slovesných: rukó, mrkvó, se nnó, s tebó, s tó ženó; nesó, rostó atd.;

c) v příponách kmenotvorných: bjehón, tahón, kocór, kohót, žrót (žrout); zblednót (zblednouti), spadnót, svinót atd.

Protože dvojhláska *ou* vznikla ze staršího dlouhého *ú*, namítá se otázka: vzniklo dlouhé *ó* přímo z původního *ú* či teprve z pozdější dvojhlásky *ou*?

Jest pravdě podobnější, že *ó* nevzniklo z původního *ú* přímo, nýbrž že *ú* se napřed roztáhlo v *au* — *ou*, načež *ou* se stáhlo v *ó* (srovnej postup: *ý* — *aj* — *ej* — *é*, *ó* — *uo* — *ů* — *u*), a sice i v násloví i po měkkých souhláskách: tvary: *óroda*, *óřad*, *códit*, *polóbit*, *plóce*, *šóor*; — s našo slepicó, pod zemňó (pod zemí), *mocó*, *kostó*, *řečó*, s *ňó*; — *majó*, *řežó*, *pečó*, *pijó*, *kujó*, *volajó*, *chcó* atd. vznikly bezpochyby z přechodních tvarův: *ouroda*, *ouřad*, *coudit*, *poloubit*, *plouce*, *ščour*; s našou slepicou, pod zemňou, *mocou*, *kostou*, *řečou*, s *ňou*; *majou*, *řežou*, *možou*, *pijou*, *kujou*, *volajou*, *chcou*.

Že *ú* i po měkkých souhláskách se roztahuje v *au* — *ou*, to dokazují dialektické tvary: *coudit*, *klouč* (klíč), *ščour*, *kostou*, za našou stodolou, na Předměstou, v zelou, *řečou*, *sečou*, *majou*, *volajou* (Bartoš, Dialektol. str. 52, 53 a 92).

ij, yj.

A) 1. Dvojhláska *ij* je změněna v krátké *i*: napi se, napi se (napij se, napijte se). — Postup byl ten, že *ij* se stáhlo v *í*, načež *í* se skrátilo.

2. Vyskytuje se jen ve skupině *-ijc* místo *-ičc*: ve svjet-nijce (ve světničce); anđelijci (anđeličci).

B) Dvojhláska *yj* je změněna v dlouhé *é* (střední): překré to, překréte to (přikryj to, přikryjte to), zakré se, zakréte se (zakryj se, zakryjte se), umé se, uméte se (umyj se, umyjte se). — Postup byl ten, že *yj* se stáhlo v *ý*, načež *ý* se roztáhlo ve dvojhlásku *aj* — *ej*, která se pak stáhla v *é*.

C) Samohlasné *l, r*.

1. Samohlasné *l, r* se nikdy nedlouží.

2. Samohlasné *l* se odsouvá vždy v part. perf. act. sloves 1. třídy s kmenem zavřeným: *spad sem* (spadl jsem), *von přenes* (on přinesl), *nemoh sem* (nemohl jsem), *von utek* (on utekl), *von nas zavez* (zavezl).

3. Samohlasné *l* se vysouvá: *a*) ve slovech: *japko* (jablko, ale Gen. pl.: *jablek*), *řemesnik*, *řemesnické*, *masnice* (z **masnice* = *máselnice*), *masnička*; *b*) v koncovce *-dlko*: *cezátko*, *struhátko*, *zrcátko*.

D) Souhlásky.

l.

1. Měkké *l* změnilo se ve střední *l*, kdežto tvrdé *l* se zachovalo.

2. *l* změnilo se v *m* ve slově *vembľód* (velbloud).

3. Sesouvá se *l* ve slovech: *žéce* a *žěčka* (lžice, lžíčka).

4. Vysulo se *l* ve slovech: *měnář*, *měnářské* (ale: *mlén*, *mlénice*, *mlénské*).

5. *l* se nezměnilo v *n* ve slovech: *lebo*, *alebo* (nebo, anebo).

r, ř.

A) *r*: 1. *r* se neměkčí v *ř*: *a*) ve slovech: *starec*, *mudrc*, *uderet* (udeřiti), *krěda* (křída), *dvírka*; *b*) ve tvarech slovesa *bráti*: *bereš*, *bere*, *bereme*, *berete*, *ber*, *berte*; *c*) před příponami *-ské* a *-stvi*: *hospodářské*, *morské*, *cisarské*, *kovářské*; *hospodárství*, *cisarství*.

2. *r* se změkčilo v *ř* ve slově *netopéř* (netopýr).

3. *r* se změnilo v *ř* ve slovech: *vodláb* (něm. *Urlaub*), *vodlábnik*.

4. *r* se změnilo v *ř* ve slovech: *legrace*, *legrut* (něm. *Rekrut*), *plěskéř* (pryskýř), *léstřik* (rejstřík).

5. *r* se změnilo ve *v* ve slovech *sakva* a *sakvalenské*.

6. *r* se vsulo ve slově *prostraňkě* (postranky).

B) *ř*: 1. *ř* se změnilo v *š* ve slovech: *pšišera*, *pšišerné*.

2. *ř* se změnilo v *ž* ve slovech: *žebro*, *žebřik*.

n, ň.

A) *n*: 1. *n* se změkčilo v *ň*: *a*) Ve slovech: *deň*, *řebeň* (hřeben), *kameň*, *kořeň*, *křemeň*, *pľameň*, *prameň*, *rožeň*, *řemeň*, *tédeň* (avšak slova: *jelen*, *ječmen*, *kmen* a *prsten* se sklánějí podle vzorů tvrdých; dále se říká: *poledne*, *do poledne*, *odpoledne*).

Poznámka. Tato změna není hláskoslovná, nýbrž tvaroslovná: uvedená slova přešla k měkkým kmenům na *-o*.

b) Ve slovech: *haňba*, *prostraňkě*.

c) V příponě kmenotvorné *-na*: *kovárňe*, *kuľňe*, *laterňe*, *měsleňe*, *pastěňe*, *pazderňe*, *prachárňe*, *palirňe*, *šladovňe*, *továrňe*, *mučirňe*, *studňe*. — Tvary s příponou *-ňa* byly už ve staré češtině (Gebauer, *Mluvnice*, § 74., 3.)

2. Spodoba. *n* se změnilo v *m* před *b*: pámbu (Pán Báh), Štemberk (Sternberg), Šumberk (Schönberg), Gréfmberk (Gräfenberg).

3. *nn* splývá v *n*: p a n a (panna), v o n a s v i d ě ě ě (on nás viděl).

4. *n* se vsulo: *a*) ve tvarech přítomného času slovesa jít i složeného s předložkami: dondu (dojdu), nandu (najdu), vobendu (obejdu), pondu, přendu, přendu (přijdu), rozendó se (rozejdou se), undu, vendu, věndu (vyjdu), zandu. — Vysvětlení tohoto úkazu viz v Gebauerově Mluvnici, v § 32., 7b.

b) Ve slově mlčenl é v é.

B) *ň* ztvrdlo v předponě zájmenné *ně*:-: nehdo (někdo), neco, nehde (někde), nehďě (někdy), nekeré (některý), nejaké atd.

d, *d*.

A) *d*: 1. *d* se změkčilo v *d*: *a*) ve příslovcích: hned, napřed, pořáď; votkuď (odkud), dokud, pokud; dotud, potud; dokaváď, pokaváď; dosaváď, posaváď; votkáď (odkud), votáď (odtád), vocaváď (otsaváď), votamtáď (odtamtád) — a fprostřed (uprostřed).

b) v podstatných jménech: mlaďoch, smraďoch (ale: staroch).

2. *d* ve skupině *dc* splývá v *c* a ve skupině *dč* splývá v *č*: cera (dcera), jesce (jezdce), sóce (soudce), srce, pruvoce, puvoce; svječět (svědčiti), věsvječeni (vysvědčení).

3. Spodoba. *a*) *d* ve skupině *ds* spodobuje se v *t* a mísí se s následujícím s v *c*: vocud (odsud), vocaváď (odsaváď), napoce (t. j. na + pod + se = na levé ruce; říká se tak jen o koni), pocovni kůň, lěcké (lidský), sósectví (sousedství), — a ovšem též v číslovkách: dvacet, třecet, štěřecet (čtyřicet); dále ve rčení: pocem (z: pojď sem), pocebó (pod sebou), přecébó (před sebou) atd.

b) *d* ve skupině *dš* spodobuje se v *t* a mísí se s následujícím s v *č*: mlači (mladší), rači (radši), slači (sladší), nelěčti lědi (nelidští) atd.

c) *d* ve skupině *dch* se spodobuje:

α) v *s* ve slově schoř (dchoř, tchoř);

β) v *t* ve slovech: nátká (nádcha), zatknót se (zadechnouti se = nemoci popadatí dechu), min. čas: von se zatka (jednoslabičné), vona se zatkla.

d) *d* před *k* a *t* mění se v *t*: slatké (sladký), vot koho, vottebe (od tebe), vottýkat (odtékati); votebe bylo by: o tebe.

4. *d* se vsulo ve slovese zdrát (zráti) a jeho složeninách: uzdrát, přezdrát: japka uzdrálě, zdraly ovoce.

5. *d* se vysulo ve skupeninách:

a *sdn*: prázne, práznota;

b *zdv*: zvihnót, uzvihnót, vězvihnót (vyzdvihnouti).

6. *d* se nevysulo:

a ve slovech: kadlecké (tkalcovský), sedlěka (selka), sedlecké (selský);

b v pádech slova kadlec (tkadlec) počínaje Genitivem sg.: toho kadlece, tomu kadlecovi, s tím kadlecem atd.

B *ď*: 1. *ď* ztvrdlo ve slovech: čarodénik a čarodénice (čarodějník, čarodějnice).

2. *ď* se změnilo v *j*: *a*) ve slovech: jáсна (ďasně), svajba (z tvaru: svadba = svatba); *b*) v imperativech před *t*: hlejte (hleďte), pojte (pojďte), buj tu (buď tu), bujte (buďte), nevojte jich (nevodte), hojte, zahojte (hodte, zahoďte). — V rychlé mluvě: nechoj tam (nechoď tam), zahoj to (zahoď to).

3. *ď* se vsulo ve výrazu: pod pážďó (pod paží).

t, ě.

A) *t*: 1. *t* se změkčilo v *ť*:

a) V Nom. sg. kmenův na *-i*: košť, chuť, zlošť, hošť, radost atd. — Toto změkčení má příčinu svou v analogii: protože v Gen., Dat., Loc. a Instr. sg. jest měkká souhláska *ť*, bylo *t* zavedeno i v Nom. a Acc. sg. místo *t*. (Viz Gebauerovu Mluvnici § 140, 1.).

b) ve slovech: pjeťák, šesták.

2. *t* se změnilo v *c* ve slovech: cěcvár (citvár), cěcvárovy seminko.

3. ve slově řičěce (řítice) je *č* z *dš*.

4. ve slovech tihla (cihla) a tihlěčka (cihlička) je *ť* z *c*.

5. *t* ve skupině *tc* splývá v *c* a ve skupině *tč* v *č*; mlaci (mlatci), vočenáš (otčenáš).

6. *t* ve skupině *ts* mísí se s následujícím *s* v *c*: bohactví (bohaství), svjecké (světský).

7. *t* ve skupině *tš* mísí se s následujícím *s* v *č*: krači (kratši), vječi (větši).

8. Skupina *tv* je vsuta ve slově proceství (procesí). — Toto slovo je utvořeno podle substantiv s příponou *-ství*: hospodářství, sousedství; koncovka *-sí* slova procesí byla zaměněna příponou *-ství*.

9. *t* není vsuto ve slově *masné* (krám) naproti českému: *masný*.

10. *t* se sesouvá ve slově *kadlec* (tkadlec) a ve slovech od něho odvedených: *kadlecké*, *kadlectví*.

11. *t* se vysouvá ve skupinách:

a) *kt*: *keré* (který), *kerésé*, *nekeré*;

b) *kšt*: *kšéce* (kštice);

c) *ctn*: *cnost*, *cnostné*;

d) *stn* v některých slovech: *šťasný* (šťastný), *smňesnat*, (směstnat), *zamňesnat* (na př. mnoho místa); avšak: *pocestné*, *radostné*, *zlostné*, *pocestné*, *cnostné*;

e) *štn* ve slově *zlášni* (zvláštní);

f) *stk*: *tryska* (troubel, ze slova *tréstka* = malá *trest*);

g) *stl* a *štl*: *slop*, *přehršli* (= *přehrštlí*);

h) *stsk*: *mňeské* (městský).

12. *t* se změnilo v *k* ve slovech: *skřenka* (střenka), *škrkat* (škratí), *škrknót*, *věškrknót*.

B) *t*: 1. *t* ztvrdlo: a) ve slovech: *šťóchat*, *šťóchnót* (šťouchati), *šťárat* (šťárati), *řetaz*, *řetázek*, *řetazné*; b) v Gen., Dat., Loc. a Instr. pl. zájmena *ten*, *ta*, *to*: *tech*, *tem*, *téma*; c) v koncovce infinitivné: *dat*, *pit*, *nyst*, *dělat* atd., *vlivem supina*.

2. *t* se mění v *j* před *t* v imperativech: *nemajte* (nemaťte), *plajte* (platte), *zaplajte* (zaplatte), *vobrajte se* (obratte se), *věmlajte* (vymlatte), *namlajte mu* (namlatte), *vrajte to* (vratte), *uplejte* (uplette), *zaplejte* (zaplette), *věpojte se* (vypotte se), *věkrujte* (vykrutte), *zakrujte* (zakrutte). — V rychlé mluvě: *zaplaj to* (zaplat to), *vobraj to* (obrat to).

b.

1. *b* se předsulo ve slovech: *breptat* (reptati), *breptał*, *breptalka*, *breptavé* (ve významu: *bručeti*, *bručák*, *bručna*, *bručivý*).

2. Spodoba. *b* se mění před temnými souhláskami v *p*: *rěpka* (rybka), *jabko* (jabko, jablko).

p.

1. *p* se mění v *f* ve slovech: *fták*, *ftáček*, *ftačí*, *ftáčnik*.

2. *p* se vysouvá ve slově *korotev* (koroptev).

3. *p* se sesouvá ve slově *štros* (pštros).

m.

1. *m* se změnilo v *ǫ* ve slovech: brablenec, brablenči, darebné, pisebné.

2. *m* se mění v *n* v přítomném času slovesa vzíti: veznu, vezneš, vezne, veznem, veznete, veznó; imperativ: vezni, vezněte vedle vem, vemte.

v.

1. *v* se změnilo v *ǫ* ve slovech: bóteré (místo: vóteré = v úterý), břed (vřed), břeščet (vřeštěti), břiskat (vrískati), břeteno (vřeteno), vobřislo (povřislo), glubat (klovati), koróbička (korouhvička), pabučena (pavučina), ale: pavók!

2. *v* se mění v *f*: *a*) na konci slov: dryf (drv), kryf (krev), lof (lov) atd.; *b*) ve slovech: cófát (couvati), fósě (vousy), fósáč, fósaté.

3. Spodoba. *a*) *v* se mění v *f* před temnými souhláskami: fčél (včile = nyní), fčela (včela), fčerá (včera), káfka (kavka), difče (děvče); — *f* pondělé (v ponděli), *f* sobotu, *f* chaľupje atd.; — kráľofské.

b) *v* se mění v jasné *f* (psáno *f'*) před souhláskami *ǫ*, *d*, *m*, *h*: *f'* bǵehu (v běhu), *f'* bóteré (v úterý), *f'* biǵe (v bídě), *f'* řediǵe, *f'* dávat se (vdávat), *f'* dákat (vdákati), *f'* domǵe (v domě), *f'* hodinách, *f'* hospodárstvi, *f'* mǵestě.

Poznámka. Po temných souhláskách se *v* nikdy nespodobuje v *f*: k vām (nikoli: k fām), kráľostei (nikoli: kráľostfi).

4. *v* je zdánlivě změněno v *n* ve slovech: přidanek (přídavek), zářďanek (závdavek). Tato slova jsou utvořena z participií perf. pass.

5. *v* se sesouvá: *a*) ve slovech: šak (však), stat (vstátí), stanu (vstanu) atd.; imper. staǵ, staǵte; *b*) ve předponě vz-: zbudit (vzbudit), zdorě (vzdory), zdorovat (vzdorovati), zhuru (vzhůru), skázat (t. j. zkázat = vzkázati), atd.

6. *v* se vysouvá ve skupinách:

a) *ǫvl*: voblicť, voblikat (obléci, oblékati);

b) *ǫvl*: sľicť, sľikat, sľiknót (sľéci, sľlékati, sľléknouti);

c) *všř*: náščeva, náščivít (návšřeva, navšřiviti);

d) v koncovec -ovstvi: kráľostvi.

7. *v* se odsouvá: *a*) v Gen. pl. podst. jmen mužských: vod svěch bratru, u Horáčku; *b*) v Nom. sg. masc. přídavných jmen přisvojovacích: sóseǵu pes (sousedův pes); *c*) v částici tepró (teprv).

8. *v* se předsouvá vždy k náslovnému *o*: vobili, vokno, vo-voce, von, vona, vokolo, Volomóc (Olomouc), vofce (ovce), voves, vořech atd.; — toto *v* zůstává i ve složeninách: zvorat (zorati), zvostat (zůstati), zvočet (zočiti).

9. *v* se nepředsulo ke slovu laštufka (vlaštovka).

10. Skupina *vž* se sesula: děckě (vždycky), dět (vždyt).

g.

Slova, ve kterých se vyslovuje *g*, byla uvedena výše.

1. *g* se změnilo v *ě* ve slově evaⁿělium (jako ve slově anděl).

2. *g* se změnilo v *j* ve slovech: jenerál, Jenofa, Jetruda.

h.

1. Spodoba. *h* se mění v *ch* před temnými souhláskami: lechké, křechké, lech sem si (lehl jsem si), nemoch sem (nemohl sem).

2. *h* se mění v *ch* na konci slova: dľuch, pľuch, Buch, trch atd.; — part. perf. act.: von si lech (on si lehl), von nemoch (on nemohl).

3. *h* je nahrazeno souhláskou *ž* v 1. os. sg. a 3. os. pl. přítomného času slovesa *moci*: moľu, moľó (mohu, mohou), pomoľu, pomoľó, přemoľu, přemoľó. Tato záměna má příčinu v analogii s tvary: moľeš, moľe, moľeme, moľete.

4. *h* se předsouvá: *a*) k náslovnému *a* ve slovech: halmara, hapatěka, hapatěkář, Hana;

b) k náslovnému *u* resp. *ó* ve slovech: hulěce (ulice), hucho (ucho), hušé (uši), hoľ (ůl), hoľké (ůzký), ale: uši (užší); v ostatních slovech se nepředsouvá: umňet (uměti), unor, uďelat, utikat, óroda, óřad, atd.

5. *h* se nepředsouvá ku slovu moľďiř.

6. *h* se sesouvá: *a*) vždy ve skupině *hř*: řebik, řibje, řich, řěva (hříva), řmi (hřmí); *b*) ve slovech: vjezda (hvězda), vjezďička (hvězďička), vjezďnaté;

7. *h* se vysouvá ve slovech: koróbička (korouhvička), Bóslavice (Bohuslavice), Bóšin (Bohušín), Bótín (Bohutín), Dľomioľ (Dlouhomilov).

8. *h* se odsouvá ve slově: pámbu (Gen. pána boha).

k.

1. Spodoba. *a*) *k* se změnilo v *g* a toto v *h* v zájmenech: hďo, nehďo, nihďo — a v příslovcích: hďe, hďě (kdy), nehďe, nehďě, nihďe, nihďá (nikdy);

b) předložka *k* se mění v *g* před souhláskami *b, d, h, z*,
ž: *g* bóde, *g* Bludovu, *g* domu, *g* Horáčkem, *g* zemi, *g* žeňe
 (ale: *k* mňestu, *k* nám, *k* voltáru).

2. *k* se mění v *ch* ve shupení *kt*: lechtat, lechtivé, klechtat
 a v cizích slovech: dochtor, derechtor, inšpechtor, rector, kon-
 tracht, prachtykant, trachta (hostina).

3. *k* se mění v *g* ve slovech: glubat (klovati), grécar, guráž,
 gurážné, cegán (cikán), vocégánit, legrut (něm. Rekrut), legrace
 (lat. recreatio), tragač.

Poznámka. Ve slově gořalka *g* nezměnilo se v *k*.

4. *k* jest nahrazeno souhláskou *č* v 1. os. sg. a 3. os. pl.
 přít. času sloves: péci, téci, vléci, tlouci, utéci, síci:
 peču, pečó; tečó; vleču, vlečó; tluču, tlučó; uteču, utečó; seču,
 sečó. — Souhláska *č* vnikla do těchto tvarů chybnou analogií
 s tvary: pečeš, peče atd.,

5. *k* se změnilo v *f'* (t. j. *v*) ve slově: f'dákat (vdákati),

6. *k* se sesulo ve slovech: děž (když), děběch (kdybych),
 děbēs, děbě atd.,

7. *k* se odsulo ve slově toli (tolik).

8. *k* se vysulo ve slovech: šumberské, štemberské,
 gréfmberské (od slov: Šumberk, Štemberk, Gréfenberk).

ch.

1. *ch* se změnilo v *k* ve slovech: kolera, křápat (dveřmi),
 křapjet (chřápěti), křaplavé (na př. zvon), křástek, sko-
 vat (schovati); ale: schovanka.

2. *ch* se vsouvá ve slovech složených s předponou pra:
 prachděd, prachnic, prachmizerné, atd.

3. *ch* se vysulo v částici: nešť (nechžť): e nešť! (ať si!),
 vzal to nešť!

z.

1. Spodoba. a) *z* před temnými souhláskami se mění v *s*:
 steska (stezka), bes tebe, skrs tebe, skázat (vzkázati),
 schopit se (vzchopiti se), stek (vzteky), steklé (vzteklý), ros-
 táhnót, roscuchat, sticha = z ticha, s Chromče
 = z Chromče, s cězi dědině = z cizí dědiny. — Skupina *zs*
 splývá v jednoduché *s*: besebe = bez sebe, rosódit (roz-
 souditi), rosteklět se (rozvztekliti se), rosěpat (rozsypati)

b) *z* před *š, ž* a *č* mění se v *ž*; skupina *žš* mění se ve
 skupinu *šš* a tato splývá v *š*: roškrabat = rozškrábati; skupina
žž splývá v *ž*: rožit = rozžiti (rozžehnouti), rožetá svička;
 skupina *žč* mění se v *šč*: š čeho = z čeho, š Čech = z Čech.

2. *z* se změnilo v *ž*: *a*) ve slovech: žižeň, žižnivě; *b*) v imperativě slovesa pomoci: pomoz, pomozme, pomozte. — I tyto tvary utvořeny jsou analogií s tvary: pomozěš, pomozě atd.

s.

1. Spodoba. *s* se mění v *š* před *č*: š Čechama, š čeho, š čím (*s* čeho, *s* čím).

2. *s* se změnilo v *š*: *a*) ve skupině *šk*: škarpa (Escarpe), škraťop, škořápka (skořápka), šklubat, škrvna, poškrvna; *b*) ve skupině *st* cizích slov: študent, študije, študýrovat, rešt (něm. Rest); *c*) ve slovech: šlupka (slupka), šmětce (smyčec); *d*) v part. perf. pass. slovesa nésti: nanešené, přenešené, věnešené.

3. *s* se mění v *z*: *a*) v předložce *s*: *a*) před jasnými souhláskami: z bohem, z drátařem, z Hanó, zhodil (shodil), zhladil (shladil); *β*) před *l, m, n, r, v*: z lopató, z Matějem, z Němcem, z rehtorem, z Václavem: avšak před zájmeny zůstává nezměněno: s nama, s vama, s nim; *γ*) před samohláskami: z óradem, z Antonem;

b) v předložce *se* vždy: ze stromu (se stromu), ze střechě (se střechy) ze zlostó (se zlosti). — Jediné před Instr. sg. *mnó* zůstává *se*: *se mnó*.

Poznámka. Ve slovech složených s předložkou *s* mění se předložka *s* v *z* jen před jasnými souhláskami *b, d, h*: zbjech (sběh), zhodil (shodil), zhladil (shladil); ale: sletěl ze stromu, smišel (smíchal), smeknót, snyst, srotil se (srotil se), svinót.

4. *s* se mění v *j* před *z* ve rčení: proj za nás (pros za nás).

5. *s* se změnilo v *c* ve slově kapce.

6. Skupina *s + s* splývá v jednoduché *s*: přesebe = přes sebe, mňeské = mňesské = městský.

7. *s* se předsulo ve slovech: skřeček, střešně, střenovni zub.

8. *s* se neselo ve slově střapeč.

9. Skupina *st* se odsula v 3. os. sg. slovesa býti: je (nikdy: jest).

c.

1. *c* se změnilo v *s* v číslovkách: jedenást, dvanást až po devatnást a v číslovkách řadových od nich odvedených: jedenásté atd.

2. Skupina *cs* splývá v *c*: voľomócké (olomoucký).

3. *č* se změnilo v *č* v imperativě sloves pict, sict, utyct: upeč, upečte atd.

ž.

1. Spodoba. *a*) *ž* před temnými souhláskami se spodobuje v *š*: *s*lužka (služka), *teš*ké (těžký), *s*lušce, *neboš*ce, *neboš*čík;

b) před *š* mění se v *š* a *šš* splývá v *š*: *draš*i (dražší), *zábřeš*čí (zábřežští), *praš*čí (pražští).

c) *ž* před *s* mění se v *z*, *zs* mění se v *ss* a toto splývá v *s*: *zábře*s ké (zábřežský), *pra*s ké (pražský).

2. *ž* mění se v *j* před sykavkami; *a*) před *s*:

a) ve slově *bojs*ké (božský);

β) v částicích: *až*, *děž*, *než*, *juž* před slovesem *sem* atd., před zvratným zájmenem, před předložkou *s* a před adv. *sem*: *aj sem* (až sem), *aj sem přeš*il, *aj se přeš*il atd. (až jsem přišel atd.), *aj se vrát*ím, *aj se rozměs*lim; — *děj sem přeš*il atd. (když jsem přišel), *děj se vrát*il (když se vrátil); — *nej sem přeš*il (než jsem přišel), *nej se vrát*il; — *juj sem přeš*il, *juj se vrát*il (už jsem ..., už se ...); *děj s ním š*il = když s ním šel, *aj s ním pu*deš = až s ním půjdeš.

γ) ve rčení: *pomojs*i = pomoz si.

b) před *z*: *aj za d*edinu = až za dědinu; *aj zas př*endeš = až zas přijdeš; *děj zem*řel = když zemřel; *nej zem*řel = než zemřel.

3. skupina *žď* se změnila v *šť*, a toto v *šč* ve slově *roš*čí (roští).

4. *ž* s předcházejícím *v* se sesulo ve slovech: *děc*kě (vždycky), *děť* (vždyt). — Postup mohl být dvojí: *a*) buď se napřed sesulo *v* a potom *ž* (vždycky — vdicky — dycky) anebo *b*) napřed se vysulo *ž* a potom se sesulo *v* (vždycky — vdicky — dycky). Srovnej stě. v *d y* (Gebauerova Mluv. § 47, 4).

š.

1. Spodoba. *š* před *s* se mění v *s* a *ss* splývá v *s*: *ř*iská rada (říšská).

2. *š* se změnilo v *č* v cizích slovech: *č*abraka, *č*achr, *č*achrovat, *poč*ta.

3. *šš* splývá v *š*: *věš*i (vyšší), *niš*i (t. j. nižší = nižší), *bliš*i (bližší = bližší), *uš*i (ušší = užší).

4. *š* se předouvá ve slovech: *š*kručet (kručeti), *přeš*ko-brtnót se (kobrtati se).

5. *š* se vysouvá ve skupině *šči* (= ští) po *f* (= v): *Błudof*či (Bludovští), *Postřemof*či (Poštřelmovští), ale: *Kláš*teršči, *Bótinš*či.

6. *š* se mění v *j* před *s* nebo *z*, a sice v koncovce 2. os. sg., když po ní následuje zájmeno *se*, *sebe*, *si*, příslovce *sem* a *zas*, nebo předložka *s*: *možej si to vzít* = *můžeš si to vzít*; *nemožej se umýt*? = *nemůžeš se umýt*? *pudej sem*? = *půjdeš sem*? *možej zas přejít* = *můžeš zase přijít*.

č.

1. *č* mění se v *j* před *c*: *kojce* (kočce), *kočejce* (kočice), *ve svjetnice* (ve světnice), *f mājce* (v omáče), *ftājci* (ptáčci), *panājci* (panácci), *andelijci* (andělíci).

2. *c* před *t* se mění v *š* ve slovech: *štěři*, *štěrě* (čtyry). *štvtřé*, *štvtřek*, *štveré*, *štverák*, *štvtř*. Ale *č* zůstává ve slově *čtenář*, bezpochyby proto, že toto slovo bylo přejato ze spisovného jazyka.

3. *č* ve skupině *šč* se nemění v *t*: *ščáva* (šťáva), *ščetina*, *ščetka*, *ščit*, *ščesti*, *ščasně*, *póšč* (poušť), *hóšč* (houšť), *mňeščan* (měšťan), *češči* (čeští), *rakóšči* (rakouští), *mňešči* (městští; ale jedn. č.: *mňeské!*), *svjetšči* (světští; ale jedn. č. *svjecké!*), *vopuščené* = *opuštěn*.

4. Skupina *čč* nemění se v *čč*, *nýbrž* splývá v *č*: *chromeči* (chromečti), *němeči* (němečti).

j.

1. *j* se mění v *ň* po *m*: *mňesto* (město), *mňech* (měch), *mňechér* (měchýř), *mňeni* (jmění), *mňet* (t. j. *mět* = *miti*), *mňeš sem* (měl jsem), *zemňe* (země), Acc. sg. zájmena *já* zní: *mňe* (mě) atd.

2. *j* je změněno v *l*: *ledvá* (jedva).

3. *j* se vsouvá mezi *i* nebo vzniklé z něho *é* a následující samohlásku: *pana* (panna) *Marije*, *Netálěje* (Italie), *patálěje* (z vlaského *battaglia*), *lutrěje* (loterie), *grobiján*.

4. *j* se přisouvá ve slovech: *přecěj* (přece) a *zasěj* (zase).

5. *j* se sesouvá:

a) ve tvarech přít. času slovesa *jíti*: *du*, *deš*, *de*, *deme*, *dete*, *dó* (jdu atd.); *nendu*, *nendeš*, *nende*, *nendeme*, *nendete*, *nendó* (nejdu atd.); imper. *di*, *děte*;

b) ve tvarech přít. času indic. slovesa *býti*: *su*, *sě*, *sme*, *ste*, *só* (jsem atd.);

c) ve slovech: *mňeni* (jmění), *mino* (jméno), *menovat* (jmenovati).

6. *j* se vysouvá:

a) v budoucím čase slovesa jíti: pudu, pudeš, pude, pudeme, budete, pudó (půjdou);

b) v imperativě: poď (pojď), pojte (z poďte);

c) ve slovech: pučet (půčiti), tronik (trojník).

7. *j* se odsouvá (respective: vysouvá) ve dvojhlásce *ej*: *dé* (dej), *volé* (volej), *nekrájé* (nekrájej), *nésme* (nejsme), *nělepši* (nejlepsi).

III. Přesmykování.

1. palazór (franc. parasol), pahnost (pazneht), maryjánka (majoránka; bezpochyby analogií slova Maryjána, Maryjánka = Maria Anna).

2. Přesmyknutí měkkosti a tvrdosti souhlásek jeví se ve slově šmētec (místo: smýčec).

3. Souhlásky se nepřesmykly ve slově mhlá.

IV. Stahování.

1. Slabika *-oju-* se stahuje v *ou — ó*: Bóšín (Bohušín), Bótin (Bohutín), Bósłavice (Bohuslavice); avšak: Dłomilof (z místního názvu Dlouhomilov).

2. Slabika *-oju-* se stahuje v *ou — ó*: dvošník (dvoj-ušník, hrnec o dvou uchách).

3. Slabika *-au* se stahuje v *ó*: póz (pauz, pavuz); slovo pavók (pavouk) se nestáhlo.

4. Zvláštní případy stahování: sekajna (sekanina), uďál (udělal).

5. Tvary: dvoje, troje, oboje se nestahují.

V. Hiat.

Naproti spisovnému jazyku hiat:

1. se ruší:

a) vsouváním souhlásky *j*: Netálėje, łutreja;

b) předsouváním souhlásek *h* a *v*: halmara, hulece, hucho, voko, vobec, Vołomóc, volěj (olej).

2. se rozmnožuje: a) odsouváním souhlásky *v* v Gen. pl. podst. jmen masc. a v Nom. sg. masc. přisvojovacích adjektiv;

b) odsouváním souhlásky *j* v koncovce imperativu *-ej*: nemné (neměj), zavolé (zavolej). — Ale ve skutečné mluvě tohoto rozmnožení hiatu není slyšeti, protože sotva se přihází, že by po Gen. pl. podst. jmen masc. anebo po Nom. sg. masc. přisvojovacího jména přídavného anebo po imperativě s kon-

covkou -é následovalo slovo začínající samohláskou. *) Jest tedy celkem hiat více obmezen než ve spisovném jazyku, na př.: zavřé v okno naproti spisovnému rčení: zavři okno, nebo: do hulece naproti spisovnému: do ulice; do huši, do voka naproti spisovnému: do uší, do oka.

Hláskoslovné a tvaroslovné zvláštnosti Hájkova Herbáře (z r. 1562) a Veleslavínova Kalendáře Historického (z r. 1578).

Spracoval Jaroslav Bidlo.

Hájkův Herbář (H) a Historický kalendář Veleslavínův (K**), spisy nevelkým intervallem časovým od sebe oddělené a co do obsahu se lišící, mohou poskytnouti již dosti pěkný obraz jazyka z 2. pol. 16. stol. Nalezáme v nich v celku tytéž kategorie zvláštností grammatických, ale při bedlivém jich vyšetření seznáme v nich jisté rozdíly.

Podáváme zde srovnání jen hláskoslovných a tvaroslovných zvláštností obou spisů. Objeví se nám při tom rozdíly odpovídající nejen individualitě spisovatelův, nýbrž i časovému intervallu.

Zvláštnosti prvního druhu poukazují k tomu, že Veleslavín jest spisovatel z povolání, drží se spíše jazyka knižního, kdežto u Hájka jest velmi patrný vliv jazyka obecného; to jeví se nejpatrněji v přísouvání náslovného v před samohláskami, v pokleslosti dualu a rozličných vulgarismech (jako jest přílišné ůzení é v í a j.).

Hájek jest méně obratný stylist, než Veleslavín. Anakoluth v H jest věc dosti obyčejná. Charakteristický příklad jest tento: Cýřarowé znamenitými Swobodami a Priwilegimi Lékařského Uměníj k tomu řádně zwolené a wyhlášené Osoby, gimž my Doktory řijkáme, ge ofwobodili ... VIII^a.

Stylistickou neobratností však zavinuje Hájek i četné chyby grammatické, a to: 1. K subst. pl. rodu stř. bývá přísudkové adj. rodu žensk.: Yablka ... weliké gľau 69^b; Wľecka lytij gľau řložené 315^a.

*) To se přihází snad jen s vlastními a křestnými jmény, na př.: dé Antónovi koľáč, nebo: zawolé Izidóra.

**) Při H označujeme římsk. číslicemi pořad listů v části před vlastním herbářem, arabskými listy vlastního herbáře. Při K římskými číslicemi listy předmluvy, arabskými stránky kalendáře samého.

2. Sloveso přísudkové neshoduje se s podmětem v rodě: aby duchowé gich nemámily 235^b; sflýwagij Liftij Břečtanowé . . . aby hnifawoft wen wytahowali, a Nefstowice wyfluffowali 172^b; aby se tak obadwa Czábny držeti mohli 388^b; Ženy . . . aby łobě Wratyčij s Materij dauflkau nohy myli 271^b; dijtky zefnuli 9^b; Howada, kterážby liftij Tifowé gedli 334^b; Getližeby komu obočij sprchly dolław 6^a.

3. Adj. v doplňku neshoduje se s podmětem v rodě: Rádi (dýně) roftau v zemi nowé 133^b.

4. Relativa neshodují se v rodě se jménem, ku kterému patří: giným Zemijm naflým, kterij Yazyku Czeského užiwigij XIV^b; kterij (t. dýně) oftanau 133^b; Wole, kteréž . . . wyroftiugij 256^a.

5. Demonstr. neshoduje se v rodě se subst., ku kterému patří: Styrax . . . pomáhá Matemijku, když se w nij fwaliy něyaká twrdost 18^b.

Časový rozdíl zmíněných zvláštností obou spisů jeví se hlavně v hláskosloví. Tak vidíme v H nepřehlasované *aj* po souhláskách neměkkých ještě v plné síle, zejména v superlativním *naj-*, kdežto v K přehláska *ej* již drží rovnováhu s *aj*; to platí i o *aj* z *y*. Nezúžené *é* jest mnohem častější v H, než v K; *ú* zdá se býti v H poměrně hojnější, než v K; aspoň se vyskytuje ve více případech. V kvantitě odchyluje se H mnohem více, než K od ně. V H sice dual upadá i tam, kde se dosud drží, ale přes to vyskytují se u Hájka 2 vzácné doklady pro dual při slovesích. Co do tvarosloví substantiva K více blíží se v rodě a vzorech skloňovacích k ně, než v H; to hlavně při jménech na *-l* a *-la*. Co do flexe slovesní má H mnohem více tvarů (zejména participií) a sloves archaistických, než K.

Patrněji vše objeví se v průběhu látky, kterou jsme si uspořádali dle postupu mluvnice Gebauerovy.

I. Hláskosloví.

a.

V ptp. pf. akt. sloves III. 2. vyskytuje se sporadicky *a* nepřehlasované po palatalkách a mylnou analogii i po jiných souhláskách; doklady svědčí o úpadku a zmatení starého pravidla: aby gey . . . držal H 334^b, držal K 13. 44. 65. 70. 250. 251, obdržal K 47. 210. 252, drželi K 130, obdrželi K 227, ležal K 49. 78. 105. 166, odprflalo K 213, uflyflaw K 134. 237, yakž by křik uflyfeli H 328^b; ale: uflyflawfle K 137. 211., aby křiku neflyflali H 328^b, prflali K 185, wifal K 175, ofyřalý K 178, wyhořali K 71, wyhořelo K 67. 95. index B. C., wyhořela K 108, držel K 93. 120. 218. 224. 251. 329.

Jinde nepřehlasované *a* je zdánlivé; buď je to novotvar, neb jest jiného původu: *fwatěgŕŕŕ K I^a*, proti *nayfwětěgŕŕŕ K 273. 357*; *Cžakanka H 10^b. 115^b*, k *Cžakance 125^a*, s *Cžakankou 64^b*, *Cžakanky 260^b*, *Cžakanek 126^b*, s *Cžakankovým kořenijm 64^a*, *Auftij Sazimowa K 60*, *týchž Sazymuow K 60*.

V několika případech *a* jest přehlasováno nad *usus* ně: *Lupen* při *wrchu* *nefe Ržepijky w řpuofob hroznu H 367^a*, *Ty Ržepijky 367^a*, *Owotce* kteréž *řlowau Ržepijky 368^b*, *zhřijti H 379^a*, *řylněho zahřitij 169^b*, *Cžert gij* (této byliny) *řidem řřijti nechtěge H 171^a*, *konřř K 107*.

Proti ně. *řasan má H řždy řesen* (ze *stsl. řaseně*): *wřloky řako řefen 48^a*, *do řefenu 32^b*, *řefenem 204^b*, *řiftij má řefenowé 8^b*.

V *adj. řrožehaný* (*řrožehané audy H 172^b*) jest *e m. náležitěho a*, nejspíše *analogií dle řehl.* — V *subst. řapontyka* (*Řapontyky H 180^b*, *Rapontykum 180^b*) jest *a* místo *eu* (*Řeupontykum 180^a*). — Proti ně. *řevandule* jest *pův. řevandule* (*řat. řevandula*): při *Lawenduli 6^a*, o *Lawenduli 6^a*.

aj.

Nepřehlasované *aj* v slabikách tvrdých drží se v *H* pravidlem; přehláska vyskytuje se tu výjimkou, v *K* rychle se šíří a vytiskuje *znenáhla* staré *aj*. To platí i o *aj* vzniklém z *ý*, o němž níže. *Aj* vyskytuje se v těchto případech:

1. V *imperat. sloves* zvláště *V. tř.* (kromě *V. 1^b*), v *H* bez výjimky v *K*, kde k *imperat.* jest málo příležitosti, se dvěma výjimkami; doklady *α*) z *H*: *dáway 269^b*, *kloktay 61^b*, *natiray 357^b* atd. *β*) z *K*: *řřiday 2krát v erratech*, *řřigijmayme V^b*, *uřřijwayme V^b*, *Znajmež II^b* — *řřidey 2krát v erratech*.

2. V *superlativním naj-*, u *Hájka* bez výjimky; u *Veleslavna* již jest *nej-* velmi hojně; doklady *α*) z *H*: *naymocněgŕŕŕ 266^b*, *nayzdrawěgŕŕŕ 85^a*, *Nayřasněgŕŕŕŕho Arcyknijřete VII^b* atd. *β*) z *K*: *nayprwe IV^b*, 32. 37. 40. 92. 143. 259. 298. 318, *nayprw 159. 163. 234*, *pouayprw III^b*. 234. 320, *nařřvijce 35. 56. 267. 362*, *naypořřleze 56. 111*, *nayupřřijmėgij V^a*, *naywřřřŕŕŕ 1. 13. 24. 43. 90. 195*, *naywětŕŕŕŕ II^b*. 353, w *nayfwětěgŕŕŕŕ řřhráně 357*, do *nayfwětěgŕŕŕŕ 273*, *nayřředněgŕŕŕŕho 76*, za *naymenŕŕŕŕho III^a*, za *naypořřledněgŕŕŕŕho III^a*, k *nayzadněgŕŕŕŕm 100*, *naymilořřtiwěgŕŕŕŕ 174*, *nayřřijřŕŕ 209*, — *neyprwé 254*, *neyprw 250. 289*, *neywřřřŕŕŕ 174*, *neydelŕŕŕŕ 174*, *Neyřasněgŕŕŕŕŕ 50. 174. 256. 287*. atd. často.

3. V *jednotlivých slověch* domácích jest *ej* v obou spisích v *menřšině* proti *aj*, kdežto ve slověch *přejatých* z *němčiny* jest *ej* zvláště v *K* dosti hojně; pozdější *ý* v tomto řřípade řestě neobjevuje; doklady *α*) z *H*: *Wayce 74^b*, s *Waycem 16^a*,

w mékém Waycy 12^b, Klayt 291^b, doftane fe Krayčijm 96^a, laynem 119^a, gednoftayné mocy XI^a, — vedle offleych 14^a, 147^b, Kameyky 222^b, w Kameykowém Semenu 179^b, Woffleychu 147^a. 149^b; Haytman XVI^b, Wijno Raynſké 11^a. 385^b, Akſſtaynu 26^b, Hutraychu 173^b, s yakýmfy ſtrayſkem 373^b, černými ſtrayſky 85^a, Jan z Waldſtayna XVI^a, — w Frankreychu 87^a. 207^a. 219^a, s Utreychem 236^a; β) z K: wayce 139, s layny 152, Krayčij 23. 141. 210, w gednoftayné mijře 333, gednoftayné 176, 357; Haytman 20, 29, 43, 78, 133 atd., Haytmána polnjho 14, Haytmanem Pražſkým 35, Jana Haytmánka dal ſtjiti 104, z Raynu 65. 137, Raynſký Zlatý 103, z Pernſtayna index J, Grymſtayn 25, z Waldſtayna 181, Karlſtayn 152, na Karlſtayn 239, z Helfenſtaynu 186, od Sjwaycaruow 5. 64, w Sſwaycarijch 118. 324, w Waymarce 119, při řece Maynu 5, w Frankraychu 14. 32, Raytharůw 109. 291. 351, od Raytharůw 179, — proti weyce 167, Heytman 283. 287. 251, Měſto Sſpeyr 136, z Pernſteyna 195. 326. dodatek str. 1., Karlſteyn 166, od Hradu Karlſteyna 223, z Waldſteyna 256, Grymenſteyn 107, w Frankenſteynu 155, Sſweycari 64, od Sſweycarů 57, s ginými Sſweycary 291, w Weymarce 65, u Meynu 65. 184, w Frankreychu 10. 75. 164. 313, do Frankreychu 32. 41. 290, Reytharij 166, Reythari 193, VI. Seth Reytharůw 282, w Freyberce 197, w Heydelberce 120. 182. 308, Meynhart 35. 130. 154. 241, v maďarském vajda a vejda: Wayda Sedmihradſký 75. 126, Wayda 275, Syn Hanuſſe Waydy 22, — Hanuſ Weyda 43, proti Sſteffanowi Weydowi 162, Hanuſſowi Weydowi 176.

Analogií změněno jeſt v H *ej* v *aj*: yakž gey Slunce obayde 15^a, — a vedle toho yakž gej Slunce obeyde 15^b.

U Veleslavína při adj. tajný vyskytuje se *aj* i přehlasované *ej*: tagné wěcy 239, tagné frozumění 360, w tagném mijeſtě 205, tagně 72. 232, — tegně ſchůze 104, tegně 53, 163, 169, 173, 252, 347; ſhora při ſtajný jeſt vždy jen *aj* v H i v K.

e.

Nezůžené *é* drží se v hojných případech, zvláſtě po *l*, u Hájka, u Veleslavína ſporadicky. Za to v H, více než v K, jsou četné příklady úžení *é* přes hranice nč. jazyka ſpisovného; *é* nezůžené vyskytuje se:

1. Po *l* v ſlabikách kmenových: blén — Blén H 9^a, z Blénu H 324^b, ale i Blijn H 324^b, O Blijnu H 324^b; jabléčko — Yabléčko H 85^b, Yabléčka H 74^b. 328^b, Yabléčka nčfe H 182^b, w yabléčkách H 328^b; léſka — Léſkowý Wořech H 188^a, atd. ale i Léſkowý Wořech 297^a; léhati — Piwoňku w loži miji a na nij léhati H 275^a; ratoléſtka — Ratoléſtky H 120^b. 235^b, ale i ratolijſtky 14^a. 241^a, při wrchu Ratolijſtek 136^b, ratoléſka H 32^b.

2. Po *l* v koncovkách: halěr K 333, Maléri H 40^a. 61^b. 177^a. 233^b, na malářském Kamenu H 47^b, Marštaléri H 235^b, Melé H 235^b (vedle Melij 235^b), obijlé K 115, Obilé H 149^b (proti Obilij K 10), pro weliké Skalé mořfké H 19^a, fkalé a wyfoké hory K 112, uhlé — uhlé řefawé H 28^a, zúženě: Pálij se z Rozmarýnu uhlij H 233^b, z Uhlij H 64^b, k uhlij přistav H 196^b, wlož na Uhlé H 147^b. 220^b, když je na Uhlé položjfs H 197^a, yakž ge na uhlé wložij H 19^a, Čzeňka z Wefelé K 114 (proti Čzeňka z Wefelj K 163), Zelé H 132^a, jako giné Zelé H 377^a (ale i jako giné Zelij H 379^a, Zelij H 136^b).

3. Po jiných souhláskách: *α*) v H: do Hrněčku 220^b, na topénky 229^b, k zřétedlnicy 221^a, Wagěčko 263^b. 264^a, nýaká Wagěčka 175^b, ta Wagečka 264^a, nýaká Wagečka 378^b, lépe geft zcela gich negěfti 133^b, w Klifteru 58^b, Klifterem 2^b, do Klifterůw 287^a; *β*) v K: nébrž IV^b. 366, Roku dréwe 265.

4. V koncovce *-ěř* často v K ve slovích přejatých: ředm Hawěřůw 223, Hawěři 196, na Praněr 215, pod Praněrem 141, Sřpěhěřuow 203, Morděřůw 368. — Analogické *é* m. *ý* jest ve jměnu Czernobél H 344^a proti Czernobayl 197^a a Czernobýl 256^a; u Veleslawína přjmení Mikuláfs Czernobýl K 46 a Mikuláfs Czernobeyl K index M.

Vlivem jazyka obecného, větším v H, než v K, úží se často *é* přes hranice mluvy spisovné. Pro zúženě *é* tohoto druhu máme tyto doklady: 1. z H: po *l* — Swatého Jana Chlijb 10^a, do Kolijbky 14^a, s Slijzem 115^b (častěji *é*: Sléz 113^a. 114^a, s Slézem 225^b, Kořen Slézowý 184^a), aby wen nic newyhlijdalo 134^a, zalijwánij 133^b, zalijwal 134, a s odchylnou kvantitou Likořice 19 (častěji *é*: Lékořice 185^a, Lékořicy 56^a, z Lékořice 19^a), z hor pomezý Slizfkého 24^a; po jiných souhláskách — na dýl 19^a. 132^a. 374^a, zdýlij 14^a. 24^b. 64^a. 153^a. 364^a, obdýlnějly 87^a, yadýrko 326^b, yadýrka bijlá 330^b, Yadýrek 327^b. 330^b, Gitrocýl 34^a. 56^a. 123^a atd., (často také s *é*: Gitrocél 122^a. 123^b, Skorocél 122^a, Gitrocéle 109^a), za *é* po *t* jest v H *é* a *ý*: miftjčko 345^b, miftjčko 246^a, k Pawýzám 53^a (i Pawézy 84^b), na prkýnkách 87^a, wezma Rýwu řazenicy 383^b, Rýwij 132^a. 184^b. 383^a, na yakémly Rýwowij 155^a, Kuora Rýwowá 380^a, bylina rywowitzá 326^a, rywowatěgllý 326^b, Semýnko 120^a. 137^a. 249^a. 328^b, Semýnka 46^a, Listij dwý a dwý řpolu 32^b, Apatykářům 179^b, podle uměnij Apatykářfkého 268^b (častěji *é*: Apatékári 185^b atd.); v koncovkách pádových — na dlouhý řpičce 75^b, na Swětly XVII^b, z Lippý XVIII^a, Francouzový dřewo 47^b, Citřýnowý Yablko 69^a, z Lněnýho Semene 96^a, Stromu Abrahamowýho 51^b, O Nardu Indyánfkým 5^b, na Wlaským Wořechu 81^b, w Mléce Mandlowým 87^a, o Gilmowým Listij 36^a, Mech . . . kterýž na Cedrowým . . . na Dřijnowým, Stromijch rořte 12^a, na řádným mjestě XIV^b, po gijdle řkrowným 66^b, na gednom

odfauzenym XI^a, Citrýnowý Yablka; z těchto dokladů nejlépe se vidí vliv jazyka obecného u Hájka. 2. z K: po l — Slaup se kolijbal 145, nechutnú polijwku 145, Kanceliř 129. 150. 188, nayvyššího Kanceliře 208, Mijstokanceliř 150; po jiných souhláskách — u Studýnky 146, na dyl 167, Wýwoda 164, Rýwowij 364, Ržijpa 179, Koftel na Profýku 169, u Modýně 358, pod Pranýřem 283, Flašnůř, Pařýř 246, XIII Set Centnůřůw 62, na Kůň wřfti 27; v koncovkách pádových — Matky Božij Sněžny 74, město Bělý dobyli 298, dobyli Bělý index P, město Gilowý 154, index G, město Lippy index L (proti z Lipého 245. 294), týž osoby gfau propufftěny 168.

e pohybné.

Pravidlo o střidnici za bývalé *z* a *h* jest v obou spisích ještě dosti přesně zachováno; výjimky jsou nepatrné. Vokalisace předložek děje se po způsobu staročeském, t. dle pravidla jero-vého. Příklady vokalisace v změnou v *u* před retnicemi a reto-zubnými jsou nečetné, většinou v zůstává nezměněno, v K jest něco málo dokladů vokalisace nč., vkladným *e*. Při *k* jest v té věci K správný, v H není dokladů.

1. *e* pohybné, jak se jeví při substantivech: Ales — s Alfsem K 154, bez — Wodnatost Bzu H 387^a, k Bzu H 80^b, o Bzu H 387^a, stržen Bzowý H 58^b, Bzowého Kwětu H 260^b, kuoru Bzowau H 387^b, česnek — Čžefnek H 105^b, 149^b, 242^a, Čžefenkem H XI^a, s Čžefenkem H 119^b. 237^a, děst — w den dštiawý H XI^b, woda dštiowá H 57^a, s dštiowau wodau H 60^b, (w dny) mračné a dštiowé H 185^a, s vkladným *e*: w dštiowé wodě H 108^a, divizna — giných Diwizn H 346^a, dska — Dcky Zemské K 45. 203, při Dckách K 65, Dckami K 286, Dck Zemfkých K 45, na XII Dck K 261, Čheb — we Čhbě K 34. 170. 323. index S, keř — některý krijček H 354^a, leb — na proraženij Lbi H 281^a, Lbi špomáhá H 289^b, lesk — Wišně gšan šfkawé H 328^a, Semeno šfkawé H 174^b, Kwitij šfkawé H 188^b, šfkawé černošti H 183^a, Twář šfkawau H 348^a, libček — Anýž... lift má yako Libček H 222^b, užitky Libečka H 229^b, Kořen Libečkowý H 229^b, len — tohoto Lnu H 358^a, o Lnu H 358^a, mech — Čžas zbžiránij Mchu H 12^b, Přirozenij Mchu H 12^b, Mocý Mchu H 12^b, naklad' Mchu H 386^b, Na Mchu H 12^b, Mchem H 12^b, mchowitý H 38^b, kwět mchowatý H 31^a, po mchowatém kamenij H 13^b, paličky mchowaté H 295^b, mest — wezmi šftu nowého... H 142^b, přidada šftu H 163^b, do šftu H 142^b. 267^a, mládenček — Mládenček K 79, Mozk H 10^a, 17^b. 79^a. 197^a. 352^a. X^b, okršlek — na okršlku H XIII^b, okršlek K 214, osten — oftenuow H 193^b, ostenečkūw H 358^b, Locyka mijwá oftenečky woštré H 136^b, papršlek — Papršlek H VII^b, papršlky H 169, papršlkūw K 234, od papršlkuow H X^b,

XI^b, paprflkuom H XII^a, starček — Starček H 301^b, o Starečku H 301^b, Statček H XIV^b, svízel — z Swizlu H 237^b, k Swizlu H 237^b, Prautij má podobné k Swizlowým H 237^b, odchyluě z Swizelu H 237^b, traňček — výborný traňček H 375^b, trápček H 23^b, Zwonček H XII^a. 217^b. 278^a. 301^a. 373^b. Odchylně: lep — Složení Lpu H 236^a (spůsob stč.) zvratnou analogií, jícen — Gicenu H 384^b, stébło — Itébel H 88^b, Hvozdek — Zámku Hwozdeku K 188, Loktek — Wladiflaw Loktek K 20. 118. 277 a Wladiflaw Lokteka K 105, proti Wladiflawowi Loktekowi K 245 (nom. vzat za kmen), Zdena a Zedena K 33. — Od subst. Cypr jest adj. cyprský — Králowftwij Cyprské K 90; při subst. Tamaryfík H 38^b jest odvrhnutá lat. koncovka -us.

2. V instrumentale číslovky tři, tři: Třmi věcmi H IX^b, třmi prautky H 215^a, třmi prfty H 133^b, třmi K 96. 193. 366. 367.

3. Ve flexi slovesní: čísti — čtli H 309^a, K 197, zečtli K 125, hořeknouti — Liftij hořeknau H 136^b, Kuora rýwowá hořekne H 380^a, Agarykus . . . hořekne H 24^b, — schnouti — když ufchnau H 364^b, aby práwě wyfechl H 309^a, w kterýchby kwět wyfechl H 15^b, ofechl K 95, ofešla K 156; odchylně pohřbugijce K 36.

4. Jako od gen. bolenij Žebr H 79^a, do Žebr H 191^a, utvořena jsou adjektiva Podobenftwij kofti žebrné H 269^a, Hlijzy Žebrnij 81^a. 113^b, w Žebrnij Hlijze 87^a, proti žebrnijmu klanij H 59^b, tak od podobných genitivů utvořena jsou adjektiva tato: na Hlijzu Bedrnij H 195^b, žijly Yatrnij H 237^a, Yatrnij nemocy fpomáhá H 270^b, zwředowánij Yatrnij H 79^a, Hlijzy Žebrnij, Yatrnij H 291^b, z Yatrnijch žil H 179^b, Yatrnijk H 128^a. 251^b. 315^b. 386^a, krotij bolesti wedrnij H 354^a, Lefy Kadidlnými H 19^a, Stromowé Kadidlnij H 19^a, otok žláz Triflnijch H 295. — V stč. bylo adjekt. opateren, a Hájek má pateren a chateren: bez paterné horkofti H 162^a, k věcem chaterným H VIII^a. Naychatrněgfly H 48^b.

(Pokračování.)

Klasobraní po rukopisích.

XLl. *) Spisy sv. Augustina (= Aug.).

Rukopis universitní knihovny v Praze, sign. 17. F. 21., obsahuje tři různé spisky: jakési rozmlouvání mezi duší a svědomím, manuale peccatorum sv. Augustina a soliloquia téhož učitele církevního. Spisek první a druhý nejsou od sebe odděleny, tak že písař dopsav „rozmlouvání“ hned psal dále manuale v téže řádce bez zvláštního označení.

*) Viz Listy fil. XX, 1893 str. 462.

Také kapitoly, počtem 100 běží v obou dále. Spis první končí na listu 67^a, kdež počíná praefatio k manuale slovy: „Proto že jsmý mezi osidly postaveni“. Na listě pak 87^b čteme závěr: „A tak gfu fkonany knihy Gymz rzyekagy zrcadlo fwateho Auguſtyna wletye bozym tyſlycz trziſtadewaddefat Ofmeho wutery nafwateho wynczenczye whodynu jako wecztrnadſtu ruku Waczlowa (!) ſporzyeczye nyekdy rzeczeneho Duchonye *) lybenfkeho fyna (Anno MCCCXCVIII^o permanus Wencellai pgen tituli). Tato okolnost ſvedla Jungmanna, že v historii ſtr. 39. číslo 122. oba ſpisky nazval ſpolečným jménem: Sv. Auguſtina Speculum peccatorum, zrcadlo hříſných. Než ani „rozmlouvání“ není dílem Auguſtinovým, než více výklad nějakého ſpisu jeho, nejspíše „ſolliloquia animae ad deum“, zvláſtě an se Auguſtin výſlovně cituje. Od listu 88^a až do konce (135^b) jsou Solliloquia, jak udává nadpis: „Ted ſye poczynagy knihy genz flowu...**) mluwenye fwateho Auguſtyna“. Na poſlední ſtránce připojena jsou tři krátká vzdechnutí.

Rukopis jeſt papírový v 4°, dle rubra na l. 87^b z r. 1398., psaný rukou Václava z Poříčie; ſtejnou ruku jeví také ſamomluvenie. Napřed ſchází aſi 6 liſtů, které obſahovaly 3 kapitoly. Podobně uvnitř nedoſtává ſe nějaký liſt (po l. 53. a 56.) a ku konci vytrženy jsou aſi dva. Píſmo jeſt velmi pěkné, pravidelné; vſudy jeſt psáno y až na několik i. Jazyk jeſt velmi přeſný, jotace zachována co nejbědlivěji; mezi jiným ſkoro důſledně jeſt psáno dříve. Vyskytuje ſe též několik dokladů pro negativní partikuli nie: nye wſſye wyeczy rowny gie aprzygyednany wezynyſſ andyelow 97^a; kak pokorny a rad nye ſzadoſty ma pron ſneſty pracy 14^b; protoz welyka a mnoha nye jako beczyſna gfu dobrodyenye twa 13^b; nyebz 33^a, 78^b a j. Z několika chyb může ſe ſouditi, že náš rukopis jeſt opisem z předlohy ſtarſí. Tak čteme: kdz otyech atakowych wyeczzech wſwem frdczy myſlym wzdyſſye obyczemo myloſty lwuu aby mye wtyeſſyl, 73^b; ale rukopis 17. G. 8. z r. 1469. piſe ſprávně: vždy jſi hotov obecny miłoſti atd. Domněnka Jungmannova v Historii č. lit., že by byl překladaelem Tomáš ze Štítného, jeſt jen domněnka.

(6^a) Capitola X. geſft tuto. 10.

A Protoz mnoho maſſ mylowaty boha ſweho genz geſft tolyk wkaſal dobrodyenye Ale aby wgeho (6^b) mylowany plapolanym wyecze ſye rozzešla Znamenay pylnye gſulyt ktera gyna dobrodyenye mymo ta geſſto gfu tobye drzewe powyedyena kteraztot dal zwlaſtce yſgynymy dal awſſyech buď wdyeczen A take ta dobrodyenye geſſtot ſye tuto gmenugy wdyecznye przygmy

*) Tedy ne Suchoně, jak udává Jungmann v Hist., ſtr. 39, č. 122.

**) Roh liſtu jeſt uſtřižen.

afnabozenftwym rzezy Welmybych gmyela boha fweho mylowaty
 genz meho otczye ame materze zle obratyw wdobre ftworzył
 mye zgych maffa awdechł my duch zywota· ydarował mye nadty
 geftto gfu nedochodeczaty powrzeny· aneb geftto fu geftcze· wzy-
 wotye glucz fwe materze fye zalyly azadchly· genz fu fye poczyely
 kutrpyeny ale ne kzywotu· Atak fem wzal to odnyeho abych byl
 aabych czlowykek byl· Neb welyky geft rozdyel mezy mnu a mezy
 howadem· wzal fem poftawu tyela· awtom tyele rozdyelene czy-
 tedlnofty fem wzal Oczy abych wydyl· Wfty abych flyfal Chrzyepy
 abych wonal Ruczye abych smakal Jazyk wuftech abych chut
 czyl nohy abych chodył Awzal fem odnyeho wfleczo zdrowye
 zywota fweho· Welykat geft wyecz yto take ze ktyem mym czy-
 tedlnoftem wtyeffeny aklybofty· kazdemu oblaftye ftworzył wtye-
 ffenye· Mnohe wyeczy geftto krafnye fwyetye· Zwukem lahodnye
 wzyne Rozkofnye wonyegy· Sladku chut apochotu dawagy Ageftto
 dotczyeny rozkoſi czynye Aprotot geft mudroft nafheho ftworzytele
 (7^a) tak rozlyczne kakowes wyeczy wtyeſfnych wyeczach vlozyla·
 aby kazda czlowyeczye czytedlnofť zwlaſtſtye nalezla wtyeſſenye
 Neb gyne pochopy zrak Gyne wonyeny Gyne dotczyeny Gyne
 fluch Agyne chut geftto geft wuftech· Zrak paſſe krafu barew
 Arozkoſi zpyewanye tyeffy fluch· Wonye rozlyczne chrzyepy po-
 zywata Achuty ſladke alybe kterezkoly dalny· Ayazyk wzkuſtſtye·
 Akto moz wſlyeczku rozkoſi czytedlnofty wyprawty gyez gfu tak
 mnohe wewſtyech wyeczach ze kdzby kto ſamu ofſoby kazdu
 znamenal takowu wyecz· mnyel by gen (by^{*)}) pro ny ten vd
 genz gy pochopyty moz byl ftworzen Ale mnoho rozkoſy wroz-
 lycznych barwach oczyma Arozlycznoſty zwku ahlaſow wſlyma
 mamy rozkoſi Negedna barwa oko tyeffy Any gedyny hlaſ vcho
 Ale mnoho rozlycznych barew okko Arozlycznych hlaſow vchecho·
 Aopyet yczot fye zda geftto ge yako naywyetſſye wyecz· Slad-
 kych autyeffenych wyeczy pomluwa· gyz lobye lydee ſwu wuoly
 zgyewugy· mynule wyeczy rozprawyegy· Ty kterez fu vkazugy
 Abuduczye powyedagy· atayne zgyewugy· Tak· ze kdyby toho
 pohodle toczyſł rzyeczy· lyde negmyely· zywoť gych kſkotſkemu
 bylby podoben Czo pak take ptaczkowe pyeſny Aczo czlowye-
 czyeho hlaſu zpyewanye lahodnyeyſſye· Czo bych pak wſtyech
 hlaſow (7^b) rozlycznoſť wzpomynal· gychz geft tak mnoho ze
 pamyet gych nemoz przybyehnuty ſnadnye geftto wſle ſluzu ſluchu·
 ak geho rozkoſy gfu ftworzeny Atakez geft owony neb gynak
 kadydlo· Agynak rozlyczne kwyetye fwe wonye chut dawa Atakez
 chut okuſſenye wuftech Aneb dotczyeny rozlyczna ſwa magy wtye-
 ffenye· geftto kgych rozkoſy gfu ftworzena· giez kazdy ſam do-
 brzie moz znamenaty podrzewnych wyeczach

*) Později vepsáno.

XI.

Welyka wyecz geft take yto · ze zdrawe aczyele vdy ftworzył
 my buoh moy · abych wnych negmyel bolefty any gynym byl
 byeden · mrzek Atake sem geſſe wyecze otboha wzal · Toczyſſ myſl ·
 geſſtoby mohla prawe odnepraweho rozeznaty · aznamenaty ſtwo-
 rzytele · achwalyty gey · aprzydrzyety ſye gehu Atake to mam
 zawelyke dobrodyenye · ze wtaky czas amezy takymy lydmu abych
 ſye narodyl chtyel buoh moy · ſkrzyenz bych kgeho wyerzye ·
 a kſwatofy koſtelnye przyſſel · hleday kak bezpoczta mnohu ly-
 dem toho geſt nedano geſſto ſem ya wzal gehu darem · ſnymyz
 ſpolu bych byl · tymz prawem byl bych zahynul Ony gfu zoſta-
 weny ſprawednoſtij · aya ſem pozwan gehu myloſtij · Take to zna-
 menam ze ge to gehu dar · ze ſem byl odchowan od mych ſta-
 roſt · ze mne geſt ohen neſzehl · ze mne geſt woda nevtopyla ·
 ze ſem netryz (8^a) nyen dyablem · ze mne zwyerz neroztrhala
 ze ſem odnyekud vpadenym nezhynul · ze ſem az dotohoto wyeku
 wgeho wyerzye wdobrey wuoly vchowau A tak hoſpodyne boze
 moy welykus mnye myloſt vkazal · Akdyz wewſſyech twych ſkut-
 czyech gly dywny wſſak ſye dywnyeyſſy zdaff umyloſty tweho
 flytowanye · neb zadneho nezawrzeſſ · zadnym nepohrzyeſſ · anyt
 ſkym protywno byty · gedno acz komu neſmyſlnemu geſt protywno
 ſtobu byty · Gſut take ytyto darzy twogy hoſpodyne mnye odebe
 myloſtywie pozyczeny · zes nye czaſto aya wnebezpečenſtwy wy-
 proſtyl · anys kdy mymy hrzyechy kakzkolywyek pſotnymy mohl
 przyemozen byty · Ja tebe zapomnyel atys nye offobie vpama-
 towal abych natye wzpomyenul · odwraczenoho odebe odwoal ſy
 zaſye · Akdyz ktoby gdyech myloſtywyie gly nye przyyall kdyz
 kagyech ſye odpuſtyls my · netolyk ty hrzyechy gychz ſem ſye
 dopuſtyl · ale take y ty gychz ſem ſye twu obranu nedopuſtyl
 Czozkoly zleho twu obranu ſem ſye nedopuſtyl to wſſe zato mam
 myety · zes my odpuſtyl · Neb yakoz ſem wemnohe hrzyechy
 vpadl · takezbych welym v wyetſſye vpadl kdy by ty mne byl
 newyſtrzyehl anevchowal A trogym czynem pomnym zes odrzye-
 chu nye vchowal To geſt

Samomluvenie.

Capitola Pata.

(97^a) Ale kdyzto przygde czoz geſt dokonane · to czoz geſt
 odpolu to pohyne · kdyz gyz odkrytym oblyczyegem wzrzymy twoy
 oblyczyey · Czoz nam wzbrany abychoſ menſſye wyecz byly ane-
 zandyele · Kterez ty hoſpodyne tyeleſnym oblyczyegem genz ozdo-
 ben geſt · chwalu a czty korunugeſſ · kterez az przyelyſſ yakofwe
 przatelly poczytſſ · nye wſſye wyeczy rowny gie aprzygednany
 wczynyſſ andyelom · Anato twa prawda prawy · ze gfu rowny an-

dyelom · agfu synowe bozy · neb syn czlowyeczcy vczynyen syn
 bozy · To kdyz znamenam smyele rzku · ze neny czlowyek menšy
 nez andyel · A gešće netolyk rowen andyelu · ale wyetšy an-
 dyela · Nebo czlowyek buoh · abuoh czlowyek · ne andyel · Apro-
 toz rzku · ze czlowyek ťworzenye naydoštoynyeyšyeho · Neb flowo
 gešto byešfe wpoczateczye · boh vboha Slowo ťkrzyenyez rzekl
 buoh · bud ťwyetlo · y vczynyeno geš ťwyetlo toczyš andyelske
 przyrozenye Slowo ťkrzyenyez ťworzyl buoh wšyeczky wyeczy
 wpoczateczye To gyšfe flowo mašem vczynyeno geš a bydlylo
 mezy namy · awydyelyšmy geho chwaly Ay tot chwala · y tot ťye
 chluby gyz Tot wešfele gymz wešelym (kdyz ťye smyšlyne weš-
 felym)*) hospodyne boze moy zywote achwalo wšyeczka me dušy
 Protoz (97^b) wyznam ťye hospodyne boze moy · zes mye ťworzyl
 ze mohu rozvm pochopyty · anyekak podobnas mye andyelow
 ťworzyl · aze mohu dokonan byty ťkrzye twe flowe (!) · abych
 krownosťy andyelske przyšel · abych wyeczne chwaly odnych do-
 byl · Abych myel wzwole ny synow · ťkrzye syna tweho myleho ·
 wnyemz ťye geš tobye dobrzye ťlybylo · ťkrzye flowo gešto ťye
 tebe przydrzy · agedne podšaty geš ťtebu · agedne wyecznošty
 ihu xpa gedyného pana awykupytele našeho Ofwyetytele a vtye-
 šytele našeho rzyecznyka našeho przedtobu Ofwyetlo oczij našy ·
 genz geš zywot yšpalytel naš ynadege našy gedyna Genz nas
 geš mylowal wyecze nezťy Ťkrzyenyez mamy vtebe doušfanye
 ašylnu nadyegi vlozenu ·

Fr. Černý.

XLII. Knihy Jeronymovy a Tobiášovy (= Jeron. a Tob.)

jsou v rkp. 17 E 9 (Srv. Jungmannovu Historii str. 39. č. 127., str. 109. č. 860, str. 110. č. 866.). Jsou to vlastně tři listy a sice: na l. 1^a—66^b „epišťola blaženého Euzebia kdamazowi biskupu portunškemu Aktheodyonowi panu memu Rzymškemu O smrti ťlawného Jeronima“; na l. 66^a až 79^b list „Swateho Auguštyna vcennika wyborneho k blaženému Cyryllowi druhému biskupowi Jeruzalešškemu o welikošty a doštogetšwie doštogného vcennika Swateho Jeronima knieze“; na l. 79^b—135^b epišťola „S. Cirilla biskupa Jeruzalešškeho k swatému Auguštynowi Odiwiech gešto ťaly ťu ťe. S. Jeronima vcennika wyborneho“. Epišťoly jsou rozděleny na kapitoly, které však nejsou číslovány. Zde podáváme stručný obsah: Eusebius se omlouvá, že nedovede dosti vypsati chválu sv. Jeronyma. Tu počíná vlastní spis: sv. Jeronym jest sv. Janovi svatostí a slávou v nebi rowen. Zakusil mnohá protivensťi od kacířů, která však snášel pokorně a trpělivě. Tyto dvě vlastnosti osvědčil, když ho Bůh navšťivil hroznou nemocí. Když Eusebius nad ním plakal, bránil mu sv. Jeronym

*) Napsáno in margine.

a v řeči dlouhé dával bratřím napomenutí: o bídě světa, o bázni boží, o dobrých kazatelích, o chudobě, o pokoře a pod. Když dokonal slova ta, hned světlo nebeské obklíčilo jej a hlas s nebes byl slyšán. Pak umřel. Při smrti pak sv. Jeronyma staly se hojné zázraky. List svat. Augustina chválí sv. Jeronyma a v listě třetím vypisují se hojné zázraky, které se přihodily přímlovou a vůbec působením sv. Jeronyma.

Týž rukopis jest v knihovně stud. Olomoucké, sign. I. 5. 1, z r. 1410, 4°. Oba, pražský i olomoucký jsou spracovány dle latinského textu, jak Jul. Fejfalík praví v „Das Leben des heil. Hieronymus“ v „Schriften der hist.-stat. Section der mähr.-schles. Gesellschaft“, sv. 9. str. 193. a sld. Zdali rkp. Pražský, který jest asi z druhé polovice 15. st. jest opis z Olomouckého, nelze mi, poněvadž druhého rukopisu nemám po ruce, rozhodnouti. Že však jest rukopis Pražský opis, tomu nasvědčují časté opravy: místo svému na l. 58^b psáno fwietu, ale omyl svůj písař hned poznal, světu přetrhl a psal dále fwemu; totéž na l. 60^a, kdež psal m. fpalil-fpassil a j. Zvláště poznati to můžeme tam, kde slovo chybně vepsané bylo až v 2. 3. řádce; ku př.: l. 64^b: kde gedno geft fladke hodowanie angelske, kde geft gedno to-warzistwe. Tu první „gedno“ přetrženo; písař totiž čta z předlohy přeskočil řádku, ale brzy svou chybu poznal a napravil.

Kromě knihy Jeronymovy jest v rkp. tomto také kniha Tobiášova na l. 136^a—150^b a pak od l. 151^a do konce (191^a) různá rozjímání: 1. dle Jungmanna (Histor. str. 106. číslo 818.) prý výklad na zjevení sv. Jana (l. 151^a—159^a); 2. o svatbě duchovní (159^a—165^a); 3. „Hod matky boží na nebesa zvetie máme dôstojně a nábožně pamatovati (165^a—170^a); 4. o řádném a špatném přijímání těla Páně tři výklady (170^a—191^a). Všecky tyto kusy psány jsou rukou jednou a touž, co knihy Jeronymovy. Zajímavý jest jazyk knihy Tobiášovy. Tu se překládá latinský konjunktiv kondicionalem. Ku př.: tak že uděloval by — ut impertiret (136^a); když byl by mladší — cum esset iunior ib.; tak že dával by — ut ministraret ib. atd. Hojný jest také genitiv absolutní: Tehda przyprawenych wfiech kterež potrzebne biechu naczestie Vczinil geft požehnanie otcí fwemu (141^b), latinsky: tunc paratis omnibus. Te pak noci zapalenyh yatr rybich zahnano bude diabelftwie (142^b) — in-censo iecore; minule pak noci trzetie przygmes pannu (143^a) — transacta nocte tertía a j.

(1^a) Poczína se epistola blaženého Euzebia k damazowi biskupu portunskemu Aktheodyonowi panu memu Rzymškemu O smrti flawneho Jeronima vczennika wyborneho Proniehož tyto knihy flowu fwateho Jeronima A tak se poczinagi:

O Tei przedostognemu Damazowi biskupu portunskemu . A theodyonowi panu Rzymškemu . krzestanu przedobremu Euze-

bius niekdy Jeronima przerwateho wczennik Ale nynie (pak)*) swietla tohoto gfa zbawen miloftiwy placz a przechutnu radoft whofpodinu wzkazuge · a popela mnohe mluwenie · a mnohymi obyczegi y rozlicznymi niekdy nam wfsem buoh mluwil fkrze przemileho fyna fweho fwateho Jeronima opifmich fwatych wmnnych wieczech y zazraciech kterežto fkrze nieho on hořpodin pořtrzedek nař wczinil geřt · iakožto dobre wiefte · Oniemžto take gfme fwiedkowe genž geho gfme widieli y nařfima oczima fwatořt geho řpatřili Ay ruce nařfi geho řmakale gfa · a držiele O geho řlawie a o wmwienie y o wczenie genž geřt wmiel · a gimž wczil przybtek geho a řiwot geřt zgewen a ohlařfen Protož czož gfme (1^b) widieli a řlyřfeli zwieřtugeme wam Nebo byli gfme iakožto owce bludice bludy abařniemi leřtnimi amarnymi

(136^a) Poczyna ře kniha Thobiařfowa

Thobias zpokolenie a zmiřsta neptalimowa kterež geřt wfwrchnich galilee nad nařfonem za ceřtu · kteraž weře k zapadu nalewo gmage mieřto řephet · když yat bieře weřnech řalmanazara krale ařyrřkych V wiezeni wfřak položen gfa ceřty prawdy neopuřtil geřt Tak že wfřiczko czož gmieti mořiele na kařdy den řpolu yatym řatrřim kterřiž biechu z řodu geho wdielewaly Akdyž bylby mladřij wfřech wpokoleni neptalimowie nicz wfřak dietiřfkeho neczinil geřt wfřutku · Nebo když řřlby wfřiczki ktelcom zlatym kterež Jeroboam wczinil bieře kral yzrahelřky · Tento řam wřiekale towarřiřtwa wřech A chodieře doeruzalema do řhamu panie · a tu klanieře ře panu bohu yzrahelowu wfřiczky prwnice řwe a řeřatky wiernie obietuge · Tak že wřřzetiem řetie nowowiercom a przychořiem dawařby wfřiczky řeřatky · Tyto a tiemto podobne podle řakona bořiho dietiem gfa zachowawaře · když pak wczinien bylby mužem · poyal geřt zenu Annu z pokolenie řweho A wřodil geřt znie řyna gmeno řwe wlořiw gemu kterehož od (136^b) mladofti baři ře boha wczil geřt A wřdřowati ře od kařdeho řrziechu ·

Fr. Černý.

XLIII. Rokycanova postilla (= Rok. Post.).

V řasopise řeského Musea r. 1879. uveřejnil prof. J. Goll řlánek o postille Rokycanově. Mezi rukopisy tam uveřeny ři řchází jeden, totiž rukopis knihovny řřřžovnické v Praze, sign. 17. F. 3, o němž ře řostatně také Jungmann nezmiřňuje. Rukopis jeřt papřřrový a má 446 řiřt řol. Nadpis řni: Poczynagy ře kniehy wykładow dobre pamieti mřřtra Jana Rokyczany na Nediřlnij czenij do řoka A to tiemto položenim Ze prwe Epiřřtola řřřana geřt A potom czenij. — Rukopis není řiž dobre zachován, řiřty

**) vyřřkrabáno.

jsou potrhány, zvláště na počátku a na konci a nesou patrné stopy, že byly ve vodě, bezpochyby v povodni r. 1845., která zatopila také část oné knihovny. Mnohé listy jsou vytrhány a nahrazeny jinými, tak ku př. schází konec kázání na den navštívení Panny Marie, kázání na 2. a 3. neděli v postě a mn. j. Písařové byli dva; vidí se to z rozličného pravopisu a tvaru písma. V první části až do listu 241 jest charakteristický háček nad *t*, prodloužený to hrot této litery. V druhé části toho není, znakem však jiné ruky jest *ije* za *ie*, nebo *í*. — Obsahem postilly jsou řeči nedělní a sváteční na celý rok*), počínající první nedělí adventní. Ku konci jsou pak přidána kratší a delší rozjímání.

Rukopis pochází asi z doby okolo r. 1500., spíše snad o něco dříve. Bylo by zajímavě ukázati srovnáním, není-li snad rkp. křižovnický nejstarší.

Ještě několik slov. Z Postilly Rokycanovy dal by se sestaviti velmi pěkný kulturní obrázek Čech v 2. polovici 15. století, ježto se naskytá mnoho dokladů o rozmařilosti, přepychu obyvatelstva, o bujnosti kněžské a panské, a pod. Co podal prof. Goll l. c. není ani všecko, ani uspořádáno. Nebylo také jeho účelem kreslit kulturní stav.

Fr. Černý,

XLIV. Zlomek Desatera.

Zlomek tuto otištěný byl nalezen r. 1861 v rukopise knih. universitní sign. XVII. J. 17, č. 5. Stručná zmínka podána v „ČČMus“ 1861, svaz. II. str. 115 a „Sitzungsberichte d. kais. böhm. Gesell. d. Wiss. in Prag“ 1861 pag. 74. Jest to jeden necelý list obsahující 62 veršů, na každé straně po 31 verších. Písmo jest částečně setřeno, zejména na stránce druhé. List jest na dvě půle rozdělen a má ještě po straně šterbinu, čímž se stává, že mnohé nemožno přečísti. Některá slova (zejména od řádku 37—62 v druhé polovici) setřel Hanuš vodičkou Giobertiho, ale ta tak zmoudrala, že jich již nelze přečísti. Zlomek obsahuje části „desatera“ ze sedmého přikázání „nekradte cizého zboží“:

ze magy wfobyte zlu wlahu
mrzye lydem wfyem y bohu
ze wzdy lzy a przyfahagy
bohem afwatymy fpylegy
5 kreczmarz ma tyeche mnoho zlofty

*) Ne pouze do čtvrtka po velikonocích, jak udáno v List. fil. XIX. str. 470.

- gymyz fwey duffy pakofly
 sam krade fdyewku yf zenu
 nedawagycz naprawu myeru
 sweho pytye yako fluffye
 10 proto poyde wkazen gych duffye
 ktomu przygyma zlodyeyftwo
 prz(y)epuffye wfwê domu fmyllstwo
 v post(y)e wemnohy patek
 wzdy vnycho czrtow fwatek
 15 zlodyeřow y kořtecznykow
 zlych zen řzlych przeboy(nykw)
 netba nykda nafwaty czas
 vzdy ma fopylczy fwoy kwas
 wzdy pye fnymy przyczytage
 20 nafwaty czas nycz netbage
 mlynarzy take znamenay . . .
 kdyz melez czyzyeho nechay
 mnys bij nebyl zlodyeg proto
 vkradage malo czařto
 25 mozes dobrřř znamenaty
 we mmlynye a to wydaty
 ze rzieka czyny fye wodna
 czařto gfuczy lydem řkodna
 kdyz zmalych pot(o)czkow bywa
 30 vnych czlowyek oplywa
 czasto tez ty . . . narzy czynys
 a fwatokradce . . .
 by kral czesky . . .
 dawal kazde le . . .
 35 paddeffat hrzy . . .
 bral by gy vw . . .
 a gemu pyet . . .
 aneb na gehu . . .
 anam boh pr . . . ecze
 40 dawa darmo . . .
 tyelo duffy cz . . .
 kraffu mocz cz . . . e
 y gyneho kto . . .
 a wfak my hrz . . . o
 45 nechczeme wy . . . waty
 a my deffatku da . . .
 chczefly wyer . . . y . . . a
 daway malo . . .
 nemyet naffe . . . gehu
 50 cztyletez gey fb . . .
 kterzyz gey b . . .
 a z gehu gey fboz . . .

tomut nebeske
 wnyemzto neb ta
 55 swyedczy to m
 z et tomu dyl m
 wjezny fluho we(ffe)le
 d altsem byl fb
 atos my wef (naw)al
 60 z es muczest v
 weydy wfbo eho pana
 y wradost tat wyeznye dana.

Fr. Kytler.

Úvahy a zprávy.

Max Collignon: Handbuch der griechischen Archaeologie. Deutsche Ausgabe von *J. Friesenhahn*. Preisgekrönt von der „Association pour l'encouragement des Etudes grecques“. Leipzig (1893). P. Friesenhahn. 312 stran se 141 obr. v textu. Cena váz. 4 m. 50 pf.

A. S. Murray: Handbook of Greek Archaeology. Vases, Bronzes, Gems, Sculptur, Terra-cottas, Mural Paintings, Architecture etc. London, John Murray, 1892. XII. + 483 stran se 141 obrázky v textu a 21 tabulkami. Cena 18 sh. = 21 m. 60 pf.

Více než kdy jindy bylo v době nynější, kdy bádání podrobné nové a nové výsledky na jevo přináší, potřebí spisu, který by podal přehled nynějšího vědění našeho na poli klassické archaeologie. Potřeba ta byla tím větší, že od r. 1848, kdy vyšla *Archaeologie* K. O. Müllera v 3. vyd., od Welckra uspořádaném, postrádali jsme knihy podobné, která by novějšímu stavu bádání vědeckého hověla. Že právě odborníci tak vynikající, jako Collignon a Murray, odhodlali se přehled takový sestaviti, dlužno uvítati jen s radostí.

Kniha Collignonova vyšla v 1. vydání již před 10 lety, však v posledním vydání francouzském, kteréž do němčiny přeloženo, užito bylo výsledků bádání nejnovějšího. Určena byla především za pomocnou knihu pro žáky vyšších gymnasií francouzských, a odtud pochopujeme její stručný, dogmatický ráz. Po krátkém úvodě, jednajícím o době řecko-pelasgické, o vlivech východu a o době homerské, přechází spisovatel k podrobnějšímu výkladu o jednotlivých odvětvích řeckého umění, jež vyličuje historickým postupem od prvních počátků až do doby helleni-

stické. A sice pojednává o památkách stavitelských, sochařských, o předmětech z pálené hlíny, malovaných vasách, mincích, kamenech řezaných, bronzích a špercích. Zvláště zdařilé jsou stati o starším sochařství řeckém, o terrakottách a o vasách. V čele každého oddílu uveden výbor příslušné literatury. Litovati jest jen, že není v dílo pojata doba římská, taktéž úplné mlčení o malířství těžko lze schvalovati. Obrázků rovněž bychom si přáli více — aspoň tolik, kolik je památek v knize popisovaných. Jinak však lze knihu doporučiti jako dobrý a spolehlivý úvod v řeckou archaeologii. Škoda, že p. Friesenhahn zkalil pěkný dojem knihy chybným překladem některých míst.

Obšírnější jest rukověť Murrayova. Vznikla z veřejných přednášek, které konal Mr. Murray k vyzvání archaeologické společnosti skotské r. 1887 v Edinburku. Odtud také vykládáme si, že spisovatel nepouští se do podrobného výkladu sporných otázek, nýbrž vždy jen stručně mínění své označuje. Proto jest tu také odkazů na příslušnou literaturu méně, než bychom očekávali. Spisovatel, podav nejprve přehled všech oborů uměleckých v době archaické, probírá pak každý obor jednotlivě. Jsou to, jak již na titulním listě označeno, vasy malované, obrazy vryté v bronz, kameny řezané, reliefy, sochy, předměty z pálené hlíny, dále malířství a stavitelství. Látka probrána všude dosti do podrobn, jen v části o stavitelství jednajícím přestal spisovatel, nepokládaje se za odborníka, na několika stručných poznámkách všeobecných (p. 444—473) a odkazuje čtenáře k dílům příslušným. Za nejzdařilejší části pokládáme výklad o vasách a o malířství. Pozoruhodný jest také pokus, pojednati o reliefech a o sochách odděleně. Za obrazy voleny především památky chované v Britském Museu, jichž kustosdem Mr. Murray jest. Provedeny jsou velmi pečlivě; z 21 tabulek jest 7 malováno (vasy), 10 zhotoveno světlotiskem.

Končíme oznámení toto s přesvědčením, že obě knihy uvedené budou dobrou pomůckou všem, kteří obírají se klassickou archaeologií.

Frant. Groh.

Franz Susemihl: Geschichte der griechischen Literatur in der Alexandrinerzeit. Leipzig (Teubner). I. svazek 1891, str. 907. II. svazek 1892, str. 771.

Samostatné spracování dějin literatury řecké za doby tak řečené alexandrijské bylo dávným přáním zajisté všech, kdo chtěli nabýti jasnějšího a důkladnějšího pochopení celé této doby anebo jednotlivých spisovatelů, ať básníků ať prosaiků, za ní činných. Jednotlivá odvětví literatury této doby byla spracována monograficky od Němců i od Francouzů; nicméně dějiny literatury

alexandrijské vůbec spracovali jen Bernhardy a Christ, a to onen více v podrobnostech, tento pak spíše stručně, za to však pěkně a přehledně. Nové dílo Susemihlovo vzbuzuje úctu každého již značným svým objemem a vzbudí ještě větší, přihlédne-li blíže a počne se probírat celou obrovskou spoustou jednotlivostí, nákupených zejména v obširných poznámkách, z nichž na př. poznámka o dílech pseudoaristotelských zaujímá I. str. 155—167, aneb poznámka o alexandrijském „kanonu“ I. str. 444—447 a poznámka o dějinách anthologie II. str. 566—573 drobného petitového tisku! Již pro tuto důkladnost, s jakou respektována co možná veškerá literatura novější, arci dílo Susemihlovo podrží trvale cenu a jest i bude nezbytným pro každého, kdo bude se chtít obírat některým literárním zjevem této doby.

Ale jako neobmezeně sluší vzdáti chválu knize Susemihlově, pokud se týče sneseného ohromného materiálu, — v čemž ho podporovali zejména G. Knaack (spracoval kapitolu o epigrammu), M. Wellmann (pojednal o lékařích mimo Metrodora, Herofila a Eratosthena) a E. Oder (spisy hospodářské, snáře, gastronomické knihy atd.) — tak málo koho as může uspokojiti forma a vnitřní způsob zpracování. Susemihl věnoval knihu svou E. Zellerovi (na počest jeho sedmdesátiletých narozenin), protože, jak vyznává, ve věci i formě od něho obdržel nejvíce poučení, i zvolil si prý více za vzor známé dílo jeho, než-li Teuffelovy dějiny římské literatury. Ve skutečnosti však kniha jeho mnohem více podobá se známému dílu Teuffelovu, nežli Zellerovým dějinám řecké filosofie, jimž leda důkladnosti poznámek se značněji blíží. Neboť marně by kdo čekal v Susemihlově práci jakýs takýs pokus o pragmatické dějiny literatury alexandrijské doby. Naopak Susemihl nepřidržel se přesněji ani eidografického ani chronologického rozvrhu svého materiálu, ale vměstnal jej do 38 kapitol, jež často spolu málo souvisí a jsou velmi různé délky i obsažnosti. Nastíniv v úvodu vznik a rozvoj hellenismu, zmíniv se o střediškách studií v této době a o zásluhách Seleukovců, Attalovců a Ptolomaiovců (str. 1—10), počíná dějiny literatury této doby v první kapitole (str. 10—166) filosofii až po 2. polovici 2. stol. Pak v 2.—10. kap. (str. 167—309) jedná o poesii (elegické, idylle, mimiiambu, hilarotragedii, kinaedické poesii, o nové komoedii, tragoedii a poesii didaktické), v 11. kap. (str. 309—327) o prosaických plodech Hekataiových, Euhemerových a pod., v kap. 12. o Zenodotovi a nejstarších grammaticích alexandrijských, jakož i o alexandrijských bibliothekách (str. 327—346); 13. kap. věnována jest pouze Kallimachovi a glossografu Filemonovi (str. 347—374); v 14. zase pojednává o básnictví thegonickém a vlastním eposu (str. 374—408); 15. kapitolu zaujímá jediný Eratosthenes (409 až 428), 16. pak Aristofanes Byzantský, Leogoras, Kallistratos atd. (428—463), 17. Antigonos z Karystu a paradoxografové (464—486); v 18. probírá sběratele anekdot, v 19. spisy pinako-

graficko-bibliografické a dějiny literatury i filosofie, v 20. spisovatele o umění, v 21. a n. historiografii (mimo Polybia), geografii a periegetická díla, v 23. spisy mathematické, v 24. díla medicínská, v 25. hospodářská, gastronomické traktáty a pod. Touto kapitolou končí se první díl a v druhém začíná v kap. 26. mluvit o pergamské škole filologické, v 27. mluví o Apollodorovi a vůbec o mythografech, v 28. zase o filosofech (stoických), Boethovi a Panaitiovi, v 29. o Polybiovi a Poseidoniovi, v 30. opět probírá grammatiky pozdější, v 31. jedná o rhythmických studiích této doby, v 32. zase o filosofech pozdějších, v 33. zase o pozdějších historících, v 34. o lékařích, v 35. o řečnictví a rhetorských studiích, v 36. o lyrice a epigrammu, v 37. o novelle a románu, jakož i o epistolografech, i zakončuje dílo 38. kap., mající za předmět židovsko-řeckou literaturu.

Jak již z načrtnutého přehledu obsahu patrné, jest leckdy následující kapitola s předcházející téměř beze vší souvislosti, a věci k sobě náležící od sebe jsou roztrhány. Tak na př., abychom podrobněji ještě ukázali k některým takovým zjevům, o alexandrijských bibliothekách jedná se jednak v úvodě, jednak v kap. 12., aneb výklad o Antigonovi z Karystu roztržen v kap. 17. a 20., ač na př. Eratosthenovi a j. věnována samostatná kapitola. O chorizontech, Xenonovi a Hellanikovi, jedná spisovatel teprve v II. str. 149 n., ač sám doznává na str. 150, že byli, ne-li staršími, aspoň vrstevníky grammatika Aristarcha, o němž promluvil již I. str. 450—463.

Jednotlivé kapitoly probrány opět s filologickou důkladností, ale o obsahu spisů velice skrovně pověděno; to zejména platí o filosofech, u nichž nikde ani pokus není učiněn vytknouti třebaš jen charakteristický nějaký rys jich nauky. V této příčině neodnese si čtenář téměř žádný užitek z knihy Susemihlovy, leda z úvodů, jež předeseilá někdy několika kapitolám a v nichž — to třeba s pochvalou uznati — velice případně často charakterizuje i vysvětluje ráz dotýcného odvětví literatury za této doby.

Celkový úsudek o knize Susemihlově zní tedy, že to kniha, která nehodí se k souvislé četbě, ale za to tím důležitější jest jako naleziště při vyhledávání materiálu, který arci teprve nutno náležitě spracovati. Tak ostatně soudí z části i Susemihl sám o své práci (I. str. VII); jisto jest, že hlavní váha v ní spočívá v poznámkách, nesmírně hojných, obšírných a důkladných, ač arci by bylo leckde možné ještě doplnění (jako při dialozích, *συναλω* řečených, I. str. 21, pozn. 62b mělo se odkázati k pracím Teichmüllerově, Schanzově a j., aneb při komoedii ke knize Denisově atd.), jak toho nejvýmluvnějším důkazem jsou několiké dodatky I. str. 884—907 a II. str. 657—701, 701—715, jakož i předmluva k II. dílu. Užívání knihy učinil možným velmi důkladný rejstřík (str. 716—771), který sestavil A. Brunk.

Frant. Čáda.

Tabulae, quibus antiquitates Graecae et Romanae illustrantur. Edidit *Stephanus Cybulski*. Sumptibus N. Fenoult Petropoli. Apud bibliopolam K. F. Koehler Lipsiae.

Ref. doporučil r. 1892 v těchto Listech (XIX, str. 402) tabulky p. Cybulského a může s potěšením konstatovati, že se jich již na četných gymnasiích českých s prospěchem užívá. V poslední době vydány byly opět 4 nové tabulky, vztahující se k vojenství římskému. Tab. V. obsahuje zbraň a zbroj vojska římského: přílby, meče, kopí, brnění, štíty, polnice, odznaky a věnce vojenské. Obrazy provedeny jsou jednak dle originálů zachovaných, jednak dle reliéfů na sloupě Trajanově a zdařilým užitím barvotisku vzbuzují živý dojem předmětů skutečných. Pochvaly zaslouhuje, že hned na tabulce samé udán jest pramen, odkud vyobrazení váženo jest. Tabulky VI. a VII. přinášejí vyobrazení osmi vojínů římských, zdělaná dle reliéfů náhrobních a dle sloupu Trajanova; originál také zde všude označen. Na tab. VI. vidíme legionáře, vojína zavazadly obtíženého, lehko oděnce a prakovníka, na tab. VII. vojevůdce, centuriona, korouhevnicka spojenců a jezdce. Obrazy jsou vesměs zdařilé a názorné — ovšem že barva oděvu, nemohouc se opírat o originály, jest dodána jen z domněnky. Tab. VIII. představuje tábor římský. A sice podán tu nárys tábora z doby republikánské dle popisu Polybiova v méně vhodné formě perspektivně, pak půdorys tábora doby císařské, jak jej dle popisu Hyginova nakreslil Lange ve vydání svém. Nepohodlné jest, že každý plán jest jinak orientován. Dále jsou zde čtyři obrázky dle sloupu Trajanova: strážnice (statio), stany, násep a zásobárna. Neschvalujeme volbu obrázku, kterým má se naznačiti násep; nehledě k tomu, že jest nejisto, jaký stroj vojáci v náspu upevňují, nevysvítá ani zřízení náspu z obrázku toho měrou náležitou. Ke každé tabulce přidán jest stručný vysvětlující text v řeči německé. Knihkupectví Koehlerovo v Lipsku dodává tyto tabulky po 4 markách, napjaté na lepence a lakované po m. 5·20, napjaté na plátně a lakované po 5 m. Doufáme, že tabulky tyto budou přijaty u nás s touž přízní, jako dřívější.

Frant. Groh.

Stručný přehled náboženství, literatury a starožitností římských. Na pomoc pro žáky gymnasií uchystal *Karel Koblížek*. V Praze u I. L. Kobra 1893.

Příručná kniha realii, zejména kdyby byla hojně ilustrovaná, byla by žákům gymnasiím velice na prospěch. Studující mohli by se dovídati o osobách a věcech, o kterých čtou, nejen dohledem, ale i názorem. Text mohl by býti jenom stručným přehledem.

Takový text vydal Karel Koblížek. Než bohužel pomoc, kterou tím žákům gymnasiijním uchystal, není pomocí samostatnou ani novou, nýbrž stručným výtahem ze staré německé cvičebnice pro grammatikální školy, která vyšla r. 1836 z c. k. knihoskladu ve Vídni pod názvem *Lehrbuch der römischen Alterthümer*.

Chci ukázati nejprve způsob, jakým p. spisovatel svůj vzor napodobil (jakost výtažku) a pak kolik napodobil (*quantum vytaženého*). Abych naznačil jakost výtažku, položím na levo úryvky hned s třetí stránky spisu Koblížkova, na pravo slova oné staré knihy německé.

Kněží a kněžských družstev bylo několik druhů.

1. Pontifikové (*pontificēs*). Pontifikové měli pravomocnost ve všech věcech náboženských a vydávali rozličná v té příčině nařízení. Dohlíželi na ostatní kněžstvo a rozhodovali ve věcech manželských atd.

2. Augurové (*augurēs* n. *auspices*). Augurové vyzvídali a věštili budoucnost z rozličných zjevů přírodních, jako: blesku, hromu, letu a počtu ptáků, jich zpěvu a žravosti atd.

3. Haruspikové (*haruspices*). Haruspikové měli na péči obětná zvířata a předpovídali z jejich vnitřností (*exta, orum*), z plamene (*flamma*) a kouře (*fumus*) vůli bohův.

4. Družstvu 15 mužů (*quindecimviri*) náleželo obstarávati hry Apollinovy a saeculární (*ludi Apollinarēs et saeculares*), opatrovati knihy Sibyllské (*libri Sibyllini*), v čas potřeby dle nařízení senátu do nich nahlížeti (*adire, consulere, inspicere libros*) a poznamenat v nich

Es gab mehrere Gattungen von Priestern. Str. 193.

1. Pontifices. Diese übten in allen Dingen, welche die Religion betrafen, die Gerichtsbarkeit aus und erliessen Verordnungen hierüber. Sie führten die Oberaufsicht über die übrigen Priester, entschieden Ehesachen atd. Str. 194.

2. Augures vel auspices. Die Auguren verkündigten künftige Begebenheiten aus dem Fluge, Geschrei und Fressen der Vögel und aus anderen Erscheinungen am Himmel, wie z. B. aus Donner und Blitz u. dgl. Str. 194.

Haruspices vel Extispices. Die Haruspices besichtigten die Opferthiere und prophezeiten aus der Beschaffenheit der Eingeweide (*exta, orum*), so wie aus der Flamme und dem Rauche bei den Brandopfern. Str. 196.

Quindecimviri sacris faciundis. Dieses Collegium besorgte die Spiele zu Ehren des Apollo und die säcularischen Spiele. Ausserdem hatten diese Priester die Sibyllinischen Bücher (*libri Sibyllini*) in Verwahrung, in welchen, wie man glaubte, das Schicksal des röm. Reiches vor-

pro jednotlivé případy oběti očištné vykonávati. Knihy věšt-kyně Sibylly byly za Tarquinia Superba do Říma doneseny. Sibylla Cumejská (Cumaëa) za doby Aeneovy a Erythrejská (Erythraëa) v Malé Asii byly za starověku proslulé.

5. Družstvo 7 mužů (septemviri epulones) pečovalo o vystrojení skvělé hostiny (epulum) na počest bohům při veřejných slavnostech. Nejskvělejší hostina vystrojována byla na počest Jovovi (epulum Iovis).

6. Rex sacrorum neb i sacrificulus zvaný volen byl po vypuzení králů, kteří sami tento úkol vykonávali, za svobodné obce k vykonávání náboženských obřadů pro obce. Jeho choť se nazývala regina, jeho obydlí regia.

7. Curiones byli představení 30 kurií (curiae), ve které původní 3 tribus rozděleny byly; tito vykonávali náboženské obřady za své kurie.

8. Fratres ambarvales bylo družstvo 12 kněží, kteří každoročně z jara slavný průvod po polích vedli, modlíce se a obětující za úrodu polní (sacra ambarvalia). S průvodem třikráte kolem polí vedena byla

her verkündigt war. Bei Gefahren oder Unglücksfällen müssten die Quindecimviri, auf Befehl des Senats, häufig darin nachsehen, welches libros adire, consulere, inspicere hiess und die darin vorgeschriebenen Sühnopfer verrichten. Diese Bücher hatten ihren Namen von Sibylla, einer prophetischen Frauens-Person, welche sie, unter Tarquinins Superbus, nach Rom gebracht hatte. Die Sibylla von Cumä (Sibylla Cumaëa) zu Zeiten des Aeneas und die zu Erythrä in Klein-Asien (Erythraëa) waren die berühmtesten Sibyllen des Alterthums. Str. 196.

Septemviri epulones. Dieses Priester-Collegium hatte die heil. Gastmähle (epulum) zu Ehren der Götter zu veranstalten, um ihren Zorn zu besänftigen. Besonders prächtig wurde das Epulum Iovis zu Ehren des Jupiter gehalten. Str. 196.

Rex sacrorum vel Sacrificulus. Dieser wurde zu Anfang der Republik eingesetzt, um die heiligen Gebräuche zu vollziehen, welche vorher die Könige verrichtet hatten. Seine Frau hiess regina, und seine Wohnung regia. Str. 197.

Curiones, die Vorsteher der 30 Curien, welche die heiligen Gebräuche derselben verrichteten. Str. 197.

Fratres ambarvales, 12 an der Zahl, welche alle Jahre vor der Ernte einen feierlichen Feldumgang hielten und für die Fruchtbarkeit der Felder ein Opfer verrichteten, welches aus einem Schweine, Schafe und

obětná zvířata: vepř, beran a býk (symboly plodnosti); potom bohyni Cereři obětováno. Slavnost končila veselým popěvováním na počest bohyni a tancem, při čemž lid ověnčen byl dubovým, kněží bílými vínky a věnci z klasů (*corona spicea*).

9. *Feciales* bylo družstvo 20 kněží, z nejvznešenějších rodin doživotně volených, jimž svěřován úkol hlasatelův a vyslancův v jednání o válku a mír s cizími národy, neb o navrácení uloupené neprávem kořisti, což slulo *clarigatio* (*clarigare* = *clare agere*). *Fecial*, který jménem národa v jednání o mír přísahu konal, nazýval se *pater patratus*. *Fecialové* nosili sebou posvátné byliny (*verbenae*), odkudž představený družstva nazýván *verbenarius*; a křemínky (*privi lapides*) ku přísahám.

10. *Sodales Titenses* bylo družstvo kněží, jež Sabinský král Titus Tatius k zachování náboženských obřadů Sabinských ustanovil.

Tím způsobem sepsána jest kniha celá. Důkaz následuje. Kniha Koblížkova skládá se z osmi odstavců; analýze těchto odstavců jest následující:

I. *Cultus náboženský* str. 1—9 = VII. Abschnitt. Religiöse Einrichtungen §§ 207—240. 1. Náboženství = výťah z §§ 207, 220. 2. Kněžstvo. Kněžská družstva = výťah z §§ 213 až 218 (incl.). 3. Božstva = výťah z §§ 208—211 (incl.).

II. *Vychovávání a vzdělávání římské mládeže* str. 9—11 = II. Abschnitt. Der römische Familienstand §§ 24

Stiere bestand, die man in dem Umgange dreimal um die Felder herumführte, und dann der Göttin Ceres zu Ehren schlachtete. Die Landleute bekränzten ihre Schläfen mit Eichenlaub, tanzten und sangen Lieder zu Ehren der Ceres. Die Priester trugen eine Krone von Kornähren (*corona spicea*). Str. 197.

Feciales, 20 an der Zahl. Sie wurden aus den angesehensten Familien gewählt, behielten ihre Würde lebenslänglich und wurden als Herolde und Gesandte bei Kriegserklärungen und Friedensschlüssen gebraucht. Sie wurden an die Feinde abgeschickt, um geraubte Sachen zurück zu verlangen, welches *clarigare* (i. e. *clare exigere*) hiess. Sie trugen heilige Kräuter (*verbenae*) und Kieselsteine zum Schwören bei sich (*privi lapides*). Ihr Vorsteher hiess *verbenarius*, derjenige *Fecialis*, welcher bei Friedensschlüssen im Nahmen des Volkes den Eid leistete, hiess *Pater patratus*. Str. 197.

Sodales Titenses. Diese waren Priester, welche der Sabiner-König Titus Tatius zur Erhaltung der heiligen Gebräuche der Sabiner eingesetzt hatte. Str. 197.

až 53. 1. Poměry rodinné. 2. Škola a cvik. Vyšší vzdělávání = § 36 (Höhere Bildung).

Odstavec III. Literatura str. 11—19 z oné staré cvičebnice opsán není, ježto se tam nenalézá. Za to neobsahuje nic než holé vyjmenování nejdůležitějších spisovatelů pod názvem „Spisovatelstvo“ beze všeho vyznačení literárního rozvoje.

IV. Stručný přehled rozvoje říše římské str. 19 až 21 = Übersicht der römischen Geschichte §§ 14—23. V německé učebnici má tento přehled své místo, ježto jest obšrnější. U Kobližka zaujímá však $1\frac{1}{2}$ stránky a jest pro svou stručnost úplně zbytečný. Žáci gymnasijsní vědí zajisté více, než co podává tento přehled.

V. Římská domácnost str. 21—27. 1. Obydlí = Römische Häuser. Bauart der Häuser § 97. 2. Denní zaměstnání = Tägliche Beschäftigung §§ 83, 84, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92. 3. Oděv = Römische Volkstracht §§ 54—57 (incl.). 4. Obuv = Fussbekleidung § 62. 5. Ostatní úprava = §§ 64, 65, 68. 6. Rodina římská = zkrácený překlad poznámky na str. 15.

VI. Zřízení národa str. 27—41 = IV. Abschnitt. Der röm. Civil-Stand, vyjímaje o králi a senatu, což jest výtahem §§ 128 a 127 odstavce V. der röm. Regierungsstand. 1. Comitia curiata = výtah §§ 103. 2. Comitia centuriata = výtah §§ 123, 124. 3. Comitia tributa = výtah §§ 125. 4. Lid a šlechta. Řády. Otroci = výtah §§ 111, 110, 105, 107. 5. Práva občanská = výtah §§ 115, 117.

VII. Státní úřednictvo str. 41—66. 1. Konsulové = výtah § 129. 2. Praetorové = výtah § 158. 3. Římské soudnictví = výtah § 160. 4. Přeličení porotou = výtah § 161. 5. Iudicia publica ordinaria = výtah § 166. 6. Iudicia publica extraordinaria = výtah § 165. 7. Censorové = výtah § 154. 8. Aedilové = výtah § 150, 151. 9. Druhy her = výtah § 220. Ludi circenses = výtah § 221, 224. Ludi gladiatorii = výtah § 225. Venatio = výtah § 226. Ludi scenici = výtah § 227. 10. Římské divadlo = výtah § 228, 229. 11. Quaestorové = výtah § 133. 12. Veřejné důchody = výtah § 134. 13. Měna římská = výtah § 135, 136, 137. 14. Tribunové lidu = výtah § 144. 15. Mimořádné úřednictvo = výtah §§ 168, 171.

VIII. Vojenství římské str. 66—73 = VI. Abschnitt. Der röm. Militär-Stand §§ 174—206. Úvod = výtah §§ 175, 176, 177. 1. Římský tábor = výtah § 182. 2. Imperator, vítězosláva = výtah § 185. 3. Odměny vojenské = výtah § 184. 4. Vojenské tresty = výtah § 186. 5. Dobývání pevností = výtah § 188. 6. Přechod = výtah § 187.

Tak rozebrali jsme knihu celou. Originál pan spisovatel ani necituje ani neuvádí ani se o něm nezmínuje.

V něčem jest však pan spisovatel předce samostatný; jest to rozvrh učiva, jak by se z jeho „Stručného přehledu“ mělo probírat po jednotlivých třídách. Obsahuje tento rozvrh čtyřřádkové poznamenání ke konci knihy. Z toho rozvrhu hodí se však pouze římské vojenství pro třídu čtvrtou. Sloh jest nejlepší na těch místech, kde pan spisovatel se přidržoval svého německého originálu nejvíce.

Antonín Krecar.

Souvislé úkoly z četby Xenofonta pro V. a VI. třídu gymnasií sestavil Jaroslav Gustav Schulz, c. k. prof. gymn. v Brně. Nákladem knihkupectví Karla Winklera. 1892. Cena 95 kr.

Nakladatelství uvádělo knihu v odborné kruhy zvláštním přípísem; dle něho „knihy ta je první svého druhu a samostatně zpracována dle Xenofonta“. K tomu dodáno tam: „Schválení se co nejdříve očekává. Kritika ji ihned po vyjití příznivě posoudila, jak z Literárních Listů v dubnovém čísle vysvitá.“

Pokládáme za svou povinnost tvrzení o samostatnosti knihy té, za něž ovšem nečiníme odpovědným nakladatele, uvést na pravou míru. V předmluvě dost obšírné (I—VIII) pan Schulz dotýká věcí velmi mnohých: mluví o pilné potřebě takové knihy, o nesnadné své práci při sestavování úkolů, o vysokých instrukcích, o učení skladbě řecké u nás a v Německu, o úkolech z četby Herodotovy atd., ale neuznal potřebu toho, aby aspoň na jednom řádku řekl: Pomůckou a vzorem byla mi ta a ta kniha. Tím by sobě ani knize neuškodil.

Kniha Schulzova, čítající 107 úkolů, je zpracována především dle Weissenborna (*Aufgabensammlung zum Übersetzen in's Griechische im Anschluss an die Lektüre von Xenophon's Anabasis* 1886; 2. vyd.) a Hintnera (*Griechische Aufgaben in zusammenhängenden Stücken im Anschluss an die Grammatik und Lecture* 1890; 2. vyd.). „Nesnadná práce při sestavování úkolů“ náleží na mnoze jim a jenom z malé části panu Schulzovi. Cele náleží jemu jen to, že látku pro překlad vzatou zčeštil a přispůbil našim školním mluvnicím. Úkolů plně samostatných je málo.

Z *Anabase* je v knize Schulzově 80 úkolů, z nichž 52 jsou se vším rozdělením i s nápisy převzaty z Weissenborna. Překlad úkolů i nápisů je v nich obyčejně doslovný; na př. *W.* 72. *Zwei junge Soldaten entdecken eine Furth.* 73. *Der Übergang über den Kentritesfluss.* 74. *Fortsetzung.* 75. *Schluss.* 77. *Xenophon spaltet Holz.* 79. *Die Leiden des Winters.* 80. *Schluss.* Schulz úplně stejně: *LXI.* Dva mladí vojínové naleznou brod. *LXII.* Přechod přes řeku Kentrites. *LXIII.* Pokračování. *LXIV.* Dokončení. *LXVIII.* Útrapy zimní. *LXIX.* Dokončení. *LXVI.*

Xenofon štípe dříví atd. Změny, jakých se pan spisovatel odvážil v té spoustě nápisů, zpozorovali jsme tři, a jsou tohoto druhu: Xenofon vede záškodnictvo přes pohoří — X. führt den Trosz glücklich zur Passhöhe; V zemi Makronů — die Makronen; Mithradates v táboře řeckém — Mithridates im griechischen Lager. Také ve znění a obsahu zmíněných 52 úkolů změn neviděli jsme na mnoze žádných aneb jsou to změny nezávažné, malicherné, jež nikterak nemohou svědčiti o samostatnosti spracování, jako vynechá-li se ob čas nějaké aber, auch a změni-li se tu a tam v objemných úkolech po jediném slově: doufati (sie hoffen); třicet jezdců (einige Reiter); všechny věci (Alles); kdo s pomocí boží zvítězí (dem Siegenden); neměli ani tolik peněz, by (hatten nichts mehr, womit); lid (die Ihrigen). Tímto způsobem místo Weissenbornova: dass es Kyros merke — befahl — mit den Waffen — so hoffe ich — leicht — die Jünglinge — fünf — einige Tage — einige Schritte — erzählten jeví se v Schulzově „vzdělání“: že se Kyros o tom doví — žádal — se zbraněmi (v ruce) — doufám bezpečně — snáze — asi dva mladíci — asi pět — pět dní — tři neb čtyři kroky — vypravují. Doufáme, že ani pan spisovatel sám vážně nepokládá změny tohoto druhu a rozsahu za důkaz samostatnosti práce. Či svědčí již o samostatnosti, napsal-li místo er: Kyros, místo sie: Armenové, místo Fichten: jedle, místo Kinder: dívky, místo ihr: vy všichni, místo sie: mladíci? Anebo vsul-li do překladu celých, úplně převzatých úkolů někde nějaké jednotlivé slůvko: živtě Zeus — ovšem — tenkrát — vždyť — z jeskyně — hrozinek — ohromné atd.? Velmi málo je příkladů, že by byla z těch 52 německých úkolů věta vypuštěna, a nových změn a přídavek není také na samostatnost knihy počet dostatečný.

Někde pan spisovatel přidal a měnil, ale v neprospěch knihy. V LXXI. měnil a napsal: Chtíce horu přejíti, bylo jim zření míti a v XXXV. místo správného Nikarcha napsáno Nikandra. Přidána poznámka ²⁾ v LVIII., a ~~čte~~ v ní není dosti jasno (srv. také LXII. pozn. ⁶⁾). Také místo: tu teprve (XXXV), ačkoli (XXXVIII), koně máme někteří (XLVIII), na nepřátely ze zadu dotíratí (LXII) pokládáme správnějším Weissenbornovo: deshalb, nachdem, Pferde haben wir einige, die Feinde im Rücken abzuwehren. Nesprávně u Schulze (XXIV) udáno Anab. II. 9 (Weissenborn správně I. 9); LIII. udává se Anab. IV. 1. 8—11, ačkoliv úloha počíná týmiž slovy, jako u Weissenborna (IV. 1. 7—11). Srv. také LXXV (§ 17 místo 27) a XXV (vynecháno označení kapitoly).

Odvislost knihy Schulzovy od Weissenborna dobře dosvědčují také poznámky k textu přičiněné. U některých úkolů (LXIX, LXXVIII) jsou u Schulze skoro všechny poznámky Weissenbornovy; mnohé pak z nich převzaty do slovníčka. I v poznámkách

velmi mnoho převzato v doslovném znění: někdo a jeho lidé *οἱ ἀμφὶ τινα* (Jemand und seine Leute *οἱ ἀμφὶ τινα*); jako v lat. quos vicos audiverant esse pulchros (wie in Lateinischen quos vicos audiverant esse...); mnoho vody s nebe bylo (als viel Wasser aus dem Himmel wurde); něco vzdálení jsouce (etwas entfernt seiend) atd. Změny, jaké pan Schulz při poznámkách samostatné své knihy podnikal, charakterisují na př. *καθίστημι, δεῖ μοι τινος, ἀλλῆζομαι* místo Weissenbornova *καθιστάναι, δεῖ τινὶ τινος, ἀλλῆζεσθαι* a p.

Kyruipaideia a Paměti zastoupeny jsou v knize Schulzově 18 + 9 úkoly. Při těchto byla mu vítanou pomůckou kniha Hintnerova, ačkoli měl tu při práci pohodlí celkem méně než u Weissenborna. Měněno zde tedy více nežli při 52 úkolech z Anabase, ale přece ne tak, aby se nemohlo říci, že jistě 9 celistvých úkolů z Hintnera překládáno více méně doslovně. U článků tohoto druhu o pravé samostatnosti práce také nemůže býti řeči. Hintner na př. začíná úkol XXXX slovy: Ihr wisst, dass Sokrates angeklagt wurde, dass er...; Schulz (XCIX) začne přímo: Sokrates byl na soud pohnán, že... a celý 17řádkový článek dál jen přeloží. Většina změn u Schulze jest i zde rázu lehčího, Hintner řekne: eine Menge schöner Sachen, a Schulz úkol rozšíří vypočtením těch věcí. Na řídkých místech vloženy nějaké věty a slova nebo některý výraz vynechán. Tímto způsobem přes šedesát úkolů Schulz pro cvičebnici svou vzal z Weissenborna a Hintnera.

Mimo to užil p. spisovatel v některých jiných úkolech z obou knih i jednotlivých úryvků, tu větších tu menších, nebo jednotlivých vět se změnami leckdy nepatrnými. Na př. úkol XXXVI obsahuje 16 řádků přeložených z Weissenborna (čl. 146), k nimž z předu 5 řádků přidáno. Podstatné změny u Schulze jeví se tam, kde látka, obsažená u Weissenborna v úkole jednom, je rozšířena (někdy i s užitím vět z Hintnera) v úkoly dva; na př. W. 21 Anmarsch der Feinde — *Sch.* XI. Kyros zbrojí k bitvě. XII. Vojsko nepřátelské se blíží. Srv. VI a VII (W. 19); XV a XVI (W. 23); I a II (W. 1; srv. i Hintner XXXVIII); III a IV (W. 2); V (W. 3); VIII (W. 20); XIII a XIV. (W. 22). Úkol LII (Noční pochod k pohoří Kardušskému) je přeložen z Weissenborna (6. Nächtlicher Marsch gegen das Karduchengebirge), ale úchylně počíná slovy: Když Řekové na zpátečním pochodu do vlasti přišli k řece Tigretu, shledali, že je... dle Hintnera LXXX: Als nun die Griechen auf ihrem Rückzuge in die Heimat zum Tigres gekommen waren und fanden, dass... V celku samostatným lze zváti spracování tam, kde odpovídají si dva a dva neb tři úkoly; na př. W. 163, 164; *Sch.* XLII, XLIII a dvakrát jindy. Podobně jest tomu i tam, kde naproti Hintnerovi podána táž látka buď mnohem širě (LXXXII—LXXXVI; CI a CII. LXXXVII a LXXXVIII) nebo stručněji (CVI; CIII

a CIV). Hintnerova článku LVII do jisté míry užíváno při XC úkole. Ještě zbývají ve sbírce Schulzově IX, X, XVII—XX, XXXIV, XCVI, XCVII, C, CV a CVII. Dotyčnou látku nenalezli jsme u Weissenborna a Hintnera zpracovánu. Jsou tedy tyto úkoly vlastní prací pana spisovatele, ač-li neužil při nich zase jiné pomůcky. Pan Schulz nemůže nám zazlítí, že pronášíme tuto pochybnost. Je s důstatek odůvodněna nabytými v té věci zkušenostmi. Ze všech 107 úkolů je jich **přes 60** ze jmenovaných dvou německých knih přeloženo, ač jedna z nich zpredu nese slova: „Alle Rechte vorbehalten“. Nevíme, žádal-li pan Schulz spisovatelů o dovolení, aby směl jich prací užiti. Pokárání hodným však na každý způsob zůstává, že, uživ knih jejich, sám toho v knize své nepřipomenul.

Zmínili jsme se svrchu o příznivém posouzení Schulzovy knihy v Literárních Listech. Citujeme důležitější místa doslova: „Česká školní filologická literatura zvolna se vyvinuje, vzrůstajíc s rozvojem českého středního školství, kdežto na počátku záležela hlavně v překladech, zvláště německých učebnic neb v knihách původních, ale na kvap pořízených... Vymaňujeme se i tu z podruží německého... Pan spisovatel nevystoupil tu poprvé, nýbrž dosti jest již znám ze seznamu školních knih gymnasijských. Tenkrát skutečně lze říci, že vyplnil citelnou mezeru ve školní české literatuře středních škol... Kniha Schulzova první právě vychází na světlo v té podobě, jak dnešní vyučování řečtině v V. a VI. třídě gymn. žádá... Čeština v úkolech se plynne čte; sloh volně přiléhá k řeckému originálu, řecké vazby tlumočeny správnými českými a dbáno povahy českých úsloví...“ Tedy: kniha páně Schulzova je samostatná, je prací původní a obohacením české školní literatury, není překladem z němčiny, jsouc právě důkazem, jak se vymaňujeme z podruží německého, a pan Schulz je zvelebovatelem školní literatury domácí a původní. Týž pan Schulz, který je jedním z předních robotězů firmy Tempského! „Pan spisovatel jest již znám ze seznamu školních knih gymnasijských“ — ano, jest znám: jeho řecká mluvnice je německý Hartel, jeho řecká cvičebnice je německý Schenkl, jeho Platonova Obrana Sokrata a Kriton, jeho Euthyfron a Gorgias jsou německý Christ, a všechny ty knihy vydány nákladem firmy Tempského, jistě ne české. Ku podivu, jak lehce, bez ohlednutí se po pravém stavu věci, u nás mnohdy se píše a bije pravdě přímo v tvář! Doporučujeme panu posuzovateli, aby srovnal úkoly Schulzovy s Weissenbornem; i sezná, že mnohá jeho pochvalná slova o knize té platiti nemohou, a rovněž doufáme, že i sám jednání pana spisovatele shledá — nejméně řečeno — podivným.

Přihlédneme nyní k jiným stránkám knihy. O nezbytnosti a pilné, čím dále tím více naléhající, ode všech kolegů cítěné

potřebě takové cvičebnice (předmluva III. IV.) nehodláme se šířiti. O věci té mohou býti mínění různá. My pro svou osobu beze všeho obalu prostě jen poznamenáváme, že jsme potřeby knihy takové opravdu necítili a ještě necítíme. Máme pro to své důvody, ale ty nepatří v rámec tohoto posudku. Výbor úkolů vzhledem k četbě Xenofontových spisů jest uspokojivý: z Anabase 80, z Kyropaideie 18 a z Paměti 9 úkolů. Také proti spracování látky nenamítali bychom celkem mnoho většího, kdyby bylo původní a nebylo po větší části překladem z knih německých. Čeština v úkolech Schulzových není právě špatná, ale v mnohém, třeba snad méně závažném ohledu, daleko není bezvadná a tak naprosté chvály hodná. Tvarů: zahubuji, zahnuji, přievaluji, mrštují, utrpuji a p. ani ve slovníku neschvalujeme. Sám pan spisovatel, cítě jich neobyčejnost, přidává pro porozumění vysvětlivky. Tvary „přátely, nepřátely“, psaní „část, radost, česť, kořist . . .“, časování sloves „řaditi, záviděti“, obraty „ve většině státech, zšíří, zvýší“ a j. nejsou ve shodě s naší školní mluvnicí. V pravopise mnohých slov vede si spisovatel nedůsledně: namáhání, shromáždovati, sáhati, výšina, způsob a j. Nepěkné je vokalisování: ze Řeků, se Řeky a p. Neobvyklá nyní jsou rčení: přiblížiti se komu, modliti se komu, uváděti koho komu, se dvě stě. Zvláštní oblíbě těší se tu slovesa drancovati, nalézati se; místo tohoto stačí velmi často „býti“. K čemu na př. psáti: aby na nejbezpečnějším místě se nalézal (dle poznámky = byl); potrava, jež v ležení se nalézala (dle poznámky = byla)? Také velmi časté „příliš, než aby“ a slovece „to“ v přístavkách bychom vytýkali. I ve větách, slovosledu a interpunkci kniha má mnohé zvláštnosti. Sloveso nepřírozně leckdy bývá na konci věty: Kyros své vojsko v Sardách shromažďuje a j. V mnohých větách, zvláště přechodníkůvých, bývá slovosled valně změten: konečně ho tedy matka nechavši u Astyaga, odešla k svému muži do Perska (62) a j. Neobvykle i nesprávně interpunguje se: byl odhodlán, dáti mu; tož přeje si, promluvit s Tissafernem; poslanci přišli, vojsko přemlouvav atd. Někde i stavba celých vět není bez vady; na př.: Jakmile Xenofon, jenž veda zadní voj, viděl je na zemi ležeti, uslyšel, že měli veliký hlad, staral se o to (46); Astyages se mu velice líbil . . . pak oblečen v nachovou sukni a kaftan (60); ti však . . . při čemž však (66); že však to pravda nebylo, bylo by snadno proto důkaz podati (Hintner: Dass dies jedoch nicht wahr ist, hiefür dürfte man leicht den Beweis erbringen) (70); chtěce tedy horu přejíti, bylo jim k tomu zření míti (48) atd.

Uspořádání látky spravuje se způsobem v knihách toho druhu obvyklým. Spojení se Steinmannem, jehož výbor vzat byl za základ pro látku úkolovou, a s mluvnici Schulzovou a Niederlovou věnováno dosti péče. Zde ovšem pan spisovatel musel býti samostatným a přiváděti látku ve shodu s knihami našimi.

Co do celku připomínáme, že bylo možno i žáducí všechen apparát poznámkový a slovníček v mnohém směru zjednodušiti. Z jednotlivostí vytýkáme toto. Zkratek „dle Xen.“ při ukazování k četbě často stačí k nalezení slova neb rčení; někdy bylo by však lépe udati přímo §, aby se žák hledáním nezdržoval. Při úkole LXXI má se hledati v §§ 63—77, při XLV v §§ 14—46. Pro výraz „před bohy“ (XXXII) najde žák v §§ 16—23 *πρὸς θεῶν* a *πρὸς θεούς*. Srv. i úkoly XLI, XXXVIII, XXIV, XXXI a j. v. Užíváním významů a frasi kniha přiléhá na mnoze k Steinmannovu slovníčku a poznámkám. Jen někdy se pan Schulz uchýlil a mnohdy, jak se nám zdá, zbytečně: *ἀκήρυκτος* — neusmířitelný (Weissenborn: unversöhnlich); *ὤς* c. accus. — se dvě stě; *ὑπὸ τὸν ὀφθαλμόν* — pod okem; *τίθισθαι ἐν τάξει* — zastaviti se v šiku. Takových drobností pozorovali jsme více. Citování mluvnic ruší mnohdy přehlednost a mělo býti nějak zjednodušeno. Některé dotyčné poznámky jsou hotová monstra: „opt. srv. § 221. II. 4. p. 2.; N. 917. p. 3 a § 224. II. 2.; N. 930. b“; „buď dle Xen. inf. § 226; N. 776. b neb dle § 231. 2; N. 799; srovn. Steinmann An. I. 6“.

Poznámek zdá se nám celkem mnoho. Některé pokládáme za zbytečné; mnohé umístěny jsou později než bylo třeba. Obraty, jež na př. vyžadovaly poznámky na str. 7, 9, 23, 26, docházejí již teprve na str. 24, 41, 49. Possessiva svůj, jeho, jejích, na jichž správném překladu i postavení mnoho záleží, vyskytají se hned od prvního článku („svého úkladníka“) často; na poznámku dochází teprve při XXIX úkole. Výrazy „co nejvíce, co nejstatečněji“ a p. jsou od počátku v užívání (str. 2, 11, 15, 19..), ale teprve „co nejsnadněji“ (LXXI) má poznámku *ὤς*. Týž nedostatek a nesouměrnost patrný jsou zvláště při předložkách, které v prvních částech knihy jsou zanedbávány. Srv. III. po zemi i po moři (XXVI¹⁰); XXXV⁹); VI. o půlnoci (XLI¹); IX. okolo 2500 (LXXIV³); X. od bratra (XVII¹⁰). Dalšíh dokladů je dost. Některé předložky v poznámkách jsou zbytečné, ježto udány jsou se svými pády ve slovníčku. S této stránky vůbec dlužno vytýkati knize nesystematičnost a nedůslednost. Mnoho uvádí se i v poznámkách i ve slovníčku. Naopak někde není poznámky, kde by neškodila; na př. při sbíhání se záparek (nemyslí nikdo na nic, nikdo nic neprodal a j.), při některých spojkách, zájmenech a příslovcích, kde slovníček nestačí. Spůsob, jakým se tu a tam některých syntaktických pravidel (*ποιέω ὥστε* c. inf., *ἅμα τε* — *καί* a j.) užívá, nezdá se nám dosti přesným.

Slovníčku ke knize připojeného a jeho účelu i uspořádání dotýká pan spisovatel v předmluvě (VII). My v uspořádání slovníka toho nevidíme žádné důslednosti. Je v něm množství slov nejobvyklejších (*θεός*, *ἀρχή*, *πατήρ*, *μήτηρ*, *ἥλιος*, *κελεύω*, *διδάσκαλος* a j.), ano, jsou tam slova, jež jsou v mluvnicích vzory. (*ἵππος*,

νίκη, τιμάω, πείθω, πόλις, παιδεύω, ἀγγέλλω, βασιλεύς a j.), ale mnoho výrazů skutečně řídkých tam není. Předpokládá-li se, že je žák zná z Xenofonta anebo že si je tam najde, nečiní se dobře. Jistě spíše zná významy právě jmenované nežli na př.: přisti, ještě, vypátrati, sem, platiti, dřimnouti, zpoza stromu atd. Podobně jest tomu i s vlastními jmény ve slovníčku. Jsou tam mnohá: Τισσαφέρνης, Ἀρκάς, Παρούσαις, ano i Κύρος, Δαρείος, Ἀνάβασις, Πέρσης, Ἀνδία a j., ale jiných nedbáno: Πασών, Ξενίας, Ἀρταγέρσης atd. Nedůslednost jeví se i v mnohých jiných drobnějších věcech. Píše se: ἡ αἰσθησις-εως, βλέπων (part.), ἀποφύγων τινά, ὀπλίτης, θώραξ, πύλαι, κάω, ἐπι-πίπτω, ἐπ-αινέω, πρόθυμος, ἄπ-ειμι, a jinde zase: ἡ προαίρεσις, ἀκόντισις, θώραξ, κατακάω, κίνδυνος, τελετών, φοβέομαι, ἄσιτος, ἐπερωτάω, ἐπηρόμην, ἄπειμι, προθύμως atd. Při φοβοῦμαι, ἐκπλήττομαι, ἡττάομαι schází označení P., při συσκενάζομαι označení M. (srv. 95, 90, 84, 78). I odlišování synonym neděje se důsledně. Ve slovníček vzato mnoho, co příležitostně podáno již v poznámkách; který z obou (srv. IX), až ku (srv. XIX) a j. v. I jinak jest tu leccos zbytečného, jako na př. poznámky: pálím = básn. αἶθω; setmívá se viz stmívá se; unáším (o vodě) = ἀρπάζω; odměna = τὸ ἄθλον, odměna zápasu = τὸ ἄθλον atd. Někde je abecední pořádek slov porušen; srv. na př. na str. 88 „odebírám“ a 96 slova od „rozbořený“ ke konci na str. 97. „Přehlídka vojska“ není jen ἐξοπλισία, nýbrž i ἐξέτασις. Řčení ὑποψίαν παρέχειν nemusí znamenati právě jen „vzbuzovati podezření u někoho.“ Pro συσκενάζεσθαι měl by býti držen význam stálý (srv. 95 a 97). Φέρω τι a ἐπιδείκνυμι ἔργον není dost přesně dáno: přináším s sebou něco; prokazují se (dilem). Adj. ἐπιτήδειος není jen dvojvýchodné (srv. Steinmann). Řčení „vydržuji něco“ ve smyslu „snáším něco“ jest ἀνέχομαι τι, nikoliv ἀνέχω τι (105).

Ke konci zbývá ještě po stránce formální poznamenati, že má kniha mnoho chyb tiskových a nedohlédnutí, kteráž okolnost je při učebnici vždy povážlivá a divně ilustruje tvrzení svrchu uvedené, že není kniha ta „na kvap pořizená.“ Seznam nějakých oprav marně jsme v knize hledali. Nedopatření, pokud jsme jich postřehli, jsou tato: ἔσχιτος (místo ἔχθιστος); χαλεπαίνω τινι; καθίσταμαι; ἐνέηλατα; προσάγομαι; οὔποτε; διπλασιον; ἀναπάνομαι; οἰκοδόμος (místo οἰκονόμος); τα; περι τινος; ἀδικέω τινα; εὐλαβέομαι τι; φυλάττομαι τι, τινά; ἥδε (místo ἥδη); γέμω τινός; τὰ ὅπλα vynecháno na str. 108. Různá nedohlédnutí v interpunkci (přiblížil, se mu; s Peršany, v míru žíti; nucení. ustavičně atd.) naleznou se na str. 67, 94, 100, 15, 2, 9, 29, 38, 77, 15, 24. Někde v textu scházejí číslice poznámkové; srv. XXV, XLIII, LXXXVIII, XCVII, II, LVIII. Jiné číslice takové nejsou, jak náleží, umístěny; srv. úkoly CII (5, 9), L (16), LI (1), LX (2), LXIV (1), XCIV (s⁹ místo se), X (4), XXIX (5), XXXII (4), XXXIII (6, 4), XXXV (3), XXXVIII (9, 11),

XXXIX (9), XL (8, 3), L (16), LXXXIV (3), XCIV (1, 9), CVI (16 dvakrát), XLV (11). Na str. 96: M. náleží k παρακλεισμαι. Nepřesně cituje se: N. 584. p. 1 (m. 589); N. § 628. c; § 141. 2. p. 1 (m. 142); § 231. c (m. 3); dvakrát v témž úkole § 234. B. p. 2; N. 791; § 234. B. p. 2; § 222. a.; § 228. 4; N. § 799. 3; § 234. B. 2. p. 1; § 152. 2; § 861 (m. 801); § 880. p. 2. b (m. 866); § 277. 3 (m. 227. 3); N. 850. b; Xen. Kyr. I. 6. 20—24 (m. 4). Jiná různá nedopatření jsou: nemusila; Kvr; akk; jste (snad m. jsme); vazbu (snad m. vazba); ex (m. extr.); přeji si (m. přeje si); neusmířitelná; bnd; kralovské; vstřich; jsouce; posadka; řečištěm; dědě; nepřátelského; přítomem; slusně; Rekův; nějutekl; něktěří; enž; přijíždím; připravuji; rozsahuji (m. rozsapuji διασπείρω?); veškeri; přijímám; tábořiti (m. tábořili); starši; napominal; zvelební (m. zvelebení); nejhořších; předešleho dne; zakoutí (107 zákoutí); navrší; ostatni; v Medií; překladá se; Lakadaimonům; jedců (m. jezdců); pohorek; o Ariaje; vyučuji komu čemu; obracuji (m. odvracuji); úřady užívali; utěkem; uprkem; objevuje se (m. objevují se); vojedvůdce; přitoupil; nepozovaně (m. nepozorovaně); ustauovovali; Nikarchos (24 Nikandros); Artagerxes (m. Artagerses); nepřátele udeřili; (Taochové) ohně zapalovalo; nepřátele zanechali; nepřátele vrazili; (vůdcové) zjímání byli; nejrozmějších; prohlíželi koně, kteří (s sebou vedli). Jak z uvedeného seznamu viděti, nevěnována korektuře knihy dostatečná péče.

F. Krsek.

Q. Horatia Flakka vybrané básně. Pro česká gymnasia vydal Dr. Karel Cumpfe. V Praze. Nakladatel A. Storch syn, knihkupec. 1893. Cena 1 zl.

Při volbě básní pro svůj výbor pan spisovatel sledoval dvoji cíl. Po stránce paedagogické chtěl podati výbor úplně bezzávadný a co do množství básní chtěl vedle pravidelné četby školní stačiti také případné četbě soukromé. Jest pravda, že v té věci jednotlivá vydání činí buď velmi mnoho nebo zase málo. Výbor Cumpfův uspokojuje. Právem vynecháno v něm mnoho, co na př. Keller-Haeussner a Petschenig mají; naproti jiným školním textům jest však o něco rozhojněn. Carmina obsahují celkem 66 čísel a dostačí zajisté četbě školní i privátní měrou náležitou. V první knize přidány básně XVII, XXVI, XXXII a v knize třetí básně IX, XVI, XVIII a XXI. Všechny pro různé své, s mnohých stran uznané přednosti do školního výboru dobře se hodí. K vůli I. 26 (Muis amicus) mohla i básnička III. 17 (Aeli vetusto) býti podržena. V epodách k pěti obyčejným písním přidána i IV (Nadutý povýšenec). V satirách přidržel se pan spisovatel čísel, ve školních našich vydáních obvyklých a nejvíce čtených. Jsou to z první knihy satiry I, IV, VI, IX a X; z druhé knihy

I, II, VI a VIII. Není pochybnosti, že výbor ten úplně stačí četbě školní. Vhodně rozmnožena první kniha epistol. Kromě 6 obvyklých čísel (I, II, X, XVI, XIX, XX) přidány ještě listy: ad Numicium (VI), ad Maecenatem (VII), ad Claudium (IX) a ad Vinnium (XIII). Kniha druhá obsahuje zbývající tři objemné listy: Ad Augustum, ad Julium Florum a ad Pisones.

Každou básně pan spisovatel opatřil nápisem stručným a, až na velmi skrovné výjimky, případným. Nápis ty na mnoze dobře poslouží žáků k pochopení tendence a k uvedení do obsahu básně. Většinu nápisů tvořil pan spisovatel sám; některé převzal hotové z jiných knih, jak sám v předmluvě (III) přiznává.

Za základ textu sloužilo Cumpfovi vydání Kellerovo a Haeussnerovo. Avšak pan spisovatel, hledě k potřebě školské, uznal toho potřebu v mnohém ohledu od vydání toho se uchýliti. Bral se tedy velmi často cestou samostatnou, a myslíme, že na prospěch knihy. Při strofickém členění básní platila proň lex Meinekiana (srv. Carm. I. 1; 3; 7; 11; 18; III. 9; 24; 25; 30; IV. 3; 7; 8). Velmi mnoho změn stalo se v interpunkci a orthografii. Mohlo by se zdáti, že četné změny v užívání znamének dělicích jsou rázu podrženejšího, nepatrné; avšak pan spisovatel právem posuzoval věc se stanoviska žákova, a tu nelze popřít, že mnohdy ta změna aneb nové užití interpunkce pochopení místa skutečně usnadní. Vydání Kellerovo a Haeussnerovo zanedbává interpunkce před mnohými spojkami a zájmeny relativními i tam, kde tím přehlednost věty trpí. Tu velmi často Cumpfe interpunguje před neque, et, atque, aut, vel, sive, si, nisi, ac si, ut, ne, quia, quod, cum, an atd. Příklady poskytuje skoro každá stránka textu. Podobně je tomu tam, kde větu vedlejší uvádějí relativa a interrogativa. I kratší, vložené věty interpunkcí vhodně omezeny: precor; scire nefas; nil interest; ut qui iocularia; sodes; quam satis est atd. Mista: Sat. I. 6. 22; Epist. I. 6. 53 n.; ibd. 56 n.; Carm. II. 19. 25 n.; IV. 6. 13 n.; Epod. 13. 3 a j. v. s interpunkcí Cumpfovou jsou pro žáka jistě přístupnější. Také při vokativech a rozmanitých výrazech appositivních leckde interpunkce nově užito. Jinde Cumpfe interpunkci, již ve vydání Kellerově a Haeussnerově našel, dle smyslu věty měnil, a obyčejně ne bez příčiny. Změn takových, mnohdy ovšem méně významných, zpozorovali jsme mnoho.

Také v pravopise jde Cumpfe velmi často svou cestou, uchyluje se od vydání Kellerova a Haeussnerova. Spůsob jeho na mnoze schvalujeme již z té příčiny, že se celkem shoduje s pravidly, jichž v té věci naše školní knihy šetří. Nepíše tedy, jako Keller a Haeussner, na př.: neclegere, obprobrium, optingere, forset, coturnus, clatros, tinguer, coperto, dero, derit, mancupiis, exangues, expes, elephans atd. Také ve složeních s předlož-

kami in, ad, cum drží se pravopisu u nás obvyklého. Ostatně Keller-Haessner je v tom dost nedůsledný; píše na př. *inbuere* vedle *inbuere*, *immortalis* vedle *inmortalis* a j. v. Táž nedůslednost jeví se i při užívání koncovky *-is* v acc. pl. III. decl., kde *Cumpfe* veskrz píše *-es*. Také jiných zvláštností pravopisných, na př. *necui*, *nequid*, *nequa*, *siquos*, *siquis*, *iamdudum*, *iampridem*, *retunsum*, *parvola*, *insparsos*, *lacrumosa*, *men* a p., jsme u *Cumpfa* neshledali. Konečně i v jiných věcech méně důležitých (užívání rozluky, velikých písmen) tu a tam staly se úchytky mnohdy nevhodné.

Na místech dost četných a způsobem přiměřeným měněno i čtení textu. Některé změny jsou rázu lehčího (Epod. 1. 29; 2. 6; 65; Carm. I. 15. 9; Sat. I. 9. 69; Epist. I. 6. 63; 7. 40; 3. 103) a jsou někdy založeny ve změně interpunkce (Carm. IV. 4. 25; III. 3. 48 n.; Sat. I. 4. 80; Epist. I. 1. 55 n.; 57; II. 2. 51; 3. 418). Vážnější a se stanoviska školy na mnoze odůvodněné jsou úchytky: Carm. I. 7. 17 *perpetuo*; 27 *auspice Teucro*; 26. 9 *Pimplei*; 31. 9 *Calenam*; II. 14. 27 *superbo*; 17. 14 a III. 4. 69 *Gyas*; II. 20. 6 *vocas*; IV. 2. 2 *Iulle*; 6. 21 *flexus*; 9. 31 *silebo*; Epod. 9. 17 *ad hoc*; Sat. I. 1. 38 *sapiens*; 81 *affixit*; 4. 15 *accipiam*; 51 *numquid*; 86 *amet*; 92 *si qua*; 6. 68 *nec* (m. *ac*); 126 *campum lusumque trigonem*; 9. 42 *durum est* (m. *durum*); II. 8. 88 *albae* (m. *albi*); Epist. I. 1. 20 *somnum aufert cura*; 78 *crustis* (m. *frustis*); 2. 31 *somnum* (m. *curam*); 16. 3 *an* (m. *et*); 5 *montes ni* (m. *montes si*); 20. 28 *duxit* (m. *dixit*); II. 1. 31 *oleam* (m. *olea*); 3. 16 *laedit* (m. *laedat*); 70 *humane* (m. *haud sane*); 161 *daturas* (m. *daturus*); 3. 49 *rerum* (m. *rerum et*); Carm. III. 8. 27 *horae* (m. *horae ac*). Celých veršů týkají se úchytky Carm. IV. 8 a Epist. II. 3. 45—46. Na známém místě Carm. III. 4. 9—10 volil pan spisovatel čtení: *me fabulosae Volture in Apulo nutricis extra limina Pulliae*, což je pro školu, tušíme, čtením přiměřeným, ačkoli jinak není prosto pochybností.

Úvod knihy obsahuje dva díly, z nichž první (V—VII) ve dvou odstavcích co nejstručněji líčí život básníkův a jeho činnost básnickou, druhý (VII—XI) žáka uvádí v metra Horatiova. I zde podáno krátce a přehledně jen to, čeho k naučení se metrického čtení nejnnutněji je třeba. Hlavní pomůckou pro tento přehled byl panu spisovateli Petschenig. Slova „jako zdvojený verš adonský“ (IX; Petschenig: *hic versus Adonio duplicato efficitur*) nejsou dost jasna; ostatně jsou i zbytečna. Při metrum *iambicum* (X. 12) dobře bylo by přidati: *epodicum* (srv. Petschenig). Data o životě a činnosti básníkův ovšem bude třeba ve smyslu instrukcí během četby doplňovati a rozšiřovati; jinak zůstalo by vyličení přece poněkud kusé.

Alfabetický seznam vlastních jmen a vysvětlivek (str. 169 až 200) vzdělán je po většině dle seznamů, jaké mají u svých

vydání Keller-Haeussner a Petschenig. Avšak i tu vede si Cumpfe samostatně, kde toho uznal potřebu. Tak na př. vynechal všechna vlastní jména, o nichž předpokládal, že jsou prostřednímu žáků známa (Romulus, Tartarus, Aeneas, Troia atd.). Celkem to schvalujeme, ale některá nomina propria bychom byli přece podrželi. Na př. Maecenas s udáním míst bylo by pro případnou otázku o poměru jeho k Horatiovi potřebno. Jiná úchylnka je, že pan spisovatel neuvádí míst všech, spokojuje se s udáním jednoho a ještě ne vždy hlavního místa (srv. Regulus) a s připojením zkratku „a j.“ Také zde bychom někde přáli si míst všech, poněvadž takový seznam má také ten účel, aby se podle něho v textu dle potřeby hledalo. Právem ovšem udávají se všechna místa tam, kde jsou osoby různé pod jedním jménem: Cyrus, Cato, Lollius, Naevius (srv. i Hesperius). Mnohé vysvětlivky Cumpfe naproti zmíněným vydáním poněkud rozšířil (Academii silvae, Caeres, cera, Saturnius numerus, Titanes, Caecubum atd.). Celou pak řadu vysvětlivek věcných obsahu antiquárního a p. nově přidal do seznamu. Poznámky takové často ceníme výše nežli uvádění jmen vlastních. Pod 55 slovy sneseno tu ve formě zcela stručné mnoho látky pro pochopení jednotlivých míst skutečně důležité (alea, talus, rhombus, Sacra via, sexarius, trochus, barbitos, iugerum, plectrum atd.). — Z jednotlivostí vytýkali bychom toto. Udání, zvláště letopisná, někde se různí. Důležitější úchylnkou zdá se nám býti ἀρχαί Archilochova 650 (srv. Flach Gesch. d. griech. Lyr. 216 n.), rok úmrtí Aristofanova a rok konsulatu L. Cornelia Lentula. S. v. talus, Tiridates, Varro mohlo vhod býti ukázáno k alea, Phraates, Atacinus. Stateček Horatiův lépe zvátí Sabinum, Sabina než Sabini (Petschenig). Udání o sextarius nejsou souhlasná; 179: sextarius = 0·5 L.; 195: sextarius = něco přes 0·54 L. Místo ἀγριαίς (170) přesně má býti ἐν ἀγριαίς. S. v. Laberius je buď D. nebo (Decimus) zbytečno. Coa faecula ruší abecední pořádek. U slova Gar-ganus neostýchali bychom se označiti kvantitu. Ostatně sám pan spisovatel píše (XI): Hipponactēum (srv. však Asclepiadeum, Pherecrateus, Glyconeus, Archilochium). S. v. Hymettus měla býti zmínka i o mramoru (srv. Carm. II. 18. 3).

Po stránce jazykové nemáme výtek vážnějších. Někde bylo by třeba změny ve slovosledu: kde k barvení látek vlněných se ho užívalo (172); nebezpečná úžina plavců mezi Asii a Thracií (175); místo obezděné jako studánka obrubní, do kterého blesk udeřil (193); tím obrátil obecnou pozornost k sobě (V) a jiné. Místo „dlužil se peníze“ (190) správněji nyní píše se: „dlužil si peníze“; stará vazba: dlužiti se v peníze. Nedůsledné je psaní slov: Marcius, literární, dvouversí, Alkaios, Gallie Narbonská, Parnassu, udavač; nepřesné: vodnař, ithyphallicus. Z omylů tiskových postřehli jsme pouze: pacare m. peccare (Epist. II. 3. 197) a citát s. I. 1. 85 (s. v. lectus 185).

Myslíme, že kniha Cumpfova školám našim prokáže služby dobré, a doporučujeme ji odborným kruhům, aby zavedení její dle možnosti podporovaly a užívání její šířily. Jsme tím povinni i vlastní cti i prospěchu českého nakladatelstva.

F. Krsek.

Čtyři sochy antické. (Niobe, Laokoon, Zeus Otricolský, Apollon Belvederský). Výklady dra *Jos. Nováka*. (Výr. zpráva c. k. gymnasia v Jindř. Hradci za r. 1892).

Pojednání toto psáno jest především pro žáky. P. spis. podává jim návod, kterak dívati se mají na umělecké výtvary starověké. V prvních dvou výkladech uvedena napřed báj příslušná z Ovidia a Vergilia, pak srovnáno líčení básníkovy s dílem sochařovým. Autor chtěl takto vytknouti hlavní rozdíly mezi uměním básnickým a sochařským, ač ovšem výslovně poznamenává, že sochy tyto pocházejí z doby dřívější než ony básně. V zbývajících výkladech obsažen jest zevrubný popis soch samotných.

Dívati se správně na díla umělecká vyžaduje cviku, a že cviku toho žáci naši potřebují, kdo by pochyboval? Proto vítáme zdařilou práci p. spis. tím více, poněvadž jí podal důkaz, že osvojil si sám dobře nesnadné ono umění. S názory p. spis. se skoro vesměs srovnáváme; za nejlepší pokládáme výklad o Niobě. Při Laokoontovi přáli bychom si, aby vytčena byla jasněji důležitost oltáře, jakož i aby nebyla zamlčena vada, že děti jsou příliš malé, ač anatomicky zdají se nám býti vyspělými jinochy. Rovněž nelze schvalovati, že účes Apollona Belvederského nazván krobylos (srv. Thuk. I, 6). Pojednání p. spis. ve škole do jista velmi dobře bude působiti; též v kruzích širších setkalo by se zajisté s oblibou, kdyby mu nevadila jakási verbosita, kteráž sice při přednesu ústním mile se poslouchá, však při čtení poněkud unavuje.

Frant. Groh.

Aristofanův Plutos. Přeložil *Aug. Krejčí*. (Část II. Do-končení.). Osmnáctá výroční zpráva real. a vyš. gymnasia obecního v král. věnném městě Novém Bydžově za školní rok 1892.

O této druhé části překladu Aristofanova Pluta museli bychom opakovati příznivý svůj úsudek, pronesený o překladu části první. Přáli bychom tomuto překladu, aby co nejdříve mohl vyjítí celý samostatně, a panu překladateli, aby neštil se práce, a partie, přeložené časoměrně, přeložil znova přízvučně. Také anapaesty lze překládati přízvučně se všemi nutnými požadavky rhytmickými. I v naší básnické literatuře máme přízvučných anapaestů dosti.

Josef Král.

Ukázky časoměrného, přízvuchného a časoměrně přízvuchného překladu básní Horatiových. Podává Dr. *Edvard Štolovský*. (XXII. program c. k. gymnasia v Domažlicích za školní rok 1893).

Spis. podává v první části své práce ukázky překladu časoměrného. „V překladech časoměrných básní staroklassických“ — praví spis. na str. 4 — „vidí se mi dosud správně užívati prosodie časoměrné již z té příčiny, že v češtině možno na základě časomíry úplně správné verše skládati a tak báseň původní i formou věrně napodobiti, kdežto v jiných jazycích (na př. v německém) verše časoměrné jsou nemožny.“ „Že verše takto složené přízvuku českému namnoze odporují, jest pravda, jakož i to, že laik rytmu v nich mnohdy nevyčítí. Avšak i časoměrné verše latinské a řecké, ovšem že měrou daleko skrovnější, odporují přízvuku slovnímu.“

Spis. dobře cítí, že verše časoměrné odporují slovnímu přízvuku, ale tak prý tomu i v řečtině i v latině. To je nesprávné. V řečtině neodporovaly slovnímu přízvuku, poněvadž přízvuk v staré řečtině, jako v sanskritu, v němž se rovněž veršovalo časoměrně, byl jiný než v češtině. To mohl by již spis. vědět; mohl se o tom dočísti i jinde i na př. v mé *Rhythmice*, str. 30 nn. Narazil jsem na to i v úvodu svého článku o prosodii české (*Listy fil.* XX, str. 52). Budeme-li stále trvati na starých, nesprávných tvrzeních, nedostaneme se ve sporu prosodickém ani o krok dále. Kdo chce českou časomíru brániti časomírou řeckou, měl by provésti důkaz, že novější názory o povaze starořeckého přízvuku jsou nesprávné, jinak řečeno, měl by dokázati, že přízvuk starořecký byl týž, jako český. Kdo toho nečiní a opakuje jen stará, nesprávná tvrzení, ten jen jiným práci stěžuje, ukládaje jim, aby zbytečně opět a opět taková tvrzení vyvraceli. Latina arci měla týž přízvuk jako čeština, a proto pro ni řecká prosodie časoměrná se nehodila. Starý verš latinský (*saturnius*) byl však přízvuchný; lid veršoval přízvuchně, a stará prosodie přízvuchná v době císařské, jak známo, zase ožila. Chybný krok římských básníků, způsobený nerozvážným a slepým následováním Řeků, nemůže býti nám přece důvodem, abychom také básnili časoměrně. Rovněž není správné staré a mylné tvrzení, že v němčině jsou časoměrné verše nemožné. I Němci skládali kdysi verše časoměrné (a vedle nich i jiní národové), ale velmi záhy se z té časoměrné horečky vyhojili. O tom všem bude podrobněji vyloženo v druhé části mého článku.

Dále mluví spis. o tak zvané posici mezislovní a zase tu opakuje staré a nesprávné tvrzení, že v té příčině liší se latina od řečtiny, že prý latina na rozdíl od řečtiny této posici se vyhýbá. Také tomu není tak, jak je nyní dobře známo (i o tom zmínil jsem se již častěji, a také ve své *Rhythmice*, str. 38). Že

se taková klamná mínění u nás drží, svědčí jen o tom, že se u nás málo čte. Jsem hotov k jakékoliv diskussi o prosodii a po případe i rád ji uvítám; ale prosím, aby ti, kdo k ní mají chuť, obeznámili se poněkud s odbornou literaturou novější. Jinak vzbudí — ne mou vinou — taková diskusse snad mnoho osobní hořkosti, ale k cíli nepovede.

Že se nepřipouštěním mezislovní posice zamezí, aby poslední nejméně přízvučné slabiky nedostávaly iktus rhythmický, a že se tím neshoda přízvuku s časomírou poněkud zmírní, připouštím. Ale neodstraní se docela. Je to tedy lék velmi problematický; ucho české uráží tak dobře na př. nenesli s přízvukem na poslední (o - -), jako nenesli (o - o) s přízvukem na druhé. Obojí není české.

Vylučování obojetnosti při veršování časoměrném, jež spis. schvaluje, je zcela libovolný nápad Sušilův. O něm také ještě promluví.

Pak následuje časoměrný překlad Horativých ód III. 3, IV. 2, IV. 7 a epod. 1.

V druhém oddíle podává spis. ukázky překladu přízvučného. „Zaváděti v překladech básnických spisů staroklassických na- skrze prosodii přízvučnou nevidí se mi z té příčiny, že nelze na základě přízvuku všechny rozměry antické úplně věrně napodobiti“ (str. 10). Spis. volil by prosodii přízvučnou pro řady jambické, trochejské a pro strofy alkajské. Ale již v strofě sapfické činí prý caesura obtíže a rovněž v hexametr. Rád uznávám, že tomu, kdo chce úplně věrně napodobiti některá metra starověká, staví se v cestu značné obtíže. Ale což pořád budeme státi na zastaralém stanovisku, že při překladu třeba metrum originálu podati úplně tak, jak je v originále, ať se duchu našeho jazyka přičí ať nikoliv? Podivno, že tato nemístná úzkostlivost objevuje se jen u překladatelů z latiny a řečtiny. Jinde jí není. Abych uvedl konkrétní příklad. Španělé počítají ve verši slabiky a hledí jen k tomu, aby na konci řady shodoval se přízvuk slovný s rhythmickým. Za to vedle rýmu užívají hojně i assonance, a to na př. tou měrou, že touž assonanci (na př. assonanci vokálů *a* a *o*) provedou v několika stech veršů za sebou. Kdo by je v tom chtěl a mohl následovati? Provedli bychom takové assonance v tolika verších? Nikomu se to nepodaří, chce-li překládati jen poněkud přirozeně. A líbil by se nám verš, který pouze slabiky počítá? Zajisté nikoliv; přičí se našemu dávnému zvyku. *)

*) Z té příčiny jsem v překladě Calderonova *El mágico prodigioso* změnil verš v čistě přízvučný a pouhých assonancí jsem nedbal. Co verš český nedbáním assonancí ztratil, na druhé straně přesnou přízvučností nabyl. Ať se někdo pokusí překládati tyto verše úplně věrně, a pozná, jaké se mu zrodí nechutné monstrum.

Požadavek této „úplné“ věrnosti metrické v překladu jest týž, jako požadavek — u nás často zachovávaný — úplné doslovnosti překladu. Jako není věrný překlad, jenž je úplně doslovný, nýbrž jen ten, který správně tlumočí ne slova, nýbrž myšlenky originálu, třeba slovy docela jinými, tak zase není věrný se stránky metrické jen ten překlad, který každou slabiku dlouhou překládá dlouhou a krátkou krátkou, nýbrž i ten, který je sice třeba volnější, ale přece zachovává rhythmus verše. Jsou na př. v řečtině kola tohoto způsobu:

— — — — —

Ta přízvukně nelze přeložiti jinak, než-li čtyřmi jednoslabičnými silně přízvuknými slovy (a to by vždy nešlo), když totiž chceme zachovati tento tvar taktů. Ale kdo nás nutí zachovati tento tvar taktů? Rhythmicky jest — — — — (po případě — — — —), a rhythmus zůstane týž, přeložíme-li toto kolon tímto způsobem: — — — — —; jen tvar taktů se změní.

Kdo myslí, že překlad je metricky věrný, když přeloží každou slabiku opět slabikou, může se někdy velmi klamati. V řadách jambických v tragoedii a komoedii řecké často vyskytá se kolon — — — —, které se u nás při překládání přízvukném překládá stále slovem jednoslabičným a dvouslabičným. Zcela chybně. Toto kolon (— — — —, ne — — — —) při překládání přízvukném musí se přeložiti buď třemi jednoslabičnými slovy, z nichž poslední dvě jsou silně přízvukná, nebo zaměnění v stejné oprávněné kolon — — — —. Každý jiný překlad je rhythmicky nevěrný.

O tom všem vyložím na svém místě podrobně. Kdo zná řeckou rhythmiku a metriku, ten přeloží všechny řady řecké rhythmicky věrně, třeba nedržel se všude týchž tvarů taktů; ten, jehož celé umění metrické záleží v tom, že dovede odlišiti dlouhou a krátkou, bude, jak jsem přesvědčen, vždy horovati pro prosodii časoměrnou, poněvadž se při ní z metriky nemusí uměti skoro nic.

Caesura „mužská“ v třetím taktu sappického verše není nezbytným požadavkem rhythmickým a může býti dobře zastoupena caesurou „ženskou“, kde v originále vůbec caesura je; caesury v hexametu jsou všechny možné a mohou býti i velmi rozmanité. Ani v řeckém hexametu není caesura tak neobyčejně rozmanitá, jak se bájilo a dosud bájí. Kde slovo končí uprostřed taktu, tam proto není ještě vždy caesura (v. mou Rhythmiku, str. 138). A nebudou-li v českém hexametu caesury tak rozmanité, jako v řeckém, co na tom?

Jde o to, co je lepší: zdali hexametr s velmi rozmanitými caesurami, kterého nikdo, kdo metrického schematu nezná, nepřechte (rhythmus má přece znamenati i ten, kdo rhythmického schematu

nezná, jako jej znamená v hudbě i nehuďebník), a který přiči se českému sluchu, či hexametr, který sice nemá té rozmanitosti caesur, ale, ježto dbá přesně přízvuku, znatelný je svým rythemem i tomu, kdo o něm ničeho dosud neslyšel. Já volím jen druhý případ.

Trocheje místo daktylů nerad by spis. (str. 10 n.) do přízvukných hexametřů připustil. I německé hexametry prý následkem této vady kulhají. Podivno, že my se o to staráme. Němci um nekulhají. Ale to vše je nesprávné, jak jinde vyložím. Připomínám tu pouze tolik: spis. míní, že přízvukný daktyl je stopa čtyřdobá, trochej trojdobá, a že nelze jednu klásti za druhou, jako nelze v hudbě klásti takt $\frac{2}{4}$ za $\frac{3}{4}$. To poslední je sice pravda; ale což lze v recitovaných verších mluvit o přesných taktech? Již Řekové to věděli, že nelze (v. mou Rhythmiku, str. 33), ale my toho dosud nevíme. Ani stopy veršů časoměrných nerovnajší se co do přesnosti taktům hudebním, jak také již mnou a prof. F. Marešem vzhledem k češtině bylo dokázáno.

Spis. přidává k svému výkladu překlad přízvukný Horatiových ód III. 1, IV. 11 a epody 13 a 7. Formálně (k věcné stránce jsem nehleděl) je překlad tento dokonalý. Spis. šetří přízvuku velmi přesně (chyba jest jen v ep. 7. 6, kde zapálil měreno dle starého zlovyku $\cup - \cup$). Místo další chvály uvádím tu dvě strofy tohoto překladu; strofu alkajskou ze str. 11:

Mám v zášti světskou cháttru — a vzdal se teď!

Vy strážte úst svých: zpívati jinochům

a pannám já kněz Uměn počnu

básně, jichž neslyšel dosud nikdo

a strofu Archilochovu druhou (str. 13):

Strašlivá vichřice již nám zastřela oblohu; v dešti

a sněhu sstoupá Juppiter; moře i lesiny zní,

thracký jak Aquilo zuří; my příhodné užijme doby,

již dnešek skýtá přátelé; dokud v nás čilá je krev atd.

Nečtou se tyto překlady lépe než sebe věrnější časoměrné? Zajisté, a to proto, že šetří **české výslovnosti**.

V třetím oddíle uvádí spisovatel dvě ukázky překladu časoměrně přízvukného. Zcela dobře zamítá takové spojování přízvuku s časomírou, jaké prováděl Čelakovský, připouštíže slabiky dlouhé tam, kde má státi přízvukná. Zcela správně soudí tu spisovatel, že to není vlastně slučování časomíry s přízvukem, nýbrž nahrazování přízvuku délkou, které ruší českou výslovnost. On pokládá za verše časoměrně přízvukné ty verše, v nichž slabika přízvukná je zároveň dlouhá (a to, jak z ukázek patrné, dlouhá přirozeně nebo polohou). Takové slučování časomíry s přízvukem

jest vskutku možné; pokusil se o ně (jen málo odchylným způsobem) již r. 1802 Puchmayer (v. Listy fil. XX, str. 345 nn.). Ale i při tom způsobu veršování je nutno šetření přízvuku bez výjimky. Spis. dopouští se odchylek, které omlouvá nesebností také veršování; měří na př. báslivých zad - 0 - 0 m. - 0 0 -, umřítí, nebéře, nebesko 0 - 0 právě jako Čelakovský, proti němuž dobře o něco výše polemisuje. Měří tak sice ještě dosud mnozí naši básníci ze starého zvyku; je to ještě jeden z neblahých následků velebených u nás „Počátků českého básnictví“. Ale správné to není. Kdo metrické schema básně zná, ten arci vysloví slova, proti přízvuku měřená, odchylně a vyhoví metru. Ale co kdo schematu nezná? Ten přece má také rhythmus znamenati, a to dle správného vyslovení! A co si počne i metricky vzdělaný čtenář ve verších, kde se takty mění? Jak pozná, kterak má čísti, aby vyhověl metru, když mu nesprávným přízvukováním slov běheme možnost, aby rhythmus poznal?

O tomto způsobu veršování pojednám rovněž. Jím by se zajisté daly leckteré nedostatky čistě přízvukných veršů odstraniti; ale nutný ten způsob není, za to však velmi obtížný.

Když spis. tak velice nepřeje trochejům, stojícím místo daktylů v hexamtru, zkusíš skládati takovéto časoměrně přízvukné hexametry, ale s bedlivým šetřením slovného (hlavního i vedlejšího) přízvuku a také přízvuku větného. Viděli bychom aspoň, máme-li se při překládání antických meter řídití přízvukem bez ohledu na délky či s ohledem na ně. Ale musilo by se hleděti k délkám přirozeným. Polohové délky nebývají v češtině dle měření mého a Marešova značné.

Ke konci přidává spis. moderní, rýmované přebásnění některých ód Horatiových, velmi volné, ač pěkné; spis. jest si vědom, že jsou to vlastně básně nové na themata Horatiova, pouhé ohlasy jeho básní. Pravý Horatius to již není.

Proč spis. k těmto ukázkám různého způsobu veršování volil různé básně Horatiovy, toho dobře nechápu. Právě za příčinou srovnání měl tímto trojím způsobem přeložiti básně tytéž.°)

Josef Král.

*) P. Otakar G. Paroubek vydal ve výroční zprávě o c. k. střední škole na Malé straně v Praze za školní rok 1893 druhou část svého pojednání „K dějinám českého verše“. Proti mé recenzi první části tohoto pojednání brání se p. Paroubek na str. 3 v pozn. tím, že mu bylo k dispozici jen několik stránek (jakoby bylo možno vyvarovati se chyb jen v dlouhém pojednání!) a také sem tam ve svém pojednání tím způsobem, že tvrzení svá bez vyvrácení mých námitek prostě opakuje. Řekl-li jsem na př., že zavádění nových značek pro slabiky přízvukné a nepřízvukné místo starých (- a 0) je zbytečné, poněvadž to vskutku zmatků nepůsobí, tvrdí p. Paroubek opět bez důkazu, že to není zby-

Jaroslav Štastný: Styky Athen s Alexandrem Velikým před výpravou jeho do Asie. (Výroční zpráva c. k. vyššího českého gymnasia na Novém Městě za školní rok 1891—1892). Str. 23.

Týž: Studie o při Harpalské. (Zpráva cís. král. vyššího gymnasia v Žitné ulici v Praze, 1893). Str. 20..

Obě monografie úzce spolu souvisí, dotýkajíce se doby politického působení Demosthenova. Nežli naznačíme výtežek jich obou, připomenouti musíme předem, že obě vynikají i důkladnou znalostí pramenů a literatury příslušné, i strážlivým a pečlivým uvažováním důvodů různých výkladů i zpráv starověké tradice. Právě proto pak, že p. spisovatel i s prameny i s veškerou důležitou literaturou se obeznámil tak, jak modernímu badateli jest třeba, vysvětluje se, že v posuzování působnosti a povahy Demosthenovy nalézá se na moderním stanovisku, jež sice má ještě dosti odpůrců, jež však znenáhla, třebaš modifikacemi, nabude náležitého uznání všech znatelů. Kdežto zajisté starší a především filology hájený názor líčil Demosthena jako vzor veškeré ryzosti a protivníky jeho žrel ve světle, jež vrhl na ně Demosthenes ve svých demagogiích, v novější době studiem pramenů ostatních, zejména studiem historického podání dějin doby Demosthenovy, jakož i řečí odpůrců velikého Atheňana, počalo se hlásiti mocně hledisko opáčné, s něhož nejevil se Demosthenes tak bezúhonným, Filippos tak nepoctivým a krutým nepřítelem Athen, ani Aischines a ostatní přívrženci makedonské politiky tak zrádnými a ničemnými, ba ani Isokrates tak krátkozrakým, jak dříve bývali líčeni. Snad se zašlo tu opět do extrémů, snad i poněkud příliš benevolentní jest výrok p. spisovatele (I, str. 22 n.): „Konečný úsudek o poměrech mezi Filippem a Atheňany před nastoupením Alexan-

tečné, poněvadž to zmatky působí, odsoudil-li jsem Stacha, tvrdí zase p. Paroubek, že Stach byl muž klass. vzdělání a přední (!) básník tehdejšího Parnassu atd. To není polemika, a proto si dále těchto tvrzení p. Paroubkových všimati nebudu. Z chyb, které jsem p. Paroubkovi vytkl, uznává jednu za věcný omyl a děkuje p. kritikovi ve Fil. Listech roku tohoto, že ho na ni upozornil. P. kritik ve Fil. Listech roku tohoto děkuje zase navzájem p. Paroubkovi, že aspoň tuto chybu uznal; ostatní uznají jiní. P. Paroubek v prvním svém pojednání mluvil o RK tak, jakoby jej pokládal za podvrh, a tento jeho výrok jsem s potěšením vytkl. V té věci jsem mu však ukiřdíl, a křivdu tu tuto napravuji. Z tohoto pojednání je patrné, že v RK (zdali také v RZ?) pevně věří. Při tomto jeho stanovisku je mi jenom nepochopitelné, proč nevyvrátil tvrzení, o němž se zmiňuje na str. 28, že srbský verš 10slabičný (jímž psán RZ a větší část básní RK) pochází teprve z polovice XVIII. věku. Nebo p. Paroubek zajisté dovede posouditi, co toto tvrzení, je-li správné, znamená pro RK a RZ. — K pojednání samému vrátím se v druhé části svého pojednání o prosodii české.

drovým nemůže pro objektivního pozorovatele býti jiný, než že Filipp byl skutečně dobrodincem Athen a že mohli býti v Athenách politikové, kteří bez sobeckých zřetelů, z přesvědčení odporovali co nejuzší přílnutí k Makedonii“; tolik však jest jisto, že, srovnáme-li a uvažujeme starověké zprávy o době této, v podrobnostech dospějeme často k alternativě: buď jest věc tak, jak nám ji líčí Demosthenes, a pak musíme přiznati nesouhlas, ba leckde přímý odpor ve zprávách, aneb nesmíme předem vycházeti od ideální představy o řečníku tomto a jí podřizovati všecko ostatní, nýbrž nejprve náležitě kriticky uvažovati, co nám podáno zprávami starověkými, a odtud teprve sestrojovati si obraz povahy a činnosti Demosthenovy, jakož i obraz celé doby. Čím dále moderní bádání postupuje, čím více známe zpráv (jako na př. se stalo objevením zlomků Hypereidových), tím více mizí nesouzvuk ze starověké tradice, a před duševním zrakem naším vynořuje se obraz doby Filippovy a doby jeho nástupce, odchýlný od dřívějšího. Již není třeba, abychom ve všem zřeli Filippa jako krutého, necitného despota, jehož cílem jest především záhuby Athen, abychom podezírali makedonskou stranu, že smýšlení její řízeno bylo vždy a stále zlatem Filippovým; ale arci také Demosthenes jeví se nám méně sice ideálně, ale za to tím přirozeněji jako člověk, jenž též podléhal slabostem, jako politik, jenž právě tak leckdy neštítal se prostředků méně pěkných, jako ne vždy vystíhal se drsnosti v útocích na protivníky, jako stranník, jenž sice poctivě hájil své přesvědčení, ale neprozkoumal je vždy a leckdy neosvědčil se příliš prozíravým; zkrátka jako člověk s rozličnými slabostmi, ale při tom přece s tolika dobrými vlastnostmi, že vždy buditi bude úctu objektivního posuzovatele tehdejších poměrů. A v tomto mínění nás jen utvrditi mohou pěkné a promyšlené práce p. Šťastného, jichž jádro chceme podati nyní.

1. Atheňané seznámili se s Alexandrem, když mu bylo asi 10 let, a již snad z této doby datovala se nenávisť Alexandrova k Demosthenovi (pro jakési úsměšky řečnickovy). Po bitvě Chaironejské mezi vyslanci k Atheňanům nalézal se také mladý králevic, a poněvadž překvapil všecky i mírností podmínek otcových i vlastní vlídností, obdržel, jako Filippos, veřejné pocty. Nicméně strana protimakedonská neumírnila se v nenávisti své k dynastii makedonské a, jak se jeví ze známého návrhu Ktesifontova, nabyla v Athenách vrchu. Dokonce pak odvaha její vzrostla po náhlé smrti Filippově: tehdejší počínání Demosthenovo jednomyslně již za starověku i od novějších badatelů se odsuzuje. Arci svedla Demosthena nespokojenost v některých obcích řeckých a pak nepořádky v královské rodině, ale záhy se objevilo, jak on i jeho strana podceňovali Alexandra. Ten přitáhl z nenadání k Thebám a způsobil obrat ve smýšlení v Athenách, že k němu vysláno poselstvo, v němž se nalézal zprvu i — Demosthenes. Zpráva o tom

třeba vysvětliti asi tak, jak soudí p. spisovatel, že Demosthenes zprvu se zdráhal vzíti na se úřad poslance, ale pak (snad doufaje, že ukrotí hněv králův) přece jej přijal, avšak na cestě se rozmyslil a domů vrátil. Mír, jenž asi hlavně příčiněním Demadovým byl docílen, nejspíše podstatně se nelišil od předešlého míru s Filippem, ale neodstranil opozice. Záhy, když Alexandros se nevracel dlouho ze své výpravy do Thrakie a Illyrie, a Peršané činili pokusy podplácením způsobiti vzbouření v Řecku a tak nebezpečnosti své odvrátiti, vypravil se Demosthenes na Peloponnesos, aby získal jeho obce proti Makedonii; tím arcí vzbudili Atheňané u krále podezření, že chtějí odpadnouti. Ale pád Theb zase přivodil změnu v Athenách, a na návrh Demadův zase žádali za mír Alexandra, jenž vyžadoval vydání hlavních odpůrců, aby byli postaveni před soud, nejspíše amfiktyonů. Kolik jich mělo býti vydáno, jest nejisto; zprávy mluví o 8—10 mužích. Ač tento požadavek Alexandrův nebyl příkrý, přece působil v Athenách bouři nevole; lid obrátil se — jest to charakteristické — v této době k Fokionovi, a ten radil k vydání. Než intervencí Demadovou (arcí dobře zaplacenou) přestal Alexandros na vypovězení Charidema, a vyšetřování proti řečníkům neprovedeno.

2. Dle mínění p. spisovatelova Demosthenes po té oddal se tiché resignaci aneb dokonce, jak soudí Beloch, slíbil Alexandrovi, že proti němu nic nepodnikne, a tím si právě vykoupil prominutí trestu. Z toho pak snadno vysvětlíme si hned na př. počínání jeho v processu Harpalově. Harpalos, uprchnuv asi v prosinci r. 325 z Babylona, přišel do Athen, s nimiž ode dávna byl v přátelských stycích, na počátku r. 324, ale Demosthenovým příčiněním nebyl vpuštěn. Za nedlouho však, ještě v první polovici toho roku, pokusil se znovu o přístup do města a pro svou osobu ho také dosáhl; i počal pak všem, o nichž se domníval, že jsou odpůrci Alexandrovi, rozdávatí peníze. Ale záhy dostavilo se poselstvo Alexandrovo, a Demosthenes zase z resignace učinil návrh, aby peníze Harpalem přinesené uloženy byly na akropoli pro krále. Summu jich udal Harpalos na vyzvání Demosthenovo na 700 talentů, ale shledalo se, že asi polovice jich schází. Brzy potom Harpalos z vězení prchl; bylo sporno, zda s vůlí a vědomím Demosthenovým. Nyní však, jak spis. soudí, jest věc jistá, že s jeho vědomím, poněvadž (zejména zlomky Hypereidovými) zjištěno jest, že po uvěznění Harpalově přijal Demosthenes z Alexandrových peněz 20 talentů, jak to vyšetřil areopag, jemuž na vlastní návrh Demosthenův přiděleno bylo celé vyšetřování. Proč je přijal, nejisto; nejspíše jich chtěl užiti jako theorik k získání a udržení lidu. Nález svůj areopag asi odevzdal thesmothetům, a ti zavedli *γραφὴ δόρων* i předložili ji v tomto případě sboru 1500 soudců; mezi *συνήγοροι*, jak víme, nalézal se také Hypereides. Demosthenes dle p. spis. se dostavil k soudu, hájil se řečí, jejíž

titul asi jest dochovaný titul *πρὸς ἡγεσίους*, i odsouzen byl k peněžitě pokutě. Nemoha však prý ji zaplatiti, uvržen byl do vězení, z kterého prý unikl.

Toť v hlavních rysech obsah obou pojednání. Musíme pouze dodati, že nezmínili jsme se při tom o § 5. první monografie, jednající o době, kdy proslovena byla Pseudodemosthenova řeč XVII., a o § 1. druhé, obsahující rozbor chronologie záležitosti Harpalské, jejíž přehled nalezne čtenář nejlépe v poznámce 12 b.

V jednotlivostech bychom ještě vytkli, že právem v prvním pojednání, str. 20 n. opírá se spis. mínění, jakoby Demosthenes byl poskytl mimořádný dar ze svých peněz tehdá, kdy byl vrchním úředníkem finančním (*ὁ ἐπὶ τὸ θεωρικόν*). Na str. 19 pozn. 13 mohl odpadnouti citát z Arriana 7, 9, 5, poněvadž týká se Alexandra, a možná z něho jen nepřímou vysuzovati také titul Filippův. Nelíbí se nám v druhém pojednání, že poznámky jsou teprve na konci a ne hned při textu. Rovněž nevidíme příčiny, proč tamtéž na str. 17 některé doklady pro touž věc citovány jsou v originále, jiné v překladě. Chyb tiskových není mnoho; v druhém pojednání tištěno je stále Thirlwall (místo Thirlwall), na str. 10 pak „v zápletcích zahraničních“, ostatní týkají se většinou přízvuku řeckých slov, jako na př. *κοινὴν* (I, str. 29), *Ἀθηναῖα*, *Ῥωμαίων*, *φυγόντος*, *Ἀθηναίων*, *πλείονα*, (II, str. 16), *Ἀρπαλον*, *φυλλάτessθαι*, *Ῥωμαίων* (II, str. 17), *ἐαυτοῦ* (II, str. 18), *κρίνεται* (II, str. 20) atd.

F. Čáda.

František Vávra: Aratos, náčelník spolku achajského. (Program c. k. gymnasia v Písku na r. 1892). 21 str.

Po krátkém úvodě, v němž vytýkají se hlavní momenty dějin spolku achajského před Aratem a jeho zřízení, následuje výpásání činů Aratových. Pojednání toto patří k onomu druhu, jenž, jak se zdá, v programové naší literatuře historické veliké oblibě se těší: spisovatel nejde o vytčení a rozřešení nějakého problému nebo aspoň o přehled dosavadního řešení a o sebrání příslušných dokladů, nýbrž, nevšímaje si kontrovers (v celém pojednání není ani jediného citátu z pramenů!), podává jen parafrázi toho, čeho se dočetl v příručných knihách. Myšlenky někdy skoro jen volně přeloženy; konec práce na př. vzat z Webra III², 344 i s citátem Schornovým.

Referent vyslovil již pochybnost o prospěšnosti pojednání toho druhu (viz Listy filol. r. 1891, str. 461) a rovněž i tuto musí opakovati, že při práci přítomné nebylo šetřeno ani požadku, při každé vědecké práci nevyhnutelného, aby totiž užívano bylo literatury pokud možno nejnovější. V seznamu pramenů (!)

neshledáváme ani díla Droysenova (*Geschichte des Hellen.* III, 1, 410 nn.), o nejnovějších dílech ani nemluvíc.

Že takto spisovatel leckdy přidržuje se mínění zastaralého, nemůže býti s podivením. Tak na str. 11 mluví se o radě ve spolku achajském, ač jest vůbec existence její sporná (Gilbert, *Handbuch der griech. Staatsalterth.* II, 115), o hlasování ve sněmu soudí se nyní, že dalo se po obcích (*ibid.* 117). Slova Thukydida (III, 94), o nichž zmiňuje se spisovatel na str. 4, vztahují se jen k jednomu kmenu aitolskému a jsou pronesena s pochybností. Na téže stránce vynecháno při dějinách achajského spolku, že byl Alexandrem Velikým zrušen (Gilbert II, 107).

Práce nemá tedy ceny vědecké, nicméně psána jest dosti obratně a poskytne tomu, kdo nemůže sáhnouti k novějším spisům cizojazyčným jakýs takýs obraz o zajímavé této době hellenských dějin. Mnohem větší ovšem zásluhu o literaturu naši by si byl spisovatel zjednal, kdyby, použiv lepších pomůcek a lepší metody, byl spracoval své thema na základě pramenů.

Jaroslav Štastný.

Příspěvky k české etymologii lidové. Sepsal *J. Černý*, říditel reálného a vyššího gymnasia v Roudnici. V Praze. F. Šimáček, 1894 (Knihovna Českého Lidu. Pořádají dr. Lubor Niederle a dr. Čeněk Zíbrt. III.).

O p. sp. bylo známo od delší doby, jednak z tištěných ukázek, jednak od jinud, že se obírá prací o české etymologii lidové; a když oznámen byl konečně spis jeho pro Knihovnu Č. L., očekávali jsme jej ne bez žádostivosti. Budiž řečeno hned, že — dle mínění ref. — spis sám značně sklamal naděje, jež předchozí jeho oznámení vzbudilo.

Zdá se, že sp. sám nedopracoval se dosti určitých pojmů o předmětu, kterým se obíral. Úvod, který šťastně se počíná živým příkladem lidové etymologie, vzatým z jedné povídky Hádkovy, aspoň nepodává jasného výkladu, co asi máme si mysliti při slově „lidová etymologie“, a v provedení samém najde bedlivější čtenář, který neobmezuje se pouhým mechanickým čtením knihy, tolik věcí mezi sebou různých, že odlože knihu, jistě si položí otázku, co že vlastně ta lidová etymologie jest? Četl v knize, jak lid (často i jednotlivec) to neb ono slovo si vykládá, jak to neb ono slovo, nejčastěji původně cizí, v našem jazyce se změnilo svým zněním nebo významem, čte n. p. i že nynější Perštýn jindy se jmenoval ulicí Martinskou (36), že naši předkové pěkným grošům po mincmistrovi Zmrzlíku ze Svojšína říkali *zmrzlíky*, což Stránský vykládá tak, že se leskly jako hladina ledová (85), a bůh ví co vše nakupeno podlé sebe bez ladu

a skladu (nejpoměchanější je snad v té příčině výklad rozličných místních jmen, 32 n.), tak že snad odloží unavením knihu ani jí nedočta. Pravíme, že vše jest nakupeno bez ladu a skladu. P. sp. ovšem materiál rozdělil, mluvě nejprve o jmenech podstatných (zvl. pak o vl. jmenech osobních, a jiných kategoriích významových), a pak o jiných třídách slov, a rozdělení toto bychom si dali líbiti, kdyby vykládal jen události z historie jazyka, které by aspoň v podstatě byly různými zjevy téhož procesu jazykovtorného: při vnitřní nestejnosti ukazů, jimiž p. spisovatel se obírá, jež často prostě konstatuje ani jich nevykládá, zvolené dělčko je úplně nemístné, a lad jím docílený je jen zdánlivý. Uspořádání knihy činí dojem asi takový, jakoby někdo líčil zvukové změny tak, že by neroztřídiv jich dle momentů ze zvuků samých vyplývajících v kapitole jedné sebral rozličné změny zvukoslovné týkající se substantiv, v jiné změny na adjektivě atd.¹⁾

Alé p. sp. nejen že neroztřídil obsah pojmu lidové etymologie, — rozdělení, jež činí se na str. 6, nestačí a nelze ho provésti, ani ho p. sp. neprovedl proto, „že hranice mezi oběma třídami příklon není vždy určitě vymezena“ (23: důvodu prvnímu, „že by velké množství případů sem spadajících veškeru přehlednost učinilo nemožnou“, přiznávám se že nerozumím) — není si ani, jak se zdá, vědom dobře rozsahu jeho. Aspoň beze vší poznámky umístil ve svém spise hojnost výkladů, které s lidovou etymologií nemají ničeho činiti; tak n. p. vykládá etymologicky celou řadu slovanských jmen osobních (patřila by sem jen ona, jimž lid nesprávně rozumí), uvádí zkráceniny jejich i jmen křesťanských (*Petr* — *Pech*, *Pešík*, *Pešek*), uvádí spoustu slov původem cizích, jichž znění často se změnilo, ne však působením lidové etymologie, t. j. přichýlením k nějaké známé skupině slov, často však i zůstalo bez podstatných změn, atd.; jsou části, a sice velmi časté, v této knize, v nichž skutečná etymologie lidová takorška mizí v záplavě jiných věcí. Ovšem, slovem „příklona“ se v knize neskrbí: mluví se o „příkloně“, kde neviděti, k čemu se slovo příklonilo; dokonce nerozumíme n. p. slovům, že *ajnpalet* n. *ajnpalec* (o obuvi) je „příklona na něm. einballig“ (65), anebo že *pakdž* „příklání se na dvě cizí slova, něm. Pack a fr. bagage“ (81). Ve spise Ů-ého se slovo příklona tak často a při tak různých příležitostech opakuje, že se skoro zdá, jako by bylo p. spisovateli jakýmsi dosti bezbarvým heslem. A přece zase mluví se o „spodobení zvukovém, které již ani příklonou nazvati nelze“ (7), rozdíl, jenž ani zde není blíže

¹⁾ A p. sp. vl. spronevěruje se svému dělčtu ještě, když oddíl o substantivech dělí dle významu věcného i v kapitoly n. p. o pojmech náboženských, o zbraních a výrazech vojenských. Proto n. p. se stalo, že v kapitole o pojmech náboženských, tvořící část oddílu o substantivech, je řeč o sl. *biřmovati*, *žehnati*.

vysvětlen, ani nevyplývá z užívání slova „příklona“ ve spise samém.

Schází tedy spisu přítomnému náležité vyměření pojmu, o něž jde, chyba, jež mnoho při spise tomto zaviniła. Nikdo se nebude diviti, že o některých zvláštních případech „lidové etymologie“ — pokud patří k „lidové etymologii“ vůbec, bylo by ovšem teprv blíže vyšetřiti — není řeči soustavně vůbec, ač doklady jich roztroušeny jsou též po knize; byla by zasluhovala zmínky n. p. pseudokomposice (a nesprávná dekomposice, chceme-li ji sem klásti), úplné identifikování jmen různých (n. p. pražské označení *gramatická* harmonika = *chromatická* a j.; též *Tovačov* = *Vácov* 29 sem patří) a j. Toto identifikování, t. j. úplné vyrovnání vnější formy, patřilo by do prvního odstavce str. 17, který se počíná slovy „hojné a zajímavé příklady mají svůj původ v homonymii“; ovšem zdá se mi, a snad i p. sp. by přisvědčil, kdyby o věci poněkud přemýšlel, že by lépe bylo mluvit o homonymii, způsobené příklonou.

O etymologii lidové smíme mluvit s jistotou jen tam, kde nalézáme patrně její stopy ve změně znění nebo významu slova²⁾. Zajisté jazyk pojívá — právem neprávem — i slova, aniž takové stopy spojování toho vzniknou; ale zde jest již nesnadno faktum toto s určitostí konstatovati. Mimo to činiti jest zde s velikými rozdíly individuálními: dítě, jak z otázek jeho lze často poznati, cítivá příbuznost mezi slovy, jež dospělému ani ve snách by se nezdálo pojiti. Právě, jako z dětských úst slycháme útvary analogické, jichž u dospělého nedovedeme si pomyslit. Takovéto individuální věci jsou a zůstávají individuální; žádný grammatik a p., slyší-li z úst dětských vokativ *pesu* (= *pse*), neuvede tvaru toho v mluvnicki skutečného jazyka českého. Leda že by se ho dovolával jako instruktivního příkladu, ilustrujícího působení analogie. Zdá se nám, že p. sp. má ve spise svém až příliš hojně „příklon“, které v duši průměrně vyvinuté asi neexistují. P. sp. myslí n. p., že „*pěstovati* laik spojí se sl. *pěst*“ (17), anebo, abychom měli příklad, kde se vyjadřuje určitěji, z *praeceptor*a „učinila si mluva lidu *plecektor*a s příklonou buď na *plece* nebo *plácání* metlou, při čemž se nesmí ani *ceknouti*“ (43). Měli bychom skoro chuť, zeptati se p. řed., zdá-li se mu vážně, že je pravda, co nám n. p. zde napsal? Dovedeme si představití humoristu, který výklady podobné si tvoří k vůli vtipu; dovedeme si představití n. p. i učitele nebo vy-

²⁾ Stopy etymologického spojování slov mohou býti i jiné, jevící se n. p. zvláštními názory, pověrami a p. (srv. u Č-ého výklady na str. 54); lež ve věci samé, že takovéto stopy objevují se jen za zvláštních okolností. Jiného něco je skutečné etymologizování lidové; n. p. výklad jm. *Dymokury* z *dým* a *kouř* (29), — rozdíl, jehož p. sp. není si dosti určitě vědom.

chovatele, jenž svým nekáráncům hrozí, že jim ukáže, proč se jmenuje pěstounem; ale že by slovo to v *lidu* mohlo vzbuditi představy, na něž ukazuje p. sp., představití si nedovedeme, a kdyby v lidu našem provedeno bylo v této příčině jakési obecné hlasování, pevně myslíme, že by p. sp. nepřisvědčilo. Kdyby p. sp. měl opravdu jen něco málo toho rozhledu jazykozpytného, jaký při něm nalezla jedna z pochvalných úvah o jeho spise, hravě by vyložil slovo *plecektor* z *praeceptor* beze všeho násilí, totiž tak: *r* změnilo se v *l* podle známého pravidla (v slovích přejatých, která mají dvě *r*, mění se jedno v *l*, na př. *legruta*, *legrace*, *lejštro*, *falář*, *delektor* atd.), a místo *-ptor* vzalo se *-ktor* analogií podle slov obecně známých a užívaných *faktor*, *doktor*, *derektor* a p. To je výklad evidentně jistý každému, kdo má trochu „rozhledu jazykozpytného“, a je to výklad zajisté bez násilí; naproti němu je výklad p. Č-ým podávaný samé násilí, a jen svědectvím naprosto nevědecké snahy, sehnati à tout prix něco nových „příklon“.

Takovýchto pak příkladův a násilností, jež nemají základu jinde než v této snaze p. sp., je v jeho spise celá řada. Tak n. p. prý rčení „*míti na někoho s kopce* . . . zhusta se rozumí jako *míti skopce*, při čemž se pomýšlí na trkání“; podobný homonym vyskytá se prý ve vazbě „*praštití někým o zem a vozem*“ (21); při slově *kostel* prý „lid pomýšlí na „kosti“, které tlejí na hřbitově“ . . .; totéž platí „o *kostelníkovi*“; v slově *epištolá* slyší se prý *piš*; sl. *řehole*, *řeholník* prý upomínají na „*proholenou pleš*“ (40); při slově *biřmovati* se zdá p. sp., „že mnozí biřmovanci, majíce na mysli jemný políček, jímž tento obřad se končí, pomní na *bití*“ (42); „*apatyka* dle rozumu lidu, tuším, souvisí s *apetytem*“ (48); „*papoušek* kloní se ku slovesu *papati*“ (51); „ve sl. *bažant* . . . cítí snad lid sl. *bažiti*“; *štěnice* m. *stěnice* prý podlé *štípati* (52); „*erteple* vzbuzuje bezděky představu *tepla* sálajícího z bramboru čerstvé uvařeného“ (59); v *kaprálovi* naši nováčkové prý vždy „viděli toho, kdo je *pral*“; „něm. *Invalidenhaus* lid si předělal ve *valethauz*, jako že ten, kdo se tam octne, dává světu *vale*“ (69); *prýčka* má prý znění od sl. *prýč* (70); „lid *obruč* pokládá za tvar zvukodobný vedený od *bručeti*“ (71); „*šuple* . . . se *suplikou* stojí v podobném příbuzenství jako *řarmara* a *řarmark*“ (72); *káže* (*gage*) říká lid prý s příklonou na *kázati* (86); „*cachati* . . . snad souvisí se jménem města *Cáchy*, tedy do Cách, t. j. hodně daleko jíti“ (91); atd. Někde příklona je nepochybná, ale významový podklad p. Č-ného nepodobný: tak n. p. *namladiti* stojí za *navnaditi* asi podlé mladý, ale sotva, „jako by mladé ryby jsouce mlsnější snáze chytiti se daly“ (6). Často nebylo by stálo ani hrubě přemýšlení, aby p. sp. poznal, že výklad jeho nezakládá se ani na pravdě. Tak. n. p. sp. myslí, že „výraz *natahovati moldánky* . . . charakterisuje národ hudební, který i plakati dovede do *mol*“

(22), zatím, co podkladem jeho je plačtivý zvuk moldánek (jako se říká n. p. i *spustiti píšťaly* a p.). Při slově *archanděl* uvažuje Č., proč neříká se *arcianděl*: „jednak že by arcianděl nepěkně se poslouchalo, jednak že slovo archanděl snad na *archu úmluvy* upomínalo“ (40); a přece stačilo si uvědomiti, že se lat. říká *archangelus*, ne *archiangelus*. *Fačáda* má č za fr. *ç* (*façade*) prý „buď divnou příklonou na *fáč* aneb že fr. *ç* se čte jako naše č“ (48); ale patrně podkladem našeho slova je vl. *facciata*³⁾: vímeť, že vlastní architekti bývali častými hostmi u nás i že vl. koncovka *-ata* u nás znívá *-áda* (*armáda*, *paráda*, *intráda*⁴⁾ působením tvarů španělských a francouzských (i Němci mají *Parade*, *Intrade* a j.). „Zdali *žehnati*, lat. *signare* pouze zvukem jest připodobeno čili též smyslem, tak že totiž pomýšleno bylo na někdejší *sežehání* obětí“ (reminiscence z RKého?) . . . „nesnadno na jisto postaviti“ (42); tím snáze za to jest poznati, že *žehnati* opírá se o stněm. *seganōn*, *segnōn* a vzniklo z něho úplně dle zvukoslovných pravidel, jevících se ob. při slovích v staré době z němčiny přejatých. Podobně *pacht*, což vedlé lat. *pactum* Č. vykládá působením sl. *pachtiti* (86), nejlépe pochopíme z něm. *pacht*⁵⁾. Ze sl. *touš* prý „českému uchu vyznívá *ucho*, [jak] patrně z přezdívky *ušák*, která se dává hlavně esu žaludskému“ (77); kdyby p. sp. si dal tuto kartu ukázati, přisvědčil by mi snad, že ona přezdívka vznikla jiným, přirozenějším způsobem.

I v některých nezásadných jednotlivostech musíme p. sp. odporovati. *Korhel* (21) je z něm. *Chorherr*, *píti jako do důchodu* (t.) říká se odtud, že bývaly (i bývají) pitky na útraty obce, útrata platila se z obecního důchodu a proto nikdo se nemírní (dle prof. Gebauera); v *propásti* (příležitost a p.) není stsl. *padá* (22), ale přece *pasq*, ovšem ne u významě „pascere“; *lotr* není místo *rotr* (41), ale z něm. *lotter*; *čas* je zkrácenina z *ďábel diabolus*, jak svědčí na jisto luž. *djas* svým nezměněným *dj* (prof. Gebauer); výklad sl. *przník* (chroust, prý m. *brzník*, protože brzy vylézá, přichýlením ku *przniti*“, 51), málo se podobá (kdo ví, existuje-li „v Boleslavě“ *przniti*?); *jětro* s něm. *eiter* dnes těžko srovnáváti (54); *čemeříce*, *koukol*,

³⁾ I špaň. *fachada*, jak svědčí zachované *f*, zdá se býti slovem *vlastným*, s koncovkou ovšem španělskou.

⁴⁾ „*Intrády* . . . jest z lat. *intrare* „vstupovati“ a příkloněno na počeštěné *paráda*“ 41. Má-li tím býti snad řečeno, že slovo povstalo u nás, je to omyl: základem mu je vl. *intrata entrata* (španělsky *entrada*, fr. *entrée*); podobný omyl jest, domnívá-li se p. sp., že tvar *abonment* vznikl u nás (44).

⁵⁾ I jinde bylo by výslovně ukázati, že slovo původně sice ne německé k nám se dostalo prostředím německým: n. p. při *církev* 39, *činže* 45, *třebule* 54, *špejchar* 61, *kamrtuch* 66.

peluněk (54) jistě jsou ryzí slova slovanská, rovněž asi *tvaroh* (62); *čtverák* asi podobným způsobem došlo svého významu jako stind. *čatura-* (i ř. *τεταράωνος* mívá význam, který asi analogickým způsobem by byl vyložiti); *okamžik* stěží má koncovku z něm. *augenblick* (86); že by *polka* v skutku měla jméno od toho, že se tančila původně na poli (87), sotva je pravda; *šeptati* je příliš staré slovo ve slovanštině, aby bylo mohlo vzniknouti z něm. *schöpfen* (*ein urtheil sch.* 90): užívalo-li se sl. *šeptati* i o vynášení rozsudku, máme zase homonymii vzniklou příkloněním slova nově přejatého ke slovu dávno běžnému; spojení sl. *židoviny* se *židaka* (80) sotva bude správné, protože tohoto slova užívá se především o tekutinách; zbytkem rozeznává sp. asi dvojí původně *diéta* (80) a *přece*. Některé etymologie této knihy jest přičísti k etymologiím „bakalářským“, na pohled učeným a v skutku mylným; tak pojí se prý právem *pěstoun* (*pěstunъ*) s *pěst* (*pestь*) (17); *Osek* prý patří k *osikati* = ústíti se (35); *velmož* (stsl. *velmoža*, p. *wielmożny*) je prý vl. *velmuž* (47)⁶⁾; *mravenec* je prý „rozlišeno“ z *mravenec*, což patří k *ponrava* (51); *lžice* již by také nemělo se klásti k *lízati* (73: *ložica*, *lizati*)⁷⁾; *ráčiti* prý je snad „něco radše, t. j. raději učiniti“ (91). Zvukoslovím, prvním základem všeho vědeckého etymologizování, p. sp. se příliš neobíral; sic by nemyslel, že stsl. *jastrebъ* by mělo zníti po česku *jastřeb* (53: *jestřáb* prý přetvořeno podle *jeřáb*, výklad, ježž možno také obrátiti), že by *orudovati* — *orodovati* patřilo k *oruží* (91), že by *dřez* mohlo býti téhož kořene co *drhnouti* (74) atd.; také by nemluvil o předrážce *š* (*škorně*, 64) a jiných pěkných věcech. Když už p. sp. chtěl se dotýkati časem i skutečného původu slov a nemá k etymologizování potřebných vědomostí, proč nevzal na radu Miklosichův etymologický slovník? Doby, kdy beze strachu etymologizovati mohl každý, kdo péro v ruce udržel, snad již minuly?

Cizí slova nejsou vždy správně uvedena. Tak píše p. spis. n. p. stsl. *trěb* „idoneus“ (5, vl. *ἀναγκαῖος*; ostatně *třibiti*, o němž

⁶⁾ Výklad, který připomíná skvostnou etymologii jistého moravského výtečníka, dle níž skt. *mahādēva-* (dle obyčejného názoru *mahā + dēva-* „velebůh“, příjm. *Śivovo*) je *muž a dēva* (*mah-ā-dēva-*).

⁷⁾ Snad *ložica* patří ke kořeni *luž-* *lauž-* „lámati“, běžnému v litevštině (jakožto demin. k *loža* **lozja*); srv. r. dial. *luzik* „lžice“. Lžice by tak byla původně vnitřní formou svou buď nástrojem odlamování, anebo — což mně by se více podobalo — asi štěpinou, úlomkem. Týž kořen, v baltských jazycích hojně zastoupený (Leskien Ablaut 40, 41), neschází ani ve slovanštině, nehledíme-li ani ke *ložica*. Patří sem *mrus*. *brus*. *lusta*, *lustočka* „kousek“ (chleba, pirohu a p.), snad i r. *luznat*, *luzat* „udeřiti, bití“, bulh. *luzna* by sem mohlo patřiti, rovněž *mrus*. *uluzaty* „ujíti“ (cestu). Sice je příbuzno lat. *lucta*, ř. *ἀλυκτοπίδη*, skt. *rujāti* „láme“. (Srv. něm. *span* a Kluge s. v., kteréž slovo etymol. se kryje s angl. *spoon*.)

tam řeč, patří k jinému stsl. *trěba*), *svetš* 25, *trapestekš* 47, *godovablš* 67 a *tvarogš* 62, pol. *velmožný* 47, frc. *flacon*, vl. *parteta*, *partéta* 61, 85, *strappazzare* 92, a j.⁸⁾; stsl. *bolij* znamená mu „dobrý, mocný“, *unš* „lepší“ 25. Je snad „huido-pišství“, takovéto věci vyčítati; ale filologa, a k tomu etymologa bez jakési přesnosti je si těžko pomysleti, a přihlíží-li kdo k jazykům, kterých dosti nezná, tím pozorněji jest mu dbáti, aby nezůstaly v citovaných slovech chyby, které bezpochyby leckterému čtenáři zůstanou nepoznány.

Nedostatek přesnosti vyčísti jest p. sp. i jinde. Ač míst z jiných spisů, v knize jeho citovaných, zvláště jsem nesrovnával, náhodou přece jsem poznal, že cituje aspoň někde divným způsobem. Na str. 5³ se dočítáme, že dle Osvěty 1876, 95 za koncovku *-ista* (*houslista* a p.) děkovati máme Pohlovi; byl jsem žádostiv, kdo měl dosti naivnosti se domnívati, že by právě Pohlovi se bylo podařilo zavésti tvary tak v lidu samém zakořenělé, a shledal jsem, že dle Čenského Pohl tvořil slova jako *psárnosta*, *stolnosta* a j. Na str. 53 k výkladu, že *jestřáb* je pták koroptve požírající (*jast-rěba*), citován Miklosich (Altsl. Lautl. 41), u něhož však uvedeno mezi doklady stsl. *ę rěbš rěbš* s přídavkem „hieher gehört auch *jastreba*, urspr. *jastrebb*“. Také u sl. *peklo* 43 citována z Kreka věc, již u něho není. Sem tuším počítati jest i zprávu, že „pražská ulice *Celetná* bývala kdysi i od učených mužů spojována s *Celty*“ 36; o střetžené etymologie nebývalo ani po dnes není u nás nouze, měl-li Č. však na mysli Čelakovského (Sebrané listy 1865, 477), vzal žert za bernou minci. Ani sám sebe p. sp. necituje správně, na př. v rejstříku (který není zcela úplný) 106, uváděje tam *lajdák*, *lajdat*, lit. *lajdōkas* se str. 82; na tomto místě výklad naznačený marně hledáš, a na str. 85, kde je řeč o *lajdaku*, není zmínky o *laidokas*.

Že p. sp. málo dbal pravidla „kdo dobře roztrídí, dobře učí“, naznačili jsme již shora; ne jen věci disparátní společně se vykládají, ale tytéž i věci dohromady sloušející jsou zase roztrhány. Spis jako celek churaví nedostatkem bedlivější rozvahy; ale rozvalu tuto pohřešujeme často i v jednotlivostech. Na str. 4 čteme: „slovo cizí nebo i domácí původu zatemnělého musí se přizpůsobiti nebo připodobiti slovu dobře známému“, dle str. 8¹ „ovšem ne každé cizí slovo jest příklona“. Co si má mysliti čtenář při slovech „zákony zvukoslovné, které působí na slova do češtiny vnikající, shodují se celkem se zákonem o výměně hlásek (Lautverschiebungsgesetz) stanoveným od J. Grimma“ (11)? „Že by některý z jazyků slovanských na češtinu byl působil,

⁸⁾ Chyb tiskových v tom nesnadno hledati: aspoň v rejstříku opakuje se *godovablš. flacon, partéta, strappazzare*.

toho nenacházíme stopy“, čteme 13; a sám spis. ukazuje, jak slova *kořalka*, *lajdák* máme od Poláků (63, 85). Na str. 27 čteme o přetvořování křticích jmen (*Bartoloměj* — *Bartoš*, *Bárta* atd.); „jméno svěťce *Prokopa* nebylo přetvořeno, protože zřejmě se neslo k sl. *prokopati*“; což pak *Proch*, *Prošek*, *Průcha*, *Průša*? Pěkná logika je v této větě: „*cejcha* dávno musí býti přijato z němčiny, protože tvar tento již ve staré němčině se objevuje“ 64; divných výsledků by se dobral, kdo by podle tohoto vzorce chtěl souditi i jinde. Na str. 83 se dovídáme, že při *treperenda* „podivná je shoda se sanskr. (recte prákrťt.) *trapāraṇḍa* „smilnice“ a že „podobně našemu *taškáři*... v sanskritu odpovídá smyslem i zvukem *taskaras*“. Takových podivných věcí by se dalo nasbírat více (kopt. *šeune* — něm. *scheune*), a p. sp. ani se neptáme, co takové věci mají činit v knize o etymologii lidové; ale ptáme se, co že by p. sp. řekl jakožto ředitel učitelů, jenž by žáky zbytečně pletl podobnými podivnostmi, neříkaje jim, že jsou dílem pouhé náhody? A p. sp. přece měl při spisování své knihy i širší, filologicky méně vzdělané kruhy na mysli?

Ale jest čas již, abychom úvahu tuto ukončili. Jedné věci nesmíme však ještě smlčeti: jak málo vyběravý je Č. ve volbě jazykového materiálu. I padělky jsou mu dobré, aby ubohému čtenáři vybíral z nich materiál na poučení. Na str. 43 v plné cti stojí *choruchy*, padělaná glossa z MV; RK poskytl jména *Kruvoj*, *Lubor*, *Slavoj*, *Vlaslav* 26. Též proveniencie jest „zastaralé slovo *měšiti*“, jež hledá p. sp. v *potměšilý* 89, správně prý *podměšilý*⁹⁾; nečetl p. sp. výklady prof. Gebauera o tomto „zastaralém slově“ (Poučení 47 n., Čas. Č. Mus. 1893 412 n.)? Při filologické soudnosti p. sp., jak se jeví v přítomném spise, nesmíme se diviti, že také jemu ještě nestačí vše to, z čeho RK byl usvědčen; ale divíme se jeho, řekněme třeba neopatrnosti, se kterou čtenáři ničeho netušícímu troufá si beze vší poznámky předkládati jazykový materiál z něho čerpaný. P. sp. je zajisté muž slušný a spravedlivý. Muž takový, udává-li podezřelý peníz, upozorní na jeho podezřelost; nemyslí p. sp., že i ve filologii se totéž smí žádati? Či není mu RK ani podezřelý? *)

⁹⁾ Slovo *potměšilý* s příbuzenstvím (sloven. *potmělus*, *potměluch* a p.) nemá pokud vidím střídných slov v jiných jazycích slovanských. Za příbuzné na jisto mám jméno rostliny *potměchuť* (*Solanum Dulcamara*); *potměšilý* člověk je v mravním smysle slova „*dulcamarus*“. Kdyby bylo bývalo slovo *podměšilý*, bylo by asi zůstalo; zřetelné předložky s těží se přeměňují lidovou etymologií (spíše naopak vznikají, kde jich nebývalo, t. zv. pseudokomposicí).

*) Z této otázky p. prof. Zubatého беру si podnět, abych upozornil, že se rukopisy K.-Z. (Královédvorský a Zelenohorský) jeví jako padělky, i když je pozorně sledíme shledíště etymologie lidové, — a jeví se tu ovšem jako padělky „bakalářské“. „Ety-

Sloh a jazyk p. sp. vzorem dokonalosti není. Výklady jeho trpí jednotvárností, která jenom z části dá se omluviti předmětem jich. A čteme časem i jazykové nesprávnosti, které p. sp. svým

mologie bakalářská“ je trefný název, kterým J. Karłowicz pseudoučené poklesky etymologické pojmenoval (v. spis p. Č. str. 9.), a poklesky sem hledící jsou i v RKZ dosti hojné. Uvedu tři příklady.

1. Byla stě. předložka *dle* = *propter*, rozdílná od *vedlé*, *podlé* = *secundum*; bylo tedy na př. *Boha dle* = *propter Deum*, *zákona dle* = *propter legem*, a *podlé zákona* = *secundum legem*. Časem *dle* vyhybnulo a nahrazovalo se předložkami jinými, dílem *pro*, dílem *podle*, *vedle*; říkalo se tedy *pro Boha* m. *Boha-dle*, a *podle zákona* m. *zákona-dle* atd. Tak se říkalo, a tak se říká dosud, jazyk obecný předložky *dle* nemá. Předložka ta jest ovšem v jazyku spisovném a znamená tu = *podle*, na př. *dle zákona* = *podlé zákona*. Ale to není dochováním z jazyka starého, nýbrž mylnou etymologií bakalářskou: staré *dle* drží se v knihách; čtenáři a spisovatelé pozdější významu jeho vlastního již neznají; jsou vedeni podobným zněním *dle* a *podle*, soudí podle sluchu a ztotožňují pak *dle* s *podle* i co do významu; a výsledek jest, že spisovně nč. *dle* je významu jiného (= *secundum*), než bylo stě. *dle* (= *propter*).

V RZém čte se, že lechové a vladýkové stoupili každý „rození-dle svého“, a v RKém, že páni sedali za stoly každý „rozenie-dle svého“ atd.; tu nemůže býti výklad jiný, než = „*podle rození*“, t. j. „staročeské“ *dle* má zde význam, ježž mu dala bakalářská etymologie teprve v době pozdější (doklady pro *dle* = *secundum* vyskytují se, pokud víme, teprv u Rosy a Komenského), RKZ nepocházejí tedy z doby staré. Mimochodem připomínám, že v příkladech uvedených je také substantivum *rozenie* svědectvím padělanosti. Stě. *rozenie* je totéž, co nč. *rození* = *partus*, *generatio*; tedy stě. *rozenie-dle* = pro rození, *propter partum*, *propter generationem*; původce RKZého chtěl zajisté říci, že lechové vstupovali a páni zasedali „*podle urozenosti*“, — a místo toho pověděl nesmysl, že prý lechové a vladýkové stoupili „*pro rození*“, a že prý páni sedali za stoly „*pro rození*“!! Nesmyslu takového nemohl pověděti žádný starý Čech, původcem jeho a tedy původcem RKZ byl nějaký novočeský bakalář — to uzná zajisté každý soudný etymolog lidový. Pro význam „*rozenie* = *urozenost*“ jest ovšem doklad v Slovníku Kottovu s. v. z Dalimila, ale toto „*rozenie*“ je Hankův padělek; rukopisy Dalimila mají na příslušném místě „*chlapieho urozenie*“, a Hanka ve svém vydání udělal z toho *rozenie*).

2. Totéž platí o adverbii *druhdy*. V jazyku starém bylo obecně známo a mělo tu význam = *časem*, něm. *mitunter*, *disweilen*, lat. *interdum*. Kdyby se bylo zachovalo do jazyka nového, říkali bychom na př., že jetel je trojlístý, ale *druhdy* že se nalezne také čtyřlístý. Ale slovo to zaniklo a v novočeském jazyku obecném ho není. Jest ovšem v novočeském jazyku spisovném; ale sem nedostalo se dochováním z doby staré, nýbrž jest od nových spisovatelů z jazyka starého přejato. Noví spisovatelé přejali je, ale nepoznali jeho významu vlastního, dali mu — omylem — význam jiný, totiž význam = *kdyysi*, *olím* (na př. nebes *druhdy* našich Jungm. 1811, jak *druhdy* srdce naše nejsou na rozporu Marek 1814), — a v tomto mylném významu novočeském vyskytují se se *druhdy* dvakráte v RKém: bieše *druhdy* kněz, aj *druhdy* kněz káže. To jsou věty staročesky tak nesmyslné, jako je nesmyslný jejich doslovný a věrný překlad latinský: *erat interdum princeps, ecce interdum princeps iubet*; nesmyslu takového nedovedl by skutečný starý Čech vysloviti. RKý nemůže tedy pocházeti od skutečného starého Čecha a pochází od Novočecha.

žákům snad by netrpěl. Kupeckou šetrností páchne *před- a připonami* 5; nesprávně je „radikálněji si počínal... *přilípna a připodobně*“ 5; *není k nalezení* 10; *neporozuměný* 28 (ve větě i obsahem nesprávné, z níž plyne, že není místních jmen utvořených z appellativ, kterým bychom ještě rozuměli); *druhdy* ve významě „jindy, olim“ 35, 38 (chráněné ovšem RKým); *úslavně*, patrně asi tolik co „dialekticky, lokálně“, 57, 62. Za to časem páchne ze spisu nechutné brusařství. Pěkný tvar je *kocandil* 48; plná koncovka infinitivná zdála se při slově tak vulgárním nemístnou, pouhé -t je v paedagogické nemilosti, a tak slovo zušlechtěno háčkem! Protivně znějí nepředpojatému uchu českému tvary, jako v *Boleslavště* 51, na *Klatovště* 86, v *Olomůčtě* 93.

Spis Čého mohl beze škody zůstatí nevytištěn nebo ještě lépe nenapsán. Vědě samé obohacení neposkytuje podstatného, nefilologa spíše odstraší než upoutá a poučí, a leda jako nesoustavné repetitorium věcí již od jinud (zvláště z Matzenauera) známých může mítí právo k existenci, kteréž právo skoro zaniká před nesprávnostmi, které v něm jsou. Také není ke cti sbírce, v níž byl pojat. Redakce „Českého Lidu“, která v prvních dvou sešitech letošního ročníku připustila článek o místních jmenech, jaký dnes jsme ve vážném časopise neměli již za možný¹⁰⁾, která pomohla na světlo spisu, o němž jsme referovali,

3. Stč. *rozvaditi* znamenalo = učiniti konec vádě, roztrhnouti ty, kteří se vadí, jako je dosud *rozkmotřiti* = učiniti konec kmotrovství a přátelství. Slovo *rozvaditi* vyšlo z užívání a kdo je nyní čte ve spisích starých, rozumí mu — lidoetymologicky — podle podobných výrazů novověských: *rozveseliti někoho* jest = vpraviti někoho do veselosti, *rozběhnouti se* jest = vpraviti se do běhu atp., a podle toho zdá se, že by i *rozvaditi někoho* mělo býti = vpraviti někoho do vady. V staré češtině byli *rozvazení* (*rozvadění*) *bratři* ti, kteří byli ve vádě a jsou již udobření a smíření, kdežto v nové češtině jsou to bratři *rozvadění* a neudobření i nesmíření. V RZém vyskytá se sloveso *rozvaditi* dvakrát a oběkrát v odchylném významu novověském, ve významu, jež slovo to dostalo mylnou etymologií lidovou, bakalářskou, — RZý nemůže tedy pocházeti z doby jazyka staročeského.

Atd., v RKZém jsou příklady podobné svědčící ještě jiné. Ze všech pak vyplývá svědectví, že *RKZý jsou patrně padělký i s hledišť etymologie lidové*. J. Gebauer.

¹⁰⁾ Evropské autochthonství Slovanů hájí se zde výklady jako na př. *Ravena* = slovin. *ravena* č. *rovina*, *Alpini montes* = *Planiny* („přemetené pla do alp, zrovna tak jako z valína uděláno lavína...“ 166), *Druentia* (přítok Rhodanu) = *Dravenca*, *dravá řeka*, *Tergeste* = *Tergoviště*, *Astrabo* (Astrabe v aegejs. moři?) = *Ostrov*, *Amisia* = *Mže*, *Mžie*, něm. *Hüne* = *Hunýj*, *Unyj*, *unz* „dobrý“ atd. P. Břet. Jelínek míní, že při podobných záhadách nám filologie nepomůže (165) — a v tom má i veliký kus pravdy: také střizlivý filolog na podobné záhady se ani neodvažuje. Ale nepomůže ani hádání, jaké on ještě dnes odporučí slovy: „Všechno rozluštění takových záhadných jmen a názvův spočívá jedině na znalosti ducha řeči a soustavy slov jejich, tak že po zvuku

odpustí nám a nevyloží nám snad za nedostatek sympathie, vznášíme-li k ní na konec snažnou prosbu, aby pro čest „Českého Lidu“ a jeho „Knihovny“ i pro prospěch věci samé budoucně byla v podobných věcech opatrnější.

V prosinci 1893.

Josef Zubatý.

Seznam článků z listů odborných.

Indogermanische Forschungen. Zeitschrift für indo-germanische Sprach- und Altertumskunde herausgegeben von Karl Brugmann und Wilhelm Streitberg. Zweiter Band. 1893.

Karl Ferdinand Johansson: Sanskritische Etymologien (1—64). — *Albert Thumb*: Beiträge zur neugriechischen Dialektkunde (I. Der Dialekt von Amorgos. § 1. Quellen. § 2. Zur Geschichte der Insel Amorgos. Erster Teil. Lautlehre. § 3. Lautbestand. § 4. Der *a*-Laut. § 5. Der *e*-Laut. § 6. Der *i*-Laut. § 7. Der Übergang des *i*-Lautes in *u*. § 8. Der *o*-Laut. § 9. Der Übergang des *o* in *ov*. § 10. Der *u*-Laut.) (65—124). — *Gustav Meyer*: Von wem stammt die Bezeichnung Indogermanen? (125—130). — *Herman Hirt*: Zur Endung des Gen. Sing. der Pronomina (130—132). — *Paul Horn*: Zu den jüdisch-persischen Bibelübersetzungen (132—143). — *Herman Hirt*: Gehören die Phryger und Thraker zu den satem- oder centum-Stämmen? (143—149). — *Jakob Wackernagel*: Griech. *πῆψ* (149—151). — *Týž*: Griech. *περισσῶς* (151—154). — *Friedrich Stolz*: Zum Konjunktiv des griechischen sigmatischen Aoristes (154—156). — *R. Seymour Conway*: On the change of *d* to *l* in Italic (*lacrima*, *levir*, *lingua*, *olfacere* etc. Mod. Italian *cicala*, *caluco* etc.) (157—167). — *Whitley Stokes*: On the assim-

a smyslu slova pravý název z jedné do druhé uhodnouti lze“ 165. Nemá-li toto hádání býti nelogickým kruhem, musí býti přece dáno, kterému jazyku slovo domněle nebo v skutku překroucené původně náleželo? Methodou touto vykládány byly již Homerovy básně, Avesta, staroitalské památky a kdo ví co ještě na základě slovanštiny, a nevím, co by se jí na základě slovanštiny nebo kteréhokoli jiného jazyka při jakési vytrvalosti vyložiti nedalo. Zvláště nepomůže nám filologie, která by pevných výsledků posavadních tak málo dbala, jako dbá jich p. Jeřínek. On pojí na př. jména jako *Modřany*, *Modřice* a p. se jmeny jako *Mordān* a p. a strany vsutého jak myslí *d* uvádí na př. č. *mýdlo* vedlé stsl. *mylo*, sedm v. *sema* atd. (80).

Nejhorší věci redakce ČL prý z článku tohoto škrtla (p. sp. prý dal si vytisknouti i neskrácené jeho otisky, za něž redakce zodpovědna není); ale uvedené ukázky tuším plně nás opravňují k horší žádosti.

lation of pretonic *n* in Celtic suffixes (167—173). — *Gustaf Kossinna*: Arminius deutsch? (174—184). — *Klaudius Bojunga*: Der indogermanische Konjunktiv im Germanischen (184—197). — *Franz Jostes*: Idis (197—198). — *Per Persson*: Über den demonstrativen Pronominalstamm *no- ne-* und Verwandtes (199 až 260). — *Chr. Bartholomae*: Arica III. (260—284). — *Holger Pedersen*: Das Präsensinfix *n* (285—332). — *Axel Kock*: Zum Wechsel *ū:ō* in den altnordischen Sprachen (332 až 337). — *Herman Hirt*: Zu den slavischen Auslautgesetzen (337—364). — *Paul Horn*: Die Tieropfer im Avesta (365 až 366). — *A. Funck*: Lateinisch *prodigium* (367—368). — *Gustav Meyer*: Lateinisch *ligula* (368—369). — *J. Strachan*: Keltische Etymologien (369—370). — *Gustav Meyer*: Neugriechisch *ἄμια* (370). — *Týž*: Neugriechisch *ἀράνα* (370). — *Georgios Hatzidakis*: Ikarisches (Vokale. Konsonanten. Nasale. Flexionslehre. Pronomina. Verbum. Wortbildung. Zur Syntax) (371—414). — *Wilhelm Streitberg*: Vokalkürzung im Baltischen (415—435). — *R. v. Planta*: Eine dritte oskische Bleitafel (435—441). — *Gustav Meyer*: Tornister (441—445). — *Heinrich Lewy*: Griechische Etymologien (1. *Λευκαλλών*. 2. *δοῦλος*) (445—446).

Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen

herausgegeben von Dr. Ad. Bezzenger und Dr. W. Prellwitz. XIX. (1893.).

Whitley Stokes: On the metrical glossaries of the mediaeval Irish (1—120). — *W. Neisser*: Veda (Forts.) (120—150). — *Gustav Meyer*: Neugriechisches (1. Verkannte Fremdwörter. 2. *ἐμόν* = *ἐμένα*. 3. *ἐγγορος*.) (150—158). — *Paul Kretschmer*: Fritz Bechtel, Die hauptprobleme der indogermanischen lautlehre seit Schleicher. Göttingen, 1892 (158—162). — *A. Bezzenger*: Eugène Burnouf, Ses travaux et sa correspondance. Par J. Barthelémy-Saint Hilaire. Paris 1891. XIV u. 158 S. 8° (162 až 164). — *Otto Hoffmann*: Persson, Studien zur lehre von der wurzelerweiterung und wurzelvariation, Upsala 1891 (Upsala Universitets Arsskrift 1891). VI u. 294 (164—167). — *Walther Prellwitz*: Etymologische miscellen (I. *ῥᾱ* liegen) (167—168). — *G. Burchardi*: Die intensiva des Sanskrit und Avesta. Teil II. (169—227). Ein misverstandener vers Laurembergs (227 až 229). — *F. Froehde*: *Ἀπόλλων* (230—244). — *Alfred Hillebrandt*: Eine bemerkung zu den gutturalreihen (244—246). Zum indischen perfektum (246—247). — *Heinrich Lewy*: *ἵκας* bei Hesychius (247). — *A. Bezzenger*: Etymologien (247—248). — *W. Neisser*: Veda (Fortsetzung.) (248—253). — *Walther Prellwitz*: Guillemus Schulze, Quaestiones epicae. Gueterslohiae, typis et sumptibus C. Bertelsmanni 1892. VI und 575 (253 až

256). — *Per Persson*: Etymologisches (257—283). — *Evald Lidén*: Einige bildungen der wz. *si-* „mitto“ (283—284). — *W. Neisser*: Vedita (Forts.) (284—292). — *Holger Pedersen*: Die idg. form. des wortes für „schwiegertochter“ (293—298). Lat. *servus* und *servāre* (298—302). — *A. Bezzenberger*: Etymologien (302—303). — *Walther Prellwitz*: Ἀδμευίδες, ἀτμήν, ποιμήν (304—307). — *Hanns Oertel*: Der angebliche übergang von *ve-* in *vo-* im Lateinischen (308—314). — *Walther Prellwitz*: Etymologische miscellen (II. *luxus*, *pollucere*. III. *Nūgae*, *nōgae*, *naugae*. IV. Lat. *prīvus*, nhd. frei) (315—320). — *H. Osthoff*: Lat. *gero* (320—322). — *Register* (I. Sachregister. II. Wortregister.) (323—338).

Mémoires de la société de linguistique de Paris. Tome huitième. 1. et 2. fascicules. 1892.

Abel Bergaigne: Quarante hymnes du Rig-Véda, traduits et commentés par — (1—44). — *Michel Bréal*: Étymologies latines et grecques (1. Memor. 2. Ambagio. — Adāgium. 3. Sodes. — Si audebunt. 4. Lar, largus, lascivus. 5. Confusaneus. 6. Praestigiae. 7. La préposition *ab* devenue *af* et *a*. 8. Auviterare „ouvrir“. 9. Alucinari. 10. Dalivus. 11. Ἐνός.) (45—52). — *Maurice Grammont*: Le patois de la Franche-Montagne et en particulier de Damprichard (Franche-Comté). (Suite.) (53—90). — *Michel Bréal*: Allemand schröpfen „poser des ventouses“ (90). — *V. Henry*: Coucher (90). — *J. Kirste*: Le gouna inverse (91—103). — *E. Ernault*: Glossaire moyen-breton. (Suite.) (104—152). — *A. Meillet*: Notes arméniennes (I. Notes sur la déclinaison arménienne. 1. Traitement de *o*. 2. Le locatif. 3. Génitif en *-i* des thèmes en *-a*. 4. *erkan*. 5. *erkow*. 6. *mekh*. 7. Pluriel *-ownkh*. 8. Ablatif *aysm*. 9. Les nominatifs en *-r* des thèmes en *-u-*. II. Verbes en *-owl*. III. Étymologies.) (153 až 165). — *Auguste Bréal*: Les mots anglais dans les journaux hindoustanis (166—171). — *V. Henry*: Semantica (Multus. Sine. Le suffixe dérivatif latin *-tumo-*.) (171). — *Paul Boyer et A. Meillet*: Sur l'une des origines du mouvement de l'accent dans la déclinaison slave (172—180). — *Maurice Holleaux*: Ὀαρά, ἐοράη (180—181). — *F. Geo. Möhl*: Notes slaves (1. Slaven *sūpati* „dormir“. 2. Bohémien *pivo* „bière“. 3. Bulgare *gi* „eux“, *gu* „elle“) (181—184). — *Louis Duvau*: Varia (Imbecillus, vacillare. Florus. Sur la prononciation de l'y en latin. Oscillatio. Expressions hybrides.) (185—192). — *H. Pognon*: Une incantation contre les génies malfaisants en Mandaïte (193 až 234). — *A. Meillet*: Varia (Étymologies. Questions d'accentuation. Sur l'élision de *i*.) (235—245). — *Michel Bréal*: Étymologies (Αἰρέω. Μέλλειν. Κνήμη „jambe“. Παροιμία „discours“. Allemand lesen. Mon pé et ma mé. Κατορρέεσθον.

Ἑρως, Χερσώνησος. ΔΙΕΞΗΙΝ) (246—255). — *Louis Duvau*: Italo-celtica (1. Ferox, atrox. 2. Vxellodunum, ὑψηλός. 3. Le groupe latin -cl-. 4. A propos de quoniam) (256—263). — *Abel Bergaigne*: Quarante hymnes du Rig-Véda, traduits et commentés par —. (Suite.) (264—276). — *A. Meillet*: De quelques difficultés de la théorie des gutturales indo-européennes (277—304). — *Michel Bréal*: Varia (Beare, beatus. Μετζορες, μετζορες. Ahenus. À propos du participe latin en -dus, -da, -dum. Ilythia „la déesse des accouchements“. Ὀρρωδέω „avoir peur“. Κέαρ „le coeur“, Ἔαρ „le printemps“. Χοάουαι. La racine sanscrite har „prendre“. Χορός, ὀρχέομαι. Les noms féminins français en -eur. Prostré. Une règle inédite de grammaire française. Une survivance en français.) (305—315). — *A. Meillet*: Polon. chcieć: v. sl. chořta (315). — *Maurice Grammont*: Le patois de la Franche-Montagne et en particulier de Dampri-chard (Franche-Comté) (Suite.) (316—347). — *Abel Bergaigne*: Quarante hymnes du Rig-Véda, traduits et commentés par — (Suite.) (348—368). — *Michel Riabinin*: Essai sur l'histoire comparée des liquides ivériennes (369—381). — *Ch. Ploix*: La préposition grecque ἀμφί (382—392). — *Abel Bergaigne*: Quarante hymnes du Rig-véda, traduits et commentés par- (Suite) (393—424). — *F. de Saussure*: À propos de l'accentuation lituanienne (Intonations et accent proprement dit) (425—446). — *Mélanges. Jaromír Jedlicka*: Les noms de lieux en -vδών. *V. Henry*: Adulter (447—448).

American Journal of Philology. Edited by Basil L. Gildersleeve. Vol. XII. (1891.).

Maurice Bloomfield: On adaptation of suffixes in con-generic classes of substantives (1—29). — *Abel H. Huizinga*: Analogy in the semitic languages (30—48). — *F. G. Allinson*: On paroxytone accent in tribrach and dactylic endings (49—58). — *Albert S. Cook*: The evolution of the Lord's prayer in English (59—66). — *Notes. A. V. Williams Jackson*: Avestan Etymologies I. (1. Av. vōižda-yantat, vōiždať. 2. Av. zōišnu.) (67—69). — *F. B. Tarbell*: On the infinitive after expressions of fearing in Greek (70—72). — *Henry Wood*: Two Sprüche of Walther von der Vogelweide (72—75). — *A. L. G.*: The construction of πυχάνω (76—79). — *Abel H. Huizinga*: Analogy in the semitic languages (133—156). — *John Leverett Moore*: Servius on the tropes and figures of Vergil (First Paper) (157—192). — *Fred. C. Conybeare*: On the ancient armenian version of Plato (193—210). — *Herbert Weir Smyth*: On digamma in post-homeric Ionic (211—220). — *John Leverett Moore*: Servius on the tropes and figures of Vergil (Second paper) (267—292). — *Herrmann Collitz*: Über Ficks

Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen (293 až 309). — *J. H. Wright*: Did Philochorus quote the Ἀθηναίων πολιτεία as Aristotle's? (310—318). — *Thomas Dwight Goodell*: Aristotle on the public arbitrators (319—326). — *Alfred Gudeman*: Critical notes on the Dialogus of Tacitus (First paper) (327—347). — *Notes. Robinson Ellis*: On Callim. Lanacr. Pallad. 93—97 (348—349). — *Paul Shorey*: On Parmenides 162. A. B. (349—353). — *George Hempl*: The etymology of latin cartilāgō, english cartilage (354). — *Fred. C. Conybeare*: On the old armenian version of Plato's laws (399—413). — *Maurice Bloomfield*: Contributions to the interpretation of the Veda (Fourth Series) (414—443). — *Alfred Gudeman*: Critical notes on the Dialogus of Tacitus (Second and concluding paper) (444—457). — *Henry Wood*: Goethe's „Elpenor“ (458 až 480). — *Notes. Robinson Ellis*: Ad nova fragmenta Antiopes (481—485). — *Daniel Kilham Dodge*: On the text of Holberg's „Jeppe paa Bierget“ (485—488).

Vol. XIII. (1892).

Edward Washburn Hopkins: The aryan future (1—50). — *Frederic D. Allen*: Prometheus and the Caucasus (51—61). — *William Gardner Halle*: Mode and tense in the subjunctive, comparative clauses in Latin (62—70). — *M. H. Morgan*: Σκηρῶ, σκηρέω, σκηρόω. A contribution to Lexicography (71 až 84). — *Notes. E. Washburn Hopkins*: The etymology of „four“ (85—86). — *A. M. Cook*: Notes on the Thucydides, Book IV. (86—87). — *Mortimer Lamson Earle*: Ad Euripidis Iph. Taur., V. V. 1351—3. (87—88). — *A. E. Housman*: The Oedipus Coloneus of Sophocles (139—170). — *Charles Edward Bishop*: Verbals in -τος in Sophocles (171—199). — *George L. Hendrickson*: On the authenticity of the commentariolum petitionis of Quintus Cicero (200—212). — *Edwin Post*: Pollice Verso (213 až 225). — *Notes. Edwin W. Fay*: Etymological (1. vīvo: vixi, victus. 2. milia: χίλια: sa-hásram, Semasiological. πῖζω: pidayate: „sit on“) (226—227). — *D. W. Whitney*: On Delbrück's Vedic Syntax (271—306). — *Russell Martineau*: The Song of Songs (307—328). — *Charles Edward Bishop*: Verbals in -τος in Sophocles II. (329—342). — *Robinson Ellis*: Ovidiana (343—348). — *C. W. E. Miller*: The limitation of the imperative in the attic orators (399—436). — *Fridericus Hanssen*: Miscellanea Graeca (437—448). — *Charles Edward Bishop*: Verbals in -τος in Sophocles III. (449—462). — *Edwin W. Fay*: Studies in etymology (463—482). — *Note. Mortimer Lamson Earle*: Soph. Antig. 1204 sq. (483).

Vol. XIV. (1893).

Edward Washburn Hopkins: Vedic reduplication of nouns and adjectives (1—40). — *Leo Wiener*: On the Iudaeo-German spoken by the russian Jews (41—67). — *John Pickard*: The relative position of actors and chorus in the greek theatre of the V century b. C. (Part I.) (68—89). — Note. Chillian popular songs. Collected and edited by *Frederick Hanssen* (90—92). — Reviews and book notices (93—111). — Reports (112—123). — Brief mention (124—127). — Recent publications (128—134). — Books received (134—138). — *W. M. Lindsay*: The Saturnian metre (First paper) (139—170). — *W. D. Whitney*: On recent studies in Hindu grammar (171—197). — *John Pickard*: The relative position of actors and chorus in the greek theatre of the V century b. C. (Part II.) (198—215). — *Charles Knapp*: Corrections and additions to Lewis and Short in connection with Aulus Gellius (216—225). — Reviews and book notices (225 až 242). — Reports (243—257). — Brief mention (258—262). — Recent publications (263—269). — Books received (270—272). — *John Pickard*: The relative position of actors and chorus in the greek theatre of the V century b. C. (Concluded) (273—304). — *W. M. Lindsay*: The Saturnian metre (Second paper) (305—334). — *Fred. C. Conybeare*: A collation of the old armenian version of Plato's laws, book IV. (335—349). — *Robinson Ellis*: Suggestions on some epigrams of the third volume of Didot's edition of the Anthologia Palatina (350—361). — Note. *J. H. Kirkland*: Some errors in Harpers's latin dictionary (362—364). — Reviews and book notices (365—376). — Reports (377—395). — Brief mention (396—398). — Recent publications (399—405). — Books received (406—408). — *Marguerite Sweet*: The third class of weak verbs in the primitive Teutonic, with special reference to its development in Anglo-Saxon (409—455). — *Leo Wiener*: On the Iudaeo-German spoken by the russian Jews (Part II.) (456—482). — *Samuel Ball Platner*: Notes on the use of gerund and gerundive in Plautus and Terence (483—490). — Reviews and book notices (491—505). — Reports (506—519). — Brief mention (510—522). — Recent publications (523—528). — Books received (529—532).

J. Jedlička.

O prosodii české.

Napsal Josef Král.

(Pokračování.)

§ 30. Šebestiána Hněvkovského „Zlomky o Českém básnictví, zvláště pak o prosodii, v šesti listech“ (v Praze 1820) obsahují, jako „Počátky“, mnoho výkladů, které s bojem o prosodii nejsou v těsné souvislosti. My opět všimneme si hlavně těch vývodů, které se týkají přesně věci.

V listě prvním Hněvkovský, když byl odmítl tvrzení, že dosavadní produkce básnická jest bez ceny, ukazuje, že národové moderní (Vlaši, Španělé, Francouzi, Němci) nebásní bez rýmů a rhythmů starověkými, nýbrž rýmuji; některé výjimky od obvyklého způsobu básnění (na př. Klopstockovy) že u lidu nedocházejí ohlasu (str. 7). Časomíra prý ovšem není nemožná. Kdo se chce spravovati theorii Rosovou, nechť se jí spravuje, ale nechť nepronásleduje přívrženců theorie Dobrovského (str. 5; srv. i str. 13 a 15). Ale rovněž tak je přípustná theorie přízvukná a rým. „Předmětové nynější poesie jsou na větším díle zdravá pravidla rozumu, moudrost života, krása přirození, vznešenost ducha, radost, láska, žert a čilé obírání. Rým těm poslednějším tím více se hodí, jako častěji podnětu k novému žertu podává. Kde však nadvětrná vyvýšenost a ušlechtilá sprostota dosáhnouti se chce, tam Řecký rytem má předeek“ (str. 15). Básník český ať básní, kterým způsobem chce; ale básnictví „rýmovné“ jistě dojde větší obliby. Theorie Rosova založena jest na pravidlech latinských a je latinská, ne česká; theorie Dobrovského, založená na přízvuku, jest však českému jazyku přiměřená (srv. str. 15 n.). I Puchmayer, jenž v překladu Homerovy Iliady skládal hexametry přízvukné, v nichž se hledělo také k časoměře, v jiných básních drží se přesně přízvuku (str. 18).

Dále obrací se Hněvkovský proti tvrzení „Počátků“, že učení Dobrovského nemá žádných důvodů, tvrdě rozhodně, že přízvuk v češtině spočívá vždy na první slabice, nikoli,

jak soudí „Počátky“, i na jiných. To prý pozná, kdo zpytuje bedlivě výřečnost češtiny (str. 19 n.). Jen při zpěvu nemá se nepřizvučné slabiky dlouhé užívatí za krátkou (str. 19). Užívá-li se i v češtině nepřizvučných slabik dlouhých za „prosodicky“ krátké, není to vada; to činí i řeči jiné (str. 21).

Zcela správně dotýká se Hněvkovský běžné tehdy zvlášť u kazatelů nečeské výslovnosti a odsuzuje ji na str. 20 takto: „Povědomo jest, že pouhý Čech, když se jeho řeč chybně mluví nebo vyslovuje, tak málo jest snášelivý, jako jiní národové; buď jako Atenské zelinářky smíchu se nezdrží, aneb kde takové dlouho trvá a slyšení toho nemusí, raději odejde. Tak mnohý kazatel, aby řeči své váhy dodal, každé dlouhé slovo nejen protahuje, alebrž i akcentuje, u p. čtete, Českého, svatého, chodte k přijímání a t. d. Čechu se zdá, jakoby jej někdo za vlasy rval; a nazývá takovou řeč kodkodákání. Však u řečníků se nedá řeč zpytovatí, poněvadž časem příkládají slovům váhu, která jim nepatří.“ Odchyly tyto od správného českého přízvukování přičítá tedy Hněvkovský — asi právem — snaze po přílišné emfasi a lichému pathosu (v. Listy fil. XXI, str. 12 a 16).

Na omylu jest však Hněvkovský, když na str. 21 tvrdí, že v Čechách okolo Domažlic se „poslední slova pozdvihují aneb akcentují, u p. kupte strejčku, mam to laciný, mam loket dlouhý.“ Tímto vyslovením prý se české ucho uráží, a kdo tak mluví, vysmání neujde. Také Hněvkovský směšuje tu přízvuk slovný s přízvukem melodickým. Poslední slabiky v Domažlicku se sice „pozdvihují“, t. j. pronášejí vyšším tónem, ale přízvuku nemají. Přízvuk i tam je všude na první slabice. Že se tyto slabiky koncové pronášejí v Domažlicku (i leckde jinde) dlouze, toho příčina je příliš hlasité a důrazné mluvení, jež působí často i dloužení slabiky (v. článek můj a F. Mareše v Listech fil. XX, str. 269 n.). Dopouští se tu tedy Hněvkovský též chyby, které se dopustili i skladatelé „Počátků“, mísí totiž přízvuk důrazový s melodickým.

Pozoruhodno jest, co Hněvkovský přidává na str. 22: „Že Dobrovský přízvučné prosodie u Germanů se nevydlužil“, — jak mu vytýkaly „Počátky“ — „nýbrž ji ve vyslovení řeči české vyskoumal, dosvědčuje královodvořský rukopis. Tato zbirka rozličných básnířů ne z jednoho století jest na větším díle v přízvučné prosodii složena. S ní se Dobrovského pravidla tak dobře srovnávají, že, kdyby rukopis ten nebyl byl teprv v roce 1817 vynalezen, souditi by se dalo, že on pravidla svá z něho byl vytáhl.“ Úplná pravda! O té nápadné shodě prosodie RK s teorií Dobrovského mluvil

jsem již v Listech fil. XX, str. 430 nn., ale vysvětlil jsem ji arci jinak.

Přesnost prosodická jest prý tím větší u starých básníků českých, čím jsou starší. Teprv zavedením rýmu začalo prý se nedbatí přízvuku. Pokusy, u jiných národů činěné o zavedení prosodie řecké a latinské, nesetkaly se se zdarem (str. 22 n.).

V listě druhém tvrdí Hněvkovský, že básníci čeští nenásledovali Dobrovského slepě; drželi prý se tohoto pravidla: přízvuknou slabiku užívali za dlouhou, časoměrně dlouhou podobně za dlouhou, a krátké nepřívzvučné ostaly krátkými. Čechové mají proto netoliko jamby, trocheje a daktyly, kteréž samy o sobě by činily básně jednotvárnými, nýbrž i spondeje, molossy, dispondeje, a to bez pomoci posice. Těmi pravidly řídilo prý se mnoho básníků (str. 25 n.).

Hněvkovský neuvádí tu Dobrovského pravidel prosodických, nýbrž pravidla Puchmayerova z r. 1802. Tvrdí-li však, že básníci těmito (a ne Dobrovského) pravidly se řídili, není to správné. On sám nikde se těchto pravidel nedržel. Patrně chce odstraniti domnělý nedostatek prosodie české, jež dle Dobrovského má jen dva takty, trochej a daktyl.

Systém Dobrovského potvrzují prý i české přízvukné daktyly. Krátké slabiky přízvukné jsou prý časoměrně polodlouhé, poněvadž prý k jejich vyslovení více doby zapotřebí jest. Mimo to mají tu povahu, že ostatním i dlouhým slabikám téhož slova přízvuk odnímají (str. 27). V daktylech může ze dvou prosodicky krátkých některá býti i časoměrně dlouhá a časem dle potřeby pro větší „zvah“ i býti musí. Ale takové daktyly jsou českému sluchu přiměřené. Jsou tedy daktyly přízvukné různé povahy; ale jako Řek mohl v jistých případech užívat na př. spondeje za jamb a anapaest, tribrachye za jamb, tak může i Čech míti daktyly různé, ale přece libozvukné (str. 27 n.).

Tuto Hněvkovský neliší přesně od sebe starší theorie Dobrovského a pozdější Puchmayerovy, kterou o něco výše schvaluje. Dle této druhé theorie není daktyl tak rozmanitý. Dávání i kázání dle Dobrovského jsou ovšem daktyl, dle Puchmayera však molossus a kretikus. Dle Hněvkovského daktyl může míti jednu z obou nepřívzvučných dlouhou a někdy prý ji i míti musí. To netvrdil ani Dobrovský ani Puchmayer ani kdo jiný. Vůbec není nikterak jasno, jak daktyly potvrzují přízvukný systém Dobrovského, a celý ten výklad je slabý a k rozřešení sporu nepřispívá. Že by přízvukné krátké musily býti delší než nepřívzvučné, nelze také tak zholat tvrditi.

Na to (str. 29 n.) obrací se Hněvkovský proti tvrzení „Počátků“, že přízvukný hexametr v češtině jest nemožný. Hexametr nedaří se prý i jiným národům moderním. Nelze tedy z toho

odvozovati neoprávněnost přízvuché theorie; přes to však i přízvuchý hexametr český je slušný. Hexametr jest metrum řecké; již Římanům, kteří neměli tolik daktylů v řeči své, jako Řekové, méně se hodil (str. 33). I Němci, majíce málo daktylů a nemajíce spondejů, užívají místo nich často trochejů; činí z týchž slov brzo molos, brzo daktyl a připouštějí i jiné svobody. Mohou-li tedy i Němci nepřívzuchných dlouhých slabik užívati za krátké a vůbec si dovolovati jisté svobody, mohou tak činiti zajisté i Čechové (str. 33 n.). Jest tedy český hexametr přízvuchý možný, jak ostatně prakticky dokázali i Nejedlý i Puchmayer, každý arci dle pravidel poněkud odchylných od pravidel Dobrovského, přijavše za základ přízvuk, s mnohým však obmezením (str. 35 n.). S pravidly těmi Hněvkovský se srovnává (str. 37) a hexametry jejich chválí; jsou prý lepší než německé (str. 38).

Dle teorií Rosových některých slov (na př. bohyně, ztrátila, křoviny a j.) ani v hexametr užití nelze. Prosodie taká, která čtvrtinu českých slov z verše vylučuje, je nesprávná (str. 38). Tvzení, že Čechové ani jednoho obstojného hexametru nemají, je rovněž nesprávné (str. 39).

Hexametry časoměrné, nedbajíce přízvuku, jsou nelibozvuché (str. 40). Ke konci Hněvkovský ovšem projevuje obavu, že hellenského libozvuku v českých hexametřích dojiti nelze a že snad lépe jest užívati veršů, češtině přiměřenějších (str. 42).

Polemika v listě tom je celkem slabá. Nepříznivě působí, že Hněvkovský proti svému vlastnímu zvyku prosodie Dobrovského, proti níž namířeny jsou „Počátky“, vlastně se zříká a že schvaluje její obměny ne ve všem šťastné a také ne spolu ve všem shodné, jež vymysleli Nejedlý a Puchmayer. Z toho mohli právem usuzovati protivníci, že theorie Dobrovského jest nedostatečná a nesprávná. Lepší jest výklad jeho o možnosti přízvuchého hexametr v češtině. Ale vlastních námitek „Počátků“ proti theorii přízvuché list ten skoro ani se netýká.

V listě třetím Hněvkovský vykládá, že staří klassičtí národové veršování své zakládali na hudbě, ke které arci jsou časoměrně dlouhé a krátké slabiky nejpohodlnější (str. 43). To jest sice částečně pravda, ale původ a příčina časomíry řecké se tím úplně nevykládá.

Národové jiní musí prý se řídití povahou svých jazyků; nejsou-li jejich hexametry tak hudebné, jako hexametry národů starých, nenásleduje z toho ještě, že oprávněna jest jediná časomíra. Vychází z toho jen tolik, že mají voliti metra jiná, jazyku přiměřenější (str. 43 n.).

Na to táže se Hněvkovský, v čem rozdíl obou prosodií spočívá? „V ničem jiném, než že následovníci Dobrovského prosodie počítají přízvuchou slabiku za dlouhou; a následovníci Rosovi,

dle způsobu řeckého, slabiku, kde samohlásku dvě spoluzvuky následují, za dlouhou kladou: ostatně obě strany časoměrně dlouhé za dlouhé, krátké za krátké přijímajíce“ (str. 45). Hněvkovský tu zase — jako již dříve učinil — drží se prosodie Puchmayerovy z r. 1802.

Které z těch dvou pravidel je správné? Časoměrníci tvrdí, že slabika se dvěma konsonanty, které k vyslovení potřebují více času než jednu dobu, musí býti dlouhá. Hněvkovský tvrdí naopak, že „outličkého rozdílu tohoto ani český ohebný jazyk, ani české ucho nezná“, a že z takového vyslovení délka v češtině nepovstává (str. 45). Snad tu délku cítil Řek a snad i Říman, ač v prosodii slepě následoval Řeků, ale Čech neslyší tu žádné délky. Ostatně výslovnosti starých národů neznáme (str. 46 n.). Ani jiní národové evropští posice neuznávají (str. 47).

Hněvkovský tu — jako to činil Puchmayer v předmluvě „Fialek“ — popírá možnost posice v češtině; ne sice docela právem, ale také ne bez důvodu (srv. co o tom pověděno v Listech fil. XXI, str. 31).*)

Dále praví Hněvkovský na str. 48: „Čeština se již v tom od řečtiny dělí, že její přízvuk na první slabice lpí; a ostatní i dlouhé slabiky takový trati: v řečtině naproti tomu se podobné akcenty rovné slabiky zostřují, pročež zkracují. Kdyby řečtina tu též povahu měla, jisto jest, že by podobný přízvuk místo posicí byla přijala“.

Hněvkovský ukazuje tu na jakýsi rozdíl mezi přízvukem řeckým a českým. Rozdíl ten vskutku jest, a ten je, jak bude vyloženo, příčinou, proč čeština časoměrně básniti nemůže a řečtina musela. Ale výklad jeho není ani jasný ani správný. Řecký přízvuk není zostřující (= důrazový), a český není zvyšující (= melodický). Věc má se právě naopak. Tím celý tento jeho důvod proti časoměře v češtině pozbývá úplně váhy.

Ovšem přidává Hněvkovský, že česká slabika přízvučná, jež se zvyšuje, má i nástup, t. j. patrně důraz, a ač není tak dlouhá jako časoměrně dlouhá, přece prý jest delší než obyčejná krátká. Poznamenáme-li časoměrně dlouhou slabiku notou půlovou, rovná prý se krátká přízvučná třem osminovým notám, jest tedy o $\frac{1}{8}$ kratší (str. 48 n.). To vše není sice zcela nesprávné, ježto důraz může vskutku slabiku zdloužiti (v. Listy fil. XX, str. 269 n.), ale proneseno jest to jako holé tvrzení, bez důkazů.

*) Předmluva Fialek psána jest po vyjití Hněvkovského „Zlomků“. Nápadná je shoda mezi Hněvkovským a Puchmayerem při tomto tvrzení. Shoda ta může býti náhodná (oba zajisté na toto mínění mohli připadnouti samostatně) anebo zakládá se na společném dorozumění nebo na tom, že Puchmayer tvrzení Hněvkovského převzal.

Konečně ukazuje Hněvkovský, že míra českých slov v příkladech časoměrných, uvedených v „Počátcích“, vzpírá se českému sluchu. Radosti žádný Čech neměří $\cup - \cup$, záře zlatá nikdo $- \cup \cup -$ a p. (str. 51 n.). Končí zcela pozoruhodnými slovy: „Kdo . . . proti národnímu vyslovení jedná, a živou řeč malitně dle příkladu vymřelých jazyků tvrditi chce: tentž se vzdaluje od národního souzvuku“ (str. 53).

V listě čtvrtém Hněvkovský ukazuje, že česká prosodie přízvukná liší se od německé. Němec nemá spondejů, molossů, dispondejů, kretiků, choriambů, Čech zase nemá vlastně jambů, amfibrachyů a anapaestů (str. 54 n.). Námitka, že česká přízvukná prosodie jest nepřirozená a nepravá, poněvadž kořená slabika předslowcem trátí přízvuk, se odmítá (str. 56). Ani Němec ani Čech nemůže dosáhnouti v hexametu jazyků klassických; českým hexametrum nebude se dostávatí rozmanitosti, ač jsou možné. Tedy je slušno básniti v metrech, národní řeči přiměřených (str. 57). Z meter klassických kromě hexametu hodí se pro češtinu verš glykonský, asklepiadský, falaecký, sapfický (s malou, mimochodem řečeno, rhythmicky nemožnou proměnou), alkmanský, pindarský ($- \cup \cup - \cup \cup - - -$), adonský a alkajský (rovněž s malou změnou). Ale metra ta nemají míti rýmu (str. 57 n.). Přízvuknou prosodii Němci nepřijali z nouze, jak tvrdily „Počátky“, nýbrž „z povahy národnosti“. A tak i Čechové ne ze slepého následování Němců, ale z povahy jazyka přijali prosodii přízvuknou (str. 61). Hněvkovský opět ukazuje důrazně k tomu, že přízvuk spočívá v češtině na první slabice, a že tomu pravidlu podrobují se i slova cizí, j. natura, lucerna a pod. (str. 61 n.). Pravidla prosodie časoměrné, která „Počátky“ uvádějí v listě čtvrtém, nejsou prý původní, ta prý hlásal již J. Nejedlý ve vydání prvního zpěvu Iliady r. 1802 — až na posici (str. 62)!

Proti časomíře svědčí také, že v češtině jsou v písmě slabiky dlouhé, které však skutečně se nevyslovují dlouze (zelené, babám, katům, paním a pod.), ale v časomíře přece mají se dlouze měřiti. Hněvkovský pokládá je za obojetné (str. 63).

Námitka ta nemá váhy. Jazyk spisovný nemusí se ve všem řídití výslovností všední, zvláště není-li obecná.

Hněvkovský kloní se dále i k (chybnému) názoru, že by v trojslabičných slovích, jež složena jsou s krátkými předložkami nebo částicemi, po nichž následují jedna nebo dvě délky (na př. vydává, nelíbí), ale jen „v rytmích“, t. j. metrech starověkých, slabika první mohla se užívati obojetně, t. j. brzo jako přízvukná, brzo jako nepřízvukná. U slov dvouslabičných se slabika první nikdy nesmí bráti za nepřízvuknou. U slov troj-

slabičných však prý dlouhá bez velikého násilí sluchu může převzítí přízvuk (str. 64).*)

Posici do češtiny uváděti je nemístné. Řekové a Římané měli elise a podobné svobody, jichž též napodobiti nemůžeme. Hněvkovský opět, jako výše, ukazuje na příkladech, že posice v češtině žádné skutečné délky nečiní (str. 65 n.). Ke konci zase připomíná, že prosodie musí býti povaze jazyka přiměřená. Časomíra jest básníku jen překážkou; přiměřená je němčině i češtině jen prosodie přízvukná (str. 68 n.). V časoměrných verších, zanedbávajících pravou výslovnost, není lahody (str. 73). „Přízvuk v češtině jest podoben germanskému, a jest povyšující a ne zostřující (= důrazový) zvuk, při kterém se však naše dloužky zavrhnouti nesmějí“ (str. 74). Toto určení českého přízvuku jest arci částečně mylné.

Prosodie Dobrovského není celá správná, ježto prý „se v ní sice souzvuk dle německého slohu, nikdy ale Virgilův neb Horácův dojíti nedá“ (str. 75). Teprv J. Nejedlý a Puchmayer jali se správně „hellenskou harmonii s přízvukem spojovati“. Pravidla Puchmayerova, jakými se řídil v překladu prvního zpěvu Iliady, však Hněvkovský zavrhuje (str. 75 n.). Auktor „Počátků“, háje časomíru, má ovšem omluvu: „jemu jako bydliteli v Uhřích pravé české vyslovení neznámé jest“ (str. 77). Omluvy té však skladatelé „Počátků“ neměli. Přízvukování slovenské je totéž, jako české.

V listě pátém Hněvkovský ukazuje na tvrzení „Počátků“, že v češtině časoměrná prosodie jest možná, a proto také jediné pravá. On však tvrdí, že pro češtinu přiměřený jest jen systém přízvukný, spojený s časomírou (str. 79); nebo čistý systém přízvukný by v češtině působil „jednozvučnost“. Prosodie přízvukná, spojená s časomírou, více prý časoměrnou nazvána býti zasluhuje, než prosodie „Počátků“ (str. 80). „Neb přízvuk v češtině“ — praví opět nesprávně Hněvkovský — „není zostřující zvuk, ale povyšující, an delší doby k vyslovení potřebuje, než dvě spoluzvuky; poněvadž pozdvížením slabiky době u vyslovení více dli, než při vyřknutí dvou spoluzvuků, které Čech hbitě polkne“ (str. 81).

Hněvkovský dokazuje ne docela správně také vadnost časoměrné posice, pravě na str. 81 toto: „Kdyby pravidlo: že vyslovení dvou samohlásek (má býti souhlásek) více doby potřebuje, než jedné, a že dloužku plodí, pravdivé bylo, tak by ne předcházející slabika, nýbrž následující, v níž takové spoluzvuky

*) I toto tvrzení poněkud upomíná na podobné tvrzení Puchmayerovo v předmluvě Fialek (v. Listy fil. XXI, str. 32).

se vyslovují, dlouhou býti musila.“ Kdyby měla posice platiti, musilo by se hleděti i k tomu, že některé souhlásky delší doby k vyslovení vyžadují, než jiné, i měli bychom vlastně slabiky trvání velmi různého (str. 82). To je správné, a uznávali to i časoměrníci. Proto však přec by bylo možno rozeznávatí pouze slabiky dlouhé a krátké. Že by ovšem š, ž, ř, ch delší doby k vyslovení vyžadovaly než s, z, r, h, není správné. Hněvkovský měl tu voliti příklady jiné.

Dále skoumá Hněvkovský důvody, uvedené pro časomíru:

1. Ve které řeči jsou slabiky dlouhé a krátké, tam je prý časomíra možná. Tu Hněvkovský vyvracíje některá tvrzení odpůřců, celkem však tomu důvodu neodporuje, „jestli postačitedlná hojnost obojích slabik (t. krátkých a dlouhých) se nalézá“ (str. 82 n.).
2. Délky v češtině mají se dle „Počátků“ ke krátkým jako 11 : 13. Hněvkovský praví: Vyvrhnou-li se slabiky přízvučné (ty dle Hněvkovského jsou polodlouhé; srv. str. 49 a zvlášť 80) a posiční, a hledíme-li k tomu, že se délka často nevyslovuje (na př. u é), jest prý vskutku poměr slabik (přirozeně) dlouhých ke krátkým 4 : 19, poměr nepříznivý; časomíra se tedy pro češtinu nehodí (str. 83 n.). O tvrzení Hněvkovského, že přízvuk slabiku dluží a že posice je v češtině nemožná, bylo již výše promluveno. Jak poměr onen vypočetl, nenaznačuje. Tu postavil tvrzení proti tvrzení. Že však přirozených délek není v češtině nadbytek, jest asi pravda.
3. Třetí důvod podstaty posicí zakládá se v tom: „že taková, když se slabiky na samohlásky skončují, nových a pevnějších základů lehoučkým plynutím versů nabude; když se ale shluk spoluzvuček na samohlásku věsí, že se tam jazyk přes hory spoluzvuček přenese, a posicí neuočinkuje“ (str. 85 n.). Tu Hněvkovský podává tvrzení „Počátků“ (str. 83) nejasně, kuse a nesrozumitelně. „Počátky“ na u. m. uváděly za důvod pro časomíru přiměřené rozvržení konsonantů v češtině, jež působí, že tam, kde se konsonanty hromadí, ihned cítí se prodloužení slabiky, vzniklé živly konsonantními. Hněvkovský odporuje jen tvrzením již často dříve opakovaným, že posice v češtině je nemožná a že skupiny konsonantů slabiky neprodlužují.
4. Časomíra je nutná pro zpěv. To je prý pravda, ale veliký díl nynějšího básnictví není k zpěvu určen. Řekové arci básně své určovali k zpěvu; ale byli teprv při kolíbce hudby, majíce i básně, v nichž není vlastně taktu, užívajíce místo jambu a trocheje tribrachye, dvou krátkých za dlouhou a pod. Proto za pravidlo uvádění býti nemají. To vše psáno částečně v duchu Hermannovy metriky (srv. tvrzení, že řecká hudba neměla taktu), a je to arci vesměs vadné (str. 86 n.).

Ale ani časomíra hudbě nevyhovuje. Délka polohová (na př. v radosti) není vlastně délka a ucho uráží. Naproti tomu přízvučné slabiky, ač přirozené délky nevystihují, svým „hudebným

zvukem a nástupem“ (t. j. důrazem) délku nahrazují a předčí nad délky polohové (str. 90). Hodí se tedy přízvukná prosodie k zpěvu i v češtině, jako se jí v té případnosti užívá na př. i v němčině (str. 90).

Hněvkovský odmítá dále tvrzení, že básně české proto se málo čtou u „vyšších stavů“, že jsou přízvukné. „Nevím“ — praví na str. 92 — „jestli jeho posicí lepšího štěstí nabude. Neb větší díl těchto panů se raději skutečnosti, než básněmi obírá, a ani té nejsouzvuknější helenské nechte.“ I rukopis Královodvorský a jiné staré básně, písně národní, i některé básně novověké dokazují, že i přízvukná prosodie je možná, a že i přízvukný sloh schopen jest vznešenosti a libozvuknosti (str. 93 n.). Prosodie časoměrná ukládá naopak jazyku pouta, ježto zbavuje ho užívání mnohých slov, působí leckterou strojenost a tím vším přispívá i k utracení básnického ducha (str. 93 n.). Hexametr jest verš nyní nenárodní, a básně jím složené (na př. Klopstockův *Messiáš*) pozbývají tím obliby (str. 96). Časoměrné ukázky „Počátků“ libeznosti plodů starověkých ani přízvukných překladů Puchmayevých nedostihují (str. 97 n.).

List šestý obrácen jest proti příkrým výrokům, kterými „Počátky“ dosavadní české přízvukné plody básnické odsuzovaly. Kdo chce, praví Hněvkovský, básniti rhythmicky (t. j. v *rhythmech* starověkých), nechť tak básní, ale přednost zasluhuje básnění rýmové (str. 101). Rýmu ujímá se Hněvkovský obšírně a důtklivě (str. 102 nn.). Mnoho očekává od spojení prosodie přízvukné s časoměrnou (str. 106). Časoměrná prosodie hodí prý se k vyšším lyrickým a tragickým básním, ale i přízvukná jest oprávněna (str. 107 n.). Potom hájí Hněvkovský obšírně novověkou českou poesii, uváděje jednotlivé básníky jmenovitě a zasypává je nezměrnou chválou. Ke konci opět opakuje staré své důvody proti posici a hájí spojení přízvukné prosodie s časoměrnou (str. 138 n.), hlavně v básnění „*rhythmickém*“ (str. 139).

Shledali jsme výše, že důvody pro časomíru, obsažené v „Počátcích“, jsou naprosto liché. Kolem r. 1820 ovšem ráz českého přízvuku se neznal dobře; přízvuk důrazový často nerozeznáván přesně od přízvuku melodického. Také příčiny vzniku časoměrné prosodie u Řeků nebyly tehdy tak na jev, jako nyní. Nemohla tedy polemika proti „Počátkům“ býti tak vydatná a rázná, jako může býti nyní. Ale i při takém stavu tehdejší znalosti přízvuku a prosodie mohla býti polemika Hněvkovského daleko důraznější, nežli vskutku jest. Mnohých důvodů, jež pro časomíru uvedly „Počátky“, Hněvkovský se ani nedotýká. „Počátky“ hleděly dokázati již z pojmu *rhythm*u nepřípustnost *theorie* přízvukné, kladly důraz na to, že v češtině délka od přízvuku není nerozpojná, že přízvuk

český je sotva uchu znatelný, že při veršování přízvučným není možná caesura, a že systém přízvučný je neurčitý a nedůsledný. Všeho toho Hněvkovský pomíjí. Že přízvuk český není tak slabý, jak „Počátky“ tvrdí, arci z jeho spisu vysvítá, ale mohlo a mělo to býti vyloženo obsírněji. Nesprávné tvrzení o nedůslednosti a neurčitosti přízvučného systému odbývá zcela nedostatečné pouhým slovem („důvtipná námitka o slovu nebezpečnství“; str. 36). Zdá se, že všechny výklady „Počátků“ Hněvkovský ani náležitě vyvrátiti neuměl.

Hlavní důvod Hněvkovského proti časomíře — a důvod arci velmi závažný, jež často opakuje — je ten, že časomírou ničí se ve verších přirozená česká výslovnost. V té příčině Hněvkovský, ač i on má o přízvuku českém špatné ponětí, míně, že slabiku vždy dlouží a že jest zvýšením hlasu, dobře a důrazně odporuje „Počátkům“, tvrdě, že přízvuk český spočívá vždy na první slabice a že se zanedbávati nesmí, nemá-li se sluch urážeti. Tím podivuhodnější jest, že Hněvkovský, ač by na základě toho měl prohlásiti prosodii časoměrnou v češtině za nemožnou, jak to učinil Dobrovský, přece připouští její možnost a některé vyšší obory básnictví jí i vyhrazuje. Otázku, zda je přípustná v češtině dvojí prosodie či pouze jediná, pokládá za dosud nerozhodnutou (str. 18), a sám rozhoduje se vlastně pro přípustnost obojí prosodie. Tím ovšem sám účinek svého spisu oslabil a vítězství takřka z ruky pustil. Jím spečetěno domnění až dosud platné, že i časomíra v češtině jest možná a do jisté míry oprávněná, ačkoli jest tomu právě naopak.

Méně váhy má Hněvkovského námitka druhá, že posice je v češtině vůbec nemožná. Nemožná není, ale zdloužení slabiky, vzniklé posicí, může býti po případě i nepatrné, ba žádné. Hněvkovský však, ač zavrhuje posici velmi rozhodně, přece časomíru připouští, patrně ne z důvodů vnitřních, nýbrž proto, že ani v rozhodné vítězství přízvučníků nedoufá, a snad i ze snahy, aby strany protivné docela neodpudivil. Proto snad také drží se tuto prosodického směru Puchmayerova, a nikoli theorie Dobrovského, míně — arci nesprávně —, že tento směr ostré protivy obou teorií může vyrovnati. V básních svých Hněvkovský tohoto směru se nedržel. Snad však tu má na mysli hlavně metra klassická.

Proti rozhodnému a vítěznému tónu „Počátků“ jeví se tedy u něho jakási nedůvěra ve vítězství, která arci věci jeho neprospěla. Také rozvláčnost, s jakou věci již vyložené opět a opět se vykládají, působí, že spis činí na prvý pohled dojem málo příznivý. Proto nelze se diviti, že „Zlomky“ neměly ani toho účinku, který míti mohly. Hněvkovský byl si slabosti svého spisu vědom. Právě na str. 100: „Vím, že zastáváním spojeného sy-

stemu mezi dva ohně přicházím, a že obě strany proti sobě popudím.“*)

„Počátky“ posuzují se u nás dosud velmi příznivě, kdežto „Zlomky“ pokládají se často za dílo zcela nezdarilé. Úsudky takové o „Zlomcích“ nejsou oprávněny; je to dílo, které obsahuje leccos dobrého, ale které nedovedlo zbrani, jež odpůrcům časomíry samy se podávaly, využítkovati náležitě. I obsah „Zlomků“ uvádí se často kuse a nesprávně. Objektivního a dostatečného posouzení se jim, pokud vím, dosud u nás nedostalo.

§ 31. Jako r. 1820 dostalo se „Počátkům“ konečně odpovědi obšírné a věcné, třeba ne dosti vydatné, Hněvkovského „Zlomky“, tak dostalo se jim naopak toho roku i podpory, a to ze dvou stran, od Jungmanna a Raymanna. Také Stach sice dle dopisu Jungmannova k Markovi ze dne 19. září 1820 (ČČM. 1882, str. 467) chtěl vystoupiti se svou „Harmonií“ a poslal ji Jungmannovi k vydání. Ale Jungmann dobře usoudil, že ji vydati nelze.

Jungmann již na počátku toho roku ujal se prosodie časoměrné ve své „Slovesnosti“ (v Praze 1820; předmluva datována

*) Brandl v „Životě Pavla J. Šafaříka“, str. 92 soudí, že v Hněvkovského „Zlomcích“ měl prsty i J. Nejedlý, protože jsou psány hrubě. Uvádí i místo z listu Šafaříkovu ke Kollárovi ze dne 14. února 1821, v němž Šafařík vyslovuje domněnku, že v sepsání jich měli účastenství i oba Nejedlí a Puchmayer. Je-li tato domněnka Šafaříkova správná, nevím, ale nemožná není. Tolik však jest jisto, že sloh a celý duch „Zlomků“ je jednotný a předpokládá pisatele jednoho. Mohl tedy užiti Hněvkovský jen nějakých rad svých přátel. Avšak ráz „Zlomků“ není o nic hrubší, než ráz „Počátků“. Na opak: „Počátky“ svým příkrým a nešetným tónem, jímž dotýkají se prudce i samého Dobrovského, činí dojem mnohem nepříznivější než „Zlomky“. Že by „hrubý“ tón „Zlomků“ byl zavinil J. Nejedlý, jest domněnka plynoucí, tuším, z rozšířené dosud u nás předpojatosti proti J. Nejedlému, která dle mého přesvědčení není zcela oprávněna. Úsudek Brandlův o domnělé hrubosti „Zlomků“ otiskují i jiní (na př. Vepřek, str. 43). Jak se mohou i výrazy jako školní pravidkář (str. 44) uváděti za důkaz hrubého tónu, nechápu naprosto. Já jsem shledal podrážděnost tónu hlavně na těchto místech „Zlomků“: na str. 4 skladatelé „Počátků“ nazývají se nepřímě „pravými nedouky“ (srv. i str. 44), na str. 6 mluví se o jich „klusavém slohu“ a tvrdí se, že v nich není dosud „dozralého vědění“; na str. 17 mluví se o jich „matlaninách v prosodii“, na str. 30 o jich „nedorostlých perutích“. Na str. 48 pochybuje se o jich vzdělanosti, a tvrdí se, že autor „Počátků“ posílí opět „vystáral a jako opice přijal“. Hexametry jeho nazývají se na str. 52 „neohrabanými“, a na str. 73 mluví se o jeho „opičím slohu zvuku řečtiny a latiny“. Leckde mluví se o háncích českého básnictví a jich útrzcích (str. 135), na str. 135 nazývají se nepřímě nepřáteli literatury české. Proti nešetrnosti a příkrostem „Počátků“ jsou tyto výrazy ještě mírné. Jen předpojatost proti Dobrovskému zavinila, že příkrý tón „Počátků“ posuzuje se mírně, kdežto o „Zlomcích“ se mluví jako o spise zvláště hrubém. Také nemá se zapomínati, že bezdůvodná nešetrnost „Počátků“ přímo sváděla k odpovědi ostřejší.

jest 10. ledna 1820), jež vyšla ještě před „Zlomky“ Hněvkovského (v „Zlomcích“, str. 138 děje se o ní již zmínka). Na str. XXVI podává Jungmann krátký přehled prosodie básní českých. Nejstarší básně české (RK a RZ!) psány jsou veršem, jenž se neřídí ani přízvukem neboli silnějším vyražením hlásek, ani časomírou; toto nejstarší básnictví ustoupilo prý na počátku čtrnáctého věku veršování rýmovému, posléze z Němec. V století XVII. prý uvedeno do Čech veršování časoměrné. *) „Důmyslný Dobrovský, jehož zásluhy o vzdělání jazyka vlastenského nesmrtedlné zůstanou, navrhl, aby jako jiní skoro vůbec národové Evropejští, tak i Čechové v básnění řídili se přízvukem, kterýž dle něho leží bez rozdílu na první syllabě slovní, a tak od r. 1795. největší díl skladatelů básní tímto pravidlem až posud se zpravuje“ . . . „A však tento Slovanům vzácný a znamenitý muž při svém podaném zdání, kterýmž více dobrému čtení nežli skládání veršů nápomoci chtěl, přirozené délky hláskové zřejmě nevyloučil, aniž pak to kdy všem jeho pravidla šetřícím cele nepochybné bylo, že by přízvuk větší moc nežli přirozené protažení hlásek na prosodickou délku syllab jeviti měl, kterážto přirozená délka v zpěvu nikoli zanedbána býti nemůže.“ Pak zmiňuje se Jungmann o Oničovi a Stachovi (jak vidno, byl Jungmannovi každý odpůrce Dobrovského vítán, i Stach; ba i Onič, jenž literárně ani nebyl činný) a pokračuje: „Důvodněji zastali se časoměru nejmenovaní spisovatelé Počátků českého básnictví, v Prešp. 1818“. Dále uvádí doslovně pravidla časoměrné prosodie ze str. 67 „Počátků“ a podotýká, že verše mají se měřiti dle času, čisti dle přízvuku.

O Dobrovském mluví Jungmann v tomto veřejném projevu ovšem s uznáním a šetrností; tu není Dobrovský onen „studený grammatik“, jak jej zakrytě jmenoval v „Nepředsudném mínění“. Že by však Dobrovský prosodii svou byl chtěl nápomoci více dobrému čtení nežli skládání veršů, není pravda, a musíme se diviti, že Jungmann podkládá Dobrovskému takové úmysly, kterých on sám nikdy neměl, jistě na základě pouhé své domněnky.

Pozoruhodno jest, že ve „Slovesnosti“, kde Jungmann mluví svým jménem, není zřejmě řečeno, že by prosodie přízvukná byla nepřipustná, jak se tvrdí v „Počátcích“, ačkoli se náklonnost k veršování časoměrnému netají. Básní přízvukných přijal také Jungmann do své „Slovesnosti“ dost.

V kruzích příznivců prosodie přízvukné toto veřejné zastávání časomíry Jungmannem bylo asi posuzováno nelibě. Můžeme tak souditi z listu Jungmannova k Markovi ze dne 1. března 1820

*) Později, jak uvidíme, shledával Jungmann první stopy časoměrného básnění českého v době daleko starší, arci nesprávně.

(ČČM. 1882, str. 464): „Dobrovský se opět hněvá, že jsem se veřejně proti jeho prosodii prohlásil, a jmenoval Slovesnost: das böhmische Ungeheuer! Puchmayer mu přisvědčuje a nechce odstoupiti od přízvuku, protože (jak praví) snáze jest dělati 50 veršů přízvučných, nežli jediný časoměrný!! — Toliko Kinský psal mi list plný pochvaly.“

Téhož roku, skoro současně s Jungmannem, vyslovil se proti teorii Dobrovského také Fr. Raymann v básni „Joseff Egypťský“ (v Praze 1820). V předmluvě, datované 12. ledna 1820, str. III vypravuje, že báseň tu měl vypracovanou přízvučně s rýmem a již k tisku odeslanou, když dostal do rukou „Počátky“. Spis ten působil na něho tak, že ji předělal nepřízvučně aneb metricky. Zajímavé je, jak tento svůj obrat odůvodňuje: „Vím sice, že hned při vydání Máří Magdaleny mně od mnohých za zlé pokládáno bylo, že jsem přízvuku nešetřil; ale přiznati se musím, že mně přízvučná pravidla nikdy chutnat nechtěla, a že jsem se nikdy přesvědčit nemohl, proč by v češtině na první slabice přízvuk, neb což jedno jest, dloužka ležeti musila, když patrně třeba druhá slabika téhož samého slova od přirození dlouhá jest, na př. *horoucí*; nebo jako v každé řeči dvojhláska přirozeně dlouhá jest, tak má i v češtině býti. Též se mně i to vždycky protivilo, aby každé trislabičné slovo mělo býti daktylem, ku p. *mileňko, milostná, růsouucí*: zdaliž uchu českému lépe nezní: *mileňka, milostná, růsouucí*? Anebo miluji, proč by raději nemělo se užívat jako anapoestus (sic!) *miluji*? Ani jsem se nemohl o tom přesvědčit, proč by mělo samo sebou krátké předslovce, na p. *do, na, ze* etc., od přirození dlouhou slabiku v krátkou proměnit; u p. dle přízvuku číst se má, *do kouuta, na pouušti*, zdaž přirozeněji nezní *do kouuta, na pouušti*? Ani nemohu pochopit, proč by pravidlu přízvučnému i také cizí slova podrobit se musila, na p. *lucerna, cisterna*, když přede každý Čech vyslovuje *lucerna, cisterna*? Mám také za to, že kdyby přízvuk se byl nevy-mysлил, nebylo by potřeba k jambům samých jednoslabičných slov užívat, nebo Češi mají dosti jambů i pirrhichů ve dvou-slabičných slovech, na p. *nebe, sebe, tebe, milá etc. Nemíním však zde učené a o literaturu českou velice zasloužilé mnohé muže snad poučovat, — toliko jsem chtěl ponavrhnout, že k metrickému básnictví, jaké měli Řekové a Římané, spíše se přiblížíme, když přízvuku šetřit nebudeme. Staří čeští básníci neznali přízvuku, a měřili syllaby toliko vedlé přirozené své vý-*

slovnosti, a básnili přec výborně! Každý s zalíbením ještě posud čte Rosu, ač o přízvuku ničeho nevěděl. Vim sice, že z nedostatku jiných nepřizvučných pravidel i tato báseň dosti prosodických chyb máti bude, nechť se však jiní z mých chyb ponapravují! Mně nezbyvá času, abych si větší práci s přítomnou básní vzal. Zastávatel přízvuku, aneb ten, který každé tříslabičné slovo za daktyl bráti bude, nedovede mé verše škandovat, a snad mne tupiti bude; — nepostranný však a učený Čech, doufám, že mi mé chyby velikomyslně promine. Ještě se mi potřebné zdá připomenouti, že slova jednoslabičná, jako na příklad: já, on, ty, ten, a, i, že, tak, zas a t. d. užívám buď za dlouhé, buď za krátké, mimo těch, které prodlouženěji znějí, jako ku příkladu: vždyť, však, přede a tak dále.“

Z tohoto velmi zajímavého vyznání seznáváme, že také Raymann náležel, jako Stach, k těm, kteří vyslovovali češtinu velmi „líbezně“, ač správnou výslovnost jistě stále slyšeli. Jim zuřelo lépe: milenko o - o, cisterna o - o a pod. Proč však Raymann chce dokonce vyslovovati miluji o o -, suď Bůh!

Také Raymann nepochopil, co Dobrovský označoval slovem „slabika prosodicky krátká a dlouhá,“ míně, že označuje se tím slabika vskutku dlouhá a krátká. Proto arcí míní, že přízvuk slabiku dlouží, a klade na roveň slabiku dlouhou a přízvučnou.

Ale takových lidí, jako byl Raymann, kteří nechťeli pochopiti věci zcela jasné, bylo tehdy zajisté dosti, a také tehdy, jako se děje dosud, z vlastenectví pletl se do literatury skoro každý, kdo uměl trochu vládnouti pérem. Nedivme se tedy, že názory takové mohly se tehdy hlásati a že docházely snad i dosti ochotného sluchu.

Raymann básnil již před r. 1818 přízvučně, ale velmi špatně (v. Listy fil. XX, str. 205); toho roku zřekl se prosodie přízvučné zřejmě a začal básniti metricky, nebo-li, jak také praví, nepřízvučné. Ale z toho nesmíme souditi, že básnil časoměrně, ač skladatelé „Počátků“ podali pravidla theorie časoměrné, pro první potřebu zajisté dostatečná. On sám to ani netvrdí, nýbrž praví, že básní „nepřízvučně“; vlastně básní po starém způsobu, beze všech prosodických pravidel a vnučuje slova bez ohledu na přízvuk i přirozenou nebo polohovou délku jich slabik do zvoleného metrického schematu.*)

Báseň jeho „Josef Egyptský“ psána jest hexametry často přímo děsnými, o nichž arcí Raymann sám správně v předmluvě

*) *Paroubek*, str. 32 se zase velmi mylí, myslí-li, že Raymann básnil tu časoměrně. Toho úmyslu neměl. Jinak nebyl by mohl tvrditi, že pro jeho způsob básnění není dosud pravidel. Časoměrná pravidla prosodická byla přec uveřejněna v „Počátcích“.

své tvrdil, že zastávatel přízvuku (mohl přidati i časomíry) nedovede je skandovati. Někdy — zajisté náhodou — jsou hexametry jeho dost podobné časoměrným, leckdy však nejsou ani časoměrné ani přízvukné. Příkladů hojněji uváděti netřeba; srv. jen na př. tyto hexametry:

Budiž při | vítáno | nám, pacho | le ty | rozmilé, | krásné!

Vítali pastýři také jej vždy k stádu radostně,

O pacholátku milém, tak ho nazvali, zpívali písně (str. 1)

První z uvedených hexametrů je hrozný; druhé dva jakž takž ujdou, ale mají chyby proti přízvuku i časomíře.

Raymann byl si, jak řečeno, tohoto nedostatku svých veršů vědom; omlouvá-li jej „nedostatkem nepřívukných pravidel“, je to omluva zcela nemístná. Kdyby byl věděl, co chtěl, byl by si třeba sám pravidla nějaká sestavil. Ale bylo velmi pohodlné básniti bez pravidel, jen tak „podle sluchu“, i Raymannovi i mnohým jiným, a ti v „Počátcích“ shledávali rádi důvod, proč mohli zavrhovati přísnější pravidla a básniti hodně volně. Těm líbilo se podvrácení Dobrovského theorie z nemístného pohodlí, které marně hledí zakrýti na př. Raymann tvrzením, že nemá času větší práci básni své věnovati a že z jeho chyb snad jiní dojdou poučení! Proč tedy tu svou „plácaninu ve verších“, jak báseň tu nazval Jungmann (srv. ČČM. 1880, str. 44), vydával, když neměl ani času ji vybrousiti? Podobně mluvil dříve i Stach.

Raymann není tedy vlastně přívrženec časomíry, nýbrž jen odpůrce theorie Dobrovského a zastánce starého způsobu básnění, jistě z pouhého pohodlí.

§ 32. Hněvkovského „Zlomky“ došly, pokud vím, posouzení různého. Z Kroku I, 2 (1821), str. 2 poznáváme, že v Kalendáři Prešpurském na r. 1821 (mně kalendář ten není přístupný) posouzeny byly příznivě. Jungmann a lidé jeho kruhu v dopisech soukromých je zavrhovali. V listu ke Kollárovi ze dne 28. října 1820 (ČČM. 1880, str. 42) praví o nich Jungmann ironicky: „Hněvkovský vydal své básně drobné, a Zlomky proti Počátkům, v kterých zlámal své jméno slovatně“, a Čelakovský v dopise ke Kamarytovi ze dne 9. prosince 1820 (F. L. Čelakovského sebrané listy, str. 48) praví: „Zlomky Šebastianovy jsem překoukl! to je klasičnost!“ Zajisté i tu Čelakovský hlásá jen mínění, jaké projeováno bylo v kruhu Jungmannově. Podobně i Šafařík v listě ke Kollárovi ze dne 14. února 1821 (v. *Brandlův Život P. J. Šafaříka*, str. 92) nazývá je ironicky „klassickým spisem“.

Proti Hněvkovskému a pro prosodii časoměrnou vyslovil se i Fr. Jabulka v posouzení romance Fr. Tomsy „Militka a Ctíboj“ (Čechoslav 1820, str. 296). Vytýká Tomsovi, že

v básni své nedržel se žádné prosodie; recensent byl by si býval přál, aby byl básněn tu složil časoměrně. Na str. 304 pak praví, že přes obranu Hněvkovského prosodie přízvučná je „na charakterném, ano na žádném téměř základu“, a přidává: „Časoměrná, zvláště až se ještě pravidlo o sběhu dokonale rozvine, jest jediná prosodie hodna toho jména: přízvučná však musí klesnouti, a já ji bohda zvláštním spisem sám hrob dokopati míním.“ (K tomu vydavatel přidal znamení ? !). Ale Jabulka, pokud vím, hrobu toho nevykopál a hrozby své nikdy neuvedl ve skutek.

Jabulkovi odpověděl v Čechoslavu 1820, str. 317 nejmenovaný spisovatel (pod šifrou * — r) řka, že přízvučná prosodie ostojí přes její nepřátele, kteří jí „brzy vlastními, brzy najatými jekohluky“ hrozí. Přízvuk bude prý k okrase vlasti a ke cti nálezce svého, dokud budou Čechové a dokud bude zniti český jazyk. Bájkou „Kovkopové“ odpověděl patrně Jabulkovi F. B. Tomsa (str. 317). Z konce té bájky arci vysvítá, že Tomsa dával každému na vůli, aby veršoval, jak chce, jen když veršuje dobře.

Štěpnička dorážel i r. 1821 na „Počátky“ po svém způsobu. V Čechoslavu 1821, str. 26 uveřejnil článek Drvovoz, čelící k Hněvkovskému, k němuž přidává na konci toto: „Příteli! ty spatřuješ v tomto drvovozu jednání velikou hloupost a hrubost. Ale zdaž rovně tak vzdělaný Blahoslav nejedná? ještě, máje teprv oumysl časomírou výbornější básně než přízvukem (podaří-li se mu?) vyvesti, napřed již přízvučné básně bje. A poněvadž jsi Ty se mu pravdou na odpor postavil, již Ti zas kdosi polenem dát hrozí (viz Čechoslava rok 1820, stranu 304). Ale nedělej si z toho nic. Dá-li on ti polenem, dáme my mu palici — neníť záповěď se bránit; ale jest zapovězeno bít — a křikneme mu do ucha: Hic Rhodus, hic salta! Znáš-li co, dokaž zdařenějšími básněmi! a nemnož jalovým pravidkováním a loktováním ještě více ohavného pokyku“ atd.

Dle *Rybičky* (Přední křisitel, str. 119) chystal Štěpnička okolo r. 1821 pojednání na obranu přízvučné theorie: „Vidění a popsání přízvuku a časomíry J. E. Doležálkovi“, kteréž mělo se vytisknouti v Zieglerově Dobroslavu. „Ale tehdejší příliš obezřelá, avšak při tom zhusta i nemotorná censura nepustila sepsání to u veřejnost, ale nicméně dovolila vytisknouti přiložené básně přízvučné, jež se toliko k objasnění a potvrzení sepsání toho vztahovaly, tak že se tam objevují jako nějaký *deus ex machina*, překvapující čtenáře a zůstávající jemu nesrozumitelnými.“ Výklad Rybičkův přejímá i *Vepřek*, str. 46 i *Paroubek*, str. 28.

Ale tvrzení to není ve všem správné. Čelakovský v listě ke Kamarýtovi ze dne 21. srpna 1821 (F. L. Čelakovského se-

brané listy, str. 66 n.) uvádí částečně obsah tohoto pojednání, z něhož poznáváme, že Štěpnička, jako V. Nejedlý ve své „Bolyňi“, volil aspoň v úvodě pro svou polemiku nevhodnou formu allegorie, napsané ve způsobu Lukianova dialogu. Z vlastního obsahu Čelakovský neuvádí téměř nic a mluví jen o „nově vynalezené prosodii od slavn. Štěpničky“. Jakým právem přičítá mu nález nové prosodie, nevíme. Ale Čelakovský, náleže ke kruhu Jungmannovu, nebyl Štěpničkovi dost přízniv, a proto mnoho váhy těmto jeho slovům přičítati nesmíme. V témž listě píše Čelakovský: „pojednání to budeš moci čísti [snad] v Dobrosl., nyní teprv vyšlo z censury“. V listě ke Kamarýtovi ze dne 12. ledna 1822 (ib. str. 77) píše: „(příkládám) několik listků pojednání (o kterém jsem ti již psal) Štěpničkova; já více nemohl dostati, jsou to listy pokažené. Již byl ten arch v Dobroslavu tištěn, p. Jungmann ale zaplativ jej kázal vytrhnouti a zničiti, proč? snadno uznáš. Škoda je ho ale, věčná škoda! Toto pojednání, kdyby se bylo v známost uvedlo, mohlo dělat epochu v České literatuře! vid! — ba ovšem; nebo jím by se byly tyto vášnivé hádky skončily“.

Čelakovský tedy toto pojednání četl, dostav do rukou asi rukopis a část již vytištěnou, patrně od Jungmanna. Dle toho není pravda, co tvrdí Rybička, že censura nedovolila pojednání to tisknouti. Pojednání se již tisklo, a tisk jeho byl zastaven působením Jungmannovým, jenž nemrzel se vzniklé tiskem útraty uhraditi sám. Tato zajímavá zpráva Čelakovského osvětluje nejlépe, jak málo si Jungmann a časoměrnicki vůbec, ač o protivnících v soukromí pronášeli se nepřítivně, byli jisti svým vítězstvím a jak málo spoléhali ve svém nitru ve správnost věci, které hájili. Bylo-li pojednání Štěpničkovo podobného rázu, jako jeho Oslovská kritika a Drvovoz, nemusil se ho Jungmann báti; nebo pak by se bylo odsoudilo samo. Zdá se, že tedy přece obsahovalo leccos, co protivníkům nebylo vzhledem k věci samé po chuti, a proto že je potlačili, majíce již dosti na Hněvkovského „Zlomcích“. Kdo je si věci svou jist, takových zbraní nepotřebuje. Kdo se protivníka nebojí, ten neodnímá mu slova. *)

Básně, k pojednání Štěpničkovu přidané, otištěny jsou v Dobroslavu II. 4 (1821), str. 143 nn.

Z přízvučníků ozval se r. 1821 proti „Počátkům“ také Jan Nejedlý, jenž i ve svých přednáškách toužil na časomíru (*Rybička*, *Křisitelé*, str. 119).

*) Mohlo by se arci souditi, že Jungmann zamezil vytištění pojednání Štěpničkova, aby učinil hádce konec. Ten úmysl však Jungmann míti nemohl; nebo pak by byl měl sám také mlčet, což se však, jak ihned bude vyloženo, nestalo.

V třetím vydání jeho grammatiky (*Practische Böhmische Grammatik für Deutsche*), vyšlém r. 1821, jsou odstavce o prosodii nepatrně měněny a někde i kráceny. Na konci výkladu o prosodii (str. 322) odbývá Nejedlý časoměrníky výrokem, že otrocké napodobení latinské posice přiči se naskrze duchu jazyka českého, a doporučuje ke čtení Hněvkovského „Zlomky“. Slovo sice pravdivé, než málo vydatné k uklizení sporu. Ale i toto tak mírné odbytí časoměrníků pohoršilo je nesmírně, jak vidíme z listu Čelakovského ke Kamarýtovi ze dne 14. července 1821 (Sebrané listy, str. 56): „Nejedlého 3. *roz-množené* vydání „mluvníku“ rovně vyšlo, rozmnožené NB., jelikož asi dvacet listů Dobrovského vypsál a několik výpadů hloupých na novotáře a časoměřce připojil. Hněvkovského Zlomky, praví Nejedlý, jsou: *das mit vieler Umsicht und Genauigkeit bearbeitete Werkchen!*“

Jak zřejmo, páni časoměrníci rádi sice sami stříleli (a stříleli, jak jsme již poznali a ještě poznáme, velmi vydatně), ale byli velmi neradi, když se střílelo také do nich.

§ 33. Příznivci časomíry r. 1821 a 1822 ujímali se své prosodie s větším úsilím a prospěchem než stoupenci prosodie přízvuchné. Ukládali svoje pojednání o té věci v nově založeném časopise „Kroku“.

V čele jich kráčel Jungmann. Jungmann, jak jsme viděli (v. Listy fil. XX, str. 206 n.), již před r. 1818 skládal básně i v časoměrných rozměrech indických a v Kroku I, 1 (1821), str. 33 uveřejnil „Krátký přehled prosodie a metriky indické podlé Hen. Thom. Colebrooka v *Asiatic Researches* Vol. X.“*) Chce v článku tom vyložit o indickém způsobu veršování, „což“ prý „nyní pro známý mezi námi o českou prosodii a metriku rozpor od místa nebude“ (str. 33). Vykládá v něm stručně zásady prosodie indické a přidává obšírný seznam jejích meter. Ke konci (str. 64) praví: „O užitku této prosodie a metriky Indické pro naše české básnictví jiným časem něco se podotkne.“

Jungmann skutečně měl to podivuhodné mínění, že by básnictví české vedle časoměrných meter klassických mělo si hleděti i meter indických, ačkoli tehdy metrika indická nebyla ani náležitě pracována, jako není až dosud.***) I Colebrooke podává vlastně pouhá schemata dlouhých a krátkých slabik bez náležitého metrického rozdělení. A takou metriku, dosud neprobádanou, chtěl k nám

*) Pojednání Colebrookovo je nyní přístupnější v jeho *Miscellaneous Essays*, a new edition, London 1873, II, str. 57—146. Co podává Jungmann, je naprostý výtah z tohoto pojednání; je-li ve všem správný, o tom mně souditi nepřisluší.

**) Tvrdím tak na základě informací, kterých se mi dostalo od znalce této věci koll. Zubatého.

zaváděti Jungmann, ačkoli ani sám v ni vniknouti nemohl! A jako sám již před r. 1818 pokusil se básniti v některých rozměrech indických, tak vybízel k tomu i jiné. Píše Markovi dne 19. února 1821 (ČCM. 1882, str. 468): „Nyní mám plnou hlavu metriky; dal jsem se do té nechutné práce — Zlomků*) a chci dáti do Kroka něco o nich a o metrice vůbec, jestliže kdo jiný něco lepšího nepošle. Račte prosím pozor svůj obrátiti na indickou metriku, a možná-li vyzkoumati, který by způsob veršů nám nejprůhodnější byl. — Ti hoši indiánští jsou tak hbití a potočiti ve veršování jako v provazolezectví. Kdož po nich to dovede!“

Uvidíme v hlavě následující, že Jungmann našel při tomto svém nápadu přece následovníky. Skládány básně rozměry iudickými a jinými, jichž rozměr nikdo nepoznala, kdo si ho napřed pracně nesestaví. Nejlepší to důkaz, jak časomíra vůbec hodí se pro češtinu. Ale u nás i sebe větší podivnůstka najde vždy dost zastánců.

V téměř sešitě Kroka, str. 154 n. v posudku Polákovy Vznešenosti přírody doporučuje Jungmann Polákovi, aby celou báseň uvedl v touž formu rhytmickou, jakou sepsán její úvod, t. j. aby přebásnil ji časoměrně.

Více dotkl se Jungmann sporu prosodického v pojednání svém „Výměsky z prosodiky a metriky české“ v prvním díle Kroka, 2, str. 1 n.

V uvedení k tomuto článku Jungmann pokládá jen prosodii časoměrnou za způsobilou k dosažení jakés dokonalosti v básnictví, zmiňuje se o svém „Nepředsudném mínění“, o Stachově „Starém veršovci“, který prý „některých osob dotknutím mysli jejich proti sobě a proti samé věci zakyselil“ a tím věc poškodil. „Aniž Blahoslav v *Počátcích básnictví* (v Prešp. 1818.) dosti opatrně nepokročil; onen (Stach) tupil, koho neměl; tento nechválil, koho měl. Jaký div, že někteří z druhé strany (ku kterých ostatně, ani jednoho mezi českými básníky není, kdo by poněkud nenáležel), lekajíce se ztráty zaslouženého básniřského věnce, jitríti se počali, a konečně bitvu domácí svedli v *Zlomcích* (v Pr. 1820). Neměli sice páni vůdcové té strany žádného nedostatku na hrubé střelbě, nicméně přiznáním délky dvoj- a samohláskám přirozeně protaženým větší a hlavní díl pole ustoupili. Ačkoli zdá se, jakoby druhé části pole tím ousilněji brániti chtěli, poněvadž ihned *Te Deum* slavili (Kalend. Prešp. 1821.), a vystavili za braň palici, proti kteréž není šermu (Čechosl. 1821. str. 26), druhá pak strana tak neprolomný falanx zšíkovala, že jí ani *Aristarchův mračnopozor*, ani *tonomanů hromoblesky srdce lekem neomráčí* (Předml. na Poč.): nicméně jsme toho domnění a té jisté naděje do zdravého rozumu našich pánů literátorů na obě

*) T. j. patrně „Zlomků“ Hněvkovského.

straně, že ta válka bez náramného prolití inkoustu k prospěchu prosodie a metricky české a k usmíření i spokojení obou stran se skončí.“ K tomu usmíření tyto výměšky mají být jako články budoucího pokoje; kdo má proti nim nějakou důvodnou námitku, má ji v tomto časopise oznámiti.

Úvod tento je v nejedné příčině zajímavý. Stachovi Jungmann vytýká jen „některých osob dotknutí“ (to bylo pěkné „dotknutí“!) a „Počátkům“ jen „neopatrnost“. Naproti tomu přízvučnický posuzuje velmi přísně, mluvě o jich „hrubé střelbě“ a o „palici“, které se užívalo za braň v Čechoslavu, ač střelba a zbraň „Počátků“, kterým sám pomáhal na svět, nebyla nikterak jemná a dorážela na muže tehdy mezi Čechy nejzasloužilejšího. Jeví se tu značná citlivost, ke které Jungmann, sám boj zahájiv, neměl práva.

Jungmann myslí dále, že přízvučníci „přiznáním délky dvoj- a samohláskám přirozeně protaženým větší a hlavní díl pole ustoupili.“ Stojí tedy na tomto stanovisku: poněvadž čeština má slabiky přirozeně dlouhé, musí veršovati časoměrně. Že je to stanovisko úplně nesprávné, netřeba připomínati. Kdyby bylo správné, musily by všechny jazyky veršovati časoměrně; nebo sotva vyskytá se asi jazyk, jenž by přirozeně dlouhých slabik neměl.

V poznámce, přidané k uvedení, vykládá Jungmann, že skoumání prosodické a metrické je nesnadné, a že literatuře diktatura je záhubná. Patrná to narážka na Dobrovského, o němž časoměrníci stále tvrdili, že místo důvodů vnucuje jen své nálezy a diktáty.

V článku samém Jungmann vykládá o tom, co je *rhythmus* a *metrum* (str. 4 n.), uváděje oba tyto pojmy nesprávně v protivu. „K rytmu“ — praví Jungmann na str. 4 — „náleží: a) rozdělení času skrze tony, b) srovnávání dlouhosti takových tónů sluchem, c) ale srovnávání to neděje se určitou, v jistém pořádku nevyhnutelně se vracející měrou, sice by povstalo *metrum*, naskytující vidu celotnosti, kdežto *rhythmus* nemá mfy početné, a podává vidu zákonného vyvinování se moci nebo přičinnosti.“ Dovolává se pak jednoho místa Quintilianova (9. 4. 46 nn.), uváděje z něho jen některé věty, které však, uváženo jsou celé, není nikterak dokladem, že by Quintilianus činil taký nesprávný rozdíl mezi *rhythmem* a *metrem*, jaký činí Jungmann. Mimochodem připomínám, že metrik nebude arci nikdy vycházeti při svých výkladech od výkladů řečníka Quintiliana, kdyby byly i sebe správnější.

Rhythmus dle Jungmanna je i v periodách prosaických; *metrum* však v básnictví jest to, co takt v hudbě. „V mnohých básních (n. p. Smrti Abelově) stojí *rhythm* na místě *metrum*, což Klopst. chválí, Quinct. haní“.

O něco lépe vyjadřuje se Jungmann na str. 7: „Rhythmus vzbuzuje vidu záměrného hnutí v odděleních času podobných, ale nestejných. Stejnost povstává *metrem* t. rozdělením času jistou měrou, která míra sice vždy panuje, protože se vždy zase navrácuje, ale která zase nekonečným rythemem se ruší. Míra v hudbě jest *takt*, v básni *metrum*.“

Ke slovům „rozdělením času“ přidává Jungmann tuto poznámku: „Dobře znamenati sluší: ČASU, neboť přízvuk p o vy-
šující*) nikoli neprodlužuje syllaby ani že by hlasu protahoval, ani že hudebnického *esa* ve vyslovení žádal . . . Nižádný ve světě národ, co víme, nezaložil na pouhém přízvuku prosodii (?!). Němci to o sobě myslili, ale již od toho omylu odešli, a jejich prosodie nebřeší proti doměrnosti časové jako naše přízvučná. Přízvuk náš, pohnutelný jako u všech vyzvukujících (= kvantitujících; srv. str. 19 dole) národů, až se lépe vyskoumá, poslouží k pravidlům o přednášení krásném, a v nouzi může se mu dáti právo prosodické, jaké měl u Řeků. Více mu přiosobiti nelze.“

Ještě jasněji než v „Kroku“ r. 1821, vyjadřuje se o této věci Jungmann v Slovesnosti³ (1846), str. 74: „*Nedokonalá měrnost* (rhythmus) jest rozměr sad a částek jejích k sobě náležejících, kterýž rozměr se k stejnosti blíží. Rozdílná jest od *dokonalé míry* (metrum). Neboť nedokonalá záleží v prostranství časových dob, dokonalá také v pořadu jich. V nedokonalé míře čili v rytmu jednostejno jest, kladou-li se dvě krátké syllaby před dlouhou aneb po dlouhé, protože čas toliko se měří; ale v dokonalé míře t. v metru nemůže státi za daktyl anapést; rhythmus mají svobodná prostranství, metra obmezená; rhythmus panují v řeči vázané i nevázané; metra toliko ve vázané.“

Snad však i tato stilisace Jungmannova nebude mnohým jasná. Vložíme to tedy svými slovy. Rhythmus dle Jungmanna jest rozčlenění doby, v níž tóny nějaké zní, v oddíly nestejně, libovolně dlouhé, metrum v oddíly stejné, v takty. Proto možno shledávati rhythmus i v próse. Perioda, skládající se z několika oddílů, má také rhythmus; rozděluje se v několik rhythmických řad, ale nestejně, jen dle jakési přibližné úměrnosti dlouhých (srv. Slovesnost³, str. 75 a Krok na m. u. str. 5: „Základní tedy pravidlo rhythmus jest: Vyjevuj se čas záměrně rozdělený, tak aby částek jeho dle jisté jen citem postižitelné proporci nebo podoby přibývalo a ubývalo“). Podobně báseň, skládající se z řádek třeba nestejně dlouhých, jen jakž takž co do délky své úměrných, ani nerozdělených v takty, má rhythmus, je rhythmická, ale ovšem ne metrická. Proto nezáleží

*) V „Slovesnosti“ byl přízvuk opět „silnější vyrazení hlásek“ (v. Listy fil. XXI, str. 172).

na tom, jak v ní slabiky po sobě následují, ježto neděli se v takty, a rhythmickou jednotkou je tu vlastně teprv celá řádka.

Ale takovýto „rhythmus“ není rhythmus. Rhythmus jest rozčlenění doby, v níž nějaký pohyb (a nejen pohyb tónů!) se děje, v pravidelné, snadno znatelné oddíly, jak věděli již Řekové dávno před Quintilianem (v. mou Řeckou rhythmiku, str. 13). Kde má býti rhythmus, tam musí býti čas pravidelně rozdělen, a kde toho není, je arrhythmie. Řeč nevázaná nemá rhythmů; mluví-li se o rhythmů v próse, neběře se toto slovo ve vlastním smyslu. Řeč „vázaná“ musí však míti rhythmus více méně přesný (pokud je arci přesnost rhythmická v řeči vůbec dosažitelná), má-li býti vskutku vázaná.

Jungmann tu tedy zcela nesprávně uvádí rhythmus a metrum v protivu, jaké mezi těmito pojmy není. Nebo metrum musí býti rhythmické, což arci Jungmann připouští, ale také rhythmus, má-li býti rhythmem, nemůže se spokojiti rozčleněním času v oddíly podobné, ale nestejně a k tomu libovolně dlouhé a pro délku svou těžko znatelné, nýbrž vyžaduje rozčlenění doby v oddíly pravidelné, tedy úplně anebo aspoň přibližně stejné, a snadno znatelné (v takty). Z tehdejších metrik Hermannovy a Apelovy mohl se Jungmann poučiti o lepším (srv. na př. G. Hermanns Handbuch der Metrik, Leipzig 1799, str. 1 nn., zvláště str. 9 § 24 a Apelovu Metrik, 2. vyd., Leipzig 1834 — první vyšlo r. 1814 — str. 65 nn. a 93 nn.). Výklady tehdejších metriků o rhythmů a metru mají také vady, ale přece mnohem lépe vymezují jich pojmy, než činí Jungmann. „Počátky“ mají daleko správnější pojem o rhythmů, ač také ne docela správný; jinak by nemohly již z pojmu rhythmů vyvozovati nemožnost prosodie přízvuchné. Jungmann tedy v „Kroku“ základní pojmy každé rhythmiky vymezuje zcela nesprávně. Omluvou (je-li to jaká omluva) může mu býti, že tu cizí nesprávné názory přejímá bez zkoumání a rozvahy.

Jak na počátku svého článku naznačuje, drží se v něm Clodiusa, t. j. knihy C. A. H. Clodiusa „Entwurf einer systematischen Poetik, nebst Collectaneen zu ihrer Ausführung. Erster Theil. Leipzig 1804“. Z této knihy čerpal své rhythmické a metrické vědomosti, užívaje v první části článku svého jejího textu leckde volněji, jinde doslovněji. *) Tento Clodius činí vskutku nesprávný rozdíl mezi rhythmem a metrem, jen že v obšírném svém výkladu své názory vykládá mnohem jasněji, než učinil Jungmann v článku mnohem stručnějším (srv. zvláště Clodiusovy knihy str. 336 nn., kde se jedná o rhythmů, a str. 377 nn., kde se jedná o metru). Clodius mnohem správnější názory metrika G. Hermanns znal (srv. str. 342), ale docela nesprávně je

*) Také v posudku Hněvkovského „Zlomků“, o němž níže bude řeč, leccos pochází z této knihy.

zavrhuje. Roku 1821 mohl Jungmann nabýti lepšího poučení o rhytmu a metru z děl novějších. Chtěl-li psáti o rhytmu, měl je znáti, jako je znali skladatelé „Počátků“, a neměl se spokojiti poetikou z r. 1804, která sama hlásala již názory zastaralé. Dokud se v mnohých metrech řeckých pro neznalost řecké metriky viděla jen hromada slabik ledabyle nakupených, mohly se arci skládati takové básně „rhythmické“, a vskutku, jak ještě níže uvidíme, se skládaly. Ale r. 1821 ten, kdo chtěl, jako Jungmann, obroditi českou prosodii a metriku, takové zastaralé názory již hlásati neměl. Zdá se mi, že studnicí (ale kalnou), ze které čerpal Jungmann své metrické vědomosti, byl hlavně tento Clodius, jehož kniha r. 1804 vyšla, a že i Jungmannovo „Nepředsudné mínění“ vzniklo asi čtením této knihy.

Jakkoli tedy Jungmann nedopustil se nesprávného rozlišování rhytmu a metra sám, ježto následoval tu pouze jiných, přece nemůže býti ušetřen výtky, že nehledal ve věci tak důležité poučení důkladnějšího ze spisů novějších a že věřil slepě Clodiusovi, ani nezkoumaje, má-li pravdu.

Snad Jungmann novějších děl těch neznal; z jeho prací metrických je zcela zřejmo, že rhythmice a metrice mnoho studia nevěnoval.

Jungmann v článku svém nikterak nezavrhuje naprosto veršování přízvučného, nýbrž rozeznává básně rhythmické a metrické; srv. str. 5 a str. 20: „Kamž i novočeské tak nazvané přízvučné (básně) náležejí, kteréž mohou míti svou krásu, toliko metrických veršů dokonalosti sobě neosobujtež“ a str. 21: „Přízvučné verše jsou rhythmické, ale ne metrické.“ Metrické básně mohou býti pouze časoměrné; neboť jen časomírou (jak tvrdily již „Počátky“) lze dojíti stejnosti taktů, pravého metra. Verše přízvučné nemají taktů, nýbrž jen podobné sobě oddíly (řádky), nemají metra, nýbrž rhythmus, a jsou proto nedokonalé. U nás jest Jungmann původcem nesprávného zvyku označovati verše časoměrné jakožto metrické, jakoby verše přízvučné ani metrické nebyly.*)

Jungmann tedy své výlučné stanovisko, které hájil v soukromí a do jisté míry ještě v „Slovesnosti“, že v češtině možná jest jen časomíra, a které hájily urputně i „Počátky“, v tomto článku zcela opustil, přiznav i prosodii přízvučné jistou oprávněnost. Ačkoli tedy Hněvkovského „Zlomkům“ vytýká, že se daly na ústup,

*) Rozdíl ten mezi verši metrickými a rhythmickými je již ze starověku. Přízvučná prosodie latinská v době císařské opět se vzkrísila, a verše (v poesii lidové a církevní) neskládány pak dle quantity slabik, nýbrž dle přízvuku. Poněvadž pak, majíce býti zpívány, určeny byly pro určitý rhythmus, t. j. pro určitou melodii, byly nesprávně nazývány i rhythmickými. Vidíme však, že ve starověku má slovo „rhythmický“ význam jiný, že totiž značí totéž, co přízvučný. V. Christ, *Metrik der Griechen und Römer*,² Leipzig 1879, str. 374.

ustupuje vlastně on sám také. Nebo připouští i prosodii přízvuchnou, tak jako „Zlomky“ připouštěly i prosodii časoměrnou.

Že Jungmann ustoupil, toho příčina je zřejmá: odpor proti výhradnému panství časomíry, doporučované „Počátky“, byl patrně v kruzích literátů tak silný, že v její výhradné a úplné vítězství již r. 1820 nemohlo se doufat. Jungmann, nemoha porazit, povolil: nemoha přesvědčiti literáty, že pro češtinu spůsobilá jest jen časomíra, přiznal i přízvuchné prosodii jistá práva a hleděl časomíře pojistiti aspoň přednější místo.

Nepochopuji naprosto, jak se tento zcela zřejmý ústup Jungmannův může pokládati za jeho vítězství. *Zelený, Život J. Jungmanna*², str. 223 praví po výkladu o článku tom toto: „Obezřelost Jungmannova jeví se tu v nejkrásnějším světle; byloť vítězství veršování časoměrného té doby již dobyto a vítězi bývá mírnost netoliko ctností ale i největší moudrostí: a Jungmann podává poraženým svým někdejší druhům literárním ruky na smířenou právě té chvíle, když vítězství zdálo se býti nejpevněji utvrzeno.“ Po Zeleném opakuje toto tvrzení i *Ve-
přek*, str. 50.

Taková velikomyslnost, jaká se tu Jungmannovi přičítá, byla by snad místná ve skutečném boji, ale nemístná by byla v polemice vědecké. Při polemice vědecké přece nemůže jíti velikomyslnost a smířlivost tak daleko, aby kdo ze samé smířlivosti od zásad vědeckých, které dříve hájil, bez věcných důvodů upouštěl. Upustí-li od nich, dává buď na jevo, že nebyly správné, anebo vzdává se jich hájení, ač je pokládá stále za správné, z obavy, aby, háje jich dále, protivné strany proti sobě nepoužel. První obsahuje přiznání vědeckého omylu, druhé bojácnost, ve vědeckých sporech nemístnou: ale ani jedno ani druhé není vítězství, nýbrž ústup, ať již vynucený, ať dobrovolný.

V poznámce Jungmannově, výše (str. 181) vypsané, zajímavé je zcela nesprávné mínění Jungmannovo, které sdílí se Stachem, Raymannem, Palackým a Šafaříkem, že přízvuk český je „pohnutelný“; co míní Jungmann slovy, že „v nouzi může se mu dáti právo prosodické, jaké měl u Řeků“, nevím. Snad má na mysli, že z nouze lze slabiku přízvuchnou pokládati i za dlouhou, jak se v časoměrném našem básnictví často dalo; dovolává-li se však, maje toto na mysli, Řeků, činí to docela neprávem.

V dalším postupu článku Jungmann uvádí pravidla metriky a rozděluje verše v několik skupin dle povahy jich taktů (v trochejské a jambické, daktylské, paionské, choriambické). Pak následuje jiné rozdělení veršů dle toho, dbají-li přirozené míry slabik

či ne, na tyto skupiny: 1. na verše spravující se pouhým počtem slabik (k nimž zcela nesprávně počítá i verše přízvučné; str. 20); 2. na verše, spravující se délkou slabik bez ohledu na počet taktů; 3. na verše spravující se délkou slabik s ohledem na počet taktů; 4. na verše spravující se počtem slabik, ale ne cele svobodně, t. j. s některým určitým taktem; 5. na verše spravující se počtem i délkou slabik.

Rozdělení toto pojímá v sebe opět verše přízvučné i časoměrné (indické i řecké a římské). Jungmann přiveden byl k němu pozorováním meter indických, kterým se tehdáž ani náležitě nerozumělo. Vlastně do Colebrookova rozdělení indických meter strčil zcela nesprávně i časoměrná metra staroklassická i přízvučná.

Nápadné jsou zajisté každému verše, spravující se délkou slabik bez ohledu na počet taktů, a verše spravující se počtem slabik, ale ne cele svobodně, t. s některým určitým taktem. To jsou metra indická, vykládaná arci po tehdejších spůsobu. Do druhé kategorie patří řady, které mají určitý počet taktů, ale v předu a vzadu ještě slabiky (na př. $\cup | - - - | \cup - - | \cup$); do první kategorie rozměry, které obsahují pouze určitý počet dob, zaplněných krátkými nebo dlouhými slabikami, nerozdělený prý v takty (na př. řadu $\underline{\cup} \underline{\cup} \underline{\cup} - \cup - \cup - 14$ dob). Že obojí toto schema není rhythmicky správně podáno, netřeba připomínati.

Takovéto řady indické, jejichž povahu dle tehdejšího pojmání právě jsem naznačil, zaváděti chtěl Jungmann také do češtiny. Veršoval v nich (srv. str. 21), ba shledával, že i v některých básních přízvučných vyskytají se „náhodou, jak kde sluch neb spůsoblost básníka stejnost momentů vytvořila“ (str. 22).

Tak uvádí na str. 22 n. přízvučné verše Polákovy ze „Vznesenosti přírody“, které prý požadavkům všech rozměrů indických vyhovují:

V plné kráse	$\cup - - \cup$	6 dob,
Nebe zdá se	$\cup - - \cup$	6 dob,
K veselosti zváti tvory;	$\cup \cup - - - \cup \cup$	12 dob,
Bratří, radovat se podme atd.	$- - \cup \cup - \cup - \cup$	12 dob.

Uznává tu tedy Jungmann řady, které se sobě pouze rovnají délkou, počtem dob. Že nejsou v pravdě rhythmické, ani nepoznává; nebo schází jim charakteristikon každéoli vlastní řady rhythmické, rozdělení v pravidelné oddíly, takty.

Jungmann také na několika příkladech, vybraných z básní přízvučných, ukazuje, jak by se měly básně opravovati, aby poža-

daykům jeho časoměrné indické metriky vyhovovaly. Na str. 25 uvádí začátek „Děvína“ Hněvkovského:

Zpívám o dívkách, jak někdy v zemi České
pod praporcei Vlasty slavné vedly války;
též jak byly sličné, ušlechtilé, hezké,
jací hrdiny se sjeli z blízka, z dálky atd.

První tři verše mají prý po 21 momentech (dobách), čtvrtý jen 18. Jungmann jej proto opravuje takto:

Jací hrdinové se sjeli z blízka neb dálky (21 dob).

V přízvuchných verších Jungmann metra neviděl, ale v takových svých zcela arrhythmických verších shledával pěkný rytmus! Takového poblouzení mohl se dopustiti jen ten, kdo byl časoměrnou horečkou schvácen tak, že se mu v ní sebe větší podivnůstka zdála krásnou. Štěstí ještě, že i vlastní stoupenci Jungmannovi byli střízlivější anebo aspoň záhy z této časoměrné indické horečky vystřízlivěli. Jinak by tyto podivuhodné nápady byly nadělaly v literatuře naší ještě více škod, než kterých vskutku byly příčinou.

Připomenouti ještě dlužno, že v článku tom Jungmann, jako nezavrhuje prosodie přízvuchné, nazavrhne ani rýmu (str. 6).

Celý článek jest naskrze pochyben; kdo se v rhythmice a metrice dobře zná, nebude ho nazývati cenným (srv. *Vepřek*, str. 49). Jest úplně bezcenný, a byl jím již tenkrát, kdy vyšel.

V témž sešitě Kroka, str. 141 n. jsou i posudky „Počátků“ a „Zlomků“ Hněvkovského, které dle poznámky vydavatelovy pocházejí ode dvou rozdílných recensentů.

Původce prvního posudku (podepsán jest *K.*) neznáme; že by to byl Jungmann, jak se u nás také soudilo, tomu odporuje již poznámka vydavatelova (nebo druhý posudek o Zlomcích pochází od Jungmanna).

Posudek „Počátků“ není vlastně posudkem, nýbrž stručným nárysem obsahu, kterýž se venkoncem schvaluje. Přívrženci časomíry se velebí (nazývají se vtipní a krasocitní; str. 141), na prosodii přízvuchnou a její zastánce chrlí se všemožná hana. Prosodie ta ustanovena prý bez rozvahy, nazývá se neřestí, která češtinu zprzňuje, kdo se jí drží a od svého bludařství nechce upustiti, jest prý prznitelem a zrádcem posvátného národního pokladu (str. 141), tupí svůj jazyk (str. 142), je nedouk a zatvrzelec, bludař a protivník pravdy (str. 145) atd. „Komu, onen spis přečtíšmu, v mozku se nevyjasní, ten jak živ pravdy nepozná, a kdyby mu ji Peru-

novým bleskem do hlavy vhněti chtěl, předce jeho lbi nepro-
nikneš“ (str. 144).

Jak vidno, p. časoměrníci — ač na hrubost svých odpůrců velmi žehrali — uměli se také oháněti palicí, toliko s tím roz-
dilem, že Štěpnička se jí oháněl s otevřeným hledím, a časo-
měrníci jen s hledím spuštěným, totiž tehdy, když se skryli za
anonymitu.

V celém tom referátě jsou jen dvě věci zajímavé. Na str.
142 opakuje pisatel tvrzení „Počátků“, že přízvuk v češtině není
na první slabice. Ale nedovolává se příkladů „Počátků“ (opravdu?
necítíš?), z nichž vyplývá, že skladatelé Počátků vskutku kladli
přízvuk i jinak než na první slabiku, nýbrž patrně toto tvrzení
jich opravuje, řka: „Arciže v proslovení jednotlivých slov
první syllaby nazvukujeme; přednášejíce ale celé prů-
povědi toliko těch slov první syllaby s povýšením hlasu
říkáme, na kterých smysl nejvíce spoléhá, n. p. *každý moudrý
člověk pravdy se ujímá*. V kteréžto propovědi přízvuk na syllabě
kaž a na *u* slovesa *ujímá* lpí.“ Pisatel tu dobře odlišuje přízvuk
slovný a přízvuk větný. Ale podivno jest, že se domnívá,
jakoby tím vyvracel tvrzení Dobrovského, že je přízvuk na první
slabice. Vždyť je potvrzuje! Přízvuk větný jest přece jen sesílený
přízvuk slovný.

Dále vzpírá se (str. 143) pisatel tomu, aby ve verších časo-
měrných přízvukovala se každá slabika prosodicky dlouhá, poně-
vadž se to „krasocitnému uchu protiví“ a vzniká tím „neméně
protivné drkotání“, jako když „troucí pila ze suku se vyráží“.

Časoměrné verše mají se čísti přirozeně, a každé něžné ucho
prý míru a plynlost i libozvučnost jich pocítí. Pisatel tvrdí tu
totéž, co tvrdil též Jungmann. Škoda jen, že je to klam. Kdo
čte časoměrné verše přirozeně, t. dle přízvuku, zničí rhythmus;
ani nejněžnější ucho ho pak nevyčítí.

Není tedy tento odpůrce přízvuku ani tak zlý, jakým se dle
své hrubé střelby zdá. On vlastně časomíru nechtě vyvrací! Ale
jeden svůj důvod proti prosodii přízvukné uvedl přece. Praví
na str. 144: „Nad to jest to dloužení a krácení syllab české řeči
tak přirozeno, že na něm často i význam v proslovení závisí,
n. p. *práh, prach*; *dál, dal*; *stála, stalá, stala, stálá* atd.
Protož přízvukná prosodie sama sebou se vyvrací, ano krátké ač
přízvukné syllaby dloužení, a dlouhé krátiti velí.“ Patrně i tento
pisatel nerozuměl Dobrovského terminu „slabika prosodicky
dlouhá a krátká“, míchaje tuto prosodickou délku a krátkost
s délkou a krátkostí skutečnou.

Hněvkovského „Zlomky“ podrobil velmi obšírné a podrobné
kritice Jungmann v téměř svazku Kroka, str. 145 nn. Kritika je
anonymní, podepsaná šifrou — * *, ale že je Jungmannova,

vysvítá z jeho listu k Markovi ze dne 19. února 1821 (v. výš str. 179) a z jednoho listu z dubna 1821 (ČČM. 1882, str. 469).

Jungmann vytýká nejprve Hněvkovskému (str. 146) urážky, kterými protivníky ve spise svém obmýšlí. Ukázali jsme výše, že v té příčině „Počátky“ v ničem „Zlomkům“ nezadávají. Vytýkal-li Hněvkovský „Počátkům“ úmysl, že z nedostatku vlastenecké lásky dosavadní produkci literární tupí, nebyla výtka ta naprosto bez podstaty, třeba při tom se ozývala také uražená ctižádost Hněvkovského. „Počátky“ v té věci překročily pravou míru, vedly si příkře, a skladatelé i původce jich Jungmann neměli práva horšiti se, jestliže jim to Hněvkovský vytknul. I výrazy „tropiti povyk, následovník Rosy, Rosovák (t. j. stoupenec Rosův), Rosovec, Slovák (!)“ a j., jichž Hněvkovský užil, Jungmann vytýká jako urážlivé, ačkoli žádné urážky neobsahují, a Hněvkovský jimi patrně urážeti nechtěl. Kdežto však Jungmann vůči některým těm prudším výpadům Hněvkovského jest velmi citlivý, neshledává v „Počátcích“ žádných urážek, ba horší se na Hněvkovského, že v pravdě „květný a živý sloh Blahoslavův *hlaholným, klusavým a nadutým jmenuje*“ (str. 146). Již z úvodu té recenze lze poznati, že píše ji časoměrnik, který vidí třísku v oku bližního, ale břevna ve vlastním oku nevidí. Sama ta recenze byla by postačitelným důkazem domněnky, že Jungmann měl v sepsání „Počátků“ jakés účastenství.

Spůsob recenze je všude týž. Jungmann sestavuje některé výroky Hněvkovského, z textu vyňaté, a hledí mu dokázati buď odpory buď nesprávnosti. Ne všude podány jsou výroky Hněvkovského s úplnou správností.

Jungmann obrací se nejprve proti tvrzení Hněvkovského, že přízvuk je na první slabice. Hněvkovský na str. 19 v té příčině pravil: „Kdo bedlivě výřečnost češtiny, zvláště při dívkách, zpytuje . . ., nalezne“, že vždy prvá slabika má přízvuk; na str. pak 61 dí: „Kdo ještě v pochybnosti stojí strany přízvuku, tenť ať pouze českým žákům prosaické knihy čísti dá, a shledá: že první slabiku přízvučně vysloví . . .“ Tyto dva výroky Hněvkovského Jungmann spojuje a praví na str. 146: „že přízvuk na první syllabě leží, dokazuje vyslovení dívek a žáků“. Ale Hněvkovský toho netvrdil, nýbrž odvolával se na obecnou výslovnost češtiny, soudě (nevíme, proč), že zvláště do břez lze ji stopovati v ústech žen. Na str. 61 podává pak příklad, jak by se každý o výslovnosti češtiny na živé mluvě mohl přesvědčiti. Že k tomu volil žáky, učinil asi proto, že u dětí předpokládal výslovnost nejméně zkaženou. Není to správná polemika, když mu Jungmann na str. 147 odpovídá: „Nic na ujmu dívkám, které v každém jazyku milence okouzluji: ale proč **jen** ony a žáci?“

Uvedl jsem tento jediný příklad na důkaz, jak Jungmann spis Hněvkovského posuzoval. Mohlo by se jich však uvéstí více.

Co věcného proti tomu tvrzení Hněvkovského Jungmann uvádí, to je zcela nesprávné. Jsou to pouhá tvrzení, která jsme již výše vesměs vyvrátili. Práví na str. 147: Přízvuk český nemůže býti dosti silný a jasný, ježto ho tak pracně hledáme, ač ho tehdy mimo Jungmanna a několik málo jiných nikdo nehledal věda, že Dobrovský pravidlo jeho určil celkem správně. Hned na to tvrdí Jungmann ve shodě s předešlou recensí „Počátků“, že „u slovece pro sebe vysloveného vždy první syllaba něco silněji zní, pro první vyrazení dechu, v jakémkoli jazyku (!)“ a že se „nemají tedy uváděti jednotlivá slova za příklad, ale celé propovědi“. Stach prý dobře soudil, že přízvuk český je pohnutelný; ovšem často leží na první slabice ve dvou- a trojslabičných slovech, ale nikdy na čtvrté nebo páté slabice od konce, protože člověk jedním dechem nerad mnoho syllab vyráží. V slovcí milovali jest prý přízvuk na lo (to vše, jak známo, tvrdil Stach). Že by lucerna, latinsky a p. Hněvkovský vyslovoval lucerna, látinsky, tomu Jungmann nevěří. Kolik výroků, tolik nesprávností!

Patrně i Jungmann, jako Stach, Raymann a jiní, náležel k oněm, kteří češtinu vyslovovali „líbezňě“. Nedivme se pak, že nechtěl přízvuk hledati v prosté mluvě lidu, nýbrž v mluvě řečnické. „Řečnická mluva jest mezi prostou a básnickou u prostřed, a této rytmem blízká; pročež lépe v ní skoumati přízvuk než v prosté. Rozeznati sluší přízvuk grammatický a citový, kterýž řečník v pravdě klade někdy tam, kde grammatického není. Nic neškodí (!), vždyť jest přízvuk, a k tomu živější než druhý.“ Máme tu zcela zřejmé potvrzení své domněnky, že tehdejší nesprávné přízvukování řečnické vzešlo z lichého pathosu. Jungmann správný přízvuk prosté mluvy patrně znal (to je jeho „grammatický přízvuk“), ale jemu se líbil onen lichý „citový“ přízvuk řečnický (lucerna, latinsky), poněvadž prý je „živější“. Může-li si kdo představit větší polblouzení?

Jungmann nechtě vlastně sám potvrzuje, že přízvuk, Dobrovským stanovený, vskutku v mluvě lidu panoval. Jeho opposice proti Dobrovskému neměla by se tedy uváděti za doklad, že snad přízvuk tehdejší byl odchýlný od přízvuku nynějšího. Pozoruhodno je také, že Jungmann a jeho stoupenci, kteří pořád Dobrovskému vytýkali, že místo důvodů vnucuje jiným jen své diktáty, nikdy se nepokusili o přesné dokázání svých domnělých pravidel přízvukových, nýbrž sami spokojovali se pouhým tvrzením.

V celém tomto výkladu dobře Jungmann Hněvkovskému vytýká jen jednu věc: že mluvě o vyslovování domažlickém (v. výše str. 162) míchá akcentování a zpěvavé protahování (str. 147).

O něco podstatnější je polemika Jungmannova (str. 148) proti tvrzení Hněvkovského, že přízvuk slabiky prodlužuje. Jest

sice — jak jsme viděli — v tvrzení tom něco pravdy, které arci Jungmann ještě postihnouti nemohl, ale Hněvkovský při tom svém tvrzení užil — jako leckde — dosti výrazů nepromyšlených, za které ho Jungmannu kárá. Ale i tu je polemika Jungmannova často nesprávná. Jestliže Hněvkovský nešťastným výrazem pravil, že přízvuk český pohlcuje syllaby nepřízvučné, chtěl tím patrně jen naznačiti, že slabika přízvučná znamenitě vyniká nad nepřízvučné, tak že jí lze užívati k rozdělování rhytmizomena mluvy v takty. Jungmann výrok ten vykládá si nesprávně takto: délka druhých syllab mizí podle přízvučné a jest $= 0$, tedy přízvuk (t. j. slabika přízvučná) $= \infty$ (nekonečná ! !). Jen předpokladost může se dáti svěsti k takovému závěru. Jestliže Hněvkovský slabiku přízvučnou brzy nazývá dloužkou, brzo polodloužkou, nevyjadřuje se přesně; objektivný čtenář však snadno pozná, že pokládal ji za polodloužku. Nemá tedy Jungmann práva kárati Hněvkovského z věcných odporů a tvrditi, že Hněvkovský brzy slabiku přízvučnou pokládá za ∞ , brzy za $1\frac{1}{2}$ dobou (polodloužku), brzy za 2 dobou (dloužku), brzy za $2\frac{1}{2}$ dobou (toho posledního tvrzení domohl se Jungmann špatným výkladem některých slov Hněvkovského na str. 84). Zkrátka proti tomuto tvrzení Hněvkovského, že přízvuk slabiku dlouží, bylo lze leccos namítati (musilo by se tvrzení to omeziti a vůbec vynésti opatrněji, aby bylo docela správné), ale co namítá proti tomu Jungmann, jsou holé nepravosti, zakládající se na pouhém lpění na jednotlivých slovech.

Námitku Hněvkovského, že časoměrná prosodie je latinská, nečeská, nepřirozená atd., vyvrací Jungmann pohodlně tím, že totéž tvrdí o prosodii přízvučné (str. 150 n.); ta prý je zas německá, nečeská, nepřirozená atd. Takovým způsobem se arci nevyvrátí pranic.

Hněvkovský na obranu prosodie přízvučné dovolával se zvyku jiných národů evropských. Jungmann nesprávně tvrdí, že žádný z velikých vzdělaných národů neveršuje přízvučně (počítají prý pouze slabiky), ani Angličané, ba ani Němci, ježto u nich přízvučné jsou dlouhé; tedy i německá prosodie — tak tvrdily nesprávně již „Počátky“ — řídí se do jisté míry časem (str. 152 nn.). V tomto nesprávném výkladu zajímavé jest toto místo (str. 154): „Vím, že někteří z nových českých deklamatorů nadšených duchem německým vyslovují mnohá slova n. p.

~ ~ ~
cizinci, spanilou, zrovna jako cizinci, spanilou, což jsem bohužel i na českém veřejném divadle slyšel! ale tak pokazené ucho není ještě všem Čechům.“ I v polemice proti tvrzení Hněvkovského, že RK psán jest přízvučně (Jungmann myslí, že počítají se v něm jen slabiky; str. 155 n.) pronáší Jungmann všelijaké podivuhodné názory o přízvuku. Člověk, čta tyto

vývody Jungmannovy, skoro ani nevěří, že něco takového mohl Jungmann napsati.

Dále dotýká se Jungmann tvrzení Hněvkovského, že posice v češtině je nemožná, poněvadž skupiny konsonantů předchozího vokálu znatelně neprodlužují. S tím Jungmann sice nesouhlasí (str. 156 n.), ale přiznává správně aspoň tolik, že posice za dokonalou délku vzata býti nemůže (str. 158; srv. i str. 161 dole), že však obsahuje mnohé výhody. Nicméně přece prý shluk konsonantů slabiku zdržuje (str. 158). Tu mají vlastně oba pravdu. Každá skupina konsonantů (v. článek můj a Marešův v Listech fil. XX, str. 272 n.) potřebuje více času k vyslovení než konsonant jediný, ale přece nemusí slabiku (aspoň v češtině) prodlužovati, poněvadž leckdy konsonanty vyslovují se na ujmu předchozího vokálu. To lze zjistiti teprve měřením, kterého ani Jungmann ani Hněvkovský nekonal. Oba soudí tu na základě subjektivních odhadů, a oba pronášejí proto jen část pravdy.

Naposled Jungmann obrací se proti mínění Hněvkovského, že ne čistá prosodie přízvukná, ale přízvukná prosodie Puchmayerova z r. 1802, hledící si i délky slabik nepřízvukných, je pro češtinu nejspůsobilejší (str. 158 nn.). Jungmann tuto prosodii zamítá hlavně z těchto důvodů: 1. Přízvuk a trvání slabik se nedají sloučiti. Neboť dle přízvukné theorie jest i krátká slabika přízvukná dlouhá, dle časoměrné krátká. Spojíme-li časomíru s přízvukem, tu prý na př. slovo daná mohlo by míti tyto míry $\cup -$, $--$, $\cup \cup$, $- \cup$. „Jestliže ... první syllaba v témže slově daná přízvukem dlouhá býti má, bude tedy jedním časem dlouhá i krátká, totiž dlouhá přízvukem, krátká kolikostí časovou, tedy daná $\cup -$ i daná $--$; ale druhá syllaba časem dlouhá sice jest, přízvukem pak jakožto nepř. krátká býti musí, a pročez v té matenici bude daná $\cup -$, $- \cup$, $\cup \cup$, $--$, jak se kde pravidla na které syllabě buď přízvuku, buď času užije (str. 159)“. Netřeba tu výslovně říci, jaký je tento závěr! Puchmayer, a po něm Hněvkovský, u slova daná dle systému z r. 1802 připouštěli míru jedinou $--$, měřice přízvuknou slabiku jako prosodicky dlouhou, druhou jako skutečnou dlouhou. Takového spojení časomíry a přízvuku, o jakém tu mluví Jungmann, neměl Puchmayer r. 1802 na mysli, a Jungmann nemá práva mu je přičítati. 2. Kdyby prý první syllaba přízvukem, ostatní časem se spravovaly (tak to myslel Puchmayer; tu Jungmann dobře opakuje jeho mínění), nepovstalo by nikdy dokonalé metrum, poněvadž by ani tak se nevyhovělo stejnosti taktů. Důvod ten, jak jsme již vložili, je jen zdánlivý; ani nejpřesnější časomírou nelze dosíci stejnosti taktů (v. Listy fil. XX, str. 279 n.).

Právem obrací se Jungmann na str. 159 proti Hněvkovského podivnému učení o daktylech na str. 27 (v. Listy fil. XXI, str. 163) a právem mu vytýká, že ve svých básních sám prosodie

Puchmayerovy z r. 1802 se nedrží (str. 160). Konec jeho výkladu (str. 161 n.) je ten, že pravého metra lze dosáti jen časomírou, básně přízvucné že jsou jen rhythmické, ne metrické, jak vyložil již ve svém článku „Výměsky z prosodiky a metriky české“ (str. 162). I tu tedy Jungmann výlučně časoměrné stauovisko „Počátků“ opouští.

Vše ostatní, proti čemu Jungmann ještě polemisuje, je váhy podřízené a netýká se jádra sporu; proto toho pomijíme.

Celkem činí kritika Jungmannova dojem nepříznivý: neoprávněné shledávání domnělých odporů u Hněvkovského, které z velké většiny zakládají se na nepřesných jeho výrazech anebo na špatném výkladu Jungmannově, nesprávné uvádění výroků Hněvkovského, prazvláštní a ze základu špatné názory o přízvuku českém nemohou býti nikterak vyváženy několika málo těmi výtkami, jež Jungmann činí Hněvkovskému po právu. Kritika Jungmannova je vzorem kritiky nesprávné, třeba psána byla hladkou formou, a může mu býti prominuta jen proto, že svedla ho k ní předpojatá láska ku prosodii časoměrné. Do věnce zásluh Jungmannových jeho činnost ve sporu prosodickém, a zvláště tato kritika, vplétati se nemá.

Že se u nás taková kritika ještě pořád vychvaluje a nazývá i duchaplnou, ba že se myslí, jakoby tou kritikou Jungmann byl rozhodl vítězství časomíry (*Zelený*, *Život J. Jungmanna*², str. 221, *Vepřek*, str. 51 a mnozí jiní), je svědectvím, jak málo se u nás uvažuje. Posudek té kritiky *Paroubkův*, str. 30 je zase kusý; ale přiznati dlužno, že v mnohé příčině Paroubek soudí aspoň strážlivěji, než jeho předchůdci. Arci ne vždy; srv. str. 35 shora: „Hlavní boj byl dobojován, a zásluha, že netrval zarputile déle, přísluší hlavně Josefu Jungmannovi, jeho neobyčejné umírněnosti a zároveň klidné přesvědčivosti.“ Tak, tak!

(Pokračování.)

Příspěvky k mluvě Herodotově.

Od Zdeňka Vysokého.

Že rukopisný text Herodotova místa v II 44, καὶ ἐν αὐτῷ ἦσαν στήλαι δύο, ἧ μὲν χρύσειον ἀπέφθον, ἧ δὲ σμαράγδων λίθων λάμποντος τὰς νύκτας μέγαθος (μέγαθος ABRVS) nemůže býti správný, ukazuje vydání Holderovo, jež na tomto místě tiskne, aby slovo μέγαθος syntakticky bylo podepřeno, po τὰς νύκτας konjekturu Schenklovu <θωμασθή>. Než jakkoli jest rukopisný tento text již sám sebou pochybný, chci dokázati pochybnost jeho

i tím, že podávám soustavný výklad o tom, kterak a kolikrát Herodotos užil v díle svém jednotlivých pádů slova *μέγας*. Tím, že konstatovány budou i způsob i rozsah Herodotova užívání substantiva tohoto, bude, jak doufám, dán i podklad k tomu, kterak může býti ono místo Herodotovo opraveno.

Z pádů, kterých užil Herodotos ve své historii, doloženy jsou určitě:

1. Nominat. singul.:

I 178₈ τὸ μὲν νῦν μέγας (μέγας AB μέγας RVS) τοσοῦτόν ἐστι τοῦ ἄστεος τοῦ Βαβυλωνίου;

II 175₃ ὅσων τε τὸ μέγας (μέγας ABRVS) λίθων ἐστὶ;

II 140₈ οὔνομα δὲ ταύτῃ τῇ νήσῳ Ἑλβώ, μέγας (μέγας AB RVS) δ' ἐστὶ πάντῃ δέκα σταδίων;

IV 23₈ ποτικὸν μὲν οὔνομα τῷ δειδρῶ, ἀπὸ τοῦ ζῶσι, μέγας (μέγας ABRVS) δὲ κατὰ σκέλην μάλιστα κη.

Že výklad s akkus. na posledních dvou místech jest možný, připouštím, ale neschvaluji.

2. Genet. sing., který vyskytá se ve spojení:

a) s *ἐπαμμένος*:

I 199₂₁ ὅσαι μὲν νῦν εἶδός τε ἐπαμμέναι εἰσὶ καὶ μεγάθος (μεγάθος AB, om. RVS);

b) s *ἐς τὸ πρόσω*:

III 154₅ κάρτα γὰρ ἐν Πέρσῃσι αἱ ἀγαθοεργαί ἐς τὸ πρόσω μεγάθος (μεγάθος ABRVS) τιμῶνται;

c) s předložkami:

a) *εἵνεκα*:

VII 187₁₃ κάλλεός τε εἵνεκα καὶ μεγάθος (μεγάθος ABRVS) οὐδείς αὐτῶν ἀξιονικότερος ἦν αὐτοῦ Ξέρξῳ ἔχειν τοῦτο τὸ κράτος;

IX 25₄ ὁ δὲ νεκρὸς ἦν θέης ἄξιός μεγάθος (μεγάθος ABRVS) εἵνεκα καὶ κάλλεος;

β) *πάρεξ*:

IV 82₂ τὸ δὲ ἀποθωμάσαι ἄξιον πάρεξ τῶν ποταμῶν καὶ τοῦ μεγάθος (μεγάθος ABRVS) τοῦ πεδίου παρέχεται;

γ) *περί*:

II 101₆ τῶν τοῦ μεγάθος (μεγάθος ABRVS) περί ὁμοῦ αὐτῇ τῇ λήνῃ ἐπιμνήσομαι;

δ) *πλήν*:

IV 74₁ ἐστὶ δὲ σφι κάρναβις φρομένη ἐν τῇ χώρῃ πλὴν παχύτης καὶ μεγάθος (μεγάθος RVS μεγέθους AB) τῷ λήνῳ ἐμφερεστάτη.

ε) ὑπό:

I 191₂₃ ὑπὸ δὲ μεγάρθεος (μεγάθειος *ABRV* corr. *μεγέθεος VS*)
τῆς πόλιος;

VIII 16₃ ὁ γὰρ Ξέροξω στρατὸς ὑπὸ μεγάρθεός (μεγάθεός *ABRVS*)
τε καὶ πλήθεος αὐτὸς ὑπ' ἐωντοῦ ἔπιπτε;

VIII 79₆ ὑπὸ δὲ μεγάρθεος (μεγάθεος *AB*, om. *RVS*) τῶν παρε-
όντων κακῶν λήθην ἐκείνων ποιεύμενος ἐξεκαλέετο.

3. Dativ sing., jenž se vyskýtá:

α) po adjektivech:

IV 81₈ ἐν τούτῳ τῷ χώρῳ κέεται χαλκήιον, μεγάρθει (μεγάθει *RVS*
μεγάθειος AB) καὶ ἐξαπλήσιον τοῦ ἐπὶ στόματι τοῦ Πόντον
κρητῆρος;

I 51₂ κρητῆρας δύο μεγάρθει (μεγέθει *A*, om. *BRVS*) μεγάλους;

V 31₂ ὡς Νάξος εἴη νῆσος μεγάρθει (μεγάθει *ABVS*, om. *R*) μὲν
οὐ μεγάλη;

VII 117₃ Ἀρταχάην, δόκιμον ἐόντα παρὰ Ξέρξη καὶ γένος Ἀχαι-
μερίδην, μεγάρθει (μεγάθει *ABRVS*) τε μέγιστον ἐόντα Περ-
σέων;

II 74₂ οἳ μεγάρθει (μεγάθει *ABRVS*) ἐόντες μικροὶ δύο κέρεα
φορέουσι;

II 108₆ ἐόντας μεγάρθει (μεγάθει *ABRVS*) περιμήκεις;

IV 52₇ κορήν πικρὴν, οὕτω δὲ τι ἐοῦσα πικρὴ, ἢ μεγάρθει (μεγάθει
RS *μεγάθη V* *μεγέθει AB*) σμικρὴ ἐοῦσα κινῶ;

VII 128₂ μεγάρθει (μεγάθει *ABRVS*) τε ὑπερμήκεια ἐόντα;

I 203₈ μεγάρθει (μεγάθει *AB* *μεγάθει R* *μεγαάθει VS*) ὑψηλό-
τατον.

β) po souvztažném adjektivě náměstkovém:

III 21₁₄ ἐπεὶ οὕτως εὐπειτέως ἔλκωσι τόξα Πέρσαι ἐόντα μεγάρθει
(μεγάθει *AB* *μεγάθη RVS*) τοσαῦτα.

γ) po participiis:

I 70₆ μεγάρθει (μεγέθει *ABRVS* *μεγάθει P* *μεγάθει d*) τριηκο-
σίους ἀμφορέας χωρέοντα ἦγον;

II 175₂ πολλὸν πάντας ὑπερβαλλόμενος τῷ τε ὕψει καὶ τῷ μεγάρθει
(μεγάθει *ABRVS*);

IX 96₁₁ κάλλει καὶ μεγάρθει (μεγάθει *RVS* *μεγέθει AB*) ὑπερ-
φέρων Περσέων.

4. Akkus. sing., jehož užito:

α) po přechodném slovese:

IV 36₈ ἐν ὀλίγοισι γὰρ ἐγὼ δηλώσω μέγαθός (μέγαθός *ABRVS*)
τε ἐκάστης αὐτέων;

β) ἰακὸ ἀκκν. ννταρνὲρν.

Δοκλὰν σεν σπαδὰννν ροδῑῑλ ἰσεν δλε τῡτρν σκνπν :

α) μέγανος σ ἀνκνννν πρὶνλνσκοννν :

II 175₅ λῑθον δὲ ἄλλον εἰς ἐπνσκονν ὑπερρνῡας τὸ μέγανος (μέγανος ABRVS) ἐκὸμνσε ;

II 176₁ ἀνῡθηκε δὲ καὶ ἐν τοῖσν ἄλλοῖσν ἰοῖσν ὁ Ἀμανς πᾶσν τοῖσν ἐλλογῑμοῖσν ἔργα τὸ μέγανος (μέγανος ABRVS) ἀννο-
δῡῡτα ;

IX 78₄ ἔργον ἔργασταὶ τοὶ ὑπερρνῡες μέγανός (μέγανός ABRVS)
τε καὶ κάλλος.

β) μέγανος σ ἀνκνννν ννρκοκονν :

II 32₃₂ δνξελθόντας ταῦτα ἀπνκῡσθαι εἰς πόλν, ἐν τῇ πάντας
εἶναι τοῖσν ἄρνουσν τὸ μέγανος (μέγανος ABRVS) ἰσονς ;

II 73₇ αἰετῶ περῑῡῡῡσν ὁμοῖότατος καὶ τὸ μέγανος (μέγανος AB
RVS) (scil. ἐστῑ) ;

II 91₁₁ σανδάλῑον τε αὐτοῦ περφορῑμένον ἐνρῑσκῡσθαι, ἐδν τὸ μέ-
γανος (μέγανος ABRVS) δῑπῡρν ;

IV 82₅ ἐστν δὲ τὸ μέγανος (μέγανος ABRVS) δῑπῡρν ;

I 199₁₈ τὸ δὲ ἀργῡρῑον μέγανός (μέγανος AB, om. RVS) ἐστν
ῡσον ὦν (= ἰακῡκὸλῑ) ;

IV 101₁₁ ἡ μὲν ννν γῡ αὐτῡ ἐστῑ μέγανος (μέγανος ABRVS)
τοσαῦτῡ ;

II 170₆ ἔργασμένη ῡ κῡκλῶ, καὶ μέγανος (μέγανος ABRVS), ὡς
ἔμνῑ ἐδὸκνε, ὅσῡ περ ἡ ἐν Ἀῡλῶ ἡ τροχοεῑδῡς καλεομένη, κδε
σ νᾶσλδννννν ὅσῡ δοννσλῑ σν ἰεστ κ μέγανος νᾶῡῡῡῡῡ σν-
ννταῡῡνῡ ἀνκννννν ὑκαζοναῡ, πρᾶνῡ τὰκ ἰακὸ ν

II 132₄ ἐστν δὲ ἡ βοῡς οὐκ ὀρθῡ, ἀλλ' ἐν γούνασν κνμῡνῡ, μέγανος
(μέγανος ABRVS) δὲ, ὅσῡ περ μεγᾶλῡ βοῡς ζῡῡ ;

I 193₁₈ ἐκ δὲ κῡργρν καὶ σῡσᾶμον ὅσον τν δένδρον μέγανος (μέ-
γανος ABRVS) γῑννται, ἐξεπνσῑᾶμένονς ;

I 185₁₅ γῡμα δὲ παρῡῡῡσνε παρ' ἐκᾶτερν τοῦ ποταμοῦ τὸ χεῑλοςῑ
ἀννῑον θωνῡματος, μέγανος (μέγανος ABR μέγεθος VS) κα,
ῡπος ὅσον τν ἐστῑ (= ποδνννννν, πονῡννᾶῡῡ τὰκῡ ἰεστ ρὸ
δὲ νῡῡῡῡῡσν ἂ νῡῡῡ).

γ) μέγανος σ genet. qualitatis :

I 178₆ μέγανος (μέγανος ABRVS) ἐοῡσα μέτωπον ἔκαστον εἰκοσν
καὶ ἑκατὸν σταδῑων ;

II 106₇ ἐκατέρωθν δὲ ἀνῡρ ἐγγῡγλνται, μέγανος (μέγανος ABR
VS) πῡμπῡτῡ σπνθαμῡς ;

II 121₃ ἐστῡσε ἀνδρῑαντας δῡο, ἐόντας τὸ μέγανος (μέγανος AB
RVS) πέντε καὶ εἰκοσν πῡῡῡῡν ;

II 176₄ ἐπὶ δὲ τῷ αὐτῷ βάθρῳ ἵστασι Αἰθιοπικοῦ ἰόντος λίθου
 δύο κολοσσοί, εἴκοσι ποδῶν τὸ μέγαθος (μέγαθος ABRVS)
 ἑὸν ἐκάτερος;

IV 108₃ τοῦ δὲ τείχεος μέγαθος (μέγαθος ABRVS) κῶλον ἕκαστον
 τριήκοντα σταδίων ἔστί;

VIII 121₈ ἑὸν μέγαθος (μέγαθος ABRVS) δυνάδεκα πηχέων.

δ) μέγαθος s adverb. ὅσον:

II 71₃ τετράπουρον ἔστί, δίχηλον., μέγαθος (μέγαθος
 ABRVS) ὅσον τε βοῦς ὁ μέγιστος;

I 76₂ μέλαινα δεινῶς πᾶσα, σκέλεια δὲ φορέει γεράνου, πρόσωπον
 δὲ ἐς τὰ μάλιστα ἐπίγρυπον, μέγαθος (μέγαθος ABRVS)
 ὅσον κρέξ;

II 78₂ περιφέρει ἀνὴρ νεκρὸν ἐν σορῶ ξυλίνῳ <ξύλον καὶ αὐτὸν>
 πεποιημένον., μέγαθος (μέγαθος ABRVS) ὅσον τε
 παντὴ πηχυαῖον ἢ δλίπηχυν;

III 100₄ καὶ αὐτοῖσι ἔστί ὅσον κέρχρος τὸ μέγαθος (μέγαθος AB
 RVS) ἐν κάλκῳ, αὐτόματον ἐκ τῆς γῆς γινόμενον;

IV 177₃ ὁ δὲ τοῦ λωτοῦ καρπός ἐστι μέγαθος (μέγαθος ABRVS)
 ὅσον τε τῆς σχίνου.

ε) μέγαθος s výrazem předložkovým s κατά:

I 98₁₈ τὸ δ' αὐτῶν μέγιστόν ἐστι τείχος κατὰ τὸν Ἀθηναίων κύκλον
 μάλιστα καὶ τὸ μέγαθος (μέγεθος AB, om. RVS);

II 92₁₁ ἑὸν στρογγύλον, μέγαθος (μέγαθος ABRVS) κατὰ μῆλον;

IV 192₅ μέγαθος (μέγαθος ABRVS) δὲ τὸ θηρίον τοῦτο κατὰ
 βοῦν ἔστι.

ζ) μέγαθος s participiém:

I 60₁₅ μέγαθος (μέγαθος b d μέγεθος A, om. BRVS) ἀπὸ τεσ-
 σέρων πηχέων ἀπολείπουσα τρεῖς δακτύλους;

II 127₁₀ τεσσαράκοντα πόδας ὑποβάς τῆς ἐτέρης τωὐτὸ μέγαθος
 (μέγαθος ABRVS), ἐχομένην τῆς μεγάλης οἰκοδόμησε. Misto
 toto jest však porušeno.

c) po předložce κατά:

II 137₈ τὸν δὲ κατὰ μέγαθος (μέγαθος ABRVS) τοῦ ἀδικήματος
 ἐκάστῳ δικάζειν ἐπιτάσσοντα;

III 20₉ τὸν ἂν τῶν ἀστῶν κοίνωσι μέγιστόν τε εἶναι καὶ κατὰ τὸ
 μέγαθος (μέγαθος ABRVS) ἔχειν τὴν ἰσχύν.

5. Akkus. plural., jehož užil Herodotos:

α) jako akkus. předmětného:

III 102₆ γίνονται μέγιστα μεγάρθια (μεγάρθια ABRVS) ἔχοντες
 κυνῶν μὲν ἐλάσσονα;

b) jako akkus. vztahového:

- I 202₂ νήσους δὲ ἐν αὐτῷ, Ἀέσβω μεγάθρα (μεγάθρα AB μεγάθρα RVS) παραπλησίως, συχνάς φασι εἶναι;
 II 10₉ οὐ κατὰ τὸν Νεῖλον ἐόντες μεγάθρα (μεγάθρα ABRVS);
 III 107₇ τὰ γὰρ δένδρεα τὰ λιβανωτοφόρα ὅφιν ἐπόπτεροι, μικροὶ τὰ μεγάθρα (μεγάθρα ABRVS), ποικίλοι τὰ εἶδεα, φυλάσσουσι;
 VII 103₁₀ εἰ δὲ τοιοῦτοι τε ἐόντες καὶ μεγάθρα (μεγάθρα ABRVS) τοσοῦτοι,, ἀρχεῖτε τοσοῦτον.

Srovná-li kdo tento skutečný způsob mluvy Herodotovy při slově μέγαθος s oním pochybným místem Herodotovým, přízná zajisté, že se liší ode všech dokladů, pro subst. μέγαθος u Herodota se nalézajících.

Aby i toto místo v soulad uvedeno bylo s mluvou Herodotovou, jest podle mého zdání třeba je oprávit. Promluvil jsem o něm sice již v devatenácté výroční zprávě c. k. českého gymnasia v Budějovicích za šk. r. 1891, ale vyznávám, že oprava, jak jsem ji byl podnikl, jest násilná. Zásadou kritiky textové zajisté musí býti, aby čtení všemi hlavními rukopisy zachované zbytečně nerušila. Vycházejí tedy ze stanoviska, že i zde má býti rukopisného čtení, pokud možná, ušetřeno, pokusím se tuto podati návrh, kterým by text rukopisný byl opraven.

Navrhuji toto čtení:

II 44₄ καὶ ἐν αὐτῷ ἦσαν στήλαι δύο, ἡ μὲν χρύσειον ἀπέφθον, ἡ δὲ σμαράγδιν λίθον λάμποντος τὰς νύκτας, μέγαθος <ῖσαι> = a v ní (t. j. svatyni) byly sloupy dva, jeden ze zlata ryzího, druhý ze smaragdu zářícího v noci, co do velikosti stejné.

Konjekturnu ῖσαι podporuji

a) tím, že smysl jest zcela příhodný. Jím přisuzuje se oběma sloupům, zlatému i smaragdovému, velikost stejná, kteráž velikost zajisté jest zvláštností hodnou slavného chrámu Herakleova v Tyru;

b) místem Herodotovým II 32₃₂ διεξελθόντας ταῦτα ἀπικέσθαι ἐς πόλιν, ἐν τῇ πάντας εἶναι τοῖσι ἄγονσι τὸ μέγαθος ἵσους, na kterém spojení slova μέγαθος s adjekt. ἵσος (či ῖσος) jest pro Herodota dokázáno;

c) tím, že ῖσαι mohlo snadno vypadnouti pro podobnost následujícího ἐς ve větě druhé.

Co se tkne pravopisu slova μέγαθος v rukopisech Herodotových, má se věc takto.

1. Chybné čtení μεγεθ- má:

rukop. A sedmkrát (I 51₂, 60₁₅, 70₅, 98₁₉; IV 52₈, 74₂; IX 96₁₁);

rukop. *B* pětikrát (I 70₅, 98₁₉; IV 52₈, 74₂; IX 96₁₁);

rukop. *R* dvakrát (I 70₅, 178₈);

rukop. *V* čtyřikrát (I 70₅, 178₈, 185₁₇, 191₂₄ před opravou);

rukop. *S* čtyřikrát (I 70₅, 178₈, 185₁₇, 191₂₄).

2. Chybné čtení *μεγαθ-*:

A ani jednou;

B ani jednou;

R jednou (I 102₂);

V dvakrát (I 202₂, 203₈);

S dvakrát (I 202₂, 203₈).

3. Správné čtení *μεγαθ-* vyskytá se na ostatních místech, pokud rukopisy nemají mezer.

Přehled o tom podává tato tabulka:

Třída rukop.	Rukopis	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	Součet
α	<i>A</i>	9	24	6	9	1	—	4	3	2	58
	<i>B</i>	9	24	6	9	1	—	4	3	2	58
β	<i>R</i>	5	24	6	11	—	—	4	2	3	45
	<i>V</i>	3	24	6	11	1	—	4	2	3	44
	<i>S</i>	2	24	6	11	1	—	4	2	3	43

Holder ve svém vydání píše všude správně *μεγαθ-*.

Příspěvky ke kritice a výkladu textů staročeských.

Podává Vojtěch Kebrle.

A) *K* rukopisu svato-Vítskému. (= *Vít*.)

Vít. jest opis velmi chybný, zvláště na počátku. Z chyb jeho některé vytkl již Patera u vydání (1887), jiné připomenuty jsou v *Athaeneu*, V, str. 19, zde pak uvádějí se některé další.

Opisovači *Vít*. z nepozornosti často připletlo se do verše více než mu sluší. Nehledě k místům, kde přípletek jest pouhé

písmě y (jako Al. 81, 189, SR 241), klademe zde některá, kde opakuje se slovo, obvykle z verše předešlého, slovo takové znamenající závorkami [].

- Al. 843 n. Každá hvězda své znamenie
má [ma] i vláščie přirozenie.
- Al. 858 n. Jedna divná věc pak bývá,
toho sprostný lid [pak] užívá.
- SR. 461 n. Slyšte všichni [tuto] šestú radost,
již jměla <i> tuto milost.
- SR. 675 Rozkoš jest po mých výhledech,
rúcha prieliš na všech [mych] lidech
- NPM. 323 n. I wperzy obyie ruczye
Inheď peklo gey zazze [w uobyje] ruczye,

Ve v. 324 čísti jest na konci rucze t. j. ráče = rychle (srov. v. 313); ale opisovač bral to za slovo totéž co ve v. předešlém a tak je i napsal přidav mu také přívlastek tam předcházející.

Jinde slovo není sice položeno nad míru verše, ale podle některého opakováno za jiné.

- Al. 801 n. (Nebe) — vždy opak světa běží
a svůj firmament tak stěží,
že měsiec i slunce také,
k tomu fwyedczy hvězdy všelijaké
- 805 powflun flunczye byehagy,
proti nebi válku mají.

Ve v. 805 sluncě jest chybně, nelzeť přece říci, že měsíc, slunce a hvězdy za sluncem (povslun) běhají. Smysl žádá, abychom četli fwyeta a tomu svědčí i chyba ve verši předešlém. Předloha měla patrně co řádek to verš, a písař rychle opisuje ve v. 804 při hwyezdy zabloudil zrakem do v. následujícího a fwyeta a hwyezdy splynulo mu ve fwyedczy. Ale poznáv chybu tu opravil ji; nikoli však také ve v. 805, kdež zase místo fwyeta napsal flunczye, snad podle předcházejícího slova powflun. Povslun, je-li pravé, mělo by oporu nějakou v Bartoš. Dial. I. za slovem „poslunité dřevo = které se neštípe (poněvadž se strom po slunci točil)“. Místo temné.

- Al. 922 n. (Peklo) konecz fwyeta gyeft ftworzeno,
na wflyem fwyetye uftaweno.

Zde zase wflyem fwyetye zdá se býti chybně napsáno, podle fwyeta ve v. předešlém.

Velmi četny jsou však chyby jiné, vzniklé vůbec z nedbalosti. Vytýkám zde některé.

Al. 815 n. Ot měsiece vše zřiece,
kdyz ot ohně pravá ftrzyeczye,
hvězda jest, jenž ether slove;
tuť moc anděluov pluove,
jenž jsá k tomu usazení
a nám na pomoc stvoření,
že ny mají zpravovati,
ot ed ďabla ostřiehati.

Čtení když, střiečě a oted nedávají smyslu; čtu kdež, fwyeczye a otad t. j. ottad. Slovcí kdež svědčí correlativum jeho tuť ve v. 819, a podobné určení místné jest ottad v. 823. Že pak střiečě jest omyl za sviečě, poznáme srovnajice

v. 817 kdež ot ohně pravá sviečě
a v. 874 n. toť ta světlost sviečě sluove,
jenž ot ohně k hvězdám pluove.

Smysl celého místa jest: Hledě od měsíce je v místech, kdež od ohně jest pravá svíce (= světlost, záře podle v. 874), ether, sídlo andělů, kteří jsou nám na pomoc dáni a odtud nás ostřihají úkladův ďábelských. Srov. v. 467 nn., kdež mluví se zase o sídle ďablův, kteří lidi mají sváděti.

Al. 758 Ot sluncě yakz jsem pověděl
a v rozličném písmě vzvěděl

Al. 862 O tom yakz chci pověděti,
Yakaz mi se dalo zvěděti.

Místo jakž čtu na obou místech, v. 758 i 862, jáz; srv. v. 619 n.:

Také dvanást větruov vzvědě,
tyť pořádně jáz povědě.

Yakaz ve v. 863 jest patrná chyba za Yakz.

Al. 852 Proč jest to tak, sprostní magy,
že se hvězdy drobny zdají.

Čtu: „Proč jest to tak“, sprostní ptají,
„že se hvězdy drobny zdají?“

Na otázku tuto odpověď počíná se ve v. 854 slůvkem toť zrovna jako ve v. 772 na otázku, o níž tam pochybnosti není.

Al. 1040. V pátek stvořil cztyrzy saně
všeho světa na prostraně.

Proč čtyři zrovna saně, nevidím; není-li to chyba za čtyry = štíry? (Sotva. Red.)

Al. 1260. Však vieš, že tě každý člověk
przylled tobye jako czrwek.

Ve verši druhém čísti je na začátku przyed to bu. Táž chyba, przylled za przyed, je ještě v Al. 298. a Anz. 34., ale opravena již vydavatelem.

SR 99. By tvořec v děvici vstúpil
a všechny z norzye vykúpil.

Ve v. 100. zdá se býti omylem napsáno norzye za horzye nebo spíše huorzye. Srov. v. 605: pomoz nám z večného horzye.

SR 178. (Hvězda) s miesta sě hnúti nechťela,
dávajíc jim to na znamenye,
že jest dietě tu v tom miestě.

Rým ukazuje z v. 180., že v předcházejícím bylo nawyěštye, kteréžto slovo nalezáme i ve v. 261. Napsav začátek na písař nedokončil slova toho, ale z nepozornosti napsal synonymum jeho znamenye.

SR 355. jenž takéž pomáhá mnoho,
jako [mnye] planá trnka z horzye
neb malitká krúpě z mořě.

Shoda mezi v. 356. a 357. zdá se ukazovati, že čísti jest z hlozye, kteréž slovo čteme zde ve v. 631: z hlouzye ruože žádúcie.

SR 666. milostné vóně přědosti
nařflo [gye] gyeft v nařfy zem y
huřfy yřfu myrru f kadydlem.

Že by mezi posledními dvěma verši byla mezera, smysl nedovoluje; čtu:

milostné vóně přědosti
nařflo jest v nařfi zem,
húřfi jsú myrru s kadidlem.

B) K legendě štokholmské o sv. Kateřině (= Kat.).

Kat. 429.

A když před tú jatku stáchu,
kdez biele geho bydla f k o l a,
430 králová jeho zavola.

V. 429 přepisují: Kdež bieše jeho bydla škola. Poustevník hned poprvé (v. 400.) připomíná se jakožto šlechtný učenník t. j. učitel a podobně i později v. 870. Byl-li učitelem, měl školu; ovšem škola jeho a byt bylo jedno: byla to chatka (v. 428.), která měla okenečka (v. 872.). Výklady jiné zdají se mi býti strojené. — Srov. ostatně i v. 530. n.: ot žádného mistra vôle ni učenníka wefkole. Tu zajisté nikdo nebude slovo psané stejně jako na místě našem přepisovati a vykládati jinak než ve škole.

Kat. 731.

a nad jeho pleckú milú
šijka bielá swietí lsknúci
730 jako lilium bělúci
lŕkne kdyznayfwietleyfy: lafky.

Erben přepisuje v. 731.: lskne, když najsvětletšie má lsky. Myslím, že mylně a že zůstati je při znění rukopisném, ale takto dělic: lskne kdy z najsvětletšie lásky. Šije Ježíšova leskne se, září jako lilium bělostné září kdy (= vůbec kdy) z nejsvětletší, nejčistší lásky. Lilium je zde trvám obrazem lásky čistě.

Kat. 997.

Kateřina u widění
uzřě dvě stolici stojiece
na vzchod slunce podlé sebe
na jednej Bóh mocný s nebe
995 sedieše v svém světlem tróně.
na druhej v drahej koruně
Maria, jeho matka f low a,
archangelská ciesařová.

V. 997. Erben čte: Marja, jeho matka, stolova, proti rukopisu i verši. Já přepisují: Marja, jeho matka z slova. P. Maria nazývá se tu matkou Páně z slova podle pozdravení andělského: „A slovo tělem učiněno jest“. Rým: slova —ová je v Kat. velmi častý.

Kat. 1350 n.

ale však jest věc jediná,
1350 Giez nelze fwieczmy ltyemy
ta panna ye nadowlémy.

Erben v. 1351. správil dobře, ale ne tak předchozí. Verši 1350. schází slabika, a tu doplníme infinitivem býti, který čisti možná jednoslabičně (jako ve v. 1275.). Jako zde býti, tak zase ve v. 549. opisovač vynechal byla (v. L. fl. 1888, 108.). Giez je dativ = jież. Čteme tedy:

ale však jest věc jediná,
jież nelze býti s věcmi s těmi;
ta panuje nade všemi.

Kat. 2718 n.

2715 neroď toho jmiati v divě,
žeť člověk života žádá:
ovšem já chci velmi ráda
Szywotem oftaty zdrawye
nebmy tu nadiegy prawye atd.

Erben v. 2718. přepisuje chybně, 2719. zcela bezsmyslň:

s životem ostatí zdravě,
neb sě tu naději pravě.

Čisti jest:

s životem ostatí zdravie,
neb mi tu náději pravie.

S životem ostatí zdravie (gen. sg.) = života zbýti v. 2709;
neb mi tu náději pravie = dicunt.

Hláskoslovné a tvaroslovné zvláštnosti Hájkova Herbáře (z r. 1562) a Veleslavinova Kalen- dáře Historického (z r. 1578).

Spracoval Jaroslav Bidlo.

(Pokračování.)

Vokalisace předložek. 1. Bez: bez špěnij H 243^b, bez strachu K II^b, bez šluflné odplaty K IV^b, bez šprawedliwé pokuty K IV^b.

2. K: k kaděnij H 47^b, k Kádijm H 53^a, k Kdulijm H 133^a, k kterémužto H VIII^b, k kteréžto dokonalofti H VIII^a, k Klášťter-

fké Chwogge H 38^b, k kloktánij H 142^b, k Koňské Mátě H 211^b, k Koprn H 234^b, k Kollýkuom H 52^a, k Kozlijku H 12^b, k Kuřinoze H 177^b, k Králi K 41. 214. 239. 275. 289, k Králowstwij Čzefskému K dodatek str. 1, k Koruně K 15. 44. 49. 112. 155. 211, k Knijžatuom K 86 — odchýlně: k kterým (wěcem) H 18^b, k Lnu H 97^a. 388^a; k špolečnému K 49, k Stromu K 20, k zkáže K 277, k znamenij K 73, k čtwtře hodině K 35; ku Pánu Kryštu K 79, ku poctiwofti K III^a, ku wzdělánij K III^a.

3. Ob-: obftijrá H 248^a, wobftijrá H 81^b, obfel K 93.

4. Od: odfláglaj H 12^b, odflad K 76, odgitij K 148, odgel K 140, den ode dne K V^b, odedwora K 57. 99, odedwau K 252 — odchýlně: od dwau K 131, od wflech K 165, od dne K 341, ode Pána K 111. 116, (usus stč.).

5. Před: před dweřmi K 179, odchýlně před třmi léty K 367.

6. Roz-: rozftýlá H 178^b, rozftijlá fe H 153^a, rozftijlagij fe H 37^a, kdožby rozftijral H 51^b, rozftijrá H 65^b, rozftawugij H 96^a, rozefpe H 15^b.

7. S: s Sádlem H 32, s Sanýtrem H 26^b, s Semenem H XII^a, s Slézem H 226^b, s Slijzem H 115^b, s Smolau H 88^a. 151^b, s Solij H 31^a. 57^a. 123^b. 301^a, dobře sfedlé H 12^b, sftaupij H 13^a, sftaupenij H 388^b, sftupugij H X^a, s Strdij H 139^a, s Syrem H 132^a, s Syropem H 60^a, s špičkau H 132^a, S Sfkbem H 207^a, s Sfweftkami H 375^b, sfšwagij H 172^b, s Zázworem H 271^b, s Zelijm H 125^b, s Zeměžlučij H 150^a, s Zemfkým Wořechem H XI^b, šzijrá fe H 86^a, s žlučij H 139^a, s zrny H 12^b, Kuora než se zftará H 32^b, zftauhati doluow H 64^b, zžlutnau H 30^b, s Synem K 24. 53. 188. 375, s Čyřařtwij ho sfadil K 89, s fwými Uhry K 8, s Syny K 56, s sedmi K 74, s fnažnou žádofitij K dodatek str. 1, y s šfelbau K 26, s Schodu K 330, s Zygmundem K 152, s Stolice upadw K 134, s Swětnicí K 341, s Slawným Tryumffem K 26, s Nebe sftaupil K 95, sftaupiw V^a, sftupugijčých fe wod K 112, z Papežtwij sfazen K 81, z Auřadu sfazen K 231, s febau K 174. 219. 280. 367, s šfetým K 94, s škodau K 200, s Sfwaycary K 263, sfledfe fe K 123, s Zbožijm K 311, s Zwony K 325, s Zlatohlawy K 251, s Zlatým nosem K 215, s Zemij frownal K 308, s Ženau K 268, s Ziateckými K 193; odchýlně: s Lněným semenem H 876. 243^b, s Mltem H 105^b. 162^a, s dwěma Syny K 257, s wfšým Zlatým Ryftuňkem K 339, s Plými dny K 203, s pfými mrawy K 184.

9. V: w Středu K 30. 49. 79. 85. 144. 205. 222. 234. 325. 335, w fwém zprawowánij K V^b, w fwém wězenij K 52, w Swolně K 211, w fklepě K 45, w Sněhu K 342, w špůfobu Metly K 342, wfel K V^a. 134. 141, wfled K 83. 93. 273. 351, w Sfwaycarijch K 118. 324, w Sfpeyru K 145. 201. 251, w Sfwey-

nicy K 231, w Skoľach K 76. 303, w Sfwerýnu K 364, w Sfpítali K 77, w Sfwábijeh K 7. 368, w Znogmě K 351; wgitij K 104. 156, w Hwězdářském Uměňij K 88, wgiťi H 13^a. 43^a — odchyluě w Mřtu 73^b. 142^b. 17^b, w wlhkých Hágijeh II 54^b, w gmenijeh H 12^b;

w Waycy H 235^b, w Wanně H 4^a. 11^b, w Wijně H 2^b. 10^b. 96^a. 360^a. 365^a. 377^a. 379^a, w Wiśni H 76^a, w Woctě H 2^b. 31^a. 53^a, w Wodě H 44^a. 360^a. 395^a, w Wodách H 123^b, w Wodnotedlnost upadagij H 385^a, w Wředijch H 155^b. 229^b, w wyhledáwanij H X^a, w welmi starých pněch H 24^b, w Wlaské zemi H 11^a, w wálkách K 1^b, w Waršawě K 1. 88. 354. w Waradijně H 351, w Waymarce K 119. 226, w Welehradě K 333, w wěšlý K 1^a. 242, w wěčnau službu K 263, w wězenij K 65. 216. index L, w weliké Wěži K 278, w Wijdni K 36. 90. 173. 321. 340, w Witemberce K 113. 138. 143. 231. 291. 350, wodu w Wijnó obrátil K index K, w widitelném K 139, w Wilně K 195, w wijře K 340, w Wormufu K 139, w wogště K 222, w Franké zemi H 201^b, w Franké nemocy H 76^b, w Falcu K 48, w Ferrarij K 267, w Flandrij K 56. 124, w Floreny K 275, w Frytlandu K 25, w Frankfurtě K 5. 67, w Frankenšteynu K 155, w Frankreychu K 10. 50. 75. 164. 313, w Freyberce K 197, w Frydlandu K 161; způsob nč. jen v K: we Wratislawi K 89, we Wlaských K 340. index K.

u: u Wanně H 2^b, u Wáten wštrčený H 222^a. 244^b,
u Wijně H 328^b. 329^a. 364^b. 371^b, u wodě H 117^a. 379^a,
u wečer K 32. 86. 344, u wězenij K 13. 70. 72. 94. 132. 188.
305, u wijno H 6, u velikém počtu K 9. 133. 286, u Veliký
Pátek K 88, u veliké nefwornosti K 73. 86. 153. 210. 232.
277. 297. 341.

9. z: z Semene H 69^b. 354^a, z Semena H 219^b, z Semen H 134^b, z febe H 85^a, z Sfwamberka H XVI^b, z fekay H 193^b, z Slowanfké země H 2^a, z studenosti H 4^a, z Stromu H 19^a, z Syrij H 75^b, z Swizelu H 237^b, zsladnau H 83^a, zstrauhati H 64^b, z Střew H 164^b, zslabuge H 270^b, z Sfyfek H 22^b, z šupin H 44^a, z Škrobu H 87^a, z Špalty H 88^b, z škorijpek H 83^a, z štiawy H 85^a, z špiček H 328^b, z Štyřřka H 365^a, z zapacánij H 249^a, z země H VII^b. VIII^b. XI^b. 93^a, z zadku H 25^b, z zapálenij H 12^b, z zrna H 86^a, z Sas K 2. 51, zřazen K 34, z febe K I^a. II^a. 4. 35. 63. 219. 277. 213. 318, z Sema-nijna K 117, Hrabě z Serýnu K 257, z Slézka K 128. 291, Pan z Sonneku K 42, z Sonneku K 289, z štáda K 104, z Stánkuov K 302, z Starého Města K 188, z Staré Boleřlawě K 66, z staré Raddy K 123, z Stawu K 73, z Stawůw K 365, z Stawu Pan-fkého K 35. 88, Wylém z Steinu K 112, z štrany Čýsařowy K 262, z štrany K 313, z Strážnic K 326, z šwěta neřeffel K 77, z Šwěťřkých K 348, z Swogkowa K 88, z šwých škrejřřý

K 315, Hanuše z Symmernu K 44, z Synůw K 20, z Sfmerhowa K 141, z Sfternberka H 123. 154, z Sfwanberka K 85, z Sfwarc-purku K 34, z Sfpeyru K 220, z Zámku K 132, z zázawku K 53, z Zbroge K 119, z Země V^a. 87. 177. 185. 251. 280. 371, z Zemj K 3, z ztrhánij Rybnijkůw K 233, z Zwiřetie K 73, z Zialáře K 89, z žebra K 87, z Ziebráku K 6, Jan z Želče K 202, z židowfke ulice K 108; z m. vz: když by pokřik zřel K 79; odchýlně: z Lnu H 97^a.

Dle jerového pravidla jsou správné tyto tvary: plwánij Krwij H 310^b, plwánij H 344^b. 384^a, vyplnul K 289, Liřt pchawý II 187^a, oplchawofti H 105, oplchawá mijřta H 163^b, proti oplchawofti H 67^b, proti oplchánij H 81^a, nemyřlme K III^a.

V H změněno jest *e* v *a*: Pargamén dobře zawázati H 349^a.

V H změněno jest *e* v *ě*: kwěntijk 160^a, 221^a, puol kwěutijk 196^b. 221^a (kwentijk 213^a), pěníz 157^b (střl. pěnídz, stř. peniez).

V H *e* změněno jest v *i* (*y*): o Diřtylowánij tit. list, 392^b, diřtylug 193^b. — Mířto popenec jest poponec H 173^b. 293^b.

Jméno duch značí v H tolik, co dech: Woda teplá . . . wonný duch činij H 2^b, Mařtyx činij dobrý duch w uřtech H 25^b, komu lage z uřt a duch řmrdij H 28^a, Duch libý w auřtech H 222^b.

V K vedle Zdena (33) jest také Zdina (107).

ie.

Několik málo dokladů s *i* z H i K poukazuje k bývalému *ie*, za něž v nč. v týchž případech bývá *e* neb *ě*: 1. H: do řřkořijpky 190^b, řřkořijpku 81^a, řřkořijpku twrdau 78^b, řřkořijpčieky 393^a, Wofřtjij 370^a, k Čzeřkému Wofřtjiju 58^b, Řřijpa 103^a. 383^a, k Řřijpě 160^a, o Řřijpě 103^a; 2. z K: s pořmijřřky 112, na Ořřtjijy 204. 274, w Gnijzdneř 117 (proti z Gnězdna 117, w Gnězně 241, Gněznenřského 46); o lokalech na *-iech* (z *-iech*) proti nč. *-ech* viz při dotýčených vzorech. — Od subst. hrabie, staž. hrabí utvořeno jest Hrabinka K 20. index H.

Za původní *ie* mívají H a K *ě*: aby Kadidlo wytěkati mohlo H 24^b (proti tekawagij H 371^b), řtjm ře zařřtěňuje H VIII^a, řmyřly wnřřřnij zařřtěňuje H 227^b, zařřtěňugije K 95, Wřřecky zařřřawy a zbyřtěčnořti Ledwin . . . otwřřrá a wyřřřuge H 278^a.

Proti nč. kniha mají Hájek a Veřslavín větřinou knřha — w této Knijze H index lěkůw, na Knijhu tuto H XIV^a, w té Knijze H XIV^b, Knijhu řwř H XIV^b, Prwnij Knijha H list 1—84 druhé Knijhy H 148^a, Knijha K 303, Knijhy 82. 199. 314. 357. index K, gen. pl. jest vždy kněh — pěti Kněh K 303,

wýborných Kněh K 64, z Kněh K IV^a, a u Hájka lok. pl. vedle w gedněch Knijhách H 64^b a w swých Knihách H XIII^b jest také w fwých Kněhách H VIII^a; původně bylo tu *í*, později snad analogické *ie* a z toho gen. a lok. pl. s *ě*.

ě

Místo náležitěho *ě* bývá *e* ztrátou jotace: zdřeweněnij H 240^a. 385^a, tělo wlecko zdřewenělé činiť H IX^a (ale *i*: giž ho bylo půl zdřewěnělo H XI^a); Mečiflaw K 111 vedle Měčiflaw K 67.

í

Náležité *í* měnívá se v H v *y* a naopak: Ofládyč 268^b, s Wofladyč 10^a, Wrátyč 210^a. 271^b. 302^b; Dijně 133^b. 134^b. — Psané *í* za *y* je dosti časté: Cedrus Lický H 30^a. index C, do Egipta K 254, z Babilona K 65. 304. 362. a t. d.

í po sykavkách (psáno *ŷ*) podlehá též změně, jako *ý* po samohláskách neměkkých (viz o tom při *y*); mimo to jest v H *í* změněno v *ej* po *l*: z Holeyče XVI^b.

o.

Vedle pakostnice jest v K i pokostnice: Pakoŝtnicy 381^a, Pokoŝtnicy 368^b. — Vedle paznoht (stsl. -nogъta) jest také pazneht: k Nedwědijmu Paznohtu H 351^b, Nedwědij Paznoht H 233^b, Nedwědij Pazneht H 233^b, Nedwědijho Paznehtu 234^a.

V K *o* ve jménech cizích mění se v *u*: Neapulŝký 86. 249, Neapulŝkému 197, w Králowŝtij Neapulŝkém 68, Kunrád 37. 47. 115. 228. 365, Kunradýna 92, do Muldawy 164. index S.

Staré *ó* v H i K vytlačeno jest úplně již rozšířeným *uo*, s nímž o přednost konkuruje nově stažené *ů*. Při velkém množství dokladů nelze v této práci přesného poměru obou stanovit. Duplikátů jest hojnost. Všechny doklady nelze a netřeba uváděti, jen něco pro příklad:

1. *uo* ve slabikách kmenových *α*) v H: Buoh 13^b, Huol 112^a. 160^b, Kuoh index lekâv K, kuoŝtek 13^a, do kuože 11^a, lahuodky 333^b, lahuodkám 142^b, luona ženŝkého 13^a, w Luono 2^b. 4^b, w trogihraném luožku 369^a, Luože 12^b, do Luože 51^b, muoŝ VIII^b. 113^a, nuoŝe 52^a, Hufynuožku 287^b, Nuožkami 373^b, puodu 19^a, puoŝobj IX^b. 25^b, propuoğęęe 96^b, poruožno 42, puol 13^a, ruoŝti 11^b. 349^a, Buože X^a, ruožek 25^a. 14^a, Smuola 36^a. 47^b, ŝpuoŝoby VIII^b, Struomek 28^a, na Stuoł 136^b, ŝwuog 155^b, Wuole VII^b, při wuoni IX^b; *β*) v K: Pân Buoh III^a. V^a. Vb. 83. 85. 109. 162. 290. 297. 374, Buoh Otec 60, na dwnor

199, chuowy 310, puoft 170, při dobré wuoli 62, pod obogij ſpuofobau 193. 285, pod ſpuofobem 97. 197, w Kuoru 44, puol mijle 167, zpuofobil 133, Saud twuog 336, lid ſwuog 43.

2. *uo* ve slovích počínajících předložkou: α) v H: duowod 289^b, w duoležitě potřebě IX^a, ſwuog puowod VIII^b, pruoŕž 17^b, na pruoŕže 182^a, pruo Duchuow 270^b, pruo Duchy IX^a. IX^b, wuobec 1^a. 68^a, wuokol 14^b. 19^a, puogde 148^b; β) v K: duochodowé 35, s geho duochody 49, wuobec 113. 285. 311. 348, wuokol 100. 288. 296, zuoftal 35. 36. 60, pozuoftalo 282.

3. V koncovecě gen. pl. *-uov* α) v H: Syrečkuow XI^a, zubuow XI^a, Maykuow XI^a a t. d.; β) v K: Měſýcuow 12. 60. 72. 163. 173. 218. 292. 293. 376, Biſkupuow 144, od Němcuow 286, domuow 36. 102, Stawuow III^b. 29. 37. 59. a t. d.

4. V koncovecě dat. pl. *uom* α v H: Angeluom VII^b, dědicuom 15^a, ke wſſem nedoftatkuom 4^a. a t. d.; β) v K: proti Čzechuom 112. 284. 348, k Pohanuom 99 a t. d.

5. V adverbích doluow, domuow: Doluow H 7^d. 66^a. 131^a, doluow K 93, domuow H 47^b, domuow K 296.

6. V koncovecě adjektiv possess.: Strom Abrahamuow H XII^a, Selijmuow Syn K 362.

O dloužení náležitěho *u* v *ů* a o duplikatech analogických s *uo* níže při zvláštnostech v kvantitě (odst. 13); na témž místě (odst. 11) o krácení původního *ó* v *o* (proti ně. *ů*).

Původní *ó* bývá zachováno u Hájka i Veleslavína ve způsobě *uo* neb *ů* v případech, kde nyní jest zobecnělé *o*; o tom při kvantitě odst. 10.

u.

Nepřehlasované *u* vyskytuje se jednou v K: nětco Ludu 200.

Přehláskou z *u* jest *ĩ* v adj. kožišnický: Ržemefla Kožišnického K 80.

U změněno v *y*: Korytany K 314, Korytánlkých K 142, ofstrow Rodys K 147.

Kdežto staré *ó* úplně již vymizelo v H i K, vyskytuje se ještě *ů* jako poměrně dosti hojný archaism. Ovšem *au* má rozhodnou převahu; na *ou* ještě nic nepoukazuje. V H lze pozorovati jakýsi úbytek staršího *ů*; nehledě ani k většímu počtu dokladů pro *ů* z H, vyskytuje se *ů* v H v hojnějších případech. Zejména časté jest *ů* v H v slovese jsú a v part. praes. akt. rodu žensk.

1. *ů* v slabikách kmenových α) v H: paprŕlek Múdroŕti VII^b, Polnij Rútky 109^a, Šalamúna XIII^b, Šſalamúnka byliny

157^a, dlúho 117^a, Liftu obdlúžného 6^a, z nzližku obdlúžného 24^a, obdlúžná 74^b, Semenó obdlúžné 138^a, Semená okráhlého 118^b, priokráhlých 92^b, flúžijcijm 291^b — celkem 11 dokladů; β) v K: porúčel 107, Albrecht Kapún 88, Syna Sfalamúnova 327, do Olomúce 127, Olomúcký 335, Olomúckého 185, Chomútowa index P, v Chomútowě 13, u Sfrúchowa dworu 222 — kromě jediného dokladu *ú* jen ve vlastních jmenech; dosud máme *ú* ve jmenech Olomúc, Chomútov.

2. V koncovce dualové: dwúloketnijch H 129^b — s obú ftran K 221.

3. V akk. sg. adjektiv a adjektivalií fem. α) v H: Wodna-toft Celidonowú 173^b, Dobrú Myfl 295^b, druhú Zymnicy 235^b, wezmi wodu Werbénowú 320^b, a t. d. — celkem 33 dokladů; β) v K: Zemi Sedmibradskú opanowal 63, starú Raddu 236, wfelikú dusfy žiwú 87, Swátoft Ržišfkú 214, w Bauřku Swato-wawřínfkú 129, na Welikúnoc 63. 95. 105, mimo ginú laupež 353, w Sazometnú středu 103, w Bijlá Sobotu 83, fkrze ob-myflnú praktyku 75, na hůru Oliwetfkú 83 atd. — celkem 93 doklady — K jest v té příčině obzvlášť bohat, za to však v jiných případech jest chudší.

4. V instr. sg. adjektiv a adjektivalií fem. α) v H: Wýrowú aneb dýměgowú bylinú 231^b — 4 doklady; β) v K: s man-želkan fwú 197.

5. V instr. sg. substantiv vzoru ryba: bylinú H 231^b, hodinú K 171.

6. Ve slovese jsú.

7. V part. praes. akt. fem.: v K bez dokladu, v H: žena gfúcy těhotná 235^b.

8. V adjekt. odvozených od těchto participií: v K bez dokladu, v H: sfifky nefúcych Stromůw 30^b, stromu roftúcyho 221^b atd. — fpmáhá Padúcnicy 246^a.

Často vyskytuje se v H i v K *u* místo *ú*; o tom při kvantitě.

Na počátku slov *u* vyskytuje se z pravidla krátké (viz kvant. odst. 14), ale často bývá rozšířeno v *au* proti pravidlu nč. jazyka spisovného: auduom H 196^b, kdyžby dnowé Audnij byli H XI^b, Auhor H 14^a, zaumyfla H 393^b, aumyflu H XIV^b, z aurazu H 155^b, proti aurazu H 172^b, auft H 51^a. 75^b. 252^b, w auftch H 2^b. 3^b. 44^a. 150^b, auzké H IX^a. 161^a, Auplawice H 66^a. IX^a, mezy Auwozem H 62^b, Auřednijkuow H XV^a, s autratami H XIV^b, autěk H 96^a, na Aulehlijch H 291^b, z aužlabička H 378^b, zauplna H 10^a, Auřadu K 45, Auřednijkuow K 45 atd.; o Autok K 281, Autoku K 112, toho Autoku K 916, Město Auftij K 133, Auftij Sazymowa K 60, na Augezdě K 126, na Auplawicy K 189. 265, Auroku K 38. 73, Auročnij platy K 98, od Aurazu

K 29. 303. 317, Auroda K 135, 364, aukladně K 62. 109. 283. 362. a t. d.

Místo muka jest mauka: skrže takowé fwé boleftné a přiřfné mauky H 96^a. — U Veleśl. vyskytuje se: plauhem 115, a adverb. k wečerau 50. — Za *ú* má K polskou nosovku *ɑ*: Dom-brawku 67.

y.

Místo nč. *y* má K *e* v adv. přeč 74. 153. 210. 310. 336.

Za *ý* bývá v H a K časté *aj* a *ej*. Co se týče přehlásky, jest tato v K četná, v H sporadická (celkem 21 dokladů) jako při původním *aj*. V H jest *aj* velmi rozšířeno.

1. *aj* v slabikách kmenových *α*) v H: Čzmayru 10^a, daym 13^a. 255^a. 350^a, proti daychawce 151, daychawičným 11^a. 65^a. 126^a. 304^a, Chmayřij 31^b. 315^a, Chmayřijčko 49^a, s chmayřijčkem 191^a, Kaychawka 366^b, s Kaychawkau 2^b, kaychánijm 2^b. 119^a, na Kaylu 140^b, Koraytka 187^a, Maydlo 302^b, s Maydlem 142^b, Maykuow XI^a, proti neduhuom Měchayře 6^a, podobentwij Motayle 98^b, Payř 7^b, o Payřij 298^a, w Payřij se obrátij 125^b, Payřijčko 37^b, Rayčem 15^a, Rayže 90^b, s Rayžij 172^b, na Tayně Horślowfkém XVI^a, třikrát w tayden 196^b, tayž kořen 2^a. 4^a, Tayž prach 4^a, Wayřle XIII^b, wayřs XIII^b, zwayřřý 18^b, Čžernobayl 197^a, Hlemayžďűw 393^a, Poleg rozžwaykaný wymaywati 22^a, le mayti 138^a, zčepayřuge 263^b, haybay 7^b. 133^b, chmayřowatý 326^a, zplaywagijcý 12^b. 87^a, žilám Krwoprayřřitným 81^b, zprayřřitnij 160^a, zplaywati 184^a, řhaybagij 22^b, nadaymá 147^b, s prachem Mlaynřkým 216^b, zrayti 15^a, zmayleni býwagij 175^b, zmaylen býwá XI^b, řefe maylij XI^b, přiřkraywagij 315^a; po sykavkách: Sayr 161^a, Sayry 36^a. 150^b, s Sayrem 366^b, zařaypay 21^b. 173^b; v K: z Chaynowa 134, Mlayny řřytkowřké 71, Mlayny 100, přeđ Taynem 3. 59. 63, do Mayta 342, řrayce řwého 147, řrayce 184, řlaup zwayřřý dřewce 35 atd., Tayž král Wladisław 29, Tayž Měčiřlaw 67, řmaykám 77, index J, řmaykána 72, řmayřřlela 346, haybalo 15; po sykavkách: zayřkal 201, nazayřrij 73. 84. 159. 172. 207. 211. 272.

2. *aj* v náslovném *vý- α*) v H: wayřlowně XI^a. XII^a. 385^a, wayřtupek VIII^b, wayborné 97^a. 128^a, s dobrým waywažkem 243^b, Owotce wayřkočné 68^a, na Wayboru 61^b; *β*) v K: waymijnky 141, s waymijnkau 153. 340, wayřlowně 94, waypověđ 140. 270, wywayřřenořti IV^b, o geho wayřtupcijch 80, při Waychodu 101, wayřlaty 44, wayřlowně 353.

3. *aj* v koncovce *-ýček* po sykavce v H: yazayček 162^a. 203^b. 281^b, maličké yazayčky 14^a.

4. V imperat. sloves I. 7. bývá *ý* a *í* změněno v *aj* a *ej*; pro *lí* — *laj* není dokladu, ale často jest *lej*; pak *kraj* — *krej*;

maj — *mej*; doklady jen z H: naleg 86^a. 132^a. 134^a, fleg 86^a, příkray 18^b. 53^a. 362^a, příkreg 388^b, may sobě Twář 134^b, meg 185^a, wymeg 160^a. 305^a.

Přehlasonané *ej* jest u Veleslavína již tak rozšířeno, že ne-
třeba všech dokladů uváděti, v H jest nečetné.

1. *ej* v slabikách kmenových α) v H: Čzmeýru 51^b, Peyř 207. 389^b, Peyře 298^a, mezy peýřijm 313^b, yakéfy fkreyřky 335^a, žijly krwopreyřtné 2^b, zchmeyřowatij 304^a, zpeýřnatij 306^b, flegmu . . . kleyowatau 24^a, kleyowaté flegmy 201^a; β) v K: do Koftela M. B. před Teynem V^b, před Teynem 28. 139. 225. 296, w Teyně 197, Šfkoly Teynfké 82, Meyto Wyfoké index M, Wyfokého Meyta 163. 241, Farář Meytfký 59, Streyc 324, Streyc fwého 40. 96. 199. 331, peychy II^b. 92, psychu II^a, zpsychawše 84, weyfs 6, se ucheýlil 75, k tomu se nacheylij do-
datek 1, fteýfkagijce sobě 146, zbeywalo 218, se ofteychage 23, keychá 297, keychl 297, bleyfkánij 105, deym 313, deymu 318, z fwých fkreyřlý 315, na Brandeyse 308, Mikuláš Čzernobeyl index M, Mleyny 46. 207; po sykavkách: zeyřkati 90. 348. 362, zeyřká V^b, zeyřkali 172, nazeyřtij 101. 107. 193, ceyp 279, na Hrádku Ceychanowě 268, Sfeynoha 168.

2. *ej* v náslovném *vý-*; doklady jen z K: s weymijnkau 276, weyročné 327, při weyročnijch Slawnořtech 225, pro takowý wey-
tržný řkutek 282, weytečně 56, Weypowěd index W.

3. *ej* v koncovce *-ýček*; doklady jen z H: yazeyčky 242^b, yazeyčkuw 243^b.

Proti *aj* a *ej* jest *ý* dosti četné tak, že všech dokladů uvá-
děti nelze, v H: dým 147^b, Kýchawka 365^b, Čzernobýl 256^a, týž Prach 2^b, zplýwá 220^b, wymýway 110^a. 196^b. 261^b, prýřřtěníj krwe 295^b, zwýřřlý 61^b. 36^b, wýborný 128^a. 129^a, Měchýř 10^b, na Wýchod 155^b a t. d.; v K: na Wýchod 365, Mudrey od Wý-
chodu 375, pýchau 268, řmýkati 197, blýfkánijm 167, wýřřzné 182, Týž 173, Mikuláš Čzernobýl 46 a t. d.

V K podleho analogické změně v *aj* a *ej* také *ý* zúžené z *é* v subst. wýwoda (Wýwoda 164): Waywodau Sedmihradřkým 14, Waywoda Moldawřký 17, Waywody Sedmihradřkého 82, Way-
woda 91. 164, Waywodu 130, Waywodowi 24 — Weywoda 265, Weywody Sedmihradřkého 56, Weywodu Moldawřkého 188, Wey-
wodu 188, 354.

Z Lipé uděláno jest v K Lipý — Lippý index L a z toho
dále Lippeý Měřto K 106.

r.

Po způsobu stč. bývá v H často *r* změněno v *ř*: Cedřifs 29^b, za Cedřifs držeti budeme 30^b, k Cedřifřy 30^b — ale i Ce-
dryřs 29^a, Pryřkyřice . . . červená jako Cynobrz 221^b, Neto-
pýřowé gey uwodij XI^a, s krwij Netopýřowan 172^b.

Naopak jest *r*: Cyprifs 26^b, po Syryſti 343^a, Syryſtém 85^a, s syryſtém 36^a, Syryſtiowá bylina 343^a, Horčice 139^a, z Horčice 139^b, plané Horčice 162^b. 201^b.

V adj. trýrohy, trýhraný (354^a) není trý = tří, nýbrž jest zúženo z tré.

n.

Ve skupině *nk* a *nt* zhusta *n* mění se v *ň* v H i v K: 1. *nk* α) v H: Cyňk na Oku 98^b, proti Cyňku 51^a. 168^a, fiedruňk X^b, hadruňky XI^b, Jacyňkt 184^b, Jacyňktu 13^a, Meruňky 67^b, Orobaňka 148^a, Orobaňku 144^b (vedle o Orobance 144^a), Meduňka 248^a, s Medem Paruňkowým 173^b, poſuňkem XI^a, poboňk babſký 171^a, Baby a Poboňkáři 185^a, yakýmify puňktijky 250^b, Ranuňkulus XI^a, Těchto Ranuňkulůw 166^b, ſebryňkáři 376^a, ſkra-
buňk 328^b, Traňk 25^b. 60^b. 173^b, 306^b, truňk 36^a. 117^a. 173^b; β) v K: na Ryňku 23. 58. 79. 122. 141. 155. 277, na Retuňk 145. 172. 211. 313. 331, pro Retuňk 188, Retuňk 139, retuňku 308, Retuňkem 147, podlé ſſacuňkůw 126, wſým zlatým Ry-
ſtuňkem 339, mezy ginými truňky 184, ſfraňk 143, Taurkaňk 365, Mathauſ ſſperliňk 168, puňktůw 78. 132. 202, daňk 125, Auřad ſſeňku 275, Blaňka 53. 168, Blaňku 78, s Blaňkou 253 (vedle Blanka index B), Muňkowi 110, plaňkowali ſe 120, pak i cyzých poſuňkůw II^a a s Hyňkem 141 (proti Hynka 163), mimo to: Duryňguow 172, Lantgrabě Duryňfké 172, Landkrabi Duryňfkého.

2. *nt* v H: kuoftek kweňtijk 13^a, kweňtijk Rhabarbarum 160^a (ale i puol kwěťijku 196^b. 221^a).

Místo *ň* bývá *n*: Konſkého Kopyta H 254^a, Konſká Mátá H 204^b, Swiňský kořen H 342 (v K ſprávně Dobytek Swiňský 132, Swiňſkau Branau 265), Swinky H 182^a, Plzenſkým K 199, Markrabi Miſſenſkého 324, s Měſtiany Wijdenſkými 320, na Hradě Poznánſkém 326.

(Pokračování.)

Některé novoty v češtině spisovné.

Napsal J. Gebauer.

Jazyk náš spisovný byl v posledních letech mnohonásobně měněn a domněle opravován. Ale opravy ty jsou namnoze mylné. Mylné jest na př. domnění, že by se mělo psátí *košť*, *radošť* atp., nebo že by se mělo skloňovati Chrudim gen. Chrudimí, Boleslav

gen. Boleslavě; nebo že by se mělo říkati přijati; nebo její bratra atd.! Dilem etymologie, dilem historický vývoj a staletá tradice jazyka spisovného, dilem živý jazyk obecný dokazují, že správné tvary jsou *kost*, *radost* atp., gen. Chrudimě, Boleslavě atp., inf. přijmouti, gen. jejího bratra atp., — tvary, jež jsou pravidlem u vzorných spisovatelů novočeských doby nedávno minulé (Jungmanna, Palackého a j.) a také u starších spisovatelů doby nynější a jež tedy jakkoli měniti není příčiny.

To napsal jsem v *předmluvě* své školní mluvnice 1890, a vyložil i odůvodnil jsem to tutéž dále na místech příslušných; nepředpisoval jsem nic subjektivního, nýbrž ukazoval jsem, že dilem etymologie, dilem historický vývoj a staletá tradice jazyka spisovného a dilem živý jazyk svědčí, že novoty vytčené jsou mylné. Proti tomu vznikl však částečný odpor, ovšem že s té strany, odkud vytčené novoty byly vyšly anebo kde se byly ujaly. Mezi odporovateli je také p. Theodor Vodička v ČČMus. 1894, 156 sl., a jemu zde odpovídám.

1. *Kost* — *košť* atp.

O psaní *kost* — *košť*, *radost* — *radošť* atp. mluvím krátce v dotčené mluvnici §§ 140, 1 a 34, 5, pak v *Kalendáři* učitelstva českoslovanského*) 1893 v článku „Šetřme jazyka spisovného“, a obsírněji v rozpravě o stč. sklonění substantiv kmene *-i* (v rozpravách Král. České společnosti nauk 1891 str. 29—32). Tu vykládám a většinou prostě konstatuji, že za bývalé *tb* má čeština spisovná tvrdé *t*, na př. *tma* za *tbma*, *košť* za *koštb* atd.; že na místo tohoto *t* vstoupilo někdy *ť* odchylkou a vlivem analogickým, na př. *choť* místo *býv.* *choť* (podle gen. *choťě* vyslov. *choťe*); jak se psalo do doby nedávné a jak píší spisovatelé starší dosud; že zejména substantiva *-st* (*-ost*, *-est* a j.) zachovávají *-t*; že novotu *-st* u nás nejprve Čelakovský (1830) uváděl, v domnění, že je to způsob starý a náležitý a že by bylo radno k němu „pomalu se vraceti“; že však neměl v tom následovníků, až když se před několika lety do mluvnic školních přijalo mylné pravidlo, že přý *košť* atp. jsou tvary náležité.

Proti tomu má p. Vodička své námítky. Mluví tu zároveň o psaní *ď* za *db* (má, trvám, na mysli slova jako *zpověď* a *zpověď* za bývalé *-vědb*); ale to se mne netýká, odpovídám tedy jenom stran *-tb*, *-ť*.

Pan Vodička rozeznává, že tu je dvojí výklad a případ možný: ve spojení *tb* buď *a*) se *t*- od následujícího *-b* neměkčilo a zůstávalo tvrdé *t*, *b*) anebo se měkčilo v *ť*.

*) Pan Vodička konstatuje tedy právem: „výčítky v předmluvách i kalendářích hlásané“.

a) Jestliže v *tb* se neměkkilo *t-* od *-b*, tedy by bylo ovšem správné *košt* atd., a měkké *košť* atd. bylo by z analogie pádů jiných (gen. *kosti* atd., vyslov. *košťi*, odtud přejato *t* i do nominativu a akkusativu v dial. *košť*). Tak vykládám věc já. Proti tomu praví pan Vodička: je-li ten výklad správný, tedy se měkkost v *košť* atd. šíří analogicky a bude se šířiti, až během času ovládne všude; proto má se zavrhnouti tradicí dochované psaní *košť*, a má se anticipando psáti *košť*. To je smysl slov p. Vodičkových v řádcích „Dejme tomu . . . až . . . spěje“ (str. 156). Odpovídám: Až se stane, co p. Vodička předvidá a předpovídá, tedy beze vší pochyby pronikne a ovládne *t* také v písmě; dokud se to však nestane a dokud je *t* jen zvláštnost dialektická, dotud má grammatika jazyka spisovného povinnost, brániti správného a staletého usu, dochovaného tradicí; pro tuto povinnost mám proti panu Vodičkovi svědka klassického, pana Vodičku samého, an praví o tři řádky níže: „*vždyť spisovná řeč nejde hned za každou změnou mluveného jazyka nebo dokonce dialektu*“.

b) Ale pan Vodička myslí, že v bývalém *tb* nastalo změkčení hláskové, že tu *t-* se změnilo v *t-* od následujícího *-b*; tedy bývalé *košt* se změnilo v *košť* atd. Dejme tomu, že je to výklad správný*). V tom případě byla by se věc vyvíjela těmito stupni: bylo *α)* *košt*, — z toho *β)* *košť*, — a z toho ztvrdnutím *γ)* *košť*. Dejme tomu, že dialektické *košť* je starožitnost zachovaná ze stupně *β)*, a západní *košť* že je obměna mladší. Tím nezvrací se faktum, že psaní *košť* atd. v jazyku spisovném od nepaměti je pravidlem a že je nám dochováno tradicí mnoho set let starou; a není tedy opět nijaké příčiny, aby to, co máme z tra-

*) Já jej mám za nesprávný, ale na tom zde nezáleží. Pan Vodička má za nesprávný zase výklad můj, dovolává se Jagiće a cituje jeho slova: „*Ich halte diese Lehre für falsch*“. V článku p. Vodičkově uvozují se tato slova Jagićova proti mému výkladu o *tb - t* (resp. *db - d*), kdežto Jagić na udaném místě o *rb - r* mluví: já jsem předtím vykládal, že *rb* se mění v *ř* cestou hláskovou, působením *-b*, v. Mluvnici (školní) I. § 31; proti tomu podal p. Opatrný v Listech filol. 1891 výklad jiný, že *rb* se neměkkí v *ř*, že tvář není z *tvrb* atd., nýbrž analogií podle gen. *tvář* atd.; já jsem psal právě rozpravu o stč. sklonění substantiv kmene *-i* (1891) a tu přijal jsem nový výklad p. Opatrného a dovolávám se ho výslovně; brzo však poznal jsem, že výklad p. Opatrného je mylný, a v I. díle Mluvnice historické, v části psané 1892, vracím se zase k výkladu starému; vytčeného výkladu *rb - r*, jež jsem byl sám dříve opustil, týkají se slova Jagićova, panem Vodičkou citovaná; nikoli výkladu *tb - t*; pozná to každý z kontextu, jenž jest: „*Unter den Stämmen auf rb meint der Verfasser, dass r vor nachfolgendem b nicht zu ř werde . . . Er war nicht immer der Ansicht und nach meinem Dafürhalten hätte er auch jetzt noch nicht capituliren sollen; věrný beweist noch nicht, dass aus tvrb zuerst tvář und dann erst tvář werde. Ich halte diese Lehre für falsch*.“ To napsal Jagić; pan Vodička však uvodí jeho výrok proti něčemu jinému, — proti výkladu *košt - košť*, t. j. pan Vodička cituje falešně.

dice tak staré a co nám dosud úplně stačí a vyhovuje, bylo zavrženo a nahrazeno novou „starožitností“ kosť.

2. přijmouti — přijati.

Místo našeho *přijmouti*, *najmouti* atp. říkalo se staročesky *přijieti*, *najzeti* atd. Stěeské *přijeti* atd. změnilo se časem (v XV stol.) v *přijíti*. Ale vedle tohoto *přijíti* bylo ještě jiné *přijěti*, totiž *přijíti* — *přijdu*. Byla tedy dvě slova „*přijíti*“, znění stejného, ale významu rozdílného: jedno bylo infinitivem k indikativu *přijmu*, druhé infinitivem k indikativu *přijdu*. Z toho byla nezřetelnost a nesnáze, a v té nesnazi hledáno pomoci. Ale pomoci té nehledal nikdo vědomě nebo úmyslně, nijaký grammatik, nijaký brusič, nijaká kommise, vůbec nijaký theoretik a spekulant, nýbrž pomoc vyvinula se a podala se sama. Jest totiž a byl k *padnu*, *padneš* atd. infinitiv *padnouti* stě. *padnutí*, jest a bylo sloves takových s 1. os. -*nu* a infinitivem -*nouti* velmi mnoho; a podle nich utvořil se také k *prijmu*, *prijmeš* . . , infinitiv *prijmouti*. Následkem toho byly k slovesu *přijmu* infinitivy dva: vlastní *přijíti* a novotvar *prijmouti*. Oba držely se nějakou dobu vedle sebe. Ale časem dostával novotvar *prijmouti* víc a více převahy, poněvadž byl zřetelnější než jeho konkurent *přijíti*, který měl tu vadu, že se nelišil zněním od jiného *přijíti* (*přijdu*), a ve spisovném jazyku novém je *prijmouti* pravidlem.

To napsal jsem o *prijmouti* atd. v nahoře dotčeném článku „Šetíme jazyka spisovného“. Proti tomu obrací se p. Vodička l. c. na str. 157, a já zde odpovídám.

a) Především upozorňuji, že p. Vodička mluví nejen o inf. *prijmouti*, ale také o participiích *prijmul*, *prijmut* a subst. verb. *prijmutí* (místo *přijal*, *přijat*, *přijeti*); já se tvarů posledně jmenovaných nikterak neujímám, proto výčitka odtud činná netýká se mne.

b) Pan Vodička nevěří domněnce, že by kdy na Moravě bylo bývalo přehlašování (*a* — *ě*) rozsáhlejší a pravidelnější, a pokládá dial. moravské *přijat(i)* za starožitnost dochovanou z doby staré. Já tvrdím naopak, že přehláska *a* — *ě* pronikla velikou měrou také na Moravě, dílem snad tak úplně, jako v Čechách. Důkazy toho jsou:

α) Příklady listinné z poč. XIII stol., které p. Vodička uvádí a které mají promiscue přehlásku a nepřehlásku (na př. Budkone z r. 1201 a Grussouzne z r. 1206).

β) Důkaz druhý vyplývá z úvahy, kterou jsem o té věci v Listech filol. 1892, 446—447 podal: v nářečích moravských jsou hojná slova — na př. teleci, síha, všknát, smět (smáti) sa, přítel, krájeme, zlášče, zláště atd. —, kterých nelze vysvětliti jinak než přehláskou *a* — *ě* a *á* — *ie(i)*, a slova ta tedy jsou a zůstanou svědky, že přehláska tato byla také v moravštině.

γ) Textů staromoravských není mnoho, ale přece několik, a v nich dosti příležitosti pro domněle staromoravský inf. přijati; ale dosud nenalezen tu doklad toho nijaký.

Nynější moravské *přijati* jest tedy tvar nový a věc vyvíjela se takto: kdysi (před stol. XII) bylo *prijáti* (nikoli *prijati*); to se přehlásilo v *prijěti*; přehláska tato vykonala se v Čechách i na Moravě; potom přišlo úzení a ze staršího *prijěti* stalo se novější *prijěti*; toto nové *prijěti* bylo nezřetelné, poněvadž se nelišilo zněním od *prijáti* — *prijdu*; jazyk vyhýbal se nezřetelnosti tím, že dával přednost zřetelným novotvarům, které se byly mezitím vyvinuly; novotvary takové byly dvojce, na území západním novotvar *prijmouti* (utvořený podle praet. *prijmu* atd.), a na území východním novotvar *prijati* (utvořený podle part. *prijal* atd.); nahraditi nezřetelné *prijěti* byly oba tyto novotvary stejně schopny; ale stalo se, že pro *prijmouti* (nebo starší *prijmauti*) máme v českých spisech doklady od sklonku stol. XVI až nynějška, kdežto *prijati* se tu teprv od nedávna vyskytuje; — *prijmouti* ujímalo a šířilo se znenáhla samo sebou a ujalo se tak, že nejen spisovatelé z Čech, nýbrž i z Moravy a ze Slovenska (Palacký, Kollár atd.) ho užívají, — kdežto *prijati* v písmě mimo dialektické mluvnice a mimo sem tam některý dialektický příklad teprve v době poslední se rozšířilo, totiž v mladší generaci spisovatelův, která na sklonku let 70tých a během 80tých na školách středních byla a tu mylnému pravidlu se učila, že *prijmouti* je prý chyba a že má býti *prijati*. Touto chybou theoretikův nepřišlo však obecně uznané a dávnou tradici dochované *prijmouti* nikterak o své právo!

Tyto dvě věci — *kosť* atp. a *prijati* atp. — v dotčeném článku p. Vodičkovu týkají se mne, t. j. psány jsou proti mně. Odpověděti pokládal jsem za svou povinnost, poněvadž jsem pevně přesvědčen, že pravda a právo jest na straně jazyka spisovného a nikoli na straně těch, kteří novot brániti se podjímají.

Pan Vodička brání těchto novot, — a nejen to, nýbrž navrhuje novoty ještě jiné zejména tyto tři:

1. Mohli bychom si prý „zavést etymologické *ä*“ místo *e* vzniklého přehláskou z *a*, a psáti tedy na př. *lavicä* stojí z *křiva*, píše *pokývujä* hlavou *scribit nutans*, a *píšä* pokyvuje hlavou *scribens nutat* atd.

2. Proti sing. *stavení hoří* atp. mohlo by se prý v plurale psáti *staveně hoří* nebo *stavenž hoří*.

3. Místo *těžké nemoci* (= sing. gen., dat., lok. a plur. nom., akk., vok.) měli bychom prý psáti jednak *těžkej nemoci* (pro sing. gen. dat. lok.), jednak *těžké nemoci* (pro plur. nom. akk. vok.).

Prý „rozumí se, že této nebo podobné změny pravopisné nemůže podniknouti jednotlivec, ale Akademie naše nechť o té věci přemýšlí a se usnese!“

Článek p. Vodičkův, bránící zbytečné novoty nedávno učiněné a navrhuující zbytečné novoty ještě novější, jest otištěn v ČČMus. r. 1894. Nemám nic proti liberalnosti, kterou slavná redakce přijetím jeho osvědčila. Ale připomínám, že v témže ČČMus. r. 1832 psal o podobných věcech Palacký — a Palacký psal ve smyslu a směru docela jiném, opácném! Práví tu na př. (na str. 358 sl.): „Kanon takový (t. j. tradici vyvinutá a dochovaná forma jazyka spisovného), třebaš i sebe nedokonalejší, každému přece národu vzdělanému velice důležitý jest. Jeho šetří s pilností, kdokoli osvíceným aneb učeným slouti chce“ atd. Nechci dalších slov Palackého citovati (jsou velice přísná) a neřadím nikoho z obhájců nynějších novot do kategorie Palackým odsouzené, nýbrž mám pro ně pro všechny omluvu, že jsou vedeni chvalitebnou snahou o zdokonalení a povznesení jazyka našeho spisovného, že však při tom zacházejí daleko a podávají i návrhy, kterými se správná a staletou tradicí dochovaná forma a jednota jazyka spisovného zbytečně porušuje.

Článek p. Vodičkův je vlastně posudek Bartošovy *Rukověti* (2. vyd., 1893). V ostatku jeho jsou ještě dvě věci, které se také mne týkají, totiž novoty *líceň* m. líčení a *na-paměť* m. na-z-paměť. V obou těchto věcech jest mezi p. Vodičkou a mnou shoda. Neshoda je s Rukovětí, která mé výklady doslovně uvodí a neprávem zavrhuje a které tedy odpovídám.

3. Subst. *líceň* — *líceň*.

Substantiva vzoru *znamení* mají v deklinaci mnoho koncovek stejných, proto je k nim nechut a odporoučejí se za ně všelijaké náhrady. Zejména také navrhováno *líceň* m. *líčení*. Namítl jsem (v dotčeném nahoře článku „Šetřme jazyka spisovného“), že z brusu nové toto slovo nemůže míti významu toho, pro který je opravovatelé utvořili: „*líceň*“ nemůže se odvozovati jinak, než ze stč. *léceti* nč. *liceti* (srov. na-*lik*-nouti na př. na ptáky), „*líceň*“ může znamenati past (na př. na ptáky, na zvěř), osídla, tenata, vůbec léčky nějaké, nikoli však líčení. Z článku p. Vodičkova se dovídám, že on z jiné zase příčiny psal proti této novotě již r. 1885, a dodávám, že v tom smyslu psal asi před rokem také p. Hošek ve Věstníku ústřed. spolku profesorů atd. Naproti tomu píše Bartoš v Rukověti 60—61, že prý slovo *líceň* nikterak není z brusu nové, nýbrž se čte v Letopisech Trojanských vyd. r. 1653 v této souvislosti (v předmluvě): „A protož již ku pořadu lčeně přistoupíme, od počátku do konce všecko vypravujeme“; tu prý je patrně subst. *líceň* a znamená „vypravování, popisování, líčení“ a žádnou „past na ptáky, na zvěř“. Tím byla by *líceň* obhájena, — kdyby Bartošův doklad byl správný; ale není tomu tak, Bartoš jest tu uveden v omyl cizí chybou: texty starší Kron. Troj. mají podle ohledání pana Jos. Truhláře na témž místě „ku pořadu *lčenie*“ (liczenie v prvo-

tisku, liczenie r. 1488), a teprve texty pozdější mají za to „*lícně*“; v předloze bylo „*lícenie*“, psáno dejme tomu liczenie, vydavatel pozdější přejímaje týž *passus* zmýlil se ve čtení nebo v opisování, a tím vzniklo „*lícně*“ místo „*lícenie*“; že slovo způsobem takovým vzniklé je chyba, rozumí se samo sebou*).

4. Nazpaměť — napaměť.

Jako *lícěň*, tak povedlo se opravovatelům také „*napaměť*“. Výraz *na-z-paměť* je prý chybný, poněvadž má dvě předložky; opravili jej tím, že jednu předložku vynechali, a píší tedy *na-paměť*, ačkoli nikdy a nikde nikdo tak nemluví. *Na-z-paměť* je výraz docela správný, jako na př. *z-pod-hlavy*; jako pravím, že mám šátek *pod-hlavou* a „někdo mi šáteček *z-pod-hlavy* vzal“, tak pravím také, že říkám něco *z-paměti* a že jsem se tomu učil *na-z-paměť*; praviti „*na paměť*“ místo *na-z-paměť* jest chyba taková, jako kdybychom ve známé písni položili „někdo mi šáteček *z-hlavy* vzal“ (místo „*z-pod-hlavy*“), nebo jako kdybychom říkali *na-chvál* místo *na-s-chvál* atd.

To je můj výklad (v témže článku „Šetřme jazyka spisovného“). Z námitek v něm obsažených uznává Bartoš jen jednu za správnou a dosti závažnou, tu totiž, že se nyní všude říká *nazpaměť*. Naproti tomu tvrdí, a) že *na-z-paměť* se nikterak nepodobá složenině *z-pod-hlavy*, b) že *z* v *na-z-paměť* je prý vsutě, eufonické nebo kakofonické, a c) že předložkové složeniny *z-pod-* nejsou prý původně české, nýbrž uvozují se v písemnou češtinu teprve prý dobou novější z polštiny, slovenštiny a z nářečí východomoravských. Tvzení vesměs nesprávná. Neboť

a) výrazy *na-z-paměť* a *z-pod-hlavy* jsou si úplně podobny tím, že v obou k výrazu předložkovému (*z-paměti* a *pod-hlavou*) přistoupila předložka druhá a celek má koncovku toho pádu, který náleží k této předložce druhé (*na-z-paměť* = akk., *z-podhlavy* = gen.);

b) *z* v *na-z-paměť* atp. není ani eufonické, ani kakofonické, ani vsutě, nýbrž je tu týmě právem jako ve *z-paměti* atd.; a

c) předložkové výrazy *z-pod-* nejsou z doby teprve novější, nýbrž byly již v češtině staré, jak svědčí doklady: blesk bleskne se *z-pod-nebie* (t. j. *z-pod-nebě*) de sub coelo Koř. Luk. 17, 24, vyně *z-pod-pazdy* hlavu DalC. 21.

*) Stejným omylem vzniklo, jak známo, nazvíce (mylným čtením m. *najvíce*, *nejvíce*). — A podobně zajisté vykládati jest v EvVíd. Luk. 1, 7 „*zakona*“ *sterilis*, nebo *bieše Elžběta zakona*: v předloze bylo *jalova*, psáno třeba *yalova*, z toho stalo se chybným čtením a opsáním *zakona*. Podle toho opravit jest výklad p. Menčíkův (v glossári při „*Dvou evangelistářích*“).

Klasobraní po rukopisích.

XLV. *) Ukázky z Varšavského Starého Zákona z pol. XV. stol. (= Varš.).

Za svého pobytu ve Varšavě v listopadu r. 1889 prohlížel jsem v jedné tamější soukromé bibliothece skvostný staročeský rukopisný Starý Zákon z pol. XV. v. Napsáno na jeho počátku tužkou „Biblia Starego Testamentu z wieku 14⁰⁴ i dále „około r. 1440“. Rukopis čítá 308 listů foliového formátu. Na straně jest po dvou sloupcích o 51 řádku. Jest bohatě ozdoben překrásnými ornamenty a inicialkami s miniaturami.

Vypsal jsem si jednotlivá záhlaví, počátek genese a XIII. kap. Joba.

Výpisky tyto sděluji nyní jako ukázky. Pod čarou uvádím různočtení Táborské bible; možno z toho souditi na blízký poměr obou textů.

1. 1^a Genesis.

U Počatcie stworzil buoh nebe y zemi (2) ale zemie byla¹⁾ ne vžiteczna a prazdna a tmy biechu nad twaŕy propaŕti a duch boží nolieŕie ſie nad vodami (3) Y poneďie buoh buď ſuetlo y stwoŕeno g^t ſuetlo (4) A vidiew ſuetloſt že geft dobra y rozdieli ſuetloſt ote tmy (5) y nazual gět ſuetloſt dnem a tmy noc y vėnien geft večer a zgitra den geden (6) Y opet vecie buoh buď ſtwrzenie vproſtřed vod a rozdieleny buďte vody ot vod (7) Y vėnıl buoh ſtwrzenie y rozdielił vody geſto biechu pod ſtwrzenim od tiech geſto biechu nad ſtwrzenim Y ſtalo ſe g tak (8) y nazua buoh ſtwrzenie nebem y ſta ſe večer a zgitra den druhy (9) Vecie opet buoh ſhromazďte ſe vody geſto pod nebem gſu²⁾ v mieſto gedno a vkaŕ ſe ſuchoſt y ſtalo ſe tak (10) y nazual³⁾ buoh ſuchoſt zemi a ſhromazďenie vod nazual moŕe Y vidiel buoh že gět dob^e a⁴⁾ (11) y řekl rozplod⁴⁾ zemie bylinu zelenu čmıgıcy fieme a dŕeuo iablka nefucie čmıne ouoce podle ſwe^o pŕırozenie gehoŕ fieme w łobie łamem buď na zemi A ſtalo ſe geft tak (12) y rozplodıla zemie bylinu zelenu magicz fieme podle plodu ſweho a dŕeuo nefa ouoce a magicie kaŕde fieme plodıeze podle pŕırozenie ſweho Y vidie buoh že geft dobre (13) y ſta ſe⁵⁾ ſa večera a zgitra den tŕeti (14) Pak poneďie buoh buďte ſuetla y ſtwrzeni nebeſkem a rozdielte den s noc y buďte na rozezna^e a⁵⁾ čaſuom y dnem y letuom (15) aby ſuetıli na ſtwrzenie nebeſke a oſuetıli zemi y ſta ſe tak (16) y vczıni buoh

*) Viz Listy fil. XXI, 1894 str. 106.

¹⁾ biefc. ²⁾ gětto p. n. g. vyn. ³⁾ nazwa. ⁴⁾ zplod. ⁵⁾ ſtalo ſe gět. a) na konci řádku.

1^{aβ} dwie welicie fuetle fuetlo wiečne aby nade dnem pano | ualo
 a fuetlo menšie aby uenodilo nad nocy a k tomu huiezdy (17)
 giežto wstanou i w ftwrzeni nebeskem aby fuetili na zemi (18)
 a wladli dnem y nocy a fuetlo rozdehli se tmu Y wzrie buoh že
 gest dobre (19) y fta fe (sic) s večera a z gitra den čtwrty (20)
 Take potom pouiedie buoh zplodte vody z sebe plod rybny duffie
 žiwne y plod letaury nad zemi y pod ftwrzeni nebeskym (21) y
 ftwoři buoh welirby wřitne wfeliku duffi žiwnu y hybagicy genžto
 vody z sebe wydaly kazde oblašt w fwem⁶⁾ zposobe⁷⁾ y wessken
 plod letaury podle przyrozenie sweho y wzře buoh že g^t dobre (22)
 y požełna tomu tworu a rka Roštte a rozmnožte se a naphite sebu
 vody morfke a ptaczstwo sie rozplod na ze^{1b)} (23) y fta sie s ve-
 čera a z gitra den paty (24) Opet pouiedie buoh wyued zemie
 twor žuw (sic) w fwem poradie dobytek y žižely y zuer zemlky
 w fwem obyčegi⁸⁾. Y fta se tak (25) y wćini buoh zuerata zemlka
 kazde podle swych obyčeiow⁹⁾ y dobytek y rozliczne žižely gesto
 se plazie po zemi w fwem przyrozeni y wzře buoh že gest to dobre
 (26) y pouiedie Wćinme čloueka k obličegi a ku podobiznie
 naše¹⁰⁾ aby panoual ribam morskym a ptačstw gestu¹¹⁾ lece
 pod ftwrzenim nebeskym y zueratom zemlky y wfemu ftwořeni
 y wfemu tworu plaziciemu gesto se hibe na zemi (27) Y ftwoři
 buoh čloueka k obličegi y ku podobienstui fwemu a k obličegi
 božiemu ftwoři geho famcie a famicy ftwoři gie (28) y požełna
 gim buoh a rka Roštte a plodte sie a naphite zemi a porobte
 gi sobie a panuyte ribam morským y ptaczstw gestu v powietri
 lecy y wfemu ftwořeni genz se hibe na zemi (29) y pouiedie buoh
 Ay dal sem wam wfeliku zelinu nefucy fieme na zemi y wfelike
 drene magice w sobie fieme proze^a | . . . 1^b

1. 25^{aβ} Poczinagi se druhe kniehi moyžieffouy genž flowu
 Exodus

kap. V l. 27^{aα} (v. 7) Nikakež wiecz nebudete dauati flamy
 lidu k dielaui cihel, připsáno glossou: plew za lat. paleas, rovněž
 na to ve v. 18 Slamyť nedam, a k tomu připsáno plew.

1. 45^{aα} Počinagi se třetie kniehi moyžie^v Leuticus

1. 58^{aβ} Poczinagi sie čtwtře kniehi Moyžieffouy gesto flowu
 Numeri

1. 77^b Dokonauagi se |||| kniehi moyžieffouy A poczinagi sie
 pate kniehi Moyžieffouy gčž flowu Deutronomum

89^{aα} (kap. XXIII, v. 19) Ne pogičis bratru twemu na lichwu
 peniez twych

95^{aα} Predmlař klobučita w knie^l Jozue s Jeronima

95^{bα} Poczinagi se kniehi Jozue

⁶⁾ dodáno ftwořeni. ⁷⁾ zposobeny. ^{b)} uprostřed řádku. ⁸⁾ podle po-
 dobenstwie gich. ⁹⁾ podle gich podobienstwie. ¹⁰⁾ k podobienstwi našemu.
¹¹⁾ dod. fhromaždieno gt a

107^{bβ} Skonaly su se knihy Jozue Poczynagi se knihy Judicum togeft Sudcij

120^b Skonauagi se knihy Sudcy Poczynagi se knihy Ruth Moabitfke

120^{bβ} (cap. I, v. 11) Gimažto ona otpouedie wratta se dceri mogi proč gdeti se mnu nemamť více synuow w mem žiuotie ne naděyta se byla mohle ze mne více muže mieti wratta se dceri moabitfke (121^{αα}) y oteydieta

121^{αα} (cap. I, v. 14) Orfa celouawŕi fwekrew wrati se, ale Ruth držeŕe se fwekruu fwe

122^{bα} Poczina se przedmluwa s^o J^rniŕm w prwnie knihy kralowfke

133^{αα} (cap. I, v. 35) a oni se powzdwhniechu proti mŕie a ia vgma ge za gich čelŕŕi y vdauech a zabigiech ge

142^{αα} Poczynagi se druhe kralowfke knihy

142^{bα} (cap. I, v. 23) Saul a ionatha mily a krafŕi za fwe^o žiuota y na ŕmrti negfu rozdieleŕi¹²⁾ ručežfy¹³⁾ než orlicie ŕil-
nežfy¹⁴⁾ než lwoue

157^{aβ} Skonaly se druhe knihy kralowe. Poczynagi se tržetie knihy kralowe

189^b Skonaly su se cztwrte knihy kralowfke. Poczina se przedmluwa s^o Jeronima w prwnie knihy Paralippomenon

204^b Dokonaly su se prwnie knihy Paralippomenon Y poci-
nagi se druhe knihy paralippomenon We gmeno bože

223^{αα} Przedmluw s^o Jeronima w prwnie k. Ezdre kteruž piŕŕe k dominoui a k Rogacianoui bŕŕkupoui

223^b Poczynagi se knihy Ezdrouy prwnie

242^a Skonaly su se druhe knihy Ezdre Poczina se przed-
mluŕw swateho Jeronim w knihy Thobiaŕŕouy

242^a Poczynagi se knihy Thobiaŕŕouy

247^{bα} Počina se předmluwa swateho Jeronima w knihy Ju-
dith kteruž piŕe ku paulu a eustachiu Gěz g^t přeložil z kale-
deyfke řeči w latinfku

254^{bα} Poczina se předmluwa swateho Jeronima w knihy He-
ster kterežto přeložil gět ku proŕbie pauli a eustachium z židow-
ŕkeho jazika w latinfky

254^{bβ} knihy Hester kaŕ prwa

261^{bα} Předmluŕw s^o Jeronima

261^{bα} Předmluŕw w knihy Job kteruž piŕe sⁱ Jeronim helio-
doroui a Pauli¹

¹²⁾ rozlučeni. ¹³⁾ Ruceŕŕi. ¹⁴⁾ ŕylneŕi.

262^b*a* kniha sw^o Joba kap I.

1. 266^a cap. XIII. Tot a y wleczko widelo oko me y wfly-
 šalo vcho me a frozumiel sem wfemu (2) a podle wafeho vmienie
 y ia znam ańż sem was¹⁵⁾ nřřř (3) Ale wfak k wfemohucie^v
 budu mluwiti a hadati se s bohem řadam (4) Neřř prwet vkaři
 ře gřte řkladaři řř a nalfedownici přewracene^o vřenie (5) Byřte
 byli alřon mřćeli abyřte byli domřieni mudřř (6) Protoř řlyřte
 třeřktanie me a řud¹⁶⁾ řtuow mych piliie znamenayte (7) Zdali
 buoh wafie řzi potrzebuge abyřte zań mluwili řřti (8) Zdali geho
 twarz na se pigimate a řiesto boha chcete mie řuditi (9) Zdali
 se bude řibiři to gemu před nimřto se řiez nemuoz tagiti. Aneb
 zdali bude okłaman iako¹⁷⁾ řłouek wafimi řřtmi (10) Ont was
 bude¹⁸⁾ třeřktati nebo tayne twar geho na se przigimate (11) Yn-
 hed iakř řebu pohne¹⁹⁾ zamuti was a geho řtrach řiti se na vy
 (12) Pamiet wafře přřřřowna se k řopelu a řrdla wafie w blato
 se obratie (13) Pomlczte na male a iat budu mluwiti k řemu koli
 mie ma myřl ponuka (14) přcz deru řelo ne řwymi řuby a mu
 duřři neřu w řwu ruku (15) Take acz mie zabie ia weř chci vřfati
 Ale wfak přzed geho obřieřegem řest mych potřeřki (16) a on
 bude řpafitel muoy Neprřigde před geho obřieřy wfeliky pokřtecz
 (17) řlyřřte řecz mu a pohadky přřřřmiete wafima řřima (18)
 Budu ři řuzen wiem ře řpraedřiw budu nalezien (19) kto geřt
 geńř mie ma řuditi přřřřup řiem přoř mřćie řinu (20) Dwogie
 toľiko weci neřřń nade mnu a tehdy²⁰⁾ před twym obřieřegem
 křiti řie nebudu (21) Ruku twu wřdal ote mne a řruoza twa
 neřtrař mie²¹⁾ (22) Povolay mne a ia se ozowu tobie anebo at²²⁾
 mluwim a ty mi odpowieř²³⁾ (23) kolid mam²⁴⁾ nepraufřřj a
 řřřřehow řřřřkoffi me²⁵⁾ a řmeřřaloffi vkaři mi (24) Procz obřieřy
 řwuoy zakřřuaf a mař mie za neprřřetele tweho (25) proti řřtu
 geńř ot wietru byua pochřcen vkařugeř moc twu a řřřřřti²⁶⁾ řu-
 chemu se protiřřř (26) Nebo popřřřgeř proti mřie řořřkoffi a chceř
 mie pohubiti řřřřehi me mladoffi (27) Polořil ři w kładie nohu
 mu a zařtrařil²⁷⁾ ři wfęczki řřęzki me a řřřřęgie²⁸⁾ noh mych
 řnabdel ři (28) Geńř iako řřřřřna řřřřiti mam a iako řucho geřto
 ot moluow byua zgedeno²⁹⁾ (cap. XIV. v. 1) Čłouek z řeny
 vřozeny za kratky řas řřw gła napřřen byua mnohe^o řubenřtwie
 (2) Geńř iako kwiet wřende³⁰⁾ y řeyde a řięři iako řřřř a řřřřř
 w temř řřawu neofftane (3) Hodne řřř g^t to aby na takoue^o ote-
 wřel oři twogř a p^wedł geř s řebu na řud (4) kto muoz vřřřřiti
 řřřřř z nečřřřřř řemene poczate^o geđi^o ty gęř řam gři.

1. 274^b*β* Poczřna ře přzedmluwa Swate^o Jeronřma w kniehi
 řalmowe dawřdowy, kteruř piřře ku Paule a Eufřachum et cetera

¹⁵⁾ was vyn. ¹⁶⁾ řud. ¹⁷⁾ dod. gřny. ¹⁸⁾ dod. z toho. ¹⁹⁾ hne.
²⁰⁾ tehda. ²¹⁾ aby mne neřtrařřřla. ²²⁾ dod. ya. ²³⁾ odpowieř. ²⁴⁾ přř
 řobie. ²⁵⁾ mych. ²⁶⁾ řřęblu. ²⁷⁾ zařřřřř. ²⁸⁾ řřęęięgi. ²⁹⁾ řřęđeno. ³⁰⁾ wřęęđe.

Tu schází 1 list. 1. 275 počíná částí v. 9 ž. II. w metle železne A iakožto orudie hrnčářovo zlameš³¹⁾ gie . . .

1. 307^{bβ} Tento žalm věnil ezechias kral iuda když pan dal ge^v nad geho dni padnadste let živu byti kant^v vternie CLI.

1. 307^{bβ} Tento žalm věnila anna dcera Phanueloua kteráž sedm leth s swý mužem byla a po mužouie smrti let čtyři a osmdesat wdowu Ale inekteri prauie by anna mathka (308^{αα}) Panny Marie věnila ten žalm. Ale w prwních kněhach kralouich čte se že Anna . . zfaroua nebo eli tak řečeného togt matka samuele proroka věnila tento žalm proto aby pan buoh račil giei plod dati kantika střednie CLII. Radoualo se gest frcce me w panu A powýlen gest roh muoy w bohu mem.

Teto kantiki hleday w prwních kněhach kralowych w druhe kapitole Tento žalm zpiewali su židee když byli přenedeñi přes czruene more a farao pohrzižen byl Tehdy Moyžiefs věnil tento žalm kantika cztwrtěnie CLIII.

Zpieuayme panu nebo slawnie zweleben gest konie a giezdecie wvrhl gest w morze Tento hledai w kněhach Exody w kapitole padnadste Tento žalm zpiewal Abakuk prorok když Angel boží nešl gei zawrhl (sic) geho hlauy z giefkyñie neb obory lwowe ot dañele kantica patečnie CLIII.

Pane slyšal sem Slyšeñie twe a bal sem se Pane dielo swe w prostředcie let obžiw mie . . .

308^{αβ} Tento žalm zpiewal moyžiefs a kazal po sobie wwešti židy w chwalu boží kdyžto giž chtiel vmrieťi kantica sobotnie CLV. Slyšte nebefa toť mluwiťi budu Slyš zemie sloua ušl mych hleday w kněhach deutronomy w kap^e XXXII

308^{αα} Tento žalm věnil zacharias kdiž byl oniemiel pro nedouereñie angelou genz zwišťoual ge^v o narozeⁱ si^a ge^o Jana kdyžz promluwil CLVI.

Požehnany pan buoh izraeluow Nebo gêt nawštwewil a věnil vykupuñie ofady swe . . .

Tuto chwalu věnil swaty augustin a swaty ambrož Geden řekl geden wers a druhi druhy wers a tak až do konczie skonala šta ten žalm A gest chwala wšech wiernych cierkwe swate CLVII.

Tie boha chwalme Tie pana wyznawame W Tobie pane nadiegi miel sem nebudu pohanien na wieky Tento žalm věnil swaty anastafius biskup z alexandrie a to gest viera křesťanška praua a ciela CLVIII kteikoli chce sp[~] | sen byti nayprwe potrebie gest aby držal obecnu křesťanšku wieru kterež nezachoua li každý cieie a ne poškwrñene bez pochineñie na wieky zatracen bude A viera křesťanška obecna tato gt Abychom gednoho boha w trogici a trogici w gednotie ctili Ani miefiegece ofob ať podštaty dielece Nebo gina g^t ofoba otcie gina fina gina

³¹⁾ zetřeš.

ducha fwateho Ale otcie y fina y ducha^a fwateho gedno gefť bozftwie.

Tím končí se rukopis.

Rukopis není úplný, několik listů se ztratilo, a sice 1 list mezi l. 122 a 123 obsahující konec předmluvy Jeronýmovy v knihy král. I i počátek I knih královských, celá kap. I a část kap. II; dále vypadly dva listy mezi l. 173 a 174, končíť l. 173^a kap. XXXI knih král. III a list 174^a počíná částí II kap. IV kn. král., dále 1 list mezi l. 228 a 229, konec Ezdráše a počátek Nee-miáše t. j. kap. I, II a část III; konečně 1 list mezi l. 274 a 275 obsahující počátek žaltáře do ž. II, v. 9.

Zkratky jsou velmi hojné. Zaznamenal jsem příklady následující při*): p^vkazal 2^{aa}, 9^{ba}, 27^{bβ}, p^vkrichu 4^{ba}, p^vpudi 8^{aa}, p^vfahl 158^{aa}, následuje-li za při slabika počínající s p, tu spojeny obě pp v ligaturu: p^vproudil 10^{ba}, p^vpuzen 16^{aβ}, p^vprauí 35^{aa}:

slabika ra· b^{tr}oma 4^{ba}, f^řuedne 10^{ba}, p^vřuil 210^{aβ},
a s ligaturou pp: p^vřuila 256^{bβ};

koncovka -mi: na zeⁱ 4^{aa}, 21^{bβ}, fluhaⁱ 27^{aβ}, 160^{bβ};

koncovka -mu: neuende do chra^v 144^{bβ};

koncovka -me (ě): vžitky ze^e vafe 57^{aβ}, kro^e 65^{aa};

koncovka -no: gme^o 18^{ba};

koncovka -na: fy^a 18^{ba};

koncovka -nie: p^vkaza^e 57^{bβ}, požejna^e 146^{aa};

koncovka -ni: p^vkazaⁱ mych 164^{bβ}, aⁱ 164^{bβ};

hospodin zkráceno: hospoⁿ 2^{aβ}, 3^{aβ}, 6^{aa}, 8^{ba}, 9^{bβ}, 10^{ba}, 19^{aa}, 26^{ba} a j.;

dat. y vďela tu oltař hospo^v 5^{ba}, a budete služiti hospo^v bo^v vafe^v 36^{aβ}, k hospo^v 29^{aβ};

voc. oltaře twe hospo^d zruřili řu 172^{aa};

mojžieš zkráceno; moy^š 40^{aβ}, 56^{aa}, 92^{bβ}, 106^{aa} a j.;

dat. k moyzie^{ui} 40^{aβ}, 47^{aa}, k moyzieⁱ 66^{bβ};

šalomún zkráceno: šaloⁿ 158^{aβ}, 159^{aa}, 162^{bβ}, 163^{aa};

dat. sg. k šaloⁱ 161^{aβ};

17^{ba} na konci řádku zkráceno synové ři^e.

Jotace po retnicích zhusta zanedbána: czlouek 54^{ba}, 87^{ba}, 88^{aa}, 89^{aβ}, 97^{aβ}, 121^{aa}, 175^{ba}, 181^{ba}, ot čloueka 3^{bβ}, 142^{aβ}, 153^{aa}, k čloueku 12^{aa}, čloueka 69^{aa}, člouečieho 31^{aβ}, otpo-uedel 15^{bβ}, poneďel 16^{bβ}, w peti letech 3^{aa}, meřiece 4^{aa}, meřiecz 160^{aβ}, krome 74^{aβ}, megiechu 75^{aβ}, rozumela 46^{ba}, meřiene 162^{ba}.

*) Z typografických příčin zvolil jsem na označení zkratky při p^v, v právě nejvíce se podobá znáček nad p.

Mimo to sluší poznamenati, že před *i*, ie označuje se zubní hláska tečkou jakožto měkká, ale retní neoznačují se.

Pozoruhodno dále, že ačkoliv měkkost se v tomto rukopise přesně a pečlivě označuje, srv. *impt. rošte, plodte, naplňte* *1aβ* u kmenů na *-i* koncová zubnice neoznačena tečkou, byla tedy patrně tvrdá.

Zaznamenány budtež ještě tvary: vícečy iako menši *202aa*, naywiečšie^v *212ba*, nynežšieho *226aa*, sylnežšly *236aa*, sylnežšlie *fu* ženy *236aa*.
J. Polívka.

XLVI. O pokání.

Jest to malý traktát v rukopise university Pražské sign. 11. E. 7. jevíci zvláštní zálibu co se týče formy: Skládá se totiž ze 3 částí: nejprve čtou se latinské verše, pak s malou obměnou čtou se verše prosaicky, pak totéž znova a sice latinsky a vedle toho česky. (V přepise dole podaném vynechal jsem první a druhou část, položiv ji jen na počátku takřka jako na ukázkou. Zkratky latinské jsem rozvedl, ponechav jen pravopis.) Rukopis jest papírový a vázán v pergamen. Na první desce čte se obsah: 1. super *aequivoca commentum*. V nadpise k tomu traktátu dovídáme se, že jest skládán „per magistrum Joannem de Galandria“. 2. super *synonyma com.*; 3. super *verba composita*; 4. super *poeniteas cito*. Rukopis jest dosti potrhán a rozřezán, psán nedbale tu v jednom tu ve dvou sloupcích. Auktor jmenuje se *Joannes S.* a opisovatel rector v Jelči r. 1416.

I. 114^a

Iudex suple otu peccator peniteas i. e. penitentiam age cito
i. e. subito cum i. e. quum iudex deus omnipotens sit. i. e. est
misereator misericors Suple otu peccator oty hrzyešnyceze peniteas
kayfie cito brzo cum kdyzz iudex fudeze totyšto buoh wfemo-
huczy sit geft misereator miloftywy

Et sint haec quopue tenenda tibi		spes venie
Spes venie cor contritum confessio culpe		pena satisfaciens et fuga
		nequicie

Et hec quinque atyechto piet wiecezy sunt tenenda magy za-
chowany byty tibi otebe hrzyešnyceze Spes venie nadiege od-
puštyenye hrziechow contritum cor fkruffene frdcze confessio culpe
zpowyedanye hrziechow pena satisfaciens pokanye adofsty wczyn-
nyenye zahrzyechy ef fuga nequicie yoftrzezenye hrzyechow

Suple tu peccator ty hrzyešnyceze dimitte odpušt peccata
wynny proty tobye wczynyeny aliis gynym ut aby dimitantur od-
puštyenyby byly tibi tobye peccata tua tve hrzyechy que y tu
homo ty hrzyešny czlowyeczce facias wczyn satis dofty hys tyem
quos kterezto tu ty fateris mnyš lesisse vrazyty te od tebe.

Supple tu peccator ty hrzyešnyce sperne zhrzey voluptates rozkošy tohoto ťwyeta ludos s. illycitos rozkošne hry spectalia marnoťty mundi tohoto ťwyeta Et suple tu peccator ty hrzyešnyce desere opuťt pravum consortem zleho towarzyszne que y s. desere opuťt tumultum nezrzyezene mnoťtwe populi lydu (114^b) que y suple tu peccator ty hrzyešnyce amato miluy secretas preces tayne modlytby et y ama s. amato myluy pietatis opus miloťtwy ťkatek

Pura contricio czyťte ťkruťťenye plangat zeley omnia peccata wťťlech hrzyechow

Suple confessor zpowyednyk sit ma byty scrutans ztazuge etates wyeky sensus ťmyťl loca totyťťto nakrchowych czy kde gynde tempora czaťlow totyťťto wťwatekly czy wťťyedny membra vdy totyťťto ťlyťťenymly czy wydyenym et confitens zpowiedagicz y sit ma byty deplorans zelege acta hrzyechow vczynyeny nolen nechtie comittere dopuťtyty ťie ťlenda zpowyedanych hrziechow que y s. tu peccator ty hrzyešnyce dole trpiety maťť offensas vrazyeny quid nebo dampnificasti potupyl ťy fratres tve blyznye aliqua tribulacione nyekterym zamuczenym et tu peccator aty hrzyešnyce tua contricio tve ťkruťťenye sit ma byty plangens zelege admissa dopuťtyenyh hrzyechow cum commissis ť vczynyenyh hrziechy et obmissis y ť opuťtyenyh hrziechy totyťťto neb ťie gich nekal per negligenciam ťkrze nefnahu

Confessio zpowyed sit ma byty vprawy integra czela ane-rozdyelena et sit a ma byty munda czyťta (115^a) sit ma byty cita brzka firma vťtawyczna frequens czaťta humilis pokorna spon-tanea dobrowolna munda czyťta propria zwlaťťtne totyťťto naťie zalugyze anenagyneho discreta mudra lacrimosa placztywa mo-rosa znenahla fidelis wyerna totyťťto krzyeťtyanu ťie zpowyedage ane zydu.

Supple tu peccator ty hrzyešnyce peniteas kay ťie vere prawy ťi te peniteat acz zeťťť ťwyh hrzyechow plene vplnye s tu peccator ty hrzyešnyce non confitearis nezpowyeday ťie per legatum po poťťe nec any per cartam politťu sed ale ipse ťam refer zpowyeday ťie

Supple tu peccator ty hrzyešnyce refer zpowyeday ťie me-liori lepťťemv et dic zpowieday ťie plus sapienti mudrzejťťyemu et y compacienti zelegycznemu s. tu peccator ty hrzyešnyce tua confessio twa zpowyed prodeťt vziteczna geťt multum mnoho ťi ac confitearis zpowyedať ťie presbyteris knyeyz sed ale ťi acz copia mnoťtwe presbyterum knyeyz desit nebyloby tunc tehdy pande zpowyeday ťie sodali wyernemu towarzyszowy

Supple tu peccator ty hrzyešnyce pandas zgew ťie tak cri-mina hrzyechy anime tue tve duťťe vt yakzto maculas rany cor-

poris tyela tweho ista peccata tyto hrziechowc sunt gfu carnalia tyela tweho periuria (115^b) falešne przylahy crapula obzerštwye furta zlodzeyštwye libido šmylštwye liuor zawyšt odium nenawyšt czyzieho zcešštie tumor pycha ira hnyew cupido lakomštwye lateant tagie šie mente namyšly

Supple tu peccator ty hrzyeššnyce memores pomny precipue nayprwe septem fontes capitales šedm šmrtdlnych (vyřiznuto) tu peccator ty hrzyeššnyce memores pomnyety mašš non solum netolyko fontes šedm šmrtdlnych hrziechow šed ale etiam take fluentes riuos gyne hrzyechy descendentes pochazegycze ynde od šedmy šmrtdlnych hrziechow quia nebo riuus wššiedny hrziech ešt gešt quandoque nyekdy nociwior horššly magis wyecze suo fonte šweho šmrtdlneho hrziechu aquo descendit od kohoz pochazie ynde pto incestus šmylštwye loth tak rzeczeneho fuit bilogest peior horššly ebrietate obzerštwye atque y fraterna cedes bratra zabytye cayn tak rzeczeneho fuit bylogest grauior horššly furore hnyewu.

Supple tu ty vita waruy šie semper wzdyczyky saligia šedmy šmrtdlnych hrzyechow fastus pychu liuor nenawyšty ira hnyewu accidia lenošty pastus obzerštwye ac take auaricia (116^a) lakomštwye luxuries šmylštwye que kterežto sunt gfu fontes poczatkowe culparum wššech gynych hrziechow ut aby vita eterna wyeczny zywot šit bylby tibi tobie christiano krzeštianu,

Cumque kdyz dixeris zpowyedalby šie sigillatim rza dnye moralia šmrtdlnych hrzyechow vni sacerdoti gednomu knyzezy dicas praw cuncta commitancia wššechny przyczyyny simul take culpas wyny que kterež grauant obtiezugy et tu peccator ty hrzyeššny dic praw circa scientiam yakos vczynyl et dic praw que genz woluisti chtiel šy comittere vczynyty dic zpowyeday šie tua delicta twych hrzyechow generaliter zwlašštye renella zgew ista peccata tyto hrzyechy que secuntur kterzy magy praweny byty et tu ty dic zpowyeday šie venialia wššyednych hrzyechow uel nebo illa peccata ty hrzyechy que kterežto sunt gfu relapsa gešt šeššly mente šmyšly de quibus suspicaris kterych šie domnyšš nam nebo reus hrzyeššny in multis wemnohych hrzyeššlech quum kdyz fatetur zpowyeda šie peccata hrzyechow ipse on dicat praw quaeuis wššechny hrzyechy uel nebo iudicat mny dixisse ššwyty nil niez si quis acz kto confiteatur zpowyedalby šie pure czyšštye postremum crimen az dopoššednyeho hrzyechu inde potom potest muoz scrutari ztazaty šie quidquid czožkolywyek reddit vczynyl gešt et y committatur czo šie dopušštyl

(116^b) ordo rzad pořwatny locus šwate myešto sciencie vcezyne tempus šwaty czas etas štarošt condicio dobrowolnošt multitudo množštwye hrzyechow mora prodljenje hrzyechow copia množštwye hrziechow causa poczatek quodlibet istorum kazde z tyechto

aggrauat obtyezuge peccata hrzyechy et y mos longus dluby oby-
czey siue acz bestialis howadny altus status welyke doftogenftwy
lucta pusilla male zoftanye hrzyechow quodlibet istorum kazde
ztyechno est gefť in culpa whrzyechu.

Si acz egrotus nemoczny peniteat zeleby et confiteatur zpo-
wyedalby fie crimina hrzyechow huic infirmo tomu nemocznemu
pena pokanye non inputetur nema dano byty sed ale insinuetur
zgeweno ma hyty ei gemu tum wfak infirmus nemoczny explebit
dokonawaty ma hanc penitenciam to pokanye si acz firma salus
zdrawye detur danoby bylo ei gemu si acz infirmus nemoczny
migrat vmrzelby tunc tehdy presbyter knyiez absoluat robrzyeftyty
ma contritum egrotum zelegyeczneho nemocznego que y orationes
modlytby twe ieunia poftowe dona almuzny suorum amicorum
geho przatalow eleuent pozdwyhnuty magy a peccatis od muk
hunc peccatum toho nemocznego.

(117^a) O peccator o hrzyeffnycze si acz iniungitur przyka-
zanoby bylo ut aby fatearis zpowyedalby fie peccata hrziechow
fias bud docciur hotowyeffly in illo wtom vt aby pena pokanye
sit bylaby rubor hanba et vt efficiaris abybyl vilis ohawen t'.
protwoy hrzyech confessio zpowyedanye hrzyechow teget tagyty
ma culpas wyny extremo iudicio wfudny den ne aby deus buoh
videat poznalby has culpas ty wyny aut nebo demon dyabel qui
s. diabolus kterezto dyabel facit czyny illas culpas ty wyny.

Confessor zpowyedlnyk sit bud mitis tychy affablis omluwný
uel ochotny atque y benignus myloftywy sit bud sapiens (117^b)
mudry iustus fprawedlywy dulcis lahodny que y compaciens spolu
zelegyczy et confessor zpowyedlnyk celet tagyty ma peccata hrzie-
chow reorum hrzyeffnych vt yakzto celat tagy proprium crimen
fweho hrzyechnu et sit ma byty piger leny ad penas k welykemu
pokany et sit ma byty velox hotow ad misericordiam k milo-
frdenftwy et y confessor zpowyedlnyk doleat zelety ma quociens
kolykrat culpa hrziech facit czyny pudorem hanbu et confessor
zpowyedk sit ma byty molificans obmyekczuge confitemem zpo-
wyedagyczneho infundat przydaty ma oleum milofrdenftwy que
y vinum dobre przyklady flagellas trefktanye patientis zpowyeda-
gyczneho et confessor zpo proponat przydaty ma nuuc nyekdy
vbera matris wtiefnenye matky bozye nunc nyekdy uirgam trefk-
tanye patientis zpowyedagyczneho et y sibillet ffeptaty ma tacite
zlehky cogat przypud stimulet przynutyty ma ad penitentiam kpo-
kany vt yakzto est gefť opus potrebno ad salutem kfpafeny

Confessor knyiez querat ztazaty ma inprimis nayprwe quo-
modo kterak confitens zpowyedagyczy credat wyerzylby suple in-
trinum deum et vnum in essencia wtrogeho boha wofobyie age-
dnoho wbytu si acz confitens zpowyedagyczy credat wyerzylby
sane prawye tunc tehdy fateatur wypraw peccata hrziechy corde
frdczem et ore y vfty.

Sacerdos knyez *rimetur* ztazaty ma caute tagemnye vulnera hrzyechow post hoc potom otazany wyery krzeſtyanſke confessor knyez non exprimat nema fie ztazaty vllam culpam zadneho hrzyechu contra naturam proty przyrozeny ne aby simplex confitens ſproſtny zpovyedagyczy commoueatur zbudyl by fie ſic tak super enormi k vhlawnemu hrzyechu dequo peccato (118^a) okteremzto hrzyechu ſciwit wyedyel geft nil nycz prius drzewe moueatur zbudylby ſic tak adagendum kvczynyeny tomu hrzyechu.

Si acz vxor zena rea wyzna adulterii czyzoloftwyte confiteatur zpovyedalaby fie perito confessori mudremu knyzezy talis mulier ta zena luat zelety ma ſic tak admissum dopuſtyeneho hrzyechu ne ſit aby nebyla suspicata domnyena marito odmuze et y confessor knyez moueat hnuty ma ſepe czaſto krat confessos zpovyedagyczie ſibi gemu ne aby recidiuent aby fie nenawratyly ne aby recidiuent nawratylyby fie in peccatum whrzyech que y ſi acz confitentes zpovyedagyczy relabuntur nawratylyby fie in peccatum whrzyech tunc tehdy confite (vyřiznuto) . . . wyedayte fie confestim yhned

Suple tu confessor ty zpovyedlnyku compelle przypud ſollicite ſnaznye ſatisfacientem penam doſty vczynyeny zahrzyechy confitens zpovyedagyczy ſeru et zachoway os ſupple ſuum ſwa vſta caute mudrze ſensus quinque piet ſmyſlow renes ledwynky vel ledwy cum pectore ſrdczem quia nebo vſus obyczey horum confitencium tych zpovyedagyczych est geft procliuior przychyl-nyeyſy in prauos casus wzle przyhody quamvis acz hoc dictum to rczenye est geft difficile tyezke obſervare zdrzety tum wſſak est geft necesse potrebno magis wycze ad animam kduffy.

(118^b) Que y ut yakzto iudex ſudecze foris ſwyetſky prohibetur zabranyen bywa flectere przewratyty iudicium ſwoy ſud per personas ſkrze ofoby lydſke medicus lekarz prohibetur zbranyen bywa variare myenyty medelas leky ſic takezz iudex zpovyedlnyk anime duſſie caueat waruy fie alleuiare vmenſſyty uel nebo onerare obtyczyty penas pokanye confessis zpovyedagyczych odio prozawſt uel nebo amore zmiſloſty.

Suple confessor zpovyedlnyk ſequatur naſſleduy morem obyczey ecclesie koſtelny uel nebo ſcripta pyſmo patrum ſwatyeh otczow que y modus ſmyera ſit pene pokanye ſit ma dana byty iuxta moderamine podle ſkrownofſty culpe hrzyechu pena pokanye ſit bud leu or meſſie tanto tym quanto maior contritio czym wyetczye ſkruſſenye est geft cordis ſrdcze vt yakzto medici lekarzy curant vzdrawugy corpus tyelo vario medicamine rozlycznymy leky medici lekarzy non curant nevzdrawugy febrem zymnyczie que y vulnus rany ſine tumore beznadymany to tiſto bez otoku ſic takez egrote anime hrzeſne duſſie poſtulant zadagy varias medelas rozlycznych lekow

(119^a) Supple tu confessor ty zpovyednyku apponas przyloz igitur proto contraria protywnne wyeczy morbis neduhom anime twey dušly cupidus lakomy czlowyek dat daty ma propria swe dobre luxuriosus smylnyk castigatur trefktaty ma se fie invade zawyftywy czlowieczce depone odloz liuorem zawyft superbe hrdy depone odloz tumorem nadymanye totifto pychu que y sobrietas cztnoft comprimat luzyty ma gulam obzerftwy paciencia (vyřiznuto . . .) primat řvzity ma iram hnyew lesus vraz amoveat odlozty ma raucorem hnyew mestus smutek tedia tefknofty potus pytie aque wody redimant vměřity magy excessus hrzyechow ebrietates obzerftwy virga trefktanye castiget trefktaty ma delicias rozkořly carnis tyela flagellis trefktanym praedo zlodzey reponat odloz ablatum wzatek vt aby peniteat pokalby fie bene dobrze.

(119^b) Supple ista tyto sunt gfu opera skutezy misericordie milofřdenřtwy vestio odyewaty naheho poto napagety zyeznywe cibo nakrmyty laczne tectumdo noczleh daty p buoh visito nawřtyewyty nemoczne soluo wykupyty wyeznye kteryz kolywyek wyeczy poczet indigenti potrebnemu compacior trpiety comerito nawratyty bludneho dono dawaty p buoh remitto odpustyty wynu neprzetely arguo trefktaty bludneho nawyerze consulo radu daty potrebnemu do quodcunque talentum almuznu p buoh dawaty flecto genu kleknuty nakolenye vigilo bdyety ieiuo pořtyty fie laboro vřlyowaty flagello mřřkaty tyelo vestio dura obleczy fie wolřre totifto wřlyny nudo pedes nahyma nebo bořyma nohama chodyty tero cor řkrůřene řřdce myety peregrinor řnyzyty fie totyřto putowaty p buoh peniteo katy fie lego wknyhach czyfty precor modlyty fie vřřawycznye ploro zelety hrzyechow sic řkrze tento obyčzey caro tyelo maceratur churawye.

Supple tu confessor ty zpovyednyku considerabis znamenaty mař haec tyto wyeczy que kterezto sunt gfu in iungenda dany totifto kteraz magy dany byty confessio zpovyedagyczym si acz noxa wynna sint bita by publica zgewna tunc tehdy pena pokanye sit ma byty publica zgewne si acz culpa wynna lateat tagylaby fie que y pariter take pena pokanye lateat tagyty fie ma hic ten czlowyek qui kteryzto peccat hrzeřly occulte tayne is homo ten czlowyek peniteat katy fie ma clam tagemnye

Confessor zpovyednyk ut meditetur aby na pamyety myel prudencius mudrzegie singula wřřechno notet znamenaty ma affectum zadofř hrzyechu causam poczatek hrzyechu viciu ohawnoř hrziechu que y personam ofobu geřfly dořtoyna neb nic

120^a Hec cause tyto poczatky sunt gfu festinande chwapne ad dominum kpanu bohu tibi tobye purificans ignis oczyřczewy ohen mors řmřt egritudo nemocz que y rubor zapalenye peccati hrzyechu et y grauitas tyezkořt pene pokanye et y consvetudo obyčzey ruine padu.

Supple tu homo ty czlowyeczce disce vcz fie colere milowaty
deum boha que y venerari cztyty suum nomen gehu gmeno sancti-
fices swy et sabata swate dny habeas myey parentes przataly in
honore we czty noli nerod mechari smylnyty nec any necari za-
byty aliquem nyekoho turpi nece ohawnu smrty caueas waruy fie
fieri byti fur zlodyey nec any sis bud testis zly swyedeck nisi
gedno veri prawdy non cupias nepozaday nuptas gyneho zeny nec
any queres hledaty budeff alienas res czyzieho zbozye

Explicit libellus brevis sed vtilis Johannis s. permanus Rectoris
tunc temporis in Gelcz Anno D. MCCCCXVI^o in vigilia scti
Mathie

Na l. 120^b vtroušeno v lat. text několik slov českých: non
peccatum veniale est quod galligaco i. e. drzyemanye . . . ; Nam
omagium est quum duces seu principes gente se subiciant impe-
ratori sibi subdentes vexillum suum vulgari vocatur Manstwy
inde omagialis sed scodus d² quum rex seu princeps apponat ali-
qua bona alicui militi seu militari sub tali condicione ut sibi
fmat tpe optimo et vocatur vulgari naprawa inde vocatur scodalis
qui vulgari dicitur naprawnyk Sed vazallus dicitur quum aliqua
ciuitas seu aliquis inferior potenciori se subiciat tam proteccionis
uel ob spem m'cedis in venit vazallus qui vulgari vocatur gestto
znařwy fluzy

l. 51^b praefixus, drzewerzeczy, dilatio, prodlenye, affinitas,
przewyznost in affatu wprzymluwach, insignis, ślechyty, pollicia
zřwa iminere nawrczy, efficaciter śtatecznye obsalmutam pronero-
wenstwy praecipicio śtaczonym dissencio hadku. To gest tak anie
folamen.

l. 121^a in margine: calamitas wieczna plota uel hudost.

F. Černý.

Úvahy a zprávy.

Caesarovy a Pompejovy boje u Dyrrhachia r. 48
př. Kr. Napsal *Jan Vařeka*. (Program obec. gymnasia v Roud-
nici na r. 1892). 73 str.

V práci této vykládají se podrobně všechny operace vo-
jenské, jichž jevištěm bylo na konci r. 49 a v roce následujícím
okolí Dyrrhachia. Nejprve podává se parafráze vypravování Cae-
sarova a k ní na příslušných místech připojuje se výklad a kri-
tika jednotlivých jeho podniků po stránce vojenské (v. na př.

str. 27 odloučení Pompeja od moře, str. 41 odvedení vody Caesarem, str. 42 výklad o táboření u ohně, str. 46 výklad o tom, jak se má zpráva Appianova a Dionova o útoku Caesarově na Dyrrhachium k jeho vlastnímu vypravování, str. 47 a 49 výklad strategický útoku Pompejova, str. 52 účel opevnění jeho, str. 61 o novém táboře Caesarově, str. 64 proč Pompejus starý tábor Caesarův opustil).

Na některých místech podává spisovatel i poznámky, kritiky textu se týkající (v. na př. str. 26 = III. 4, str. 52 = III. 54, str. 45 nn. doplnění mezery v III. 50, str. 61 = III. 65, str. 65 = III. 67, str. 67. = III. 69), jakož i poznámky topografické (str. 20 nn. směr pochodu Caesarova, str. 22 poloha Asparagia, str. 28 poloha Dyrrhachia, str. 37 popis bojiště). Spisovatel, užívaje hojnou měrou nové literatury, uvádí také parallelly z moderního válečnictví (v. na př. str. 52); i souhlasíme rádi s rozhodnutím mnohých kontrovers, jež podává, a to někde, jak se zdá, samostatně. Souhlasu však asi nedojde, chtěje nás přesvědčiti o slovanském původu kmene Germiniů blíže hor Keraunských (str. 9). Ostatní slova slovanská, od spisovatele za podporu mínění jeho uvedená, pocházejí, tuším, ze středověku, podobně jako mnohá toho druhu v Řecku samém. Po stránce formální mohla by práce býti trochu úsečnější; zejména, tuším, zbytečno jest citovati ještě jednou v poznámce místo Caesarovo, jež již bylo v textu parafrasováno, když výklad není nijak sporný. Za to bychom si přáli míti místa jiných spisovatelů starých kromě Caesara v celek sestavena. Také zvláštní slovosled leckdy nepůsobí pěkně. Mapa neměla scházeti. Chybou tisku jest na str. 9 Stephani m. Stephanus.*)

Jaroslav Štastný.

Jak působil veřejný život v Řecku starověkém na rozvoj řečnictví. Napsal *Václav Šejvl*. (Program gymnasia v Klatovech za r. 1892.).

Obsah práce p. Šejvlovy jest tento. V úvodě vykládá se, jaký význam mělo řečnictví již za dob Homerových, a upozorňuje se na vliv, který v obcích řeckých mělo státní zřízení na rozvoj řečnictví. Za doklad toho uvádějí se Sparta a Atheny. Pojednání samo ukazuje, na jakém základě vyvíjely se v Athenách jednotlivé druhy řečnické: řečnictví politické mělo podklad svůj v častých hromadách lidu, soudní v rozsáhlém zřízení soudním, slavnostní (epideiktické) v rozličných shromážděních slavnostních a pohřeb-

*) O tomto programu došla nás po recenzi p. prof. J. Štastného ještě jiná recenze, pocházející od prof. Dr. A. Krecara, již pro nedostatek místa neuveřejňujeme. Prof. Krecar dokazuje v ní, že pojednání toto opírá se hlavně o spis Gölerův „Gallischer Krieg“ (Tübingen 1880), kterýž arci p. spis. uvádí.

ních. V závěrku zmiňuje se p. spis. o prvních theoreticích umění řečnického, Korakovi, Tisiovi a Gorgiovi.

Pojednání p. Š. psáno jest s patrnou znalostí věci a s náležitou obratností. Nového ovšem p. spis. nic nepodává; snad nebylo to ani jeho účelem. Pak ovšem mohly odpadnouti řecké citáty, které žákům porozumění neusnadní. Thema však může býti pojato též se stanoviska historického: může se ukázati, kterak dějinné události a změny ústavní, jež je provázely, působily mocně buď v prospěch, buď v nepospěch řečnictví, až konečně úpadek jeho přivodily; tak bude vliv života veřejného na rozvoj řečnictví mnohem patrnější.

Frant. Groh.

Metrický překlad pseudovergiliovské básně „Komár“ (Culex) od *Antonína Škody*. (XIV. program c. k. reálného a vyššího gymnasia v Příbrami za školní rok 1893.). Str. 14.

V úvodu praví p. překladatel, že, přeloživ všechny pravé básně Vergiliovy, odhodlal se přeložiti také oněch několik menších básní, které se Vergiliovi přičítaly. Zatím podává překlad básně Culex, jemuž předeseílá několik slov odůvodňujících názor, že báseň tato nepochází od Vergilia. Překlad sám svědčí opět o obratnosti p. překladatelově, již nabyl dlouhým cvikem. Ovšem i zde vyskytují se opět leckteré ony vady, na které referent již častěji upozornil; zvláště začíná se opět velmi často verš slovem jednoslabičným, na př. *a* (v. 2, 17, 43, 64, 74 a j.), *ni* (na př. v. 29 a 33), *by* (v. 92); jinde začíná se verš slovem o třech prvních krátkých slabikách (v. 32 prokopaný, v. 156 šepotavý, v. 227 spravedlnost).

Nepřeložena zůstala ve v. 406 a 407 slova bocchus a bu-mastus. Nedůsledně čte se ve v. 321 a 326 Aias m. Ajax, ačkoliv všude jinde p. překladatel jména řecká latinisuje; rovněž nesouhlasí referent s překladem Rusalky = Naiades ve v. 116.

V poznámkách, jinak případných, jest nejasné k v. 14: „vlnou chimaerskou“ myslí básník Lycii“, ana přece „vlnou chimaerskou“ myšlena nikoliv země, než řeka Lycii tekoucí. Na str. 9 v pozn. 7 schází čísla veršů, k nimž táhne se udání obsahu. Chyb tiskových shledal referent málo.

Ke konci vyslovuje referent přání, aby tak obratný překladatel, jakým jest p. A. Škoda, pokusil se o přízvukný překlad některých básní řeckých neb římských; neboť ref. jest nyní víc než jindy přesvědčen, že jen tím způsobem dojdou oblíby a porozumění u širších vrstev čtoucího obecnstva, které jinak buď vůbec veršů časoměrných nepozná neb nuceno jest násilí činiti přirozenému přízvuku.

Vojt. Viravský.

Thukydídovo sepsání války Peloponnesské. Kniha II. kap. 1—54. Přeložil *Jan Konůpek*. (Progr. gymnasia v Novém Bydžově z r. 1893.).

Desoldovi, jenž r. 1885 přeložil první knihu díla Thukydídova, dostalo se v p. Konůpkovi nového nástupce. Ukázka zde podaná obsahuje první polovici knihy II., kromě Perikleovy řeči pohřební, kterou p. K. proto vynechal, poněvadž přeložena byla již r. 1882 Vil. Žabkou v programmu gymnasia na Malé Straně. Překlad jest správný, čte se plyně; obtíže, jež originál poskytuje, překonány jsou obratně, tak že se těšíme, že p. K. v práci zdárně počaté vytrvá a v brzkou celého Thukydída nám přeloží. Jen některé věci bylo by lze vytknouti. Tu a tam vadí nečeský slovosled (na př. ke konci k. 51); někde užívá p. překl. zbytečně výrazů vulgárních, na př. v k. 4: „povykující a hulákající“ (*κραυγῇ τε καὶ ὀλουγῇ*) neb v k. 11: „pojímal všechny vztek“ (*παῖσι γὰρ ὀργὴν προσπίπτει*). Nesprávný jest přídavek v kap. 13 „malý kousek“; neboť ta část hradeb athenských, jež se prostírala mezi zdí dlouhou a falerskou, měřila téměř čtvrtinu celého obvodu hradebního. Humoristický dojem činí věta v kap. 14: „Atheňané stěhovali si z venkova děti i ženy vedle ostatního nářadí“, kdežto u Řeků nevzbuzovala úsměvu slova *καὶ τὴν ἄλλην κατασκευὴν*. Jest tedy tento překlad, ač doslovný, přece nesprávný; kdo překládáti chce správně, musí nezřídka uchýliti se od doslovného znění originálu. Poznámky ke konci přidané nejsou všude spolehlivé. V pozn. 26 tvrdí se, že musili osobní daň v Athenách odváděti cizinci a otroci, popis propylajů v pozn. 27 jest zcela pochybený. Nepřesně nazývá se Munichia poloostrovem (p. 32) a *μέτοικοι* vykládají se jako podruhově (p. 31). V té příčině bude třeba pečlivé revise.

Frant. Groh.

D. Junia Juvenala satiry V. a VII. Přeložil *Frant. Ruth*. Program ob. nižšího gymn. v Čáslavi 1892—93.

K časoměrnému překladu jmenovaných satir připojeny jsou stručné úvody, jimiž naznačen obsah satir, a nejnutnější věcné poznámky. Základem byl tu asi p. překladateli komentář Weidnerův.

Skladba hexametřů jest správná, překlad sám plynutý a většinou jasný i obratný. Podotýkám toliko toto. Ve v. 54 by třeba změniti v bys. Ve v. 62 vykládá Weidner správně, tuším, ille o hrnatém otroku maurském, nikoli o krásném otroku asijském, jako p. překladatel. Důvodem jest jednak zájmeno ille, jednak celý smysl; neboť se opovržení ke klientovi Weidnerovým výkladem

stupňuje. Ve v. 143 viridem thoraca netřeba překládati „zele-
ného vojáka“. Ve v. 150 jest příliš nepřirozený slovosled „vůni
nasytit mohl bys že se pouze“. K v. 74 bylo by potřebí po-
známky aneb přeložiti jej jasněji. Tvary Pieridky, Aonidky
(ku př. ve v. 59) nejsou správné. Ve v. 71 bucina . . . nihil
grave gemeret = roh by nic netřeštil (m. na př. vážně ne-
hlaholil), ve v. 116 pro libertate = za majetek (proč?). V. 209
přeložen poněkud nejasně a nevyložen. Ve v. 228 stojí nemusil by
(m. nemusí-li). V překladu vynechána pouze část v. 195 a v.
239—241.

T. Snětivý.

Likvida - metates i de slaviska språken af Tore
Torbjörnsson. (Separat ur Upsala Universitets Arsskrift 1891-94.).
Upsala 1893. Edv. Berling. II a 22 str. 8°.

Práce věnována je osudům známých slov. útvarů *tort* (těmto
v první řadě) atd. Nejprve vyložena posavadní mínění o věci,
při čemž spis. objevuje důkladnou znalost i slovanské, zvl. ruské
slavistiky; pak vykládají se střídnic skupiny *tort* a *ort-* (na
začátku slova) v ruštině, polabštině a lužičtině. Hlavní výsledky
jsou (str. 19):

1. první samohláska ruských plnohlasných tvarů *torot*,
tolot, *teret*, *telet* (*telot tolot*) je sekundární;

2. polabské *tort* není bezprostředně totožno s před-
slov. *tort*;

3. luž. *trot*, polab. *tort*, rus. *torot* vyvinulo se z *trot* (se
samohláskovým *r*), kterýžto útvar patrně jest východiskem všech
slovanských střidnic předsl. *tort* *); podobně pak předpokládati
jest i *lo*, *re*, *le*.

T. se ptá — plným právem —, proč předsl. *or-* v ruštině
jinak se jeví na začátku slova, jinak v slově: na př. proč předsl.
orvuvъ = r. *rovnyj*, předsl. *borvъ* = r. *bórov*. Proto se domnívá,
že metathesis původně pův. *or* v *ro* nastala v psl. všude, v ru-
štině pak že vyvinulo se z *ro* dále *oro*, předcházel-li konsonant
(*bórov*), kdežto sice *ro* zůstalo (*rovnyj*). Poněvadž pak na př.
psl. *prositi* v r. zní *prosit*, ne **porosit*, bylo psl. *ro* z předsl.
or jiné (asi *ro*) než *ro* druhé. — V polabštině je *tort*, ale *trit*,
tlat (z *tol* i *tel*): na př. *gord*. Toto *tort* je nepůvodní, poně-
vadž liší se od *or-* na začátku slova (*rüst* „růsti“ z předsl.
orsti): psl. *ro* na začátku slova v polab. zůstalo, za kons. změ-
nilo se *or*. Obdobné změny nenastaly při *lo*, *le* pro různost
hlásek, rovněž při *re* (na př. *brig* „břeh“), kde jako v záp.

*) Srv. Brugmann Grdr. I § 281 Anm. 2, kde psáno *pro*. Jak
psl. *ro* vlastně znělo, do podrobná nelze určit.

slovanštině vůbec asi dávno se dostavila palatalizace *r* *ʀ* před úzkými samohláskami (třeba jí v písmě polab. nenalézáme). Zůstalo i *ro* z psl. *ro* (*prŭsty* = *r. prostŏj*) z těchž příčin, jako zůstalo psl. *ro* v ruštině (polab. *brŭda* t. j. *broda* m. očekávaného *borda* není slovo domácí). Snad *la* mělo ještě v pol. znění se samohláskovým *l*: psáno jest *dillān* v. *dllān* „dlaň“, *melauca* v. *mlaka* „mléka“. — V lužičtině vytěn důležitý rozdíl mezi *ro* z psl. *ʀo* a *ro* (předsl. *or ro*) a *re* z psl. *ʀe re* (předsl. *er re*). Zde assibiluje se v obou dialektech *r* před palatálnými vokály v skupinách *kr*, *pr*, *tr* (na př. dl. *pšešivo*, hl. *přečivo* t. j. *pšečivo* = *p. przeciw*, srv. *proti* a lot. *pret*), před širokými vokály v týchže skupinách aspoň v dl. (na př. dl. *kšaj*, hl. *kraj*; dl. *pšosys*, hl. *prosyć*. Těto assibilace není u předsl. *er*, *or* (psl. tedy *ʀe*, *ʀo*): na př. dl. *brjog*, hl. *brjóh* „břeh“ *r. bėreg*; dl. *drjovo*, hl. *drjėvo* „dřevo“, *r. dėrevo* (srv. dl. *pru prjoš*, hl. *pru prješ* = psl. *prŭc pŕešŭ*). Jedinou výjimku tvoří předložky dl. *pše*, hl. *pře* = *r. pėre-*, *pšed před* = *r. pėred*, *pšez přez* = *r. pėrez* (ale na př. dl. *Prjavoz* „Fehrow“ v. *pševoz* „přivoz“, i na př. dl. *prjedny prjėny*, hl. *prjėni**) = *r. peredni*). Zde však jest uvážiti, že předložky často nemávaly a nemívají přízvuku: a v nepřízvučném slově *ʀe* mohlo dávno změnití se v *re* (proto také ruské, i v lidové mluvě objevující se *pre*, *pred*, *prez* nemusí býti z církevního jazyka).

Známe střídání *ra*, *ro* na začátku slova vykládá i *T. různost* přízvukové kvality (na př. č. *rámě*, *p. ramie* atd. — srb. *ràme*, ale č. *rovný*, *r. rŏwnyj* atd. — srb. *rávan*). O poměru č. a jsl. *ra* atd. k psl. *ʀo* blíže nemluví. Na konec jest několik slov o kvalitativních různostech přízvukových v slovansko-baltských jazycích, kde právem vytýká se, že jazykozpyt málo v těchto věcech dbá lotyštiny. Spis. zná z přednášek Fortunatových názory jeho o přízvuku baltskoslovanském a není prvním, jenž stručnými odkazy ku přednáškám tohoto bystrozrakého učence vzbuzuje v nás touhu, aby dostalo se i nám vzdálenějším příležitosti, poznaati výsledky jeho vysoce důležitých studií.

Nepochybuji, že podaný obsah práce Torbiörnssonovy i v čtenáři této zprávy vzbudil přesvědčení, že seznamuje se v něm s učencem, snad mladým, ale důkladně vyzbrojeným ku pracím jazykozpytným i důmyslem i znalostí pole, jemuž své síly věnuje. Ještě jednu práci podobné zajímavosti a zajisté leckterý slavista doplňovati bude svoji znalostí švédštiny — ref. tenkrátě zavázán

*) Luž. *prjėny*, *prjėni* nesměli bychom, tuším, uváděti za doklad ztráty *d* před *n* v lužičtině. Vězí v těchto slovech aš předsl. *per-n-* (srv. lit. *pėrnai* „loni“, lot. *pėrn*, *pėrns* „lonský“, *r. dial. pereť*, něm. *fern*), jež bezpochyby lidová etymologie po významě spojila s *prjedny* „přední“.

je k díkům koll. Krausovi, jenž mu pomohl s plnou ochotou překonati obtíže lektury — aby sledovati mohl práce badatele tak povolaného.

Josef Zubatý.

Archiv für slavische Philologie. Herausgegeben von V. Jagić. XV Bd. 1892—93, str. 642.

Obsahuje následující články: Beitrag zur Geschichte der Entwicklung der serbischen Heldendichtung od Asmus Soerensena (str. 1—36, 204—245). — Beiträge zur Erforschung der macedonischen Dialecte od Stojana Novakoviće (str. 37—46) — příspěvky k určení nasalismu v makedonských podřečích. — Über die Mundart der galizischen Lemken od J. Verchratského (str. 46—73) — pokrač. z XIV sv. Archivu o fonetice; material sebrán velmi zajímavý, i na výkladě mnohých prazvláštních jevů fonetických může se osvědčiti ostrovtip jazykozpytce; žel že spis. material svůj seskupil i vykládá nevědecky: ъ з ѣ ve съитати, съивати, съитити a pod. více. Nářečí Lemků jest patrně silně smíšené pod vlivem polštiny a slovenštiny; na prvé ukazují četné nosovky, na druhé ы, ы за г, / sonans: дырва, гыртан, кыртия, обырви, сыўза, ыўтати (hltati a p.) vedle верба, верх, горный, жоўтый, полный a p., jakož вред, влечи, глас, здравый, младый, власы a j. vedle náležitých tvarů plnohlasých. — Resultate meiner Forschungen im Kloster Sočavica (in der Bukowina) od E. A. Kozaka (str. 161—204), dokončení z XIV sv. Archivu, různé zprávy archaeologické, o rukopisech a listinách v tomto klášteře chovaných. — Zur Geschichte des Physiologus in den slavischen Literaturen od J. Polívky (str. 246—273), dokončení z XIV sv. Archivu; ukazuje se tu mezi jiným na souvislost slovanského textu Цѣлы дарованіомъ s tak zvaným fisiologem Leonarda da Vinci, i dovozuje se, že tento poslední jakož i slovanské a rovněž rumunské vzdělání jsou řeckého původu. — Quellennachweise zum Codex Suprasliensis od Rudolfa Abichta (str. 321—337): ukazují se řecké předlohy některých legend cod. suprasl., u jiných se poukazuje aspoň na podobné latinské recense. — Zur Würdigung des Altslovenischen od V. Oblaka (stv. 338—370): pojednáno 1. o cod. supr.; spis. opírá se rozhodně domněnám dra V. Vondráka, že přepis, ve kterém nyní známe cod. supr., sdělán byl na ruské půdě, a k vůli roz- místo raz chtěl by přepis klásti do severní Dacie do krajiny pokarpatské, jejíž jazyk se již přibližoval slovenštině; zákon jerový objevený V. Jagićem v Zograf. ev. připisuje spis. východním neb severovýchodním dialektům bulharským. 2. o glag. Cloz.: původní překlad částí

zachovaných v této památce byl prý pořízen na jihu, ne-li v Macedonii, tož aspoň pod vlivem bulh.-macedon. školy, a nikoliv v Pannonii; **рожьство** vedle **рожьсто** z **рожьство** mohlo se vyvinouti assimilací, a nemusí se pokládati za moravismus, a co se týče **кѣмесе**, třeba připomenouti, že posud jest vy- známo v některých severočakavských dialektch. — 3. o Savině kn.: spis. opírá se domněnce dra V. Vondráka, že Sav. kn. napsána byla v Rusku, kladl by ji spíše do severní Dacie, vytýká pak zvláštní samostatné místo, které tato recenze evang. aprakos zaujímá mezi aprakosy Ass. a Ostr. i tetraevangelii Zogr. i Mar. 4. o Pražských zlomcích: spis. klade je do poč. XII stol., přisvědčuje Vondrákovi, že souvisí s čilou literární činností jihoslovanskou, ale nemá za nutné předpokládati, že jich předloha přímo z Bulharska pošla, než že se mohla dostat na půdu slovanskou též přes severní Dacii. 5. O kyjevských zlomcích: A. Kalina marně dokazoval macedonský ráz těchto zlomků, c, z z t^j, d^j za stslov. št, žd jest jen české, nikoliv macedonské. 6. některá latinská slova známá v stslov. textech, jako na pr. **мнѣра** v Zogr. Assem. Nik. (proti **мѣтра** v Mar. Sav. Ostr.) nedokazují vliv latiny neb dokonce latin. textu na stslov. překladatele, nebo slova toho i jiných latinských užívalo se v středořeckém jazyce. 7. k otázce o vlasti stslov. jazyka: byla dle náhledu spis. v jihozápadní Macedonii; též prvotní překlady „církevně-slovanské“ nebyly pannonského původu, jsou na to příliš řecké. Poukazuje-li se na rozdíl stslov. památek od tak zvaných středobulharských, mělo by se poukázati, že rozklad nosovek v počátcích svých má doklady již v starých památkách jako na př. již v Zogr. ev., a též jiné zvláštnosti fonetiky středobulharské jsou doloženy ze starých památek, v Zogr. a j. — Zur mittelalterlichen Erzählungslitteratur bei den Südslaven od V. Močuljského (str. 371—380): otiskuje i analysuje se bulharská asi svým původem pověst, známá podle jiného textu již z VII sv. Archivu (str. 81 sl.). — Zur Textkritik von Palmostićs Dramen od M. Rešetara (str. 381—388). — Zur Autorschaft einiger, im II. Bande der Stari pisci hrvatski gedruckten Gedichte od Petra Krekoviće (str. 388—394). — Die germanischen Wörter im Altslavischen od C. C. Uhlenbecka (str. 481—492): sestavena slova převzatá dle domnění spisovatelova z german. v době staroslovanské; spis. nerozlišil přesně slova vlastní podle všeho staroslovanské („altslavisch“) době od slov obmezených jen na několik slovanských jazyků, na jednu skupinu; „ckslov.“ *děkū obmezeno bylo jen na západoslovanské jazyky, z pol. asi vniklo do malorus. jazyka; jiná slova naopak jako na př. duma-ti, „aksl.“ *jēbeda (rus. jabeda) a j. v. nebyla známá západoslov. jazykům: nelze tedy slov těchto přičítati pra-

slovanské době, než jen těm kterým slovanským jazykům. Kdyby se to bedlivěji bylo rozeznávalo, mohlo se snad i více vyzískati pro historii german. jazyka. — Zur Declination der sog. *-iā- und -io-Stämme im Slavischen* od Jos. Zubatého (493—518): strus. a západoslovanský (pol. č. i luž.) gen. sg. u *-iā-kmenů*: *zemjě vyvinul se z *-iās*, rovněž koncovka těchto v nom. acc. plur. vzešla z *iās*; v jihoslov. gen. zemlję spatřuje koncovku *-ęs*, která se naskytuje v gen. sg. osobního zájmena v litev., a acc. plur. rąky, dušę utvořeny dle *-o-kmenů* mužských. Vedle sebe byly dva tvary acc. plur. *zemję i *zemjě, a podle toho pak ujalo se i v acc. pl. *io-kmenů*: *mažę vedle mažę. Spis. mimo jiná četná zajímavá a duchaplná pozorování podává ještě výklad nom. sg. masc. part. praes. act. č. moha, jda a pod. rus. proti stsl. mogy, idy: byly totiž vedle sebe dva tvary, vedle prvotního *bhērōn, ř. φέρων byl ještě tvar *bhērō, prvému odpovídá stsl. bery, druhému č. a strus. bera; a z podobných dublet vykládá též: kdy a kda, prvý končil na *-dōn*, druhý na *-do*. — K pojednání prof. Zubatého, srovnávacího jazykozpytce, připojil některé poznámky V. Jagić (str. 518—524) se stanoviska historika jazyka; ukazuje na to, že i Zubatému nepodařilo se uspokojivě vyložití gen. sg. dušę, a rovněž ne acc. plur. dušę, *mažę; proti výkladu, že *ę* za *iā* mohlo se jen v rus. a západoslov. zachovati po palatálkách (dušę), v jihoslov. ale muselo přejíti v *-a* (*duša), odkazuje na ikav. jizditi za jězditi jakožto důkaz, že ani v jihoslov. nepřešlo předpokládané *ę* z *iā* (zde *✓ iā-*) v *a*; pol. duše, stęes, dušę mohlo se prý vyvinouti též z dušę, ale co se týče pol. gen. duše, proč tu takřka není vůbec dokladů na někdejší nosovku v koncovce? Jinde přece v stpol. památkách i v koncovce zachovává se nosovka, tak na př. v zájmenu *sę*, proč tedy se čte tak zřídka genit. *duszę* v nejstarších pol. památkách, ale častěji na př. acc. sg. *mę*, *czę*, *sę* ovšem vedle tvarů *mye*, *cze*, *sye* a pod. — Die *österreichischen Eintragungen in einer Breslauer Handschrift* od W. Nehringa (524—528): české písně z Vratislavského rkp. sign. I Q. 466 obsažené jsou dávno již známé; spis. podává tu opravy textů vytištěných Hankou i Feifalikem i poznámky k nim, mimo to úplně otiskána píseň, která dosud se nemohla přečísti, neboť byla v rkp. zamazána a začerněna. — *Beiträge zum Studium altpolnischer Sprachdenkmäler* od W. Nehringa (str. 529—545): o pramenu hnězdenských kázání, sdělují se dodatky hlavně k nábožným písním staropolským, i jedna světská píseň stpol. — *Zu den slavischen Übersetzungen der griechischen Florilegien* od M. Speranského (str. 545 až 556): dodatky k pojednáním V. Jagiće o slovanských florilegiích v bělehradském Spomeniku sv. XIII. a v Sitzgsber. Videňské Akademie sv. 126.

V „drobných zprávách“ mimo jiné vyčerpál J. Polívka hlavně lexikální materiál z „valašské povídky“ J. M. Slavičinského „Vlk Krampotů“ (str. 452—6), A. Brückner pojednává o polském románu ďábelském ukazuje na jeho souvislost se Solfernem (str. 470—5), kterýžto mezi tím důkladně rozebral V. Jagić v 42. sv. „Denkschriften“ Vid. akademie; A. Brückner dále podal příspěvky k dějinám husitismu v Polsku, ukázal bohemismy v pol. Postille z pol. XV v. (str. 387 sl.), podal etymologii slova žebrati (str. 319 sl.) z něm. seffer žebrák. Jos. Zubatý podává některé etymologie (478—480), mezi jiným dovozuje, že slovo „sluga“ bylo asi převzato v praslov. dobách z keltštiny. Otištěny dále listy P. J. Šafaříka metropolitu srbskému Stankovičovi a patriarchu Rajačičovi v Karlovcích (str. 628—635).

Obširněji rozebrány mimo jiné Menčíkovo vydání „Prešpurského slovníka“ V. Jagićem (str. 308 sl.) a Vondrákovo vydání Glagolity Clozova V. Oblakem (str. 588—594). Bohatý jest bibliografický přehled hlavně V. Jagićem sepsaný; na str. 142 dotýká se V. Jagić slova křmotra, vedle kterého se nalézá také коунеръ z кәнеръ, kteréžto slovo předpokládá masc. кәнеръ z compater, křmotra pak z commāter utvořeno; uvádíme ještě zajímavý výrok V. Jagićem při této příležitosti učiněný „Die Ableitung der Ausdrücke aus Pannonien (bei Miklosich) gehört zu jenen Klippen, an denen der exclusive Pannonismus scheitert“; promluvil dále o H. Hirtově pojednání „Zu den slavischen Auslautsgesetzen“ (str. 428 sl.), o J. Vlčkových „Dějinách české literatury“ (str. 433), a pojednává o Leskienově spise o kvantitě v srbštině (v XIII. sv. Abhandlungen saské společn. nauk č. 6) srovnal českou kvantitu se srbskou a vyslovil zákon pro dějiny délky v češtině velmi důležitý; shledáváme totiž, že proti srbskému grād t. j. grāād (rus. рѡрадъ) jest č. hrad, podobně proti mēso — maso, tělo — tělo, naopak proti srb. krāva, vrāna jest rus. kopóba, vopóba, čes. kráva, vrána t. j. krāāva, pod. proti srb. mūka, pūto jest č. mouka, pouto atd.; z toho vyvozuje V. Jagić zákon, že v srb. zachována délka v slabice s klesajícím přízvukem, v č. byla ale tato délka zkrácena, naopak délka se stoupajícím přízvukem zachována v češtině, ale zkrácena v srbštině. Práli bychom si, aby v tomto směru se nadhozená hypotese V. Jagićova podrobněji prozkoumala.

J. P.

O prosodii české.

Napsal Josef Král.

(Pokračování.)

§ 34. V prvním díle „Kroka“ vůbec pěstována velmi vydatně prosodie a metrika; tento časopis byl jaksi orgánem časoměrníků.

Hned v prvním sešitě „Kroka“, str. 19 n. umístěn jest i „Výtah z řeči při začetí čtení metrických v * * e l. 1819.“ Podepsán jest — a — a —. *Vepřek*, str. 51 přičítá jej Šafaříkovi, jak učinil již *Brandl* v *Životě* P. J. Šafařika, v Brně 1887, str. 93, *Paroubek*, str. 30 *Jungmannovi*.*)

Ke sporu prosodickému se v článku tom nevztahuje nic, leda nárážka na str. 19 („z návodu . . . některého na přízvukném výsluní pelichajícího veršotvorce“). Ani v Šafaříkově článku „O hexametr“ (Krok I, 3, str. 1 n.) není mnoho, co by se týkalo sporu prosodického. Vykládají se v něm pravidla časoměrného hexametr, a jen na konci (str. 20 n.) opakuje se oblíbená myšlenka „Počátků“, že Slované položili si za základ veršování německé a tím na sebe uvalili pouta, ale že jistě pouta tohoto otrockého němčení svrhnu. V témž sešitě „Kroka“, str. 27 jest též pojednání o verši, sestávající ze dvou dopisů Jana Vladyky a Vlčana. Jedná se v něm o tom, pokud v básních má se dbáti větší rozmanitosti rozměrů, než jaká je dosud i u nejlepších básníků obvyklá. Skladatel činí opět nesprávný rozdíl mezi rytmem a metrem (str. 30 a 31) a dochází na str. 32 závěru, že postačí pro epos velmi rozmanitý hexametr, pro drama jamby; „sloky romantice, a svoji vlastní rozměrové lyrice ostaňte.“ Zvláště začátečníci neměli by

*) Z úvodních slov: „Když jsem přede třemi poloulety milému Blahoslavovi, náhodně na básnické síni mě se octnoucímu, skrovnou zásobu metrického nářadí svého ukázal“ spíše by se mohlo souditi, že skladatelem je Šafařík. Ale jisto to, tuším, není. Na čem *Brandl* zakládá svou domněnku, nevím.

tvoriti rozměrů nových, nýbrž kráčet po sledu mistrů. „Povstane-li kdy ten šťastný básník, kterýžby novými, z indické soustavy přemyslně zvolenými rozměry nás v rovné míře kouzlití uměl, tu již o trojměru a šestíměru řeckém rád mlčeti bude tvůj *Vlčan*.“ Rozumí se, že se tu jedná jen o verše časoměrné. Prosodického sporu dotýká se skladatel jen jednou, ale za to, jak náleží, vydatně. Práví na str. 29: „I já toho domnění jsem a přidávám, že u koho to, co Blahoslav a Krok (1 a 2 svaz.) o věci té pověděli, ještě není po rozumu, u toho konečně sám rozum tak zakalen býti musí, že ho samo pravdy slunce nikdy nevyjasní. Vše, co ještě tam zde některý odporník namítá, samo s sebou neshodno jest. O mnohém z nich v celém smyslu platí, co pravil v bájce *kravínek*: *My jablka ploveme*.“ A pak si stěžovali časoměrníci na hrubost přízvuchníků!

Ale nejen veřejně i v soukromí starali se Jungmann a jeho stoupenci, aby časomíra se pevně zakotvila. Jungmann byl do prosodie časoměrné a obzvláště do časoměrné metriky indické přímo zamilován. Svědčí o tom zvláště jeho listy. K místům, z jeho dopisů již uvedeným, přidávám i místo z dopisu k Vojtěchu Karešovi ze dne 26. března 1822 (ČČM. 1890, str. 407): „Uhodli jste o té Horácově ódě. Kdo ji přízvukem v tom samém metrum — — přeloží, toho salva venia —. Již líbaje Vás (ale jinde) . . .“ V listu k Markovi z dubna 1821 (ČČM. 1882, str. 469) praví: „Kdyby více Marků o prosodii indickou a měry se pokoušelo, brzo bychom nad všechny Evropany vynikali. Poláci a Rusové půjdou třeba později, ale jistě touž cestou. V Pamětníku varšavském to samé se předpovídá o Polácích“ (to tvrdil Jungmann již v posudku o „Zlomcích“ Hněvkovského v Kroku I, 2, str. 153). Plané tyto naděje se arci nesplnily. Ale jak si časoměrníci toho přáli, aby i odjinud se jim dostalo posily, vidíme nejlépe z listů Čelakovského. Na začátku února 1825 píše Čelakovský Kamarýtovi (Sebrané listy, str. 171), že s Brodzińským za jeho pobytu v Praze mnoho a zhusta mluvil o časomíře, čítával mu a probíral s ním české časoměrné veršičky. „Jemu však to s polským nijak choditi nechtělo, an míra slabik tu zcela, byla-li kdy jaká (což bez pochyby), ztracena a vyhaslá. Zoufal nad vši možností časoměrných polských veršů, blahoslaviv nás.“ Dne 15. února 1826 píše opět Kamarýtovi (ib. str. 188), že v Praze mešká prof. Kucharski z Varšavy. „Jeho záměr jest do polského jazyka časomíru uvéstí, a základy, o kterých jsme již spolu mluvili, zdají se dobré býti, nejvíce českým podobné.“ Ke konci února 1826 píše mu o témž předmětu (ib. str. 189); Kucharski prý i Čelakovský pustili se již do polských časoměrných hexametrů, jejichž ukázkou (vlastně ukázkou distich) Čelakovský přikládá.

Jungmann pobízel i Kollára k básnění časoměrnému. Píše mu 8. května 1824 (ČČM. 1880, str. 52): „Kéž pak Vám líbí

se psáti metricky, neboť po lepším básniku všickni pokračují, a tak by se lepší prosodie utvrdila, čehož potřebu cítíme v operách českých.“

Z ukázek těch je patrné, že časoměrníci veřejně i soukromě, doma i do ciziny šířili své učení s neobyčejnou vytrvalostí. Jejich práce měla také úspěch; básnilo se tehdy hojně časoměrně, ba překládaly a skládaly se i texty operní časoměrně. Jak se básnilo a jaký význam má tato produkce časoměrná v naší literatuře, o tom pojednáno bude v hlavě následující.*)

Jungmann měl arci z úspěchů svého snažení radost; s patrným uspokojením připomíná Markovi v dopise dne 11. února 1823 (ČČM. 1883, str. 48), že Dobrovského prosodie — 17letá prý práce — v pochybu uvedena.

§ 35. Ale kdežto časoměrníci ujímali se své prosodie se vši horlivostí, přízvučníci po vydání „Zlomků“ jakoby oněměli. Dobrovský mlčel a dle slov Čelakovského v listě ke Kamarytovi ze dne 5. června 1823 (Sebrané listy, str. 123) prý jen on et consortes na Jungmanna skrze prosodii zehrali. Dobrovský patrně nicotu a lichost důvodů, uváděných pro časomíru a proti theorii přízvučné, dobře oceňoval, ale nepokládal za potřebné proti takovým nápadům vystupovati. Neučinil dobře, a neučinili dobře ani jeho stoupenci, kteří — ať z jakýchkoli důvodů — proti vývodům v „Kroku“ se neozývali.

Co učinil Štěpnička v druhém díle svého Hlasu lýry české r. 1823, málo vydalo. On v „Připomenutí strany prosodie těchto básní“, str. II tvrdí, že vydavatel „Zlomků“ nespůsobnost časoměrné prosodie okázal, obrací se proti recensím „Počátků“ a „Zlomků“ v Kroku, a dobře ukazuje na Jungmannovu Slovesnost i na některá místa v Kroku, kde se připouštějí i verše přízvučné. On sám — dí na str. IV — po dobré rozvaze básnití chce i na dále jen přízvučně, ježto přízvučná prosodie srovnává se s mluvou národa, ježto nejlépe je takovým veršem básnití, jaký se národu nejlépe a nejobecněji líbí, a ježto přízvučné básnictví došlo všeobecného oblíbení jak u Čechů, tak i u Moravanů.

*) V Krameriusových C. k. vlastenských novinách na r. 1820, str. 24 (číslo ze dne 29. ledna 1820) činí se vyzvání k českým básníkům, by jisté společnosti zaslali časoměrně psané milostné písně, „které v hudbu uvedené jistá hudby milovná společnost své sbírce připojíti a na světlo vydati míní.“ Nepochybuji, že i to stalo se hlavně působením Jungmannovým. Jaký účinek to vyzvání mělo, nevím. Zdá se, že básně zasílány byly hojně, ale že komponovány nebyly. V České Včele 1839 uveřejněna jest řada básní, vesměs časoměrných (od Jungmanna, Turinského, Šíra a j.), která dle poznámky redakce na str. 81 došla od slovatného literátora, „který je před časy k jinému oučelu ustanovené u sebe choval“. Mezi básněmi a překlady jsou i takové, které se nehodily ke komponování; ale snad jsou v nich i básně, zaslané r. 1820 za tím účelem.

Ve své sbírce má několik básní proti časoměrné prosodii, které otištěny jsou většinou z Dobroslava II, díl IV, str. 143 nn.; tak má na str. 343 novou báseň Na nová prosodická pravidla, na str. 344 allegorickou báseň Samolet (v Dobroslavu má nadpis Modré slepičí vejce), na str. 348 báseň Orlík skřivan, na str. 350 Koně a pes, jež obě uveřejněny jsou také v Dobroslavu. Nová je i báseň na str. 353 Dík Musy vlastenské Josefovi Dobrovskému (děkuje se mu za jeho prosodii přízvuchou). Vtipkování v básních — a to ještě vtipkování dosti mělké — nebylo arci nijak působivé, aby nahradilo věcné důvody a porazilo časomíru: bouřilo zajisté jen krev. Štěpnička ve svém vlastním životopise, otištěném v ČČM. 1835, str. 174 nn., praví o svém tehdejší počínání — patrně je omlouvaje — na str. 179 toto: „Štěpnička jsa té naděje, že čtenářstvo brzo pozná nepravost takového domnění“ (že t. jen časoměrné veršování je správné), „šprýmem toliko jej (t. spisek „Počátkové“) ve vycházejících tenkrát Rozmanitostech a Čechoslavu odbejval, předce však pro uvarování se mrzutostí další vydávání básní svých zastaviti přinucena se viděl.“

Zdá se, že časoměrníci r. 1824 čekali odpovědi na své vývody v „Kroku“. Pišeť Jungmann Markovi dne 9. července 1824 (ČČM. 1883, str. 52): „Mně nastává čili raději časomíře nastává nový boj. Hrdina Štěpnička učinil smlouvu s Hněvkovským, a vyjdou znova do pole, vyhodí-li rukavičku, bude dlužno cti rytířské hájiti. Bojím se toliko, že první zvláště rek místo meče a pořádné braň přinese polena a mlaty nebo palice, kterých já ve své zbrojnici nerád chovám.“

Neznámo, pokud tato obava Jungmannova byla oprávněna; jisto jest, že naznačený spis Štěpničkův a Hněvkovského nikdy nevyšel.

Za to Jungmann rok na to ve své „Historii literatury české“ (v Praze 1825), str. 494 opět se zastal časomíry, ač způsobem mnohem ostýchavějším než dříve: „Od r. 1795 největší částka básníků držela se navrženého Dobrovským . . . přízvuku pro jeho snadnost oblíbeného, ne však bez odporu časoměry o své věcné právo zvláště poslední léta důkladně se zasazující, o jejíž konečném vítězství alespoň ve verších k zpívání ustanovených, ač vznese-li se kdy k možné výsosti naše básnictví, pochybovati nelze. Němčina má mnohem silnější přízvuk nežli čeština, a protož její prosodie nám se nehodí.“ Jungmann tu znamenitě slevuje. Byl by spokojen, kdyby aspoň ve verších k zpívání určených časomíra se pevně udržela. Pro všechny jiné verše připouští tedy již prosodii přízvuchou.*)

*) Jungmannovi arci záleželo také na tom, aby dokázal, že básnění časoměrné je u nás již staré. Proto viděl v Historii literatury české,

Rozhodněji zastal se rok na to časomíry Šafařík ve své „Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten“ (Ofen 1826). Na str. 178 v poznámce podává nástin dějin ruské prosodie a zmiňuje se též o pokuse Smotriského, jenž hleděl prosodii řeckou přenést i do jazyka církevně slovan-ského. Vostokov o tom pokuse poznamenal, že přičil se duchu jazyka, jak vidno prý i z toho, že neměl Smotriskij následovníků. K tomu přidává Šafařík: „Und doch war Smotriskij auf dem richtigen Weg, die slawische Prosodie nach dem natürlichen Zeitverhalt der Sylben, nicht nach dem ihr fremden Tone, zu begründen. . . . Wenn die russ. Grammatiker und Dichter in der Lehre vom russischen Ton und Zeitmaass nicht zu helleren Begriffen gelangt sind, als die Hrn. Dobrowský, Puchmayer und Negedlý in der vom böhmischen, so steht es schlecht um unsere slaw. Verse — und Ohren.“

O něco níže mluví o „rauher germanischer Ton-kürras“, míně tím prosodii přízvuknou, původem domněle ně-meckou. Ještě nešetrněji mluví o Dobrovském a jeho prosodii na str. 359 n., nazýváje ji „eine falsch begründete Prosodie“, opakuje opět, že je původu německého, jako Lomonosova přízvukná prosodie ruská, a že je proti duchu jazyka, nedbajíc quantity slabik. Nezapomněl ani ohřáti starou výtku Stachovu, že Dobrovský nikdy ani jednoho verše neshánil.

Tyto a ještě jiné útoky v díle Jungmannově a Šafaříkově vyburcovaly konečně Dobrovského z jeho vskutku olympického klidu. Posoudil obě díla přísně, ale spravedlivě ve vídeňských „Jahrbücher der Literatur“ 1827, sv. 37, str. 11 n. a neopomněl dotknouti se i vývodů Šafaříkových o prosodii.*) Od byl tu Šafaříka po svém způsobu různě a trefně (str. 6). Ukazuje stručně a důrazně na to, že časomíra brání přirozené výslovnosti, a ptá se právem s podivením: „Wie, der Ton soll der slavischen Sprache fremd, soll nicht ebenso natürlich sein, als es die Dehnung der Vocale ist? Sind es denn die Deutschen allein, die nach dem Tone ihre Prosodie regeln, nicht auch die Italiener, nicht alle Nationen der Welt?“ Naráží i na „Počátky“ a praví, maje na mysli Šafaříka a Jungmanna: „Die helleren Begriffe werden die Böhmen doch nicht von Pressburg oder Neusatz erst holen müssen, um eine Prosodie für ihre Sprache zu entwerfen, die etwa der indischen entspräche“ (srv. i str. 22).

str. 40 časoměrné hexametry i v přízvukných hexametrech Císiojanu Pražského Musea (viz o nich Listy fil. XX, str. 60) a časoměrný pentametr v slovech Poskoč bucha dle, at tebe hamba nenie, která jistě nejsou ani pentametrem (v. Listy fil. XX, str. 59).

*) Posudek není podepsán, ale že je Dobrovského, musilo být každému na prvý pohled patrné.

Odbytí to bylo krátké, ale rázné. Bohužel přišlo pozdě, a uveřejněno jsouc v časopise vídeňském, nevešlo zajisté v Čechách tak v známost, jak by si bylo bývalo přáti. A kdyby i bylo vešlo v známost nejširší, nebylo by mnoho prospělo: zaujatecům pro časomíru nebylo by postačilo. Tém snad by bylo vypudilo jejich poblouzení z hlavy jen velmi podrobné a důrazné vyvrácení všelikých těch nesprávností, jichž se dopustili. Dobrovský spolehl, že pravda tak samozřejmě musí zvítěziti. V tom se nemýlil. Částečně již zvítězila a zvítězí brzo úplně — jako i jiné pravdy, které Dobrovský hlásal —, ale stane se to pozdě. Škody, kterých nadělala časomíra, majíc příliš dlouho úplnou vůli, ne napraví se již nikdy, anebo napraví se jen úsilovnou prací, která mohla býti věnována věcem jiným.

Jungmann, jak známo, ač se chystal, na kritiku Dobrovského neodpověděl (v. *Zelený*, Život J. Jungmanna², str. 254 n.). Šafařík odpověděl několik let po smrti Dobrovského v článku: „Ohledy metrického veršování illyrských Slovanův“ (Krok III, 1836, str. 21 n.). V článku tom, jenž jedná o časoměrných básních chorvatských, srbských a slovinských, opět si Šafařík libuje, že čeština schopna je časomíry, ale připouští i básně přízvuché. Na str. 42 praví: „Jest nám tedy srdečně líto, že ctihodný p. recesent naší hist. Slov. liter. ve Vídeňském liter. ročníku to, co jsme tam s dobrou rozvahou a s příslušnou měrou o časoměře potahmo na illyrské nářečí ponavrhli, tak nelaskavě snížil, nazývaje beze všech průvodních důkazův snářstvím a hýblaty, což předce z podstaty věci čerpáno“. — „Abychom nečasoměrné veršování všudy a naprosto zatracovali, to nikdy ani ve snách oumysl náš nebyl; ale časoměrnému, kde se ujalo, a kde s prospěchem užíváno býti může, přirozeného práva hájiti, to jsme ovšem za slušné drželi. Jediné za pomoci časoměrného veršování . . . můžeme my Čechové a jiní Slované klassické básnky řecké i římské v domácí jazyk s takovou dokonalostí, s jakovouž sotvy který jiný národ europejský v prodleném času, dá-li bůh, přeložiti a nimi se honositi.“

Po Jungmannovi ustupuje Šafařík. Nebo není správné, že nikdy nezatracoval prosodie přízvuché. „Počátky“ a ještě jeho „Geschichte der slavischen Sprache und Literatur“ ji zatracovaly úplně. Jestliže tuto Šafařík vyhrazuje časoměrné prosodii jen jistý obor, obor překladů z jazyků staroklassických, má tu mínění jiné, než měl ještě r. 1826.

Tento výrok Šafaříkův označuje nejlépe, jaké bylo vskutku to „vítězství“ časomíry, o němž se dosud u nás báji. Výlučného oprávnění si časomíra nikdy nedobyla. Výsledek boje, zahájeného r. 1818, byl ten, že vedle prosodie přízvuché uznávají

jako stejně oprávněná časomíra, a to ještě, jak jsme poznali, neprávem.

Odpovědí Šafaříkovou z r. 1836 byl boj prosodický, vzbuzený „Počátky“, skončen aspoň formálně. I později, obšírně i méně obšírně, uvažováno o prosodii, ale celkem bez vášně, způsobem vědecktějším. O dalších těchto bádáních o prosodii české promluvíme teprve pak, až vyložíme, jaké účinky v literatuře české mělo opětné objevení se prosodie časoměrné.

HLAVA ČTVRTÁ.

Účinky „Počátků českého básnictví“. Ráz prosodie časoměrné i přízvuchné mezi r. 1818—1853.

§ 36. Boj prosodický, o němž jsme vykládali v hlavě předešlé, skončil se tím, že prosodie časoměrná, která původně měla vytlačit prosodii přízvuchnou úplně, dobyla si aspoň zdánlivě rovného s ní práva. V skutku nebylo tomu docela tak. Proto, chceme-li nabýti náležitého názoru o tom, jaký byl účinek „Počátků“ na prosodickou formu českého básnictví, musíme přihlídnouti přesněji i k literatuře básnické po r. 1818 i k těm spisům prosaickým, jež otázky prosodické se dotýkaly.

Budeme mítí v této hlavě zření k době mezi r. 1818—1853. Nebo tato doba, hledíme-li k tehdejší básnické činnosti, má ráz nepopíratelně jednotný, jenž po r. 1853 vystoupením nových básníků dosti podstatně se mění. Mezi přčetnými veršovníky té doby vyskytá se i několik básníků skutečných, kteří dodávají době té význačného rázu a kteří téměř všichni činnost svou dokonávají před r. 1853. Do té doby padá také největší rozkvět prosodie časoměrné u nás a největší úpadek Dobrovského theorie přízvuchné.

Ohlédneme se nejprve, jaký účinek měl boj prosodický na theorie básnické formy ve spisech tehdejší doby.

Jest věru podivuhodno, jak ve spisech, ve kterých bychom takové výklady nejspíše hledali, zanechal spor prosodický nepatrných stop, ba jak málo četné jsou zmínky, otázky prosodické vůbec se týkající.

Z grammatik jazyka českého, jichž za té doby vyšel hojný počet, jen málokteré jednají o přízvuku, časoměře a prosodii.

Zmíníme se nejprve o grammatikách, které vyšly již před r. 1818, ale po tomto roce znova byly vydány.

V šestém vydání grammatiky Karla Ignáce Thama (Böhmische Sprachlehre zum Gebrauche der Deutschen), oprá-

veném a vydaném V. H a n k o u (Prag 1821), jest na str. 154 odstavec „Von dem Tone“, spracovaný částečně dle Nejedlého. Jedná se v něm pouze o hlavním přízvuku slovném, stručně, ale správně; nepřesné je ovšem tvrzení na str. 155, že v češtině vždy jen první slabika je přízvučná.

Ve čtvrtém vydání grammatiky J. Nejedlého (Lehrbuch der böhmischen Sprache für Böhmen, Prag 1830) provedeny v nauce o prosodii (str. 276 nn.) některé změny; dovolují se tu jisté licence, kterých Nejedlý sám i ve svém překladu Iliady užíval s mírou a o kterých ani ve vydáních dřívějších své grammatiky se nezmiňoval. Jsou to tyto (str. 279 n.):

1. Ve verších daktylských může se pro větší rozmanitost verše slov dvouslabičných a také prvních dvou slabik slov troj- a víceslabičných užívat jako pyrrichia (◡ ◡), jestliže slova taková následují po slabice přízvučné, jež má, pokud možno, samohlásku dlouhou nebo dvojhlásku, a obsahují-li tato slova dvouslabičná nebo první dvě slabiky slov troj- a víceslabičných samohlásky krátké (nebo *l* a *r*), oddělené jen jednou, nanejvýše dvěma souhláskami; také slabika, následující po těchto slabikách, musí býti přirozeně dlouhá. Lze tedy měřit na př. ale, tebe, cosi a pod. jako ◡ ◡ (to připouštěl Nejedlý již dřív), ale také na př. uletí, veselá, kyselý, unesou jako ◡ ◡ -, otočívá jako ◡ ◡ -, u k o l í b a t i, m i l o v á v a t i jako ◡ ◡ - ◡ ◡, jestliže předcházejí slabiky přízvučné.

2. Někteří novější básníci za příčinou rozmanitosti užívají ve verších daktylských i u dvou- a trojslabičných, zvláště složených slov první slabiky jakožto nepřízvučné, když je krátká a když po ní následuje slabika o samohlásce dlouhé nebo dvojhlásce; měří tedy milý, vydá jako ◡ -, podává, dochází jako ◡ -, pastýřové jako ◡ - ◡ ◡. Je-li to správně, musí přý ještě rozhodnouti pokusy obratných básníků.

3. Někteří užívají vůbec u dvouslabičných slov první slabiky, u trojslabičných prvních dvou slabik jakožto nepřízvučných; měří tedy: nebes, divem jako ◡ -, litovat, hodoval ◡ ◡ -. Míry tyto Nejedlý zavrhuje jakožto odporné duchu jazyka českého. Miní-li Nejedlý (jak to činil již Hněvkovský ve „Zlomecích“), že se podobně vyslovuje u Domažlic, je arci na omylu (viz Listy fil. XXI, str. 162).

Patrně, že Nejedlý měřám sub 2) a 3) uvedeným nepřál, dovoluje vlastně jen míru, uvedenou sub 1), ač i o té se vyslovil, že je to licence a výjimka od pravidla, které třeba užívat s opatrností.

Celkem však pokus Puchmayerův v ukázce překladu Home- rovy Iliady silně naň působil („Fialky“ vyšly až r. 1833, ač je

velmi pravdě podobno, že úvod k nim Nejedlý znal); jeví se tu již Puchmayerovo učení o pohlcování přízvuku délkou, učení, jak jsme již poznali, naprosto nesprávné.

Poznámka proti Rosovcům otištěna i v tomto vydání.

Ostatní grammatiky, vyšlé po r. 1818, pocházejí od spisovatelů nových.

Václav Hanka ve své „Mluvnici čili soustavě českého jazyka podle Dobrovského“ (v Praze 1822) jedná na str. 40 „o přízvuku českých slov“. I jemu, jako Dobrovskému, je přízvuk „zvláštní pozdvižení a důraz“ a je vždy na první slabice. Výklad jeho velmi stručný opírá se o výklad Dobrovského a přestává na pouhém vytknutí přízvuku hlavního. K prosodii Hanka nehledí, a proto o „metrickém“ přízvuku Dobrovského nebo o „vedlejším“ přízvuku Nejedlého nečiní zmínky. V druhém a třetím vydání této grammatiky (v Praze 1831 a 1849) jest výklad o přízvuku nezměněn.

N. Vaněk a J. V. Franta ve své „Kurzgefasste Grammatik der böhmischen Sprache zum Selbstunterricht...“ (Prag 1838) jednají na str. 199 n. „Vom Zeitmass und Ton und von ihrem Verhältnisse in Versen“. Vykládají tu stručně i o časoměří i o přízvuku, jež pokládají za sesílení hlasu (str. 199). Nesprávně arci tvrdí (str. 199): „Alle Sprachen kommen hinsichtlich des Tons darin überein, dass sie in keinem Worte mehrere Sylben zugleich betonen“ (srv. i str. 200). Výrok ten bledí patrně jen k přízvuku hlavnímu; jinak byl by zcela nesprávný. V češtině přízvuk (hlavní) je vždy na první slabice; délka má místo různé (str. 200). Dobře praví spisovatelé na str. 202: „Das bis itzt vom Ton und Zeitmasse Gesagte beobachtet selbst der gemeine Böhme“; patrně slyšeli všude u Čechů přízvuk týž.

Prosodii uznávají spisovatelé dvojí: časoměrnou a přízvučnou (str. 202). Avšak přidávají: „Doch lässt sich nur der Jambus und Trochäus, nach deutscher Manier (t. j. přízvučně) gemacht, im Deklamiren gut anhören“. Verše daktylské a verše určené k zpěvu mohou prý býti zdařilé, jen jsou-li časoměrné. I jamby a trocheje byly by prý lahodnější, kdyby se skládaly časoměrně.

Pravidel prosodie přízvučné spisovatelé neuvádějí. Pro prosodii časoměrnou stanoví (patrně ze snahy po stručnosti) toto jediné pravidlo (str. 202): „Alle Sylben, die mit einem kurzen Selbstlaute enden (a také na *l* a *r*; viz str. 203), sind metrisch kurz, alle übrigen sind lang“. Aby toto nesprávné pravidlo mohli podržeti, jsou arci nuceni dělití slova v slabiky tak, aby každá slabika začínala jedním konsonantem, a musí tedy často konsonanty, k tétéž slabice náležící, od sebe trhati a při slabikách, počínajících vokálem, táhnouti k nim koncový konsonant

slova předešlého. To je ovšem zcela nepřirozené. Pravidlo jich jest zkrátka špatné; ale netřeba, tuším, déle jeho rozbořem se obíratí.

Podobně o přízvuku vykládá Tomáš Burian v „Ausführliches, theoretisch-practisches Lehrbuch der böhmischen Sprache für Deutsche . . .“ (Prag und Königgrätz 1839), str. 16 nn. I on mluví pouze o jediné přízvuku v každém slově, jenž je sesílení a pozdvižení hlasu, je vždy na první slabice a nemusí se stýkati s délkou. Výklad jeho přejat je z části doslovně z grammatiky Vaňkovy a Frantovy, jest však obsáhlejší. Co není v grammatice Vaňkové a Frantové, opírá se o Dobrovského. O prosodiích, ani o přízvučné ani o časoměrné, Burian nečiní zmínky. Ve vydání druhém (z r. 1843) není v těchto výkladech změn. Ani ve vydání třetím (z r. 1850), str. 6. není v něm změn podstatných. Jest pouze krácen (hlavně výklady, přejaté z grammatiky Vaňkovy a Frantovy, jsou v něm vynechány). Správně zaměňuje Burian ve slovech: „sie (t. první slabika slova) wird allemal mit einem besonderen Nachdrucke, mit einer stärkeren Erhebung der Stimme ausgesprochen“ slova „mit einer stärkeren Erhebung der Stimme“ slovy „mit einem stärkeren Stosse der Stimme“, a přidává na str. 7 k výkladu o přízvuku slovném zmínku (ale jen pouhou zmínku) o přízvuku větném (Redeton), ale vlastně jen o onom sesíleném přízvuku větném, jenž nazývá se nyní správněji řečnickým. Z výkladu jeho (nad míru kusého a neúplného) je to patrné.

Josef Proschek v „Kurzgefasste praktische böhmische Grammatik für Deutsche“ (Eger 1840) jedná na str. 6 n. také o přízvuku; pokládá jej za zvýšení hlasu (Erhebung der Stimme) a dělí jej ve slovný (Wortton) a větný (Redeton, t. j. „Erhebung eines Wortes in der Rede“). Na str. 198 nn. vykládá o prosodii, a to pouze o prosodii přízvučné. Z toho nesmíme však souditi, že snad pomíjí prosodii časoměrnou úmyslně. Jeho výklady o přízvuku a prosodii přejaty jsou z velké části doslovně z grammatiky J. Nejedlého (v. Listy fil. XX, str. 200 n.) a jsou tedy zcela nesamostatné. Výklad o přízvukování „Otčenáše“ (str. 6) přejat opět z grammatiky Dobrovského (v. Listy fil. XX, str. 202 n.), jsa pouze rozmožnen výkladem o přízvukování „Zdrávas Maria“, zněním „Věřím v Boha“ a „Desatera přikázání“, při nichž však přízvuk ani není označován (str. 8 nn.).

Také Josef L. Ziegler ve své „Mluvnici české . . .“ (v Chrudimi 1842) na str. 12 (v 2 vyd. v Hradci Králové 1850 na str. 14) má stručný výklad o přízvuku, jenž jest mu silnějším hlasu pozdvižením a spočívá vždy a pouze na první slabice. I jeho výklad opírá se o Dobrovského a neobsahuje nic nového;

o prosodii Ziegler nejedná. Téhož spisovatele „Deutsch-böhmische Sprachlehre . . .“ (Čáslau 1845) jest jen vzděláním jeho grammatiky české. Výklad o přízvuku (str. 13) je tu tedy týž. Ziegler tam jen poněkud jinak přízvuk vymezuje řka, že Čech první slabiku každého slova vyslovuje „mit vorzüglicher Erhebung und mit besonderem Nachdrucke“.

Téhož roku vyšla „Krátká mluvnice česká pro Čechy“, sepsaná J. B. Malým (v Praze 1845). Soustavného výkladu o přízvuku a prosodii přízvučné v ní není, za to na str. 91 n. zvláštní přídavek věnován jest výkladu „o časomíře“.

Pravidla prosodie časoměrné, která Malý podává, shodují se celkem s pravidly „Počátků“, ale jsou kusá a nepřesná. Zajímavé jest nové opět pravidlo o obojetnosti slabik, kterou prý působí *l*, *r* (a také *ř*, jak vidíme z příkladů), *j* (na př. *tobě* $\underline{\text{u}}$ —, ale i *objem* $\underline{\text{u}}$ —) a *v* (str. 91). Šafařík v „Počátcích“ a Jungmann v „Slovesnosti“ mají pravidlo poněkud odchýlné (v. Listy fil. XXI, str. 23 a 172). Jak nesprávné měl Malý ponětí o českém přízvuku, poznáváme z jediné stručné zmínky o něm na str. 92: „Přízvuk, který v jazyku českém obyčejně (!) na první slabiku slova padá, nedlouží ji, ačkoli někteří novější té body si dovolují“. Kdo pak kdy dloužil přízvučné slabiky? Myslíl opravdu Malý, že ve verších časoměrných tam, kde básník z licence kladl slabiku krátkou místo dlouhé, chtěl, aby se vyslovovala dlouze? Či ani on nerozuměl terminu „slabika prosodicky dlouhá“?

V grammatice Vincence Pavla Zíaka „Böhmische Sprachlehre für Deutsche“ (Zweite, verbesserte und vermehrte Auflage, Brünn 1846) jest výklad o přízvuku na str. 7 velmi stručný, podáváje jen v nejhrubších rysech základní pravidla Dobrovského; zmínka o přízvuku větném (Redeton) zakládá se na grammatice Nejedlého. O poměru délky k přízvuku praví Zíak nesprávně: „Die Dehnung ist fühlbarer, doch darf man den Ton auch nicht vernachlässigen, wie es im östlichen Mähren oft geschieht“. Patrně naráží tu Zíak na polské přízvukování některých nářečí východomoravských.

Prvního vydání této grammatiky (prý z r. 1842) a vydání třetího (prý z r. 1849) nemám; ale vydání ta obsahují asi sotva co podstatně nového.

J. N. Konečný v „Theoreticko-praktickém navedení k rychlému a důkladnému naučení-se jazyku českoslovanskému . . .“ (2 vyd. ve Vídni 1846; též s titulem německým), vyčítaje v předmluvě všeliké skutečné i domnělé přednosti češtiny, uvádí na str. II. jako první přednost její, že se těší klassicko-metrickému rytmu a že může skládati všecka metra řeckých a římských klassiků s největším štěstím a podivuhodnou věrností dle pravidel starověkých. Přednost tuto slovanštině přičkl Kollár (Über die

literarische Wechelseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und Mundarten der slawischen Nation — německý to překlad pojednání z „Hronky“ — Pesth 1837, str. 78), a jeho výroku, jak vidíme ze str. I. předmluvy, Konečný následuje.

Přednost ta arci je jen domnělá. Tu přednost a to štěstí měly i jazyky jiné, jen že brzo poznaly, že není předností a štěstím, veršuje-li se s naprostým nedbáním přízvuku. Je to naše stará a velmi značná chyba, že vidíme přednosti na sobě i tam, kde žádných není. Jen z té veliké lásky k jazyku a všemu českému, která nás činila a činí dosud slepými pro pozorování vlastních vad a často i nemístně chlubitivými, lze vyložit, proč se u nás mnohá bludná mínění zarputile drží a proč se u nás leccos pokládá za přednost, co jí není, a za zlato, co není ani pozlátkem. Tak bylo a jest dosud i s tou dosud velebenou předností češtiny, že může básnit i také časoměrně. Ano může, jako jazyky jiné; ale zapomíná se, že se tím řeč znešvaruje a hyzdí.

Na str. 15 vykládá Konečný „von dem Redetone“. Přízvuk pokládá za důraz, jenž je vždy na první slabice. Také on soudí, že ve slově je přízvučná jen slabika jediná. Jinak jeho pravidla o přízvuku shodují se s pravidly Dobrovského a grammatiků jiných. Pravidel prosodie přízvučné ani časoměrné Konečný nepodává.

Čtvrté vydání této grammatiky (ve Vídni 1852) neobsahuje ve věcech, o nichž jednáme, změn. Vydání prvního (z r. 1842) a třetího (z r. 1849) nemám.

Martin Hattala v „Grammatica linguae slovenicae, colatae cum proxime cognata Bohemica“ (Schemnicii 1850) má na str. 27 n. i odstavec „Quantitas et tonus syllabarum“. Rozeznává — odchylně od grammatiků předešlých — trojí přízvuk: slabičný, slovní a větný (str. 29: Syllaba, vox aut sententia majori vi prae aliis elata tono seu accentu gaudere dicitur, qui proinde triplex est: *syllabarum, vocum et sententiarum*).

Hattalův přízvuk slabičný jest tíž, jež grammatikové dřívější i nyní nazývají slovným, a spočívá vždy na prvé slabice slova. Hattalův přízvuk slovní jest tíž, jež Nejedlý i jiní nazývali po německu „Redeton“ a jež my nyní zpravidla nazýváme větným, t. j. důraz, kterým podle smyslu to neb ono slovo ve větě se pronáší silněji.

Přízvuk větný, o němž tuto Hattala mluví, jest prý „recta elevatio et demissio vocis in pronunciatione majorum periodorum, qua mutua relatio logica connexarum sententiarum ob auditum sistitur. Solet autem tono hoc sententia *primaria* a *secundaria* distinguí“ (str. 31). Jest to tedy přízvuk, vlastně dle definice

Hattalovy povýšení nebo ponížení hlasu, kterým prý se někdy v periodě věta hlavní od ostatních vět odlišuje. Uznávání takového „přízvuku“ není správné. V souvětí nemusí se vždy — jak ostatně i Hattala připouští — jedna věta nad druhou vynášeti zvláštním přízvukem. Děje se tak jen někdy, když na některou větu chceme klásti zvláštní důraz. Tento zvláštní důraz, na větu kladený, musíme však pokládati ne za přízvuk, abychom tak řekli grammatický, nýbrž za řečnický. Mimo to není mi jasno, má-li tu Hattala na mysli modulaci hlasu při pronášení různých vět, jak bychom mohli souditi ze slov *elevatio et demissio vocis*, či větší nebo menší důraz, jímž se někdy jednotlivé věty pronášejí. Toto druhé je pravděpodobnější, ježto přízvuk vůbec, k němuž počítá i svůj přízvuk „větný“, pokládá za důraz (str. 29: „*Syllaba, vox aut sententia majori prae aliis vi elata*“).

Mimo tento trojí přízvuk rozeznává Hattala i přízvuk řečnický, kterým se slova nebo věty dle úmyslu mluvícího zvlášť důrazně pronášejí (*tonus dictionis seu accentus rhetoricus a prioribus in eo differt, quod non nitatur fixis regulis grammaticis, verum a relativo momento, quod sententia aut vox quaeipiam pro intentione loquentis obtinet, pendeat*). Uznávání takového přízvuku řečnického jest zcela správné; jest to však zpravidla vlastně jen zesílený přízvuk větný, někdy tak mocný, že překonává a také mění i přízvuk slovný. O něm, jakož i o přízvuku slovném a větném, bude šíře promluveno v druhé části této práce.

Stručnouneký výklad Josefa Bačkory v „Návodné propravě ke mluvnici“ (v Praze 1850), str. 10 neobsahuje nic nového, ale jest správný. Přízvuk jest Bačkorovi, jako mnohým grammatikům před ním, „povýšením a důrazem hlasu“. Správný jest také stručný výklad o přízvuku Dr. Frant. Čupra v „Praktischer Lehrgang zum schnellen und leichten Erlernen der böhmischen Sprache“ (Praž 1852) v úvodě (Leseregeln) a v „Böhmisches Elementarwerk. Erster Theil. Böhmische Sprachlehre für Anfänger“ (zweite vermehrte Auflage, Prag 1852), str. XVI. Vydaní prvního z r. 1851 nemám. Tvrdí-li v těchto spisech Čupr, že cizí slova čtou a píší se v češtině jako v řeči, z níž pocházejí, má na mysli patrně slova nezdомácnělá, jak z příkladů, uvedených v druhém z jmenovaných spisů je patrné, a snad hledí tu jen k jich výslovnosti, nikoli k jich přízvuku v češtině.

Známá Česká mluvnice nově vzdělaná od Jana Slav. Tomička (v Praze 1850) nemá v prvním svém vydání o přízvuku a prosodii ničeho. Druhého vydání neznám a nemohu ani pomocí Douchova Knihopisného slovníku říci, kdy vyšlo. Vydaní třetí (v Praze 1853) jedná na str. 9 „o přízvuku slov“ stručně, ale správně. Arci i tu, jako ve všech grammatikách této doby, pokud nebylo to výslovně vytknuto, přestává se na

výkladu o přízvuku hlavním a slovném. Výklad tento téměř nezměněný opakuje se i v následujících četných vydáních této grammatiky (v. 4. z r. 1854, v. 5. z r. 1858, v. 6. z r. 1860, v. 7. z r. 1863 a v. 8. z r. 1867). Tžý výklad čteme i v jeho „Lehrbuch der böhmischen Sprache für Deutsche“ (Prag 1851), str. 14 n. Rozdíl je pouze v tom, že vedle přízvuku (Ton, Akzent) rozeznává se i důraz (Nachdruck). Práví tu Tomíček na str. 14: „Der Nachdruck (důraz) unterscheidet sich von dem Tone dadurch, dass er mehr den Begriff, hiemit das ganze Wort, hervorhebt: war er im Garten? byl v zahradě?“ Patrně míní Tomíček „přízvukem“ přízvuk slovný, „důrazem“ sesílený přízvuk větný, řečnický. V následujících vydáních této knihy (v 2. z r. 1855, 3. z r. 1859, 4. z r. 1865) není v tomto výkladu změn.

V ostatních mluvnících českých nebo slovenských, vyšlých mezi r. 1818—1853, není o přízvuku a prosodii ani zmínky. Tak v mluvnici Kašpara Dianišky (ve Vídni 1850)*), v F. M. Klácela Počátcích vědeckých mluvnictví českého (v Brně 1843), v mluvnici Karla Kysely (v Praze 1830), Antonína Lišky (v Jindř. Hradci 1821 a v Králové Hradci 1849), v J. Malého Praktische čechische Sprachlehre für Deutsche (Prag 1851), v Stručné mluvnici české pro školní mládež (3. vyd. v Praze 1853; 4. r. 1856; vydání prvního z r. 1849, druhého a pátého z r. 1860 nemám), v mluvnici J. Polehradského (F. J. Řezáče; v Praze 1849), ve Sbírce mluvnických a pravopisných pravidel jazyka českého (v Jindř. Hradci 1841), v J. N. Sýkory Poukázání k základnému naučení českého i také německého čtení (v Praze 1833, 2. vyd. 1840), v Kurzgefasstes Lehrbuch der böhm. Sprache... (v Praze 1844; 2. vyd. z r. 1851 nemám; 3. je z r. 1857), v Anleitung zur schnellen und gründlichen Erlernung der Anfangsgründe der böhm. Sprache... (Prag und Königgrätz 1839), v Tomíčkově Praktickém úvodu k rychlému a snadnému naučení se české řeči (v Praze 1852), v Krátké mluvnici pro Čechy V. V. Tomka (v Praze 1848; 5. vyd. r. 1853, 6. vyd. r. 1855, 7. r. 1860, 8. r. 1864, 9. r. 1872; ostatních nemám) a v jeho Kurzgefasste böhm. Sprachlehre für Böhmen (v Pr. 1848, 2. vyd. r. 1849, 3. r. 1855, 4. r. 1861), v mluvnici Fr. Trnky (v Brně 1830), v Josefa V. Vlasáka Krátké mluvnici a dobropisemnosti české (v Praze 1850; 5. vydání z r. 1856, 6. z r. 1858, 7. z r. 1860, 8. z r. 1863, 9. z r. 1866; ostatních nemám), v jeho České i německé mluvnici v příkladech... (2. vyd. v Praze 1850, 3. z r. 1852, 4. z r. 1853, 5. z r. 1855, 6. z r. 1857, 7. z r. 1860, 8. z r. 1863, 10. z r. 1871; prvního vydání

*) Plné tituly, nejsou-li uvedeny, snadno se najdou v Douchově Knihopisném slovníku.

z r. 1848 a ostatních nemám), v Karla Vojtíška *Der kleine Čech* (Wien 1848; vydání z r. 1850, 1856 a 1864 nemám). V rozličných knihách o pravopisu českém (Jeremiasově, Kampe-likově, Tomičkově a j.) arci také nic není.

Následující grammatiky české nebo slovenské nejsou mi přístupny: Leopolda Bočka (v Skalici 1851), Ant. Cebuského (ve Vídni 1850), *Mluvnice stručná* . . . sestavená v poradách od učitelstva okresu Mělnického (v Praze 1849; 2. ?; 3. 1853; 4. 1856; 5. 1860), *Mluvnice krátká slovenská* (v Prešpurku 1852), grammatika Jana Přibíka (v Praze 1847), O. Radlinského (v Štávnici; 2. vyd. ve Vídni 1850), *Regeln der slav. Sprache in Böhmen* . . . (Wien 1832), grammatika K. Straškeviče (v Praze 1852), Lud. Štúra (v Prešpurku 1846), Jindř. Terebelského (ve Vídni 1842; 2. vyd. 1853) a V. P. Ziaka *Abgekürzte böhmische Sprachlehre* (Brünn 1850). Úplné tituly snadno lze nalézt v Douchově *Knihopisném slovníku*. Zda-li prvé vydání mluvnice J. Spinara, kterou Doucha rovněž uvádí, vyšlo před r. 1853, nevím. Sám jsem této mluvnice v ruce neměl. Rovněž neznám Seidlovy *Kurzgefasste böhm. Grammatik* (z r. 1850) a *Soustavy jazyka českého z hlediště pravopisného* (z r. 1836), o nichž jsem četl zmínky (arci nevím, zdali správné). Těchto dvou knih Doucha neuvádí.

Přehlédneme-li stručně to, co tu bylo pověděno, shledáváme, že spor prosodický, tak urputně vedený, na grammatiky české téměř ani nepůsobil. Nejedlý, jak činil již dříve, podává v grammatice své jenom pravidla prosodie přízvukné, a to následkem sporu ne v dobrou stránku změněná; Proschek opisuje v prosodii Nejedlého. O obojí prosodii jednáji stručně jen Vaněk a Franta, kloníce se patrně více k časomíře, o jediné prosodii časoměrné jedná pouze Malý. Ostatní grammatikové, které znám, prosodie vůbec nedbají.

Nápadné je, že tak mnoho grammatik té doby přízvuku, zjevu v každém jazyku tak důležitého, naprosto si nevšímá, a to nejen grammatiky psané pro Čechy, nýbrž i psané pro Němce. Nechci však z toho usuzovati, že skladatelé jich výkladu o přízvuku úmyslně se vyhýbali, nevědouce, kdo má o něm pravdu, zda Dobrovský či Šafařík, Palacký a Jungmann. Hledíme-li k tomu, že i před r. 1818, kdy vlastně sporu o prosodii nebylo, mnohé grammatiky také o přízvuku nepojednávaly (v. Listy fil. XX, str. 203), musíme v tom shledávati asi pouhé opominutí, vysvětlitelné arci jen tím, že se tehdy přízvuku nepřičítala náležitá váha, jakou v každé řeči má.

Samostatně v letech 1818—1853 o přízvuku nebádal, pokud vím, nikdo; jediný Hattala zavádí nové rozčleňování přízvuku, ne ve všem správné. O podstatě přízvuku všude téměř mluví

se neurčitě; brzo se vymezuje přízvuk jako povýšení hlasu, brzo jako důraz. Grammatikové následují i jinak ve výkladech svých stále Dobrovského, částečně i Nejedlého. Proti výkladům Dobrovského není ve výkladech jich žádného pokroku. Ba spíše viděti jest úpadek. O přízvuku vedlejší, jež tušil již Dobrovský a jež přesněji snažil se stanoviti Nejedlý, nečiní se v té době zmínky; ba tvrzením, že každé slovo může míti přízvuk jen jediný, přízvuk ten se takřka upírá. Ale pravidel Dobrovského o přízvuku hlavním drží se všichni až na jediného Malého. To je velmi zajímavé. Šafařík, Palacký, Jungmann a Raymann ve sporu prosodickém tvrdili, že přízvuk český nespočívá vždy na prvé slabice slova, že je pohnutelný. Jejich mínění mimo Malého (ač i ten vyjadřuje se příliš stručně, abychom mohli souditi, že mínění to úplně schvaloval) všichni mlčky zavrhnou, patrně proto, že pokládali je za nesprávné a přízvuk český slyšeli tak dobře, jako Dobrovský. Nebo nelze se přece domýšleti, že všichni tu Dobrovského opisují bez rozmyslu a rozvahy. A právě na nesprávném ponětí o českém přízvuku zakládají se z velké části všechny dedukce „Počátků“. Kdo toho jejich stanoviska o přízvuku nepřijímá, strhuje jeden z obou základních sloupů, na nichž učení „Počátků“ o časoměře spočívá. Jestliže Vaněk a Franta přes to kloní se rozhodně k prosodii časoměrné, činí tak asi proto, že uneseni byli tehdejšími proudem; prosodie časoměrná pokládala se tehdy za možnou, ne snad z nějakého přesvědčení, nabytého důvody „Počátků“, nýbrž proto, že její správnost uznávali a zastávali mužové, požívající tehdy veliké vážnosti. To, jak známo, u většiny lidí váží vždy více než sebe pádnější důvody. Jaké bylo tedy vskutku to vítězství „Počátků“?

§ 37. O teoriích prosodie, jak viděti, dočítáme se v grammatikách této doby velmi zřídka. Ale theorie ty byly tehdy vůbec zanedbávány. Soustavných výkladů o nich obou aneb aspoň o některé z nich máme — nehledíme-li ke grammatikám — jen několik.

R. 1824 vydal známý slovenský básník Jan Hollý v Trnavě sbírku básní, vl. překladů některých básní staroklassických (Rozličné básně, hrdinské, elegiacké a lyrické z Virgilia, Theokrita, Homéra, Ovidia, Tyrtéa a Horáca) „s představenú prozodii“. Kniha ta není mi přístupna. Ale pochybuji, že tato prosodie Hollého z r. 1824 je podstatně rozdílná od jeho prosodie, uveřejněné r. 1842. Soudím tak ze zmínek o ní, uveřejněných A. Markem v posudku těchto básní v Kroku II (1831), str. 314 nn. Co Marek z prosodie té uvádí, shoduje se (až na některé slovné obraty) zcela s prosodií Hollého z r. 1842.

V Básních Jana Hollého, zvazek IV (v Budíně 1842), str. 3 n. (svazek ten jest právě otiskem „Rozličných básní“

Hollého z r. 1824) jest vytištěna „Prozodia o dlho- a krátko-zvučnosti slovek (syllabarum)“. Hollý shoduje se celkem s pravidly Šafaříkovými a Jungmannovými. Vykládá nejprve o délce přirozené a polohové. Zvláštního vytknutí zasluhují tato pravidla:

1. Mezi souhlásky počítati se může i *h*, a proto činívá posici (na př. jahňá - *o*, pohňi - *o*).

2. Souhlásek, které by byly vskutku i ve výslovnosti zdvojené, v slovenštině není; i *ch* jest hláska ve výslovnosti jednoduchá. Samohláska před zdvojeným konsonantem (na př. panna, poddaní, višší) je krátká.

3. Plynné *l* a *r*, mají-li před sebou jednu souhlásku (patrně jakoukoli), patřící k téže slabice, působí obojetnost předchozího vokálu; tedy na př. zaplatit - *o o* nebo *o o o*, nádra - *o* nebo *o o*. Jestliže však náleží předchozí souhláska k následující slabice (na př. počíná-li s *l* nebo *r* slovo po předložkách *ob*, *od*, *pres*, *bez* a j.), tu předchozí vokál raději se má pokládati za dlouhý.

4. Slabikotvorné *l* a *r* je krátké.

5. Vychází-li slovo na slabiku krátkou, zavřenou jedním konsonantem, a za ním následuje slovo, počínající se s *h* a vokálem, jest poslední slabika prvního slova obojetná; tedy na př. plétol hůzvu - - - *o* nebo odložil husle - *o o o o*.

6. Poslední slabika přirozeně krátká, na samohlásku zakončená, začíná-li následující slovo dvěma konsonanty, jest krátká; na př. vihnali stádo - *o o o*. Ale slova jednoslabičná krátká mohou na kterémkoli místě ve verši, trojslabičná o všech třech slabikách krátkých mohou poslední slabiku před caesurou míti dlouhou, následují-li za ní dva nebo více konsonantů; na př.; po skalněj daleko || spínať sa chrastí nežuzrem.

7. V cizích slovech lze krátké slabiky prodlužovati bez posice dle potřeby; na př. Hamadriadi netěší.

8. Slova trojslabičná o všech slabikách krátkých (na př. sloboda) nebo tři jednoslabičná slova krátká mohou se v hexamtru klásti do první nebo páté stopy; čtyř- a pětislabičná slova o všech krátkých mohou se klásti do páté stopy a prodloužití tedy svou třetí slabiku od konce; na př.

Spál'il'i stěhna keď už tučné, a okusili drobce

Než jak svú jedeňím a piťím upokojili žádost.

Ale svobody té má se užívati zřídka.

9. Elise jest nepřipustná.

Pak následují na str. 6. nn. „Pravidla z visloveňá“, sestrojená dle vzoru podobných pravidel starších; jedná se v nich

o dlouhých a krátkých samohláskách v poslední a předposlední slabice atd., tedy o věcech, které ani do prosodie nenáleží.

Na str. 25 následuje výklad o verších. Ve výkladu o hexametu klade se důraz na zachovávání caesur; na str. 29 tvrdí se, že hexametr je nepříjemný, končí-li se jednoslabičným, čtyř- nebo pětislabičným slovem. Dále se vykládá o jiných verších daktylských (adoniu, verši alkmanském, pentametu a j.). Nepříjemný je prý pentametr, končící se slovem trojslabičným neb jednoslabičným (str. 34). Pak vykládá Hollý o verších jambických, trochejských, o verši sapphickém atd., a konečně o strofách.

Šafařík v „Počátcích“ zřejmě vyznal, že pravidla prosodie časoměrné, která uvádí, nejsou úplná, nýbrž mají vyhověti jen okamžité potřebě. Ale z Čechů nikdo se o náležité propracování prosodických pravidel nestaral. I Jungmann přejal pravidla Šafaříkova do prvního vydání své „Slovesnosti“ beze změny. Jaké to mělo neblahé následky, uvidíme níže. Hollý chtěl patrně podati pravidla úplná, která by vyhovovala ve všech příčinách. Učinil to také beze všeho odůvodnění. Pravidla jeho jsou — větším dílem zcela po právu — volnější než pravidla prosodie řecké a latinské (tak zvláště v příčině obojetnosti — viz výše 3. a 5. — a mezislovní posice — viz výše 6.). Někde zabíhá tato volnost i u něho až do krajnosti (při připouštění slabik krátkých místo dlouhých). Zcela nesprávné jest (viz výše 1. a 5.), pokládal-li Hollý *h* brzo za souhlásku, brzo za jakýsi přídech, rovný latinskému *h* a řeckému přídechu ostrému.

Celkem jsou pravidla jeho rozumná, a tím, že jsou přesná, byla spůsobila k tomu, aby ve veršování časoměrné přivedla žádoucí formální jednotu. Ale jak shledáme, celkem se jich málo dbalo, a ježto pravidla Šafaříkova nestačovala, veršovali časoměrníci, jak právě komu se zlíbilo.

Po Hollém o prosodii jednal obšírněji teprv Jungmann v druhém vydání své „Slovesnosti“ (v Praze 1845)*). Dotýčné výklady jsou proti vydání prvnímu značně změněny a rozšířeny. Ve výkladu o časoměře (str. 11 nn.) stojí tu Jungmann na téměř stanovisku, na jakém stál r. 1820 v prvním vydání „Slovesnosti“ a r. 1821 v článku „Výměsky z prosodiky a metriky české“ (viz Listy fil. XXI, str. 179 n.), a vlastně i na témž, na jaké se postavil svým „Nepředsudným míněním“ r. 1804. Po celých 40 let nezměnil Jungmann svého mínění o rytmu a metru, které byl čerpal z Clodiusa, ač účastnil se v soukromí i veřejně sporu o prosodii a ač snadno mohl se přesvědčiti z děl jiných, že má mínění nesprávné! Že za celých 40 let nikdo mu tyto nesprávnosti

*) Výtisk toho vydání v univ. knihovně pražské je vytržením listů porušen. Užívám tedy vydání třetího z r. 1846, které je patrně nezměněným otiskem vydání druhého.

nevytknul, ba že já jsem první, jemuž připadla nemilá úloha ukázati na tuto nevědeckou ustrnulost Jungmannovu v otázkách prosodických, je, tuším, dostatečným svědectvím, jak málo se dosud u nás pěstuje disciplína tak důležitá pro poesii, jako je rhytmika a metrika, a jak z pohodlí rádi papouškujeme po jiných, třeba pronášeli makavé nesprávnosti, jen když dobyli si u nás glorioly nevývratné auktority.

Kdo si výklad o časomíře v druhém a třetím vydání Jungmannovy Slovesnosti srovná s uvedeným výkladem jeho v „Kroku“ z r. 1821, zajisté mi přisvědčí. Zase tu Jungmann mluví o „vazbě poloprávého přízvuku“ (str. 12), ale aby řekl, v čem vlastně pravidla Dobrovského o přízvuku jsou nesprávná, ani ho nepadá. Přízvučnou prosodii ani tu Jungmann nezavrhuje. „Všecko zůstaň jak jest“ — praví na str. 12 — „strofy, rýmy, alliterace, a co těch ozdob více, jen jednoho žádáme, abyste přirozené délky hlásek, abyste sběhu mnoha spoluzvuků, abyste ne libovolného jakého pravidla (patrná narážka na Dobrovského!), abyste sluchu, citu, rozumu svého šetřili. Skládejte první strofu třeba jakkoli, dobrý hudebník na ni svou notu napíše, ale při druhé strofě chraňte se klásti trochej, kde v první jamb stojí.“ Pěkné pravidlo! Strofy skládati se mohou jakkoli, ale má se dbáti při tom sluchu, citu a rozumu. To je vlastně negace všeho pravidla a uzákoněná libovolnost, kterou právě Jungmann nesprávně Dobrovskému vyčítá, ač se jí dopouští sám; tvrdí-li Jungmann, že při skládání veršů třeba šetřiti sluchu, citu a rozumu, ale nenaznačuje-li ani slovem, čeho ten sluch, cit a rozum žádá, dává tím vlastně každému dovolení, aby si veršoval, jak chce; nebo cit a rozum, a také sluch není u každého vyvinut tak, aby ho nechránil před nesprávnostmi. Káže tu tedy Jungmann v prosodii a metrice naprostou anarchii.

Dle Jungmanna lze skládati básně, jejichž verše nemají taktů, nýbrž jen jistý počet dob (v. Listy fil. XXI, str. 185 n.). Několik takových veršů dává strofu, a k básni postačí, když se tyto verše, v strofu svázané, opakují. Proto arci mohl shledávati Jungmann rhytmus i tam, kde ho naprosto není. Na str. 12 praví toto: „Spisovatel toho napsal strofu tak svobodně, jak ji mysl podala, chtěje zkusiti, jaký pořádek dlouhých a krátkých syllab se vyjeví, a hle co mu padlo (v. Sebr. spisy 1841 str. 8.)

Ne Lidomíra mírodějná ruka,
tebe zhoubné lidobijce rámě
stavilo, hrade nehostinský,
mořící neduhem krutým

o o o - o - o - - - o o
o - - - o - - - o - o
o o o o o o - - -
o - - o o o - o -

Jest tu patrná převaha krátkých a nestejně míchání s dlouhými; jsou to prvky ke všem metrům, celé žádné; nejpodobnější k Pindarovým snad podobně povstalým rozměrům.“

V té strofě jest jakýsi rhythmus (daktylsko-trochejský), čte-li se přízvukně; tak však ji Jungmann nechtěl čísti, nýbrž časoměrně. Ale schéma, které podává, neposkytuje prázdného rhythmů, ježto žádná řádka nemá taktu. Myslí-li Jungmann, že veršoval tak Pindaros, projevuje jen, že staré metriky nestudoval. Po pracích Boeckhových o metrech Pindarových se mohlo jen u nás r. 1845 psáti ještě tak, jak se mohlo bez výtky psáti jinde jen do konce XVIII. století.

Rhythmus té strofy dle Jungmanna spočívá patrně v tom, že každá řádka má určitý počet dob; první a druhá 15, třetí a čtvrtá 12. Ale v stejné délce těch řad (i když připustíme, že každá dlouhá má vskutku dvě, krátká jednu dobu) rhythmus pravý spočívati nemůže, poněvadž podstata každého rhythmů — jak již Řekové věděli — spočívá v rozdělení jisté řady v pravidelné, snadno znatelné oddíly. Že první a druhá, třetí a čtvrtá řádka básně Jungmannovy mají stejný počet dob, to nikdo nepozná, leda kdo si ty doby na prstech sečte. V strofě druhé a následujících má se dle Jungmanna posloupnost slabik krátkých a dlouhých zachovávatí přesně, a to patrně proto, aby melodie, určená od hudebního skladatele pro strofu první, hodila se i na strofy následující. To Jungmann v Slovesnosti³, str. 12 jen napověděl, ale má to jistě na mysli. Viděli jsme, kterak již v „Počátcích“ (srv. Listy fil. XXI, str. 24) se tvrdilo, že k zpěvu hodí se jen básně časoměrné; neboť ve verších přízvukných, v nichž délky slabik se nedbá, často v druhé strofě stojí slabika dlouhá, kde v první stála krátká (na př. když v strofě na jednom místě je přízvukný trochej dala, v druhé strofě na téměř místě mívá). „Počátky“ drží se všude principu Blahoslavova a jeho následovníků (v. Listy fil. XX, str. 69 n.), aby v zpěvu na dlouhou notu padala slabika dlouhá, na krátkou krátká. Tomu arci básně přízvukné nevyhovovaly, a musely by, kdyby se tomu požadavku vždy mělo vyhověti, býti vesměs prokomponovány *).

Tyto požadavky „Počátků“ pokládány byly tehdy od mnohých za správné, jak o něco níže bude vyloženo, a schvaloval je arci také Jungmann. Co v Slovesnosti pouze naznačil, to o dvě leta dříve vyslovil obšírněji a důrazněji v úvaze o „Ná-

*) To zřejmě tvrdí Jungmann v Slovesnosti³ na str. 15: „Mají-li verše z této třídy (t. j. verše, ve kterých se slabiky pouze počítají, k nimž Jungmann řadí i verše přízvukné) zpívány býti, dlužno melodii podle syllabní délky a krátkosti každého verše měniti, leda žeby náhodně k němu se hodila. Nejlepší tu melodie volná, as jakou k písni na Vyšehrad učinil Kníže.“

pěvech k písňm Fr. Jar. Kamenického s průvodem fortepiana. Slovanům (obětoval) Vašák“ (ČČM. 1843, str. 450 nn.). Vašák tohoto požadavku nedbal, a proto ho Jungmann trpce kárá. Jeho hudba prý k textu se nehodí. „Ptáme-li se toho na příčinu, odpověď nám sama v oči bije, že jest to — nedokonalost prosodie! — O prosodii České již tolik psáno, namítáno, odmítáno, že co více k tomu přidati, v pravdě nevíme, aniž tomu, kdo posud o ní v pochybnostech zůstává, co raditi umíme. Bylo to neštěstí, že největší náš a nejprvnější nového času grammatik (t. Dobrovský) buď krasocitněji článek ten jazyka našeho nepojal, nebo, nemaje k tomu v sobě dosti vloh a chuti (!), raději mlčením celé té věci nepominul“ (str. 450). „Ale nás Čechy domnělý přízvuk ku první syllabě, a Poláky podobně nucený akcent k předposlední, k těm gallejím předsudku tuším dlouho ještě kovati a vázati bude, jestli šťastný nějaký a plodný genius básnický nás z té vazby nevyprostí“ (str. 451). *) Při básních, pouze ke čtení určených, nesejde na tom, jakým rozměrem a veršem jsou psány, ale mají-li býti verše zpívány, tu prý nutno zachovávatí přirozenou délku a krátkost syllab nebo-li hlásek, nemá-li zpěv protiviti se přirozenému toku řeči a dobré deklamaci, které šetřiti i v zpěvu dlužno (str. 451). Čechové prý dosud drží se při veršování vzorů německých, činí češtině násilí a sluch bolestně urážejí. Na to vytýká Vašákovi, že v melodiích svých nedbal všude toho, aby dlouhá slabika padala na notu dlouhou a naopak.

Co v „Slovesnosti“ dále na str. 12 n. Jungmann vykládá, obsahuje vůbec mnoho nesprávností; nesprávné je na př., že „hodí se jazyk náš k anapéstickým tak nedosti přiměřeně nazvaným dvoučtvrtečního taktu veršům“ . . . (str. 13), jakýchž, ačkoli ne velepřesných, užívá lid náš při škočnách a koledách: Hody hody, doprovody, | dejte mi | vejce atd. V čem to viděl Jungmann anapaesty!**) Ostatně toto tvrzení o zvláštní spůsobilosti češtiny k anapaestům jest již v uvedeném posudku v ČČM. 1843, str. 451. Uvidíme brzo, jaké ty anapaesty české, časoměrníky skládané, byly!

Pak následuje rozdělení veršů v jednotlivé ty zcela nesprávné kategorie, ve které rozdělil je Jungmann již v Kroku r. 1821 (v. Listy fil. XXI, str. 185); na str. 75 podává pak opět stručná

*) Dokud Dobrovský byl živ, Jungmann veřejně nikdy tak příkře o jeho prosodii nemluvil. Tuto mu upírá naprosto krasocit a vlohy i chut k řešení otázek prosodických. Mluví tu Jungmann nyní o Dobrovském zrovna tak, jak mluveno bylo o něm kdysi v „Počátcích“.

**) Rhythmické schema toho říkání je přece patrně trochejské:
- u | - u | - u | - u || - u | - u | - u | - u |

pravidla časoměrné prosodie. V poznámce přidává toto: „Příklad Němců a jiných Evropanů zavedl k nám nepravě tak nazvané přízvuchné verše, an se naskrze přízvukem nezpravují a pro délku prostředních a posledních dlouhých syllab zpravovati nemohou. (!) Jest to raději počítání syllab, a verše mají-li k hudbě jíti, vždy prosodicky změřeny býti musejí“.

Štěstí, že těchto teorií Jungmannových skoro nikdo nenasledoval. Byli bychom to měli, abych užil případného slova Puchmayerova, „časomírnobáshomatlanin“!

Jen o něco málo lepší jest výklad J. B. Malého v „Soustavním nástinu slovesnosti . . .“ (v Praze 1848), str. 32 nn., na něhož patrně názory Jungmannovy velice působily. I on soudí, že v jazycích, rozeznávajících přirozenou délku a krátkost slabik, a tedy i v češtině je časomíra možná (str. 33). Pravidla časoměrné prosodie, která podává na str. 35 n., jsou sice stručná, ale daleko přesnější, než ta, která uvedl ve své mluvnici; zvláštní jeho pravidlo o obojetnosti i tuto se vyskytuje (str. 36). Mezislovní posice se uznává. Celkem pravidla ta málo se odchylují od pravidel Šafaříkových v „Počátcích“. Na str. 36 nn. následuje kratoučkový výklad o některých metrech a verších staroklassických. Meter indických Malý nepřipomíná.

Vedle veršů časoměrných uznává Malý i verše rýmované („časomíra jest sama sobě dostatečná a jiných přímětků nepotřebuje“, praví na str. 51). O těchto verších podává na str. 51 výklad velmi zajímavý: „Dlouho zápasila s časoměrnou tak zvaná přízvuchná prosodie, zakládající se na tom, že prý v češtině přízvuk čili akcent vždy na první slabiku slova padá. Tento však tak nazvaný přízvuk základem prosodie býti nemůže, jelikož jazyk náš tak spořádán jest, že bez náležitého šetření délky a krátkosti slabik se neobejde; nad to i ten přízvuk sám příliš slabý jest v češtině a nestálý (!), an často dle potřeby i na jiné slabiky přechází. (!) Že by však přísné šetření všech metrických pravidel při rýmování příliš na překážku bylo básníkovi (!), tedy při rýmu od přísnosti něco se upouští, a dosti bude, když básník podle sluchu se řídě přirozenou délkou a krátkostí slabik zachová, třeba i posicí všude nešetřil.“

Je to pravidlo! Tedy básník má se řídit „podle sluchu“ a spravovati se přirozenou délkou a krátkostí slabik. Jak, dle jakých zásad se jí má řídit, to patrně spisovatel sám neví, jinak by o tom přece něco více byl napsal. Pohlédneme-li na verše Malého samého, vidíme nejlépe, jak takové veršování vypadá. Slova se k sobě seřadí, jak se seřadí, ať má povstati metrum jakékoli. Básníkův sluch jednou připouští na př. dvouslabičné slovo dá v á jako u -, jindy jako - u a ponechá „sluchu“ čtenářovu, aby teprve si pracně vyzkoumal, jaké verše měl básník na mysli.

Pro básníka takové veršování „podle sluchu“, při němž pro obtíže rýmu se od přísnosti něco upouští, je arci velmi pohodlné. K jaké arrhythmii takové zásady vedly, poznáme o něco dále mnohem zřetelněji.

Malý shoduje se ve svých názorech s Jungmannem; vyniká nad něho tím, že aspoň meter indických a onoho veršování „podle počtu momentů“ se spustil. Jinak však je jeho theorie — jako theorie Jungmannova — velmi žalostným dokladem, k jakým koncům vedlo ono potírání „domnělého“ a „slabého“ přízvuku v češtině.

Daleko lepší je pojednání „O českém veršování“, které Frant. Čupr uveřejnil v časopise Havelcově „Škola“ II (1853), str. 187 n. a 252 n.

Čupr podává nejprve stručnou nárys vývoje české prosodie. Který způsob veršování, zda přízvučný či časoměrný je lepší, rozhodovati nechce; jsou prý oba „stejně lahodné, když praví mistrové jich se chopí“. Časoměrný jest prý oblíben „pro svou hlubokou blahozvučnost a rytmiickou sílu“, přízvučný „pro svou snadnost, plynlost a jako hudebnost“ (str. 190).

Nejprve jedná Čupr o veršování přízvučném. Základním pravidlem jeho jest, „že se pokládá první slabika každého více-slabičného slova za dlouhou, majíc přízvuk“ (str. 192).

Z toho pravidla plyne prý jiné: „že se každá druhá slabika víceslabičného slova musí pokládati za krátkou, třetí opět za dlouhou, čtvrtá za krátkou a tak střídavě dále, totiž v takových verších, jejichž stopy jsou dvouslabičné; což ale v přízvučném básnictví vřdycky jest, nebo daktylské verše se nyní vůbec užívají pouze v básnictví časoměrném“ (str. 192).

Pravidlo to není docela správné. Čupr nezná se výslovně ani k „metrickému“ přízvuku Dobrovského, ani k „vedlejšímu“ přízvuku Nejedlého. Tvrdí, že prý z prvního pravidla plyne (proč?), že třeba v slovech víceslabičných každou sudou slabiku pokládati za bezpřízvučnou (nebo-li, jak on praví, krátkou), každou lichou za přízvučnou (dlouhou). Mínil-li, že na těchto lichých slabikách je přízvuk vedlejší či stanovil-li také libovolný jakýs přízvuk metrický, jako Dobrovský, ze slov jeho nevysvítá. Jisto je, že jeho pravidlo vedlejšímu přízvuku, jehož přece také dbáti třeba, nevyhovuje docela. Při slovech dvouslabičných, trojslabičných, čtyřslabičných a šestislabičných arci ob stojí, ježto v těch slovech slabiky liché mají vskutku přízvuk buď hlavní buď vedlejší (nebe - o, ukrutnost - o -, potěšení - o - o). Ale již při pětislabičných slovech při jeho pravidle nastává neshoda s přízvukem vedleším; nebezpečenství nemůže zajisté míti míru, kterou navrhuje on - o - o -, nýbrž jen míru - o o - -. Podobné jest i při slovech sedmislabičných.

Že se v přízvučném básnictví za jeho doby neužívalo daktylů, je zcela nesprávné. Daktylských básní přízvučných i tehdy, jako dříve, skládalo se hojně. A možné jsou zajisté i přízvučné daktyly, ježto, jak Dobrovský dobře znamenal, není třeba vždy dbáti slabého vedlejšího přízvuku slov trojslabičných. Slova ta vedle míry - u - zajisté mohou mít i míru - u u.

Předložky jednoslabičné (dle starého již pravidla) splývají i dle Čupra s následujícím slovem a přejímají jeho přízvuk (str. 192). Slova jednoslabičná jsou prý obojetná, totiž mohou se pokládati za přízvučná i nepřízvučná podle okolností. Ale třeba prý tu dobrý pozor mít na slovo předcházející a následující. Je-li slovo předcházející též jednoslabičné a má-li větší důraz v sobě, bývá následující též jednoslabičné slovo metricky krátké (nepřízvučné), a slovo po něm následující má opět důraz: aj tu jsem - u -. Jen kdybychom chtěli zvláštní důraz položit na tu, musili bychom ta slova měřit u - u. „V tom ohledu vše záleží na smyslu slov a na sluchu a jemnosti básníkův.“ „Taktéž se na zřeteli mítí musí slovo následující. Je-li též jednoslabičné a má-li zvláštní důraz, musí předcházející slůvko býti ovšem krátké, a naopak, nemá-li zvláštního důrazu, přibývá tím přízvučné síly slůvku prostřednímu (předcházejícímu)“. „Jinak je-li předcházející slovo víceslabičné. Tu už poslední slabika slova takového, je-li dlouhá, takovou přízvučnou sílu mívá, že jednoslabičné hned po něm následující slůvko na každý způsob metricky krátkým se stane. N. př. přemilou svou - u - u“ (str. 193). To vše bylo již v jiné poněkud způsobě řečeno Dobrovským, a je to úplně správné.

Ale nesprávné je, co přidává Čupr dále (str. 193): „Ano tato síla poslední dlouhé slabiky předcházejícího víceslabičného slovece bývá tak vydatná, že časem i víceslabikové následující slovo první proti pravidlu skracuje (napotom ovšem druhou prodlužuje, třetí opět skracuje atd.). To se však děje od lepších básníkův pouze tenkrát, když toto víceslabičné následné slovo v první slabice přirozenou krátkost (ač důraz) má aneb alespoň s lehkými částicemi a nerozlučnými předlovcí atp. počíná a když ona poslední slabika hodně silná jest, n. př. nevinnou milost - u - u - u, veliká nehoda - u - u - u, nešťastná rozepře - u - u - u atp.“ Také předložky roz- vy- pa- pe-(?) ob- mohou prý i ve spojení pokládati se za nepřízvučné.

To vše je nesprávné. Takové posunování přízvuku je nepřirozené. Básníci tehdejší se ho ovšem často dopouštěli, a Čupr tu tuto špatnou praxi básníků přijímá neprávem do své teorie.

Lepší je to, co Čupr vykládá dále: „Někdy se také stane, že třeba i jednoslabičné metricky silné slůvko činí první slabiku následujícího víceslabičného slova krátkou v týchž pravě

uvedených okolnostech. N. př. mne roznítil - 0 - 0, tvá ne-milost - 0 - 0.“ To není docela nesprávné, ale mělo se zřejmě vytknouti, že se tu přízvuk slovný posunuje jen tehdy, když tato jednoslabičná slova mají zvláště silný přízvuk větný, přízvuk řečnický.

Pravidla svá dokazuje Čupr na třech básních. O ukázce z jednoho překladu Fr. Douchy praví arci právem, že pravidlům těm „nedosti přísně vyhovuje a že se více řídí dle sluchu a potřeby okamžité, a že by se mnohý z těchto veršů jambických mohl snad považovati za verš trochaický“ (str. 195 n.).

Čuprova pravidla — po posledních pravidlech Puchmayerových a Nejedlého zase první skutečná pravidla prosodie přízvučné — jsou až na vytknuté nemnohé vady rozumná. Vady jejich vznikly tím, že Čupr snažil se theorii svou uvéstí ve shodu s praxí tehdejších lepších básníků. Se značnou však částí básní tehdejší doby (jak sám Čupr pozoroval při onom výroku o Douchovi) ani tato pravidla, v některých částech dost volná, nebyla ve shodě. Takový byl tehdy — jak níže uvidíme — úpadek rhythmického citu.

Pravidla Čuprova jsou totožná s pravidly, jimiž dle starého zvyku řídí se až dosud velmi mnohé básně přízvučné. Hledíme-li k tomu, jaká pravidla stanovili pro básně nečasoměrné Jungmann a Malý, nemůžeme Čuprovi upřítí uznání, že stanovením pravidel přesnějších hleděl vládnoucí tehdaž arrhythmii učiniti aspoň částečně přítrž.

Výklad o prosodii časoměrné (str. 255 nn.) neobsahuje skoro nic nového. Prosodická pravidla časoměrná běře skladatel z „Počátků“ (str. 257 n.) a neshoduje se s nimi pouze v tom, že nechce připustiti posici mezislovní, jak později činil též Sušil (str. 256 n.). Jemu nelíbí se tedy míra: co z toho - 0 0 a pod., a raději by měřil 0 0 0. Zavrhuje-li však toto pravidlo proto, že „v antických jazycích . . . takového pravidla nestává“ (str. 257), je na velkém omylu. I řečtina i latina právě mezislovní posici uznávala.

Častý tehdy zvyk básníků časoměrných, klásti slabiky krátké místo dlouhých zvláště při slovech jednoslabičných, Čupr schvaluje (str. 258).

Zmínku o českém přízvuku učinil i Ludvík Ritter z Rittersberku v čl. „Myšlenky o slovanském zpěvu“ v příloze k „Věnci“ (1844), str. 10. V češtině je prý přízvuk (= důraz) vždy na první slabice, vyjímajíc některé koncovky na ský anebo cký (ovský, inský, ecký atd.). Patrně i on některá slova vyslovoval „libezně“, asi slova trojslabičná na cký a ský s přízvukem na prostřední (Kaminský, Petrovský a p.). Nesprávné je co praví dále Rittersberk: „Toto nezávislé zachovávání délky (časomíry) a důrazu (přízvuku) v znění českých slov nemálo významává charakteristiku českého rytmu.“ (Pokračování).

O podřečí chromeckém.

Napsal Ignác Hošek.

B. Tvarosloví.*)

I. Skloňování.

A. Skloňování jmen podstatných.

1. o- kmeny.

a) Kmeny rodu mužského.

α) tvrdé.

Životná:

Jedn. Nom. chlap	Množ. Nom. chlapi
Gen. chlapa	Gen. chlapu
Dat. chlapovi (-u)	Dat. chlapom
Akk. chlapa	Akk. chlapě
Vok. chlape (-u)	Vok. chlapi
Lok. chlapovi (-u)	Lok. chlapech (-ich)
Instr. chlapem	Instr. chlapama

Neživotná:

Jedn. Nom. dub	Množ. Nom. dubě
Gen. dubu (-a)	Gen. dubu
Dat. dubu	Dat. dubom
Akk. dub	Akk. dubě
Vok. dube	Vok. —
Lok. dubje (-u)	Lok. dubech (-ich, -ách)
Instr. dubem	Instr. dubama

Poznámky. 1. Jedn. č. α) Gen. Tato neživotná mají -a:

- α) Jména dnův: vot pondělka, vod bóterka, vočtvrťka (= vot štvrťka), vot pátka, vode dneška, vot fčerěška, vod zětřka;
- β) jména měsícův: vod ledna, unora, března, dubna, kvjetna, června, srpna, října, ale: vod léstopádu;
- γ) jména místní: do Zábřeha, do Šumberka, do Postřemuřka (Nom. Postřemuřek = Postřelmůvek), do Postřemova, do Hósova (Úsova). — Jména místní, která jsou zároveň významu obecného, mají koncovku -u: do Brodku;
- δ) různá: dobětek, dvur (dvora), chlib (chleba), chlif (chлива), jazěk, kalěch, klášter, komin, kopeček, kostel, kostelěček,

*) Srov. str. 73 sl.

kót kout), kožuch, krchof (s krchova = ze hřbitova), les, mlén, pecen (bochník), plot, popeľ, potok, řěbník, sen, sér (sýr), sklep, stul (stola), svjet, šátek, tél (týl), večir (večera), vobjed, vocet, voves, zákon, žěvot.

Některá mají koncovku -a i -u: lek se hromu, ale; kyho hroma! pul roku, ale: do roka; vot kusu, ale: nemá kusa rozumu.

b) Dativ. Pravidlem u životných je koncovka -ovi. Koncovku -u mají slova: Buch (Pánu Bohu), Duch svaté, Kristus (Kristu Pánu), pan (ve spojení s jiným jménem: panu rectorovi) a jména svatých: k svatymu Václavu, k svatymu Jánu, k svatymu Jozefu atd. — Z večer je k- vičeró (= k večerou = k večeru),

c) Vokativ. α) Ján má Jane! β) koncovku -u mají slova na ch a k (kromě slov: Buch, Duch svaté, človjek, řišnik, která mají -e): lenochu! pacholku! strěčku! tatičku!

Vokativu slova sěn (syn) není slýchati.

d) Lokal. α) Životná. Koncovku -u mají táž slova, která ji mají v Dat. — Jména svatých však, označuje-li se jimi doba, mají koncovku -je (e): aš po Martině, aš po Václavje, po svatym Jáne; ale: po svatym Duchu, po svatym Jozefu.

β) Neživotná. Pravidlem je koncovka -je (e). Koncovku -u mají:

1. Jména měsícův: v lednu, v unoru, f' dubnu atd.;

2. tato slova na h, ch, k: na břehu, ve sňehu, na vrchu, f prachu, f' boku, na buku, na řebiku (na hřebíku), na jazěku, f Šumberku — a všechna slova na -ek: f' domku, f chlátku, po dobětku, na stromku, ve spánku, po fčerěšku, po pondělku, po pátku, f Pastřemufku f' Brotku (Brodek) atd. — avšak jen: na řěbnice (jméno louky), v roce, f potoce, f' břiše, f kožuše, v Zábřeze;

3. různá: ve snu, ve véboru, na křtu, f' medu, v jedu, f' hněvu.

Některá mají obě koncovky: f chrámě, ale: f chrámu Páne; v řěbniku a v řěbnice, na žebřiku a na žebřice, f klobóku a f klobóce (nikdy však se neříká: na jazěce, v jazěce).

2. Množ. č. α) Nom. α) Místo koncovek -ové, -é a -í se užívá koncovky -i: Češi, sěni (synové), anděli, žědi (židé), sósedí, mňeščani, křesťani, bratři, apoštoli.

β) Koncovku -a (podle jmen rodu středního) mají slova: v oblaka, vostrufka (= ostrůvky, název luk u řeky Moravy).

b) Gen. Koncovka -ův po odsutí souhlásky v se skrátila v -u. — Starší tvar bez koncovky -ův zachoval se ve slovech: v oblaka

a vostrufka: do vobľak, do vostruvek — ovšem také ve jmenech místních: do Volšan.

c) Dat. Koncovka *-om* se neprodloužila. — Slova: fósě, vovsě (ovsy), ječmeně, vobľaka, vostrufka má koncovku *-ám*: k fósám, k vovsám, ječmenám, vobľakám, k vostrufkám.

d) Lok. α) Koncovku *-ich* (= *ích*) mají jména životná na *ch*, *k*: vo lenošich, vo pacholcich, vo žebráčich, vo žácich atd.; vedle koncovky *-ich* užívá se však také koncovky *-ách*: vo pacholkách, vo žebrákách, vo žákách atd.;

β) koncovku *-ách* mají pravidelně jména neživotná na *h*, *ch*, *k*: na břehách, ve vobľakách, ve vostrufkách, po svátkách, v rěbníkách, f kožuchách.

Slova obľaka a svátkě mají též koncovku *-ich*: ve vobľacich, po sváteich, vo sváteich.

Všechna ostatní slova mají koncovku *-ech*, kromě slova *anděl*: vo andělich.

e) Instr. má venkovcem koncovku *-ama*. — Stará koncovka *-ě* (t. j. *y*) zachovala se jen ve vazbě: před časě.

β) měkké.

Životná:

Jedn.	Nom. muž	Množ.	Nom. muži
	Gen. muže		Gen. mužů
	Dat. mužovi		Dat. mužom
	Akk. muže		Akk. muže
	Vok. mužů		Vok. muži
	Lok. mužovi		Lok. mužich
	Instr. mužem		Instr. mužema

Neživotná:

Jedn.	Nom. nuž	Množ.	Nom. nože
	Gen. nože		Gen. nožů
	Dat. nožu		Dat. nožom
	Akk. nuž		Akk. nože
	Vok. nožů		Vok. —
	Lok. nožů		Lok. nožich
	Instr. nožem		Instr. nožema

Poznámky: 1. Jedn. č. α) Dat. a Lok. Životná mají vždy koncovku *-ovi* a neživotná vždy koncovku *-u*. — Výjimku činí jména svatých, která v obou pádech mají koncovku *-u*: k svatému Matóšu, po svatým Matóšu, k svatému Bartoloměju, po svatým Bartoloměju.

b) Vok. Slova na *-ec* mají koncovku *-če*: chlapče, stréče šefčo.

2. Množ. č. a) Nom. Místo koncovek *-ové* a *-é* užívá se koncovky *-i*: králi, přáteli, učitelé. — Kněz má Nom. knězi.

b) Gen. Slova: přáteli a nepřáteli mají Gen.: přátelu a nepřátelu.

Slovo kuň má v množ. č.: Nom. koňe, Gen. koňu a koni, Dat. koňom a konim, Instr. koňema a koňma.

b) Kmeny rodu středního.

α) tvrdé:

Jedn. Nom. mňesto	Množ. Nom. mňesta
Gen. mňesta	Gen. mňest
Dat. mňestu	Dat. mňestám (-om)
Lok. mňesfe (-u)	Lok. mňestech (-ách)
Instr. mňestem	Instr. mňestama (-ě)

β) měkké:

Jedn. Nom. pole	Množ. Nom. pole
Gen. pole	Gen. poli
Dat. polu	Dat. polim
Lok. polu	Lok. polich
Instr. polem	Instr. polema

Poznámky. α) Tvrdé kmeny.

1. Jedn. č. Lokál. Koncovky *-u* užívá se po *h*, *ch*, *k*: f^v huchu (v uchu), f^v suchu, po tichu, v japku (v jablku), ve voku, ve vojsku, na dynku (= dénko), f^v Polsku, f^v Dubicku, f^v mňestečku, na strnisku. — Ale mliko má f^v mlice.

2. Množ. č. a) Dativ. Pravidlem je koncovka *-ám*: g humnám, k japkám, prosám, kořám, křidlám, slovám atd. Koncovku *-om* mají jen slova: kamna, hovada, vrata: ke kamnom, hovadom, ke vratom.

b) Lokál. Pravidlem je koncovka *-ách*: v japkách, prosách, kořách, křidlách, ve voknách, na kolenách, v játrách, na pirách (na pérách), f^v hnizdách, f^v střevách na prsách.

Koncovky *-ech* užívá se jen v několika slovech vedle koncovek *-ách*: hovadech a hovadách, kamnech a kamnách, mistech a místách, mňestech a mňestách, slovech a slovách, stádech a stádách, vratech a vratách.

Slova sta, leta a záda mají jen tvary: stech, letech, zádech.

c) Instr. Stará koncovka -ě (t. j. y) zachovala se jen ve vazbách: za humně, před letě, pod vokně.

3. Dvojné číslo zachovala jen slova hucho a voko: Nom. hušě, vočě; Gen. huši, voči; Dat. huším, vočim; Lok. hušich, vočich; Instr. hušema, vočema. — Slova kolena, ramena, prsa mají tvary: Gen. kolen, ramen, do prsó; Dat. kolenám, ramenám, prsám; Lok. kolenách, ramenách, prsách.

β) Měkké kmeny.

Jedn. č. a) Nom. Přípona -ště je všude nahrazena příponou -sko: vohnisko, strnisko. — Místo slova koště užívá se slova pometlo.

б) Slova véce (vejce) a vole sklánějí se v jedn. č. podle vzoru kuře: věcete, volete atd.

2. Množ. č. Slovo vole má tvary: volata, volat, volatom, volatech, volatama.

Slovo véce má tvary: véce, vaječ, věcim, věcich, věcema.

γ) Kmeny na -í.

Jedn. Nom. znameni	Množ. Nom. znameni
Gen. znameni	Gen. znameni
Dat. znaměňó	Dat. znamenim
Lok. znaměňó	Lok. znamenich
Instr. znamenim	Instr. znamenima

Poznámky. 1. Jedn. č. Dat. a Lok. Slovo zdraví a slova na -stvi mají koncovku -i místo -ó: ve zdraví, f králostvi nebeskym, běl sem na procestvi, f celym hospodárstvi.

2. Množ. č. Slovo zeli znamená v množ. č. zelná pole a sklání se podle vzoru mňesto: N. zeľa, G. do zeľ, D. g zeľám, L. v zeľách, I. ze zeľama bude letos bjeda.

3. Ve slově pondělé se é nezúžilo v í. — Gen., Dat.; Lok. a Instr. se tvoří od tvaru pondělek: do pondělka atd.

2. α- kmeny.

a) tvrdé:

Jedn. Nom. rěba	Množ. Nom. rěbě
Gen. rěbě	Gen. rěb
Dat. rěbje	Dat. rěbám
Akk. rěbu	Akk. rěbě
Vok. rěbo	Vok. rěbě
Lok. rěbje	Lok. rěbách
Instr. rěbó	Instr. rěbama

b) měkké:

Jedn.	Nom. ruže	Množ.	Nom. ruže
	Gen. ruže		Gen. ruží
	Dat. ružě		Dat. ružím
	Akk. ružu		Akk. ruže
	Vok. ružo		Vok. ruže
	Lok. ružě		Lok. ružích
	Instr. ružó		Instr. ružema

Poznámky. a) kmeny tvrdé.

1. Jedn. č. Dat. a Lok. Jména rodu mužského mají koncovku *-ovi*: družbovi, starostovi, Brdečkovi (N. Brdečka).

2. Množ. č. a) Nom. a) Jména rodu mužského mají koncovku *-i*: družbi, fšeci starosti;

β) některá slova mají koncovku *-a* (podle vzoru *mňesto*): tam só hora! (horě znamená jednotlivé hory, hora však hornatou krajinu); ľuka (louky vespolek souvisící; ľókě znamená jednotlivé louky); muka vedle mukě; Studynka (Studénky, jméno místní).

b) Gen. Jména rodu mužského mají koncovku *-u* (= *úv*): starostu, družbu.

3. Slova *ruka* a *noha* mají tvary čísla množného místo tvaru čísla dvojného: Nom. rukě, nohě; Gen. ruk, noh; Dat. rukám, nohám; Lok. rukách, nohách.

4. Některé slova mají kmenovou samohlásku krátkou:

a) ve všech pádech: jama, klada, rana, skaľa, žaba, řepa, seľa, žěľa, hlěna, ľepa, řěva, krěda, hruda, mucha, struha, smoľa;

b) v Akk. jedn.: slovo *vira* ve rčení: na mó vjeru:

c) v Instr. jedn.: slovo *mira* ve rčeních adverbialních: sténó mňeró, tó mňeró (= tak jak tak, beztoho);

d) v Gen. množ.: slova *tráva* a *hóba*: traf (= bylin), hub.

e) v Gen., Dat., Lok. a Instr. množ.: slova *bráně* (náradí kterým se vláčí pole) a *kráva*: bran, kraf; branám, kravám branách, kravách; branama, kravama.

Naproti tomu v Instr. jedn. kmenová samohláska se nikdy nekrátí: pod bránó, šil s krávó, pot trávó (pod travou), pot kuró (pod korou), viró (věrou), miró.

b) Kmeny měkké.

1. Jedn. č. a) Nom. Koncovka *-e* (t. j. *je*) odsouvá se vždy v těchto slovech: báž, hráž, hlaveň, hospoděň, kódel, kuchěň,

jablůň, jeskěň, laň, maštal, mez, mříž, postel, pósč, rez (G. rze), skráň, skréš, stráž, vjež, vobec, zář, zem.

Naproti tomu se koncovka *-e* neodsouvá ve slovech: diže, tiže, kratochvile.

Tvaru: polovic užívá se jen ve významu číslovkovém „půl“: polovic dedině věhořelo, polovic jablek zmrzlo.

b) Akk. Slova, která v Nom. odsouvají *-e*, nemají v Akk. koncovky *-u* (resp. *ju*): našu zem, vašu hospoděň, vidim věsokó vjež, rozdělíme se na polovic, ale: jednu polovicu dať mñe a druhó sobje.

c) Vokativ má koncovku *-o* (podle vzoru reba): Marušo! Kačo! Babušo! slepico! dušo! — Ze slov, která odsouvají v Nom. koncovku *-e*, užívá se ve Vokativě jen slova hospoděň, a sice rovná se Vokativ Nominativu: milá hospoděň!

d) Dat. a Lokál. Koncovku *-i* zachovalo slovo zem: g zemi, na zemi; pak slova na ň: f kuchěni, na jablůni, v jeskěni; v ostatních slovech změnilo se *-i* v *-ě*: na vježě, ke hrázě, na lavicě, ve svjetnicě, ve vopcé (v obci), na mezě, na pósčě, v zářě.

e) Instr. Slovo zem má tvar: zemňó (místo: zemjó).

2. Množ. č. a) Gen. Koncovky *-i* nemají:

α) slova na *-ice* (resp. *-ěce*): slepic, ľavic, žec (lžic), paléc (palic), do Bósľavic; hromic (hromnic), letnic;

β) slovo jeskeň: do jeskěň;

γ) slova: vovce, mile, chvile, košule, neděle, velěkonoce, vánoce: vovec, mil, chvil, košul, nedel, do vānoc, do velěkonoc.

β) Instr. Slovo dveře má tvar: dveřma.

3. Slova kuže, vule a práce nekrátí kmenové samohlásky: Instr. sg. kužó, vuló, prácó; Dat. pl. kužim, pracim; Lok. pl. kužich, prácich; Instr. pl. kužema, pracema.

4. Jména rodu mužského: správce, sóce (správce, soudce) se sklánějí takto:

Jedn. č.	Nom. správce,	sóce	Množ. č.	N. správci	sóci
	Gen. správce,	sóce		G. správcu,	sócu
	Dat. správcevi,	sócevi		D. správcom	sócom
	Akk. správce,	sóce		A. správce	sóce
	Vok. správce,	sóce		V. správci,	sóci
	Lok. správcevi,	sócevi		L. správcih,	sócih
	Instr. správcem,	sócem		I. správcema,	sócema.

γ) Kmen na *-i*: pani.

V jedn. č. je ve všech pádech tvar pani; množ. č. má

tvary: Nom., Gen., Akk. pani; Dat. panim; Lok. panich; Instr. panima.

3. *i-* kmeny.

a) *Kmeny rodu mužského.*

změnily se v měkké *o-* kmeny: Jedn. č. Nom. host, Gen. hoste, Dat. hostovi, Akk. hoste, Vok. hostu! Lok. hostovi, Instr. hostem;

Množ. č. Nom. hosti, Gen. hostu a hosti, Dat. hostom a hostim, Akk. hosti, Lok. hostich, Instr. hostema a hostima.

Poznámka. Gen. a Akk. mn. č. hosti jsou zbytky *i-* kmenův; tvary hostim a hostima jsou tvořeny podle tvarův kostim a kostima. — Tvarův: hostu (Gen. pl.), hostom a hostema užívá se jen o hostech rodu mužského; tvarův: hosti (Gen. pl.), hostim a hostima užívá se, jsou-li hosté osoby mužské a ženské.

b) *Kmeny rodu ženského.*

Jedn. č.	Nom., Akk.	kost,	noc
	Gen.	kosti,	nocě
	Dat.	kosti,	nocě
	Vok.	—	—
	Lok.	kosti,	nocě
	Instr.	kostó,	nocó.

Množ. č.	Nom. Akk.	kosti,	lědi (lidé),	nocě
	Gen.	kosti,	lědi,	nocí
	Dat.	kostim,	lědim,	nocím
	Vok.	kosti,	lědi,	nobě
	Lok.	kostich,	lédich,	nocích
	Instr.	kostima,	lěďma,	nocěma.

Poznámky: 1. Jedn. č. V nominativě je vždy koncovka měkká: zlost, pamněť (pamět), smrt, pót (pout), bolest, radost atd.

2. Množ. č. Instr. Slova lědi (lidé) a děti mají tvary: lěďma, děťma. — Slovo zeď má tvar zďema.

3. Koncovka pádová *-i* zůstává jen po *d, t, n*; po ostatních souhláskách se *i* mění v *é*: do pecé, f pecé, všeckě vjecé, fšelé-jaky nemocé (N. pl.), dať se do řečé, v žlučé, ve lžé, f' měše (v myši), tam só měše, fšé (vši), dé mňe solé (soli), mám ho na mēslé (mysli); řečéma, vjecéma, nemocéma (řečmi, věcmi, nemocmi);

4. Řada slov přešla z *i-* kmenův k měkkým *a-* kmenům a sklání se podle vzoru duše (kromě Akk. jedn. č.): bázeň, dľaň, dveře, drubež, haľuz, hul, husle, jesle, káď, kópel, kázeň,

laub, lať, lázeň, lókot, mládež, píď, přízeň, saň, saňe (něm. Schlitten), siň, sěť, (síť), vocel, zbraň, zvjeř, zbjeř, žižeň. — Místo slov: daň, dál, hloub, otep užívá se slov: dáňka, dálka, hlópka, votypka.

Ke vzoru duše nepřecházejí slova: čeled, nať, niť, štvrť, zed.

4. *u-* kmeny.

Slova k těmto kmenům patřící jsou vesměs rodu ženského a mají v Nom. sg. koncovku *-ev* (kromě slova kryf = krév = krev). Z těchto slov se užívá jen těchto: brosef, cirkef, konef, korotef, kryf, mrkef, pánef, plótef, rakef.

Místo slov: dratev, kotev, ředkev, vikev říká se: dratva, kotva, řetvička, věka; slov: brukev, krokev, láhev, štoudev, tykev, větev — se neužívá.

Jedn. Nom. korotef (koroptev),	kryf	Množ. Nom. korotve
Gen. korotve	krve	Gen. korotvi
Dat. korotvi,	krvi	Dat. korotvim
Akk. korotef,	kryf	Akk. korotve
Vok. (není)	(není)	Vok. (není)
Lok. korotvi,	krvi	Lok. korotvich
Instr. korotvó,	krvó	Instr. korotvema

5. *en-* kmeny.

a) *Kmeny rodu mužského*

změnily se v měkké *o-* kmeny rodu mužského a sklánějí se podle vzoru muž: kameň, kořeň, křemeň, lúpeň, plámeň, prameň, řebeň (koňský hřeben), střemeň. — Slova kmen se neužívá.

Výjimku činí slovo ječmen, které se sklání podle vzoru dub.

Jedn. č. Nom. kameň, Gen. kameňe, Dat. a Lok. kameňu, Instr. kameňem;

Množ. č. Nom. kameňe (jednotlivé kameny), Gen. kameňu, Dat. kameňom, Lok. na kamenich. Instr. kameňema.

Poznámky: 1. Slovo deň se sklání takto:

Jedn. č. N. deň, G. dňe, D. dňu, L. po dňu, I. dňem;

Množ. č. N. dňi, G. dňi, D. dňom, Akk. dňi, L. dňich, I. dňema. Zbytek skloňování souhláskového zachoval se ve rčení: ve dne.

2. Slovo tédeň (týden) se sklání jako deň, při čemž prvá část složeniny se nikdy nesklání:

G. tédňe, D. tédňu, L. tédňu, I. tédňem.

Množného čísla není; toto se nahrazuje množným číslem slova *neře*: za *tře* *neře*.

3. Slovo *poledne* se sklání takto:

G. do poledne, vot poledne, D. k poledňu, L. vo poledňu, I. polednem.

b) *Kmeny rodu středního*

změnily se vesměs ve tvrdé *o-* kmeny rodu středního: břemeno, míno (jméno), plemeno, rameno, semeno, temeno, vemen; na př.: jedn. č.: N. rameno, G. ramena, D. ramenu, L. na rameně, Instr. ramenem; mn. č. G. ramen, D. ramenám, L. ramenách, Instr. ramenama.

6. *es-* kmen: nebe,

Jedn. č. nebe, Gen. nebe, D. k nebě, L. na nebě, I. nebem;

Množ. č. Nom. nebesa, G. nebes, D. k nebesám, L. na nebesích, Instr. nebesama.

7. *ent-* kmeny.

Jedn. č. N.	řibje,	tyle,	difče
G.	řibjete,	telete,	ďefčete
D.	řibjeti		
L.	řibjeti		
I.	řibjetem		

Množ. č. N.	řibjata,	telata,	ďefčata
G.	řibjat		
D.	řibjatom		
L.	řibjatech		
I.	řibjatama		

Poznámka: 1. Dat. množ. č. nemá nikdy koncovky *-ám*, která jest pravidlem v *o-* kmenech.

2. Lok. mn. č. nemá nikdy koncovky *-ách*.

8. *er-* kmeny.

Z těchto zachoval se jen Dat. a Lok. sg. *ceře* (dceři) patřící k Nominativu *cera*. — Místo tvarů *mát* a *máti* užívá se tvaru *matka*. — Slova *neť* se neužívá.

9. *et-* kmeny.

Ze slov sem patřících užívá se jen slov: *loket*, *necht*

(nehet) a pahnost (pazneht). — Slovo drobět je nahrazeno slovem drobek, slovo krapet slovem krapka a slovo trochet slovem trocha.

Slovo lokeť se sklání podle vzoru nuž:

Jedn. č. N. lokeť, G. lochte, D. lochtu, I. lochtem;

Množ. č. N. lochte, G. lochtu, D. lochtom, Akk. lochte,
L. lochtich, Instr. lochtěma.

Slova necht a pahnost se sklánějí podle vzoru dub.

B. Skloňování jmen přídavných.

I. Skloňování jmenné.

1. Nom. jedn. a množ. č. mají:

a) přídavná jména přivlastňovací: jedn. č. sósedu pes, sósedova kráva, sósedovo řibje: množ. č. sósedovi psi, sósedově kravě, sósedově řibjata. — V ostatních pádech užívá se tvarův složených (kromě Akk. sg. fem. a Akk. pl.):

Jedn. č. G. sósedovyho psa, sósedové krávě

D. sósedovymu psovi, sósedové krávje

A. sósedovyho psa, sósedovu krávu

L. sósedovym psovi, sósedové krávje

I. sósedovém pse, sósedové krávě

Mn. č. G. sósedových psu

D. sósedovém psom

A. sósedově psě, sósedově krávě, sósedově řibjata

L. sósedových psech

I. sósedového psama

b) tato přídavná jména kladena ve výroku:

dlužen, dlužna; dlužni, dlužně;

rád, a; i, ě; nerád, a; i, ě;

povinen, povinna; i, ě;

vinen, vinna (avšak jen: nevinné, nevinná; von je nevinné, voně só nevinny t. j. nevinné);

žef, žěva, žěvo; žěvi, žěvě, žěvě.

Všech ostatních jmen přídavných užívá se ve výroku jen ve tvaru složeném: bratr je zdravé, nemocné, slabé, staré, mladé, veselé, smutné, pilné; už je mrtvé; von leží nemocné, bratr stojí smutné u vokna; — sestra je zdravá, nemocná, veselá, smutná; už je mrtvá; vona leží nemocná; — děfče je zdravý (t. j. zdravé), nemocny, vesely; dife je mrtvý atd.

Poznámka: Ve větách bezpodmětných užívá se i jiných

přídavných jmen ve tvaru jmenném: u vas je veselo, tam je smutno atd.

Rovněž užívá se participia perf. pass. jen ve tvarech složených: běl sem pochválené, uj su voblečené (už jsem oblečen), vona běla pochválená; krávě só napaseny (t. j. napasené), děčata só už voblečeny (t. j. voblečené); už je zaplacený (t. j. zaplacené = zaplaceno), fšecko je rostlúčeny, už je fšecko posečeny, požaty (posečeno, požato), už je zapříženy (zapráhnuto) atd.

2. Akk. jedn. a mn. č. vyskytuje se: a) u přídavných jmen přivlastňovacích, a sice: Akk. sg. fem. a neutr. a Akk. pl. masc. a fem. — Ostatní přídavná jména mají jen tvary složené: viděl sem ho zdravýho, nemocnýho, viděl sem ju nemocný, už mám lóku posečený, už mám pole zvorany, už mám japka věbrany (t. j. vybrané), už máme posečeny, požaty, věmláceny (posečeno, požato, vymláceno) atd.

3. Ostatní pády vyskytují se jen ve rčeních adverbálních: a) Gen.: za žěva, za mľadu; z mľadu, znova a znovu, sprvu; vod jak žěva, vod mľadu, vode dávna, vod malěčka; š čěsta jasna, sticha, z daleka, z bliska, z vėsoka, znenáhla; bezmála; dočěsta; b) Dat. ke staru; c) Akk.: na novo, na modro, na červeno, na černo atd., najisto, na levo, na pravo, na prážno, na slepo; dále ve příslovcích na -o: brzo, skoro, lacěno, draho atd.;

d) Lok.: na mále, po hotovje; e) Instr. málem. — Místo příslovce: mnohem užívá se výrazu: vomoc (o moc = o mnoho): vomoc víc = mnohem více.

e) Instr. množ. č. zachoval se u adjektiv přivlastňovacích odvedených ode jmen vlastních ve spojení s předložkou za: za Hoškově (za Hoškovým statkem), za Horáčkově, za Daškově, za kovářově. (Je plur. Akk., Red.).

II. Skloňování složené.

a) tvrdé.

rod mužský	r. ženský	r. stř.		r. m.	r. ž.	r. stř.
Jedn. č. N. dobré	dobrá	dobry	Mn. č. N. dobři	dobry	dobry	
G. dobvyho	dobré	dobryho	G. dobréch			
D. dobrymu	dobré	dobrymu	D. dobrém			
A. dobryho	dobró	dobry	A. dobry			
L. dobrym	dobré	dobrym	L. dobréch			
I. dobrém	dobró	dobré	I. dobréma			

Poznámka: 1. V Nom. mn. č. r. mužského mění se:

a) skupina -sk- ve skupinu -šč-: české — češči (čeští);

b) skupina *-č/-* v souhlásku *č*: německé — němeči (němečtí), chromecké — chromeči (chromečtí).

2. Nom., Akk. mn. č. rodu středního nahrazen je tvarem rodu ženského.

b) měkké.

	r. m.	r. ž.	r. stř.		r. m.	r. ž.	r. stř.
Jedn. č. N.	cězi (cizi)	cězi	cězi	Mn. č. N.	cězi	cězi	cězi
G.	cěziho	cězi	cěziho	G.	cězich		
D.	cězimu	cězi	cezimu	D.	cězim		
A.	cěziho	cězi	cězi	A.	cězi		
L.	cězim	cězi	cězim	L.	cězich		
I.	cězim	cězi	cězim	I.	cězima		

Poznámka: V Akk. a Instr. sg. fem. je místo koncovky *-ó* koncovka *-i* (t. j. *i*).

III. Stupňování.

1. Koncovka komparativná *-ějši* stahuje se v *-ěši* a předpona superlativná *nej-* v *ně-*: nékrásněši, něhlópjěši.

2. Skupiny *šš* a *žš* splývají v *š*: věši (vyšší), niši (nižší).

3. Skupiny *dš* a *tš* splývají v *č*: chuči (chudší), mlači (mladší), vječi (větší).

C. Skloňování zájmenné.

I. Zájmena osobní.

Jedn. č. N.	já	tě	—	von	vona	vono
G.	mě	tebe	sebe	ho (jeho)	ji (jeji)	ho
D.	mě	tobje, ti	sobje, si	mu, jemu	ji	mu, jemu
A.	mě	te, tebe	sebe, se	ho, jé, jeho	ju	je
L.	mě	tobje	sobje	ňem	ni	ňem
I.	mnó	tebó	sebó	nim	ňó	nim
Mn. č. N.	mě	vě		voni	voně	voně
G.	nas	vas		jich		
D.	nám	vám		jim		
A.	nas	vas		je		
L.	nas	vas		nich		
I.	nama	vama		ňema		

Poznámky: 1. Gen. j. č. a) Tvaru *jeho* užívá se a) po předložkách: bez něho; β) významu přivlastňovacím: jeho kuň, to je jeho. — Jinak se užívá jen tvaru: *ho*, a sice i tenkrát, když se zájmeno pronáší s důrazem a se klade na začátek věty: *ho* tam nebělo, *ho* sem neviděl.

b) Tvaru *jeji* se užívá jen ve významu přivlastňovacím.

2. Dat. j. č. a) Tvarů: *tobje, sobje, jemu* se užívá: α) po předložkách, β) když se zájmeno pronáší s důrazem, při čemž tvary: *tobje, sobje, jemu* se kladou buď na začátek nebo na konec věty: *Jemu's to dať? Dať fšecko jemu a mñe nic. Sobje von přeje. Tobje nedá nic. (Ale: Dať's mu to? Dať mu fšecko. Von si přeje. Nic ti nedá).*

b) Tvar *mu* může se klásti i na začátek věty: *mu* se to nelibi; ale tvary *ti* a *si* na začátek věty klásti se nemohou;

c) Tvaru *mi* se neužívá.

3. Akk. j. č. a) Tvaru *jeho* užívá se jen po předložkách: na *ñeho*.

b) Tvaru *ho* užívá se i tenkrát, když se zájmeno pronáší s důrazem; tvar *ho* může se tedy klásti i na začátek věty: *ho* sem videť, ale tebe ne'.*) Tvaru *ho* se užívá i o neživotných bytostech.

c) Tvaru *jé* (= *jej*) užívá se vedle tvaru *ho* jak o neživotných, tak i o životných bytostech: *Videť's bratra? Viděl sem jé tam. Žaľuvaľ na ñé (= na ñeho).*

d) Tvarů *tebe* a *sebe* užívá se: α) po předložkách, β) když se zájmeno pronáší s důrazem, při čemž tvary *tebe* a *sebe* se kladou buď na začátek nebo na konec věty: *Viděl sem tam tebe. Von má rád jenom sebe.*

Nepronáší-li se zájmeno s důrazem, užívá se tvarů *te* a *se*; tyto tvary avšak nemohou se nikdy klásti na začátek věty.

4. Gen., Akk. a Lok. mn. č. zájmen *mě, vě* má krátké *a*: *nas, vas*.

5. Instr. mn. č. zájmena *von* má koncovku *-ema* místo *-ima*: s *ñema*.

II. Zájmena přivlastňovací.

a) můj.

	r. m.	r. ž.	r. stř.		r. m.	r. ž.	r. stř.
Jedn. č. N.	<i>muj</i>	<i>má</i>	<i>mi</i>	Mn. č. N.	<i>mi</i>	<i>mi</i>	<i>mi</i>
G.	<i>miho</i>	<i>mé</i>	<i>miho</i>	G.	<i>méch</i>		
D.	<i>mimu</i>	<i>mé</i>	<i>mimu</i>	D.	<i>mém</i>		
A.	<i>miho, muj</i>	<i>mó</i>	<i>mi</i>	A.	<i>mi</i>		
L.	<i>mim</i>	<i>mé</i>	<i>mim</i>	L.	<i>méch</i>		
I.	<i>mém</i>	<i>mó</i>	<i>mém</i>	I.	<i>méma</i>		

*) K záporné částici *ne*, klade-li se o sobě, připojuje se zvláštní temný, hrdelný zvuk, který zní asi tak, jako bychom chtěli vysloviti hrdelné *y* (polské *y*), ale hned v hrdle tento zvuk potlačili. Tento zvuk označil jsem znaménkem (').

Poznámka: Zájmena muž, tvuj a svůj mají v Nom. mn. č. pro všechny tři rody tvar jeden: *mi, tvi, svi*.

b) náš, váš.

	r. m.	r. ž.	r. stř.		r. m.	r. ž.	r. stř.
Jedn. č. N.	náš	naše	naše	Mn. č. N.	naši	naše	naše
G.	našeho	naši	našeho	G.	našich		
D.	našemu	naši	našemu	D.	našim		
A.	našeho, náš	našu	naše	A.	naše		
L.	našem	naši	našem	L.	našich		
I.	našim	našó	našim	I.	našema		

Poznámka: Instr. mn. č. má koncovku *-ema* místo *-ima*: *našema, vašema*.

c) její

sklání se podle vzoru: *cézi*.

III. Zájmena ukazovací.

1. ten, ta, to.

Tvary odchylné od jazyka spisovného:

a) Jedn. č. α) Instr. masc. a neutr. *tém*;

β) Instr. fem. *tó*;

b) Množ. č. α) Nom. fem. a neutr. *tě*;

β) Gen. a Lok. *tech*;

γ) Dat. *tem*;

δ) Akk. *tě*;

ε) Instr. *tema*.

Poznámky: 1. Vedle zájmena tento užívá se zájmena *tojten, tojta, tojto* (*toften*);

2. místo zájmena *onen* užívá se zájmena *tamtén*.

2. sám, sama, samo.

	r. m.	r. ž.	r. stř.		r. m.	r. ž.	r. stř.
Jedn. č. N.	sám	sama	samo	Mn. č. N.	sami	sami	sami
G.	samiho	samé		G.	saméch		
D.	samimu	samé		D.	samém		
A.	samiho	samó		A.	sami		
L.	samim	samé		L.	saméch		
I.	samém	samó		I.	saméma		

Poznámky: Tvar Akk. pl. masc., Nom. pl. fem. a neutr. *sami* vznikl z tvaru složeného *samé*.

2. Říká se: sám sebe, sám sobje, sám vo sebe, sám sebó, sám ze sebó, sami sebe, sami sobje, sami sebó, sami ze sebó atd., má-li se naznačiti činnost zvrtná, na př: von dbá jen sám vo sebe (= o sebe sama); vona mšeli jenom sama na sebe (= na sebe samu); staréte se sami vo sebe (= o sebe samy); sám sobje nepřeje, smňejó se sami sobje (= sobě samým).

3. Místo zájmen týž, táž, též — tentýž, tatáž, totéž užívá se složeného výrazu: ten samé, ta samá, to sami.

IV. Zájmena tázací a vztahná.

1. Hdo má tvary: G. koho, D. komu, A. koho, L. kom, I. kém.

2. Co má Instr. čím.

3. Keré, kerá, kery (který, á, é) se sklání podle dobré, á, y.

4. Či se sklání podle cézi.

5. Kolék přibírá v Gen., Dat. a Lok. koncovku -ati, v Instr. koncovku -atima: do kolékati hodin? s kolékatima lédma?

V. Zájmena neurčitá.

1. Nehdo, 2. neco, 3. nekeré, 4. nejaké, 5. ledahdo, 6. le-daco, 7. fšelěco (všelico), 8. nekolék.

Zájmen hdokolé, cokolé, užívá se velmi zřídka; obyčejně se opisují rčením: hdo chce, hdo chtěł, co chce, co chtěł; na př: aj tam (= at tam) přěšil hdo chtěł = kdokoli tam přišel; aji młovi hdo chce co chce = at si mluvi kdokoli cokoli; at říkał, co chtěł = at říkal cokoli; młofte si co chcete = mluvte si cokoli atd.

D. Skloňování číslovek.

a) Základní.

1. Jeden, jedna, jedno, se sklání jako ten: Instr. sg. masc. neutr. jedném, G. L. pl. jednech, D. pl. jednem, Instr. pl. jednema.

2. Dvá, dva, dvje: Gen. a Lok. dvóch, Dat. dvóm, Instr. dvóma. — Tak se sklání i vobá, voba, vobje. — Nominativův: dvá, vobá se užívá o bytostech životných rodu mužského; Akkusativ příslušný číslovkám dvá, vobá má tvar: dva, voba.

Poznámka. Starý Genitiv dvó (dvou) zachoval se jen ve

složeninách: dvógrécarové, dvóhlavé, dvónohé, dvórohé.

3. Třě (pro všechny tři rody): Gen. třech, Dat. třem, Lok. třech, Instr. třema.

Poznámka. Starý Genitiv tři (tří) zachoval se ve složeninách: třikrálová zéma.

4. Štěři (pro rod mužský), štěrě (pro rod ženský a střední): Gen. a Lok. štěrech, Dat. štěrem, Instr. štěrma a štěrema.

5. Číslovky od pěti až do devadesáti mají v Gen., Dat. a Lok. koncovku *-i*, v Instr. koncovku *-íma*: s pjetima chlapama, s dvacetima grécarama, s padesátima zlatéma.

6. Číslovky: dvoje, troje, voboje mají tvary: Gen. a Lok. dvojich, trojich, vobojich; Dat. dvojim, trojim, vbojim; Instr. dvojema, trojema, vbojema.

7. Dvojného čísla stě se neužívá; říká se: dvje sta.

8. Číslovky devjet a deset se nedlouží: do devjeti, do deseti.

9. Složené číslovky od 21—99 se tvoří tím způsobem, že jednotky se kladou před desítky, s kterými se spojují spojkou *a*: jedenadvacet, dvaatřecet, třeaštěrecet, štěřeapadesát, pjetašedesát, šestasedumdesát, sedumavosumdesát; vosumadevadesát; sto pjeta-dvacet atd.

10. Složené číslovky se sklánějí tím způsobem, že se sklání jen druhá část složeniny: do jedenadvaceti let, s pjeta-třecetima grécarama, ze sto šestapadesátima zlatéma, s dvje sta třeaatřecetima zlatéma, s tisíc pjet set pjetašedesátima zlatéma.

11. Číslovka sto se nesklání, jest-li spojena s podstatným jménem: do sto zlatých, vokoło sto zlatých, ze sto lédi, ze (se) sto zlatéma, ve sto zlatých, mezě sto lěďma.

Množné číslo sta se sklání, při čemž podstatné jméno se shoduje v pádě s číslovkou (kromě Nom. a Akk.): s dvóma stama vojákama, mezi pjetima stama vojákama, po třech stech letech.

12. Číslovka tisíc, jest-li spojena s podstatným jménem, může se skláněti i neskláněti; říká se: s tisíc zlatéma i: s tisícem zlatých; mezě tisíc lěďma i: mezě tisícem lédi.

Číslovka tisíc má ve množ. č. tvary: Nom., Akk. tisíce, Gen. tisíc, Dat. tisícem, Lok. tisícich, Instr. tisícema.

Podst. jméno spojené s nepřímými pády množného čísla číslovky tisíc shoduje se v pádě s touto číslovkou: přetáh

s dvjema tisícema vojákama, ve dvóch tisícich vojácich, po štěrech tisícich letech (ale Nom. a Akk.: štěř tisíce let, přēs štěř tisíce let).

b) *Řadové.*

Ve spojení s číslovkou pul zachovaly číslovky rodu mužského a středního sklonění jmenné: pul druha zlatyho, pul štvrta sta, pul páta, pul šesta, pul deváta, pul desáta. — Avšak: pul třetího roku, pul druhé kopě, pul páté kopě.

c) *Neurčité.*α) *fšecek, fšecka, fšecko.*

	r. m.	r. ž.	r. stř.
Jedn. č.	N. fšecek	fšecka	fšecko
	G. fšeckyho, fšeho	fšecké, fši	fšeckyho, fšeho
	D. fšeckymu, fšemu	fšecké	fšeckymu, fšemu
	A. fšecek	fšecku	fšecko
	L. fšeckym, fšem	fšecké, fši	fšeckym, fšem
	I. fšeckém, fšim	fšeckó, fši	fšeckém, fšim
Mn. č.	N. fšeci, fšeckě	fšeckě	fšeckě
	G. fšeckéch, fšech		
	D. fšeckém, fšem		
	A. fšeckě		
	L. fšeckéch, fšech		
	I. fšeckéma, fšema		

Poznámky. 1. Vedle tvarů r. m. a stř. jedn. č. fšeckyho, fšeckymu, fšeckym, fšeckém užívá se také starých tvarů: fšeho, fšemu, fšem, fšim: ze fšeckyho dobětka a ze fšeho dobětká; ze fšeckém dobětkem a ze fšim dobětkem; z toho fšeckyho (nebo fšeho) mne nic nezbělo; co je mne do fšeckyho (nebo fšeho)! neché fšeckyho (nebo fšeho) a pojcem (= pojď sem)! co je po fšeckym (nebo po fšem)! juž je ze fšeckém (nebo ze fšim) hotové.

Avšak říká se jen: juž je fšemu konec; juž je po fšem (= je konec).

2. Tvaru r. ž. jedn. č. fši užívá se jen v těchto rčeních: ze fši sělē, ze fši mocē (ze vši síly, ze vši moci), ve fši lāsce (na př. mám ho ve fši lāsce), fši sěló, fši mocó (vši silou, vši moci), ze (se) fši lāskó.

Jinak se kladou jen tvary: fšecké, fšecku, fšeckó: do fšecké práce, fšecku trávu, ve fšecké práci, po té fšecké práci nic není, ze (se) fšeckó prácó.

3. V množ. č. užívá se obojích tvarů: ze fšeckých domu i: ze fšech domu; ze fšeckéma lědma i: ze fšema lědma.

4. Jednotného čísla číslovky fšecek, fšecka, fšecko užívá se jen ve spojení s jmény hromadnými a látkovými: dobětek, led (lid), led, cukr, chlib, hrach, ječmen, len, mak, voves, pisek, snich (snih), šutr (štěrk), tvaroch, pěr (pýř), — kryf, jetelěna, móka, pice, pšenice, řepa, ryž, sláma, sekajna sul, tráva; — blato, dřivi, chrasti, kameni, kviti, lěsti, lěsti (zelné listy na píci), próti, maslo, sadlo, seno, vobili, ovoce, zeli, smeti.

Ve spojení s jinými slovy užívá se přídavného jména celé: z celé duše, z celyho srdce; celé les věkácelé; tolá se po celym svjete; celé věbor běl po hromađe; bjehá po celym dvoře; celá vobec, celá dědina věhořeľa; celá hromada, f celé zemi, po celé zemi; celá zahrada; cely hospodárstvi; cely mństwo; třese se na celym tele; cely strnisko zvorál. — Říká se: su celé mokré, von se celé třese, su celé unavené, vona je celá bledá atd. — a zároveň: sd fšecek mokré, von se fšecek třese, su fšecek unavené, je fšecka bledá atd. Ale při výrazech znamenajících stav mysly klade se výhradně příd. jméno celý: je celé smutné, je celá polekaná, je celá besebe (bez sebe), je celé spité.

β) mnoho.

Číslovka mnoho je nahrazena podstatným jménem moc, které se nesklání: f' moc japkách, do moc dědin; s moc lědma, k moc lědim.

Příslovce mnohem je nahrazeno výrazem vomoc: tadeto je vomoc bliž (tudy je mnohem bliž); von je vomoc vječi (on je mnohem větší).

II. Časování.

Předběžné poznámky.

1. Infinitiv má koncovku *t*.

2. Přechodník: a) přechodník přítomného času zachoval se jen ve tvarech: kleča, leža, seđa, stoja, kterých se užívá jakožto příslovci: sekáči jío (jedí) leža; modlío se stoja;

b) přechodník minulého času úplně vymizel.

3. Přičestí. a) Přičestí trpné min. času má vždy koncovky složené *é, á, y* (t. j. *é*): les běl věkácené, pšenice běľa věmľácená, pole je zvorany.

b) V přičestí činném min. času mění se v množ. čísle muž.

rodu koncovka -i v -ě: bratři přěšlé (přišli), chlápci se učele (učili). — Této koncovky -ě se užívá pro všechny tři rody: krávě mu uteklé, děfčata povidalé, japka již uzdralé.

c) V přičestí trpném min. času střední rod množ. čísla má koncovku rodu ženského: japka só věbrany (vybrána), telata só napaseny (napasena).

Trída první.

A) Kmeny samohláskové.

1. Přítomný čas:

- a) Infin. let (liti), pit, kut, plut (plíti), mět (mýti).
- b) Indik. leju, -ješ, -je, -jem (e), -jete, -jó
piju, -ješ, -je, -jem (e), -jete, -jó
meju, -ješ, -je, -jem (e), -jete, -jó
- c) Imper. nalé (nalij), naléte (nalijte), naléme si
pi (pij), píte (pijte), napíme se
umé (umyj), uméte (umyjte), uméme se
ukuj, ukujte, ukujme

2. Minulý čas:

- a) Přič. činné: poleť, a, o; é;
uměť, a, o, é.
- b) Přič. trpné: poletě, á, y; i, y, y
napitě, á, y; i, y, y
ukutě, á, y; i, y, y
umětě, á, y; i, y, y

Poznámky. 1. Slovesa mět, krět, rět (mýti, krýti, rýti) mění v přítomném čase kmenovou samohlásku *ě* v *e*. — V imperativě těchto sloves vznikla koncovka -ě ze starší koncovky -yj tímto postupem: *yj* - *ý* - *ej* - *é*.

2. Koncovka -m v 1. os. mn. č. indik. je mnohem častější než koncovka -me.

3. Tvary imperativní pi, píte vznikly z tvarů: pí, píte a tyto zase z tvarů: pij, pijte.

4. Infinitiv má vždy kmenovou samohlásku krátkou: set (síti), kut (kouti), mět (mýti).

B. Kmeny souhláskové.

1. Přítomný čas. a) Infin. vist (vésti), nyst (nésti), zibst (zábsti), piet (péci), zapnót, žit (1. os. j. žnu), třit (tříti), mlet (mlíti).

b) Indik. vedu, -eš, -e, -em (e), -ete, -ó
 nesu atd.
 (mně) zebe, (nohě mně) zebó
 pečú, -eš, -e, -em (e), -ete, -čó
 zapnu atd.
 žnu atd.
 třu, -eš, -e, -em (e), -ete, třó
 melu, -eš, -e, -em (e), -ete, -ó

c) Imper. ved', vejte (z ved'te), vedme
 nes, neste, nesme
 peč, pečte, pečme
 zapni, zapněte, zapňeme
 žni, žňte, žňeme
 utřé, utřete, utřeme
 mel, melte, namelme si

2. Minulý čas. a) Příč. činné: ved, vedla, vedlo; vedlé
 nes, nesla, neslo; neslé
 (mně) ziblo
 pek, pekla, peklo; peklé
 zapnul, atd.
 žal, žala, žalo; žalé
 utřel atd.
 mlel atd.

b) Příč. trpné: vedené, nešené (pře-, za-,
 věnešené), upečené, zapnuté,
 požaté, utřené, vémleté.

Poznámky: 1. Zubné kmeny. a) Čist má tvary:
 Ind. četú, četeš, čete, četeme, četete, četó; Imp. čet,
 čejte; Part. perf. act. čet, četla, četle; Part. perf. pass.
 četené.

b) Souhlásky *č* a *t* před následujícím *t* v 2. os. mn. č.
 imper. mění se v *j*: bějte (budte), jejte (jedte), přejte
 (předte), pojte (z podte = pojdte), zamejte (zamejte), uplejte
 (uplejte), nemajte mně (nemaťte).

c) V příč. činném min. času odsouvá se v rodě mužském
 jedn. č. koncovka *l*: ved sem, čet sem.

2. Sykavkové kmeny. a) Infinitivu třásti spis. jazyka od-
 povídá Inf. tříst; tvaru třásl odpovídá tvar třís (třísla,
 třislé).

b) V příč. trpném min. času sloves nyst a vyst (vézti)
 změkčují se sykavky: přênešené, přèvežené.

3. Hrdelné kmeny. a) Infinitiv má pleonastickou koncovku
 -ct: tyct (téci), řict (řici), voblict (obléci), tlóct (tlouci),
 vliet (vléci) moct, pomoct (moci).

b) Indic. α) V 1. os. j. č. a 3. os. mn. č. je nahrazena souhláska *k* souhláskou *č* a souhláska *h* souhláskou *ž* (analogii ostatních osob): *tluču* — *tlučō*, *možu* — *možō*.

β) V 2. a 3. os. j. č., 1. a 2. os. mn. č. slovesa *moc* nedlouží se kmenová samohláska: *možeš*, *može*, *možeme*, *možete*.

γ) Sloveso *řict* má podle 1. třídy jen tvar: *jářku*; jinak má tvary podle druhé třídy: *řeknu* atd.; imper. *řekni*, *řekněte*.

c) Imper. Souhláska *c* je nahrazena souhláskou *č* a souhláska *z* souhláskou *ž*: *upeč*, *upečte*; *uteč*, *utečte*; *pomož*, *pomožte*; *vobleč*, *voblečte* (ale: *voblejce*, = *obleč se*).*)

d) V příč. činném min. času odsouvá se koncovka *ť* v jedn. č. rodu mužského: *upek sem*, *řek sem*; *moch*, *mohla*, *mohlé*; *pomoch*, *-hla*, *-hlé*.

4. Nosovkové kmeny. α) Infinitiv. α) V Infinitivě jsou tyto novotvary: *napnót*, *rozepnót*, *zepnót*, *zapnót* (*napnouti* atd.); tyto novotvary utvořeny jsou analogií sloves 2. třídy.

β) Podle vzoru *žit* (*žnu*) časují se slovesa: *rožit* (*rozžít* = *rozžehnouti*), *požit*, *zažit* (*počít*, *začít*), *vzit* (*vzít*): *rožnu*, *počnu*, *začnu*, *vezmu* atd.

γ) Sloves: *dmouti*, *nadmouti*, *mnouti*, *přijmouti*, *žmouti* se neužívá; místo nich kladou se tvary: *dut* (*duju*), *nadut* (*naduju*), *vzit*, *ždimat*.

b) Přítomný čas. α) Slovesa *klet*, *proklet*, *zaklet* (*klít* atd.) mají tvary: *kleju*, *prokleju*, *zakleju* atd., 3. os. mn. č. *klejó* atd.; Imper. *proklé*, *prokléte*; *neklé*, *nekléte*;

β) sloveso *vzit* má tvary: *veznu* atd. a *vemu* atd.; Imper. *vezni*, *vezňte* a *vem*, *vemte* (tvary: *vemu*, *vem*, *vemte* jsou obyčejnější);

γ) sloveso *rožit* má tvary: *rožnu* atd.; imper. *rožni*, *rožňte*.

*) Dodatek ku hláskosloví. Skupina *čs* někdy se mění ve skupinu *jc*. To se děje: 1. když imperativ 2. os. jedn. č. se končí souhláskou *č* a následuje po něm zvrtné zájmeno: *ujce* = *uč se*; *věpujci* = *vypůjč si*; *votojce* = *otoč se*; *nemujce* = *nemuč se*; 2. když po částicích *proč* a *nač* následuje: a) zvrtné zájmeno; b) sloveso *sem* atd.; c) příslovce *sem*; na př. *projce* (*proč se*) *ptáš?* *projci* *to uděl?* (*proč si to udělal?*) *projcem* *přěší?* (*proč jsem přišel?*) *projcme* (*proč jsme*) *se vrátilé?* *projcem* (*proč sem*) *pořád chodí?* *najci* *to vzał?* (*nač si to vzał?*) Jinak skupina *čs* splývá v *c* (tím způsobem, že *č* před *s* se změnilo v *c*, načež skupina *čs* splýnula v *c*): *chromecké* (*chromečský*).

c) Příč. min. času. α) činné: 1. Slovesa: rozepnót a zepnót mají dvojí tvary: rozepnul a rozepjal, zepnul a zepjal. Tvarů: rozepjal a zepjal užívá se jen ve spojení s předmětem: rukě (ruce). — Slovesa napnót, zapnót mají jen tvary: napnul, zapnul.

2. Sloveso utnót má tvar uťal; sloveso rožit má tvary: rožeť, rožeťa, roželé.

β) trpné: 1. slovesa: rozepnót a zepnót mají dvojí tvary: rozepnuté a rospjaté, zepnuté a zepjaté. Tvarů: rospjaté a zepjaté užívá se jen ve spojení se slovem rukě. Slovesa napnót a zapnót mají jen tvary: napnuté a zapnuté.

2. Sloveso utnót má tvar uťaté, sloveso rožit má tvar rožeté (slovesa: žít, začít, počít, mají tvary pravidelné: požaté, začaté).

3. Sloveso klet má tvary: prokleté, zakleté (ale: kleni).

4. Jazyčné kmeny. α) Infinitiv má kmenovou samohlásku dlouhou: dřít, umřít, zavřít, prostřít (z tvarů: dřít, umřít atd.); avšak: mlet (mlíti).

β) Přítomný čas. α) Indik. Souhláska *r* se změkčuje v *ř* v 1. os. jedn. č. a 3 os. mn. č. (analogii ostatních osob): zavřu, zavřó.

β) Imperativ. Sloveso v otevřít odsouvá (resp. vysouvá) znak imperativný: v otevř, v otevřte.

c) Příč. min. času trpné. Sloveso mlet má koncovku *-té* (věmleté), ostatní slovesa koncovku *-né* (utřené). (Dokončení).

Hláskoslovné a tvaroslovné zvláštnosti Hájkova Herbáře (z r. 1562) a Veleslavínova Kalen- dáře Historického (z r. 1578).

Spracoval Jaroslav Bidlo.

(Pokračování.)

d, d̃.

Často, zvláště v K, bývá *d̃* změněno v *t*, nejvíce spodobou: s Ržetkwij H 152^b, Ocun zartufuge člowěka H 336^a, Lantgrabě K 42. 167. 172. 308, Lantkrabě K 167. 308, Lantkrabijm K

98, Meinhart K 35, Eberhart K 39, Knijžete Eberharta K 56. 318, w Měště Toletu K 146, Kedruty K 159, Gedrutu K 47, Bernarta K 6, do Nyderlantu K 220, w Nyderlantu K 68, u S. Gottharta K 114, Goltperku K 120, Pertolt z Pertoltic K 359.

Původní *d* zůstává nezměněno proti pozdějšímu *t*: kosti zlámané a zdřížhané H 281^a.

Náležitě změněno jest *d* v *z* v adj.: Sádla Nedwěžýho 287^b. — Nezměněno *d* v mechanicky utvořeném kompart. snadší: pro snadší nalezenij H index. — *Ď* změněno jest v *j*: Getřicha fehnal K 222, ale i: od Děřicha Weronenfkého K 67.

Proti ně. jetel jest v H tvar stč. dětel: Dětelowé laučníj 251^a, Obadwa tito Dětelowé 251^a, giných dwau děteluow 251^a.

Místo *ds* píše Velesl. smíšené *c*: Dcky Zemské 45. 203, při Dckách 65, Dckami 286, w Sacké index S, u Sacké 199.

t, t.

O *d* a *t* proti ně. *đ*, *t* viz při vzoru kost.

Místo *t* bývá *đ*, nejvíce spodobou do kládby K 157. 262, kládbu K 53. 91. 183. 232. 333, Swadba K 161, k Hodům Swadebnijm K 335, w Erffurdě K 284, w Andorfě K 305, z Egmondu K 161, w Sftudgardu K 370.

Místo *t* pozdějšího zůstává *t* nezměněno v některých slovích se skupinami *st*, *čt*, *št*: 1. v H: Břečtan 13^b. 160^a. 172^a, k Břečtanu 7^b, Břečtanowý 45^a, Driftál (později št), Křiftál 34^b, zahuftowati IX^a, Laftowice 175^b, Laftowičnijk 311^b; 2. v K: Křiftan 155, Křiftana 122. 139, Křiftálowá Kofflijky 339, Swátek Očiftowánij Panny Marye 34.

Mimo skupiny: Fěrtuchuw H 96^a, Rtutowatau Maltij H 76^b.

Starobylé rčení na čtítrobu v H již jest dosti pozměněno, jednak psáno jest Na ůtítrobu 17^b, jednak vypiti ráno načtítrobu 235^b.

Místo *t* piší Hájek a Velesl. v některých případech *th*: Létha Panie H tit. list 11^a, mnohá létha H 26^a, dwadeceti leth H XIV^b, Těchto minulých Leth H 14^a, přes Letho H 85^b, začijnaj Létha H 12^b, na hůře Athlas H 29^b, Swate Bartholoméje K 336, Mathyáfs K 1. 44. 56. 141, S^o Thomaffe K 141. 158, s Thowaryšem K 111.

ts se v K nemísí: bohatftwij 128. 317, Knijžetftwij 145. 189. 198. 340. 371, na Knijžetfkau ftolicy 348, Knijže Holfatfké 208.

b.

Ve slovích cizích *b* změněno jest často v *p*, zvláště v K. 1. v H: w Pamberku 185^a, Plewayfu 88^b. 109^b. 162^a; 2. v K: Pankét 173. 368, punt 149. 322, některým puntownijkuom 282, puntowati 248, kteříž se spuntowali 387, na den S° Lamperta 367, w Pamberce 106. 199.

p.

Jméno Štěpán značí v K svěťce, formy Štefan užívá se obecně: Korunau S. Shtëpána 355, wolen P. Sšteffan Bathory 75, Sšteffana Weywodu Moldawského 57.

m.

Místo náležitého *m* bývá *n*: od Bijleho Nedwěda K 85, Nedwědi H 299^b, w Panfyllij H 17^b.

g, k.

Cizí *g* přejato jest v K jako *j*: mělto Jent 124, w Jentu 238, w Frytlandu 25. 249, Landfoytém 312.

Co do psaní *g* a *k* ve slovích cizích a přejatých H i K kolisají. 1. H: s Gdulemi 86^{a1}, w wodnatofli Kdulowé 268^b, Kdulij dogijti 366^b, Ingauft 56^a, Swaté Gunygundy 303^b, Kunygundy 303^b; 2. K: Lantgrabě 42. 172. 176, Purkrabě 100, Purgmistrůw 124, Ottagar 15. 235. 333, Ottagara 38. 179, Wigleffa 82, Knijhy Wigleffowy index K, učenij Wigleffowa 169, Gedrutu 47, Kedruty 159, w Tubinku 48, w Turkowě 80. 59. 294 a t. d.

Někdy píší Hájek i Velesl. *gk*: Purgrabě H X 17^b, Wylém z Rožmbergka H XVI^b, Purgrabě K 88, Margkrabij K 2, Margkrabůw K 4, z Fraunburgku K 94.

Mimo to v K: w Dogzanech 193, Klášter Dogsanfky index K.

h.

Místo *h* bývá *g* K, dle polštiny: w Gnězně 67. 241, Gnězna 241, Arcybiskupa Gněznenského 53, Knijže Glogowfké 1. 50. 351: kromě toho dle lat.: Knijžete Bulgarfkého 277.

Místo *h* jest *ch*: Hawel Cachera K 106.

V adj. mechanicky utvořených zůstává *h* nezměněno; v K: Knijže Břehlké 133. 267. 357 (ale i Knijže březfké 114 a, smíšením knijže Břefké 44).

ch.

Ch často bývá změněno v *k*, v některých však případech jest *k* m. *ch* dle latinské formy dotýčných slov: Křtán H 79^a, z Melankolij H 248^a, pro vyhnání Melankolij 163^b (ale z Melancholij H 387^a), Kolem H 179^b, od Kolery 88^b, Koleru 179^b (ale i Choleru 66^a); od Theodoryka K 67, do Andermáku K 288, Kaldejský Mudrey K 184, Klodomir K 126.

Ch jest za lat. *c* (*k*): w ochtáb K 132. 137. 173. 235. 262. 330, po Ochtabu K 147.

Nezměněno zůstává *ch* proti pozdějšímu *k*: Chřen H 105^b, okolo Chřene H 214^b, s Chřenem H 94^a, s mijzkau Chřenouwau H 67^b, Chostiftě ku metenij H 36^a. 39^a. 390^a. — Pak v mechanicky utvořených adjekt.: Mnichský Pepř H 51^b, Weywoda Walachský K 188, Knijžete Julichského K 53. 122, Zioldána Mamaluchského K 24.

Náležitě jest *ch* ve slově porček K 95. — *Ch* změněno jest v *š*: kterijž possmuřugij twárij swých H 223^b, posswičkau H 160^b.

Komp. *sušší* píše Hájek: fusšýho přirození H 70^a, aby naznačil výslovnost *šš*.

z, s.

Souhlásky *z* a *s* často se zaměňují a matou. Často rozhoduje tu spodoba, ale ne vždy. Jak velmi jest pravopis v té věci ještě neustálen, toho stůjtez zde z velikého množství některé doklady, α) z H: až se shuſtne 49^a, skušſowánij XIII^b, skažená 15^b, sprwu 115^b, s prwu 376^a, 387^a, ſtluc 115^b, ſtlučným 306^a, zplafkne 185^a, ztenčiti 184^a, ztrnau 162^a. 356^a, ztepilý 32^b, ztlučný 2^b, ztluc 113^b, od zpodku 268^b, pozpodku 287^b, nezpuchne 132^a, ſe ztupugij 129^b, z mnohého ztrihánij 130^b, zſſereděnij 365^a, zžijrá 373^b, Mauka zemlena 86^a, než ſe zſtará 32^b, Nežity prwé než ſe mu wrch zběře 267^a, liſt zběhowý 288^a, aby koſti zlámané zprawił 287^b, ztluka 153^a, když ſe kdo ztráwij Hubami 140^b, Hrozny zpekłé 384^b, Zbijrky 309^a, při zbiranij 188^b, zbiragij 47^b, zplaywagijcý 87^a, Kráwy ztrěčkugij 144^b a t. d.; β) z K: ſpátkem 177. 243, ſpijwanij 168, zpijwal 366, měſto ſplundrowáno 310, měſto zplundrowáno 315, geden za druhého ſměněni 361, Obce Pražské ſtekli na Klaſſter Zderazký 217, něco y myſſý ſtráwili 265, ſtratil 47. 224, ſtreſtáni gław 204, Roſtoky 299, index R, s počátku 374, sprwu dod. 1, s obaw ſtran 112. 172. 221. 275, z obogij ſtrany 131, s předu i z zadu 92, co ſe w Swětě zběhlo IV^b. V^a, zběhla ſe bauřka 76, Lidé zběhli ſe 108, zběhſſe ſe 170, zbijrali 15. 112. 170, od Táborůw a zběři 228, zdělit ſe II^a, zcepeněl 163, Zbor 139, zpořádal 218, Králowſtwij zprawo-

wati 68, wěcy ftwořené zprawowati nepřetáwá 88, zprawowal Knijžetftwij Čzeſké 28, Králowftwij .Englické zprawuge 3, proměny w zprávě Měſt V^b, zpráwu Země Čzeſké 235, potřebij o tom ſpráwu učiniti IV^b, wody ztekaly dolůw 297, zečtli 125, zečten index J, doluow z Nebe 98, z Nebe prfteti přetala 108, powětřij kus krowu z kláſſtera ſwrhlo 216, Konſfely z Rathauzu ſmetali 68, ſwrcy z Moſtu 113, poſlal oheň z Nebe 146, ſwrhſe ho s Wěže 88 a t. d. — Místo vz píſí Hájek a Veſeſl. s: ſpomáhati H X^a, ſpomáhá H 114^a. 185^a, na ſchodu Měſyce H 251^a, za ſpomocnijka K 295, ſpomoci K 39. Místo vz píſe Hájek vs (ſpodošené): wſteklého Pfa XI^a. 30^a. 281^a, Wijno činij wſteklé 385^a.

Jméno Moskwa píſe Veſeſl. vždy se z: Mozkwa 279, Mozkwowé 170, Mozkwanuow 258, Knijže Mozkewské 47. 90. 243.

Za cizí s jeſt v K ž: Rožmberk 2. 227, z Hažmburka 111. 289.

Ve ſlovích cizích často píſe Veſeſl. z místo s (které vſak často jako z se vyslovuje): Zygmund 1. 47. 75 a vſbec tak, w Zelandu 311, Izmahel 280, Lidu Izrahelſkého 295, Jozue 100, Jozeffa 181, w Bazylegi 276, Weſpazyana 329, w Mezopotamij 214, Rhodyz index M, Tunýz 289, a také Křezomyſl 146.

zs buď zůſtává neſmíſeno — do Slézka K 90. 103. 143, Knijže Slezské K 275. 347, Slezských K 150. 322, Krále Tunyzského K 289, k Bráně Zderazské K 119, buď míſí se v z — z Slézka K 128, do Slézka K 286, w Slézku K 271, do Brány Zderazské 108, buď míſí se z s — Zderazských K 71.

Skupina *tsk* ſmíſena jeſt v *ck*: s Maydlem Benáckým H 142^b, na břehu Benáckém 195^a, Landkrabě Elſacký K 201. 292 (cf. Knijže Holſatſké K 114. 358).

s bývá často změněno v š: 1. mimo skupiny ſouhláskové v H: Smrk a Gedle . . . čaſtokrát Teſaře a Leſſáky zklamáwagij 22^b, wláſſeničko 1^b, wláſſeničkowaté 4^a.

2. Ve skupině *sk* α) v H: poſſkwrny 63^a. 129^a, Škřemenij 90^b. 114^b, ſkřiſijpka 79^a, ſkřinka 58^b, gedem ſkřupul 268^a, uzdrawuge Muſſkule 17^b, Dyofſkorydes 108^a. 263^a; β) v K: poſſkwnil 273. 367, poſſkwrněn index C, bezewſſý poſſkwrny 104, Krow ſkřidličný 174. 184, na ſkřiſcey 168, Knijže z Alſkanye 26, proti Hetruſſkům 60, Král Škotſký 2; k lok. po Swaté Pryſſce 19 byl nom. Priška.

3. Ve skup. *sl*: okrſſlek K 214.

4. Ve skup. *sp* α) v H: Hyſſpanowé 48^a, Nyſſpule 71^b; β) v K: z Hyſſpanye 181, z Habſſpurku 121. 201. index R, w Ohnſſpachu 66, w Anſſpachu 45, z Augſſpurku 21, w Augſſpurce 57, nedaleko Merſſpurku 292, w Merſſpurce 242, ſpijže 155, naſſpihowal index Z.

5. Ve skup. *st* α) v H: na puštinách 14^a. 235^b, Sftulijk 264^b, ale od stopek 49^a, Driftál 41^b, o Driftálu 41^b, Stěnice 227^a. 233^b; v K: Sšteffan 75. 187.

c.

Ve jménech na -ec často v K bývá c změněno v č nejen v gen., nýbrž v nom.: Ziateč index Z, Ziatče 46, z Ziatče 179, od Ziatče 80, k Ziatči 242. 269, město Ziateč oblehli 269, w Ziatči 46. 325. index Z, město Reč 300, Owenčem 186, Kle-neč 201, Jan z Želče 202.

š.

Š změněno jest v č v H: Chléb lepčegŋý 92^b, wětčij 6^b.

Šs jednak se nemísí — na Sněmě Ržišfkém K 111, Knijžat Ržišfkých K 117. 339, Města Ržišfská 181, jednak se mísí v s — Gehlice Wlařká H 389^b, od Wlařkého Wořechu H XI^b, na horách Wlařkých H 219^a, Země Wlařké K 204, Knijžata Wlařká K 204, Měst Wlařkých K 93. 334, Zemij Wlařkých K 274, Město Ržijské K 104. 169, Hraběte Sřpiřského K 193.

Místo š psáno bývá v H ž k naznačení výslovnosti š před s: k Mnižlkému Pleřy 128^b, Mnižřká hlawa 128^b.

Proti nč. čočowice má Hájek: Sfocowice 51^b. 99^b. 100^a w giře Sfocowičné 60^a.

č.

Náležitě jest č ve rčení: wniweč K 312.

č mění se v š ve skup. *čp*: wěcy řpawé H X^a, řpawoft H 147^b, řpěnij H 142^b, bez řpěnij H 243^b, řpij H X^a.

j.

Proti nč. anděl má K: Angel 99, Archangela 278.

Zvláštnosti v odsouvání hlásek. V H a v K odsouvají se tyto hlásky:

1. *d* α) v H: w Trlicy 96^a, Kłasuow práznyř 92^b; β) v K: Gnězna 231, w Gnězně 241, Gněznenřského 46. 354, Gněznenřským 111, Amirál 240.

2. *e* α) v H: wjc 66^b. 328^a, nayprw tit. list. 152, nay-zespuoz 179^b atp.; zwłářř VIII^a; řkrz řhniłoft XI^b; β) v K: naymén 148, weyřs 6 atd.

3. *g* v K: w Auffpurce 37. 56, Auffpurřké Konfesřy 37, Syřiyda 38.

4. *h* α) v H: Jacyňkt 184^b, proti Hyacynt 321, s Utreychem 236^a, proti Hutraychu 173^b, s Jzopem 385^a proti Hylop 201^b, zmožděný XI^a; β) v K: z Pelřimowa 326, zdwijslfe 311.

5. *i* v adverb. výrazech na dyl a t. d. (viz při vzoru duše).

6. *j* v H: Ywa 12^b. 253^b. 278^b. 279^b. index J, žedliyk 13^a. 364^b, we třech žedických 246^b (ale i dwa žeydliky 110^a).

7. *k* α) v H: jako sftjce 234^b, Kopr má listij jako sftijce 254^b; místo křeč píše Hájek řeč: Kwět Lawendulowý . . . užitečný geft proti wfsem neduhuom, kteříž od Mozku pocházegij totižto, Sflaku, padúeý nemocy, řečy . . . 7^a; neodsuto zůstává *k*: yakýmily puňktijky 250^b; β) v K: Král Sfoťky 260.

8. *l* α) v H: v partp. l-ových: do kohožby Had ufty wlez 150^a, nagedliby se kdo čeho index lékův L, Pes wftekly ukoufliby 352^b; mimo to: skrze mhu 173^b; β) v K: w Mohenicy na Morawě 45.

9. *m* slabikotvorné v K: za Norberkem 106, Norberčanuow 169.

20. *n* v K: upříjmé wděčnosti III^a, upříjmau ochotnostij 76^b, Maryeburg 164, Brandeburfský 83. 344, Markrabě Brandeburfské 244. 331, Albrechta Brandeburfského 123, s Ottau Brandeburfským 178.

11. *r* v H: vedle Rtutowatau Mastij 76^b jest také s Tutij 44^a, Proti flzawým Očijm: Wezmi Tutij a rozpust 306^a.

12. *s* v H: Hufy bláznij a třečkugij 333^a.

13. *t* v H: sřkawku trpiječým 154^a, Sřkawku 222^b, Sřpomáhá Sřkawce 197^b — proti sřřkawku 226^a.

14. *ť* v K: A by . . . užitku giného nenefla V^b.

15. *v* α) v H: od předložky vz — zbuzuge VII^b, 63^b. 105^b, 343^b proti wzbuzuge 98^a. 105^b. 136^b, Kadidlo . . . pagednau se zegme 19^a. 47^b, zhuoru 71^b. 275^a, 263^a (wzhůru 333^a, index M), zmužilý 31^a, zdálený 32^b, zpruzuge 270^b, zpanilé wyfokosti 20^b, zwayřfý 39^b, zwicý 36^a; mimo to: Chofstiftě k metenij 390^a; β) v K: rovněž z předložky vz: powodeň zrořtla 347, Moře se zbaurilo 215, Řeka se zacpala a zdula 207, gemu se zpotiwił 10, Duha ztábfly se na Poledne 368, když by pokřik zřfel 79, zwayřfý 115. 233. 312, zhlaubý 105, ztlaufftij 312, jako řteklij běhali 162.

Původní *v* zůstává neodsuto v adverb. dolův, domův: doluow H 7^b. 66^a. 66^b. 131^a. 349^a, dolůw H X^a. 89^a. 267^a, domuow H 133^b, dolůw K 88. 178. 185. 224. 297, domůw K 10. 148. 155. 234. 245. 353 — pro K: jen dolů 204. 359 atp.

Zvláštnosti v přisouvání hlásek. Přisouvají se tyto hlásky:

1. *d* do přípony -telný, -telnost, *α*) v H: čítedlnost 232^a, od smrtedlných nemocý 196^b, Wodnotedlným 2^b. 51^b, Wodnotedlnost 218^b, wodnotedlné nemocy 289^b, na Wředy nezhogitedlné 2^b. 30^a. 56^b, zřitedlnicy 173^b. k zřetedlnicy 221^a; *β*) v K: neroztržitedlný 57, nepohnutedlný 297, nepohnutedlné II^b, frozumitedlné V^b, před Smrtedlnau Nedělij 100, O Smrtedlné Nemocy 12, fmrtedlně 9. 21. 60. 182, o nfmrtedlnosti 78; mimo tyto koncovky: Kauzedlnijk K 280, Baby kauzedlné H 170^b, pod levé paždij K 188, fmrad podpaždij H 163^b;

v subst. učedlník, mučedlník jest přisuto *dl*; působila tu asi analogie slova mučidlo, obě pak slova stýkajice se často ve věcech náboženských, uniformovala se; odtud v K: Učedlnijk 24. 26. 289. 325, s Učedlnijky 72. 73, Učedlnijkům 83, Mučedlnijk 20. 117. 371, Mučedlnijce index A, Mučedlnickau korunu 21. 185. — Náležitě jest *d* v těchto dokladech: dadij gey Tkadley H 96^a, od Tkadlce H 96^a, od Sedlek z hor H 246^a, Sedlškého rodu H 277^a, Lid Sedlšký H 90^b, Sedlškých Lidij 149^b, na tělích Sedlškých H 73^b, věcý Sedlškých H 100^a, kfrze Cedidlko H 87^a; rovněž náležité jest *d* v číslovkách dvadecti, třidceti a t. d. (viz při zvláštnostech číslovek). — Náležitě jest: do dlažiček H 287^b, dláženij ulic K 22.

2. *i* v H: Oleg Jafyminský. Náležitě jest *i* v číslovkách dvadecti, třidceti atd. (viz níže).

3. *k* v H: Jacyňkt 184^b, Jacyňktu 13^a.

4. *l* v H: wyſſklubagijce 98^b; ve jméně Karaffilát 157^b jest *l* dle lat. Cariophylli.

5. *n* dle náležitého doluwon fnijmagij H 192^b píše Hájek také: wynijmagij 12^b. 97^a. 195^a, nemůž se ta kolba wynijti 395^a, se wynijti muože 87^a, neodnimagij 267^a, odnjmagij 158^b, odnijmá se 111^b. 221^b, odnijmá 12^b, ano i (a to pravidlem): wyňmi 18^b, 149^b. 113^a. 364^b. 384^b, wyňma 18^b. 49^a. 235^b. 281^a, wyňmau 179^b. 364^b, prwé než by wyňal 383^b; w K pouze: wynijti 292 — proti odyal 124. 147, Koruna odyata 105. — Hájek přisouvá *n* i do pádů zájmena jě, ja, je nepředložkových, čehož u Velesl. není stopy: nij se ličij 162^a, aby nim chříjpě smačel 158^b, aby nim kauřil 262^a, Tráwij se nim Pfy 231^b, dobytek nim napágeti 277^a, paprſlek Božského ſwětla . . . gimž nás ofwęcuge a my nim yako se dohrabugeme . . . VII^b.

6. *p*: město Lippý K index L, Lippey Město K 106, z Lippý H XVIII^a.

7. *s*: sobě krew oftawugij H 12^b, wody ſtecky K 156.

8. *š* (vlastně *s*): Šfkřemenij horké H 90^b. 114^b.

9. *t* v H: nětco IX^a. IX^b. 10^{1a}. 114^b. 248^a, nětčijm 14^a, wzáčtné 50^a, Owotce 53^a, přistně XIV^b, žiwotčichy 31^b, o žiwotčiffých XIII^b, v K: nětco 68. 109. 159. 182. 200. 235. 265, Owotce 84. 364, Knížetcy 189, treftce I^a, čtwtcen 112. 212. index C. G, wzáčtné I^a, žiwotčichy 95. 141; náležité jest *t* v těchto dokladech: čtwtce H 160^a, čtwtcy H 280^a. 364^a, Gitčijn K index G, Gitčijna K 139, od Miftra Gitčijna K 197.

10. v hiatové přisouvá se velmi často v H a poměrně dosti často i v K. Nicméně všech dokladů v K napočítali jsme 20, kdežto dokladů z H jest síla tak, že všech uvéstí nelze a netřeba; α) *v* ve jménech, v H: k Woblaukuom 10^a, wobludy 50^a, k wobručuom 20^a, až po wocáfky 15^b, w Woctě 2^b. 53^a, do Wočij 41^b, o Wranijch Wočijch 61^b, při wohni 31^a, wochlugij na wochli 96^a, s Wolowem 260^b, o Wolffy 34^b, Womáčka 73^b, s Womanem 85^a, k Wonucým 96^a, na Wopice 44^a, s Wofladyčy 10^a, Klas bez wofůw 86^a, Woffkeruffe 74^b, na woteklinu 4^a, do wotýpek XII^a. 4^b, Wozbřiuku 18^a, trubice woblé 10^a; v K: z Wofady S. Sftěpána 361, wokny 316, k Woráči 137, Wotawa v erratech, na Tyčijch neb Wožezijch 67; Syn Dawida Wokatého 128, gednowoký 188. 239. 303, wolowěnnými pečetmi 42, u Wodrané Brány 215; β) v slovesích, w H: wořij 98^b, zworati 15^a, wofřij 45^b; v K: zemi worali 97, aby worali 225, wofřiti I^b, wofřijce IV^b; γ) v adverb.: wočité H 13^b; δ) při předložkách jen v H: mocy wodijragijcy 221^a, newohebná 44^b, wokrauhle 29^a, woprawuge se 333^a, woflazená 2^b, woflawá 27^a. 150^b, woftrauhaný 2^b, wofstuzowati 51^a.

Slabikotvorné l a m. Uvedeme doklady, v nichž ně. buď slabikotvorné souhlásky odsouvá, buď k nim přidává samohlásky průvodné, buď užívá jiné hlásky slabikotvorné. 1. Slabikotvorné *l*: paprflky K 169, paprflkům K 234, od paprflkuow H X^b, XI^b, na okrflku H XIII^b, vyplnul K 289, plwánij H 344^b. 384^a, nemylme K III^a. 2. Slabikotvorné *m* v K: z Hazmburku 373. index Z, z Hažmburka 119. 289, Rožmberk 2. 227, Jofft z Rožmberka 354, Knížze Witmberfké 2. 360, Koflmburk 204, Koflmberk index K, Jaroflaw a z Sfelmberka 49, z Wartmberka 177, na Wartmberce 240, na wrchu Sfpryemberku 196, Kazatel Jochnmálfký 180. 287, Normberk index N, w Normberce 16. 100. 119. 330.

Zdvojování souhlásek. Nejčastěji zdvojují se v H a K tyto souhlásky:

1. *d* v K: v subst. radda s významem i rádce i poradního sboru — Radda Parlamentu Pařížského 365, Radda Cýlare Karla VIII. 114, sadił Raddu 259, wyzdwiłł fstarú Raddu 236, Raddám Starého y Nowého Měft Pražských I^a.

2. *f* vždycky; v H: Saffijr 2^a. 11^a atd., v K: Adolff atd.

3. *n* chybnou analogií v některých adjekt.; v H: w Alembijku Wolowěnném 373^a, Dřewěnného Olege 67^a, dřewěnný 53^b, s Okugemi Měděnnými 365^a, Mijzku Rutěnnau 184^a, w (nádobách) Hlinněných, Měděnných 392^b, prowazy Lyčěnné 44^b; v K: dřewěnný 232, penijze měděnné 151. index P, wolowěnnými 42; mimo to: Zuzany K 901, Wannu H 154^a, do Wanny H 58^b, u Wanně II 2^b. 11^b; nesprávně však Hájek píše: welmi rané Wokurky 133^b, Prut čtwerohraný 280^a, čtwerhraný 6^a. 287^b, na čtwerohraném Prutu 169^b, flkořepina trýhraná 81^b, yádro trýhrané 56^b, w trogchraném 369^a; v K: trijhrané kroupy 19^b.

4. *r* v H: Porru 147^a, Wrřky Porrowé 147^b.

5. *s* v H: Maso 26^b. 56^a. 155^b, masem 2^b, Malsytoft 59^b, Malsytý 116^a, twrdosti masné 161^a; v K: od masfa 39, Masfopuft index R, o Masfopuftě 39, Masfopuftnij 43. 48. 45. Wesfelij 303, Čzeňka z Wesfelij 7, Rusfové 170, Wasfilowicz 42. 243, zasfe 44. 97. 117. 168. 222. 249. 252. 285. 301. 351. index C. R.;

t v K: w Swattofti V^b.

Nesprávně píše Hájek: měkoft 123^b. 318^b, měké 34^b, měký 54^b, proti měkofti 60^b. 92^b. 142^a.

Zvláštnosti v kvantitě.

Kvantita H a K značně ještě liší se od nč., více však blíží se jí K. Mnohé slabiky krátké zaviněny jsou chybami tiskovými, jimiž zvláště H oplývá. Některé zvláštnosti jsou oběma spisům společné, jiné jsou individualní.

1. Kmenové *á* *α*) v H: Prách této byliny 240^a, Wládař XVI^a, Ofládyč 268^b. 377^a, s Ofládyčij 375^b, Wrátyč 210^a. 271^b, Ržáfs 52^b, tolik Ržás 85^a, k Ržáfe 156^a. 309^b, o Ržáfe 336^b, fuchému Káflí 115^b, některé gfau fládké 75^b, pálčiwý 251^a, pálčiwým Zymnicem 10^a, při pálčiwých Zymnicích 37^a, pálčiwěgfý 311^b, brunátný 46^b. 265^b, bledé brunátnosti 266^a, po mijstech tráwnatých 1^a, nášfe Tělo VIII^b, nášly ťtařij Čzechowé 64^b, Táto bylina 169^b, dokonále 385^a, neráda 218^a, nerádo 197^a, nerádi 289^b, ťtahowati 36^a; *β*) v K: s Czápkem 154, Swátawa 172, mezy Cýřařem Kárlem 202, Paffek z Wrátu 76. 85. 227, měřta Táchowa 211, Dátum 209, ze Stádicz 13, od Přemyřla Stádického 171. 245, k Woráři Stádickému 137, Kládbu 53. 91. 153. 232. 333, do Kládby 157. 262, do Klátby 63. 143, Prážanům 23, Kázatel 298, mezy Wládyky 97, dwá Králowé 60, dwá Cýřařowé 249, obá Cýřařowé 267, obá řama řobě řrdlo od řala 252, Obá dobré Otce měli 249, řáze 313, w Řádnij Swětnicy 18, Knijže Koryťáňké 129, Nezámýřl 87, w Poznánij 97.

Guftáwa 181. 336. 362, tomu se poddála 162. okazowala se 32, nepřikváčil 83, práwě (= recte) wěřili 338, stáwěti dal 188.

2. *á* v koncovce -áč, *α*) v H: Wftawáč 195^b. 242^b. 263^a, o Wftawáči 263^a, Wftawáčowé 263^a; *β*) v K: u Moháče 247, ale Martin Lupač 59.

3. *á* v koncovce -ář: Znamenij Wodnáře K 73. 326, Brykcýho Zwonáře K 66, Antonijna Kniháře K 66; v H odchýlně: Herbarz tit. list, na Herbarz VII^b.

4. *é* kmenové: *α*) v H: Mélij 235^b, Yahodkám Mělowým 235^b, Gitrocél 122^a. 123^b a t. d. (str. 103—4); *β*) v K: Slézka 50, do Slézka 90. 103. 143. 286, z Slézka 128, w Slézku 271, w Slézých 120. 155. 203. 237. 328, Knijžata Slézfká 132, Knijžetftwij Slézfké 275, Zemé Slézfká 211, Slézfkých 150. 322, Klénoty 59. 134. 144, Klénotowé 166. Klénotůw 191, Aněžka 21. 41. 316. index A, Listowé papéžftij index L, pléniti 280 poplénie 93. 136. 245, Zahrady popléněny 368.

5. *í* kmenové *α*) v H: hniždy 38^b. 150^a, prwnij Knijha list 1—84, drnhé Knijhy 148^a, w gedněch Knijbách 64^b, Knijhu swú XIV^b, w této Knijze index lékůw, druhé Knijhy 148^a. w gedněch Knijbách 64^b, při lijbofti 379^a, Pijžmo 12^b, Pijžmem 133^b, pijhy 2^b. 18^b, špjcce bodlawé 51^b, škrze železné špjcce 96^a, blijkawého zraku 110^a, blijkawým Očim 34^b, na mįstech ftijnných 7^b; *β*) v K: do Gijhlawy 321, Knijha 303, Knijhy 82. 199. 314. 357, do Žijtawy 337, z náhlého gijhu 74, Knijže Mnijchowfké 330, gijzliwau 350, obijlé 115, na Botijči 86. 265, Botijčský 159, do Swijdnice index G, mijmo 112, Šlijkůw Hrabat 208, Páni Sflijkowé 208, na Zrijpě 117, tijsle 193. 222, w Mnijchowé 150, Radijmowi 111, s Radijmem 111, Kauřijmfký 160, mijle přigijmal 275, mijl byl pokog, nežlij 259, Selijmuow Syn 362, Le-wijtůw 304.

6. *í* v koncovkách -ik, -iček, -išek, -ičko, -ínka: malik H 381^a, maliku ztlaustij H 204^b, Kolýřik H 383^b, wrcholik H 231^a. 293^b, žedlik H 382^a, dwa žedliky H 40^b, we třech žedlicých H 246^b, Netik H 185^a, Mřik H 41^b, Hledik H 355^a, Čerwikowé H 25^b, Hroznirowé H 233^b — výjimkou Listij Netijku podobné H 227^a, Hrozničky H 44^a, Mřijk H 42^a, žedlikuom 49^a, wrcholičku H 371^b; Kofýčku H 60^a, Tučného Mužička H 34^a, Řebřiček H 261^b, z Kalifku 261^b, w každých těch Kalifkách H 83^a; Chmayřičko H 49^a. 307^a, kořen s kořeničkem 14^a, Semička w malých šlofolinkách zuoftawagij H 215^a, Kwijtička malého H 52^b; krátké býwá také nezúžené *é* v subst.: Druhé Wagečko H 263^b, gednoho Wagečka H 263^b, ta Wagečka sekau H 263^b, kořinek H 275^a, lupinek H 296^a, Plamynek H 286^a, k třetijmu Barwinkowi H 286^a; Bublįjny H 56^a, bublįnek H 386^b, Hrozýnky H 362^a, w swých Moflųnkách H 86^a; Veleslawín w této věci shoduje se s prawopisem ně.

7. *i* v koncovce -ičký se dluží v H: prostijčké dřiwiij 10^b, tenijčcij ruożkowé 139^a, Mauka bělijčká 92^b, bělijčkau Mauku 86^a, bělijčkau bawlnkau 97^a, hrozniijkowé malijčcij 336^b, kratijčce VIII^a. IX^b.

8. *i* v koncovce -ic, -in, -ir, -mír bývá krátké v K: Mělyc 156, Wylém Zagic 294, Mělyce druhého 125, w Budině 193, Děčinský index Z, Kacyř 163, kacyřské učenij 307, Jaromir 316, Drahomíry 267.

9. V koncovce -ika, -ice, -ina, -ický *i* se dluží v H: Hedwijka 326, Swaté Hedwijky 81, Hedwijku 90, s Swětnijcý 341, Mučednijce index A, Klášter Křiżowniijký 212, Saukeniijká Ulice 207, Mučedniijkau Korunu 21.

10. V koncovce adjektiv utvořených z partp. praes. fem. jest z pravidla *i* v H: do Flastruow zahřiwigicých 5^b, magicý 5^a, trpicým 40^b, plačicým 61^b, Mocy swrafkugicý 71^b, zbuzugicý 80^b, tážicý se 271^b, zplýwigicý 267^b, ležicý 266^a, trpyticý se 349^a, mocy wodiragicý 221^a; také v part. praes. akt. pl.: přílegice 87^a, zahradice 365^a, necháwigice 309^a, rozpoltice 12^b — u Velesl. 1 doklad: wefelice se 108.

11. Za původní *ó* bývá (častěji v H, než v K) *uo*, neb *ů*, v případech, kde později zobecnělo *o*; *α*) ve slabikách kmenových *α*) v H: z duolu až k wrchu 29^a, na yakěsy Huoře 5^b, na huoře řečené Gargana 219^b, nu huoře Garganké 185^a, na huoře řečené Atlas 221^a, z huory Garganké 371^b, z Hůry řečené Korykus 2^a, na hůře Athlas 29^b, na Hůře Libánké 29^b, Lůže 4^a, škuro 14^a. 67^b. 93^a. 150^b. 197^a. 360^a, škuro 91^a. 158^b. 168^b. 193^a, fama pěknost k gedeníj zůwe 327^b; vedle toho píše Hájek (proti nč. *u*) také: Wokuorky 132^a, pod Wokuorky 132^b, Kwět Wokuorkowý 132^b, Semena Wokuorkowého 133^b, Wokůrky 132^a. 133^b, Yader Wokůrkowatých 323^a — Wokurky 133^b; *β*) v K: na Huoře Sinai 162, na Huoru Oliwetfkau 86, zhuoru 104, na Hůře Tábor 208. 224. dodat. 3, index P, na Hůru Hor 219, na hůře Moria 126, na Hůře Oliwetfké 85. index K, na Hůře Sinai index Z, na hůru Oliwetfkú 83, na té hůře 83 (ale i na gedné Hoře 365, k Hoře Sinai 157, od Hory Sinai 144, nadewsflecky hory 141, na horách 142), aby z důlu Ryby řpatrijny býti mohly 74, Patauium škuro wflecko wyhořelo 66, Lytomyfl Město škuro wflecko wyhořelo 67, Goltperk Město škuro wflecko wyhořelo 203, Strůmky 208, w Komoře na Lůži 243;

β) při spojení subst. s předložkou v H: když wegdau wůbyčeg XII^b, puožitečný 87^a, puožitečné 52^b, puožitečnégňěš 89^b. 131^b, puožitečné 83^a — ale i nayožitečnégňš 100^b.

12. Původní *ó* krátí se v *o* (proti nč. *ů*) *α*) v H: Swrchnij Kožka 77^b. 377^a, Kožku má masłytau 382^a, Yahodky 27^a. 61^b. 235^b. 326^b, z Yahodek 28^a. 40^b. 162^a, zroft 34^a. 83^a. 142^b, zroftu (titulní list), smola 29^b, řijdko ftonij 385^b, wyroftá 155^b. 158^b. 229^a. 260^b. 300^a, newyroftá 123^a, wyroftagij 290^a. 305^b;

β) v K: za Branau kteráž flowe na Moftku 253, pod Moftkem 129, do zroftu krále Ladiflawwa dodat. 3, mijšta nefechná 111, newole dodat. 3., znamenij newolij dodat. 3., dán gim protah 110, Prowodnij Neděli 99, nedowěru 97, w nedowěru 104.

13. Náležitě *u* často bývá dlouženo v *u* a k tomu pak se tvoří duplikaty s *u*, *uo*; α) v H: bugný 376^b, w zemi bugné 360^a. 368^b, tělo būgné čini 296^b, būgněgij 124^b, būgněgľý 48^a, w zemi buogné 358^a, buogně 38^a, buogněgľý 86^a, buogněgij 2^a; proti buognofti 268^b, Figůru 51^b, w této Figůře 105^b, s pěknými Figůrami VIII^a, Figůrami (tit. list), s Figůrami XIV^a, Figuoru 161^a, figuor XIV^b, Figuorami XIV^a, kulky 81^b, kůlka 81^b, kůlkau 134^a, Dubowé kuolky 38^b, Huolka 81^b, Huolky 81^b, šeft krůpiček 160^a, dwě krůpičky 160^a, po kruopičce 38^b. 105^b, šeft kruopiček 28^a, kruopičku 326^b, gífta průba 393^a, gíftau pruobu 393^b; β) v K: Jůdas 367, Jůdy 146, u Wigilij S. Sfymona a Jůdy 307, od Jůdy index C, Krále Jůdfkého 72. 89. 195. 327, Král Jůdfký index J, Knijžata Jůdfká 195, S. Sfymona a Juody 297. 307. 308, před S. Sfymonem a Juodau 304, Jůdyth 149, Jůdita 201, luona 57, w zůriwém I^a. — Místo *u* píse Velešlavin *u*: Koftela Matky Božij na Lůži 224.

14. Odchylky: že ge Mura duľý H 385^a, proti Uhrum H 368^b, Prfum H 385^b, proti pruduchu H 184^a, ťehuze K 104, puldruhého léta K 171, hřijchuw K 115, od Pohanuw 117.

15. Na počátku slov a slabik *u* bývá vždycky krátké, jinak místo něho bývá často *au* daleko přes hranici ně., α) *u* náslovné α) v H: s učaťenťtwijm 179^b, učinku X^b, od učinku 357^a, učin-kem X^b, učinky 40^a. 275^a. 304^b, před učinky 175^a, udu X^a. X^b, udy IX^a, udůw 236^a, udům X^b, udolij 155^a, w udolij XII^a, Uhor 180^b, umyťlem 69^b, urazem 179^b, Neurodu 56^a, uťt 2^b, w uťta 13^a, w uťtech X^a, 133^b. 169^b, Uťko 175^b, O Uťku Myťlijm 175^b, uzké 22^b. 142^b, uzkoťtij 307^a; β) v K: Mělyce Unora 62. 312, po Unoru 218, ukazowé 274. 304, umluwy e. 144. 157, pod umluwau 215. 264, na uťwitě 89. 215, uťta 83, z uťt 140, ne-uťtupně 265. 307, uťylném 18, uhlawnij 25, z Ugezda 59, w uterý 85, udolij 85, utočičťtě 280, neurody 135, ukladně 34. 245, układy 344, uplně 156. 355, neuplně 151, uwozy 342 b) doklady k *au* náslovnému viz na str. 209—10.

16. Původní *u* v středosloví krátí se v *u*, ale často v týchž slovích vyskytuje se proti *u* také *au*; hojně doklady jsou v H, velmi málo v K. Doklady z H: houba — huba, hauba: při Hubách 333^a, o hubách 333^a. 335^b, Húbami 71^b. 140^b. 338^b — Hauba 81^b, Haubu 169^b. 333^a, hauby 335^b; kdoule — kdule, kdaule: Kdulij dogijti 366^b, z Kdulij 66^a, k Kdulijm 133^b, O Kdulijch 66^a, s Gdulemi 86^a, Kdulowý Strom 66^a, ťťiawý Kdulowé 66^a, w Wodnatofťi Kdulowé 268^b, Kdulowá Lektwař 66^a, Kdulowá Yablka 66^a — Kdaule 66^a, wař . . . Kdaule 371^a, Kdaule čefati 66^a, Kdaulij mnoho 66^a; kocour — Kocurnijk by-

lina XI^a. 212^b, Kocauřy 212^b; louh — luh, lauh: do Luhu 375^b, Lauh 50^a, w Lauhu 96^a. 317^b; louka — luka, lanka: Miluge . . . Luky 183^b, Kmijn Laučnij 222^b, Kmijnu Laučnijho 234^a, Dětelowé Laučnij 251^a; mouka — muka, mauka: Mukau 368^b, s Mukau 185^b. 366^b, s Bobowau Mukau 162^a, s Mukau Bobowau 216^b, s Gečnau Mukau 31^a. 113^a. 117^b. 151^a. 304^b. — nětco Mauky Gečné 128^a, Gečné Mauky 163^b, s Maukau 53^a; ocún — ocun, ocaun: Ocun 335^a. 335^b, Ocunu 335^b — Ocaunu 315^a, k Ocaunowému Kwětu 14^a; routka — rutka, rautka: Polnij Rutka XII^a. 349^a. 349^b. 350^a, z Polnij Rutky 350^a, z počtu polnij Rutky 183^b, Wezmi Rutku 199^a, O Rutce polnij 349^a, s Rutkau 249^b, Mijzkau Rutěnnau 184^a — Rautu 207^b, Rautu 217^b, Listij Rautowé 218^b, s Rautau 83^a; souchotiny — Suchotinám 26^b, fauchotiny IX^a; Sfalomunek 332^a; v K něco málo dokladův: tuž IV^b, na tuž Stolicy 153, Tuž Neděli 107, Ruhači 246, wfšemohučyho 86.

17. ý kmenové α) v H; z Cýpru 26^b. 49. 136^a, býlina 240^a, z Sštýřfka 365^a, w Sštýřfku 364^b; β) v K: na oftrowé Cýpru 220, Sýn 174. 304, Lantkrabě Durýňské 172.

18. Koncovka (-ji) komparativů a superlativů bývá vždycky dlouhá. α) v H: Buogněgij 2^a, bugněgij a hogněgij XII^b, čaltěgij 26^b, doftatečněgij VIII^a, gruntowněgij X^a, hausttěgij 6^a. 155^b, křowatěgij 36^a, mocněgij 79^a, naydokonalegij X^a, naywlastněgij XII^b, patrněgij IX^a, raděgij XII^b, snázegij 1^b. 48^a, sfýregij 28^a, Užitečněgij 368^b; β) v K: gruntowněgij IV^a, gruntowněgij a dokonalegij y hogněgij dodat. 1, pořádněgij a nákladněgij 257, raděgij II^a. 91. 375, hogněgij I^b, wolněgij 85, nappilněgij 238, nayupřijmněgij V^a; jediný doklad s i v K: přijněgij 161.

(Pokračování.)

Úvahy a zprávy.

Der zweite punische Krieg und seine Quellen Polybins und Livius nach strategisch-taktischen Gesichtspunkten beleuchtet. Die Jahre 219 und 218 mit Ausschluss des Alpenüberganges. Ein Versuch von Josef Fuchs. Wiener-Neustadt 1894.

Monografie tato, obsahující 120 stránek, skládá se z úvodu a čtyř dílů. V úvodu ukazuje spisovatel na Hannibala jako na nejznamenitějšího válečného hrdinu všech věků, přirovnává ho k Alexandru Velikému, Caesarovi a Napoleonu. Avšak jedno jest nám známo: jest to cesta, kterou ubíral se z Hispanie přes Gallii proti Římanům. Povšechné její naznačení tane sice nám

dle zpráv starých na mysli, ale chceme-li pochod ten přesněji a určitěji stanovit, dostaneme tolik různých hypothes, kolik generálů a historiků předmětem tím se blíže obíralo. A předce na důkladnější odpověď čeká nejen historie válečná, ale i škola. Škola tím více, čím více vad za nové doby vytýká se Liviovi, jehož XXI. kniha se čte v celém vzdělaném světě.

V prvním díle práce vlastní stanoví p. Fuchs ze stanoviska strategického plán římský, vylučuje nebezpečí offensivy a chválí strategickou defensivu, pro niž senát římský také se rozhodl. Římané měli plán jednoduchý a dobrý, avšak zmýlili se v příčině taktické tím, že nepostřehli pravého okamžiku, kdy by se měli na Hannibala vrhnouti. Že neznali nadání Hannibalova a síly punského vojska, bylo příčinou, že plán ten byl zmařen.

V díle druhém líčí p. Fuchs plán karthaginský, u něhož obrací se zvláště proti postupu na moři, líče nebezpečí jeho a naznačuje výhody útoku teritoriálního.

Díl třetí líčí provedení punské offensivy a díl čtvrtý provedení římské defensivy. —

Práce p. Fuchsova není leč strategicko-taktická studie o prvním ději války Hannibalské od vypovězení války až do porážky Římanů u Trebie. Přechod přes Alpy p. spisovatel v úvahu nevzal. Za to snaží se tím horlivěji, aby jasně vylíčil poměry a celou situaci, za jaké r. 219 a r. 218 prováděna byla karthaginská offensiva a římská defensiva. Zcela správně. Nebo pochopením situace té spíše dostaneme se z labyrintu různých zpráv a dojdeme pravdy, než svěříme-li se zcela dějepisci jedinému, byť i věrohodnému.

Práce p. Fuchsova má dvě nepopíratelné zásluhy. Za prvé sestavila zprávy Polybiovy a Liviovy a různé jich výklady sem a tam roztroušené v jediný celek a za druhé hledí z různých výkladů nabýti jasnějšího, důkladnějšího a přesnějšího názoru o prvním ději války Hannibalské, než se stalo dosud u všech historiků a vykladatelů, kteří předmětem tím se obírali, jako u Golicyna, Gibbona, Haupta, Hertzberga, Kellera, Mommsena, Niebuhra, Schweglera, Weissenborna a jiných. Přesnějších výsledků dodělal se spisovatel hlavně tím, že direktivou v jeho práci byla mu strategie a taktika. Pro učitele a filologa jest zajímavá zvláště proto, že podává mu jednotné stanovisko, ze kterého na zprávy Polybiovy a Liviovy se může dívatí a je dle jednotného názoru vykládati. Zasluguje tudíž monografie tato všeho doporučení.

Uvážíme-li výsledky, jichž se dodělal spisovatel svou studií na základě strategie a taktiky, můžeme je shrnouti ve dvě:

1. Jak odpověděl na problémy a otázky, zasahající do topografie pochodu Hannibalova a strategického postupu vojska římského?

2. Jak srovnal příslušné zprávy Polybiovy a Liviovy a zejména přerozmanité jich výklady u filologů a historiků moderních?

1. Základní stanovisko p. Fuchsovo je to, že Karthagiňané mohli si vésti správně jen offensivou po zemi, Římané jen vyčkávající defensivou. Že nemohl útok punský býti podniknut po moři, v tom shoduje se se všemi dějepisci i strategy. Důvody, které podává i přidává, jsou platné. Tolikéž platnost má, co pověděno o spojení Hannibala s Gally severoitalskými. Naproti tomu právem vyvrátil tvrzení Mommsenovo, že rozhodný útok na Karthagiňany mohl se státi toliko v Libyi, jakož i všeobecný úsudek historiků, že Římané zavinili pád Saguntu, přechod Hannibalův přes Hiber a přechod přes Rhodan svou netečností a liknavostí. Římanům vzdor Saguntu byl pouhým měřítkem moci Hannibalovy, a když Sagunt padl, seznali, že nestačí jim jejich síla a moc, nechtějí-li vystoupiti ze své posavadní vojenské organizace; museli čekat, až Hannibal dlouhým pochodem přes Hispanii, Pyreneje a Gallii se zeslabí. Na základě zprávy Polybiovy (III, 15, 12, III, 40, 2) i Liviovy (XXI, 6, 6—XXI, 17, 6) dokazuje spisovatel, že věděli Římané, kudy Hannibal přitáhne. Tím vyvráceno i to, co praví Haupt (Livius-Commentar zu Buch XXI, Leipzig 1892, str. 40), jenž schvaluje současnou offensivu v Africe a Hispanii, i co praví Mommsen o své čáře na Hiberu (Ebro-Linie).

Hannibal výbojnost ducha římského znal a rád by byl viděl, aby se chopili Římané offensivy v Hispanii; pro to na ně čekal po pádu Saguntu, pokud nejdéle mohl bez největšího nebezpečí dostati se ještě ten rok za Alpy do Italie. Spisovatel posunuje tudíž čas vytržení Hannibalova z Hispanie do doby ještě pozdější, než činí ostatní historikové. Po tom však jest Hannibalovi jediným účelem, aby přišel do Italie v době co možno nejkratší. Rychlost musela mu býti hlavní zásadou strategickou.

Scipionovi vytýká se od Mommsena zdlouhavost, nedostatek politické zmužilosti a slabý vojenský rozhled, ježto prý neměl dostatečné energie, aby operace armády své měnil dle poměrů. Ne tak spisovatel. Mommsen vypravuje, že Scipio chtěl zaskočiti Hannibala v Hispanii, že však přišel pozdě; nebo když Scipio připlul do Massilie, byl Hannibal s vojskem již u Rhodanu. S důrazem poukazuje spisovatel k tomu, že dle obou pramenů, Livia i Polybia, a dle strategického plánu římského Scipio úmyslu toho neměl ani míti nemohl. A úmysl ten hraje velkou úlohu ve všech komentárech. Dle Mommsena podávalo štěstí Scipionovi ruku, aby chybu tu napravit, ježto mohl s vojskem přeploviti přes Genuu do Italie a zaskočiti nepřítele při samém sestupování s hor; to mohlo se mu prý podařiti v $4 + 7 = 11$ dnech. Scipio volil si však dlouhou zacházku přes Pisu a přišel pozdě. Rovněž tak soudí Keller (Der zweite punische Krieg, Marburg 1875). Spi-

sovatel však vypočítává, že Scipio nebyl nečinný. Zprávy, které v Massilii obdržel, přinutily ho plán změnit, a Scipio poznal velmi dobře, že Gallie nemůže státi se více jevištěm boje rozhodného, nýbrž že musí přivítati nepřítele z druhé strany Alp. K tomu musel voliti postup ne co do prostoru, ale co do času nejkratší. S celým vojskem byl by přišel pozdě: proto správně odeslal vojsko do Hispanie a odebral se sám s malým průvodem cestou co do času nejkratší k Padu a převzal tři legie, které bojovaly proti Gallům.

Kde přešel Scipio přes Pad, o tom jsou mínění nejružnější: jedni tvrdí, že pod Placentií, druzí že mezi Placentií a ústím Ticinu, jiní že nad ústím Ticinu. Spisovatel dokázal, že přitáhl s vojskem k Placentii, přešel Pad, táhl po jeho levém břehu k Ticinu, přešel Ticin a pak se srazil s Hannibalem. Tvrdí-li Golicyn, že jednal netakticky, přešel-li na levý břeh Padu, kde jsou roviny, odporuje si, ježto na Rhodanu právě k tomu radí. Tvrdí-li Mommsen, že jednal v bitvě u Ticinu netakticky, má je řeku v zadu, míní spisovatel, že právě to prozrazuje správnost jeho taktiky, ježto řeka mu byla ochranou.

Kde Hannibal po bitvě u Ticina přešel Pad, bylo dosud rovněž nejisto. Jedni přechod ten vůbec popírají, jiní tvrdí, že přešel až pod Placentií. Dle mínění spisovatelova Hannibal po bitvě u Ticinu táhl směrem ku prameni Padu a přešel jej na místě příhodném.

Kudy ustupoval Scipio po bitvě u Ticinu, o tom jsou rovněž hypotheses nejružnější. Jedni tvrdí, že na ústupu tom se zastavil konečně na levém, západním břehu Trebie, druzí že na pravém, východním. Dle taktiky spisovatelovy zastavil se na břehu levém, a teprve když vzbouření Gallové z jeho vojska přešli k Hannibalovi, přešel na břeh pravý, drže se v hornaté již krajině přísné defensivy, poněvadž seznal v bitvě u Ticinu převahu jízdy Hannibalovy. Proto také neučinil Hannibal útok na toto postavení a zmocnil se dříve Clastidia.

Teprve když druhý konsul Sempronius dorazil do tábora Scipionova u Trebie, pojal Hannibal naději, že horkokrevnost druhého konsula zavede k ofenzivě; to také se stalo proti všemu zrazování Scipionovu. Sempronius Trebii přešel, a svedena byla ona bitva, která učinila Hannibala pánem Italie severní a vedla vzbouřené Gally do vojska protiřímského. O místě této bitvy jsou též různé hypotheses. Dle vývodů spisovatelových třeba klásti tábor Scipionův na pravý břeh Trebie (tedy snad asi k nyn. Niviano), tábor Hannibalův na břeh levý (tedy snad asi k nyn. Campromaldo).

2. Staří věrohodnost Liviovu vychvalovali, noví však vytýkají mu vad stále více, jako na př. nedostatek znalosti práva, nedostatek znalosti vojenské, dále, že nedovedl užiti pramenů a proto podává mnohdy názor nejasný, že nejasné pochopení hledí

zakrýti umělým ličením atd. Tak Gibbon praví, že Liviova učenost je jen z knih, vojenství že naprosto nezná, totéž tvrdí Schwegler. Mommsen dává přednost Polybiu před Liviem, Niebuhr Livia se ani vůbec nedovolává.

Spisovatel vyvrací jednotlivá nařčení, která se týkají zpráv Liviových o této výpravě, a dokazuje z poměrů a situace, že Livius dotčených vad je prost. Ukazuje, že ve všem všudy souhlasí s Polybiem, a že jen překroucený smysl, který se klade od vykladatelů do zpráv Liviových, jest vinen tímto nedorozuměním. Ba spisovatel tvrdí, že ve zprávách, kde vypravuje Livius více než Polybius, Polybia jenom doplňuje.

Příklad: Jak vypravuje Livius (XXI, 23, 1), převedl Hannibal vojsko své přes Hiber ve třech oddílech (tripertito). O těch třech oddílech Polybius neví ničeho. Z toho se soudí, že tento způsob přepravy vojska přimyslel si Livius sám. Učinil tak proto, že se vypravuje dále, kterak Hannibal po svém přechodu podrobil si tři národy, avšak nevěděl, že taková přeprava vojska je namahavá a strategicky nebezpečná. Spisovatel naproti tomu tvrdí, dokládaje se Caesarem (de bello gall. VI, 6, 1) i arcivévodou Karlem (11. dubna 1809), že Hannibal zcela správně jednal, jelikož, rozšířiv vojsko své k severu a k severozápadu vějířovitě, učinil přepravu pohodlnější a rychlejší. Právě o rychlost mu běželo. Vyládá-li tedy kdo přechod na třech místech za strategicky nebezpečný, prozrazuje svou vojenskou bezsoudnost. Livius, který onen dodatek tripertito učinil, ukázal se tím jako dobrý znalec strategie i taktiky.

Jak z uvedeného nárysu obsahu patrnó, spisovatel v mnohých příčinách odchyluje se od badatelů dřívějších. Zda-li všude správně, je jiná otázka. Livia jistě přeceňuje. Ale spis pro zajímavost i samostatnost svého obsahu zasluhuje zajisté pozornosti.

Ant. Krecar.

Karel Svoboda: Srovnání bajek Phaedrových s řeckými aesopskými. (XII. zpráva cis. král. vyššího státního gymnasia ve Valašském Meziříčí, vyd. na konci škol. roku 1891 až 1892). V Přerově 1892. Str. 28.

Spisovatel probral sbírku bajek Phaedrových se zřetelem k bajkám nám známým pod názvem aesopských bajek, i došel k podrobnému stvrzení věci arci dávno již z Faedra samého známé, že tomuto skladateli řecké plody byly vzorem, jež buď téměř doslovně překládal aneb napodobil více či méně volně. Z úvahy p. Svobodovy na jevo jde, že takto souvisí bajka Phaedrova I, 1 s aesopskou 274 b (vyd. Halmova, Lipsko 1884), F. I, 2 s Ae. 76, F. I, 3 s Ae. 201, I, 4 = Ae. 233, I, 5 = Ae. 258, I, 7 = Ae. 74, I, 8 = Ae. 276 b, I, 11 = Ae. 259, I, 12 =

Ae. 128, I, 13 = Ae. 204, I, 14 = Ae. 169, I, 20 = Ae. 218, I, 22 = Ae. 89, I, 23 = Ae. 164, I, 24 = Ae. 84, I, 26 = Ae. 34, I, 28 = Ae. 5; II, 6 = Ae. 419; III, 7 = Ae. 278, III, 18 = Ae. 397 *b*; IV, 1 = Ae. 290, IV, 2 = Ae. 15, IV, 3 = Ae. 33, IV, 4 = Ae. 175, IV, 6 = Ae. 291, IV, 8 = Ae. 146, IV, 9 = Ae. 45, IV, 10 = Ae. 359, IV, 12 = Ae. 160, IV, 20 = Ae. 97; z páté knihy žádná. Referent, pokud se týče výsledků tohoto srovnání, souhlasí až na bájku Faedrovu I, 14, o níž nemůže uznati, že by byla, byť i „volným“, napodobením řecké bájky: *Ἰαριδὸς καὶ ροσών* (Ae. 169*), nýbrž má obě za úplně různé a na sobě nezávislé, a za podklad latinské bájky pokládá jinou řeckou, která se nám nedochovala; při tom dodává mimochodem, že se mu zdá nutno athetovati se Siebelisem a j. verš 5.

Srovnání jednotlivých bajek Faedrových s řeckým originálem p. spisovatel provedl s náležitou důkladností, a referent v celku s ním souhlasí. Jen vytknouti jest nesrovnalost v úsudku o F. I, 1, kde na téže stránce o téže latinské báje se praví: „Jen ve vypravování odchýlil se poněkud, čímž stává se nejasným“ a potom k závěrku: „Vypravování Phaedrovo jest názorné a jasné.“

Výsledek srovnání celkový jest, že tedy 30 (či lépe 29) bajek Faedrových složeno bezpečně dle vzoru řeckého, a že Faedrus přes leckteré přednosti svých básniček nedostihuje vzoru co do názornosti a stručnosti vypravování. Měl tu p. spisovatel jen ještě snad připomenouti, že Faedrus sám honosí se v předsloveh a dosloveh jednotlivých kněh postupně větší nezávislostí na Aesopovi, že však úvaha tato to nepotvrdila; neboť v I knize jest 16 bajek, v II pak 1, ve III zase 2, IV dokonce 10 napodobených. Arci při tom nesmíme zapomenouti, co p. Svoboda právem podotýká (str. 26), že obecný úsudek nemůže tu býti úplný, ježto i z bajek Faedrových snad ledaccos se nezachovalo i bájky aisopské nedošly nás nedotknuty.

Jako jiný z nedostatků vytýká p. spisovatel Faedrovi „naučení“ v epimythiích a zvláště v promythiích. V tom něco jest pravdy; ale nezapomeňme, nač klade důraz nověji zvl. J. J. Hartman (*De Phaedri fabulis*. Leyden-Lipsko 1890, str. 53 nn.), že promythia a epimythia snad nepocházejí vždy od Faedra; aspoň Anthologia Perotina zdá se tomu nasvědčovati.

V úvodu a doslovu promlouvá p. Svoboda stručně o Faedrově životě a dílech vůbec, oceňuje i formální stránku bajek těchto. Co tu v stručnosti pověděno, dobře jest řečeno. Poznáměli bychom, že onen „jakýsi“ Eutychus, ke kterému obrací se básník třetí knihou, jest nejspíše vozataj Caligulův, jenž v po-

*) P. Svoboda tu patrně následoval Lepaře, str. 256 (čís. 300).

slední době panování onoho císaře nabyt značného vlivu u dvora. Dále vhodnější bylo na doklad ješitnosti Faedrovy citovati ještě III prol. 21, 32, 60, IV prol. 20, III bájku 12 (v níž básně své srovnává s perlou, se kterou kohout — čtenářstvo neví si rady), IV, 7, 21 nn. („lector Cato“) a pod.

Z literatury bylo si všimnouti novějších monografií, zejména uvedené již Hartmanovy a pak obšírného díla Léopolda Hervieux: *Les fabulistes latins depuis le siècle d'Auguste jusqu'à la fin du moyen âge* (Paris 1884), z něhož prvé dva díly právě Faedrem se obírají.*)

Nesouhlasíme s psaním: Jadmon (m. Iadmon), Sejanus a pod., rovněž bychom mohli býti již ušetřeni „licní“ (str. 4). Chyb tiskových jest dosti; na př. str. 4 fantisii, přeněši, str. 5 sbírkn, str. 6. agnes, johně, str. 9 koždý, *ἑκατοχός, ἑνδεκα* atd. Snad jest také nedopatřením na str. 10 „druhá a třetí věta obsahuje totéž“ místo „první a třetí věta . . .“; či jest to mínění p. spisovatelovo?

Frant. Čáda.

Dr. Franciscus Sal. Kovář: Legum Platoniarum libri alterius vindiciae. (XII. zpráva cis. král. vyššího státního gymnasia ve Valašském Meziříčí, vydaná na konci šk. r. 1892—93). V Přerově 1893. Str. 15.

Pojednání páně Kovářovo zasahuje do otázky velice zajímavé, ač ještě mnoho a důkladně neprobrané, o kompozici Platonových Zákonů. Arci p. spisovatel tuto podává jen úvalu o druhé knize jich, a to ještě jen částečně, kdežto o první knize prý má hotové již pojednání (str. 4) a ostatní věci týkající se kn. II. slibuje (str. 14) přistě podati. Poněvadž však jednak pro čtenářstvo bude zajímavo seznati vývoj a stav celé otázky, jednak p. spisovatel omezil se jen na vyvracení spisu Brunsova a v omyl by mohl uvést čtenáře chybným tvrzením: „Cuius (scil. Brunsii) sententiae sane memorabilis valde mirum est quod per totos ferme quattuor annos adeo nulla habita est ratio, ut hoc demum elapso temporis spatio Praetorium . . . exstitisse . . . facile conligamus“ (str. 3 n.), radno bude, abychom tuto podali arci zcela stručný nástin této kontroverzy a tím ukázali k místu i ceně práce uvedené.

Dle shodného podání starověkého Platonovi bylo smrtí zabráněno vydati Zákoný, i provedl prý tuto práci žák jeho, jakýsi Filippus Opuntský, a to v době as jednoho roku (viz Bergk na níže uv. m. str. 53 pozn. 1). Ale jak rozsáhlá byla tato činnost Filippova při redakci dialogu onoho, o tom se rozcházejí zprávy

*) Třetí díl toho spisu „Avianus et ses anciens imitateurs“ vyšel právě tohoto roku.

starověké: dle jednoho podání (Diog. L. III, 37) prý jen přepsal Zákony, takže by od Platona byly téměř úplně dokončeny, dle jiného (proleg. philos. Plat. c. 24) Platon zanechal Zákony neuspořádané (*ἀδιορθώτους καὶ συγκεχυμένους*), takže zredigování (*συνθεῖναι*) by bylo dle toho dalo Filippovi dosti namahání. A vskutku při studiu tohoto spisu zarážejí rozmanité věci neshodné, úryvkovité, výklady rozvláčné a nedialogické, opakování a pod. Tu věc jedni měli za důkaz potvrzenosti, jako na př. A st, zprvu i Zeller (jenž však později athetesi odvolal), jiní buď se odкрыtí podobných nesrovnalostí opatrně vyhnuli (jako Steinhart ve známém úvodu), aneb ji rozmanitými prostředky vysvětlovali (jako Susemihl, Genetische Entwicklung d. plat. Philos. II, 2, 559 nn. a j.), nebo dokonce omlouvali, jako Boeckh, jenž pravil (in Minoem pag. 69): „utraque pars legum habet quandam confusionis speciem, sed in qua confusione, quod aiunt, *τάξις ἀτακτος καὶ ἀταξία ποιῶν τινα περιλαμβάνει τάξιν*,“ ale co sluší klásti na vrub Platonovi a co vydavateli, o to se blíže nestarali. Teprve Ivo Bruns (v pojednání De legum Platonicarum compositione, Bonn 1877) učinil první přesnější pokus najíti stopu práce Filippovy i snažil se dokázati (str. 8 nn., zvl. 20 nn.), že v Zák. V, 734 máme přídavek Filippův, prozrazující se shodou s Epinomidou, spiskem obecně Filippovi přikládaným. Rovněž tak soudil Ed. Zeller v známé své historii filosofie řecké (II, 1, str. 833, 4, 3. vyd.) o X, 896 E — 898 D (srovn. tamtéž i str. 823). Však mnohem hlouběji se do celé věci zabral a s nemenší bystrostí než pílil analysoval skladbu díla Platonského opět Bruns ve spise: Plato's Gesetze vor und nach ihrer Herausgabe durch Philippos von Opus. Eine kritische Studie (Weimar 1880), jenž bez odporu velmi mocně pohnul málo pěstěným studiem posledního spisu velikého filosofa. Nejen že Bruns tu objevil další místa, prý nápadně s Epinomidou souhlasná (v. str. 100 nn., 169), ale vytkl hojně nedostatky v komposici, nesouhlasy, opěťování, části mluvou podezřelé atd., i usuzoval z toho, že máme v díle nám dochovaném rozmanité náčrtky, zlomkovité od Platona zanechané a od Filippa různé upravené a spojené. Platon prý, nevzdávaje se svého ideálu státu, chtěl napsati nové dílo o státu a zákonech i napsal k němu úryvkovité náčrtky; avšak pak snad změnil své základní stanovisko sociologické a odhodlal se napsati nové dílo, mající ryze praktický účel, v němž z dřívějšího plánu podržel scenerii a osoby stejné. Filippos našel takto v pozůstalosti různé věci, a jsa sveden vnější podobností, spojil vše v celek; jež pak v jednotlivostech „upravil“, aniž však postaral se o odklizení všech neshod a vad. Pomocí těchto odkrývá Bruns tři velké fragmenty z prvního díla sociologického, totiž I knihu, jež podává úvod a disposici zamýšleného spisu, která arci pak neprovedena, dále V, 734 E a XII, 960 B — 969 D; tyto velké úryvky pak byly vpracovány

do dialogu (rovněž nedokončeného) o zákonodárství magnetském (kolonie na Kretě), jež máme zachován v III—XII, 960. Brunsova studie jest důkazem důvtipu svého původce, jimž dovedl pozornost obrátiti i k jednotlivostem v dialogu Platonově i zbudovati pak hypotézu, vykládající tyto nejasnosti. Bruns se netají nesnadností a hypotetičností svého luštění (viz str. 6, 76, 137, 223), a vskutku lze oprávněnou pochybnost vysloviti na př. o tom, že by Filippos byl vsunut konec II. knihy a XII. (o *νυκτερινός σάλλογος*), že by byl mnoho aneb samostatněji interpoloval aneb vkládal v Platonův spis své pochmurné názory pessimistické a názory náboženské a pod., v čemž z části i p. Kovářovi jest dáti za pravdu: ale nejedná se o tu či onu podrobnost, nýbrž o základní myšlenku.

Ta záhy našla stoupence vynikajícího, Theodora Bergka. Poznav spis Brunsův, sepsal Bergk pojednání velice důkladné a důmyslné, „Platos Gesetze“, jež z pozůstalosti jeho pak uveřejnil G. Hinrichs (ve Fünf Abhandlungen zur Geschichte der griech. Philosophie u. Astronomie, Lipsko 1883, str. 41—116). S klidem a rozvahou Bergk nejen zkoumá důvody Brunsovy, ale novou analýsí Zákonů stanoví odchýlnou poněkud, ale v jádře přec podobnou hypotézu. Dle něho Filippova práce byla celkem jen podřízeného dosahu, a Platon sám snad některé partie (jako VI, 756 A o volbě hipparchů) přepracoval, ale neskládal tak úryvkovitě a nesouvislé náčrtky, jak by plynulo z domněnky Brunsovy. Nieméně i Bergk jest nucen uznati, že čím více začítá se do knih I. a II., tím více mu zjevná jest úryvkovitost, necelost, nespojitost a neshody obou; spisovatel tu vychází od věty, že zákony spartské a kretské se zakládají na božském zjevení, pak následuje kritika jednotlivých institucí těchto států, ale záhy se opouští obecné tyto úvahy a dávají se zcela speciální předpisy o zorganizování výchovy, čímž pak končí II. kniha. Rovněž musí přiznati, že není III. kniha pokračováním předešlých, nýbrž podává úvod k vlastnímu úmyslu spisovatelovu: dáti zákonodárství pro novou kolonii, která má býti založena na Kretě, čímž obírají se pak kn. IV—XII. Tyto obtíže luští si Bergk pak takto. Jest známo, že Platon po nezdaru, jež měla Politeia, chtěl pokusiti se vyličiti stát, jenž by se nejvíce blížil k onomu ideálnímu státu (tak řeč. *δευτέρα πολιτεία*), jakož i stát ještě více odchylující se od ideálu onoho a blížící se obyčejným existujícím státům (*τρίτη πολιτεία*). Bergk pak myslí, že toto své předsevzetí splnil, napsav jakési *Νόμοι πρότεροι*, spis to sociologický, abstraktně o zákonech pojednávající, a *Νόμοι δευτεροι*, jež ličily jako *τρίτην πολιτείαν* právě onu ústavu Magnesie. Nešťastnou snad náhodou první spis byl z větší části zničen, a Filippos naleznuv v pozůstalosti zlomky z prvního díla a téměř dokončené druhé dílo, obojí spojil, jsa veden podobností scenerie a totožností osob, aniž arci dovedl uhladiti a odstraniti všechny neshody

Abychom krátce podrobnosti myšlenky Bergkovy naznačili, domnívá se, že k *Νόμοι πρότεροι* náležela téměř celá I. kniha, dále II, 656 C — 664 B, 673 E — 674 C, kdežto k *Νόμοι δεύτεροι* II, 652—656 B, 664 B — 673 D; v knihách III—XII, myslí, není radno prováděti podobné rozlišování, nýbrž patří as celkem k II. dílu; jen ve XII. knize při úvaze o *νυκτερινὸς σύλλογος* domnívá se, že jest část 961 C — 968 A z *N. πρότεροι*, ale 960 B až 961 C, 968 B — 969 D zase z *N. δεύτεροι*. Úvod k těmto *N. δεύτεροι* měl asi obsahem sdělení Kleiniovo soudruhům, že založiti se má nová kolonie na Kretě; arci nám se nedochoval.

Po těchto mužích touž věcí obíral se Praetorius: De legibus Platoniceis a Philippo Opuntio retractatis (Bonn 1884), rozebíraje, jak se podobá — neboť pojednání jeho nebylo mi přístupno — a odůvodňuje myšlenky Brunsovy, potom pak J. Tiemann: Kritische Analyse von Buch I und II der platonischen Gesetze (Osnabrück, Prog. gymn. 1888), o němž p. Kovář teprve při ukončení práce své se dověděl (str. 14, pozn. 5). Tiemann snažil se vyvrátiti všechny vývody Brunsovy; jakkoli však podařilo se mu oslabiti, ano i vyvrátiti některá jednotlivá tvrzení, nedovedl odstraniti hlavní důvod proti sounáležitosti prvních dvou kněh, že totiž, ačkoli kniha druhá začíná, jakoby byla pokračováním I, 633 D nn., kde vykládá se, jak použití bylo by lze *μέθη* jako prostředku výchovaciho k *σωφροσύνη*, ve skutečnosti však dále jedná se o něčem zcela různém, totiž o výchovném použití hudby a zařízení sboru dionysického, složeného z mužů starších, jimž dovoleno jest požívatí vína. Tiemann neshodu tu snažil se odstraniti, předpokládaje, že právě členové tohoto sboru jsou to, již skrze *μέθη* k *σωφροσύνη* jsou vychovávaní, ale přehléd, že I, 635 C, 643 B jedná se o paedagogickém použití opojování k dosažení sebeovládání, kdežto ve II, 666 A n. zakazuje se mladíkům po 18. rok požívání vína vůbec, až do 30. roku zakazuje se opijení se (*μέθη*, *πολυνομία*), starším pak lidem dovoluje se mírné požívání vína, ježto toho potřebují — k odložení ostýchavosti při veřejné své zpěvní produkci, avšak o oné výchovné moci opojení tu vůbec se nemluví. Tiemann též musil připustiti nesouvislost kněh oněch s třetí, omlouvá však věc tím, že ve „ztraceném“ konci II. knihy byl sprostředkován přechod.

Jak patrně tedy, měl p. Kovář více předchůdců pro i contra, jež slušelo by respektovati, ne jen jediného Brunsu, a to tím více, že i o jednotlivostech (na př. o onom *κατ' ἀρχάς* 671 A, Bergk i Tiemann) nejen Bruns, nýbrž i jiní z uvedených rozvažovali. Mimo to pojednání p. spis. jen obírá se otázkou, zdali kniha II. s I. bezvadně souvisí, uvažuje postupně o těchto místech: II, 671 A — 672 D, II, 666 C, II, 673 D — do konce, I, 649 E, II, 653 A, i dochází všude k odmitnutí důvodů a vývodů Brunsových. O argumentacích p. spis., zdá se mi, platí celkem

totéž, co o Tiemannových: v některých podrobnostech, jako tam, kde opírá se athetesi jednotlivých míst, má as pravdu, však hlavní obtíže zůstávají nerozřešeny. Tu nezbytno jest, aby někdo podstoupil celou práci znova a co nejsvědomitější analysí skladby a obsahu celých Zákonů — ovšem hledě k veškeré Platonské literatuře — stanovil přesně poměr jednotlivých částí a knéh tohoto díla a našel tak ono pojítko, jež, je-li, ukazovalo by k jednotnému složení knéh dialogu našeho. Nezbytné by tu bylo, jako všude u Platona, hleděti především slov jeho vlastních, jestli snad někde nám nedává pokyny prováděné dispoice, kterou hned z předu — jak myslíme I, 631 D — asi naznačil. Snad by se pak ukázalo, že knihy I. a II. pojí právě základní jich myšlenka zdárné výchovy (*παιδεία*) občanů.

Máme-li pak dotknouti se formální stránky pojednání, musíme vyznati, že sloh latinský p. spis. není všude tak zdařilý, jako jest plyný. Aspoň nevhodným se nám zdá začítí exklamací, nad to takto začínající: „Iterum ac saepius philosophi illius divini Leges hoc novissimo etiam tempore ad novum consilium novamque sententiam revocatas esse! At nihil mirum inquires, aut admirabile. Sane. Concedo et ego.“ Rovněž nehezke jest střídání obrazu v jediné větě: „viam ingressus, qua non iam inconcinnitates istae primis tamquam gustarentur labris, sed ita potissimum tangeretur ipse earum nervus“ (str. 3). Rušivé jsou také delší citáty německé (str. 5, 7, 9, 11, 13) a anglické (str. 8, 13 z Grotea) v text vmíšené. Chyb tiskových jest značně; na př. *emissit*, *vesarem*, *istitueram*, *ingeniogue* (str. 4), *Stalbbbaumius* (str. 5), *arpumentationis*, *forteitirend* (m. *fortcitirend*) (str. 7), *fugitominino*, *Interper.* (m. *Interpret.*) (str. 9), *se-ripta*, *nubito* (m. *dubito*), *genninorum*, *πάρη* (str. 10), *expriman*, *significtionemque* (str. 11), *ilico*, *Brunssii*, *adsiduiate*, *miaxim-opere*, *οἰωνοῦ εἰρήσθω* (str. 12), *nt* (m. *ut*) (str. 13), *proficis* *catur*, *protositum* *est*, *ob russam*, *muinus* (m. *minus*), *castiqandii* *immutand* *licentia*, *propo suimus*, *itellegat* (str. 14), *σκοπεσμεθα*, *tamquem*, *eitiam* (str. 15) a j.; nejnemilejší pak str. 10 *credebimus* (!).

Než ať jakkoliv zatím dostál p. spis. své úloze, referentovi podal příležitost poukázati na tomto místě k zajímavé kontroverzi, jakých arci jest v literatuře otázky platonské více, i doufáme, že p. spis. v pojednáních, jež hodlá uveřejniti, věc i její historii vyloží úplněji a důkladněji, než nám bylo možno v pouhém referátě.

Frant. Čáda.

Přehled dějin literatury římské. Se zvláštním zřetelem k zákům středních škol sestavil *Gabriel Suran*, professor gymnasia roudnického. V Přerově 1892.

V předmluvě sestavovatel vypočítává cizojazyčné prameny svého díla a dí, že domácího užil všeho svědomitě. Upřímně vyznává, že místy vypisoval doslovně z pomůcek domácích, z cizích doslovně překládal, však doslovných těch výpisků neoznačuje ani citací ani uvozovacími znaménky. Podrobiti úvaze uspořádání látky dle známého vzoru, nepokládám za nutné. I zbývá pronéstí úsudek o výběru názorů a o slohu. Názory a mínění různých literárních historiků nevybíral pan sestavovatel vždycky s náležitým zřetelem k jich odůvodnění, nýbrž podle chuti své vypisoval tu odtud, tu od onud, tak že není v knize jeho zřítí jednotnosti v posuzování, ani nejsou vzácné odpory. Poučné v té příčině jsou zejména úsudky o dějepiscích a o Ovidiovi a Tibulloví. Také v uvádění českých překladů nejeví se důslednost; vydání latinských textů od českých spisovatelů úplně se pomíjejí. Sloh je strakatý, místy velice nabubřelý. Mnohá charakteristika je tak psána, že přímo svádí žáka k frásovitosti. Také leckteré nedokonalosti v stilisaci ubírají obsahu na ceně; srv. str. 40, 41, 78 a j. Závažné chyby tiskové jsou na str. 76 Julie m. Tullie, na str. 107 Isidových mysterií.

Ale přes to přijde kniha tato žákům našim vhod; neboť není jiné podobné knihy.

P. Hrubý.

Dvě verse starofrancouzské legendy o sv. Kateřině Alexandrinské. Vydal *Jan Urban Jarník*. V Praze. Nákladem české akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. 1894. (Str. LII a 350 vel. quart.)

Pan prof. Jarník, který svým Indexem ke slovníku Diezovu získal si úctu všech romanistů a pověst pracovníka nezištného a svědomitého, předstupuje s novou objemnou prací, první toho druhu v literatuře naší. Celé dílo rozděleno ve 3 části; v první jest předmluva, úvod a rozbor legendy ve spracování lat. a franc. (str. I—II), v druhé texty s novým paginováním (proto, aby mohly býti od celku odloučeny), v třetí napřed mluvnice, pak metrika, slovník, dodatky a seznam veršů, o kterých na různých místech třetí části bylo promluveno.

V *Předmluvě* dovidáme se, že prof. Jarník práci tu, totiž vydání oba texty, podnikl k vyzvání prof. Gast. Parise v Paříži, který jemu postoupil i opis anglonormanského textu pořízený slečnou Lucy Smithovou v Londýně, kde se tento text nacházel tehdy v soukromé knihovně (text L, nyní v Bibl. nat. v Paříži).*)

*) Z toho u nás kdosi neznámý vzal si neslušnou záminku rozhlašovati, jako by Akademie byla vydala texty bezcenné, když ani G. Paris, máje po ruce „celou řadu bohatě nadaných franc. ústavů k vydávání sfranc. textů, o ně nestál“. (V. Čech 1/8 1894 z Polab. listů). Spisovatel této zprávy nemá ani ponětí za 1. o tom, jak vydávají se sfranc. texty ve

Druhý text pikardský (též v Bibl. nat. v Paříži) opsal si sám (text P). Zároveň opsal si též dva texty latinské, jeden úplný (P), druhý skrácený (p), o které se stfranc. legenda opírá; poněvadž však současně v Londýně táž legenda lat. P vyšla s překladem stangl. legendy o sv. Kateřině, proto i v našem vydání jest tento angl. otisk lat. legendy položen za základ, a spisovatel uvádí varianty svých obou opisů P i p., a kromě toho i s textem lat., který se chová v Lipsku (L). Ke konci předmluvy děkuje spisovatel panu Dru. Juliovi Cornu, prof. zdejší něm. university „zejména za pokyny při stanovení textu“. Naše zvláštní stanovisko k něm. universitě a citlivost by žádala tu, aby pan prof. Jarník byl se buď obešel bez pomoci této nebo přesně udal, pokud sahají ty pokyny.

V následujícím *Úvodě* popsány jsou rukopisy, z nichž vyňaty texty L a P, pak lat. P, a udán zevrubně jejich obsah. Ruk. lat. pochází z doby před 1. křížáckou válkou, L je z konce 12. st. a obsahuje kromě naší legendy mimo jiné zvl. také známé stfranc. legendy o sv. Alexiovi a Brandanu.

P je z r. 1200 a legenda o sv. Kateřině v něm obsažená jest přepracování anglonorm. originálu sepsaného od jeptišky Clemence z kláštera Barkingského v jižní Anglii, jak spisovatel na tomto místě dokazuje, a L jest pozdější opis tohoto textu. Pan prof. Jarník se obmezil jen na tyto 2 stfr. rukopisy, o ostatních se nezmiňuje aniž uvádí poměr jejich k legendě české o sv. Kateřině, jak by snad mnohý si byl přál, leč to vše nutně nesouvisí s účelem spisu. Mimochodem buď připomenuto, že zevrubný obsah rukop. P., uvedený na str. IV—VIII není otištěn ve čl. Levesquově v *Histoire de l'Acad. des inscriptions*, citovaném od prof. Jarníka.

Pak následuje na str. X—LI podrobný rozbor legendy latinské a francouzské; vydavatel rozčleniv děj v hlavní částky souvisle jej vypravuje a ukazuje, pokud spracování franc. odchyľuje se od lat., co kde ve franc. rozvedeno, uvádí odchylky ve výrazech, všímá si básnické dikce a tu i tam kriticky rozbírá. Část tato patrně má za účel ukázati mladým romanistům, jak podávati rozbor textů. Myslíme však, že tu obvyklá důkladnost p. professora zašla příliš daleko, a že bylo by vyhověno přísné metodě, kdyby byl přestal jen na nejdůležitějších rozdílech a význačných faktech.

Ve vydání textů francouzských jeví se do jisté míry nedůslednost a nerozhodnost, která ovšem textům samým na zá-

Francii, za 2. jak Francouzi střežou si práva vydavatelského starých textů, za 3. o slušnosti, s jakou chovají se k sobě filologové romanští, a že G. Paris právě tím svému žákovi J. Jarníkovi prokázal největší přátelství, když nabídl mu text, který již svým stářím má cenu zaručenou.

vaду není, ani tomu nebude, kdo k dalším studiím jich bude užívatí. Bylo by příliš nepatrné vytýkati, že neproveden důsledně rozdíl mezi oběma texty u kmenů avr-, savr- (v L) a aur-, saur- (v P) ani že neprovedl úplně diaeresi u dvojhhlásek, zvl. když vydavatel sám nepodává a podati nechce text kriticky upravený; nedůslednost jeví se v tom, že text L (o ten tu především běží) přece do jisté míry jest podroben kritickým změnám, jinde zase ponechán verš neopravený (zvl. v P) a oprava děje se teprv v některém oddíle části třetí; nerozhodnost pak tím jeví se, že v textech vykonána oprava, místo níž často v kritických úvahách 3. části nabízí se oprava lepší. Nedůslednost spisovatel omlouvá v Předmluvě tím, že sice uložil si v příčině oprav textových velikou zdrženlivost zvl. při P, ale uznává sám, že mohl v mnohém případě si vésti ještě konservativněji, a s tím recensent úplně souhlasí, nebo pro kritické vydávání textů stfranc. přese všechnu horlivou práci, která na tomto poli již byla vykonána, přece ještě doba nepřišla. Důkazem toho jest právě nerozhodnost vydavatele, že totiž, máje více možných prostředků odstraniti závalu, jednoho užil v textu, ale za lepší uznal jiný teprv, když texty byly vytištěny, anebo že opravu již učiněnou zase odvolává. Jinak si to nedovedeme vysvětliti. Tak na př. v. 771, 801, 870, 986, 1364, 1832, 1887, 2161, 2174, 2373, 2653 atd. Při v. 120. si vydavatel odporuje, máje de ses privez za člen dělivý (str. 117. 20), ale na str. 83 udává jen dva jiné případy členu dělivého vesměs nerozhodné, tak že dle jeho slov nemáme v textech žádného bezpečného příkladu členu dělivého; proto by byl zajisté verš ten upraven lépe dle P: od lui vunt mult de ses privez, jak asi v originále bylo, i snadno vypuštění mult písařem se vysvětlí. Celkem však opravy textů, pokud jsou vykonány, svědčí o svědomité práci kritické a třeba je uznati za podařené. Kde by bylo třeba silnější změny, tam šetří raději rukop. znění a opravu podává toliko v rozboru, jako při v. 1744 a v. 1631—32. K definitivnímu upravení textů bude třeba ještě odborných studií památek samotných, zvl. po str. syntaktické. — Při v. 48 L v pozn. neoznačeno, že jest vydavatelem upraven. Z pozn. při v. 11. čtenář, nemaje výkladu, nepozná, co vlastně je v originále. Poněvadž texty naše budou míti bezpochyby více čtenářů češtiny neznalých nežli domácích, byla by pro ně zajisté veliká výhoda, kdyby „Připomenutí“ k textům, pak vysvětlení značek rukopisů, jakož i několik těch výrazů českých pod texty byly udány po francouzsku.

Z následujícího „Srovnání obou versí“ (81—122) dle částí řeči zajímavé jsou a poučné odstavce o členu, o synonymních podst. a příd. jmenech; ze zájmen případy kde jeden z obou textů zájmeno osobné v podmětu nemá, nebo verše 381, 2475, 2551, 2204, 1573 a 1259, kde P má zájm. os., L nemá, zdají se přímo nasvědčovati tomu, že P byl pečlivěji převeden do pi-

kardštiny ze starší předlohy, kdežto opisovač L, kterému ještě věty bez zájm. osob. byly obvyklé, je vynechal. Zajímavý tvar v P jest *jon staž. z jo en v. 2201* vedle *nestaž jo en v. 1909*. O slovesích třeba vytknouti seznamy případů: složená vedle jednoduchých, různě složená, synonymní, různé časy neb způsoby a různost v čísle. Z ostatních částí řeči upozorňujeme na odstavec o negaci *pas*, o střídání předložek *a a de* (3 případy, str. 116) a spojek *ne a e*, (str. 121.) Jinak největší část tohoto s neobvyčejnou pilností sestaveného oddílu vlastně slušela by více do slovníku, kde ovšem jest opět snesena, kdyby spisovatel nebyl pojal úmysl snést všechn ten materiál za účelem kritiky textové na základě srovnání obou textů.

Nelze popříti, že methoda tato má tu výhodu, že shrnuje podobné případy v celky, ale zase tu nesnáz, že vyžaduje zvl. seznamu veršů, jakož i tu, že týž verš tolikrát na různých místech se musí objeviti, kolik v něm různých případů. Přísný methodický postup není vždy nejpraktičtější. Podobně o slovosledu (122 až 125) mluví spisovatel jen se stanoviska srovnávacího a kritického. V důkladné na to statí o sklonění (125—138) pečlivě zaznamenány jsou všechny případy, kde v N. sg. a pl. v obou rrk. jsou zachovány ve II. skl. tvary správné, kde nesprávné a kde se liší, z čehož opět vysvítá zvláštní poměr obou textů, že totiž P nesprávné tvary L přechásto nahrazuje správnými. Ke konci spisovatel promlouvá o shodě participia s předmětem předcházejícím a uvádí i několik příkladů shody s akkusat. předmětem následujícím.

Hláskosloví (139—212) můžeme pokládati za uvedení do historické mluvnice jaz. franc. vůbec, jest to fonetika stfranc. vůbec doložená našimi texty. Část tato jest opět velmi pečlivě upravena, postupuje přísnou methodou vědeckou školy Mussafiovy, vyčerpává všechny případy, podává výsledky nových bádání. Zajímavosti nabývá zvláště tím, že pravidla fonetická mohou tu býti abstrahována z předvedeného textu a že srovnáváním stopovati může stále rozdíly dvou hlavních stfranc. dialektů. Jednu věc však recensent nerad pohřešuje: studium fonetické od dob Diezových tak pokročilo, že rozvoj ten sám sebou zasluhuje studia, nebo rozvoj fonetiky jest rozvoj filologie rom. vůbec; tomu mohl autor snadno vyhověti, kdyby byl při jednotlivých výkladech uvedl původce a spisy příslušné. Tím by jednak vysvitlo, pokud fonet. výklady pocházejí od vydavatele, ale jednak velice by prospělo nastávajícím romanistům, které vydavatel zajisté touto publikací měl v první řadě na mysli. Právě tento oddíl nejlépe svědčí, že vydavatel měl účel vydati pomůcku především pro své posluchače a snad také amatery neromanisty, což ovšem jen u nás může býti platným důvodem, sic by bylo postačilo uvést z fonetiky jen úkazy charakteristické a vzácné, po kterých odborník právě se ohlíží, a které v našem spise najde teprv, když odváží se čísti

celou fonetiku. Na příslušných místech i zde spisovatel kriticky vykládá odchylné neb neobyčejné tvary se stanoviska fonetického.

Metrika (212—245). Verš je 8 slabičný. L jest nesprávný namnoze opis původního textu, poněvadž je v něm mnoho chyb metrických, kterých P nemá. Tu opět autor provádí důkaz, že P jest překlad tohoto staršího textu anglonorm., čímž ovšem i jeho závislost na L jest patrná.

Nesnáz pro P byla, že mnoho slov v anglonorm. mělo o slabiku méně, a tu musil původce textu pikard. všelijak si pomáhati — o tom důkladně promlouvá se v kapitole o počítání slabik, která patří k nejzajímavějším partím celé knihy, jakož i následující kapitola o hiatu, kde probírají se všechny případy hiatu se stálým zřetelem ke srovnávací kritice, pokud oba texty hiat připouštějí a pokud jej třeba zrušiti. Přáli bychom si toliko, aby výsledky srovnávací této kritiky byly vysloveny určité a stručnými větami, s kterými mnohý čtenář by se raději spokojil, aby nemusil znova probírat se se spisovatelem vším tím pracně a hojně sneseným materiálem.

K metrice druží se kapitola o rýmech. Jest to úplný přehled všech rýmů uspořádaný dle samohlásek. Důležitost rýmů ve stfr. zná každý rom. filolog, proto žádný vydavatel stfr. textů nesmí si jich nevšimnouti. Jen že bylo by zajisté postačilo vytknouti rýmy, které mohou poskytnouti důkazů pro hláskosloví, tvarosloví, dialekty a pod.

Třetí část knihy ukončena jest Slovníkem, ve kterém podán úplný slovní material obou textů, tak že i každé místo je citováno, kolikrátkoliv se slovo objevuje, i různé tvary i vazby. Jest to zároveň slovník etymologický, tak že s hláskoslovím tvoří souvislý celek. Zde důkladnost a úplnost jest velezádoucí a proto slovník tento jest pravá ozdoba a chloubka celé knihy. Slovník ten bude našim nastávajícím romanistům vítanou pomůckou i pro jiné texty.

Následuje pak ještě 15 stran dodatků a poznámek k jednotlivým veršům, pak přehledná kapitola o mezerách a seznam veršů, velenutný dodatek, nebo bez tohoto seznamu bylo by velmi nesnadno, ba nemožno užiti při četbě textů veškerého toho cenného kritického materiálu při tom upravení, které vydavatel své knize dal.

Netřeba připomínati, že citáty jsou veskrze spolehlivé, chybu tiskovou neopravenou našel jsem jen str. 229. 20, kde místo 12—6 P má státi 1216.

Ve příčině jazyka českého dovoluji si upozorniti na nečeské vazby: verš ten jest o slabiku příliš dlouhý, má o slabiku příliš málo a pod., které se čtou na různých místech; podobně „suleir: častěji něco dělati“ (ve Slovníku) místo, že se překládá slovesem opětovacím. Nejasná jest v češtině věta: 228.40: První z obou

souhlásek může se míti různě (totiž v hiatu); podobně u nás neobvyklý jest výraz: Snaha, zjednodušiti takto deklinaci, sabá velmi vysoko, 125·24, ačkoliv zde smysl jest jasný v souvislosti s větou následující.

Kniha p. Jarníkova stala se předmětem nízkých útoků, proti kterým netřeba ji hájiti. Dosavadní činnost spisovatelská prof. Jarníka jest sama dosti výmluvná. Že kniha při krátkosti textu stala se tak objemnou, vysvětluje spisovatel sám v Předmluvě tím, „že jest to první publikace tohoto druhu u nás a že se doporučovala větší obsírnost, než kdyby dílo to bylo vyšlo v rouše francouzském, jak původně bylo stanoveno“. Vyznati musíme, že, ačkoliv bychom si byli přáli, aby se byl spisovatel v některých věcech obmezil, úplně pochopujeme jeho úmysl, pro čtenáře české, zvl. pak pro své žáky universitní, podati knihu pomocnou, ze které by se nejenom učití mohli snáze starému jazyku franc., majíce v jedné knize grammatiku i slovník, ale také aby z ní se učili přísné práci vědecké, methodicky uspořádané. Nepochybujeme, že úkolu svému kniha tato dostojí úplně a že položen šťastně základ pro další práce v oboru u nás posud naprosto zanedbaném.

J. Jursa.

Seznam článků z listů odborných.

Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen. Band XXXII (1893). Neue Folge Band XII.

Johannes Schmidt: Assimilationen benachbarter einander nicht berührender vocale im griechischen (326—394). — *Johannes Schmidt*: Die griechischen ortsadverbia auf -vi, -vis und der interrogativstamm ku (394—415). — *Johannes Schmidt*: Lateinisch quirquir (415—419). — *Johannes Schmidt*: Schleichers auffassung der lautgesetze (419—420). — *G. N. Hatzidakis*: Zur neugriechischen declination (420—433). — *Karl Ferdinand Johansson*: Eine analoge neubildung der verbalflexion im aind. und balt.-slavischen (434—513). — *Felix Solmsen*: Der übergang von ε in ι vor vocalen in den griechischen mundarten (513—553). — *R. Thurneysen*: Italisches (1. Der plural der neutra im umbrischen. 2. Umbrisch dei di. 3. Umbrisch vuvçistitisteteies. 4. Ursprüngliches dr im lateinischen. 5. Lat. jējūnus. 6. Lat. cēdō) (554—572). — *Paul Horn*: Neupersisches (572—589). — *W. Caland*: Beiträge zur kenntniss des Avesta (589—595). — *H. Schuchardt*: Vorschlag (595

až 596). — *J. Strachan*: Koseformen in der anrede (596). — *Albert Thumb*: Berichtigung (596).

Band XXXIII. (1893).

Jakob Wackernagel: Miscellen zur griechischen Grammatik (22. *νοχμός*. 23. Das reflexivum. 24. *ποι*. 25. *δίδοι*. 26. Unregelmässige aoriste auf *-εσα* und verwandtes. 27. *ἔσχατος*, *βλασφημεῖν*. 28. Die komposita auf *-αγρος*. 29. *κηρογράφειν*. 30. Die medialendungen mit *σθ*. Nachtrag zu s. 5.) (1—62). — *Whitley Stokes*: Hibernica (62—86). — *Bruno Güterbock*: Aus irischen handschriften in Turin und Rom (86—105). — *G. N. Hatzidakis*: Neugriechische miscellen (105—124). — *Wilh. Schulze*: Miscellen (1. *τορόνος*· *τόνος* *Ταρανῖνοι*. 2. Zur bildung der sigmatischen aoriste im griechischen. 3. *ἔπρος*. 4. Vokalverkürzung im hiat. Berichtigung zu XXXII 195. *μετανάστης*) (124 až 137). — *Wilhelm Schulze*: Zur Appendix Probi (138—141). — *H. Zimmer*: Keltische Studien (141—156). — *Fr. Prusik*: Slavische miscellen (157—162). — *Oskar Wiedemann*: Etymologien (162—164). — *H. Hübschmann*: Zu den altpers. keilinschriften (164—166). — *Wilhelm Schulze*: Zu den Idiomata nominativa C G L. II 537 Afg. (166—168).

Theodor Bloch. Vararuci und Hemacandra. Ein beitrag zur kritik und geschichte der Prakrit-grammatik (322—366). — *Wilhelm Schulze*: Samstag (366—386). — *Wilhelm Schulze*: Posphorus (386—393). — *Wilhelm Schulze*: Miscellen (4. *διξός* *τιξός*. 5. *ΥΕΑΗ*. 6. *οἴμμοι*. 7. *κλανκίωσιν*. 8. *συγγενεῖσι γονεῖσι*. 9. Zur kurznamenbildung. 10. *téctor léctus*) (394—402). — *Rudolf Henning*: Über die entwicklung des grammatischen geschlechts (402—419). — *W. Foy*: Altpersisches (419—432). — *Paul Horn*: Neopersica (432—444). — *Th. Zachariae*: Wurzel idg. sel im sanskrit (444—453). — *Johannes Schmidt*: Ion. *γλάσσα* und die flexion der idg. ia-stämme (453—455). — *Johannes Schmidt*: FOTI (455—458). — *W. Caland*: Beiträge zur kenntniss des Avesta (459—466). — *Paul Kretschmer*: Zur griechischen lautlehre (1. Wechsel von media und tenuis. 2. Kret. *Ἰκαθθα*. 3. Metathesis von liquiden. 4. Ion. *γλάσσα*) (466—473). — *Wilhelm Geiger*: Afyānische studien II. (474—477). — *E. Kuhn*: Indische miscellen (477—479). — *Hugo Gering*: Die zeichen > und < (479—480).

J. Jedlička.

Hermes 1892.

A. Piccolomini: Ad Sapphus carmen in Venerem apparatus criticus auctus (1—10). — *G. Thiele*: Das Lehrbuch des Isocrates (11—21). — *E. Thomas*: Eine Studie zu den epikuri-

schen Sprüchen (22—34). — *K. Bürger*: Zu Xenophon von Ephesus (35—67). — *U. Köhler*: Herakleides der Klazomenier (68—78). — *Th. Mommsen*: Zum römischen Bodenrecht (79 až 117). — *H. von Arnim*: Ineditum Vaticanum (118—130). — *Rich. Wagner*: Sostratos' Teiresias (131—143). — *F. Kuickenberg*: Zur Anthologia Latina (144—151). — *H. Stein*: Zur Urkunde bei Thukydides V 47 (152—158). — *L. Traube*: De Ambrosii titulis (158—159). — *H. Stein*: Stichometrisches zu Herodot (159—160). — *P. Stengel*: Zu den griechischen Saecralalterthümern (161—169). — *E. v. Borries*: Die Quellen zu den Feldzügen Julians des Abtrünnigen gegen die Germanen (170—209). — *C. Trieber*: Die *Διαλέξεις* (210—248). — *G. Kaibel*: Theokrits *Ἑλένης ἐπιθαλάμιον* (249—259). — *F. Duemmler*: Die *Ἀθηναίων πολιτεία* des Kritias (260—286). — *K. Wilcken*: Bemerkungen zur aegyptischen Strategie in der Kaiserzeit (287—300). — *H. Kühlewein*: Hippocratea (301—307). — *F. Leo*: Zum Culex (308—311). — *E. Szanto*: Die Kleisthenischen Trittyen (312—315). — *E. Janzon*: Ad Catullum (315 až 317). — *F. Skutsch*: Der jüngere Plinius über Herodas (317—318). — *M. Manitius*: Zu Pompeius Festus (318 až 320). — *C. Trieber*: Die Idee der vier Weltreiche (321—344). — *K. Bürger*: Der antike Roman vor Petronius (345—358). — *K. Bürger*: Epilogische Volkswitze in den Fabelsammlungen (359—362). — *E. Meyer*: Homerische Parerga (363—379). — *J. Geffcken*: Saturnia tellus (381—388). — *M. Wellmann*: Juba, eine Quelle des Aelian (389—406). — *F. Noack*: Die erste Aeneis Vergils (407—445). — *P. Stengel*: Zum Saecularorakel (446—451). — *F. Noack*: Die Quellen des Tryphiodoros (452—463). — *U. Wilcken*: Ein Actenstück zum jüdischen Kriege Trajans (464—480). — *M. Mayer*: Mythistorica (481 až 515). — *P. Viereck*: Urkunden aus dem Archiv von Arsinoe vom Jahre 248 n. Chr. (516—529). — *C. F. Lehmann*: Zur *Ἀθηναίων πολιτεία* (530—560). — *H. Dessau*: Ueber die Scriptores historiae Augustae (561—605). — *E. Norden*: Scholia in Gregorii Nazianzeni orationes (606—642). — *B. Keil*: Attisches Viertelobelzeichen (643—647). — *U. v. Wilamowitz-Moellendorff*: Zum Saecularorakel (648—649). — *M. Wellmann*: Nochmals Socrates (649—652). — *E. Wölfflin*: Die Annalen des Hortensius (652—654).

Hermes 1893.

F. Studniczka: Kyrene und Kallimachos (1—18). — *G. Schulze*: Varia (19—32). — *Th. Mommsen*: Grabschrift des Kaisers Constantius Chlorus (33—39). — *G. Kaibel*: Sententiarum liber sextus (40—64). — *H. von Arnim*: Ein Bruchstück des Alexinos (65—72). — *A. Reuter*: Untersuchungen zu den römischen Technographen Fortunatian, Julius Victor, Ca-

pella und Sulpicius Victor (72—134). — *A. Gercke*: Varros Satire Andabatae (135—138). — *J. E. Kirchner*: Zwei athe-nische Familien aus den drei letzten vorchristlichen Jahrhun-derten (139—145). — *F. Noack*: Zu den Oinotropen bei Kalli-machos (146—150). — *H. v. Arnim*: Coniectanea in Philodemi rhetorica (150—154). — *U. Wilcken*: Kandake (154—156). — *A. Funck*: Pontarius (158—159). — *R. Reitzenstein*: Des Ful-gentius Schrift über die Musik (159—160). — *U. Wilcken*: Ein neuer griechischer Roman (161—193). — *B. Niese*: Zur Chronologie des Josephus (194—229). — *U. Wilcken*: Ἀπο-γραφαί (230—251). — *A. Busse*: Die neuplatonische Lebens-beschreibung des Aristoteles (252—276). — *Aemilius Thomas*: Miscellae quaestiones in L. Annaeum Senecam philosophum (277 až 311). — *G. Busolt*: Die korinthischen Prytanen (312 až 320). — *O. Gradenwitz*: Ein Protocoll von Memphis aus hadria-nischer Zeit (321—334). — *E. Wendling*: Zu Posidonius und Varro (335—353). — *J. Vahlen*: Varia (354—359). — *E. Norden*: Vergilstudien (360—406, 501—521). — *H. Diels*: Ueber die Excerpte von Menons Iatrika in dem Londoner Pa-pyrus 137 (407—434). — *L. Holzappel*: Doppelte Relationen im VIII. Buche des Thukydides (435—464). — *R. Pischl*: Zu Sophocles Antigone 909—912 (464—468). — *F. Hiller v. Gaert-ringen*: Ἀνταγόρου Ποδίων (460—471). — *W. Dittenberger*: Inschrift von Mantinea (472—474). — *E. Bethe*: Nachträge zu den Aratea (474—479). — *A. Erman*: Ὅρος ἐπὶ οἶον (479 až 480). — *J. Beloch*: Zur Geschichte Siciliens vom Pyrrhischen bis zum ersten Punischen Kriege (481—488). — *P. Stengel*: Buphonien (489—500). — *E. Bethe*: Zur Überlieferung der homerischen Hymnen (522—535). — *H. Swoboda*: Ueber den Process des Perikles (536—598). — *Th. Mommsen*: Zur Ge-schichte der Caesarischen Zeit (599—618). — *A. Nikitsky*: Dine Urkunde zur attischen Genealogie (619—629). — *J. Beloch*: Sicilisches zu Diodor (630—634).

Blätter für das bayer. Gymnasial-Schulwesen 1893.

H. Schiller: Zu Cäsars bellum Gallicum VIII praef. § 2. (10). — *G. Schepps*: Zum lateinischen Aristoteles und Porphyrius (116—117). — *H. Stadtmüller*: Zu Herondas und der Herondasausgabe von O. Crusius (205—209). — *J. Melber*: Aristoteles' Ἀθηναίων πολιτεία und die bisher darüber erschie-nene Literatur (pokračování; 625—633).

J. Krejčí.

O prosodii české.

Napsal Josef Král.

(Pokračování.)

§ 38. Mimo souvislé theoretické výklady o prosodii, které byly právě uvedeny, jest v literatuře mezi r. 1818—1853 zmi-
nek, týkajících se prosodické otázky, poměrně velmi málo.

Otázku tu většina tehdejších spisovatelů pokládala patrně za rozřešenou; spokojovali se tedy spisovatelé tehdejší tím, že zaujali v této otázce jisté stanovisko, pokud k tomu vůbec byli nuceni, k dalšímu řešení a konečnému rozřešení jejímu téměř pranic nepřispívající. Jest však zajímavé poznati úsudky, které příležitostně o prosodii byly pronášeny, a to z té příčiny, že i z nich aspoň poněkud vysvítá, jak se tehdy na prosodický spor hledělo a jak se otázka prosodická vůbec posuzovala. Začneme s úsudky těch mužů, kteří buď sami sporu se účastnili nebo byli aspoň blízcí těm, kdož ve sporu tom byli činní.

Palacký ještě dlouho po vydání „Počátků“, ač sám již nebásnil, byl rozhodným příznivcem časomíry. V listě ke Kollárovi ze dne 22. ledna 1824 nazývá Macháčkův překlad „Rodiny Švejcarské“ prvním veřejným triumfem časoměrné prosodie (ČCM. 1879, str. 385). V listě ze dne 2. února 1827 (ib. 1879, str. 390) vykládá Kollárovi, proč některé jeho nápisy někde co do metra poopravil. „Příčiny toho, co sem učinil, zvláště tyto byly . . ., že se mi nepříjemné vidělo na slabiky krátké nejen posicí nucenou

(nebo takováť tu byla), ale zvláště ictus klásti, k. př. básniří,

šťastně, nositi; tato pouze česká posicí, o kteréž v Počátcích česk. básnictví na str. 62—66 řeč jest, jen na slabikách bez iktu místo míti by měla.“ Patrně cítil později i sám Palacký, jak nelibé jest zanedbávání přízvuku ve verších časoměrných, a chtěl aspoň nejhorší neshody mezi důrazem rhythmickým a přízvukem slovným odstraniti.

Antonín Marek, podléhaje stále působení Jungmannovu, byl arci horlivým zastancem časomíry. V posudku Hollého „Rozličných básní hrdinských, elegiackých a lyrických . . .“, vydaných v Trnavě 1824, ježž uveřejnil v Kroku II (1831), str. 314 nn. (posudek podepsán pouze A. M.), libuje si, že Hollý prosodii staví na základě časoměrném. „Důkaz to pravdy, když pod rozličným zemi pásem nalézává nesmluvené ctitele! Nestýská si na těžkost časoměrných versův, jakož mnozí činí, jenž před obědem a po obědě čtvero písni s dobrozvukým rýmem skládávají“ (str. 315). Časoměrný překlad Goethova Hermana a Doroty, pořizený Jungmannem veršem ne právě nejlepším (v. Listy fil. XX, str. 208), se mu proto arci velmi líbil. „Jak slušná jest ta šestinohá měra“ — volá v dopise k Jungmannovi ze dne 25. září 1841 v ČCM. 1892, str. 299 — „k prostosrdečnému vypravování, mním, že dle mladých našich básníků tento nový okaz její bez účinku neostane.“

Rozhodným příznivcem časomíry, ač básnil i po r. 1818 též přízvučně, byl také Svoboda Navarovský. Po vydání „Počátků“ předělával prý přízvučné své básně na časoměrné (*Rybička*, Křisitelé, str. 386, 400 a 407) a i v básních svých přízvučných činil časomíře značné ústupky. Svě zásady vyložil soustavněji jen v předmluvě „Výboru básní Friedricha Schillera“ (v Praze 1847), str. XXI n.: „Ve veršování že jsem se ani přízvuku ani časoměry pouze nedržel, patrně jest viděti. Onen že všemu pravému veršování na odpor stojí, žádný tuším již zapřítí nesmí (!), ani praotcům našim, jakož za našich téprv časů nalezené starobylého veršovství vелеcenné poklady svědčí, a dávno známé písně svědčily, zákonem uznán nebyl, nobrž svéhlavým jako libovládec výrokem nám co jarmo uvalen byl. Časoměra, k obdobení starých, zvláště řeckých a latinských versů zcela způsobná, od německého rýmovaného veršování velmi se liší. Proto jsem zvláště ve verštech daktylického pokroku obou způsobů poněkud ukloněných, umírněných a v jakousi shodu, jak se mně to podobalo, sloučených tuto použil. V daktylických verších někde jakoby dle přízvuku skládaných anapaest (υ υ -), ano i amphimakros (- υ -) za daktyl (- υ υ) položený se najde. Někde vyvržením poslední souzvučky, jak u starších latiniků při sto platilo, sem tam skrácením dlouhé samohlásky před jinou dle řecké prosodie (!) verš by se časoměře přiměřenějším mohl udělati, co znatel snadno uhlídá.“

Svoboda hleděl tedy slučovati časomíru nějak s přízvukem. Dle jakých pravidel, o tom ani v uvedených slovech se nezmiňuje. Z jeho básní — jak níže vyložíme — také žádného určitého pravidla v té příčině vyvoditi nelze, leda pravidlo to, že —

jak Svoboda sám praví — neřídívá se ani časomírou ani přízvukem. V básních jeho vládne často holá anarchie. Co Svoboda mluví o „elisích“ a „skracování vokálů“ ve svých verších, svědčí arci, že pro zamilovanou svou časomíru hotov byl ke všelijakým podivnostem.

Svobodovi co do rozhodnosti v zastávání časomíry velmi podobá se Karel Vinařický. Ve svých „Literárních Listech“ (ČCM. 1829, 4, str. 76 a 79 nn.) vykládá, že ve Vídni se seznámil se ctihodným překladatelem *Messiady* Stachem a dostal jeho rukopis „*Harmonie*“ (v. Listy fil. XX, str. 421), jenž psán byl proti Dobrovského prosodii přízvukné, proti té „nové svévolečné versifikaci“, jak praví (ib. str. 80). Vinařický, podává tuto zprávu, jeví se čtenáři jako úplný stranník časoměrců. Dle něho domácí bitvu o prosodii „rozhodl jadrný a vtipný posudek v Kroku D. 1. č. 2 str. 141—163 (posudek Jungmannův), čímž a jinými ještě důkladnými pojednáními v témže časopisu vítězství se ke straně časomíru zastávající naklonilo.“ O něco výše praví Vinařický: „Již rok před tím (t. r. 1805) zasadil se p. skladatel „Starým veršovcem“ proti nové prosodii na tónu (přízvuku) založené, proti níž se dříve ještě p. Josef Onič, farář Novorychnovský, prohlásil (viz Slovesnost XXVIII.), a pan prof. Jos. Jungmann, chtěje tu rozepří v tichosti porovnat,“ napsal své „Nepředsudné mínění“. Výrok ten je velmi zajímavým dokladem, jak již r. 1829 nesprávně mluvílo se o boji prosodickém. Onič nebyl literárně činný, důvodů svých proti přízvuku ani nese-psal a byl teprve jaksi na světlo vyvlečen, když Jungmann shledával pracně kde koho, jenž se byl nějak proti prosodii přízvukné vyslovil. Stach vystoupil svým „Starým veršovcem“ r. 1805, tedy rok po napsání Jungmannova „Nepředsudného mínění“. Jakou tedy rozepří měl Jungmann v tichosti porovnat, když r. 1804 ještě žádné rozepře o prosodii nebylo? Vždyť Jungmann sám ji teprve r. 1804 svým „Nepředsudným míněním“ počal! Tuším, že Vinařický je původcem té legendy, která se u nás o průběhu prosodického boje ustálila a která vznikla zajisté v kruhu tehdejších časoměrníků, již vítězství v boji tom přičítali sobě.

O Stachovi mluví Vinařický v článku onom s velikou uctivostí. Prokázal mu (srv. str. 81) i čest, že některé „básně“ jeho z „*Harmonie*“ přelil do nové formy a uveřejnil v ČCM. 1829, 4, str. 82 n., 1830, 1, str. 51 n. a 1836, str. 162 nn. Teprve spracováním Vinařického staly se „básně“ Stachovy záživnými. Vinařický tímto svým spracováním spůsobil, že Stach platil dlouho u nás za básníka, až jej *Zelený* v článku již výše uvedeném (v. Listy fil. XX, str. 420) postavil do pravého, a ovšem velmi nepříznivého světla.

Vinařického „Ohlas lyry starého veršovce“ obsahuje pouhé plané horování pro prosodii časoměrnou, věcných důvodů nikoli.

Zmínka o „štěkavém přízvuku“ českém (ČČM. 1836, str. 162) svědčí, že časoměrníci, ač táhli velmi urputně do pole proti tomu domnělému a slabému přízvuku, sami dobře jej slyšeli, když jej pocítili tak lichotivým epithetem.

Rovněž tak zastává se Vinařický časoměrné prosodie v básni „Lyra“ (ČČM. 1835, str. 239 n.) a příležitostně v článku „Jan Gutenberg“ (Květy 1845, str. 599), kde ke slovům „Dobrovský často ani sám sobě nevěřil (!)“ přidává tuto poznámku: „Dobrovský lpíval příliš na svých výrociích. Vzpomeňme si na předpojatou (!) jeho nechuť proti časomíře a na vášnivý (!) odpor proti Soudu Libušinu . . . Jiných neméně bludných náhledů jeho o starobylosti české pomineme.“ U nás je každý předpojatý a vášnivec, kdo hájí pravdu, kterou jeho vrstevníci neumějí ještě pochopiti. Pravdu tu nemohl tehdy pochopiti Jungmann a všichni ti, na které značně působil.

Chmelenský — a zajisté asi skoro všichni časoměrníci — metra staroklassická, přízvukně skládaná, zavrhovali na prosto. Aspoň Chmelenský v posudku vydání básni Puchmayerových (ČČM. 1836, str. 376) touží velice na to, že Puchmayer „Chrám Gnidský“ překládal hexametrem přízvukným.

Zajímavý je i jeden pythický výrok jeho v divadelním posudku v ČČM. 1830, str. 353: „Mimo to věz p. Grau, že český přízvukný trochaeus jako německý deklamován býti nesmí, sice monotonie ošklivá k zamezení není. Takový trochaeus není mnohem více nežli prosa v řádky, jistým počtem slabik se řídící, rozdělená, tehdy buď i jako prosa deklamována!“ Nevíme, jak Grau trocheje deklamoval, a proto výrok Chmelenského nemůže nám býti docela jasný. Zdá se, že Grau trocheje s hojnými dle tehdejšího nespůsobu přízvukovými chybami deklamoval v trochejském rytmu, t. j. často proti přízvuku slovnému, a to že mu Chmelenský vytýká, chtě, aby je deklamoval jako prósu, t. j. nehledě metrického schematu, s obyčejným přízvukem. Je-li tomu tak, tedy i časoměrníci ten „domnělý“ a „slabý“ přízvuk velmi dobře slyšeli, a v deklamaci je samotné (aspoň Chmelenského) uráželo, když kdo, sveden jsa chybami prosodickými, rušil přirozenou výslovnost.

Tablic dle předmluvy ke svým „Anglickým Musám v československém oděvu“ (v Budíně 1831), str. V Popeovu básen „Zkouška o člověku“, přeloženou původně ve verších přízvukných, po vydání „Počátků“ znova přeložil hexametry časoměrnými, dle pravidel v Jungmannově „Slovesnosti“. Pouze prý kde u Slováků je jiná quantita než u Čechů (na př. v slově dokonalost proti č. dokonalost), užíval slabik, různících se quantitou v češtině a slovenštině, jako obojetných.

O této své změně zásad prosodických mluví i v předmluvě svého „Umění básnířského“ (v Budíně 1832), psané již r. 1827, způsobem podobným.

Horlivým časoměrníkem byl i L. Boskovic (Jan Pilnáček dle ČCM. 1830, str. 236), jenž ji vřele doporučoval ve svém posudku Klicperovy tragoedie „Soběslav“ v ČCM. 1828, 4, str. 137, žádaje, aby verše i v dramatech skládaly se časoměrně.

Jako Pilnáček, i J. J. M. (J. J. Melichar) tkvěl v názorech, které rozšiřovaly „Počátky“. V České Včele 1846, str. 400 uveřejnil epigram „Přízvuk a časomíra“ tohoto zuení:

Básni co přízvuk a rým, jsou bubny a břinkadla hudbě;
Turkům turčinu nech, hudby si básněmi hled.

Přízvučná prosodie a rýmování srovnává se tu s hlučnou hudbou tureckou; patrně jen časomíra dle mínění Melicharova vyhovuje požadavkům ušlechtilého vkusu hudebního.

Konečně anonymní recensent, posuzující Šohajův překlad Sofokleovy „Antigony“ ve Vesně 1851, str. 465, zaráží se tím, že Šohaj části lyrické překládal časoměrně a dialog přízvučně. „K čemu tak přísně šetřeno zapletených rytmů ve sborech, není-li sluch náš dosti jemný ani k časomíře prostičké v dialogu? Ačkoli uznati sluší, že se přízvučnost českého překladu místem časoměře blíží, n. p. ve verši 1035 „i zachvějí se zlobně města veškerá“ a vůbec neuráží sluchu, který bývá v té věci nejlepším rozsudím.“ Patrně i tento posuzovatel přál časomíře a byl by tomu rád býval, kdyby celý překlad byl časoměrný. Pro prosodickou jednotu překladu arci by to bývalo výhodnější a také důslednější.

Podivno jest, že skoro všichni tito mužové, ač theorii přízvučnou vlastně zcela zavrhovali (Antonín Marek, Svoboda Navarovský, Vinarický, Pilnáček i Melichar), přece básnili také přízvučně. Činili tak snad z pohodlí? Skutky jich se tedy s horlivými jich slovy nikterak nekryly. I stanovisko Svobodovo, jenž hleděl přízvuk jaksi spojovati s časomírou, je při jeho velikém odporu proti přízvuku aspoň polovičaté. Divný tento zjev lze, tuším, vysvětliti jen tím, že odpor jich proti časomíře nebyl přirozený, vzniklý z vlastního přesvědčení, nýbrž jim vstípený dílem čtením, dílem snad i přímým působením Jungmannovým.

Vedle těchto rozhodných časoměrců byli však i spisovatelé, kteří schvalovali zřejmě obojí theorii, stáli tedy mezi oběma krajními křídly časoměrců a přízvučníků.

Mezi tyto muže náleží v první řadě Jan Kollár. Zajímavý je o té věci rozhovor jeho ve Výkladu k „Slávy dceře“, vyšlém r. 1832, k znělce 2. první knihy. Slavská, obzvláště česká řeč je prý tak šťastná, že ve všech poetických formách, starých i nových, klasických i romantických může se volně pohybovati. „Co se dotýče přízvuku, skladatel těchto básní pilnějším vyšetřováním věci a srovnáváním československého nářečí s jinými to nalezol, že

nejen Čechům, Moravanům, Slovákům, ale i Lužičanům, jak horním tak dolním, anobrž i Vindům ve Styrsku, a ještě snad i jiným Slavům, kladení přízvuku na pervou každého slova syllabu vlastní jest, a sice tak, že ve spojených předložkách aneb jinými částechkami slovích pervá syllaba přízvuk tratí, předložená pak částčka jej dostává.“

Pravili dále, že Dobrovský této zásady o přízvuku nenašel, ale jen ji obnovil a vzkřísil, ježto již sto let před ním hlásali ji někteří grammatikové lužičtí a slovinští, není to správné. Pro češtinu pravidlo to vyslovil první Dobrovský.

„Že by toto pervé slabiky přízvukování od Němců pošlo, nikdo neuvěří, kdo zná, že tito docela jináče svou řeč přízvukují. A toto všecko spolu ať slouží k ospravedlnění toho, proč skladatel těchto znělek všudy v nich přízvuk a jeho formu básnickou následoval. Tímto zpátkem bere to, co ve druhém vydání tohoto díla na poslední stránce v poznamenání v závorkách povědino.“*)

Kollár tu rozhodně a ovšem správně zavrhuje učení „Počátků“ a Jungmannovo o „pohnutelnosti“ českého přízvuku, ale časomíru proto přece připouští: „Neradíme však to, abysme podle přízvuku hexametry dělali aneb jej vůbec ve klassických metřích užívali.“

Ve shodě s tímto názorem pronáší se Kollár o boji prosodickém v 27. znělce IV. zpěvu své „Slávy dcery“ (Spisy J. Kollára, 3. vyd., v Praze 1862) takto:

Usadiv nás tedy na koberci
zeleném tu kolem do kola
Apoll, hru a závod provolá,
i hned vyšli šermíři a herci;
byliť kvítím, vavřínem a pérci
ozdobení jako Dodola,
kdo pak, myslím sobě, odolá,
přízvučníci čili časoměrci?
O vítězství dlouho bojováno,
naposledy celou básnickou
společností rozsudek mně dáno.
Těžký úřad! co já učinila?
Romantickou sem i antickou
stránku věncem smírlivosti etila.

*) Ve vydání „Slávy dcery“ z r. 1824 na konci čteme tuto poznámku: „Způsobu prosodie Dobrovského v těchto znělkách ne pro přízvučkování, nýbrž jen pro pravidelnější rýmování a pohodlnější užívání inverzí zachováno.“ R. 1824 Kollár ještě pokládal — patrně k vůli časoměrníkům — za nutné omlouvat se, že básní přesně dle přízvučné theorie Dobrovského. R. 1832 po delším uvažování o té věci poznal patrně, jak nicotné byly pochybnosti o správnosti této theorie.

Podobně vyslovuje se i ve znělce 74. téže knihy. Jen že z té znělky vysvítá, že přece básnění přízvučně pokládal za jazyku přiměřenější.

Že i ve svém pojednání z „Hronky“ přeloženém „Über die literarische Wechelseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und Mundarten der slavischen Nation“ (Pesth, 1837), str. 78 slovanské jazyky pokládal za schopné obou prosodií, bylo řečeno již výše (Listy fil. XXI, str. 251).

Na témž stanovisku, že totiž aspoň metra staroklassická překládati se mají časoměrně, stáli i mužové jiní.

To mínění měl zajisté Kinský (v. Listy fil. XXI, str. 27 n.). Proto asi překlad Batrachomyomachie, zdělaný původně přízvučně, chtěl přeměnit v časoměrný (v. Listy fil. XXI, str. 27 a jeho list ve Světozoru 1869, str. 294). Vedle časoměrného překladu Batrachomyomachie také překlad Horatia, kterýž měl v rukopise dle zprávy Jungmannovy (ČČM. 1882, str. 461), předělával prý z přízvučného v časoměrný. I V. A. Svoboda v předmluvě „Výboru básní Fr. Schillera“ (v Praze 1847), str. XIX pozn. tvrdí, že Kinský měl metrické přeložení Horatia mnoho let hotové. Překlady ty však nevyšly.

Také jakýs Alcs v článku „Domněnky o zčeštění Homérový Iliady“ v Kroku II (1831), str. 205 n., ač nechce se prý míchat v rozbroj mezi přízvukem a časomírou, soudí, že Homérový básně mají se překládati jen metricky. Klonil se tedy silně k časomíře, jak poznáváme i z toho, že na str. 206 zastává se „Počátků“ proti Hněvkovskému.

I Jos. Myslimír Ludvík soudil již dříve v Čechoslavu 1825, str. 199, že by každý hexametr a pentametr i ódy vznešenějšího předmětu měly býti skládány časoměrně, ale básně nižšího obsahu, zvláště jsou-li určeny k zpěvu, rýmovaně. Hexametry a pentametry přízvučné skandují prý se těžce. Redakce k jeho výroku přidává, že arci mají se takové básně skládati rýmovaně, ale ne přízvučně. Z českých zpěvoher je prý viděti, že i bez rýmování český zpěv zní líbezně, nerýmovaný zpěv přízvučný je prý prosa. Kdo spojí s časoměrnými verši i čistý rým, ten prý dvoji chvály je hoden.

J. P. Koubek, jenž — mimochodem řečeno — v zimním semestru r. 1851/2 přednášel na universitě o prosodii a metricě české (v. Lumír 1851, str. 886), v článku „O Královodorském rukopisu“ (ČČM. 1838, str. 376 pozn.) tvrdí, že hexametr časoměrný vyniká nad tak nazvaným hexametrem „germansko-přízvučno-klopstockovým“.

Máme také několik zmínek na prospěch prosodie přízvučné aneb aspoň v neprospěch časomíry.

Dobrovský ještě po r. 1827 jednou dotýká se prosodického sporu v listu k Hankovi ze dne 30. srpna 1828 (ČČM. 1870, str. 337): „Budete tak dobrý a dodáte přepis těch veršů“ (t. Sedláčkova jednoho přízvuchného překladu) „slečně Kristiánce z Šternberka. Ovšem se jí lépe libiti budou, než přeložení Vinnářického z příčiny pravé prosodie.“

K. Frýček v předmluvě „Písní a průpovědí . . .“ (v Praze 1834), str. V dotýká se také prosodie. Prosodie písní jeho je prý poněkud neurčitá; navykl prý se pracovati v prosodii přízvuchné a zůstal při ní, i když o časomíře mnoho se již hovořilo, ježto své práce nechtěl vydati. „Odhodlav se však k takovému vydání, teprva jsem obého druhu prosodie důležitěji ošetřoval, a alespoň tu, kde by přízvuk druhým sobě následujícím slabikám — an patrně dlouhé jsou — násilu činil, od přisnosti přízvuchných pravidel odstoupil, a takové verše, v nichž-li se to bez velkého přenačování státi mohlo — poopravil.“ Frýček byl tedy příznivec prosodie přízvuchné, ale i on dal se másti chybnými teoriemi časoměrníků a básně své, patrně skládané původně dle pravidel Dobrovského, „poopravoval“, t. j. vlastně kazil tím, že místo slabik přízvuchných v thesích verše (po příkladu Čelakovského a jiných) užíval slabik dlouhých. Nicméně jeho verše jsou přece mnohem lepší než přízvuchné verše velké části jeho vrstevníků; patrně jeho „poopravení“ těch domněle chybných veršů nešlo příliš daleko.

Nevelkým příznivcem časomíry byl Karel Kuzmány. V čl. „Ladislav“ v „Hronce“ 1838, str. 45 radí básníkům, aby co do formy následovali „národních písní“ (k čemu takové následování „národních písní“ vedlo, bude vyloženo později) a na str. 46 praví: „Už i sama časoměra není národní způsob u nás vytvárování básní, a ač toho cele nezavrhují, nebo rád vidím přerostlé formy, nimiž se i sama řeč vzdělává: tajiti však nemohu, že všechny ody a hrdinozpěvy a elegie atd. časoměrou sepsané, byť by co nejzdařileji duchem oným antickým v plastickém tvaru dýchaly, . . . předce to nebude pro národ celý, ale jen pro tú jeho částčku, která v školách našich nenárodních vzrostla.“ Kuzmány podvoloval se tedy časoměře nerad; dle jeho mínění měli by se básníci řídit prosodií národních písní.

Rozhodně zavrhoval časomíru i později Palkovič. V předmluvě „Tatranky“ II, 1 (1841), str. VI tvrdí, že by se verše měly skládati dle theorie Dobrovského a s rýmem. „Ale nyní dlouhosti a krátkosti syllab (t. patrně prosodické; tedy = přízvuchnosti a nepřízvuchnosti) vůbec se nešetří, jakoby teprv mělo rozhodnuto býti: mámeli se nějakým metrum? a jakým? řídit, čili nic?“ Do Tatranky prý budoucně přijímati bude jen básně přízvuchné. Ale přes to (patrně pro všelijaké ohledy) přijímal do Tatranky i básně časoměrné.

V téže Tatrance II, 3 (1842), str. 100 nejmenovaný posuzovatel Vlčkovy překladu Iliady (nejspíše Palkovič) tvrdí, že verš Vlčkův nemá plynosti a že měl raději býti „zvucný“, t. j. patrně přízvučný.

Dosti rozhodně zavrhoval časomíru také Josef Miloslav Hurban v posudku básní Škultétyho v „Orlu Tatranském“ 1846, str. 155. Právě tam, že není přítelem nadutých forem klassických. Proč prý má Slovák choditi v římských papučách, když má svůj kroj? Svatopluk Hollého by se „ozýval po polích“, kdyby býval psán v národní formě. Arci je prý naše řeč spůsobná i k římsko-řeckým měřám. Ale mají se jen do nich oblačeti vytvořky národního ducha? Domácí formy — tvrdí Hurban, jako Kuzmány — volají prý na nás z prstonárodních zpěvů.

Podotknouti dlužno, že Hurban (i Kuzmány) až do r. 1838 veršoval také časoměrně.

Podobně — ale ostřeji — soudil nejmenovaný posuzovatel „Zábavných spisů“ Jana z Hvězdy (V. Nebeský?) ve Květech 1843, příl. č. 12, str. 46. Právě, že Jan z Hvězdy v prosodii nedrží se přísně ani časoměry ani přízvuku, ač vesměs plody své osnoval dle přízvuku. „K dobrému, snadnému, ryze českému čtení nebo přednesení — k přednesení dle pravidel nejlepší, nezpěvavé a trhavé (?) výslovnosti nehodí se také jiná, než dle zákonův přízvuku psaná báseň — nech o tom jak chtějí soudí odpůrcové jeho.“ Pak kárá posuzovatel některé verše Jana z Hvězdy a dodává: „I o tomto dosti častém uchylování se Jana z H. od přísné formy byli bychme pomlčeli, kdybychme již od několika let nepozorovali, jak nemilosrdně (nechcem říci neuměle nebo nedbale) mladší a dorůstající miláčkové Musy s českým veršem nakládají, svedeni jsouce pohříchu i mistry v básnictví, anebo svou nevědomostí v prvopočátečních zásadách české míry veršové. Bude-li to tak déle trvati, scvrkne se celé umění českého veršování v pouhé počítání slabik.“ Slova zlatá, kterými valná část tehdejších básní přízvučných charakterisuje se — jak ještě níže bude dokázáno — velmi případně.

Zcela podobně vyjadřuje se V. N. (tuto patrně Václav Nebeský) v posudku překladu Shakespearova Othella od J. Malého (Květy 1843, příl. č. 4, str. 13): „Verš p. Malého je až příliš srozumitelný — ba pouhé počítání syllab. Bylo by k přání, abychme jednou, co se veršování týče, již k nějakému sjednocení přišli. Máme přízvuk, časoměru a — anarchii.“ Redakce k tomu přidala tuto peprnou, ale zcela pravdivou poznámku: „Dobrý verš... je u nás věc velmi řídká. Největší díl básníků našich ani neví, co verš je; a čísti — dobře čísti česky, dle pravého, v národě panujícího způsobu v mluvení čísti nedají se skoro žádné plody našich veršotepců. — Jestli to mizerný úkaz povrchního k věci prohledání nebo ledabylého přilnutí, a zasluhovalo

by jednou důkladného probrání.“ Toho „důkladného probrání“ se ani později věci té nedostalo; ale je zajímavé, jak mimoděk již tehdy dávalo se za pravdu Dobrovskému, jenž právě opět a opět dokazoval, že verš český osnovati se má na základě správné výslovnosti, na základě správného přízvuku. Že k vývoji toho nedbalého veršování velkou měrou přispěly Jungmannovy theorie o „pohnutelnosti“ českého přízvuku a o domněle jeho slabosti, posuzovatelé ti buď si ještě neuvědomili anebo toto mínění z úcty před Jungmannem, tehdy ještě žijícím, nechtěli pronést.

Nebeský v posudku básní Furchových ve Květech 1844, str. 40 dotýká se opětne prosodie. Furchův verš je prý nedokonalý. „Arci pravda, že dobrý český verš udělati je věc velmi těžká; naše řeč je tak ohebná, rhytmická, přízvuk a délka rozdělená, u vyslovování máme tolik jemných odstínů, syntaxe je volná, je v ní tolik gracie, elegance a bohatost forem, že je těžko ji uvést v chorovod verše. Němec má celé veršování mnohem snadnější, pořád ten pádný krok ve spojení s přízvukem a délkou; Vossův verš jde v hexametrových dřevěnkách, že to klapě; náš jazyk má více řeckého v sobě; náš verš musí víc tancem nežli maršem choditi, a to je arci trochu těžká věc. Duch řeči požaduje přízvuk za základ, vždy však mělo by se také na délku hleděti. Jemné ucho k naslouchání mluvy, národní píseň, hudba nejvíce nás naučí, víc než děláni alkaických a sappických veršů.“

Nebeský jeví se tu jako rozhodný přívrženec theorie přízvučné, ale pohybuje se z velké části v samých frásích. Proč by zrovna ta tak veliká ohebnost, rhytmickost, gracie, bohatost forem češtiny byla na závalu veršování, těžko pochopiti. Člověk by naopak soudil, že to vše veršování ulehčuje. Že by veršování německé bylo snadnější než české, poněvadž u Němců stýká se (zpravidla) délka s přízvukem, také lze těžko věriti. Tato shoda délky s přízvukem činí zajisté německý verš pádnější a ráznější a je velikou výhodou, ale proto veršování německé sotva je snadnější. Jen naše podivuhodná předpojatost může o německém přízvučném hexametrů souditi, že chodí „v dřevěnkách, že to klapě“. Kéž by jen naše české přízvučné hexametry byly tak „klapaly“! Nebylo by snad došlo k měnění Dobrovského theorie a k boji o prosodii vůbec. Co míní Nebeský frásí „že náš verš musí víc tancem nežli maršem choditi“, těžko říci. Myslí asi, že má býti lehčí. Čím a jak, však nepraví. Nebeský chce sice básniti přízvučně, ale míti zření k délkám. Dle jakých pravidel, to ani on nepraví, asi proto, že sám si pravidel nějakých není ještě dobře vědom. Rada, aby se básníci řídili jemným uchem, hudbou a národními písněmi, je velmi pythická. Z toho, že doporučuje prosodii národních písní, vidíme, že asi nepokládal za nutné dbáti v básních přízvuku přísně.

Obširněji a jasněji vyložil Nebeský své stanovisko prosodické v Úvodě k překladu Aristofanových „Rytířů“ v ČČM. 1850, str. 600 nn.

Veršování podle časomíry — praví zcela správně Nebeský —, která se snadno do všech rozměrů hodí, činí násilí přirozenému vyslovování. Časomíra u nás je „učená umělost“, jako byla i u Římanů, kteří také v nejstarší době drželi se přízvuku a zavedli časomíru jen následováním Řeků.*)

I čeština podléhá prý zákonu přízvuku, ačkoli se nedá upříti, že i časoměry schopna jest; ale ta se může vždy pokládati jen za něco umělého, do našeho jazyka vneseného, kdežto přízvuk má do sebe ráz přirozenosti a prstonárodnosti. Ani v starých básních českých (v nichž dle Nebeského počítají se jen slabiky s větším nebo menším šetřením přízvuku) ani v písních národních není stopy po časomíře.

Ale nicméně nechce Nebeský přece časomíru v českém veršování zahrnouti úplně a snad zastávati hexametru přízvuchný, nýbrž je srozuměn, aby toto nám a vůbec celému modernímu básnictví cizí metrum řídilo se podle pravidel národu, odkud vzato jest; jazyk náš musí se tu odříci práv svých moderních a podrobiti se zákonům, založeným na jiných principech.

Než i přízvuk český má znamenité vady; je příliš jednotvárný a slabý a nestačí prý k napodobení bohatých metrických forem antických. Jeho slabý ráz lze sesílit a jednotvárnost jeho zmírniti tím, když místy, kde toho metrum požaduje, přízvuk s délkou se stýká, kterýmž splynutím obou metrických momentů verš český může nabýti znamenité ráznosti, plnosti a ukončenosti. Sám však — jak přiznává — drží se v překladu svém obyčejného způsobu přízvukování. Časoměrná metra při čtení přirozeném poskytují prý jen nucenou a všelijak k vůli rozměru kroucenou prosu.

Pak vykládá ještě Nebeský zásady metrické, kterými se při překladu svém řídil. S těmi nesouhlasím; ale výklad o nich sem nenáleží.

Toto stanovisko Nebeského z r. 1850 je celkem velmi střízlivé a správné až na zděděné jeho mínění o domnělé slabosti českého přízvuku. Časomíru Nebeský neschvaluje z téhož důvodu, jako Dobrovský, že brání přirozenému vyslovení českému.***) Po-

*) Nebeský pokládal římský saturnius již r. 1850 zcela správně za přízvuchný. Právi-li však také on, že důkazem toho jsou „saturnické“ verše u Plauta, je arci na velikém omylu. Takých veršů u Plauta není. Srv. Christ, *Metrik*², str. 368.

**) Jinak soudil i Nebeský o Dobrovském nespravedlivě; v. Květy 1844, str. 52: „Dobrovský nebyl vlastencem; on v naši věci byl pouhým nástrojem; co pro nás udělal, toho si nebyl svědom, a snad to ani nechtěl.“

divno však, že — ač sám žádný rozměr antický nikdy nepřekládal časoměrně — přece ji připouští, ba že si přízvuchných hexametřů ani nepřejde. V tom je nedůslednost; jestli že se čeština má řídit v hexametu pravidly cizími a odřící se v něm svých práv, tedy také požadavku správné výslovnosti, proč nemá tak činiti i při jiných metrech ryze antických? Proč to má činiti jen při hexametu? Proč ne i při staroklassických metrech lyrických? Nebeský patrně bál se sám důsledků, k nimž mínění jeho vedlo. Prohlásiti hojně tehdy časoměrné hexametry za nečeské si netroufal. Nedovedl se tedy vymaniti ještě docela z běžných tehdy názorů, ale proto nicméně zasluhuje uznání, že opřel se časomíře v theorii (i v praxi) velmi rozhodně na základě dobrých důvodů.

Kdyby si byl náležitě uvědomil, že žádný jazyk není povinen cizí metra napodobiti i tehdy, kdy se to s duchem jeho nesnáší, nebyl by jistě ani v theorii učinil časomíře nepatrné ony ústupky, které jí tuto ještě činí.

Dobře ukazuje Nebeský na jednotvárnost českého přízvuku a pokládá ji za vadu. Návrh jeho, spojovati při veršování přízvuk s délkou (ne nahrazovati přízvuk délkou, jak to činil Čelakovský a jiní), je pozoruhodný. Tak jistě veršovati lze, a verše by při takém veršování jistě byly ráznější. Spůsob toho veršování — jak bude v druhé části této práce vloženo — je ovšem velmi obtížný; nutný není.

Ve shodě s tímto svým míněním posuzuje Nebeský i překlad Šohajův Sofokleovy „Antigony“ v ČČM. 1851, 3, str. 147 (úvaha podepsána pouze V. N.). Také on vytýká Šohajovi právem, že překládal některé části přízvuchně, jiné časoměrně. Zeela správně tvrdí, že na počátku řad jambických může státi jen slovo jednoslabičné (ne dvou- nebo trojslabičné), a to jen slovo slabě přízvuchné. Silně přízvuchné jednoslabičné slovo na začátek jambické řady se nehodí.

Nebeský byl jasná hlava a dobrý myslitel. O prosodii patrně mnoho přemýšlel několik let. Proti jeho vývodům z let 1843 a 1844 jeví se ve vývodech jeho z r. 1850 a 1851 patrný pokrok. Škoda, že tyto jeho zásady, ač proneseny byly již r. 1850 a 1851, ani dosud u nás nedocházejí sluchu.

Neméně rozhodným nepřítelem časomíry byl i J. K. Tyl. Tyl naráží na prosodický spor v článku „Pomněnky z hrobu nejstaršího Čecha“ ve Květech 1847, str. 409 n., ale přičítá tam Puchmayerovi názory, kterých neměl. Patrně je v článku tom mnoho Tylova výmyslu. Že by Puchmayer byl se vzpíral spojení časomíry s přízvukem (str. 445), jež navrhoval v „Zlomech“ Hněvkovský, není pravda. Právě on je zaváděl. Rovněž není pravda, co v článku tom Puchmayer praví v hovoru s Hněvkovským, že

prý, kdyby chtěl veršovati po řecku, užil by časomíry. Té on nikdy neužíval.

Jak soudil Tyl sám o časomíře a zvláště o indických rozměrech v ní skládaných, vysvitá z jeho článku „Moje poslední procházka s dvěma — umrlýma“ ve Květech 1847, str. 297: „Spolu (t. s Pelikánem) jsme dělávali gigantické plány, ukládali si vespolek světoborné úkoly — nevím, jestli se ještě na ně pamatuje! — hračky, před nimiž bych nyní bázní zalezl; ku př. třicetisloková balada v tom nejpodivnějším indickém rozměru (Indie strašila tenkrát v Kroku a nedala nám pokoje) a k tomu ještě — Bože nám odpusť! — v časomíře: ta běžela z péra jako tekuté olovo.“

Rozhodně zamítal časomíru i Frant. Hajniš. V „Kopřivách“ (v Praze 1853), str. 32 (a vlastně již dříve v Lumíru 1852, str. 147) uveřejnil epigram „Na milovníky přísné časomíry“:

Nechťtež řeckých způsobů či dokonce dle římských
verše tepať či kovať; nechce tomuť naše řeč.

Odsouzen nebudiž, kdo v básních více či méně —
— pakli celek krásný — nedbale nožky staví.

Na přísných slabyky předci nevážili vážkách,
a přede, věřte tomu, básnili roztomile! atd.

Hajniš časomíru zavrhuje, že přičí se duchu jazyka. Jeho zastávání ledabylosti ve formě básnické je arci zcela nesprávné. K epigramu tomu užil Hajniš patrně schválně časoměrných distichů (jindy časoměrně nebásnil), a to dosti špatných. Učinil tak nevědomky, z nezkušenosti ve veršování časoměrném, či schválně, aby své dovolení, veršovati ledabyly, také prakticky sám prováděl?*)

Aby ukázal nevhodnost časomíry v češtině, otiskuje Hajniš po tomto epigramu báseň „Slunce vychází“, složenou nejprve po česku, t. j. přízvuknými trocheji, pak po římsku a řecku, t. j. časoměrnými distichy.

Na str. 34 ukazuje satiricky, jak časomíra pro obtíže veršování nutila básníky užívatí neobvyklých slov a neobvyklého slovosledu; činí tak v epigramu „Navedení k utvoření distichů“:

Disticha, jak se rodí? milený mne příteli ptáš se?

Přesnadná toť věc; já ti podám toho klíč.

Vem sadu lhostejnou, jen hleď, by stačila délka,

názvy přidej sem tam z češtiny pravysoké,

stav slova, kam se hodí, nedbej však nic na pořádek,

pakli ti nožka chybí, snadno nalezne se klín.

*) V „Kopřivách“ je tento epigram, uveřejněný původně v Lumíru, na několika místech měněn, ale prosodické chyby má obojí verse.

I tuto satirickou radu dokazuje Hajniš prakticky příklady.

Očekávali bychom, že v dosti hojných posudech tehdejších básní najdeme více zmínek o jich formě prosodické a metrické. Nebo většina tehdejších básní ke kritice v tom směru přímo vybízela. Ale té stránky básní posudky — mimo výše uvedené — takřka se vyhýbají. Jen zřídka kde stává se o té věci krátká a někdy dosti povrchní a všeobecná zmínka.

Tak Jan Slav. Tomíček v posudku Štulcova překladu Konráda Wallenroda v Č. Včele 1839, str. 68 vytýká právem Štulcovi, že jeho verše mají někde polský přízvuk. „Verše a rýmy dle nečeského přízvuku skládané nemají veršovního rytmu a požadované lahody; nedíme však, aby se básník přisné ku přízvuku vázal (!).“ Nejmenovaný posuzovatel básní Tomíčkových ve Vlastimilu 1840, IV, str. 95 právem o nich tvrdí: „cokoliv do jazyka a veršování, mohou básně tyto skoro všem mladším básníkům za vzor sloužiti; ač jestli jim při díle uměleckém také něco na formě záleží.“ Jiný nejmenovaný posuzovatel básní K. Sabiny v Dennici II, 1840, str. 380 právem (ač velmi mírně) vytýká, že na mnohých místech pohřešuje náležitou uhlazenost formy, a podobně vytýká B. St—ý (Stecký?) Šachovi a Staňkovi neúpravnost jich verše ve Vesně 1851, str. 506 a s vděčností připomíná si „příčinění pana profesora Koubka, že letos čte o české prosodii“.

Někteří posuzovatelé ovšem naopak i pro všelijaké a hojně nesprávnosti ve verších časoměrných i přízvukných měli omluvu, ba i pochvalu. Tak posuzovatel Dalibor v posudku básní A. H. Škultétyho (Dennice II, 1840, str. 64) praví: „že rozměr alkaický není veskrze vázán na stejnou časomíru, že pro zachování staroprávních veršů sem tam míra slabičná samovolně převrácena jest, na tom netřeba žádného pohoršení bráti.“ Lze prý se odvolati na Horatiovo: Hanc veniam damus petimusque vicissim. Jaké to zásady! Že J. Malý v posudku „Sebraných spisů“ Jungmannových v Dennici III, 1841, str. 122 chválí „lehou uhlazenost a plynlost“ jeho verše, nesmíme se diviti. Proti arrhythmickým veršům Malého jsou verše Jungmannovy vskutku ještě uhlazené a plynné.

Přehlédneme-li tyto nečetné zmínky o otázce prosodické, shledáváme se s týmnž úkazem, s nímž jsme se setkali již při výkladu o teoriích prosodických v letech 1818—1853. Horlivci pro časomíru sice stále přímo i nepřímou časomíru vyvyšují a theorii přízvuknou snižují, ale pouze v theorii — v praxi ani oni, pokud po r. 1818 veršovali, veršování přízvukného nezavrhovali. Mírnější časoměrci (jako na př. Kollár) uznávají však vedle theorie časoměrné — zcela proti požadavkům „Počátek“, ale ve shodě s pozdějším míněním Jungmannovým — i prosodii přízvuknou, jako stejně oprávněnou. Ale jsou i spiso-

vatelé v té době, kteří časomíře nepřejí, kladou výše teorii přízvuchou a časomíru — nemohouce se vymaniti ještě z tehdejších běžných mínění — připouštějí neradi a jaksi proti svému lepšímu přesvědčení (Kuzmány, Hurban, Nebeský). Naprosto zavrhuji časomíru Palkovič, jenž i v této otázce stále věrně se držel Dobrovského, Tyl a Hajniš. Také Nebeský r. 1850 přes to, že ještě připouští časoměrný hexamet, stává se vlastně i v teorii tak rozhodným nepřiznivcem časomíry, jakým byl v praxi. Vůbec třeba připomenouti, že asi od r. 1840 v Čechách i na Slovensku začínají se ozývatí sem a tam hlasy proti časomíře, a že také vznikají stesky na nedokonalost tehdejšího básnění přízvuchného. V teoriích prosodických tehdejší doby stesky ty nedocházejí však povšimnutí. Jungmann ještě v „Slovesnosti“ r. 1845 stojí pořád na svém zastaralém stanovisku a jemu přizvukuje ještě r. 1848 J. B. Malý. Jediný Čupr, ač nezavrhne prosodie časoměrné, poznává prosodickou nedostatečnost tehdejší produkce básnické, pokouší se r. 1853 stanovití básníkům prosodická pravidla poněkud přesnější (v. Listy fil. XXI, str. 258 n. a 263 n.).

§ 39. Ze zmínek o sporu prosodickém, dosud uvedených, mohlo by se zdáti, že vítězství Jungmannovo přece bylo dosti značné. V teorii uznávala se přípustnost časomíry téměř obecně, třeba se jí nepřičítalo výhradní právo, a těch, kteří ji zavrhovali naprosto a rozhodně, bylo velmi málo. Ale ve skutečnosti neměla se věc takto. Vítězství „Počátků“ nebylo tak značné, jak bychom na základě těch zmínek mohli souditi, a škody, které „Počátky“ nadělaly, byly zase naopak daleko větší, než z dosavadního výkladu je patrné. Chceme-li náležitě oceniti účinky prosodického boje, zahájeného r. 1818, musíme se ohlédnouti po rozsáhlé tehdejší produkci básnické, jež, jak známo, byla dilem časoměrná, dilem přízvuchná. Všimněme si nejprve básní časoměrných.

Napočetl jsem v době mezi r. 1818—1853 přes 600 básníků, z nichž většina byla velmi značně anebo aspoň dosti značně činná; menší je díl těch, kteří pokusili se v oboru poesie jen jednou nebo zřídka.*)

*) Tuto i níže uvedeni jsou všichni básníci, jichž spisy jsem poznal. Nehledím k četným básním anonymním, jakož i k básním, které podepsány jsou jen začátečními písmenami jména nebo jen jménem křestným. Bylo by sice zajisté leckde ještě možno původce těchto básní zjistiti, ale bylo by k tomu třeba někdy veliké práce, pro mne zbytečné, poněvadž z materiálu, jehož jsem užil, lze činiti závěry dostatečně přesné. Prohlédl jsem nejen všechny o sobě vydané sbírky básnické, nýbrž i všechny časopisy i díla souborná té doby, česká i slovenská, pokud jsem se jich mohl dopátrati. Kalendářů a denníků politických, které obsahují často také hojnost básní, nemohl jsem hleděti dostatečnou měrou, poněvadž, jak jsem poznal, nebylo tu lze docíliti úplnosti. Vůbec

Z těchto více než 600 básníků veršovali časoměrně pouze titito: Amerling Karel, Antal Jan Drahotín, Berger, Bradáč Vin-

není v této věci úplnost ani možná. Naše bibliografické pomůcky (i Jungmann a často i Doucha) jsou leckdy nespolehlivé a nesprávné, neobsahující titulů leckterých knih, tehdy vyšlých, jak jsem se několikrát přesvědčil, a majíce někdy i chronologická data chybná. Nelze se na př. z nich někdy ani dovědět, kdy který časopis zaslal (a po r. 1848 jich zacházelo mnoho), takže někdy nebylo lze ani určit, zdali exemplář jich, který mi byl po ruce, je úplný či není. Také k některým publikacím bez roku (nespůsob ten zvláště byl a jest dosud citelný u hudebnin) nemohl jsem přiblížeti, ježto nebylo lze někdy určit, vyšly-li před rokem 1818 a 1853 nebo po nich. Celkem jsem přiblížil k té literatuře, která nachází se v universitní knihovně pražské; mnoho knih slovenských zapůjčil mi laskavě prof. Jar. Vlček. Vím sice, že by i v jiných knihovnách bylo lze leccos z toho najíti, co v knihovně universitní schází, ale ne každá knihovna — jak jsem se bohužel přesvědčil — významává se tak velikou přístupností, jako universitní knihovna pražská. Také by mne bylo takové pracné sledování některých knih stálo snad mnohem více času než prohlédnutí těch mnoha set knih, které mi ochotně propůjčila knihovna universitní.

Z časopisů a sbírek, které vycházely mezi r. 1818—1853 a jistě nebo pravděpodobně obsahují básně, nebyly mi tyto po ruce: Besedník (1839—1852), Blahověst (1850), Caecilia (1848), Citové radosti ke dni 19. dubna 1841; Citové radosti k dosednutí na trůn ... bisk. z Schafgottschů (1842; oba poslední spisy Doucha neuvádí); Cyrill a Method (různé časopisy od r. 1849), Časopis moravskočeský pro lid (1843—1846), Denník českoslovanský Krameriusův (1849, konec; u Douchy není); Denník Vídeňský (1850 a část 1851), Hlas jednoty katolické (1849 n.), Jindy a nyní (1828—1831), Krok Preslův IV. 1. (dle recenze v Č. Věle 1841, str. 356 neobsahuje as básní, List ranní (1848), Orol Tatranski (od č. ze dne 17./12, 1847; u Douchy poznámka nesprávná), Památka českých besed ve Skalici (1847), Památka dobrodinců církve ev. slovenské (1845), Památka úmrtí J. Kollára (1852), Pohľady slovenské (1846—1852), Pokladnice domácí zábavného čtení (1852), Poklona českého duchovenstva kard. Mezzofantimu (1846), Pomněnky (1841—1845), Pomněnky z oslavení svornosti dne 25. května 1848, Rozpomínky na r. 1849, Reči, modlitby a básně (1838), Sbírká národních písní srbských (s překladem českým 1851; u Douchy není), Slávozpěvy ... p. Stěpánovi Mojzesovi (1851), Společník věrný (1831), Švingulant (zábavník, tuším, z konce té doby), Tatranka I. 3 a 4 a III. 4, Tefiloth Israel (1847; u Douchy není), Týdenník (1848), Věla Česká (1838 č. 52, 1843 č. 103 a 104 a čísla po č. 26 r. 1849, vycházel-li list ten dále), Věelka I (1850), č. 1 a 8, III (1853) č. 1—5, Věnc 1839, Verše slovenské ... (1840), Vesna (1837 a 1851 č. 2—68), Vlastimil (1842, 2—1843), Vychovatel pravý dítek (1849), Vykkladatel Moravský (1843), Vyrazení večerní, kniha k povyrazlivému čtení od R. V. Krameriusa 1830 (měl jsem z 12 sv. jen jeden), Vyrazení večerní 1833, 1834, Zábavník konstituční (1848), Žornička (1846 a 1847). Kalendářů a listů, o nichž je nepochybno, že byly výhradně politické, neuvádím; některé jsem měl v ruce, velmi mnoho mi jich zůstalo nepřístupno. Ve spisech těchto mnou neužitých vyskytají se básně snad ve všech; jména některých těch básníků, kteří tam plody své ukládali, znám (Benda, Anna Janouškova, Jan Caják, Zdenka a Milada Němečková, Nina Herbstova a j.), ale básní jich jsem neviděl. V době mezi r. 1818—1853 jsou i spisovatelé, kteří vydávali básně též samostatně, mně však zůstali neznámi a proto v hořeních seznamech nejsou uvedeni. Jsou to: Baligovič, Brdička, Čaplovič, Dobčinský Pavol (v. Vlček, Dejiny literatúry slovenskej, str.

cenc, *Březenský* (1), *Cejp z Peclínovce Jan* (1), *Cinner Josef Dobroděj* (1), Čech Ivan, Čelakovský F. L., Černohouz Fr., Dohnány Mikuláš, *Dolinský A.* (1), Doucha Frant., Dřevěný Fr., Ďurček Ondrej Boleslav, Franta J. Vladomil, *Gerometta Jan* (1), Godra Michal, Godra Samuel, *Grossmann Gustav* (1), Hajiňš Fr., Havelka Matěj Pěv., Havlíček Jos. Mil., Havlíček Karel, Herzog Jan, *Hlaváč Jan Nep.*, Hlaváč Jiří, Hodža Michal Miloslav, Hollmann Josef, *Hollý Jan, Holý P.* (1), *Hota P.* (1), Hoznek Jan Samoslav, Hroboň Adolf, Hroboň Samo Bohdan (Samoslav Bohodar), *Hroboň Ludevít Miloslav* (1), Hřib V. F., *Hulakovský J.* (1), Hurban Jos. Miloslav, z Hvězdy Jan (= Marek Jan Jindřich), Chalúpka Samoslav, Chmela Josef, Chmelenský Jos. Krasoslav, Jablonský Boleslav (= Tupý Karel Eugen), Jabulka Frant., Jesenský Ladislav, *Ješ František* (1), Jodl Jan, Jungmann Josef, *Jurecký Měřic Samoslav* (1), Kalina Jar., Kamarýt Josef Vlastimil, Kamenický Fr. Jaroslav (= Vacek Fr. Jar.), Kampelik Frant. Cyrill Velislav, Kinský Dominik, Klácel Matouš Frant., Klicpera Václav Kliment, *Klímáček Jan* (1), Kocián Jan, *Kočí Frant.*, Kokořínský Václav H. (= Reisl), Kollár Jan, Kopecký J. Dalibor, *Kostelný Ondrej* (1), Koubek Jan Pravoslav, Krejčí A. Mil., Kulda Beneš, Kůrka Frant., Kuzmány Karel, Langer Jaroslav, Lauštjak Ondrej Horislav, Lauschmann J., *Libomířský J.* (1), *Liška Ant.*, Ludvík Josef Myslimír, *Magurský N.*, Mácha Karel Hynek, Macháček Simeon Karel, Malý Jakub Budislav, Marek Antonín, Maróthy Jan, Melichar Jos. Jaroslav, Mikovec Ferd. B., *Mokrovůský Marek* (1), *Mokrovůský J.* (1) (Týž?), *Náhlovský Frant.*, Nosák Bohumil, Nosák Bohuslav (Týž?), Novák Václav, *Novotný Josef* (1), *Ollík Pavel* (1), Ondruš Jan Drahotín, *Orphanides Ludevít* (1), *Palacký Frant.*, Peška Bedřich, *Petrovič Josef*, Píček Václav Jaromír, Pichl J. Boj., Pilnáček Jan (= Boskovic L.),

117), Gasparides Jan, Hússko (?) Ondřej, Kořenatý Slavomil F., Kotara Vojtěch, Kramerius V. R., Krolmus (některé básně příležitostné, od Douchy neuvedené), Merklas Václav, Pejko Dorda (Sklad rozličných spevov, 1847), Pešina Václav Michal (písňe příležitostné, od Douchy neuvedené), Plánek Jan, Pulina N., Sršen Jakub. Z titulů jich knih, uvedených plně u těch spisovatelů, u nichž titulu jich knih zřejmě neznaznačují, v Douchově knihopisném slovníku, jest buď jisto, buď velmi pravděpodobno, že vydávali básně. Ale mohou býti básně i v knihách, jichž titul tomu ani nenasvědčuje (při dramatech z pouhého titulu nelze ani poznati, je-li drama veršováno či ne). Mimo to mnozí prosaisté, (zvláště románopisci, ale i jiní) často vkládali do plodů svých verše, tak že by také počtení býti mohli mezi básníky. Zkrátka, přihlížeti ke všem, kteří mezi r. 1818—1853 veršovali, není snad ani možno anebo vyžadovalo by to sběratelské práce neobyčejně trudné. Celkem lze říci, že v té době málo kdo, jenž psal česky, nepokusil se také o verše.

Plaček Fr., Polák Milota Zdirad, *Polický M.* (1), *Praporecký A.*, *Praus* (1), Purkyně Jan, *Rafanides K.* (1), Rokos Fr. Alex., Rousínovský F. S., Rozum Jan Václav, Řehák Ant., Šimenec Fr. X., *Slaviček A.* (1), Sloboda Daniel, Šlota Rajecký Jiří, Smetana Josef Frant., Šrenka Josef, Stach Václav, Stránský Antonín, Sušil Frant., Svoboda Frant. Jan, Svoboda Václav Alois, Szilvágyi Josef, Šafařík Pavel J., Šembera Alois V., Šimko J. V., *Šindelář Arnold Oldřich*, Šir Frant., Škultéty August Horislav, Šohaj Frant., Špót Josef, Štorch Karel (= Klatovský Boleslav), Štulc Václav Svat., Štúr Karel (Drahotín), Štúr Ludevít, Švehla Pavel, Tablic Bohuslav, *Tomesz Jan* (1), Tomíček Jan Slavomír (Tomíček J. L. v ČČM. 1828, 3, str. 103 n. je as tž), Tomsa Frant. Bohumil, Trnka Frant. Svobodín Dobromysl, Trnka P., Turinský Frant., *Tutta Jan Nep.* (1), Venkovský Alex. (= Rokos?), Věrný Činorád, Vetešník Frant., Vinařický Karel, Vladyka Jan Kř. (= Herzog?), Vlček Jan (= Vlčkovský), *Vyšní Emer.* (1), Záborský Jonáš, *Ziak Vincenc* (= *Junica S.*), Zoch (*Czochius*) Ctiboh, Zuman Antonín Krasoslav, Žello Ludevít, *Žirko Samoslav* (1), Žitek Alex. Václav.*)

Celkem tedy z více než 600 básníků té doby básnilo pouze 157 také časoměrně, totiž pouze asi čtvrtina. Pouze časoměrně básnilo z těchto 157 básníků toliko 40; valná tedy většina časoměrů skládala vedle básní časoměrných i básně přízvucné.**)

Z těchto 40 básníků, kteří básnili jen časoměrně, složilo jich — pokud vím — 28 pouze po básni jediné. Jsou to většinou skladatelé básní příležitostných, o nichž nelze z té jediné ukázky básnického umění jejich nikterak souditi, že by byli prosodii přízvucnou zavrhovali naprosto. Z ostatních zbývajících 12 básníků, kteří v té době básnili jen časoměrně, skoro všickni básnili málo a v literatuře téměř ani nevynikli. Jsou mezi nimi jen tři značnější jména básnická: J. Hollý, F. Palacký a V. Ziak. Z těchto mužů Palacký přestal básniti hned rokem 1818, a Ziak podal jediné, arci obšírné dílo, překlad Tassova „Osvobozeného Jerusalema“. Vlastně tedy z činnějších básníků jediný J. Hollý veršoval po celý život v pracích velikých i ma-

*) Vyskytují se, jak níže bude uvedeno, i básně, o nichž těžko říci, jsou-li časoměrné či přízvucné. K básním takovým, kde to nelze rozhodnouti ani dohadem, nemohlo by se hleděti. Bude o nich vyloženo níže. Obtíže tyto jsou citelné tam, kde máme od básníka některého takovou báseň jedinou, a kde nelze tedy z jiných lepších básní jeho souditi, jak měl v obvyčejí veršovati. Na štěstí takový příklad naskytl se mi jen jediný, u básně F. Babánka.

**) V hořejším seznamu jsou jména jich tištěna *kursivou*; kde k jménu přidáno jest číslo 1, naznačuje se tím, že máme od básníka toho — pokud vím — jen báseň jedinou.

lých časoměrně. Ale i Hollý na sklonku života přiklonil se k prosodii přízvučné; jeho druhý ‚Katolícky spevník‘, mně nepřístupný, je přízvučný a rýmovaný (*Vlček*, Dejiny literatúry slovenskej, v Turč. sv. Martine 1890, str. 55).

Ostatních 117 básníků z oněch 157 básnilo nejen časoměrně, nýbrž také přízvučně, ba mnozí z nich skoro výhradně přízvučně. Někteří z nich skládali verše časoměrné jen výjimkou; tak Hajniš (v. výš str. 333), Jablonský, Mácha, Klicpera, Picek, Havlíček, Hurban a j. Hajniš na př. užil prosodie časoměrné jen v satirické básni, obracející se proti ní, Havlíček složil jen jedinou báseň časoměrně r. 1841, kdy tkvěl ještě patrně v naučených tradicích (Básně a epigramy, 2. vyd., v Praze 1886, str. 3), Jablonský jedinou, uveřejněnou ve Květech 1837, str. 281. *) Hurban (jako Kuzmány a zajisté i jini) kolem r. 1840 zřejmě od časomíry odpadl (v. výše str. 328 n.); podobně v Čechách Macháček, Tomíček a j. v pokročilejším věku obracejí se výhradně k prosodii přízvučné.

Možno říci, že obliba v časomíře po r. 1830 velmi ochabuje, a že kolem r. 1840 jeví se již silná reakce proti ní a ve prospěch prosodie přízvučné. Hledíme-li k básníkům činnějším, jichž jména v hořejším seznamu tištěna jsou proloženým písmem, pozorujeme, že značnější počet časoměrných veršů vedle Hollého složili jen tyto: Čelakovský, Doucha, Herzog, Chmelenský, Klácel, Kollár, Langer, Macháček, Rokos, Sušil, Šír, Tablic, Turinský, Vinařický, Vlček — celkem (i s Hollým) 16 básníků. Časoměrná produkce všech ostatních básníků významnějších (i Polákova, V. A. Svobodova, ba i Jungmannova a j.) není ani početně ani významem svým značná.

Jaké bylo tedy to stále velebené vítězství „Počátků“? V theorii, jak jsme vyložili, zvítězily jen na polo, a v praxi nebylo vítězství jejich ani tak značné. Počet básníků, veršujících časoměrně po r. 1818, i počet básní časoměrných po tom roce proti období dřívějšímu (1795—1818) arci značně se zvýšil; ale výhradně časoměrně veršovalo básníků nemnoho. Z básníků činnějších a přednějších nebásnil výhradně časoměrně vlastně nikdo; ani Hollý, ba ani Jungmann a Šafařík. Časomíry vůbec neužívaly tři čtvrtiny tehdejších básníků, a mnozí z těch, kteří jí užívali, užívali jí jen zřídka a později ji i opouštěli. Uvážíme-li, že básníci slovenští, kteří veršovali časoměrně, činili tak hlavně za příkladem Hollého, jenž časoměrně básnil již před r. 1818, a na něhož zajisté v té příčině větší působení mělo současné časoměrné veršování Maďarů

*) Báseň ta podepsána je pouze K. M. T.; v obsahu uvádí se mezi básněmi Karla Tupého-Jablonského.

(v. *J. Vlček*, *Dejiny literatury slovenskej*, str. 45) než „Počátky“, můžeme směle tvrditi, že hlubší působení měly „Počátky“ hlavně na český literární kruh Jungmannův; působení jich mimo tento kruh nebylo valné. Že se nám nyní zdá toto působení jich větší než vskutku bylo, toho příčina spočívá hlavně v tom, že časomíry užívali leckterí básníci, kteří dosud nejvíce se čítají. Věčná škoda ovšem, že právě ti dali se svěsti preludem domnělé větší dokonalosti časomíry.

A nedivme se tomu, že působení „Počátků“ v theorii i praxi, hledíme-li ke quantu básnické produkce, nebylo valné. Sám původce jich Jungmann i skladatelé jich Palacký a Šafařík nestarali se v praxi nikterak o to dostatečnou měrou, aby zásady, které ve spise tom hájili, zjednali trvalé uznání. Je velmi zajímavé, stopovati výkonnou činnost básnickou těchto mužů po r. 1818.

Palacký po r. 1818 básnití přestal na dobro. V „Počátcích“ otištěny jsou od něho básně *Ideálů říše*, *U hrobu přítele*, *Na horu Radost*, vesměs časoměrné. Všecky přejal Jungmann do své *Slovesnosti* 1820, str. 11, 13, 129, uváděje je se jménem Palackého. V „*Slovesnosti*“ Jungmannově je z básně „*Ideálů říše*“ (str. 129) otištěno mnohem více než v „*Počátcích*“, celý první zpěv.*)

Také Šafařík přestal po r. 1818 veršovati téměř na-prosto.**) Šafaříkovy básně v „*Počátcích*“ jsou vesměs časoměrné. Po roce 1818 vydal Šafařík ještě překlad Theokritovy selanky III. v *Kroku I*, 2 (1821), str. 33, pořízený časoměrným hexametrem. Zdalí překlad pořízen byl teprve bezprostředně před svým vydáním či dříve, nevíme.

V *ČČM*, 1831, str. 138 n. vydal Šafařík překlad „*Zlomků z Oblaků Aristofanových*“, přízvuchný a částečně i rýmovaný; v něm drží se přesně theorie Dobrovského. Také překlad Schillerovy Marie Stuartky (v Praze 1831) jest psán veršem přízvuchným, většinou trochejem; někde jest přesně přízvuchný, jinde vyka-

*) V Šafaříkově článku „*O hexametrů*“ (*Krok I*, 3 — 1821 —, str. 2 nn.) uvedeno jest hojně příkladů z této i jiných básní Palackého. *Bačkovského* vydání básní Palackého (*Básně P. J. Šafaříka a F. Palackého*, v Praze 1889, str. 130 n.) mělo také k těmto zlomkům hleděti a mělo podati také celý první zpěv básně „*Ideálů říše*“ a ne jen to, co otištěno v „*Počátcích*“. V článku „*O hexametrů*“ jsou na př. úryvky z Palackého překladu elegie Bionovy na smrt Adonida (str. 10 a 18), které jsou rozdílné od překladu této elegie v „*Počátcích*“. Patrně elegii tu přeložil Palacký i Šafařík, a překlad v „*Počátcích*“ je Šafaříkův. Kdyby byl Bačkovský k článku uvedenému přihlédl, nebyl by býval na váhách (ib. str. 141 p.), kdo je původcem překladu té elegie, uveřejněného v „*Počátcích*“.

**) O úmyslu jeho, vydati ještě sbírku básní, v. *Bačkovský*, *Básně P. J. Šafaříka a F. Palackého*, str. 40.

zuje hojně a značné chyby přízvukové. Oba tyto překlady nepocházejí však z doby, kdy byly vydány, nýbrž již z doby před r. 1818, z doby pobytu v Jeně (v. Listy fil. XXI, str. 5; srv. i životopis Šafaříkův od Aloise Šembery v Hronce 1837, str. 284). Překlad Stuartky byl dlouho v cenzuře, a vydání jeho původně zapověděno, jak vidíme z korespondence Jungmannovy (ČČM. 1880, str. 42, 46, 47, 49, 50 a 1890, str. 407). Ježto překlad ten má hojně přízvukové chyby, jichž se před r. 1818 Šafařík varoval, musíme souditi, že jej Šafařík před jeho vydáním r. 1831 znova prohlédl a měnil dle tehdy běžných pravidel prosodických, ne k jeho prospěchu. Překlad zlomků Aristofanových „Oblaků“ vyšel patrně nezměněn.

Konečně v Šafaříkově článku „Přehled nejnovější literatury illyrských Slovenů“ (ČČM. 1833, str. 16) jest ukázka překladu přízvukná, v níž často slova trojslabičná měřena jsou chybně.

Šafařík tedy opustil výlučně časoměrné stanovisko „Počátků“ tohoto roku v praxi, o tři léta později, jak jsme již vyložili (Listy fil. XXI, str. 246), i v theorii.

Jungmann po r. 1818 básnil arci s oblibou časoměrně, metry staroklassickými i indickými. V „Sebraných Spisech“ jeho je toho dokladů dost, a k básním časoměrným tam uveřejněným přistupují ještě jiné, později vzniklé, jež tam uveřejněny nejsou (na př. „Trojí způsob“ v ČČM. 1844, str. 3, některé verše [hexametry] v ČČM. 1845, str. 644 — srv. i rejstřík v ČČM. 1846, str. 822 —, úryvek překladu z Aristofanových Oblaků v České Včele 1839, str. 113 [v. obsah], básně „Hvězdohora“ ve Květech 1845, str. 309).*) Také Jungmannův překlad libretta Mozartovy opery „Únos ze Serailu“, vyšlý r. 1830, je časoměrný.

Poučné je zkoumati, veršoval-li Jungmann, původce boje rukopisného z r. 1818, i po tomto roce také přízvukně. Že i po tom roce básně přízvukně vydával, o tom není pochybnosti. I „Slovesnost“ z r. 1820 i jeho „Sebrané spisy“ z r. 1841 obsahují jich dosti. Ale jiná je otázka, kdy tyto básně vznikly. Jungmann mohl je složiti i před r. 1818, ale vydati je později beze vší změny, ač bychom od takového zaujatého zastance časomíry čekali, že básně přízvukné, které dle něho ani metra nemají, měnil v časoměrné. O jedné přízvukné básni Jungmannově, uveřejněné teprv po roce 1818, víme určitě, že vznikla dříve. Je to překlad Schillerovy básně „Píseň o zvonu“, vyšlý v Macháčkově Krasořečníku v Praze, 1823, str. 69, ale pořizovaný již r. 1810 (v. listy Jungmannovy v ČČM. 1881, str. 508 a 511). A jako

*) V Slovesnosti³ 1846, str. 668 n. jest překlad úryvku francouzské tragoedie *Tankred* v jambických časoměrných trimetrech, nepodepsaný, jakož i jiné drobnější básničky bez podpisu, rovněž časoměrné. Jsou ty verše snad též Jungmannovy?

nemůžeme souditi o básních přízvučných, uveřejněných Jungmannem v „Slovesnosti“ r. 1820, že teprv toho roku vznikly, tak jest možno, že i jiné básně přízvučné, uveřejněné po r. 1818 jinde (Herderův „Kůň z Hory“, ČČM. 1832, str. 14; Goethův „Umrlčí tanec“ ve Květech 1845, str. 325) povstaly již před tím.

V „Zápiskách“ Jungmannových (v Praze 1872), které pocházejí hlavně z r. 1845, jsou arci na str. 40 n. básně přízvučné. Ale ani o těch nelze souditi, že pocházejí teprv z r. 1845. V „Zápiskách“ jsou patrně otištěny různé věci z pozůstalosti Jungmannovy, nejen jakési autobiografické úryvky, věci pocházející z různých dob, a tak i básně v nich obsažené mohou býti starší r. 1818.

Konečně v Pichlově Krasořečníku III (Praze 1853), str. 267 otištěn překlad monologu Hamletova ze stejnojmenné tragoedie Shakespearovy jakožto překlad J. Kolárův. V obsahu je správně uveden jako Jungmannův; překlad ten vyskytá se již v Jungmannově Slovesnosti³, str. 661 n. (a to celého prvního výstupu třetího jednání) a jest přízvučný.*) Ze které doby pochází, nevíme.

Zbývá tedy jediný přízvučný překlad básně Goethovy „Píseň Milostničky (Mignon)“ v „Sebraných spisech“, str. 32, kterýž lze přesně datovati. Dle označení Jungmannova pochází z r. 1820.

Zdá se však, že i jiné Jungmannovy verše přízvučné vznikly po r. 1818.

Zvláště některé přízvučné překlady, určené pro „Slovesnost“ r. 1820 a 1845, povstaly asi teprve tehdy, kdy jich Jungmann potřeboval, tedy nedlouho před r. 1820 a 1845. Ale již tím, že po r. 1818 uveřejňoval i na dále své básně přízvučné, třeba snad byly starší, uváděl se vlastně Jungmann sám se svými teoriemi v neshodu. Kdo tak hájil prosodii časoměrnou, neměl ani uveřejňováním básní přízvučných, „nemetrických“, dávatí ostatním špatný příklad. Zdá se, že ten zápal pro časomíru nebyl přece tak značný, jak se zdálo; či i Jungmann pocítoval totéž, co Čelakovský, jenž později vyznal, že ho „hexametrování ode dávna velikého namáhání stálo“ (Sebrané listy, str. 483)? Bánil tedy snad i Jungmann po r. 1818 přízvučné proto, že to bylo pohodlnější?*)

*) V Slovesnosti³ str. 705 je přízvučný překlad jedné básně Niemcewiczovy, nepodepsaný. Je také snad Jungmannův?

*) V předmluvě k „Sebraným spisům“, str. VI praví Jungmann o prosodii svých veršů toto: „Co se dotýče způsobu veršování zde se nalézajícího, to rozdílné jest podlé dob a změn, které ono vůbec u nás bralo, i podlé osobné a takorba okamžité sklonnosti spisovatelovy k jinému a jinému systému, pokud na časovém se konečně neustavil. Buď i to důkazem jeho všestranné snášlivosti.“ Ale dle hořelích výkladů nstabil se Jungmann na časomíře jen v theorii (a ani tu ne důsledně), v praxi nikdy.

§ 40. Shledali jsme, že quantum časoměrných básní z let 1818—1853 není ani z daleka tak značné, jak bychom dle obvyklého až dosud velebení vítězství „Počátků“ naklonění byli souditi. Na quantitativní tedy rozmnožení produkce časoměrné působil boj prosodický skrovnější měrou, než se snad dosud soudí. Vizme, jaké účinky měl boj tento na qualitu časoměrných básní této doby.

Časoměrná pravidla „Počátků“, jediná obsírnější pravidla, která mezi r. 1818—1853 v Čechách byla sestavena, mohla stačiti jen pro první potřebu, ježto byla neúplná; zvláště pravidlo, týkající se mezislovné posice, bylo nepřesné (v. Listy filol. XXI, str. 23). Přesná byla pouze časoměrná pravidla Hollého z r. 1824 (v. Listy fil. XXI, str. 256), ale ta, jak se zdá, nevešla v Čechách v širší známost. Následkem této nepropracovanosti prosodických pravidel časoměrných bylo, že v časoměrných básních této doby nejví se v prosodii shody. Hlavně patrna je neshoda mezi veršovníky ve způsobu připouštění posice mezislovné.

Lepší básníci ve shodě s „Počátky“ polohu mezislovnou uznávají, připouštějice jen sem tam výjimky četnější i méně četné; tak na př. Čelakovský, Herzog, Jan z Hvězdy, Chmelenský, Jungmann, J. V. Kamarýt, Vacek Kamenický, Kampelik, Klácel, Kocián, Kočí, Kollár, Koubek, Kuzmány, Langer, Macháček (ale v překladu Goethovy Ifigenie v Taurii, v Praze 1822, s četnými odchylkami), Palacký, Pilnáček (= Boskovic), Polák, Rokos, V. A. Svoboda, Šafařík, Šír, Štulc, Karel Štúr, Ludevít Štúr, Tablic, F. D. Trnka, Turinský, Vetešník, Vinařický, Vladyka, J. Vlček, Zíak, Zoch, Žello, Žitek a j. v.

Odchyly od pravidla o mezislovné posici dovolovány nejenom v mezích, vytčených „Počátky“. Úkaz ten zavinila nepřesnost tohoto pravidla „Počátků“. Proto v připouštění výjimek od pravidla mezislovné posice nejví se u básníků těchto určité zásady; zdá se, že tu byla veliká libovůle, a že vlastně v podrobnostech měl téměř každý básník pravidla svoje. Z básníků, kteří hojněji časoměrně veršovali, jsou v té příčině nej přesnější Čelakovský, Herzog, Chmelenský, Kollár, Šír, Tablic, Zíak, Žitek.

Velmi určitá pravidla časoměrná sestrojil si Hollý a řídil se jimi velmi přesně; v příčině posice byla volnější, ale také přesnější, než pravidla Šafaříkova. Škoda, že básníci, čeští i slovenští, této přesnosti pravidel Hollého nenásledovali.

U některých básníků zanedbává se mezislovná posice mnohem častěji než u básníků dříve uvedených; tak činí na př. A. Marek, Purkyně, Slota, Sušil a j. Že by se byl kdo mezislovné posici úmyslně v letech 1818—1853 vyhýbal, toho nemám postaču-

jících dokladů. V básni Jana Gerometty, psané strofou alkajskou (Orol Tatr. 1846, str. 393) se sice vskutku mezislovné posice nedbá, ale z jediné básně nesmíme, tuším, činit závěry, že Gerometta tak činí s úplně jasným vědomím.

Horší nežli tato neshoda mezi básníky v příčině posice mezislovné (a také částečně v příčině obojetnosti slabik) jsou však přílišné licence, ba i zřejmé chyby prosodické a metrické v tehdejších básních časoměrných.

Neobyčejně častá je licence klásti slabiky přirozeně krátké místo přirozeně nebo polohou dlouhých. Té volnosti dopouštějí se v době té přemnozí básníci časoměrní, a to i nejlepší, a nejen snad v případech, které vytknuly „Počátky“ a Hollý; na př. Čelakovský, Herzog, Hurban, Chmelenský, Jungmann, Kamarýt, Vacek Kamenický, Kampelik, Klácel, Kliepera, Kocián, Kočí, Kokořínský, Koubek, Kuzmány, Langer, Macháček, Malý, A. Marek, J. J. Marek, Palacký, Polák, Purkyně, Rokos, Rousínovský, Simenec, Sloboda, Slotá, Stránský, Susil, V. A. Svoboda, Šafařík, Šimko, Šir^{*)}, Štule, K. Štúr, L. Štúr, Tablic, F. D. Trnka, Turinský, Vetešník, Vinařický, Vladyka, J. Vlček, Vyšní, Zíak, Žello, Žitěk a j. v.

Nejpřesnější i v té příčině je Hollý, jenž jediný řídil se přísně svými pravidly; po něm stojí co do přesnosti Kollár. I u Čelakovského a Herzoga a ještě některých jiných užíváno licence té s mírou; u jiných je častá (také v přechválených časoměrných versech Vinařického), u některých básníků méně známých (Kokořínského, Rousínovského, Vyšního a j.) velmi častá.

Nápadné je, že velmi zhusta vyskytá se tato chyba i v časoměrných operních librettech, kde přece časoměrníci dle svých teorií měli dbáti časomíry velmi přesné. Shledáváme se s tímto zjevem téměř v každém časoměrném librettě té doby, i v Jungmannově překladu „Únosu ze serailu“ (v Praze 1830), kterýž, pocházející od muže, jenž tolik horlil o nutnosti požadavku, aby na notu dlouhou padala vždy slabika dlouhá a naopak, měl býti v té příčině právě vzorný. Kdo by pokládal za časoměrné na př. verse v Machákově překladu Castellioho „Rodiny Švejcarské“ (v Praze 1824), str. 78?

Všecko naše radování
svou kosou čas odseká,
jenom vroucné milování
ničeho se neleká.

*) Ten nejen na př. tam, kde to připouští řečtina, na počátku verse neb před caesurou, jak praví v předmluvě k „Výboru ze spisovatelů řeckých“ II (v Jičíně 1827), str. 3.

Ve čtyřech verších trochejských je tu sedmkrát užito slabiky krátké místo dlouhé. Kdybychom nevěděli, že verše ty mají býti časoměrné, věru že by je každý pokládal za přízvučné.

Nápadná je také necitlivost pro posici i u některých nejlepších básníků této doby. Není nikterak řídkou výjimkou, že slabika uprostřed slova o vokálu krátkém, po němž následuje skupina konsonantů, měří se proti všem tehdejším pravidlům krátce. Uvedu z velkého množství dokladů jen některé. Tak měří na př. i sám Čelakovský v ČČM. 1832, str. 137 nedostatky ú - ú , ib. 1839, str. 268 neustupně ú - ú , J. J. Marek v Básních (v Praze 1823) str. 104 nebeštanky ú - ú , str. 28 rostou ú - , Kamarýt v Smíšených básních (v Praze 1822), str. 108 v prášek Helenko - ú - ú , vystydla ú - ú , str. 116 nepsals ú - , Klácel v Lyrických básních I (1836), str. 40 zastíněná ú - ú , str. 18 neustupně ú - ú , str. 35 nedostihlý ú - - a j. v., Kočí v Čechoslavu 1821, str. 305 plápol Lumírových - ú - ú - , potíral sečí ú - ú - , ve Květech 1836, str. 284 okouzlel Lumír ú - ú - , Kokořinský v Č. Včele 1844, str. 77 neustále ú - ú , odpočívá ú - ú , nevdechne ú - , Langer v Selankách (v Praze 1830), str. 29 jen vylévala ú - ú - , J. M. Ludvík v Čechoslavu 1820, str. 158 slovem znám ú - , v C. k. vlast. novinách 1820, str. 56 dal nám ú - a p., J. Malý v Č. Včele 1835, str. 157 nebeštanky ú - ú , tělesných ú - , Purkyně v ČČM. 1829, 3, str. 71 nesmírně ú - , rozestlána ú - ú , lesklá ú - , v překladu básní Schillerových (ve Vratislavi 1841), I, str. 34 usnán ú - , str. 41 nesmírně ú - ú , str. 149 pastýř ú - , str. 150 zastávej ú - ú , Roušňovský v Poutníku Slovanském VII (1827), str. 95 (v č. 2.) obdaří ú - , Sušil v Čas. kat. duch. 1847, str. 145 již již se - ú ú , Šír ve Výboru ze spisovatelů řeckých II (1827), str. 11 výborně - ú ú , str. 107 pod rukou ú - , ib. hroznatém ú - (či je snad v těchto dvou posledních příkladech tak měřeno úmyslně?), str. 166 kolem pak ú - ú , L. Štúr ve Květech 1837, příl., str. 41 (poslední verš; či má se čísti z droje?) zdrojem věčné ú - ú , Turinský v Básnických spisech (Nár. bibl. sv. 63, 1880, str. 242 v časoměrných verších Virginie) čelem nevraje ú - ú - ú , str. 243 nemluvně ú - ú a j. v.

Jaká je příčina těchto prosodických chyb?

Pochybuji velice, že básníci dopouštěli se těchto chyb jen z nedbalosti nebo neznalosti prosodických pravidel. Aspoň o všech básnících bych se to tvrditi netroufal, třeba by leckterá taková prosodická chyba byla vznikla z této příčiny. Zajisté každý, kdo veršoval kdy časoměrně, shledal, jak snadno člověk při tomto způsobu veršování klade slabiky přirozeně krátké, ale polohou dlouhé, neobsahují-li drsnějších skupin konsonantních, místo slabik krátkých, a jak pilného přehlížení veršů je třeba,

mají-li se takové prosodické chyby z veršů odstraniti. Příčina toho nepopíratelného úkazu spočívá po mém zdání v tom, že skupina dvou konsonantů a i plynnější skupiny několika konsonantů nevzbuzují v tom, jenž časoměrně veršuje, pocitu, že slabika, k níž náleží, je delší než slabika přirozeně krátká, a pocitu toho nevzbuzují proto, že k vyslovení svému nepotřebují nikterak mnohem delší doby než slabika přirozeně krátká, ježto konsonanty v takových slabikách vyslovují se často na ujmu předchozího vokálu. Zjev ten pozoroval již Puchmayer (v. Listy fil. XXI, str. 31) a lze jej také zjistiti měřeními (v. článek můj a Marešův „Trvání hlásek a slabik dle objektivné míry“ v Listech fil. XX, str. 27 n.). V řečtině — a snad i v latině — byla asi délka polohová citelnější; aspoň u časoměrných básníků řeckých i římských takových prosodických chyb neshledáváme.

Bylo by tedy, tuším, nespravedlivé klásti takové prosodické chyby zcela na vrub nedbalosti našich veršovců; zajisté z veliké části dopouštěli se jich nechtíce. Arci z úkazu toho zároveň vysvítá, že pro češtinu časomíra je naprosto nevhodná.

Také ten úkaz, že básníci časoměrní často připouštějí slabiku přirozeně krátkou místo dlouhé, má příčiny podobné; zvláště přirozeně krátké slabiky, opatřené silným přízvukem hlavním, svádějí závažností svou veršovce k tomu, aby je mimovolně měřil dlouze. Někdy ovšem básníci připouštěli takové licence vědomky, užívajíce — arci nemírně — té svobody, jaká připouštěna byla i v básnictví řeckém a římském, a jsouce částečně k tomu i nuceni nepřiliš velkou hojností slabik přirozeně dlouhých v češtině.

Nedbalosti asi přičísti třeba úkaz ten, že básníci tehdejší kladou (ač daleko řidčeji) i slabiky přirozeně dlouhé za krátké, a to i tehdy, kdy i v řeči lidu délka vokálu je patrná.

To činí na př. Kamarýt v Smíšených básních, str. 9, měře růže ˘ ˘, též ˘, aj na ˘ ˘, Klácel v Lyrických básních I (1836), str. 95 kojná – ˘, a v svazku II, str. 59 plémě ˘ ˘, Klicpera ve Květech 1840, str. 7 Báh ˘, Musu ˘ ˘, Sušil v Čas. kat. duch. 1847, str. 145 blíží – ˘ a j. v. U Tablice je takovéto skracování dlouhých vokálů úmyslné, vyskytující se tam, kde v obecné mluvě délka se již nevyslovuje; tak měří Tablic na př. ů v gen. plur. (j. v duch ů a p.) vždy krátce, podobně ům v dat. plur. Jiní to činili i tam, kde k tomu takého ospravedlnění ani není.

Zvláštností prosodických, jaké byly v užívání v střední době naší literatury, časoměrníci našeho století téměř naprosto se zdržovali. Jen Palacký užívá ještě k docilení posice tvarů, jako svattosti, ale s mírou, podobně činí ještě Purkyně v Bedřicha Šillera básních lyrických (ve Vratislavi 1841, I, str. 14 a j.). Tablic užívá dvojslabičně tvarů naučil a pod. To

vše jsou arci archaismy. Za to vyskytají se — ač velmi pořádku — licence jiné. Tak Fr. Ješ (Rozličnosti 1828, č. 13) dovolil si tvar ram'nem, J. Slota (Č. Včela 1841, str. 269) tvar hlub'ce. Neoprávněných elisí téměř není, nehledíme-li k několika málo případům, vzniklým většinou patrným přepisem nebo chybou tiskovou. Tak na př. Kollár (Sebrané drobné básně, v Praze 1887, str. 102) má toto distichon:

Nemnoho o svou řeč pečuje Slovan: ať v tmě neplesní,
zítra se opět za turák slov na tržišti prodá,

kde se, v němž by jinak *e* se musilo elidovati, jistě vzniklo nějakým omylem (jak mne upozorňuje prof. Jakubec, třeba tu čísti pět m. opět; v. Dobroslav, II. 3, str. 159).

Jistá je elise v Turinského „Dithyrambě“ (Jungmannova Slovesnost, 1820, str. 20) ve verši:

Navštěviv obživuje: Aj!

Verš ten je mezi samými tripodiemi a patrně měřen byl Turinským takto:

- 0 0 | - 0 0 | - x

Ale za to časoměrní básníci tohoto století nemohou se lecky ani slabik a taktů ve svých verších dopočísti. Tak na př. má Berger v Č. Včele 1842, str. 225 básně „Večer“ v distichách (velmi vadných), jejichž hexametry mají až na jeden jen pět taktů; jedinému šestitaktovému hexametrů schází opět slabika. Hexametr pětistopý má J. Marek v Básních (1823), str. 98. Klácelovi v Lyrických básních I (1836), str. 15 schází slabika ve verši sapfickém, II (1837), str. 24 v alkajském hendekasyllabu jedna zase nadbývá, podobně Kočimu v jednom verši básně v Jindy a nyní 1833, II, str. 121. Kokořinskému schází v jednom hexametrů v Č. Včele 1844, str. 77 takt; Kuzmány v Hronce 1838, str. 261 má dva hexametry o sedmi taktech; podobné chyby má Langer (Čechoslav 1830, 1, str. 10), Simenec (Večerní vyrazení 1831, str. 601), Šir (Výbor ze spisovatelů řeckých, II [1827], str. 17, 130), Vinařický (Čechoslav 1822, str. 169) a j. v. Vinařický v Jana Ladislava Pyrkera Perlách posvátných (v Praze 1840), str. 215 sám praví, že leckteré chyby vznikly snadným přepočítáním syllab v měření veršů. Proč je však to přepočítání v češtině tak snadné, že nejen básníci podřízenější, ale i lepší se ho dopouštěli? Příčina je táž, která uvedena byla k vysvětlení úkazu, proč naši básníci časoměrní jeví velikou necitlivost pro délky polohové. Když se neznamena dostatečně délka a krátkost jednotlivých slabik, nečiní také soubor těchto slabik v taktu celek, který by délkou svou byl stále docela nebo přibližně stejný, a proto také soubor několika taktů v celek, verš, býval od

aj! vdechla zvonkům vůni libou sklonným

(Vlastenský zvěstovatel 1821, str. 216), a podobně činí J. M. Ludvík (Čechoslav 1820, str. 64, 143) a J. C. z P. (Cejp z Peclínovce) v Zlatých klasech 1853, str. 78.

V připouštění těchto licencí následovali naši básníci často básníky německé, kteří veršovali, ovšem přízvučně, ve formách antických. Shledali jsme již výše (v. Listy fil. XXI, str. 19), že k obnově prosodie časoměrné „Počátky“ r. 1818 přispělo i to, že v předešlém století básníci němečtí (Klopstock a j.) užívali meter antických, veršující v nich arii přízvučně. Na plodech těchto básníků evidují se, jak se mi zdá, mnozí naši časoměrníci více než na časoměrných básních řeckých a latinských; proto také připouštěli výše uvedené licence, poněvadž s podobnými licencemi setkávali se i u oněch básníků německých. Na př. i Klopstock připouštěl v druhé části pentametru trochej (resp. spondej) místo zákonitého daktylu. V. Friedrich Gottlieb Klopstock Oden, herausgegeben von Franz Muncker und Jaro Pawel (Stuttgart 1889) I, str. 31, 33, 58, II, str. 72.

Veliké obtíže činily básníkům zvláště časoměrné trocheje, jamby a anapaesty.

Jak nesnadno bylo básníkům sestaviti bezvadný časoměrný verš trochejský, vidíme zvláště z Macháčkova překladu Goethovy „Iphigenie v Taurii“ a Šírova překladu A. Müllnerovy „Viny“. Originál Goethovy Ifigenie, jak známo, psán je většinou v tak zv. blankversu, t. j. v pětitaktových akatalektických nebo v šestitaktových katalektických řadách jambických (— — — — — nebo — — — — — ×). Místo toho Macháček v překlade volil podobné řady trochejské. V řadách trochejských i jambických kladli Řekové z dobrých příčin spondeje místo trochejů a jambů jen na určitá místa řady, a zvláště s mírou připouštěli místo trocheje a jambu tribrachys — — —, anapaest — — — a daktyl — — —. Proti těmto pravidlům — ač je zajisté znal — prohřešuje se Macháček hlavně tím, že připouští nemírná a nesprávná rozvedení trochejů v tribrachye a daktyly neobvyklejně často.

Tak přeložil na př. v. 2. a 3. (str. 3)

des alten, heil'gen, dichtbelauchten Haines
wie in der Göttin stilles Heiligthum

takto :

věkovitého, svatého háje! ve vaše
stíny, co v tichou bohyninu svatyni,

kteréž dvě řady trochejské možno měřiti jen takto:

$\cup \cup \cup \mid \pm \cup \cup \mid - \cup \mid - \cup \mid \cup \cup \cup$

(či - u - s prosodickou chybou vě m. vě?)

- u | - u } - u | u u u | u u u (čĩ - u | - ?).

O málo níže přeložil verš:

ein hoher Wille, dem ich mich ergebe
vůle svrchovaná, kteréž se kořím
- u | u u u | - u | - u | - - (či - u u | - ^ ?),

verš

das Land der Griechen mit der Seele suchend
vlast duchem hledajíc; a za vzdechů mi vlna
- u | - u u | - u | - u | u u u | -

a j. v.

Kdo starou metriku zná, ví dobře, že takové tvary trochejských veršů jsou nepřipustné, ježto tak hojnými licencemi ráz trochejského rytmu naprosto se stírá.

Jestliže máme ještě na mysli, že Macháček v tomto překlade mezislovnou posici brzo připouští, brzo nikoliv, a že často klade slabiku prosodicky krátkou místo dlouhé (příklady toho lze shledati i v několika těch verších výše uvedených), připustíme snadno, že většiny veršů člověk ani bez několikerého čtení rádně nepřečte; činí vskutku často dojem holé arrhythmie. A takové verše dle předsudku časoměrníků byly prý lepší než verše přízvukné!*)

Širův překlad smutnohry ve čtveru dějství Adolfa Müllnera „Vina“ (v Praze 1827), slovně dost neobratný, má „Proslovo“ v časoměrných hexametřích. Hra sama přeložena jest trochejským veršem časoměrným (- u - u - u - u - u - u - ^), jenž někdy nahrazen jest veršem delším nebo kratším, a v němž také často připouští se místo trocheje netoliko spondej, nýbrž i tribrachys a daktyl. Někdy je verš jiný (na př. anapaestický na str. 5: strhnuce i lovce ssebou do bezedna). Srv. počátek (dostí správný):

Jak poslední zvuk mizí,	- u - - - u - ^
an se jemně pod rukou	- u - u - u - ^
ze strun harfy libých vynáší;	- - - u u - u - -
jak se od kapečky jedné	- u - u - u - -
kolo na rybníku hladistvém	u u u - - - u - -
rozkolí, čím dále slábne,	- u - - - u - u
až ve dálce u břehu	- u - u - u u ^
květnatém ticho splyne . . .	- u - u - u u ^

*) Při zvláštní té způsobě časoměrných těchto veršů Macháčekových nesmíme se diviti, že se ani za nejnovější doby dobře nevykládají. Tak A. Truhlář v čl. Š. K. Macháček v Kroku I (1887), str. 82 praví o překladu Ifigenie: „I v rozměru jsou podstatné vady, jmenovitě neustálenost; základem jest pětistopý trochej, tu časoměrný, tam přízvukný, tu nadměrný, tam zase nedoměrný, tu s předrážkou, tam bez předrážky.“ Ale přízvukných trochejů v překladu není, a ona „nadměrnost“ a „nedoměrnost“ není vadou! Dobře připomíná Truhlář, že nejlépe se Macháčkovi podařily části rázu daktylského v jednání prvním a čtvrtém (srv. překladu str. 26, 63, 79); ale i tyto daktyly mají dosti chyb, ač časoměrné daktyly jsou v češtině nejsnazší!

Ale časté jsou v tomto překladu i metrické a prosodické chyby, které svědčí o obtížích, jež překladateli činila prosodie časoměrná. *)

Zcela tak špatně, jako časoměrným trochejům, dařilo se i časoměrným jambům z těchž příčin. Špatné jsou jambické řady Šírovy ve Výboru ze spisovatelů řeckých, v Jičíně, II (1827), str. 7, 9 (č. 28; srv. verš: „neb outrpnost ono, to potupu jenom plodí“, kde jdou za sebou nesprávně dva tribrachye), 10, 12 („nešetřme tehdy utravu připravujíc ničeho“, kde je tribrachys i v posledním taktu!) a j. v. Špatné jamby skládal i Chmela (ČČM. 1844, str. 163), Herzog (srv. jeho Básně, v Praze 1822, str. 82, zvlášť jambický trimetr na str. 83: „při zápasu ale nechá toho, tu dorážení“, v němž za sebou jde tribrachys, daktyl a tribrachys!) a také Jungmann. V básni „Troji způsob“, přeložené z frančiny (ČČM. 1844, str. 3 n.), jež není sice podepsána, ale dle rejstříku k ČČM. 1846, str. 822 je Jungmannova, vyskytají se také trimetry jambické, poněkud lepší než u básníků jiných, ale mající dosti nesprávných rozvedení (str. 9 n.). Lepší jsou jeho časoměrné trochejské tetrametry v překladu jednoho výjevu z Aristofanových Oblaků v Č. Včele 1839, str. 113. Nepodepsaný překlad úryvku z francouzské tragoedie Tankred v Jungmannově Slovesnosti² 1845, str. 668 (snad též Jungmannův) je složen podobnými chybnými jambickými trimetry. Jestliže předáci veršovali tak nesprávně, nedivme se, že setkáváme se s podobnými nedost správnými jamby i u básníků podřízených; na př. u Fr. Kočího (v Čechoslavu 1821, str. 191) a j.

Dosti dobré časoměrné jamby (zajisté s nemalou námahou) skládal Chmelenský (v. báseň „Tré radostí“ v ČČM. 1827, 4, str. 61), ač i jemu vyšly z pera jamby o samých spondejích: „an k hvězdám cílí let“ a „Mělnické buď píváno“, ježto i on nesměrné takty připouštěl i na sudých místech.**) Zvláště pěkné jamby skládal však přesný a svědomitý Hollý (srv. na př. Zoru 1840, str. 89).

Několik veršů jambických z Euripidovy Alkestidy (158—197) přeložil v posudku „Soběslava“ Klieperova pěkně se skrovným rozváděním taktů v ČČM. 1828, 4, str. 138 L. Boskovic (Jan Pilnáček). Pilnáček v posudku tom (str. 137) přeje si, aby v dramatech zavládl časoměrný verš jambický. Kdyby byl měl lépe

*) Příklad ten vyšel anonymně; že je Šírov, o tom svědčí Jungmann v dopise ke Kollárovi ze dne 23. května 1822 (ČČM. 1880, str. 47), nazýváje překlad ten zřejmě metrickým, t. j. časoměrným, i Čelakovský (Sebrané listy str. 94, list z letnic r. 1822) a Chmelenský v ČČM. 1834, str. 224. V. i spisek *Truhlářův* Fr. Šir, pokus životopisný, v Jičíně 1882, str. 14 a 39.

**) Hledíce k těm chybám, mohli bychom souditi, že tato báseň je přízvuková s hojnými chybami proti přízvuku. Já myslím, že Chmelenský zamýšlel tu báseň časoměrnou.

na paměti, co práce jeho samého sbásnění několika těch veršů jambických zajisté stálo, a byl přihlédl k nepodařeným podobným pokusům dřívějším, jistě nebyl by činil toho požadavku. Ale Pilnáčkovi, jenž žil za dob nejprudší časoměrné horečky, lze to prominouti; jak však máme smýšlet o podobném požadavku *Paroubkově*, jenž na str. 36 nám filologům klassickým radí, abychom i starověké trimetry jambické překládali časoměrně? Nechať sám se pokusí přeložiti několik set veršů jambických časoměrně, a uvidí, jak se čeština časoměrnému rytmu jambickému a trochejskému vzpírá.

Zrovna tak špatně dařily se časoměrníkům anapaesty, ač neposkytují tolik obtíží, jako časoměrné trocheje a jamby. Tu jistě mnoho k nesprávnosti přispívalo pohodlí a také neznalost pravidel antické metriky.

Špatné anapaesty skládal opět Jungmann. V uvedené již básni „Troji způsob“ (ČCM. 1844, str. 3) vyskytají se i anapaestické tetrapodie (str. 6 n.), které častým rozváděním anapaestů a závadným připouštěním daktylu vedle anapaestu ve dvou taktech po sobě následujících (— 0 0 0 0 —) jsou často velmi neladné. I dříve neskládal Jungmann anapaestů lepších. V Kroku I, 2 (1821), str. 29 uveřejnil překlad básně Goethovy „Gesang der Geister über den Wassern“. V originálu báseň psána jest trocheji, jamby, anapaesty a daktyly.

První strofu jambicko-trochejskou

Des Menschen Seele
gleichet dem Wasser:
vom Himmel kommt es,
zum Himmel steigt es,
und wieder nieder
zur Erde muss es,
• ewig wechselnd

přeložil Jungmann takto:

Duše člověka
podobá se vodě:
z nebe vychodí,
do nebe vstoupá,
a dolův opět
ku zemi padá
střídou věčnou.

Poslední strofu daktylsko-anapaestickou:

Seele des Menschen
wie gleichst du dem Wasser!
Schicksal des Menschen,
wie gleichst du dem Wind!

přeložil takto:

Duše člověka
vodě si podobná!
lose člověka,
podobens větru!

V básni Goethově jest velmi určitý, výrazný rytmus. Poznám-li čtenář, jakým metrem překládal Jungmann? Pochybuji. Já aspoň nemohl jsem, čta tuto báseň v „Sebraných spisech“ Jungmannových, nikterak rytmus její poznati a byl jsem dokonce na rozpacích, jeli přízvuchná či časoměrná. Na štěstí nám Jungmann sám, jenž tento překlad poprvé uveřejnil v článku „Výměsky z prosodiky a metriky české“, pověděl, jaké metrum ta báseň má. Čtemeť v Kroku I, 2, str. 29 toto: „Tento anapaestický chod zdá se mi býti vůbec nejvíce přiměřený českému jazyku, rovně jako německému jambický, neb, což jedno jest, trochaický. Vezmouce n. p. G^othovu báseň: Zpěv duchů nad vodami, v kteréž mu trochaey a jamby jako samy padaly, pustíme-li volnost jazyku našemu, vydá anapaesty míchané dle vzorce hořeního“ (na str. 27; t. j. anapaesty zastupované někdy daktylem nebo spondejem).

Kdo by v tom českém překladě Jungmannově hledal anapaesty! Jak měřil Jungmann na př. verše duše člověka, z nebe vychodí, ku zemi padá a j., že je mohl pokládati za anapaestické? Měřil na př. první verš $\cup - | \cup \cup - ?$ Pak měl v prvním taktu metrickou chybu. Či měřil jej $\cup \cup \cup \cup | \cup ?$ Pak to není vůbec žádné kolon, žádný verš. Měřil verš z nebe vychodí $\cup \cup \cup \cup | -$ či $\cup \cup | \cup \cup - ?$ Obojí nedává metra. Zkrátka překlad ten (některé verše vyjímajíc) je arrhythmický, a vydává jasné svědectví, jaké tento reformátor naší prosodie měl pojmy o rhythmice a metrice a jak znal zákony starověké metriky.

Metrické chyby podobné má i Polák v anapaestických řadách, obsažených v básni „O vznešenosti hudby“ (v Jungmannově Slovesnosti 1820, str. 43 „Zbor“). (Pokračování).

O nových nálezech v Troji.

Referuje L. Niederle.

Když J. Schliemann koncem r. 1890 umíral, umíral jako vítěz nade všemi pochybnostmi a útoky, které kdy za jeho životy namířeny byly proti jeho přesvědčení, že druhá spodní vrstva osídlení hissarlického představuje nám ssutiny Homerovy Troje. Jsou ještě v dobré paměti zejména nedávné vášnivé útoky Boetticherovy — ale komisse, Schliemannem z celé Evropy svolaná na

místo nálezů, uznala krátce před jeho smrtí úplnou jich bezpodstatnost a právo na straně Schliemannově. Slovem, Schliemann na smrtelném loži byl na dobro přesvědčen a s ním, tuším, celý téměř vědecký svět, že v druhém městě hissarlickém našla se skutečně Homérova Troja.

Paní Schliemannová rozhodla se po smrti svého manžela pokračovati ve výkopech, dokončiti je aspoň tak, jak byl poslední Schliemannův plán, a svěřila vedení práce nejvěrnějšímu žáku a druhu Schliemannovu Dru W. Dörpfeldovi. Výkopy nemohly býti však počaty pro různé překážky dříve, než 1. května r. 1893. Ale již za krátkou dobu desíti neděl (výkopy skončeny pro nastalé vedro dne 11. července) pronikly do světa první nové překvapující zprávy, dosavadní mínění z valné části pozměňující: ne v druhé vrstvě od spodu, jak se dosud za to mělo, ale v jiné mnohem výše položené, dle starého dělení ve vrstvě šesté, dlužno prý hledati zbytky Troje Homerovy, její Pergamos s rozsáhlým palácem Priamovým a chrámy. A původcem zpráv těch byl sám W. Dörpfeld.

Nechtěli jsme dříve, dokud nebude vydána obsažná oficielní zpráva o novém tom výsledku, referovati. Nyní, když vyšla jako dosti objemná kniha*), neváháme sdělití její velmi zajímavý obsah.

Prvá část knihy přináší obšírnou zprávu Dörpfeldovu o architektonických nálezech, hlavně ve vrstvě šesté a svrchní římské, načež následují tři články A. Brücknera o nalezených nádobách, hrobech v okolí Troje a některé publikace starých nápisů. Nejvíce zajímavá ovšem část první, ačkoliv to byla právě keramika, jež uvedla badatele na stopu nového rozluštění.

Bylyť se v ssutinách dosti rozměrné budovy na západní straně akropole již v poslední kampani Schliemannově r. 1890 vyskytly zbytky nádob, odpovídající v mnohém keramice rázu mykenského. Nálezy ty spadaly patrně do doby, kdy kvetl na březích moře aigajského tento starý keramický ráz, kdy zakládaly se na podhradí mykenském známé hrady knížecího rodu Atreovců, nebo zkrátka vrstva šestá, do níž patřily, byla patrně současná s dobou květu mykenské kultury, a jistě nepříliš vzdálena doby bohatýrů homerských. Následkem toho druhá domnělá vrstva staré Troje posunovala se tím ovšem do doby mnohem starší. Tento objev přiměl Dörpfelda k tomu, že při ložských výkopech věnoval největší pozornost vrstvě šesté; a čím více se kopalo v ní, tím více docházely právě zmíněná mínění potvrzení a tím více se utvrzovalo v Dörpfeldovi přesvědčení, že ne více prastará, aspoň o půl tisíciletí

*) Troja 1893. Bericht über die im Jahre 1893 in Troja veranstalteten Ausgrabungen von Wilh. Dörpfeld. Unter Mitwirkung von Alfr. Brückner, Max Weigel und Wilh. Wilberg. Mit 2 Plänen und 82 Abbildungen. Leipzig (F. A. Brockhaus) 1894.

starší druhá vrstva, ale tato vyšší, šestá vrstva, současná je s dobou událostí Homerem opěvaných, slovem, že ona představuje nám ssutiny sídla Priamova.

Výkopy z r. 1893 počaly na západě hradu, kde se r. 1890 přestalo. Obě velké budovy VI. vrstvy s keramikou rázu mykenského byly celé odkryty, a hledány k nim příslušící hradby. Pak bylo hlavní těžiště prací přeneseno na východní stranu akropole, odkryty mnohé základy budov římských a pod tím opět silné zdi, náležející hradu vrstvy VI., mezi nimi i mohutná věž, o níž se dále zmíníme. Konečně pátráno bylo v okolí hradu po hrobech z doby staré, ale dosud s výsledkem nevalným.*) Pokračování v dalších výkopech počalo opět na jaře roku nynějšího (1894). Hlavní úloha se však již loni rozřešila: dokázalo se totiž, že v době květu kultury mykenké existoval zde rozsáhlý, velice pevný hrad, jenž ze všech opevnění, jež v různých dobách byla zbudována na pahorku Hissarliku, nejvíce práva má na to, býti místem Homerem opěvaným.

Podrobné výsledky nálezů z roku minulého jsou v přehledu následující.

Ve vrstvě šesté odkryto bylo především několik velikých budov, představujících nejspíše obydlí, tak především na západě jedna velká budova (A) s předsíní, v celku 9·10 m. široká a 15·78 m. dlouhá. Přes značnou světllost předsíně není žádné stopy po tom, že by vchod podobně, jako v Tiryntu a v Mykenách, byl opatřen dvěma dřevěnými sloupy. Uvnitř nebylo také vyvýšeného krbu, ale vrstva popele přece ukazovala, že tu kdysi plálo na zemi ohniště. Konstrukce zdí budovy této a zároveň konstrukce všech budov vrstvy VI. je následující: základy složeny jsou z velkých, hrubě otesaných kamenů, zeď vlastní z kamenů drobnějších, ale nikdy z cihel, sušených na vzduchu, jak bylo pravidlem ve vrstvě II. To jest důležitý konstruktivní rozdíl mezi oběma těmito hlavními vrstvami. — Vedle této budovy jsou zbytky megara (B) ještě většího, ba vůbec největšího ze všech dosud odkrytých a známých. Předsíň je široká téměř 12 m. a 7 m. hluboká, komnata za ní při téže šířce byla dlouhá aspoň 15 m.

Tato dvě obydlí nacházela se na západní straně hradu; na východní odkryly se také zbytky budov podobných (C, D, E, F, G), mezi nimiž vyniká zejména budova, na Dörpfeldově plánu označená C, svojí zajímavou architekturou. Představuje velký 20 m.

*) Schliemann dle posledního svého plánu hlavně chtěl pátrati po hrobech v okolí akropole. Domníval se totiž, že, jako v Mykenách, i zde vládcové trojští pochováni byli někde poblíže vlastního hradu. Roku loňského nalezena byla vskutku řada hrobů, a sice (dle zprávy Brücknerovy) několik set v několika skupinách. Ale jsou to vesměs hroby pozdní, hlavně z doby římské.

dlouhý a 11 m. široký sál s krátkou předsíní; vnitřek sálu byl dle patrných stop přepažen prostředkem své délky řadou několika (nejspíše 5) dřevěných, na kamenné patce stojících sloupů. Podobný objev učinil Koldewey v starém chrámu neandrijském, a Dörpfeld se proto nerozpakuje také tuto trojskou budovu prohlásiti za chrám.

V celku již nyní je zřejmo, že budovy hradu trojského netvořily, jako na př. v Tirynthě, jeden společný komplex budov, ale rozloženy byly porůznu, jednotlivě po celé ploše hradní. Všecky dosavad odkryté budovy jsou neobyčejně mohutné, a tím Troja převyšuje Tiryns i Mykeny. V Tirynthu byl jen jeden velký sál o 116 m², v Mykenách také jeden o 149 m², v Troji odkryty již nyní tři — snad vůbec ne největší — o prostore 105, 129 a asi 175 m².

O konstrukci jich jsme se již zmínili, také o účelu, k jakému nejspíše sloužily.

Budovy tyto a všecky, jež se ještě najdou, leží na okraji akropole. Vnitřek VI. vrstvy akropole je úplně již zničen starými výkopy Schliemannovými, jenž vrstvě této (zval ji „lydieckou“) nevěnoval žádné zvláštní pozornosti. Zajímavé je však, že dle všeho i akropolis trojská, jako tirynthská a mykenská, byla terrasovitě stavěna. Úplné srovnání povrchu nastalo teprve v době římské, při čemž se právě ve středu hradu zničily všechny zbytky budov vrstvy VI.—VIII. Tím není také divu, že Schliemann přišel k mínění, že osídlení, repraesentované vrstvou VI., bylo nepatrné a pozůstávalo jen z dřevěných chýší.

Ještě důležitějších a zajímavějších výsledků poskytlo objevení nové hradební zdi hradu ve vrstvě VI., zdi mnohem rozsáhlejší, než byly známé, třikráte představované hrady vrstvy II. Zeď tato není dosud nikde ve větší délce odkryta. Na západě, na jihu, jihovýchodě a na východě objeveny jsou jen větší menší její úryvky, ale ty dostačí již polohou svou úplně k tomu, aby se na všech těchto stranách zjistil směr obvodu hradeb a tím přibližně i rozsáhlost hradu. Pouze severní strana, jako již bylo u vrstvy II., i pro vrstvu VI. zůstane na vždy neznámá. Tato část osídlení je totiž na dobro zničena.*)

Z dosavad odkrytých částí hradební zdi lze již viděti, že obvod její tvořil v celku polygon s tupými úhly a téměř rovnými liniemi. Zajímavý jsou však malé výstupky zdi na místech, kde se linie obvodová láme.

Zeď sama, průměrem 5 m. silná, sestává z hrubě otesaných plochých kamenů, kladených na sebe ve vrstvách trochu do vnitř nakloněných. Vnější stěna je hladce opracována a zpět nakloněna

*) A sice již dle Dörpfelda za starověku. Neboť tam bylo místo, z něhož dle Strabona (XIII, 599) Archaianax z Mityleny bral kamení ke stavbě Sigeia, jež leželo severozápadně od Ilia.

v poměru 10:3, tak že při výšce 5 m. ustupuje hoření hrana něco více než o 1 m. za čaru hrany spodní. Celá tato konstrukce dodává hradbě neobyčejné síly a pevnosti. Dle Dörpfelda jest jednou z nejsilnějších z těch, jež známe na březích moře aigajského. Původní výšku hradeb je nyní nesnadno určití, zachované části vypínají se ještě na 6 m. nad základy.

Rozsáhlost hradeb a tím i hradu lze určití pouze přibližně, poněvadž, jak jsme poznamenali, severní a severozápadní část jeho úplně je zničena. Dörpfeld sestavil nejstarší známé hrady řecké v následující stupnici dle velikosti:

Troja (II. vrstva)	obvod 350 m.,	objem 8.000 m ²
Troja (VI. vrstva)	" 500 m.,	" 20.000 m ²
Tiryns	" 700 m.,	" 20.000 m ²
Akropolis athenská	" 700 m.,	" 25.000 m ²
Mykeny	" 900 m.,	" 30.000 m ²

Jak je zřejmo, byl trojský hrad vrstvy VI. 2¹/₂krátě větší než hrad vrstvy II.

Na východní straně hradeb VI. vrstvy odkryl se loni povrch mohutné věže. Věž tato, později, v době řecké a římské, opravovaná a doplňovaná (schůdky vedle ní nahoru vedoucí jsou také pozdější, řecké), tvořila původně velmi pevný komolý jehlan s dvojnásobně zlomeným náklonem. Vystupuje na 8 m. z obvodu hradebního, a dosud je 8 m. vysoká. Původně byla však jistě nejméně o 5 m. vyšší. Největší zajímavost poskytuje však její vnitřní konstrukce. Dle všeho není totiž massivně stavěna, nýbrž obsahuje uvnitř dutiny. Na vchod k nim (v době pozdější zazděný) se již loni přišlo, další odkrytí vnitřku ponecháno je však výkopům letošním. Zdá se, že se uvnitř nalézá větší prostora, z níž vedou schody jak vně hradeb do roviny Simoenta, tak i do hradu samého.

To jsou v přehledu hlavní nálezy ve vrstvě šesté. I v starší vrstvě druhé na západě hradeb přišlo se na některé nové věci, na př. na novou bránu ve věži západní, však mnohem více objasněna byla rozloha a plán Nového Ilia z doby římské (vrstva IX.).

Po úpadku Troje Homerovy osídlení hissarlické dlouho se nevzmohlo. Teprve Římané je opět povznegli. Po zničení Ilia Fimbriou r. 85 př. Kr. počali jednotliví vládcové římsí, Sulla, Caesar, Augustus a jeho nástupcové zahrnovati staré rodiště Aeneovo svojí přízní a brzy z chudé řecké vsi vyrostlo bohaté, kvetoucí město s nově opevněnou, paláci a chrámy ozdobenou akropoli. Z dolního města římského dosud je odkryta sloupová síň, velké divadlo a řada domů s mosaikovou podlahou. Vchod na akropoli nalézal se na jihovýchodě. Před ním v hradě nacházelo se propylaion, vedoucí patrně do posvátného okršku chrámu Athenina, jehožto základy našel Dörpfeld na severovýchodní části

hradu. O ostatních tam nalezených budovách (různých svatyních, buleuteriu?) se nebudeme více zmiňovati.

Věnujeme ještě několik slov datování různých měst hissarlických. Jak je přirozeno, novými objevy mnoho se změnilo. Je-li vrstva VI. současná s dobou mykenskou, pak jest ovšem nutno posunouti stáří vrstvy II., oddělené od VI. třemi vrstvami, mnohem dále do starověku. Ovšem jsou tyto tři vrstvy (počítaje od spodu III., IV. a V.) nepatrné, a bylo by vskutku správnější, pojímati je jen jako oddíly vrstvy jediné III. a vrstvu VI. počítati pak za IV. Ale dosavadní třídění na devět vrstev ujal se již příliš, než aby bylo vhodné nově je měniti.

Doba rozkvětu mykenské kultury je nyní, díky posledním nálezhům Flinderse Petrie v Gurobu, Kahūnu, Naukratidě a jinde v Aigypťě, dosti určitě datována do 14.—12. století př. Kristem. Z tohoto pevného bodu vycházejí, určuje Dörpfeld přibližně stáří jednotlivých vrstev trojských následovně:

- I. Prastará vrstva z doby kamenné. Zdi budov z malých kamenů a hlíny. Stáří 3000—2500 př. Kr.
- II. Předhistorický hrad trojský v druhé vrstvě, třikrátě představovaný. Silné hradební zdi a budovy z cihel na podkladě kamenném. Keramika jednobarevná. Předměty z bronzu, stříbra a zlata. Stáří 2500—2000 př. Kr.
- III.—V. Tři nepatrná chudá osídlení ještě z doby předhistorické (2000—1500 př. Kr.).
- VI. Hrad z doby mykenské se silnou zdí hradební, chrámy a rozsáhlými příbytky vesměs konstrukce kamenné. Keramika domácí jednobarevná a vedle ní importované vásy rázu mykenského. Stáří asi 1500—1000 př. Kr.
- VII., VIII. Nepatrná osídlení z doby řecké. Stáří od r. 1000 do narození Kristova.
- IX. Akropole římského Ilia. Stáří 1—500 po Kr.

O podřečí chromeckém.

Napsal Ignác Hošek.

(Dokončení.)

Třída druhá.

1. Přítomný čas:

- a) Infin.: vinót, tisknót.
- b) Indik.: a) vinu, vineš, vine, vinem (e) vinete, vinó

β) tisknu atd.

c) Imper.: α) viň, viňte, viňme

β) tiskni, tiskněte, tiskněme

2. Minulý čas:

a) Příč. činné: α) vinuľ, ľa, ľo, ľe;

β) tisk, tiskľa, tiskľe

b) Příč. trpné: α) navinuté

β) větiščené a větisknuté.

Poznámky. 1. Ve slovese tahnót (táhnouti) je kmenová samohláska krátká.

2. Ve slovesech uviznót (uváznouti) a zapřiňhnót (zapřiňhnouti) se kmenové *á* přehlásilo v *í* (t. j. *í*).

3. Příčestí činné min. č.: Slovesa, jejichž kmen slovesný se končí souhláskou, tvoří příčestí činné min. času od kmene slovesného, odsouvající příponu *-nu*; v rodě mužském jedn. č. odsouvá se ještě koncovka *ť*: klek sem (klekl jsem), ani se ho nedotk (nedotknul), zamk sem (zamkl jsem), usch (uschl), zdvich sem (zdvihl jsem), dosách sem (dosáhl jsem), zastich sem (zastihl jsem), větach sem (vytábl jsem), utrch sem (utrhl jsem), spad sem (spadl jsem), von uviz (uvázl), von zapřiňch (zapřiňhl), voheň zhas (zhasl), kozel ho utrk (utrknul).

Avšak slovesa: hnoť, uhnót, věhnoť, usnoť mají jen tvary: hnuľ, uhnuľ, věhnuľ, usnuľ.

4. Příčestí trpné min. času. Slovesa, jejichž kmen slovesný se končí souhláskou, tvoří příčestí trpné min. času od kmene slovesného příponou *-ené*; před touto příponou mění se: *h* v *ž*, *k* v *č*: zapřiňžené (zapřiňhnut), větažené, natažené, utržené, přestižené (přistihnut), vězdvižené, zamčené (zamknut), větiščené (vytištěn).

Vedle tvaru větiščené užívá se také tvaru větisknuté. Slovesa dotknót se, vetknót, podotknót mají tvary dotknuté, vetknuté, podotknuté (tvarů: dotčené, podotčené, vetčené není slýchati).

5. Ku přítomnému času: zpomenu, zapomenu patří Infin. zpomňet a zapomňet, příč. min. času činné: zpomňel, zapomňel, ale příč. trpné: zapomenuté.

Třída třetí.

1. Přítomný čas. a) Infin.: umňet, trpjet, sľešet, držet, videt.

b) Indik.: umi, umiš, umi, umime, umíte, umijó;
trpim, trpiš, trpi, trpime, trpíte, trpíjó;
sľeším, -iš, -i, -ime, -íte, -ijó;

- c) Imper.: rozumňé, rozumňéte, rozumňéme
trp, trpte, trpme
slěš, slěšte, slěšme.

2. Minulý čas. a) Příč. činné: umňel, trpjeł, slěšel
b) Příč. trpné: trpjené, vėsłěšené.

Poznámky. 1. Po *m* mění se *j* v *ň*: umňet, umňel.

2. Přítomný čas. a) Indik. Všechna slovesa i taková, která patří ku vzoru umňet, mají v 3. os. mn. č. koncovku *-ijó*.

b) Imper. Koncovka *-ej* se stáhla v *-é*.

3. Sloveso stát má imperativ: stoj, stojte.

4. Sloveso chťet (chtíti) má tvary: chcu, chceš, chce, chceme, chcete, chcó; imper. nechťé, nechťéte.

5. Vidět. Imperativu: viz, vizte, vizme se neužívá; místo něho se říká: hled, hlejte, hledme.

Třída čtvrtá.

1. Přítomný čas. a) Infin.: prosét, topit.
b) Indik.: prosim, -iš, -i, -ime, -ite, *ijó*.
c) Imper.: pros, proste, prosme.

2. Minulý čas. a) Příčestí činné: prosěl, topil
b) Příčestí trpné: vëprošené, vëtoopené.

Poznámky: 1. Znak infinitivný *i* je změněn v úzké *é*; po *b*, *p*, *v*, *m*, *n*, *d*, *t* se *i* nemění: učét, nosét, vozét, sóžét, strašét, chválét, mësłét, vjeřét, ale: łovit, złomit, honit, hodit, svítit.

2. Koncovka 3. osoby mn. č. *-ijó* jest utvořena analogií sloves páté třídy.

3. V přičestí trpném mn. času není změněna souhláska před příponou *-en* ve slovesech: zďěđené, voďđené, zazďđené, vopozďđené, citené. — Sloveso vëprázňnit má tvar: vëprázňnené (nikoli: vëprázňnené).

Třída pátá.

1. Přítomný čas. a) Infinitivy: α) dělat, β) sázet, γ) ma-
zat, δ) brát, ε) lámát, ζ) vořit (ohřátí), η) hrát.

- b) Indikativy: α) dělám, -áš, -á, -áme, -áte, -ajó
β) sázim, -iš, -i, -ime, -ite, -ijó
γ) mažu, -eš, -e, -em(e), -ete, mažó
δ) беру, bereš, bere, berem(e), berete, beró
ε) lámu, -eš, -e, -em(e), -ete, -ó
ζ) vořeju, -ješ, -je, -jem(e), -jete, -jó (ohřeju atd.)
η) hráм, hráš, hrá, hráme, hráte, hrajó.

- c) Imperativy: α) dělě, dělěte, dělěme
 β) sázě, sázěte, sázěme
 γ) maž, mašte, mažme
 δ) ber, berte, berme
 ε) lámě, láměte, láměme, (záporně také: ne!am, ne!amte)
 ζ) vořě, vořěte, vořěme (ohřej atd.)
 η) hrě, hrěte, hrěme.

2. Minulý čas. α) Příčestí činné: α) dāl, a, o, ě (staženo z dělāl); β) sázěl; γ) mazał; δ) brał; ε) lámał; ζ) vořil (ohřál); η) hrál.

β) Příčestí trpné: α) udělané; β) věsázené; γ) zamazané; δ) věbrané; ε) vělámané; ζ) vořité; η) věhrané.

Poznámky. 1. Infinitiv. α) Jednoslabičné infinitivy mají kmenovou samohlásku krátkou; brat, cpat, drat, dbat, hnát, lhat, prát, psát, ptat se, zvat, řvat, spat, stlát, štvát, znát, zvat, žrat. — Výjimku činí: hrát, smát se, zdát se, zdrát (zráti), díti se (díti se), vit (vátí).

β) Ve slovesech přit (přáti), vořit, zařit, uřit se, přerit (ohřátí atd.), vokřit (okřátí), vit (vátí) přehlásilo se kmenové *á* v *í* (t. j. *í*); avšak ve slovesech: navát, zavát zůstalo *á* nezměněno (dnes naválo sněhu, cestě só zaváty).

2. Indikativ. Ad β) Konecovka 3. osoby mn. č. *-ějó* (místo náležité koncovky *-ejó*) jest utvořena analogií ostatních osob, které mají v koncovce samohlásku *í*.

Ad γ) Podle mažu časují se slovesa: 1. kázat, klózat, lézat (lízati), vázat; 2. česat, kósat (kousati), křesat, kěsat (kysati), psát (pišu atd.), tesat, vopásat, votpásat (odpásati); 3. plakat, skákat; 4) kašlat, pošlat (pošlu atd.), vorat (vořu), párat (páru). Slovesa: déchat, stonat, kárat, žebrat se časují podle vzoru dělāt: déchām, stonām, kárām, žebrām.

Ad δ) 1. V 2. a 3. os. jedn. č. a v 1. a 2. os. množ. č. slovesa brat kmenová samohláska *e* se nedlouží a *r* se nezměkčuje v *ř*: bereš atd.;

2. podle brat se časují: drat, prát, žrat; hnát (ženu); rvát, řvat, štvát, zvat (řvu rvu, štvu, zvu); stlát (stelu), lhat;

3. v 1. osobě jedn. č. a 3. os. mn. č. slovesa lhat je správně lžu, lžó.

Ad ε) Podle lámu se časují slovesa: držmat, klamat; dľabat, ġubat (kľovati), ġr abat, kolibat (kolěbati), šľubat, šľrábat a šľkrabat, zobat; cpat, drápat, dupat, chrápat, kapat, klepat, kopat, kópat, répat (rýpati), sépat, ščipat, šľapat; plavat.

Slovesa: hěbat, kévat, vikľat, ľópat se časují podle vzoru dělāt: hěbā se, kévā, vikľā se, ľópām.

Ad ζ) Podle vořeju časují se slovesa: dit se (děje se, dějó se), přit (příti: přēju atd.), kát se (von se kaje), smát se (smňēju se atd.), tát (snich taje), vokřit (vokřáti: vokřeju atd.), vit (vátí: vjeju atd.), navát, zavát (navjeje, zavjeje).

Slovesa vit užívá se jen ve smyslu transitivním ve spojení s předmětem označujícím zrní: budu vit proso, vjeju proso. — O větru se říká, že fóká.

Sloveso nadát se (nadíti se) se časuje podle vzoru hrát; nadám se, nadáš se, nadá se, nadáme se, nadáte se, nadajó se, přič. min. činné: nadál se.

Ad η) Podle hráma se časují slovesa: zdrát (zráti: vobili zdrá = zraje), plát (voheň plá = plaje), znat, nadát se (nadíti se), zdát se.

3. Imperativ. Ad γ) Skákat má imper.: skáké, skákéte. — Kašlat a pošlat mají imper.: nekašlé, pošlé, nekašlete, pošlete.

Ad δ) 1. Koncovka *r* se neměkčí: ber, berte; per, perte; žer, žerte;

2. slovesa řvat, rvat, štvat, zvat mají tvary: řvé, řvjete, rvé, rvjete; štvé, štvjete; zvé, zvjete;

3. sloveso lhat má tvary: lžé, lžete.

Ad ε) Slovesa: klamat, dlabat, hrabat, škrabat, sěpat, šlapat mají tvary: neklám, neklamte; vědlab, vědlabte; nehrab, nehrabte; věškrab, věškrabte, neškrab, neškrabte; vėsěp, vėsěpte; nešlap, nešlapte. — Ostatní slovesa patřící k tomuto vzoru mají koncovky *-é* a *-éte*: nedřímé, kolibé, šklubé, škrábé, nacpé, nedrápé, nedupé, nechrápé, neklepé, nekopé, nekópé se, nerépé, ščipé.

Sloveso plavat má imperativ: pluj, plujte.

d) Přičestí min. času. Slovesa: přit, vokřit, vořit, zařit, uřit se, přerit, vit mají přič. činné: vořil atd., viła přič. trpné: vořité atd., navité, ale: bude vám přáno; slovesa: dit se, podit se mají přičestí činné: děl se a přič. trpné: přáno.

Slovesa navát, zavát mají tvary pravidelné: navál, zavál, naváté, zaváté.

Třída šestá.

1. Přítomný čas. a) Inf. kupvat.
b) Indik. kupuju, -ješ, -je, -jem(e), -jete, -jó
c) Imper. kupuj, kupujte, kupujme
2. Minulý čas. a) Přičestí činné: kupoval
b) Přičestí trpné: kupované

Poznámka. V koncovkách: *-uvat, -uvať, -ované* nastoupila samohláska *u* na místo samohlásky *o* analogií přítomného času.

Slovesa *dáti, věděti, jísti, býti, jíti, míti*.

1. Dat (dátí).

1. Přítomný čas. Indik.: *dám, dáš, dá, dáme, dáte, dají*
Imper.: *dé, déte, déme*
2. Minulý čas. Příč. činné: *dal*; příč. trpné: *vě-, vod-, zadané*.

2. Vjeďet (věděti).

1. Přítomný čas. Indik.: *vim, viš, vi, vime, vite, vijó*
Imper.: *(není slýchati)*.
2. Minulý čas. Příč. činné: *vjeďel*; příč. trpné: *zapovězené*.

Poznámka. Tvar 3. osoby mn. č. *vijó* utvořen jest analogií sloves 4. třídy; protože ostatní osoby mají koncovky sloves 4. třídy, *dala se i 3. osobě mn. č. koncovka sloves 4. třídy*.

3. Jest (jísti).

1. Přítomný čas. Indik.: *jim, jíš, ji, jime, jite, jijó*
Imper.: *jez, jeste, jezme*
2. Minulý čas. Příč. činné: *jed, jedla, jedlo, jedlě*
Příč. trpné: *najedené, sňedené*.

Poznámky 1. V Infinitivě mají slovesa složená se slovesem *jest* také kmenovou samohlásku krátkou: *najest se, vějest, sňest, pojest*.

2. Tvar 3. osoby mn. č. *jijó* utvořen jest jako tvar *vijó*.

4. Bét (býti).

1. Přítomný čas. Indik.: *Su, sě, je, sme, ste, só*
Imper.: *běď, běžte, běďme* (řídčeji: *bujte, budme*)
2. Minulý čas. Příč. činné: *běl*.

Poznámky. 1. Záporný indikativ zní: *nésu, nésě, neni, nésmě, néste, nésó*. — Samohláska *é* vznikla stažením z *ej*; ve tvaru *neni* (z **neje*) vzniklo dlouhé *é* analogií ostatních osob.

2. V 2. osobě jedn. č. se koncovka *é* odsouvá: *a)* pravidelně, jest-li tvar *sé* pomocným slovesem: *viďe's ho? bě's tam? řek's mu to? hďe pak's přěšil? hde's běl? komu's to dal? jujs (= už jsi) přěšil? projc (= proč jsi) nepřěšil? co's věved? jak's to řek? ješče's nejed?*

b) zřídka, je-li tvar *sé* sponou nebo samostatným slovesem: *tě's vojákem? tě's nemocné? tě's ješče doma?* — Obyčejně se klade v tomto případě plný tvar: *tě se vojákem? tě se nemocné? juj se (už jsi) hotové? ješče se vospalé? projcě (proč jsi) smutné? tě se ješče doma?*

3. Imperativ běd, běžte (z bědte) vznikl bezpochyby analogií participia běl. — Tvary bud, bujte vnikly v lid ze spisovného jazyka působením školy a knih; užívá jich jen mladší pokolení.

4. Slovesa složená se slovesem bét mají kmenovou samohlásku krátkou: nabět, pobět.

Jit (jíti).

1. Přítomný čas. Indik.: du, deš, de, dem(e), dete, dó
Imper.: di, děte, děme (poď, pojte, poďme)

2. Minulý čas: Příč. činné: šil, šla, šlo, šlě.

Poznámky: 1. Záporný indikativ zní: nendu, nendeš, nende, nendeme, nendete, nendó.

2. Slovesa složená se slovesem jit a předložkou nebo předponou vě vsouvají mezi předložku (resp. předponu vě) a tvary času přítomného souhlásku *n*: Ind. dondu, vodendu (odejdu), přendu, nandu, vobendu (obejdu), zandu, věndu; Imper. přendi, přenděte; zandi, zandete; vodendi, vodenděte.

3. V budoucím čase vysouvá se *j*: pudu, pudeš, pude atd.

6. Mňet (míti).

1. Přítomný čas. Indik.: Mám, máš, má; máme, máte, majó.
Imper.: nemňe, nemňéte, nemňéme

2. Minulý čas. Příč. činné: mňeł.

Ukázka podřečí chromeckého.

Tré radě *). (Spisy B. Němcové, VI. str. 326).

* Běl jeden bohaté kupec a jeden chudé. Ten bohaté běl tomu chudymu za kmotra, ale nihdá mu v nózé nepomoch, protože běl ukrutné skrblik.

Jednó se přehodiło, že jelé vobá do dalekyho mňesta. Bohaté kupec jel, abě naložel plné vuz zboží a hodně věďál; chudé jel, abě vuz é s koňem prodal a na zádech trochu zboží dom přenes. E přěšle na vobjed do hospodě; bohaté seďel zlašć a mňeł před sebo dobré vobjed, chudé seďel take zlašć a mňeł před sebo jenom skrovné vobjed. Tu přěšił žebrák a prošel vo almužnu napřed rozumi se toho, co mňeł před sebo pečinku; ale bohaté kupec se na něho zle vosopil a říkal, abě s tu chvilu klědił. Ale chudé kupec větách s kapce groš, podal ho žebrákovi a předal k tomu ješće trochu voď vobjeda.

*) Odchylné výrazy, vazby a obraty mluvy jsou označeny proloženým tiskem.

Žebrák vróčne poďekuvaľ, a děž věšil kupec ven, povídaľ chudymu: „Pane, já vim, že ste rozďelélé se mnó svuj posledni groš; chcu vám bét za to f'ďečné. Poslechněte třě radě: Za prvni, nevěmňeňujte nihdá staró cestu za novó: za druhy, nezvostávěte na noc f' hospode, hďe je mľadá hospocká a staré hospocké; a za třeti, nesvjeřujte žádnó tajnosť žeňe. Zachováte-lě se podli toho, budete ščasně a zpomenete často na staryho žebračka“.

Chudé kupec poďekuvaľ žebračkovi za radě, a ten vodešil. Po vobjede se vobá kupci zvihlě a věďalě se na cestu. Děš*) přějelě na rosecesti, nutil chudě bohatyho, abě jelě staró cestó, že si pul hodině nadjedó; ale bohatě si nedaľ říct, a jel novó cestó. Chudě uhnul a daľ se na staró, proto že se spolihaľ na žebrakovu radu, že mu z toho ponde ščesti.

A vopraľdu se tak staľo. Netrvaľo dľóho, tu zakop kuň do kořeně, keré se tách přes cestu, ten se věvrátil a zpod něho se věvalěl koteľ peňez. Kupec zavěsk, zebraľ peníze, stokrát f' duchu žebračkovi poďekuvaľ a skovaľ z radostó koteľ do voza. Běľo po nózé a po starosti! Vo pul hodině přějel spiš na hospodu, a děš tam druhyho kupce ješče nenašil, pošal mu naproti pacholka s připřežó, a ten ho museľ štvrť hodině z blata páčēt. Teprová**) f'čěl létuvaľ, že kmotra neposlech, ale ten se mu věsmáľ.

Bohemář menší.

Dle rukopisu otiskl Dr. V. Flajšhans.

Tento zajímavý slovníček vepsán jest na listech 21^b—23^a rukopisu 8 G 29 zdejší universitní knihovny. Rukopis sám je asi ze XIV. stol. Písmo je dosti pěkné. První zprávu o něm podává Dobrovský (Literat. 1818, str. 183): „Der Bohemarius minor in der öffentlichen Bibl. in 4° enthält über 500 Wörter, fängt mit Deus Boh an und endigt mit Digitagns naprstek. Zu bemerken sind nebula mħla, corvus wran, passer wrablecz, filomela slauuicz, carduelis stehlec, gallus kokot, simeus opecz, simea hopycze, ursus medwyed, terebintus dehet, funis powraz.“ Tato zpráva pak přešla do ostatních literatur. Tak Jungmann uvádí ji v Literatuře (odd. II. č. 3, ale chybně uváděje rukopis 8 E 7 m. 8 G 29, chybně otiskuje slaucz m. Dobrovského flauuicz a chybně uvádí touž zprávu ještě dvakrát (odd. II. 5, odd. II. č. 17), Jireček, Šembera a j. Hanka otiskl 1833

*) Před temnými souhláskami mění se koncové ž v š.

**) Vedle tvaru teprová užívá se též tvaru tepró (teprv).

ve „Zbírce nejdávnějších slovníků“ str. 179—181 také výběr slov (132) ze slovníka našeho, ale bez pořádku a libovolně.

Rukopis sám obsahuje 485 (s dvěma dole připsanými 487) vokabulí; je psán velice nedbale, tak má psáno *sthlecz* m. stehlec, *coma* m. komár, *stoblo* m. stblo atd. I latinský text je psán velice zběžně: tak *erex* m. esox, *prims* m. prunus, *terebictu* m. terebinthus atd.; ano za české *pohrádka* si přímo sám udělal latinské *pogradum*,*) podobně jako *pera palium* nechal nepřeloženo. Přes to však není jisto, jeli to chybný a nedbalý prvopis či opis. Český text má mnohé dialektické zvláštnosti: *krucicě* (= krticě), *brudo*, *čel'ust*, *hopice*, *húhoř*, *bravenec*, *pl'íce* a snad také tvary na -va místo -ev: *břeskva*, *svekrva*, *tykva*. Leč to až při podrobnějším prozkumu češtiny bude snad lze určit. Rovněž zajímavý je pravopis: f = také z: *przyefe* = *příezě*, *brafda* = *brázda*, z = také š: *pzenycze* = *pšenice* atd. Otištěn je věrně; u chyb, jež by se snad zdály tiskovými, je přičiněna poznámka: „tak v rukopise“.

21b 81.1.

Deus *Boh*
Celum *Nebe*
Nubes *oblaky*
Stella *hvězda*
Caligo *mracota*
Nebula *mhla*

Nix *sněh*
Gelu *mraz*
Torrena**) *bítra*
Aqua *woda*
Flumen *Rzeka*
Lacus *iezero*
Palus *moczidlo*
Piscina *Rybnyk*

Obtaculum *yez*
Pons *most*
Mons *hora*
Fouea *yama*
Via *cyesta*
Semita *stezka*
Homo *Czlowyek*

Caput *hlava*
Crines *wlasy*
Vertex *wrch*
Tympus *tyemye*
Frons *czelo*

Angelus *angel*
Terra *zemye*
Aer *powyetrze*
Tonitrus *hrom*
Fulgur *blyskotha*
Pruina *gyný*
Glacies *led*
Pluuia *deft*
Ros *rossa*
Mare *morze*
Fluius *potok*

*) Podobně snad je jeho útvar lat. cucrum za č. cukr (m. saccharum).

**) Tak v rkp.

Sinciput <i>kečyzce</i>	Vngwis <i>nohet</i>
Occiput <i>tyl</i>	A Vis <i>ptak</i>
Nasus <i>nos</i>	Auceps <i>ptacznik</i>
Nares <i>chrzepyce</i>	Aquila <i>orlyczce</i>
Oculi <i>oczy</i>	Miluus <i>lunyk</i>
Supercilia <i>oboczce</i>	Turtur <i>hrdlicze</i>
Pupilla <i>zrziedlnicze</i>	Coruus <i>wran</i>
Auris <i>vſy</i>	Cornix <i>wrana</i>
Os <i>vſta</i>	Cignus <i>labut</i>
Dentes <i>zuby</i>	Ciconia <i>czap</i>
Gingiwa <i>daſny</i>	Grus <i>zérzab</i>
Labia <i>Rty</i>	Ardea <i>wolówka</i>
Labra <i>pyſſky</i>	Pauo <i>pawf</i>
Faux <i>daſny</i>	Columbus <i>holub</i>
Mentum <i>celuſt</i>	Perdix <i>curoptwa</i>
Barba <i>brada</i>	Vpupa <i>dedec</i>
Lingwa <i>yazik</i>	sl. 3. *)
Cor <i>ſrdcze</i>	Gaculus <i>ſoyka</i>
Sl. 2. b Jecor <i>yatry</i>	Yrundo <i>wlaſtowicze</i>
c Pulmo <i>plucze</i>	Pica <i>ſtraka</i>
e Splen <i>ſlezena</i>	Monedula <i>kawka</i>
m Fel <i>ſlucz</i>	Quifcula <i>krzepelyczce</i>
a Guttur <i>hrdlo</i>	Fafianus <i>baſant</i>
y Collum <i>ſyge</i>	Cuculus <i>zeſhule</i>
d Struma <i>wole</i>	Noctua <i>fowa</i>
t Pectus <i>prſſi</i>	Bubo <i>vir</i>
a Coſta <i>Rzebro</i>	Vespertilio <i>netopyrz</i>
Venter <i>Brzycho</i>	Turtur <i>hrdlyczce</i>
k Ren <i>ledwie</i>	Paſſer <i>wrablecz</i>
Crus <i>ſtehno</i>	Filomena <i>ſlawuicz</i>
Tibia <i>litka</i>	Alauda <i>ſcrzywanecz</i>
Genu <i>koleno</i>	Caix <i>cziz</i>
Talus <i>czlenek</i>	Corduellis <i>ſthlec</i>
Planta <i>pata</i>	Amarellus <i>ſtrnad</i>
Pes <i>noha</i>	Frigellus <i>penkarwa</i>
Pedica <i>prſt</i>	Canapeus <i>gyrzicze</i>
Dorſum <i>chrzbet</i>	Fifcedula <i>pyenyeczce</i>
Scapula <i>plecze</i>	Parix <i>ſicora</i>
Vmerus <i>Ramyce</i>	Criſtula <i>poſtolka</i>
Vena <i>zila</i>	Papilio <i>motil</i>
Cubitus <i>loket</i>	Auca <i>huſ</i>
Manus <i>ruka</i>	Auco <i>huſer</i>
Palma <i>dlan</i>	Aneta <i>kacka</i>
Pollex <i>palecz</i>	Anetharius <i>kaczer</i>
Articulus <i>czlenec</i>	Gallus <i>kokot</i>

*) Pod 2. a 3. ſloupcem merda howno cunus *kep*.

	Gallina <i>Slepyczne</i>	Scropha <i>Swynye</i>
	Nifus <i>krahugecz</i>	Porcus <i>veprz</i>
	Accipiter <i>yaztrzab</i>	Porcellus <i>prasse</i>
	Falko <i>focol</i>	Verres <i>kanecz</i>
	Erodus <i>Raroh</i>	E
	Capo <i>capun</i>	Equus <i>kon</i>
	B	Equa <i>kobyła</i>
	Estia <i>zwerzina</i>	Jumentum <i>hrzyebye</i>
	Asperiolus <i>veuerzyce</i>	Poleder <i>hrzebecz</i>
	Lepus <i>zagyecz</i>	Equirea <i>Swerzepice</i>
	Wlpis <i>liska</i>	Dextrarius <i>orz</i>
	Micale <i>hranoyftay**)</i>	Spado <i>hynst</i>
	Mustela <i>lasyczne</i>	sl. 2. Ambulator <i>mymochodnyk</i>
	Mus <i>mys</i>	Sella <i>Sedlo</i>
	Glis <i>velika mys </i>	Strepa <i>Strzemen</i>
22 ^a	sl. 1. Cattus <i>koczka</i>	Frenum <i>vſda</i>
	Murilegus <i>koczur</i>	Lora <i>vdydla</i>
	Cernus <i>yelen</i>	Capistrum <i>ohlaw</i>
	Hinula <i>lanye</i>	Cingula <i>popruh</i>
	Damma <i>Srna</i>	Antela <i>prſiny</i>
	Capricornus <i>kozlec</i>	Feda <i>oprata</i>
	Symeus <i>opecz</i>	C
	Simea <i>hopycze</i>	Canis <i>pes</i>
	Castor <i>bobr</i>	Canicula <i>cysta</i>
	Luter <i>vidra</i>	Catulus <i>maly pes</i>
	Talpa <i>kruczyczne</i>	Velter <i>chrt</i>
	Leo <i>lew</i>	Silueus <i>oharz</i>
	Camelus <i>wblud**)</i>	Molofus <i>vislec</i>
	Helephas <i>Slon</i>	Culax <i>coma*)</i>
	Mulus <i>meſek</i>	Cinifex <i>Sczenyčze</i>
	Agavo <i>Oſlnyk**)</i>	Locusta <i>cobytkak**)</i>
	Afinus <i>oſel</i>	Vermis <i>czrw</i>
	Vrfus <i>medwied</i>	Tinea <i>Mol</i>
	Cilindrus <i>San</i>	Burnea <i>huſnyk</i>
	Drako <i>drak</i>	Irugo <i>pygyewycze</i>
	Ouis <i>owcze</i>	Formica <i>brawenecz</i>
	Aries <i>beran</i>	Aranea <i>pawuk</i>
	Edus <i>kozlec</i>	Serpens <i>had</i>
	Capra <i>coza</i>	Lacerta <i>Gyeſtyerka</i>
	Castratus <i>Scopecz</i>	Buffa <i>zaba</i>
	Vacca <i>krawa</i>	Rana <i>zaba</i>
	Vitulus <i>tele</i>	Pyscato**)
	Juuenca <i>yalowizcze</i>	Rybarz
	Bos <i>wol</i>	Piscis <i>Riba</i>
	Taurus <i>byk</i>	Fundulus <i>mrzen</i>
		Capedo <i>pulecz</i>
		Angwillla <i>huhorz</i>

*) Tak rkp. m. culex comar.

**) Tak rkp.

- Lucens styka*
Tructa pštruh
Hufio vířa
Erex) lořřos*
Kancer Rak
Tinca lyn
L *ignum drzewo*
Cilindrum poleno
Hařtula Trziefka
 sl. 3. *Quercus dub*
Bedula Brzieza
Alnus olřye
Buxus buk)*
Fagus buk
Corulus leřka
Tremula olřyka
Platanus Jauor
Sambucus bez
Salix wrba
Tilia lipa
Silua leř
Rubus kerz
Infula olřtrow
Nemus hay
Prims) řliwa*
Perřicus brzefřkwa
Cerulus Trzefřnye
A *Migdalus mandely*
Nux orzech
Oliua olřyua
Dumus Trn
Tribulus hloh
Laurus habr
Cypreffus cypris
Terebictu) dehet*
S *Vber liko*
Funis Powraz
Pomerium Sad
Viridarium zahrada
Pomum yablko
Pirum hruřka
Amarella vyřřnye
Fraga yahoda
Coctanum kdule
Cucumer tyřkwa
- Pepo dyne*
Vitis vynny korzen
Vine vynnycze
 sl. 4. *Vua yahoda vynna*
gacia plene)*
Campus pole
Laneus lan
Sulcus brařda
Juger gytro
Alodium dedyna
Colonus Ratay
Aratrum Pluh
Currus woz
Vector wozatay
Temo oynycze
Rota colo
Mediolum pyeřř)*
Longale rozřwora
Furcale clanicze
Orbita colegye
Biga kary
O *Rreum řtodola*
Granarium řytnycze
Aceruus brah
Pratum luka
Fenum řyeno
Capetum copa
Manipulus řnop
Calamus řtoblo)*
Scrops řmety
Scopa chwořřtyřte
Siligo zyto
Triticum pzenycze
Ardeum yeczmen)*
Auena owez
Pisa hrach
Vicia wyka
Faba bob
Rappa Rzeppa
Lentes Soczowycze
Mileum prořřo |
 22^b sl. 1. *Canapum konopye*
Papauer mak
Lineum len
Tribula cep

*) Tak rkp.

Tribulator *mlatecz*
 Granum *yadro*
 Palea *plewa*
 Zizania *kukol*
 Ligo *motyka*
 Fossorium *ryl*
 Furca *vidly*
 Pala *lopata*

Olus *zele*

Caulis *kapusta*
 Aleum *czeznek*
 Lactuka *locyk*)*
 Raphanus *rzedkew*
 Petroselinum *petruzel*

Messor *Snech*

Falx *Srp*
 Falcautor *senofeczecz*
 Falcastrum *coffa*
 Tignus *crokwa*
 Limen *prah*
 Area *myestyte*
 Festuka *suk*
 Rima *scula*
 Dica *wrvb*
 Aridarium *polenycze*
 Pogradum *pohradca*)*
 Scamptum *lauycze*
 Dolium *kad*
 Ducillus *czep*
 Clepsidra *nalewka*
 Lagena *lahwycze*
 Vrna *wyedro*
 Calda *kotel*
 Capistrum *necky*
 Discus *oczryn*

sl. 2. Trolia *vpolen*

Vertibulum *mutew*
 Hausorium *korzecz*
 Formella *tworzidlo*
 Frixorium *trdlo*
 Braxatorium *pywownarnycze*
 Braxator *pywownar*
 Patella *panew*
 Lapidica *kamennyk*
 Cimentum *wapno*

Lintor *koritho*
 Lechitus *oleynyk*
 Brasium *slad*
 Siliques *mlato*
 Ignis *ohen*
 Teda *hlawnye*
 Fauille *Saze*
 Cinis *popel*

Civitas *myesto*

Plathea *vlycze*
 Opidum *myestiscze*
 Propugnaculum *Strzelnycze*
 Menia *zabradla*
 Murus *zed*
 Later *cyhla*
 Silex *crzemen*
 Cos *brus*
 Arena *pyesek*

Molendinum *mlyn*

Molendinator *mlynarz*
 Molaris *Srnou*
 Pater *otecz*
 Vitricus *otczym*
 Nouerca *machoa*)*
 Prinugus*) *pastorkynye*
 Patrus *sticz*
 Awnculus *vgecz*
 Amita *teta*
 Nepos *Synowecz*
 Neptis *rodyczka*
 Sororius *Sestrzenecz*

sl. 3.

Glos *Swecrwa*
 Aws *dyed*
 Awa *baba*
 Gener *zet*
 Socrus *Swecr*
 Sponsus *zenych*
 Sponsa *newyesta*
 Compater *kmotr*
 Famulus *pacholek*
 Dominus *pan*
 Domina *pany*
 Domicellus *panycz*
 Domicella *panna*

*) Tak rkp.

Papa papez
 Cardinalis kardinál
 Episcopus biskup
 Abbas opat
 Prepositus probost
 Sacerdos knez
 Campanator Swonyk
 Custos Straznyk
 Sigillum peczet
 Rex crál
 Regina cralowa
 Cefar czyesar
 Dux veuoda
 Comes hrabye
 Comissa hrabyna
 Ducissa veuodyna
 Consul poradytel
 Miles ryttyerz
 Militissa ryttyerzowa
 Judex rychtarz
 Cuius mesteyenyn*)
 Preco byrzicz
 Sericum hedwabye
 Colus przyślicze
 sl. 4. Alabrum mothovyldo
 Girgillum colowrat
 Tapia czyewka
 Trama wtek
 Motaxum przyese*)
 Glomus klubko
 Textorium brudo
 Filum nyt
 Textor tkadlec
 Pecten hrzeben
 Sona motowz
 Cingulus pas
 Cultellus noz
 Pera bursa tunica
 Camisia braca hacze
 Bracile hacznyk
 Ocrea scornye
 Liga wstwha
 Galiga nohawycze
 Sotulares trzevicze
 Palium capucium*)

liripipium cyp*)
 Institor kramarz
 Institrix kramarzka
 Lauribaca bobec
 Smigma mydlo
 Piper peprz
 Crocum saffran
 Gingiber zazwor
 Cariofulus hrzebilc
 Birseum rize
 Cucrum cucrc*)
 Enula oman
 Thus kadydlo
 Mirra mira
 Pretexatus tkanycze
 Sutor Suuecz ||

23* sl. 1.

Colopes copyto
 Subfolia podešwy
 Prepedia nartye
 Corigia rzemen
 Frium trzeslo*)
 Liripedium vclad
 Cucerws boty*)
 Lotrix prady
 Loter pyest
 Cunabulum kolebka
 Fascia plena
 Lectus lose
 Puluinar polstarz
 Culinum poduska
 Culcitra coltra
 Linteamen prostyeradlo
 Gladius mecz
 Capulus gilczyjec*)
 Monile zaponka
 Dolabrum bradadyce*)
 Glicerium kyfelice
 Formadium twarok
 Pulmentum warmuzye
 Fabellum ohanidlo
 Stipula Strnyšte
 Cirba celefen
 Gruellum Rubenye
 Policena gikri*)

*) Tak rkp.

Malua <i>flezena</i>	Citrobellium <i>hrzeblo</i>
Ceupa <i>naquasa</i>	Dorfa <i>opona</i>
Artocrea <i>Sadlnyk</i>	Multrum <i>hrot</i>
Abmucula <i>zaplata</i>	sl. 2. Colustrum <i>mlesfywa</i>
Collacio <i>spotne</i>	Felula <i>berla</i>
Acerplex <i>lebeda</i>	Tagus <i>Saftola</i>
Nastrutum <i>serucha</i>	Digitale <i>naprštekl</i>
Taratanturus <i>klokoc</i>	

Vliv literatury staroslovenské na staročeskou.

Napsal Dr. V. Flajšhans.

Loni vyšlou úvahou Dra. V. Vondráka: *Die Spuren der altkirchenslavischen Evangelienübersetzung in der altböhmischen Literatur**) pozvednuto bylo u nás odbyté již dávno mínění Dobnerovo z hrobu. Od dob Dobrovského, který krásnými a dosud nezvrácenými důvody dokázal samostatnost českého textu biblického, jeho samostatný vznik překladem z latiny — nauka to, která novými výzkumy a ohledáním Šafaříkovým, Jirečkovým, Gebaurovým byla jen potvrzena a upevněna — ustálilo se u nás mínění jeho skalopevně. Posledně nauku jeho vyložil Vlček (Dějiny české literatury 2—3), dle p. Dra. Vondráka ovšem „smutné dost, že neměl jiného a lepšího pramene než Dobrovského“.

Mínění zcela opačné hlásá nyní Vondrák, v prvnější své úvaze o legendě václavské sic ještě nesměle, nyní však již rozhodně; dle str. 10: „nalezl doklady, že staročeský překlad evangelií byl skutečně pod vlivem staroslověnského a to tím způsobem, že si musíme mysliti přímé užití textu staroslověnského od původce staročeského překladu“. Uvádí celkem 26 rozhodných palaeoslovenismů [blahoslaven, děl (= restitutus), čas (= hora), liceměrník, mládenec (= infans), podrah (= fimbria), pokloniti se (= adorare), potrásti se, přiesný, přiměte (= possidete), přimieniti (= aestimare), proslaviti, prvěnec, roba, rotiti, rozpieti na kříži, rozputie, skřehot zubóm, uhotovati, utěšitel, veličiti, vzdáti chválu, zákonník, zapřětiti, zlíbiti, zvoleník] kromě 70 jiných, kterým sám přikládá menší váhu; na str. 31 otvírá perspektivu „na znamenité ještě rozšíření časem“

*) V Sitzungsberichte der philosoph.-historischen Classe der kais. Akademie der Wissenschaften. Wien 1893. CXXIX. svazek, č. X. str. 1—38.

těchto dokladů. Ježto otázka tato je svrchované důležitosti, nutno všimnouti si důkazů jeho podrobněji. Při tom nehodlám opakovati důkazy mínění Dobrovského — jeť každému znalci staročeských textů bibl. patrné, že jsou přeloženy z latiny a že není ani nejmenší stopy jiného textu než latinského; chci zde hleděti jen k důkazům autorovým. Tyto mají povážlivé nedostatky.

A tu na prvním místě je nekritičnost, s jakou odlehlé věci jsou srovnávány a nemethodičnost, která se v celém seskupení materialu jeví. A přec v takovéto otázce spleťtí je chybná metoda již nezdarem celé práce. Zajisté musíme žádati, aby nám byla ukázána aspoň možnost vlivu: ale toho není. Jsou zajisté překlady bible docela individuální, které jednotlivce dal si pořídit, a o kterých je jasno, že nově a v ústraní vzniknuvše nemají souvislosti se starým obecným překladem. Recense bible staročeské vykazuje dosti takových individuí; ze starší doby představuje takový privátní překlad na příklad zlomek žaltáře Pasovského, který nepřimyká se ani k verši klementinské, jež zastarala, ani k verši wittenberské, jež přešla potom do svodů celé bible. Je jasno, že na zlomek pasovský, z úmysla a soukromě z latiny přeložený, nemohl míti text staroslovenský vlivu. Ale i na straně staroslovenské jsou jistě podobné texty soukromníků, které nemohly míti vlivu na texty staročeské. Při srovnávání nutno se držeti jen vulgaty: vždyť při hojných rukopisech na té i oné straně byl by div, kdyby z omezeného celkem pokladu slovního dva překladaťelé mezi řadou různých se neshodli. Této zásadě methodické není autor věren: tak na př. ukázal přesvědčivě Emmler, že český text biografie Karlovy je otrocký překlad z latiny, a přec spisovatel str. 14 dí, že v textu: „zlé ven pošlí, totiž do zatracenie věčného, kdež bude pláč a skřehot zubův“ je palaeoslovenismus. Ale je to doslovný překlad z latiny; autor prohlašuje tedy subst. skřehot za přejetí z církevní slovenštiny: však Čech nemohl latinské stridor dentium jinak přeložiti: jeť skřehot, skrhet, skřehet atd. zde rčení vlastní (o dvou tvrdých věcech o sebe se troucích) srvn. meči v odění skřehcí AlxV. 1531; zuby skřehtati Bibl. B 2^b: odtud pak skřehot zubův Hus I. 285, 322, II. 42, 47 a j. Rovněž tak soukromý text, bez možného vlivu na české texty, je stsl. Trn. Ev., ze kterého uvádí bystъ cěla (za vulgatu utvrdi se), aby v překladě bieše cěla — restituta est shledal se palaeoslovenismus; toho již proto zde není, ježto podle všeho význam celý = zdrav, neporušený je původní, srovn. doklady Jungmannovy. Když tyto methodické nedostatky si odčiníme, zbude jen velmi málo míst vyložití a tu opět nastává pole druhého nedostatku.

A to je naprostá neznalost staré češtiny. Měřítkem panu autoru je Kottův slovník a čeština nová: všechno, co není buď u Kotta neb v nové češtině a je také staroslovensky doloženo,

je slovenismem. Věc obecně známá, že starší slova nahrazují se novými, neplatí u autora nic; nic také neplatí věta již Dobrovským vyslovená a po něm Gebaurem dotvrzená, že čeština měnila se čím dál tím pomaleji; čeština XVI. stol. že má archaismů poměrně málo, snad asi jen $\frac{1}{3}$ víc než čeština nová; za to čeština XV. stol. dobře dvakrát tolik, čeština XIV. století čtyřikrát, čeština XIII. stol. ještě víc. Není nikomu divno, bylo-li nahrazeno obíženství *úrodou*, přínosa *sponkou*, želo *velmi* a není nám také divno, jako autoru (str. 15) že osudie, které je staroč. obecné, ustoupilo novočeské *nádobě*. Nebylo by potom potřebí, aby se vytýkalo tučným písmem, že *mír* = *pax* v pražské bibli již vůbec nepřichází. Máť starých dokladů hojnost. A tak všechny slovenismy autorovy. U některých však, pro charakteristiku práce, nebude škoditi širší rozbor.

Mezi rozhodnými slovenismy uvedeno sloveso zapřětiti. Str. 23 doloženo: „in Kott's Lexicon werden noch einige Citate für zapřetiti angeführt, doch sämtlich aus der heiligen Schrift. In anderen Citaten hat es die Bedeutung von schliessen“. Ale nahlédneme-li do Kotta (V. 219); shledáme tam 3 doklady novočeské (umělé archaismy) a jeden podezřelý z Bratří, marně bychom ho tam hledali. Kott opsal doklad ten z Jungmanna a vynechal řádku: citát má býti z rukop. evangelia Matoušova. Kott tedy nemá vlastně dokladů staročeských. A ty „ostatní citaty s významem schliessen“ redukuji se na známé místo z rukopisu — Kralodvorského: noc zapřeti zraký, doklad také neplatný. A přec je zapřětiti *comminari* docela zajištěno a není palaeoslovenismem: byloli přěta (= minae) AlxV. 516, Dět. Jež. 48, Kat. 39, 462, 2367 atd. a přětiti AlxH 305, AlxV. 2023, mohlo býti i připřěta AlxB. 234, AlxŠ. 48, mohlo býti popřětiti Bibl. B. 2^a a také zapřětiti: vetitum překládá zapřecenie Rozk. Veleš.; zapřeti jim čte se v Bibli B. 2^a (Marek 8., 30). Staročeský překladatel ani minari jinak nemohl přeložiti; musil tak dáti po- nebo zapřětiti jako my dnes po- neb zahroziti.

Jiná podobná nehoda je se slovesem vzdřiemati sě. Autor (str. 24) dokládá: „das vzdřiemati sě ist hier auffallend, da bei Kott nur ein Citat mit vzdřímati und zwar ohne sě aus dem Passionale erwähnt wird.“ Tu napřed nutno připomenouti, že skratka Ps. ms. neznamená u Jungmanna (kterého zde Kott opět chyběně opsal) Passional, nýbrž Žaltář klementinský; a tam vskutku v žalmu 120., v. 4. (ne 102., jak chyběně cituje Kott) čteme: nevzdřieme sě ani spáti bude a v přechozím verši: ani sě vzdřieme: tedy krátce za sebou dva doklady a oba s želaným sě. U Jungmanna je správný výklad.

Jiný podobný případ je s mýto: (str. 25) „da es sonst im Altböhmischen in der Bedeutung merces selten ist. Kott citirt

nur ein Beispiel (aus dem J. 1562)“. Naopak, význ. mýto = merces je staroč. velmi hojný: Kott uvádí v doplňcích ještě doklad z r. 1604, pak dva dialektické; staročesky ještě na př. AlxB. 271 kdežto malého dle mýta dei mateřiu jest neskryta, v knize Rožmberské zhusta (10, 11, 12, 13 a. j.); stě. namýtiti = podplatiti atd.

A ovšem podobné jsou ostatní doklady, kde neužito slovníka Kottova; tak na př.:

mládenec je dle str. 35 rozhodný slovenismus; str. 27 je výklad: „mladunec heisst im Kirchenslav. parvulus, infans, im Altböhmischen aber adulescens, juvenis“. A pokládá doklady z Evid. a EvOl., kde mládenec = infans, za slovenismy. Ale rozbořem významu vidí se, že mládnec, mládenec značí původně syna mladinkého, maličkého, infans a teprv později vyvinul se význam adolescens. Staročesky adolescens byl jinoš, jinoch. Doklady: ginoch adolescens, mladencz infans Prešp. 1629; z úst mladencův infans Žkl. 8., 3; mladencě své pullos Žkl. Deut. 11 a junocha stráví t. Deut. 25 (= juvenis); vzem syna mladence Otc. 239^b (= cum parvo filio), přinese mladence infantem t. 270 a jinoch adolescens t. 231^a atd. atd. Je třeba ještě dokladů, že theorie spisovatelova je libovolná a mylná? A není to tím podivnější, vzpomenemeli si, že již r. 1864 (ČČM. str. 150) vyložil J. Jireček věc úplně správně a udělal z ní kriterium staroč. bible?

Rovněž znamenitý je výklad o dativě absolutním str. 30—31: „ježto dat. absol. v památkách staročeských zastoupen je velmi pořádku a omezuje se, jak se zdá, nanejvýš na evangelia a jiné příbuzné texty, připsal bych jeho vyskytání především též staroslovenskému vlivu“. Jeť přec vůbec známo, že tento t. zv. dativ absolutný je hrubý latinismus, t. j. neporozuměním ablativ vzat za dativ, a tak přeložen: descendantibus illis praecepit... přeloženo dat. scházejícím jim shuory, podobně erunt signa arescen-tilus hominibus = budou znamení vadnúcím lidem atd. Je to naopak důkaz latinismu: nevyskytáť se tento dativ absol. nikde snad v sg. I. dekl., aby cena facta bylo přeloženo večeri učiněné. Není třeba výkladu širšího, věc je již známa a vyložena Gebaurem a jinými; a pan Vondrák tento hrubý latinismus vykládá za slovenismus!

Jiná podobná shoda je potřese se země (str. 13); autor uvádí sám řadu dokladů z Um., Vít., Pass. — žádný však z evangelíí a přec to má být slovenismem; odkud pak by se byl do těch textů dostal, když žádný rukopis evangelijní toho rčení nemá? Autor by měl raději země se třásla, ale to je imperfektivní a Staročech, chtě dátí perfektivum, musil dátí buď potřése nebo zatřése nebo vztrěse: také v Kat. 78 císař se hněvy potřése = ně. zatřásl, ač nečerpal skladatel z textů biblických.

Jungmann uvádí řadu dokladů; potřesenie země vyskytá se také v bibli olomúcké — proč by to musilo býti staroslovenismem, spisovatel neukázal.

Taktěž za rozhodný slovenismus vyloženo roba (13—14) ve významu ancilla „roba hat im Altböhm. sonst eine peiorative Bedeutung meretrix“; zde je obrácena pravda na ruby; roba ve stě. slovnících pravidlem se překládá lat. abra (Bohem., Slov. Třeb. a j.) = ancilla; ještě Blahoslav 1571 dosvědčuje (Gramm. 174): „staří říkali: čistá roba, jakoby nyní řekl čistá čada; roba někdy per contemptum říkají t. šlundra“ a význam meretrix byl zajisté tak podružný a řídký, jako v nč. užívání slova holka v témž smyslu.

Podobně rotiti = iurare je doloženo hojně; autor sám uvádí od p. professora Gebaura čtyři doklady; Jungmann dokládá to i z obecné mluvy; podobně sílu dokladů uvádí Jungmann na přesný; prvnec primogenitus vykládá se ve všech staročeských slovnících Rozk., Vš. atd.; přimieniti, přiměňovati bylo ve stě. obyčejné: srovn. poněvadž k tomu škody přimienil Půb. III. 626, nepřimienís ho ke lži Hus I. 286 a j.; pokloniti se = adorare je na př. u Husa I. 109, Štítný Knížky šest. 187; zvláštní je výtku, že zákonník a liceměrník jsou slovenismy, když texty staroslovenské mají místo těch terminů kněžník a farisěj: ostatně zákonník ve význ. řeholník je staročesky praobyčejné a staročeský překladatel dle podoby funkce volil podobné slovo; rovněž tak chybně uvedeno utěšitel za slovenismus, když v textech staroslovenských vyskytá se paraklit; ani přijměte = possidete nemůže býti v textech takových jako jsou Pass. a Karl. slovenismem, tím méně, vzpomenemeli si na frase jako: duše nepřijemši pokánie ŠtE. 295, přijměte kázn apprehendite ŽKl. 2., 12, žádosti jich přijal attulit t. 77. 29 atd.; rozhodný latinismus je veličiti magnificare a nikoli slovenismus, jeť doloženo v Manualníku Korandově 172, srvn. hojně sveličěti stě.; pronežto se sveličie svatý Pavel Pass. 486, srvn. ŠtE. 164, 298 a j. (staročesky týmž způsobem bylo i velbiti, přivětšiti atd.); i zlíbiti concupiscere má autor za slovenismus, ač užíváme ho dosud: dělá, co se mu zlíbí (= zachce), srvn. zlíbilo j' mi se.. ŠtE. 180; neprávem také podezíráno zvolení electus srv. mučeník, učeník doctus a zvolenice Vit., zvolenička stě. atd; pro blahoslaviti, proslaviti, vzdáti chválu stačí odkaz do Jungmanua. Byli stě. pút. vedle cěsta mohlo býti vedle rozčestie také rozputie*); neznámeli dosud pro ně dokladů, máme podobných jedináček vic: uvirý = pravus doloženo jen v bibli, stadlo v celé literatuře jen dvakrát, krle jedinkrát

*) Je doloženo jen jako místní jméno v Popr. kn. rožmb. 20.

atd. Až bude známo textů více, doloží se zajisté i tito osamělci. Totéž platí o podrah.

Ale dosti již: dokazovati na př. že rozpieti distendere je latinismus a ne slovenismus, že vedle přihotovati bylo staročesky i uhotovati (Rúd. 1020 a. j.), že dostojen staročesky neznamenal jen dignus, nýbrž také aptus nebo dokonce brániti českost slov mrzký, mrzkost atd. pokládám za zbytečné. Pan autor však své grammatické doklady sesiluje podobnými literárními: str. 23 objevil olomuckou bibli z r. 1421 (patrně na základě chyby tisku u Jirečka Zvláštnosti 83 m. 1417), báseň o Umučení, vadnou rýmovačku asi z 2. třetiny XIV. století klade do XIII. století (str. 32, srovn. Wenzelslegende 57); legenda o Rytířích pochází dle str. 11. z počátku XIV. stol., ač již dávno její stáří správně určeno. Tu věru zbytečno připomínati, že k aor. potřěse není inf. potřásti (35—37), nýbrž potřiesti, ke gt. mladencé nom. ne mládenec (35, 37), nýbrž mlád nec, že k inf. sžéci není praes. sejžže (21), nýbrž sežže nebo sejže, že správně psané rzemyka Pass. 281 nutno čísti ne řemíka (str. 25), nýbrž řemýka (i etymologicky i dle pravopisu Passionalu dle pravidla Dolanského), že aor. nezněl přide (str. 24), nýbrž přide a tak cum gratia in infinitum.

Zdá se snad býti tento odsudek ostrý: ale když ze slovníku Jungmannova nebo Kottova dají se doložit tři čtvrtiny domnělých slovenismů, když vidí se, že slova staročesky nejobyčejnější jako přěta, rotiti, roba, mýto, mlád nec atd. posuzují se se stanoviska novočeského, když není viděti ani znalost literatury, ani grammatiky, ani slovníka, a dělají se vývody ve všech třech směrech — a při tom velkopansky (srovn. na př. 4: „stojí se pod vlivem Dobrovského, který nechtěl připustiti vliv staroslovenštiny na češtinu“, 7 „neměl lepšího pramene od Dobrovského“ atd.) se shlíží na Dobrovského, mluví se o rozšíření materialu, ač doklady pro novou theorii jsou jen kousky textů, kdežto theorie Dobrovského stála na úplném prozkumu bible celé, — tu není možno psáti vždy klidně.

Na konec poznámku, aby nevzniklo snad chybné domnění. Nikdo v Čechách nepopíral možný vliv slovanské liturgie, možná, že působila a možná, že v tom způsobu, jak učil Dobner a nyní Vondrák: ale tento vliv nebyl dosud *dokázn*. A zde je punctum saliens: pro překlad z latiny je uvedena taková síla dokladů, že zrovna řada slov vznikla pod vlivem latiny: probýti (prodesse), peský (pessimus), stotýr (centurio) atd., ano i stopy němčiny v textech pozdějších objevil již 1791 Dobrovský: mlazši Jünger (= discipulus), starosta Eltern (= parentes) atd. Ale podobných nutících dokladů staroslovenských dosud neshledáno; a proto dodnes platí přesný a správný výrok Dobrovského (1789

3. května Durichovi): versionem slauonicam innotescere potuisse Bohemis per benedictinos Sazauiensis aut Emautinos non nego. *Verum interpretes bohemos hac versione usos nego*, quia usos fuisse neque historicis neque philologicis seu criticis rationibus evinci potest vel si mavis evinci potuit. *)

Hláskoslovné a tvaroslovné zvláštnosti Hájkova Herbáře (z r. 1562) a Veleslavinova Kalendáře Historického (z r. 1578).

Spracoval Jaroslav Bidlo.

(Pokračování.)

19. *í* zúžené často bývá v H psáno jako krátké: *šliwani* kowuow 35^b, na Maliřském kamenu 47^b, *Gitrocylowau* Mijzkau 160^a, *ratoliftka* 21^b, okolo *ratoliftky* 256^b, *zřitedlnicy* 173^b, *Lifkowý* Wořech 297^a, *bylina* rywowatá 326^a, o *Rywij* winném 383^a, *Chmayrij* se rozlitává 32^b, *Likořice* 19^a, z hor pomezý Slizkého 24^a, *licegij* na Nedwědy 299^b, *Taliř* 32^b, *Wijno* ne-frijdmě pité činij *šwarliwé*, *žwawé*, *pliskawé* 385^a atd.

20. Proti ně. žlutý — požloutlý jest v H: prožlutlý 182^b, požlutlé 220^a, *wodnatost* požlutlá 370^a, požlutlých 371^b atd.

21. *Ou* krátí se v *u* v subst. verb. utvořených od inchoativ v H: *zahufftění* Flufuow 2^b, *Ukufftenij* XI^a. 79^b. 86^b. 121^a, proti *ukufftenij* 81^a.

22. *Ou* krátí se při složení slovesa s předložkou: *yakoby* se měly hned *zardufyti* H 171^a.

23. Při tvoření inchoativ od adjektiv kmenová samohláska zůstává krátká; to v H: až se *zhuftne* 49^a. 87^b. 193^b. *šuftlý*

*) Zde také možno vyvrátiti Vondráka Dobrovským. Již Durych vytýkal za slovenismus *běs*; to opakuje Vondrák 27, ač uvádí 6 dokladů. Dobrovský $\frac{3}{2}$ 1789 píše Durychovi: *vocabula antiquiora conuenire cum slavicis satis constat. Quid tum, atqui etiam plurima hodie vulgarissima cum eis conueniunt. Deinde voces obsoletae apud nos vigent, apud Slouacos, Morauos — ergo non e versione slavica censendae sunt in versionem bohemicam assumtae. Tak běs, z běsnilý žije [di dále] slovensky; v bibli Olom. 1417 vyskytá se aspoň dvacetkrát. Až potud Dobrovský. A my nyní shledáváme běs ještě v ŽKl. a ŽW. 90. 6, 95. 5, 105. 37, ŽKl. Deut. 17, AlxV. 2217, Hrad. 18^b, ČEvang. Rozb. 709 (2×), Vít. 28^b atd.; osobní jméno dokládá Kott z Páh. I. 191, 193 atd.; odvozené na př. *běsník* v Pass. 412, *běsnicě* t. 424; z *běsilý* užíváno dosud; jakým právem tedy možno popírati českost tohoto slova?*

193^b, tluftne 49^a. 87^a. 183^b, zžlutne 103^a. 185^b, Ržáfy yakž zžlutnou 81^a, zmladne 136^b, oflabne 362^b, Prfy oflablé 353^a, Yazýčku oflablému 362^b, Oflablému Čžijpku 362^b, hladne 380^a, zhladnau 83^a; mimo to: wladnauti XV^a.

24. Kmenová samohláska pozitivu dlouží se v komparativu; v H: hauſtĕgij ruolti 6^a, Rolte Pepř hauſtĕgij 155^b, Mĕnſſý (t. orba) geſt rozkladitá 51^b, ſſýrſſij 208^b; mdlĕgſſý 114^b. 156^b; jindy kmenová samohláska se krátí: ředſſý 6^b, ředſſýho 64^b.

25. Při tvoření jmen zdrobnělých kmenová samohláska se buď dlouží (Pláſſka H 128^b, z Plĕſſky H 128^b, Kozybrádka H 14^a. 144^b), buď se krátí (ſklicku H 50^a, miſtíjĕko 345^b).

26. Předložky na-, při-, vy-, za- složeny jsou se jmeny neb slovesy dlouží se:

α) na- v H: nážlutý XI^a, barwy nážluté 6^a, náryſſawý 4^a. 17^b, náryſſawé barwy 2^b, Liſtij náčernalé 8^b, názelené barwy 5^a, náčerwenalá 49^a, kŭry náčerwenalé 30^a, zrnijĕka nĕtco náčerwenalá 391^b, Pryſkyřice námodralá 26^b, wokolek nábledý 48^a, Cybule názelené, nábrunátné, nážluté 85^a, náſſediwý, nábělavý 12^a (ale i w yakéſy ſlupinĕ načernalé 19^b); proti obyč. nádivka má Hájek k nadijwce 233^b; v K: Slunce náčerwené 218, nárijzenij 218, ale naſtroge 16.

β) při- v H: přijmodrý XI^a, přijbledý 352^b, přijbrunátný 202^b, přijčerwený 155^b, Semeno přijčerné 153^b, přijzelený 377^a, přijžluté 906, přijſſediwý 248^a, přijhořký 1^b, přijpevný 17^b, přijhladké 106^b, přijkadeřawý 207, ale také přiřyſſawý 313^b, přižlutý 115^b; v K: genž se ho přijdrželi 122, kteříž se gich přijdrželi 155, ſtále se gich přijdrželi 205, přiſklekw 103. Proti tomu piſe Hájek: přiřhodně 19^a. přiřlowij VII^b, přiřbbij 220^b, 221^a. 381^a, přiřmětné kořenij 100^b. 277^b. 344^a; proti přiřhradka jeſt v H přiřhradka: Z ſwých přiřhradek 87^a, w přiřhradkách 81^a. 200^a, 266^a, mezy přiřhradkami 10^a.

γ) vy- v H: wýfoký 191^a. 307^b, Wýcházegij 237^b, wýgde 18^b; ale Wykal X^a. 100^b. 277^b, Wykalu 128^b. 140^b, v K: wyluwný 58, wyboraých 166.

δ) za- v H: Hřebijĕky záwonijwá 142^b, zápowijdati 14^b, ale Zauffnice 108^b — proti Záuffnice 96^a.

27. Předložky podle, vedle a adverb. prve (prius) piſí Hájek a Veſl. s é: podlé H VIII^a. 43^a. 58^b. 140^a. K III^a. 15. 42. 60. 218. 269. 282. 309. 328. 376, wedlé H VIII^a. 155^a. K 12. 211. 265, prwé H 42^b. 267^a. 383^b. K IV^b. 44. 58. 126. 171. 185. 192. 208. 299. 301. nayprwé H 44^a. 49^a. K 9. 25. 89. 259. 298. 316. 328.

28. Subst. verb. typu kázání; α) v H: chrápanij a drápanij w hrdle 67^b, obkládanijm 5^a. 14^a. 66^b, prodáwanijm XIV^b, při

wykládání XII^b, před skládání 149^b, proti zlámání kostí 60^b. 287^b, wffemu zlámání 289^b, wyhledávání XI^b, proti lámání 888^b atd. β) v K: Kázání 207, mnohá hádání 125. 190, z nabádání 139. 214, té Hwězdy ukázání 320, na rozkázání 315; subst. verb. typu jiného, v H: k fliwání kowuow 35^b, zbírání XII^a. 188^b, wymítání 61^b, otwírání 209^a, požíwání 304^a, přigimání 306^a, w zahřívání 88^b, přežíwání 64^b, potírání 134^b, drobného ztřihání 158^b; v K: Seflání Ducha Swatého 163, skonání 167 atd.; mimo to: klaní H 149^b, 217^a. 354^a, s fapaním -96^a.

29. Jednotlivé případy odchýlné kvantitý α) v H: flowé 135^b, nikdéz 10^b. 11^a. 17^b, nikdy 69^b, někdy 191^b. 392^b, otelkíný rozhání 348^b, na Hlízý 85^a, těžkořtíj opravuge 289^a, gednoftaynoft barwý 98^b, po plnu Měfýcý 76; β) v K: flowé 128, před Poledním 48, nikdy 58, krwé 34, Tyhodné 109, woganfky přitáhli 119.

Krácení samohlásek kmenových ve flexi.

α) Ve vzorech chlap a dub: článek — při každém článku II 187^a, článkuow H 87^a, do Człankuów H 228^a, u člancých H 220^b, na člancých H 243^b, z článkuow H 237^b (člankownij H 244^a index C); brách — Wlčijho Hraču H 275^b, 289^b, 383^b, bohatego Hraču H 18^b, ale i: z Wlčijho Hráču H 103^a, Sskrka-wičného Hráču H 105^b, Sskrka-wičnému Hráču H 18^b, Strych Hráču H 73, na fwém Hráču H 213; mák — nekrátí se; s bijlým Mákem H 193^b; pán — (subst. toto i v nom. bývá krátké: Pan Bůh H 146), welikým Panům H 90^b, Panuow Uher-ských K 144. 247, od některých Panuow K 222, od Panuow Czeftkých K 172, Panům K I^a, proti Panům Radnijm K 204; pták — wětřých Ptakůw H 223^b; stín — do ftinu 32^b.

β) Ve vzorech oráč a meč: hlíšť — od Hliffstinow H 287^b.

γ) Ve vzoru město: jméno — v gen. pl. odchýlně gmén H tit. list, ale we gmenu K 107; játra — Yátrám H 383^b, léto — dwadecti leth H XIV^b, Těchto minulých Leth H 14^a.

δ) Ve vzoru ryba: brána — k Braně K 119, brázda — po brazdách H 306^a, hlína — s Hlinau H 61^b. 123^b. 306^a, (w nádobách Illinněných H 392^b), hlíza — Illijza H 85^a, Hlízám 85^a. 328^b, kniha — Kněh K 64. 303, z Kněh K IV^a, w fwých Knihách H XII^b, w fwých Kněhách II VIII^a, kroupa — s Gečnými Krupami H 98^a, s Krupami K 192, louka — mezy Lukami K 199, míska — Mifku H 32^b, pára — páram ohniwým II 68^a, píha — pijh H 237^b, pléna — proti ranění plen Mozkowých H 281^a, slíva — Sliwa H 45^b, vedle Slijw H 78^b, k Slijwě H 77^b, ale z těch Sliw H 77^b, k malým Sliwám H 77^b, (litiť Sliwowé H 75^b), stoupa — w ftupách II 298^a, žila — z žil

H 10^a; kmenová samohláska se dluží: s obau ftrán H 128^a. 351^a. 360^a. 376^a, z gehožo zřijcenijn K 308.

e) Ve vzoru duše: chřipě — pomaž chřipij H 352^b, pomažánijm chřipij H 268^b, vůle — s wolij Králowfkau K 145, s wolij K 348; ale mšle — VIII mijl K 91.

ž) Ve vzoru kost: kád — k winným Kaděm H 57^a, pid — dwau pidij H 180^b. 188^b, třij y čtyř pidij H 180^b, (Kořen pidnij H 231^b, Prut má pidnij H 182^a, dwaupidnij H 152^a. 265^b, dwogi pidnij H 191^a).

30. V adj. vzoru pěši bývá často koncovka -í zkrácena: Kuřinoha H 120^a, Kuřinohy 22^b. 34^b. 41^b, Kuřimor H 169^b. 170^a. 175^b, Kuřimorem H 336^a, Čzapináfek H 258^a. 258^b. 259^a — jsou to vůbec názvy rostlin, jež splynuly ve sprežky. Ale i mimo to píše Hájek: Čzapi hnjizdo 138^a, Plyho Wijna 34^a.

31. Ve sklonění zájmena jě, ja, je bývá kvantita úplně opačná proti nč.: gim famým uzdraweni gfú H 69^b, za nim H 368^b, s nim H 14^a. 179^b. 265^a, Tráwij fe nim Pfy H 331^b, aby nim chřipě (mačel H 158^b, gimž by fe sprawowali K 122, Obeň gimž ... shorelo K 153, s nim K 46. 151. 199. 243. 247. 251. 291. 314, mezy nim K 355, pod nim K 354, za nim K 81; užijwá fe gi pál lotu H 280^a, wijce fe gi potřebuge K 354^b, a gi (skořice) fe nedoftáwá H 11^a, z ni H 352^b, k wěcem gi (t. myslí) nehodným H 8^a, naywije fe gi přináflý H 26^b, Stračij nůzka, giž gest hognoft H 137^b, moč gij w tom Octě H 163^b, rozpuťte gij H 10^a, na Stuol gij dáwagij H 136^b, rozřež gij (houbu) H 333^a, Někteřij gedij gij také fyrowau H 135^b, wydlabagijce gij H 132^a, hogij gij H 162^a, aby gij mijte mohl H 64^b, aby gj buď pil H 119, Pakli gij s Medem smijýfs H 24^b, gestližeby gj přináffeli H 26^b, gij (Ambru) předucy H 12^b, naleg na nij wody H 86^b, naleg na nij Obilé H 14^b, na Sfybenicy, giž uftawěti dal K 259, daw po nij Weňa K 278; když by w ni nedoftatek byl H 26^b; nohy gi mayti (Ywan) H 279^b; do Flastruow gijchž užijwáme H 297^b; lpuofoby, gijmž yakosti řijkáwagij H 8^b, gestliže pak fe gijm Wlaftnij gměno nagde H 166^a, k nijm H 131^b; z nijch H 36^a, po nijch H 134^b; mezy nijmi K 54. 112. 167, s nijmi K 196. 199. 281. 362, nad nijmi K 256.

Také possess. její má odchylnou kvantitu v H: giná bylina gegiž tuto Figúru dáwáme 192^b, gegihož kořenij 293^b, paprřkuom gegim 12^a, w gmenu gegim 94^b, o gegich účineých (t. pryskyřice terebinthové) 26^b.

32. Tak jest i ve sklonění zájmena nás: naflý horkoft ochla-zugij H IX^b, nadpřirozenau naflý horkoft H X^a, w naflých kraginách H 5^b, z naflých Trnek H 50^b, při Stromijch naflých H 48^a, naflých K III^a, waflých II^a, III^b, za naflých Let H IV^b, Očima

naffýma H VII^b, chtěl naffým na pomoc přispěti K 340, waffým milostem K III^a, III^b. naffým Kamnám H 396^b.

33. Odchylná kvantita v zájmenech jiných: tím Liftijm H 53^a, tim swětlegffý, čim mladiftwëgffý H 24^b, tímto H XI^a, tímto Kórenem H 265^a, tim fe žiwili K 170, tim špnofobem H 107, před tim K 46. 54. 55. 284. 294, za tim H 69^b, ničimž H 270^a.

34. V infinitivech sloves složených s předložkou kráčí se kmenová samohláska, α) v H: naklasti 287^b. 375^b, přivešti XI^b. 333^a, umešti 155^b, odpecy 243^b, otecy 169^b, wymyti 146^b, rozetríti 25^a, připaliti 393^a; pak i v indikativech: rozkládá se 351^b, obwaže 383^b, wyhanij 251^a. 275^a, rozhaněgij 87^a, se opletá 379^b. 382^a; β) v K: wywešti 304. 329, přivešti 229, odnešti 137, nemoha toho šnešti 333, zawezti 195, obmyti 223, upaliti 45.

35. Zvláštnosti kvantitativní v jednotlivých třídách slovesných:

a) Partp. pf. akt. slovesa liti mívá í: wodu na oheň lijlá K 68, šlijl se přijwal K 141, Lodka se zalijla K 74;

b) V slovesích II. tř. bývá í: se zdwijhli K 165. 196, zdwijhl fe H 162, zdwijšfe fe K 311, zašthšfe K 64, zašthhla K 344.

c) V IV. tř. kmenová samohláska často bývá krátká v H: což fe mu libij 96^a, nechť fe libij komu chce. mně fe nelibij 368^b, Panny ličij fe 285^a, nij fe ličij 286^b, šyliti 11^a, Mozk šyli 246. 275^a, Oči šyli 193^b, Mléko šyřiti 343^a, rovněž v subst. verb.: roznicenij 22^a. 24^b. 44^a. 327^b, (s) ubliženijm 366^b, Čizjпка zgitřenij 173^b, Ůbtiženij 117; dle ličiti jest Ličidlo 106^b. 134^b. 162^a. 284^b.

d) V slovesích V. 1a bývá kmenové í z pravidla krátké; to jen v H se vyskytuje: domniwagij fe 178^b. 214^b, domniwám fe 263^a, fe hodiwagij 96^a, chodiwagij 44^a, gidagij 147^b. 328^b, miwagij 49^a. 90^a. 131^a. 393^a, nemiwagij 193^b, natiray 357^b, Ođgimá 49^b, neodnimagij 267^a, odpiragij 83^a, opichaná 88^b, otwiragijecý 9^a. 148^a, otwiragij 158^b, ofšřihagij 376^a, pichagij 96^a, počinagij 132^a. 178^b, potiragij fe 44^a, požiwigij 133^b, požiray 19^a, progimagijecý 160^a, přičitagij 169^b, přigimagij 128^a, fe rozgidati 46^b, proti rozgidawým wředuom 39^b, řihagij 24^b, řikagij VIII^b. 48^a. 110^b, šřirá 63^b. 266^b, fe šřogiwagij 393^a, šřihagij 96^a, Swiragij 31^b, Swiragiečho 50^a. 289^b, trápiwigij 277^a, tak fe ugimá 275^a, užiwagij XIV^b. 96^a, užiwati 54^b, umiragij 73^a. 289^b, wymitagij 307^b, wymitagij fe 48^b, wypiragij 97^a. 235^b, ufychá 365^b, Lifty wyšřihané 194^a, wytiragij 128^a, co fe ho rozšřřiká 221^a. 231^a, začinagij fe 86^a, zahřiwá 157^a, zahřiwagij X^a. 78^a, šmrdiwigij 158^b, zdwijhagij 364^b, zbiragij 44^a. 47^b. 155^b, dychagij 41^b, dychánie 141^a; rovněž v subst. verb.: o zpiwánij 13^b, řihánij 4^a. 81^a. 102^a. 146^b. 230^b, zbiránij 12^a, wymitánij 61^b, zažiwánij 139^a, k zažiwánij 219^b, w zahřiwánij 88^b, přežiwánijm 64^b, požiwánijm

81^a, otwiranijm 109^a, podiwánij 161^a, potiránijm 134^b, Użiwánij 324^b, štiránijm 158^b; rovněž štrikačkau 161^a.

e) Totéž bývá v slovesích V. 1b: zabigij 28^b, 160^a, nawigij 96^a, pomigij 162^a, 175^b, licegij 299, zapigeg 182^a, 271^b, 352^b, kterij se přepigegij 385^a, mišleg 173^b.

f) V tř. V. 2.: pišły H 69^b, 179^a, 301^a, Židé plačij K 165.

g) V tř. VI.: pánuge H VIII^b, králowal K 303.

36. Proti ně. trvanlivý má H trwánliwé 81^a, 29^b, trwánliwoft 29^b, trwánliwégły XII^b, naytrwánliwégły X^a, rovněž tak nedbánliwý 128^a, nedbánliwoftij 811^a, proti špánliwofti 142^b, 216^a, 323^a.

Některé zvláštnosti v kmenosloví. V H i K vyskytují se často kmeny tvořené jinými příponami, než nyní, čímž vznikají mnohé neobyčejné tvary. Poznáme to na dokladech, jež uvedeme dle jednotlivých koncovek, v nichž jeví se kmenotvorné přípony.

Příponou *-(j)an* utvořena jsou: Wratiflavané K 260, Ržijfflané H 155, od Engliffanůw K 260.

Příponou *-ař*: Mišnaři H 172, Mišffnarůw K 172 (*r* omylem).

Příponou *-ák*: Pruffácy K 242, na žádost Pruffákůw K 52, od Pruffákůw 117, Slezácy 29. index S, odewffech Slezákuow K 249.

Koncovka *-ny*: gednorožné (zwijře) H 12^b, Wijno ženné H 394^a, Wijna ženného H 270^b, w štanowiffných wodách H 38^b, obtlauštný H 217^b, obdlaužný H 5^a; se zdvojeným *n* (anal.): bez očíž šklenných H 308^b, do Kolby šklenné H 134^b, w nádobě šklenné H 364^b, branný K 243, wolali na Branného 215; aby z nich (z kofliků) ušlawně pili H 38^b.

Koncovka *-dlný*: widědlné duchy H X^b, duchuow widědlných H 308^b.

Koncovka *-né*: do traňkuow Rannijch (= na rány) H 302^b, Rannijch Lékařůw H 294^b, Rannij Lékaři H 295^b.

Konc. *-owné*: Hlijzy krkownij H 113^b. Konc. *-ký*: čtwerolištký H 263^a, Wodnatost má lepkau H 383^a, Wředy plzké H 134^b. Konc. *-ský* velmi často.

Konc. *-inský*: Božec dětinšký H 191^a, dětinšký Průtrž H 269^b, proti nešanij dětinškému H 14^a.

Konc. *-atý*: barwy popelaté H 65, 160^b. Kuorku popelatou H 369^b.

Konc. *-owatý* dle křowatý H 6^a jest analogii také w hlinowaté zemi H 14^b, 290^b, trnowatý H 41^b, uzlowatý H 298^a, podlubo-watý H 24^b.

Konc. *-itý*: wezmi hrnec záhrdlitý H 49^a, Kwět záhrdlitý H 298^a.

Konc. *-ost*: pro fwau huftost H IX^b. XII^a 16^a, hnilost H 2^a. 172^b, fkrz fhnilost H XI^b, maftnost H 278^a. 368^b, Srazylost krwe H 212^b, lepkoft H 22^b, při služebnostech Božijch K 140, za žiwnofti Cýřare Ludwijka K 337, za žiwnofti fwého Otee K 16, pro malost počtu fwého K 53, aby roztržitoft Cýrkwe w gednotu uwedona byla K 102, geho (nebe) Swětlofti K 85.

Konc. *-stvo*: Páni Čzeftij a Rytijřftwo K 290, na Rytijřftwo pałowán K 337, na Rytijřftwo pałowal K 342, neftydaté fmiltwo a Cyzoložftwo K 56, Kněžijm Manželftwo zapowědjno K index K.

Konc. *-vý*: Dnawé bolefti H 33^b. Konc. *-avý*: w den dfttiawý H XI^b, twář lřkawou H 348^a, Měňawé dřiwij 197^a.

Konc. *-avost*, *-ivost*: hniřawoſt H 172^b, Pffenice hniřawoſti přiwodij H 86^a. Konc. *-ové* Mléčowij H X^b. Konc. *-ivý*: Záduffywý H 182^a, záduffywým H 161^a. 162^a.

Konc. *-í*: Rýwij H 132^a. 184^b. 380^a. Konc. *-ičko*: Semijčko H 140^a. 183^a, 371^a, Semičko H 5^a. 263^a.

Místo bludař jest v K bludník: Kacýři a Bludnijcy 268, místo odpůrce odporník — odporníjka 125.

Místo srdečně srdnaté — řrdnaté fe modlil K 87.

Zvláštní jest v H tvoření adjektiv, značících skrovnější míru neb odrůdu nějaké vlastnosti. V nč. tvoří se z participií l-ových příslušných inchoativ, u Hájka však od adjektiv samých. Je tedy proti nč. při- (na-) modralý a p. přijmodrý 11^a, přijbledlý 352^b, přijwoſtrý 266^a, Liftij má přijchlupaté 230^b atd. (ostatní doklady na str. 40.). Při předložce po- bývá způsob nč.: pomodralý 8^a, barwy pomodralé 290^b, pobělavý 8^a. 24^b, Kuoru počernalou 34^b, z počerwenalé Růže 49^a, Yahodky počernalé 40^a, požlutlý 120^b — ale i požlutá 104^a, pobrunátný 180^b. — Pro způsob nč. 1 doklad: yakély řfupině načerwenalé 19^b, častěji bývá ná- (viz str. 40.).

V H jest více komparativů tvaru delšího, nyní již neobvyčejných: bleděgřlý 39^b 193^a, dělegij 90^b 158^b. 275^a, hebčegřlý 86^a, hořčegřlý 126^b, ginačegřlý 36^a. 85^a. 371^b, ginačegřlýho 92^b, měkčegřlýho 44^b, měkčegřlý 19^b. 195^b. 396^a, řnázegij VIII^b. 48^a. 178^b, řladčegřlý 92^b, Spijřřegij 229^a, řlýřegij 28^a 185^b, tenčegřlý 87^a, tižegij 87^a.

Adverb *zespod* má superlat. najzespouz: Zemnatá yakoft nayzespouz řkryta geft H 179^b.

K adverb. hluboko jest kratší komparativ hloube: Nefedij (zázvor) hlaube w zemi než třij neb čtyř dlanij H 157^a.

Konečně dlužno uvést ještě některé složeniny se substantivy a s adjektivy. Místo dvojlistek a p. jest v H dvojilístek (v H odchýlně *i*); viděti tu zároveň z čeho a jak vzniklo nč. dvojilístek a p. Doklady: Dwogilijstek 366^b, o Dwogilijstku 366^b, trogilistý 251^b, trogillpičný 251^a, trogirohý 172^b, trogihraný 324^b, dwogiradý 87^a, trogiradý 87^a. Od číslovky tři jest zúžením: Lift trýhraný 172^b, Prantijčko trýhrané 355^a, jádro trýhrané 56^b, Semeno trýrohé 162^b, Lift trýrohý 115^b.

II. Tvarosloví.

Dvojné číslo. Dvojné číslo u Hájka a Veleslavína patří mezi řídké archaismy. Avšak ač H je starší, přece jest dual K pravidelněji zachován.

V H vyskytuje se jen v nom. a akk. zvláště časovém (rčení více méně ustrnulém), v K i v pádech jiných. V H jsou 2 vzácné doklady pro dual při slovesích, mnoho jiných dokladů však nasvědčuje úpadku dualu; Hájek opomíjí zhusta dual i tam, kde v nč. bylo by to chybou grammatickou. Doklady α) z H: Wezmi Koraluow, což dvě zrna *wážita* 196^b, Sstěrbák a Czakanda studentého a suchého *gfta* obědwě přirozenij 128^a, Dwa toliko listky okrauhlá . . . wynálły 368^b, činij dwa listky obdlauzná po předu zahrutá a fwinutá 246^a, Obědwě bylině 169^b. 199^a. 333^b. 347, obědwě Rautě 218^b, ty dvě zrostlině 383^b, dvě hodině prwé než tě zymnice napadne 191^a, dvě hodině 18^b, dvě hodině po wečeři 16^a, dvě léthě 14^a, bywłły żywa LXXXII Létě 385^a, za dvě Létě 195^b, trwá za dvě Létě 229^a; nejisté jsou doklady: Oba dwa Czébány 388^b, Obědwě polowice 383^b. Často jest v H dualu opomenuto: Obadwa tito Dětelowé 281^a, giných dwan Děteluow 251^a atd.; dále: k Mytij *Noh* 136^b, k Mytij Rukau (1 výjimka) a *Noh* 268^b, potijray auduow k *Rukám* y k *nohám* 207^a, takže ge (t. ptactvo) *rukami* budefs mocy chytati 150^b, *Nohami* tlačiti 87^a; — β) z K: dwa groffe mijffenfka 342, dvě Létě 95, 32 Létě 39, Kralowal 32 Létě 94, Žiw byl 82 létě 216, za dvě Létě 97. 147. 215, dvě hodině 61. 249, we dvě hodině na noc 133, dali stijti dwa Konffely Staroměstfka 239, giná dwa Slepá uzdrawil 76, ftiali dwa Měšťtiany Pražfka 141, darowal dwa znamenitá křišťálowá Kofflijky . . . Perlami ozdobená 339, Zwoněnij wedna malá zwonečky 53, kdežto obá sáma sobě hrdlo odňala 252, fkrze Ottu a Kunráda bratřij swá 182, Cýšar swedl bitwu s bratřijmi swýma Ludwijkem Baworským a Karlem Franským 181, mezi plecoma 242. 271, dokolenú 105; dualu opomenuto jest: s dvěma Arcyknijzaty bratry swými 220, na prfech 147.

Odchytkou vyskytnje se tvar dualový při číslovce tři: za obyčegná tři zlatá 183.

Substantiva pomnožná. Vedle pomnožných dna, knihy, mše, rozkroky užívá se v H a K v pluralu zhusta dnešních kol-

lektiv. Doklady: *dná* — běře se buď za subst. jednotné dle ryba, neb za plur. dle město: Proti Dně nožnij H 16^a, proti Dně H 26^b. 347^b, proti Střewnij Dně 160^a. 368^b, Dnu klaubnij roztrhge H 142^b, Střewnij Dnu 79^a. 171^b, Příkladá fe na Dnu H 161^a, Dnú zlamanij 347^a — Střewnijm Dnuom špomáhá H 11^a, kterijž dua w nohách mijwagij H 23^a, Dna trpicým H 40^b, Střewnij Dna ukládá H 382^a, Dna klaubnij co ukládá index D, Cycwár Střewnij Dna ukládá 157^a, příkladay na Dna 95^a, umřel na dna střewnij H 127:

knihy — Knihy třetij králowfké H XIII^b atd.; sg. kniha jest také dosti časté: Prwnij Knijha H list 1—85, Knijhu swá H XIV^b, W této Knijze H index, w té Knijze H 14^b atd.;

mše — než po mšech bylo K 93, toho dne po mšech K 259;

rozkroky — w rozkrokách H 334.

Z kolektiv vyskytují se tato: *dobytek* — s lidmi y s dobytky K 62, weliká Stáda Dobytkůw K 183, s Dobytky K 317;

koření — Kořen rozdělený na mnoho drobných koření H 136^b;

květi — z týchž kwitij H 7^b; *listi* — Z prostřed těch Listij H 368^b, Listij, kteréž dwakrát y třikrát do roka obžiwagij H 157^a, Listij gfau yako Gitrocélowé H 182^a, wyroftagij giné Listij H 305^b, pauštégj fe listij obdlaužné H 16^a, listij gfau dlauhé H 367^a, z mladistwých Listij H 195^b, Listij Bzowé otek ukládagij H 388^a, ale i Listij, kteréž gest na něm s obau strán, gfau menšij rozložité a špičaté a wždy menšij, čijm wýfs od země gfau H 360^a; Nakladenijm Listij Manholtowého H XI^b;

nábytek — Nábytky H 144, na Nábytcých K 310;

náklad — že chce wflecky náklady na to stawenij činiti K 366;

owoce — (Kmínu) k Owotcým užiwagij H 226^b, o Owotcých H 8^b;

siti — Wflecka Sytij gfau fložené H 315^a;

snih — w Sněžých K 342;

zboží — fklad Zbožij a Kupectwij Polfkých a Německých K 44, Zbožij gegich zplundrowána gfau K 84;

zbroj — některým Zbroge pobral K 299. 316.

Jako plur. pojata jsou místní jména: Bedřich z Strážnic K 326, do doleglých Lužicz K 15.

V čísle jednotném vyskytují se: Krkonoš — na Krkonosšy H XII^b. 281^b. 352^a, nešpor — okolo nešporu K 3. 48. 159 vedle okolo Nešporůw K 173. 192; dále: Služba (t. boží) v Čzechách zařawena K 333, Hrabé z Flandru K 140, w Tubingu K 370, Korutany a Tyrol Knijžatům Rakauřkým w moc přišli K 314, z Tyrolu wyhnán K 314.

Vzory *chlap* a *dub*.

V gen. sg. bývá *-a* proti pozdějšímu *-u* v H: pominutij Smyfla 24^a. 60^a. 66^a. 172^b, pro uwedenij Sna 136^b.

Jindy bývá *-u* proti pozdějšímu *-a*, α) v H: čtvrt žedliju 191^a, do žedliju Wijna 172^b, do Sklepu 158^b, Obywatelé toho Woftrowu 81^b, z Cýpru woftrowu 136^a, z Kréty Woftrowu 212^b, Prach Yatrnijku 252^b, Hrách . . . kwetne od prostředku prutu fwého 103^a; β) v K: Yazyku 48, židowského Jazyku profesor 350, Jazyku Ržeckého 160, Jazyku ne Latinského 140, cyžýho Jazyku IV^a, z Národu 1^b, milownijk Národu fwého 84, cyžýho Národu 362, mnohého dobytku 297, Hoffmistra dwōru fwého 255, cyřarského Dworu 153, u Dworu Králowského 158.

Jména místní mívají častěji *-u*, jména na *-stein* obyčejně *-a*: do fwého města Nazarethu K 375, Ostřechomu K 233. 245, do Koryntu K 289, Turek dořtal Egíptu K 244, do Trydentu K 4. index A, u Reynu K 337, z Reynu K 44, z Awentýnu K tit. list, do města Wirepurku 282, z Medyolánu K 275, z Habšpurku K index R, z Sřwarepurku K 34, z Symmerynu 44, Trapezuntu dobyl 127; Benels z Walddřtayna K 181, z Pernšřtayna K index J, z Grabšřteyna K 52 atd.

Vedle *-a* jest také *-u*: Okolo Čžijpka H 292^b, neduby Čžijpku H 340^a, zacpánij Nofa H 184^a, z Nofu H 218^b, kdoby tohoto Lilka zrna gedl H 327^b, Lilku muožeme užijwati H 328^a, Wolowého Yazyka H 362^a, Přýho Yazyka 362^b (u Velešl. z pravidla *-u*), Liřtij Plamýnka H 287^a, z Plamýnku H 287^a.

V H vyskytuje se konc. *-ovi* při neživotných: podobenřtwij k Penižřkowi 153^a, Plamýnek geřt bylina . . . k třetijmu Barwin-kowi welmi podobná 286^b, Množý též Mocý Puřpenowi připi-fugij 50^a, při Šřpikanardowi 6^a; v K: k Měřýcy Auguřtowi 250.

Akk. subst. duch rovná se nom., znači-li tolik, co dech: Woda teplá wonný duch činij H 2^b (viz str. 12).

Lokal sg. bývá často na *-u* m. na *-ě* (*-e*); α) v H: na gednom Woftrowu 81^b; β) v K: w Šudu 110, w tom čařu 152, na placu 187; dále: w Loudynu 85. 186. 300. 326, w Ku-řřřny 8.

V nom. pl. bývá často koncovka *-ř* (větřím dilem ze star-řřho *-ie* dle *-i* kmenův): Sedlácý H 90^b, Wleý H 331^b, Mnifřij K 83. 141, Uhřij K 91. 203. 321, Miřřřij a Kněžij K 9, Kněžij a Miřřřij K 67, čřřřřij Miřřřij K 189.

U jmen životných jest nom. pl. jako u neživotných: čerwy, kteréž howada trapiwagij wen wywedeny býti mohau H 277, Dwa Lwy Čřěřřřij K 147, dwa Orly K 147.

Proti tomu často bývá nom. pl. po řpůsobu životných u jmen neživotných: Kardové anebo Bodlácý H 188^b, že čřřř žiwřw,

genž glau počátey II 8^b, Wŕŕyeckni tito Pryŕkŕŕnicy H 167^a, z nichžto potom wrcholiŕy wyroŕtla gij H 351^b, potocy přemrzly II 144, zázawzey i přiŕŕahy K 305, ŕtatey gim nawráceny býti nemagij K 208.

Nom. pl. s konc. -ové jsou velmi hojné; α) v H: Wŕŕickni Apichové 229^b, Wŕŕyckni tito Bodlákowé 39^b, Wŕŕyckni Cedrowé 30^b, Citrýnowé 69^b, Čzapi nůŕkowé 259^b atd.; β) v K: Erbowé 147, gruntowé Chrámu 281 atd.

V gen. pl. z pravidla jest koncovka -uov, -ův, pro odsuté -v jest ještě velmi málo dokladův: za třidceti Dukátů H 328^b, na uŕŕknuŕij Sŕŕijrŕ, Pawaukuow H 348^a, groŕŕuo K 126, Snop Klafuo K 89, Polákuo K 76, Poláků K index B, Panů, Rytiŕŕŕtwa y Hornijkůw K 73, od Křeŕtianů K index D, od Sŕwey-carů K 57 s některým počtem Sŕŕŕů K. 251, od Ržijmanů K index G.

Pro gen. pl. bez koncovky -ův máme jen 4 doklady: do giných lék H 6^a, od Pražan K 152. 308, z kořen K 210.

V lok. pl. jest velmi hojná stará konc. -ích (z -iech) proti později, neb již dříve obvyklé -ech; α) v H: po důmyŕŕijech 9^b, o Kardijech 188^b, o Kaŕŕtanijech 57^a, o Karaŕfilátijech 157^b, na Limannijech 69^b atd.; β) v K: w těch daŕijech I^b. na Přiŕjkopijch 82 atd.

Vlivem mluvy obecné častá jest, zvláŕtě v H, konc. -ách: w každých těch kalifŕkách 83^a. 298^a, w miŕŕŕkách 240^a. 300^a, w yakýchŕy miŕŕŕkách 239^b, na gichžto Konečkách 2^b, w těch Měchŕŕŕkách 335^a, o pěti a ŕŕeŕŕilijŕkách 158^a, na Prautkách 204^b. 374^b, v K jen: w rozkrokách 334.

V H instr. pl. s konc. -ami: cepami 88. —

Dle vzorů chlap a dub skloňují se v H neb v K substant., jež dříve řídila se neb nyní se řídí vzory jinými: fale — w Falcu K 48; Chocen — Kněz Wácław z Chocna Farář Meytŕký K 59; Kauřim — Kauřima K 167, mezy Kauřimem a Čzeŕŕkým Brodem K 137. 154; palác — krow Palácu K 159, půl Palácu K 280, na Palácu K 30. 67, na Paláce K dodatek 2.

Subst. prs v pl. kolísá mezi -o a -i kmeny bez rozdílu významu (pectus, mama). Doklady: nom. Plijce y Prŕy H 24^b; akk. na Prŕy ženŕké 173^b. 333^a, na oteklé prŕy 81^a; gen. proti nedoŕŕatkuom hlavy Prŕý, Zialudku 212^b, pro wyčiŕŕŕěniŕ Prŕý 28^a, bolenij prŕý 4^a, roznicenij Prŕý 113^a, twrdost ženŕŕkých Prŕý 57^a, proti Reumě aby do Prŕuow a na Plijce nepadala 19^a, paličky ŕŕormy prŕuow 91^b; dat. Prŕuom 96^a, Plicům y Prŕuom 67^b, Prŕum 385^b; lok. w prŕech 289^b, lámánij w prŕech 388^b, raněným na prŕech 365^a, w prŕech ženŕŕkých 209^b, Mléko w prŕech 100^b, na prŕech K 147.

Vzory oráč a meč.

Dle stč. akk. sg. = nom. staré rčeni: na Kůň wlyfti K 27, wľadiwffe ho na Knijžetcy Kůň K 137, Smil Swětlický zabodw Kůň K 125.

Dle -i kmenů bývá nom. pl. s konc. -i: Učenij Mužij H VIII^b. 47^b, Mužij Učenij H 392^b, mužij K I^b, dwa konij zabiti K 337, Towaryšy K 23, Pomorančij se k Citrýnnom připřati mohau 69^b.

Nom. pl. jako u životných v H: čtyřij praporecy K 79.

V lok. pl. vyskytuje se konc. -ěch: w welmi štarých pněch H 24^b, Instrum. pl. dle -i kmenův v K: s Učenými muži 311, kyjmi 22, koňmi index J.

Substantiva na -l. Ani Hájek, ani Veleslawin neoznačují sice l, ale rozdíl ten ještě dobře se cítí ve sklonění substantiv na -l, jež v nč. namnoze jest pomateno. Doklady: artykul (dle meč) — w Artykuli K 125, čtyři Artykule Pražské přiyali K 122, mezi ginými Artikuli H 37; cirkł (dle meč) — Měšyčného cirkle K 374; daktyl (dle meč) — zralé Daktyle H 58^b; handl (dle meč) — handle wedau K 165; hrbol (dle meč) — měkčij hrbole H 243^b; chmel (dle meč) — podobienstwij Chmele H 204^b, o Chmeli H 385^b; jitrocel (dle meč) — čtwtcey Gitrocěle H 280^a, k Gitrocěli H 123^b. 124^a. 162^a. 277^a; kotel (dle dub) — Stogij kolba Cýnowá w Kotle H 395^b; koukol (dle meč) — z Kankole H 93^b, Moccy a užitky Kankole H 225^b; kužel (dle dub) — Z něho (ze lnu) kužely nadiwagij H 69^a; mol (dle meč) — pro Mole H 69^b, Týž Popel — Mole zapuzuje H 199^a, Len zahynutij běre skrze mole H 97^a, nom. pl. aby gich Molé negedli H 317^b; motýl (dle meč) — Podobienstwij Motayle H 98^b; muškul (dle meč) — ztlučené Muškul H 103^a; popel (dle dub, výjimkou dle meč) — do horkého Popela H 103^a. 113^a. 160^a, do horkého Popelu H 392^b, z téhož Popelu 384^b, w popele H 18^b. 147^b. 162^a, w swém popele H 28^a, a také w horkém popeli H 71^a; swizel (dle dub) — z Swizelu H 237^b, šindel (dle dub) — šyndely srazyl K 126; škrupul (dle meč) — puol škrupule H 268^b, gednoho škrupule H 18^b, špitál (dle dub neb meč) — u Šspitála K 166. 233, od Šspitála K 200, w Šspitali K 77. 257; topol (dle meč) — bižlého Topole H 33^a, Čzerného Topole H 33^b, k Čzernému Topoli H 35^a. 67^b; (titul dle meč) — aby užijwali Tytule K 44, tytule užijwal K 249, užijwala toho Tytule K 17; Zorobabel (dle oráč) — napomijná Zorobabele K 274.

Jména místní. Subst. vzoru Uhry mívají gen. bez koncovky -ův: do Uher K 309, do Vlach K 97. 105. 174. 234, z Němec K 338, do Rus K 165, do Prus K 199, do Turek; v dat. jest koncovka -ům proti mladší -ám: měly ty země

k Čechům připogeny býti K 44, VIII. mił vzdálj od Wjdně k Uhrům K 91; v lok. jest s jednou výjimkou (w Čzechách K 3. 32. 75) vždycky koncovka *-ích*: w Němcých K 32. 84. 186. 313, w Wlašých K 49. 56. 289. 310. 340, w Uhřích K 32. 53. 62. 79. 99. 105. 229. 279. 333, w Slézých K 1. 44. 67. 203. 237. 238, w Bawořích K 85. 220. 228, 262. 346, w Srbijch 188, w Srbijch aneb Lužicých K 307.

Ve sklonění vz. Lobkovice jest odchýlný dat.: k Mlázowicům K 68. Hořice má instr. nad Hořicý K 114 s odchýlnou kvantitou.

Vzor *Jiří*.

Sem patří několik jmen osobních (křestních) ve spojení s adj. svatý: od S. Gilgij K 209, po S. Remigij K 286, na den S. Brykeý K 325, po S. Maurycý K 273. dodatek 3; s odchýlnou kvantitou: blízko S. Pangracy K 265, ne daleko S. Pangracy K 313, u S. Pangracy K 313, po S. Tyburecy K 110, před S. Tybureym K 106.

Vzor *město*.

Neobyčejný jest lok. sg. w hrdlu H 193^b. Pak vyskytuje se několik lokalů archaistických: w Polště H 20, K 32. 46. 67. 117. 161. 202. 203. index A, w Lipště K 4. 59. 190. 229. index A, w Slezště K 161. index Z, w Wogště K 222, w fwém Wogště K 27.

Ve vzoru tomto u Hájka bývají v dat. lok. a instr. pl. koncovky dle vz. ryba, zajisté vlivem jazyka obecného: 1. dat. Yatrám 10^b, Kamnám 396^b, k Yadýrkám 375^b, k bidlám 385^b, Střewám 371^a; 2. lok. na Kamnách 235^a, w Močidlách 292^a, w Střewách 28^a. 88^b. 111^b. 157^a. 237^a. 277^b (vedle w Střewijch 60^a. 222^b); 3. instr. s bidlami 57^a, s yádrami 32^b (vedle s Yádry 80^a).

V lok. pl. v H i v K dosti hojná jest koncovka *-ích*; α) v H: při Gezeřijch 61^b. 69^b, w Gezeřijch 267^b. 292^a. 315^a, w gmenijch 12^b, w Močidlijch 326^b, o Semenijch 8^b, na tělijch 73^b, w tělijch 242^a, při Tělijch Lidlkých 392^b, otoky w Triflijch 336^a, Žlasy w Triflijch 296^b; β) v K: na hrdlijch 79.

Vzor *moře*.

Stanowistě má gen. pl. bez *-i*: Slawnoſt Stanowist K 295. 296. 297. Sem patří appellat. Božij dřewce H 199^a.

Vzor *znamení*.

Neobratností stilistickou zaviněn jest u Hájka chybný lok.: w giných Králowftwij a zemij naľých XIV^b.

Dle tohoto vz. skloňují se tato subst.: deryždi — Naklad naň (na šafrán) dofti Chwogij, neb lecyakéhos roftij a deryždij H 16^a; dubi — na ftarém dubij H 377^a; chebdi — Nohy gi mayti s Chebdijm a Gitrocélem H 279^b; jabloňovi — Geft pak Yabloňowij mnohem wije H 65^b; jedli — w Gedlij a Smrkowij H 334^a; kli — Něyaké Klij H 12^b. 34^b, yako Klij 251^a, z Kor wywařugij klij H 36^a, gen. jest kleje — Přidada Syry a Klege 186^b, dle meč z nom. klej; koli — Dobré gest to dřewo na Kolij, kteréž se do wody ftawěti a bijti magij H 34^b, Kolij dělagij H 52^a, mijfto Kolij k kterýmž Křowij winné a wodry se přiwarzugij H 36^b, pro wyprawenij Kolij 98^a, Prowázky má (chmel) dlauhé gimiz se . . . Kolij držij H 385^b, na Kolij woftrkati K 142; ledwi — zgitřenému Ledwij H 147^b, z Ledwij H 85^a, nemocy Ledwij H 22^b, zapálenij ledwij H 49^a, fpomáhá Yatrám a Ledwij H 128^b, Ledwij lečij H 16^a, Ledwij wyčifftiuge H 152^a, Liřtij na Ledwij přiložené H 38^b, proti Kamenu w Ledwij H 193^b, w ledwij se roditi H 10^a, ale i dle paní Kámen w Ledwijch láme H 293^a; Ledwij K 362; malwazi — žedlijk Malwazý H 13^a, w Malwazý H 133^b. 174^b. 182^a. 233^b. 311^b. fkropé Malwazým H 209^a, s Malwazým H 107^b; mléčowij H 10^b; paždij K 188; reví — Rýwij H 184^b, Prantij aneb rywij H 380^a, Rýwij Winné H 383^b; roli (stč. fem. dle paní) — na Rolý ofýtém H 150^b, rofte na Rolij H 136^b, 291^b; skalí — Skalij weliké rortrhuge H 293^b, rofte na Skalij H 385^a, mezy Skalijm H 2^b. k20^b. 293^b. 311, s nezúženým é: pro weliké Skalé Mořské H 19^a, skalé a wyfoké hory K 112. (viz jiná subst. na -é na str. 6.); škřemení — Sřkřemenij rozpálené H 90^b. 114^b; řtěpi — pořekali řtěpij K 177, řtěpij wymrzlo K 144, řřtěpij z kořen wywra-ceno K 368.

Pro mask. máme jeden doklad z K: dwa podbifkupij 59.

Vzor *ryba*.

Kniha má gen. pl. kněh a lok. kněhách vedle knihách. O jménech na -la: platí totéž, co o jménech na -l: budou uve-dena mezi jinými, jež dle tohoto vzoru se skloňují. Jsou to: boula — tu baulu H 12^b; kapla — přede dweřmi Kaply K 179, proti Kaple K 246, w Kaple K 67. 82. 139. 160. 349, před Kaplau K 69; kyčla — bolenij Kyčel H 2^b. 7^b. 103^a. 121^a. w Kyčlách H 7^b. 23^a. 94^a. 153^a. 270^b. 279^b. 286^b; mandla — Mandla H 67^a. 132^a, Mandly řladké H 67^b. 78^a, Wezmi Mandly H 79^a. 193^b, Mandly zetři H 22^b, s Mandlami H 149^b — ale také dle dub: Semenó řluté, lehké řformy Mandlu H 95^b, Wezmi Mandluow wyřřených . . . H 22^b; lavendula — Lawendula H 7^a; ale při Lawenduli H^a, o Lawenduli H 6^a; řehole — opuřtiw Řřeholu K 334.

Úvahy a zprávy.

Zpráva o c. k. realném a vyšším gymnasiu v Praze ve Spálené ulici. *Dr. Jan V. Novák:* O knihách k učení latinskému J. A. Komenského. Str. 3—31.

Vyloženy zde myšlenky Komenského o grammatickém vyučování, jak se v něm utvářely při spisování Didaktiky (ukazuje se zde zároveň, že Didaktika je starší než Brána), pak následuje historický výklad a rozbor spisu: „*Janua linguarum*“ se zmínkou o českém překladě i o pozdějším jejím doplňku „*Vestibulum*“ (uvádí se také podrobně obsah dedikace Vestibula Vratislavské obci), pak následují úvahy o „*novissima linguarum methodus*“. V ostatku vykládá se, které části spisů svých didaktických pojal Komenský v sebraná svá díla didaktická, zároveň též o rozpravě: „*Schola latina tribus classibus diversa*“ a nových vydáních Vestibula, Janue a Atria pro školy uherské. Po zmínce o „*auctarium*“ následuje závěrečná stručná úvaha: v knihách Komenského „vyskytují se i slova nebývalá, pro potřebu tu schválně Komenským vynalezená“, proto také „doba pozdější odložila jeho knihy“. Za to však „v metodě sledujeme řadu vynikajících pokynů didaktických, které až posud nepozbyly ceny.“

— v - j —

11. Program českého gymnasia v Opavě. 1894.

Vinc. Prasek: K dějinám školství ve Slezsku. Str. 3—19. Uvádí se zde mimo historické jiné poznámky také na str. 17—19 seznam rukopisů a inkunabulí musejní knihovny opavské z XV.—XVI. stol. Bohemica mezi nimi jsou tato:

2. *Hymni*: sbírka latinských písní církevních s výkladem a interlineárním českým překladem. Psal Řehoř 1413.

4. *Summa viciorum*: psal Mařík z Náchoda 1438. Obsahuje některé glossy české. Konečně

Panegyricus (latinský) Martina z Tišnova o 2000 lat. hexametrech věnovaný rodu pánů Tovačovských: na desky připsáno 1575: „*Contra dolorem dencium: Item vodevři plané sslierky (?)*, nejdeš vnitř v paličce bílé červíčky; vyndež do husí péra a přivaž na hrdlo a zemřú červíci v zubích a budeš zdráv. Probatum. Kněz Jan Voják, farář kelecký.“

— v - j —

Výroční zpráva zemské vyšší realné školy v Telči 1894. *V. Martinek.* Školy města Telče. V úvodě (1—11) vysvětluje školství dřívější do XVII. stol., pak od 11—43 popis a dějiny škol teleckých. Zprávy ty uvádějí mnohdy staré texty: tak

na př. str. 14 uvedeno úplně vysvědčení z r. 1614, a jsou tím i pro filologa důležité.

— v - j —

Výroční zpráva c. k. akadem. gymnasia v Praze za šk. r. 1894: Jmenné tvary adjektivní a jednoduchá praeterita ve spisech Husových. Napsal *Kar. Novák*. Str. 32.

Úvod ukazuje, že také v české filologii — podobně jako v klassické — můžeme na základě bedlivého prozkumu jazyka přičísti určité spisy klasikům, jiné opět jim připisované zamítnouti. Tak zde přesvědčivě (9—10) ukázáno, že domněle Husovi připisovaná kázání česká A. Paterou nalezená *nejdou* prací Husovou, a naopak že „kapitula o sedmi smrtných hříšních“ v rukopise nazvaném „Zrcadlo člověčího spasení“ je traktát Husův, a tedy rukopisná předloha z doby před r. 1418 textu známého dosud jen z tisku r. 1563. Rozbor sám pak ukazuje toto:

Jmenných tvarů adjektivných v pozitivu užívá Hus podobně jako Štítný hojněji v neutru než v masc.: tak na př. *tělo bylo červeno* ale: *zmilelý můj jest červený* — těch adj. podává 12—14 seznam abecední nejprve ve vazbě dvou nominativů po *býti* (tu bývá zhusta již tvar složený: člověk jest *chudý*, řidčeji instrumental *jsa zlým*) — ukazuje se, že Hus má tvary neurčité daleko řidčeji než Štítný, pak ve vazbách se slovesy *dávám se, zdám se* (číst atd.) a podobn.: i tu ještě převládá tvar neurčitý, ale tvary složené a instrumental jsou již hojnější; naproti tomu ve vazbě *dvou akkus.* (činím tě *zdráva*) je tvar neurčitý *pravdlem*, jen řídkou odchylkou tvar složený nebo instrumental — totéž při vazbě *dvou genetivů* a *dativu s infinitivem*: celkem pak všech jmenných tvarů v pozitivu má Hus v doplňku asi dvakrát tolik, co čeština nová, ale jen polovici, co Štítný, a jen čtvrtinu, co starší čeština vůbec. Naproti tomu jmenných tvarů komparativních nacházíme u Husa již jen zbytky, pravidlem je tvar složený — rozdíl tedy značný proti Štítnému, kde tvary menné jsou pravidlem.

U possessiv a adjektiválií je u Husa už míra novočeská (až na *čver*, jež Hus má ještě jmené). Celkem tedy proti staré češtině je mluva Husova značně neoterisující.

O jednoduchých praeteritech nalezl autor, že Hus jich užívá mimo citaty z bible či jiných theol. spisů velmi zřídka (tak na př. v Postille vedle hojných tvarů v citech je ve vlastním textu Husově doklad *jediný*), a to nejčastěji 1. nebo 3. osoby (2. os. je ve všech spisech doklad *jediný*); usus jeho celkem neliší se velice od usu Štítného; v překladu pak z latiny užívá Hus za lat. *imperf.* pravidelně *imperf.*: ibat — jdeš, za lat. *perf.* v prostém vyprávění *perfektum fuit* byl jest atd. a *aorist* pravidelně za lat. *perf.* nebo *plsqpf.* ve větách časových předcho-

zich: ut cessavit když přesta, cum vidisset když užře atd. Práce sama je sestavena velice přehledně, výsledky vždy stručně uvedeny, a tak je cenným obohacením naší literatury grammatické.

— v - j —

Friedrich Kluge: Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. Fünfte verbesserte Auflage. Strassburg, K. J. Trübner 1894.

Znamenitého díla tohoto vyšlo vydání páté v době poměrně krátké. To nejlépe svědčí o jeho významu a důležitosti a spolu podává důkaz, jak utěšeně vzkvetlo v poslední ne dlouhé době studium germanistiky. Pracuje se tu úsilovně v grammatice zrovna tak jako v literatuře, a jen tím se umožňuje sestavení slovníku etymologického. Ten nemůže býti prací jednoho badatele; tu třeba různé ty přecetné výzkumy sebrati, kriticky prozkoumati, a to, co se podává jako resultat, uvést jakožto platné na tu dobu. Badatel jména Klugeova jest k tomu arci povolán v první řadě; nejen že ovládá příslušnou literaturu, také sám, jak známo, jest grammatik i etymolog na slovo vzatý, o čemž svědčí mimo jiné už jeho *Vorgeschichte* v Paulově *Grundrissu*. Z toho také jde, že slovník jeho vyznamenává se takovou kritičností a střizlivostí; spis. dobře ví, že přemrštěné skoky a smělé kombinace etymologickému bádání nepomohou; vždy řídí se zásadou, že etymologie má přihlížeti k povšechnému životu jazyka a vystříhati se zjevů ojedinělých, dokud bádání další na ně nevrhne jasnějšího světla.

Vydání páté má hojně oprav, kterých vyžadovaly výzkumy nejnovější doby, a jest značně rozhojnéno tím, že přijata jsou ve slovník slova cizí, která od 16. století v německé řeči zdomácněla. Leckde podařilo se spisovateli konstatovati i dobu, kdy které slovo bylo přijato, i způsob, jakým se to stalo, a takž mají takováto data také důležitost kulturně historickou. (Srv. na př. s. v. *Admiral*, *Adresse*, *Büste*, *Fallieren*, *Grimasse*, *Runde*, *Zins*, *Zoll* a j., zejména s. l. *C.*) Spis. také podává seznam četných slovníků, které mu při stanovení stáří slov cizích byly vodítkem.

Poukazujeme aspoň k některým věcem, které jsou v Klugeově slovníku nové a rozhojnéno: *Aalraupe*, *Aar*, *Abbild*, *Abele*, *Abstecher*, *Accent*, *Adamsapfel*, *Agraffe*, *alert*, *Alp*, *Ameise*, *Amulet*, *anheimeln*, *Anhöhe*, *auzetteln*, *Apfelsine*, *Auster*, *Bagage*, *Bagatelle*, *Bäukelsänger*, *barsch*, *Bazar*, *beiern*, *Belletrist*, *Bernstein*, *bieder*, *blass*, *blond*, *blümerant*, *Boot*, *Bremse*¹, *Bube*, *Bucht*, *burschikos*, *Degen*, *Dose*, *Elster*, *Fächer*, *Familie*, *faulenzen*, *Fee*, *Fehde*, *Fibel*, *foppen*, *Geiss*, *Gemeinplatz*, *Hahnrei*, *hämisch*, *Hochstapler*, *Holunder*, *Horde*¹, *Jahrhundert*, *Kajüte*, *Kaninchen*, *Kauderwelsch*, *Kirche*, *Landsknecht*, *lustwandeln*, *lynchen*, *naseweis*, *Neffe*, *opfern*, *Pferd*, *Rapier*, *Religion*, *Renntier*, *sacht*, *Salz*, *Sammeljurium*, *Samstag*, *Schicksal*, *schlank*, *schlapp*, *Schlendrian*, *Schwager*², *Sonnabend*, *Sonntag*, *staunen*, *Stiel*, *Stube*, *tagen*,

Turm, Unbill, Werwolf, Windhund a mnohá jiná. Nově jest také připojen velice cenný chronologický přehled slovního pokladu nhněmeckého, počínajíc dobou předgermanskou.

Jan Krejčí.

Karl Faulmann: Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache nach eigenen neuen Forschungen.
Halle a. S. 1893.

Vedle etymologického slovníku Klugeova vyšel nedávno slovník Faulmannův. Už titul je mnohoslibný. S dychtivostí sáhneš po knize, abys seznal ty nové vlastní výzkumy etymologické. A v čem spočívají? V tom, že p. spis. během desíti let, po která sestavoval na 80 tabulkách celý rodokmen německého jazyka, přišel k poznání, že základy nynějšího jazykozpytu jsou od Boppa počínaje pochybeny a mylny. Místo všeho, co nám podalo tolik nadaných hlav a svědomitých badatelů ve svých pracích, které při všem pojila jedna idea a jeden účel, přichází ojedinělý p. Faulmann s novými názory, před nimiž vše, co předcházelo, rozpadá se v niveč, a ve svém slovníku etymologickém podává nám jazyk tak, jak se jeví jakožto „živé jednotné tělo tvořené duševní prací tisíciletí.“

Filologie se arci dožila již dob, kdy vystoupením genialních badatelů počalo se stavěti na základech zcela nových, i není dobře odmítati nové stanovisko snad hned a limine, třeba bylo i tak radikální, jako Faulmannovo; ale musí mít aspoň trochu přesvědčivosti a logiky. Toho postrádáme při uvedené práci; přihledněme k novému slovníku etymologickému blíže.

Spis. má za to, že všechna germ. substantiva, adiektiva a adverbia dají se odvoditi ze stupňování silných sloves, a rovněž tak slovesa slabá na -ôn, -ên, -jan, která se opět stala východiskem tvarů nových; ba i předpony, přípony a citoslovce dají se uvésti zpět na silná slovesa. Mimo to jsou silná slovesa sama ve vzájemné souvislosti příčinné. Tříd silných sloves Faulmann rozeznává 11; a tak na př. třída jedenáctá povstala z praeterita třídy šesté (ags. heafan, heof: g.* haufan, haihauf: g. hauf, hiufan); třída šestá povstala z particip. praeter. třídy první, čtvrtá z praeterita třídy druhé a třetí atd., praeteritopraesentia jsou praeterita třídy první, páté a šesté, třída první obsahuje samé tvary základní. U všech sloves třídy první lze pak rozeznávati čtverý smysl, značící: 1. feindliches Wollen, drehen; 2. wüten; 3. ruhig, friedlich sein, gedeihen; 4. vergehen. Příklad: 1. stněm. *swing*, *swang*, *swung* — jakožto pohyb vzduchu, kroužící pohyb ruky; 2. *sing*, *sang*, *sung* — slyšitelný pohyb šustící; 3. *sinn*, *sann*, *sunn* — ukončení pohybu, klid; 4. *sineh*, *sanch*, *sunch* — zesílení ukončení toho klesáním. (!) Mimo to lze u stejných kmenů pozorovati zeslabení hlásek v násloví (stněm. *dwing* — ags. *thing* — *ting* — stněm. *swing* — *sing*), trojí zaslóvi

(stněm. *swingan* — *swimman* — *swintan*) a trojí „umlaut“ (střhn. *quingen* — (*q*)*wörgen* — (*q*)*welgen*), kde tedy za *n* nastupují *r*, *l*, a kterážto změna přešla i v náslovi a způsobila nové tvoření kmenů.

To byl prvý stupeň vývoje jazykového; druhým byla flexe zdvojující (verdoppelnde Biegung) a na třetím stupni bylo tvoření odvozovací (ableitende Wortbildung). Takovéo zásady objevil si p. Faulmann, a pak arcí není divu, uvádí-li ve svém slovníku etymologie jako: *gelingen* od kmene sl. *welgen* (wälzen), a od téhož kmene máme *würgen*; *sinnan* jest passivní tvar k *swingan*, a k témuž kmeni patří *singen*, *sinken*, *schwimmen* a *schwinden*; *klimmen* povstalo z *hwelban* (wölben!) a k tomu jest „eine Schwesterform“ sl. *gilingan* (gelingen!); ke *quengeln* a *zwingen* patří také *befehlen* a *Finger*, *beginnen* a *weinen*; stejný kmen mají *werben* a *würgen*, a rovněž tak *Stange* a *Stein*, *steif* a *Stamm*; *díot*, *diutisc* jsou od kmene slovesa *diozan* (tosen, schwellen); od téhož kmene jsou *Flaiss* a *Flinte*; a t. d., a t. d.

Není to kuriosum? Ještě že spis. uznává, že jeho výzkumy odporují dosavadním názorům! Ale to mu nic nevadí, aby nevinil badatelů z omylů a nesprávností. Při tom nemá náležitého rozhledu v grammatice a etymologii nynější, jinak by neuváděl s takovým pathosem a s proloženým písmem věci z jazykozpytu všeobecně známých. Věru, že se nedostal dál než za Boppa a Maxe Müllera. Dílo činí dojem fantastického diletantismu.

Jan Krejčí.

Dr. V. E. Mourek: *Syntaxis složených vět v gotštině*.

Rozprawy české akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze. Třída III. Ročník II., číslo 1. 1893.

Bádání syntaktická jsou důležitá jednak údaji statistickými, jednak — a na to padá hlavní váha — tím, že nám umožňují nahlédnouti v jemné rozdíly jazyků srovnávaných, v jich vnitřní ráz, a při uvedeném spisu také v duševní dílnu překladatelovu. To dokazuje také práce p. spisovatelova. Přechetné doklady, které uvádí, vyčerpávají statistiku jednotlivých zjevů plnou měrou, a pozorování, která učinil a na patřičných místech konstatoval, ukazují, jak samostatně si Ulfilas vedl při překladu textu biblického, jak překládal myšlenky, ne slova, a jak gotština způsobem svým dovede vystihnouti to, co text řecký vyjadřuje způsobem rovněž vlastním.

Jest to svědomitá, pečlivá práce. Její první část — o mnoho stručnější — obsahuje parataxi, druhá hypotaxi, a zejména tento druhý oddíl má hojně dokladů k tomu, co právě jsme řekli. P. spis. zprvu vždy přiblíží k stránce formální, vnější, ukazuje, jak věty jsou uvedeny, jak spojeny, a pak vniká ve vlastní ústrojí vět a stanoví, jaký modus kde stojí, čím je podmíněn, kde jest odchylka od textu řeckého a proč asi tak se děje.

V parataxi jest nejdůležitější asi fakt konstatovaný p. spisovatelem, pokud se týče modů: vyvracíje totiž mínění Erdmannovo pronesené v Zts. f. deutsche Philologie V. str. 212 nn., že v některých dokladech objevuje se ve druhém členu parataxe optativ jakožto formální index sounáležitosti obou členů; tomu tak, jak dokazuje p. spis., není, nýbrž tam, kde se jeví přechod od indikativu k optativu, representuje takřka postup od chladné objektivity k sympatisující subjektivnosti čili gradaci; oba členové však podržují svou úplnou neodvislost formálnou. Rovněž tak v hypotaxi odmítá se tvrzení téhož Erdmanna a Bernhardtovo, že by věta nadřazená dle toho, jakého je rázu, měla vliv na modus věty podřízené; věc má se tak, že jen optativ věty řídicí jeví jakousi moc assimilující, ale jen skrovnou. (O tom pojednal už p. spis. v práci „Über den Einfluss des Hauptsatzes auf den Modus des Nebensatzes im Gotischen“. Sitzungsber. der königlichen böhm. Gesellschaft der Wissenschaften 1892.) Doklady uvedené nasvědčují mínění p. spisovatelově. Část jednající o hypotaxi jest vůbec plna zajímavých pozorování syntaktických, pro něž má p. spis. velmi jemný smysl; poukazujeme mimo jiné zejména na rozbor vět účelných, podmíněčných a přípustkových, a pak na výklad míst: J. XII, 48 (str. 278), J. VII, 23 (str. 264), L. VII, 4 (str. 157), L. VII, 49: L. V, 21 (str. 199), I Kor. IX, 19, 20, 21, 22 (str. 218 nn.), Mt. VI, 22, 23 (str. 250), Mk. XI, 31, 32 (str. 250), I Kor. XIV, 23, I Kor. VII, 12, J. XII, 26, I Kor. XI, 6 (str. 256), Kol. II, 14 (str. 136) a j.

Předností spisu jest také přehlednost, která způsobila detaillované třídění jednotlivých jevů; bylo nutné, poněvadž by jinak ty přehojné doklady splynuly v hotový chaos. Velmi pečlivý jest také připojený výtah německý.

Jan Krejčí.

Seznam článků z listů odborných.

Neue Jahrbücher für Philologie 1893.

G. Friedrich: Zum Panegyrikos des Isokrates (1—24). — H. v. Kleist: Zu Thukydides (25—33). — O. Crusius: Zur Topographie von Alexandria I (34—36). — J. Franke: Der Angriff des M. Lepidus und M. Brutus auf das Reformwerk Sullas (49—63). — A. Nehring: Über bidens hostia (64—68). — M. Kiderlin: Zum ersten und zweiten Buche des Quintilianus (69—78). — V. Lundström: Statiana (79—80). — H. Kluge: Vorhomerische Kampfschilderungen in der Ilias (81—94). — W. Schwarz: Die Danaïdensage (95—112). — W. Pökel: Zur Odyssee γ 269

(112). — β 30 (120). — *S. Brandt*: Über den Verfasser des Buches de mortibus persecutorum (121—138; 203—223). — *A. Behr*: Fragmente einer Handschrift der Macrobius- und Plinius-Excerpte (139—143). — *M. Rubensohn*: Zu Schillers Übersetzung der Aeneide (143—144). — *F. Blass*: 'Ἰνερειδὸν καὶ Ἀθηνογενέους (145—161). — *E. Hasse*: Zu Xenophons Anabasis (IV 3, 10; 161—162). — *E. Hasse*: Der Dualis bei Polybios (162—164). — *S. Geffcken*: Die Gründung von Tarent (177—191). — *F. Susemihl*: Zu Aristoteles Politik (II 8, 1267^b 22 ff; str. 192). — *J. Lange*: Zu Plautus (193—196). — *A. Fleckeisen*: Zu Plautus (196—200). — *C. F. W. Müller*: Ante annos, vor Jahren (201—202). — *Ch. Stangl*: Zu Ciceros Dialog Hortensius (224). — *G. Unger*: Die Zinsurkunde zu Ol. 88, 3—89, 2 (225—260). — *W. Böhme*: Zu Xenophons Anabasis (260). — *Th. Matthias*: Urteile griechischer Prosaiker der classischen Zeit über die Stellung der griechischen Frau (261—276). — *E. Bussler*: Die Reihenfolge der Tragödien in Aischylos Prometheus (276—282). — *O. Apelt*: Zu Platons Philebos (283—288). — *Ch. Clasen*: Kritische Bemerkungen zur Geschichte Timoleons (299—298). — *A. Häbler*: Zur Kosmogonie der Stoiker (298—300). — *W. Schwarz*: Juliopolis und Nikopolis (301—304). — *Th. Oesterlen*: Die Reihenfolge der Briefe des ersten Buchs vor Horatius und das Verhältnis zwischen Horatius und Maecenas vom Jahr 21 an (305—320). — *R. Oehler*: Die Häfen von Karthago. Eine topographische Studie (321—332). — *A. Fleckeisen*: Zu Terentius Heautontimorumenos (332). — *O. Stange*: Zu Ovidius Metamorphosen (333—336). — *C. Hosius*: Zu den Handschriften des Lucanus (337—353). — *K. Hachtmann*: Zu Tacitus Agricola (353—356). — *J. Lange*: Zu Caesar de bello gallico (357—361). — *W. Koch*: Ueber die Quellen zu den Feldzügen Julians gegen die Germanen (362—368). — *B. Schmidt*: Steinhäufen als Fluchmale, Hermesheiligtümer und Grabhügel in Griechenland (369—395). — *R. Peppmüller*: Theognidea (395—398). — *R. Helm*: De Aristophanis Avium versu 586 (399—400). — *P. Meyer*: Zu Platons Gorgias 484^a (401—402). — *G. Thiele*: Zum griechischen Roman (403—408). — *R. Vári*: Oppiani ciliacis codicum in bibliothecis hodie adservatorum series (409—416). — *Th. Breiter*: Zu Manilius (417—423). — *W. Sternkopf*: Ueber zwei Briefe Ciceros an C. Trebonius (424—432). — *O. Froehde*: Der Begriff und die Aufgabe der Litteraturwissenschaft (433—445). — *V. Pingel*: Zu Sophokles Antigone (446—448). — *H. v. Arnim*: Der angebliche Streit des Zenon und Theophrastos (449—467). — *G. Helmreich*: Zu Galenos (467—468). — *F. Skutsch*: Ad Statii Silvas symbolae I (439—484). — *E. Schweder*: Ueber den Ursprung und ältere Form der Peutingerschen Tafel (485—512). — *H. Müller-Strübing*: Studien zur Verfassung von Athen während des peloponnesischen Krieges. I

(513—554). — *O. Apelt*: Zu Platons Politeia (555—556). — *O. Keller*: Zu Livius (557—559). — *C. Schirlitz*: Die Reihenfolge der fünf ersten Reden in Platons Symposion (561—585; 641—655; 721—747). — *O. Schwab*: Ueber *μάλιστα* bei Zahlen und Massbegriffen im classischen Sprachgebrauch (585—592). — *C. Rüger*: Zu Demosthenes Rede vom trierarchischen Kranze (593—599). — *R. v. Scala*: Fabius und Nikias (599—600). — *H. Magnus*: Studien zur Ueberlieferung und Kritik der Metamorphosen Ovids. — II. der Archetypus (601—638). — *E. Schweikert*: Der lyrische Aufbau der ersten Epode des Horatius (638—640). — *K. Frey*: Zu Herodotos (665—666). — *H. Stadtmüller*: Zur griechischen Anthologie (667—676). — *G. Sakorraphos*: Zu Aristoteles Politeia und zu Herodianos (677—680). — *E. Hasse*: Ueber den Dualis bei Lukianos (681—688). — *C. Krauth*: Verschollene Länder des Altertums. I (689—703; 753—764). — *L. Gurlitt*: In Ciceronis epistulas ad Atticum (704). — *R. Paukstadt*: Zu Catullus (705—706). — *G. Hubo*: Ausdehnung des Gebietes der Helvetier (707—710). — *M. Kiderlin*: Altes und neues zu Quintilianus I—III (711—718). — *A. Nehring*: Ueber die Originalität von Senecas Naturales quaestiones (718—720). — *O. Keller*: Zu Strabon (747). — *F. Hultsch*: Zur Syntaxis des Ptolemaios (748—752). — *M. Rubensohn*: Eine Uebersetzung des Paulus Diaconus aus der griechischen Anthologie (764—765). — *H. Lewy*: Zu Hesychios (766—768). — *F. Wilhelm*: Zu Tibullus (Lygdamus) (769—777). — *W. Sternkopf*: Zu Ciceros Pompeiana (777). — *F. Polle*: Zu Phaedrus Fabeln (778—780). — *P. D. Hennings*: Zu Ciceros Cato maior (781—782). — *E. Goebel*: Zu Ovidius Metamorphosen und Germanicus (782—783). — *Týž*: De Germanici Phaenomenon prooemio (783—784). — *F. Mie*: Zum Fünfkampf der Griechen (785—815). — *K. J. Liebhold*: Zu Platons Politeia (815—816). — *F. Susemihl*: Die Textüberlieferung der Aristotelischen Politik (817—824). — *V. Pingel*: Zu Sophocles Antigone (824). — *F. Skutsch et F. Vollmer*: Ad Statii Silvas symbolae II (825—843). — *R. Leyds*: Über zwei Briefe Ciceros an C. Trebonius (843). — *F. Philippi*: Zur Peutingerschen Tafel (845—850). — *A. Rzach*: Zu den Sibyllinischen Orakeln (851—853). — *Th. Opitz*: Die Trierer Sallusthandschrift.

Indogermanische Forschungen. Zeitschrift für indogermanische Sprach- und Altertumskunde herausgegeben von Karl Brugmann und Wilhelm Streitberg. III. Band. 1893—1894.

Chr. Bartholomae: Zur Vokaldehnung im Präteritum (1 až 63). — *Gustav Meyer*: Neugriechische Etymologien (63—73). — *Ernst Windisch*: Beiträge zur Etymologie und Bedeutungslehre (1. Altir. immormus. 2. Altir. doat. 3. Mir. foil, fail, 4. Air. béss. 5. Air. c'óim. 6. Griech. σφατός. 7. Air.

clóim. 8. Griech. *ῥήδης*) (73—84). — *R. Seymour Conway*: Oskisch eítuns (85—87). — *K. Brugmann*: Eine archaische Weihinschrift aus Kerkyra (87—90). — *Fréd. Solmsen*: *Ἀδ-
πιος* (90—99). — *Christian Bartholomae*: Arica IV. (100 až 110). — *Wilh. Geiger*: Das afghanische Präteritum (Zur Morphologie des afghanischen Verbums) (111—119). — *Josef Zubatý*: Baltische Miscellen (1. Über einige lit. und lett. adverbial gebrauchte Instrumentalbildungen) (119—145). — *Richard Loewe*: Gotisch und Alanisch (146—147). — *Wilhelm Streitberg*: Vokaldehnung vor tautosyllabischem -ns im Baltischen (148—156). — *Christian Bartholomae*: Zur l-Frage (157—197). — *Karl Ferdinand Johansson*: Indische Miscellen (198—253). — *K. Brugmann*: *Μόσσα; τολάρα, θολάξ, Θολάξιν; ἦρα* (253 až 264). — *Johannes von Rozwadowski*: Der demonstrative Pronominalstamm ol- (264—276). — *Rudolf Kögel*: Zur altsächsischen Grammatik (I. Vokale der Stammsilben. II. Konsonanten) (276—297). — *O. Brenner*: Ein Fall von Ausgleichung des Silbengewichts in bairischen Mundarten (297—301). — *Otto Bremer*: Der germanische Himmels-gott (301—302). — *K. Brugmann*: Lat. perf. *sēdī* (302—303). — *E. Kleinbans*: Av. *hštūa-* 'sextus' (303—304). — *Wilhelm Streitberg*: Die Entstehung der Dehnstufe (305—416).

Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien 1893.

C. von Morawski: Zur Rhetorik bei den römischen Historikern (Livius — Velleius — Curtius; 97—103.) — *A. Goldbacher*: Propert. II 13, 25—26. (103—107.) — *J. M. Stowasser*: Quid apud Horatium Pullia significet (107.) — *R. Novák*: Zum Gebrauche von *atque* bei Caesar (205—212.) — *C. von Holzinger*: Ein Idyll des Maximus Planudes (385—419.) — *J. La Roche*: Randbemerkungen zu Homer (577—596.) — *J. N. Fischer*: Zu Horaz (890.) — *H. Mužik*: Zwei Wiener Handschriften zu Cicero's „De inventione“ (961—972.) — *J. Rohrmoser*: Zur Ermordung des Hipparchos nach Aristoteles' *Ἀθηναίων πολιτεία*. (972—977.) — *H. Müller*: Horat. C. II. 15, 17 ff. (977—978.) — *H. Mužik*: Zu Caesaris bell. Gall. I, 40, 10 (978—979.) — *H. Jurenka*: Zur Kritik und Erklärung der sechsten olympischen Ode des Pindar (1057—1066.) — *A. Zingerle*: Zu Theophrasts *Χαρακτήρες* (1066—1067.) — *J. H. Schmalz*: Zu Vergilius (1067—1069.) —

J. Krejčí, J. Jedlička.

O prosodii české.

Napsal Josef Král.

(Pokračování.)

§ 41. Jinou vadou časoměrníků bylo, že, přejavše starověkou nauku metrickou, nespokojili se s útvary metrickými, které stará metrika sama vypěstovala, nýbrž že skládali z metrických žvlů starověkých i strofy nové, kterých často žádný starověký básník nebyl by se odvážil.

Tak na př. Polák v úvodu „Vznešenosti přírody“ (v Praze 1819), str. 1 a Herzog v Básních (v Praze 1822), str. 107 n. má strofu, skládající se z adonia (— ◡ ◡ — ◡), šesti veršů sappických a opět adonia, t. j. strofu složenou ze dvou strof sappických, z nichž v první je pořad veršů obrácen. Šír v „Hlasech vlastenců“ (1832) č. 4 uveřejnil báseň z časoměrných hexametrů a adoniů, kladených *κατὰ στίχον*, t. j. několikrát po sobě, a připouštějících prapodivné tvary taktů (— — — ◡, — ◡ ◡ ◡ ◡ ◡); podobně Rokos v Čechoslavu 1821, str. 13 báseň z hexametrů a ioniků.

Adonia užívali časoměrníci tehdejší vůbec velmi rádi, kládouce jej po sobě dle libosti (*κατὰ στίχον*). Tak činil Herzog (Básně, v Praze 1822, str. 69), Chmelenský (na př. v Čechoslavu 1823, str. 27), Rokos (Poutník Slovanský III, 1826, str. 70). Také Macháček sestavoval strofy z několika adoniů (Č. Včela 1839, str. 161) a podobně Žitek (Čechoslav 1820, str. 101; tu tištěny jsou vždy dva adonie v jediné řádce).

K takovému stichickému opakování krátký tento verš se arci nehodí. Teprve pozdější veršovníci latinští si to dovolovali (Christ, Metrik², str. 151). Naši časoměrníci sotva je v tom následovali úmyslně.

Michal Godra v Zoře 1835, str. 281 užívá pentametrů o sobě, ib. 1835, str. 274, 1836, str. 226 a 265 má strofu, složenou ze strof alkmanské (ale s druhým veršem nesprávně

odchylným: - 0 0 | - 0 0 | - 0 0 | - x místo - 0 0 | - 0 0 | - 0 0 | - -) a první strofy Archilochovy. J. Kocián má v Čechoslavu 1821, str. 209 strofu, složenou z hexametru a adonia, a mezi těmi verši připouští i synafeii, t. j. dovoluje, aby slovo přecházelo z hexametru v adonius, zcela nemetricky (str. 210: „v nížto svatá hloupost se krmí, a kdež zavržen mou—drosti služebník“). Dalibor Kopecký v čl. „Slovo o šestici“ (Jindy a nyní 1833, II, str. 140) klade po hexametu pentametr a jakýsi heptametr! J. J. Melichar (Krok a Konfuc, v Hradci Králové 1848, str. 68) spojuje distichon s hexametrem. I sám Kollár (Sebrané drobné básně, v Praze 1887, str. 104) v epigramu „Budoucnost“ kladl za sebou pět pentametřů.

Vše to jsou věci se stanoviska antické metriky nepřipustné, které svědčí, jak málo citu měli časoměrníci pro mnohé zcela oprávněné požadavky té metriky, kterou si oblíbili, a jak málo ji vlastně znali a studovali!

Oprávněnější bylo užívání některých řad jambických, trochejských, daktylských a j. *κατὰ στίχον*, třeba bychom s takovým užíváním těchto řad neshledávali se vždy v metrice starověké. Básníci užívali tu vlastně řad, obvyklých v přízvukné poesii moderní, ale neskládali jich přízvukně, nýbrž dle tehdejší obliby časoměrně.

Tak skládali stichické básně z této řady jambické (tripodii nebo tetrapodii) Čelakovský (Smíšené básně, v Praze 1822, str. 41 a snad i str. 82, kteráž báseň je asi časoměrná), Langer (Spisy, v Praze I, 1860, str. 236), Šimko (Čechoslav 1822, str. 21; podpis J. V. Š-o), S. D. Trnka (Vesna, v Hradci Králové 1821, str. 46).

Vedle řad jambických v oblibě byly i řady trochejské. Básnil jimi na př. Langer (Lumír, 1860, str. 1139, Spisy I, 1860, str. 245 „Milkova prosba“), Vladyka (Hyacinthy, v Hradci Králové 1825, str. 3, 38, 46, 61, 76). Rovněž tak užíval *κατὰ στίχον* daktylů Koubek (Č. Včela 1846, str. 410, ač tuto užito metra časoměrného za zvláštním účelem), Rokos (Čechoslav, 1822, str. 118; jeden verš je chybou pětistopý), Sušil (Čas. kat. duch. 1847, str. 145), Šimko (Čechoslav 1822, str. 371; podpis J. V. Š-o); řad logaoedických *κατὰ στίχον* užíval Šimko (ib. 1822, str. 365 a 1823, str. 239) a Vladyka (Hyacinthy, str. 18).

Řady - 0 0 - - 0 užívá *κατὰ στίχον* Šimko (Čechoslav 1822, str. 12). Řada ta v této způsobě jest nerhythmická. Ale tehdejší časoměrníci domnívali se, že jakékoli seskupení slabik dlouhých a krátkých je již rhythmickou řadou. Následovali v tom patrně špatných názorů Jungmannových.

Někdy sestavují básníci z několika kol stejných i strofy. Tak skládal Hollý v „Katolickém spevníku“ (Básní díl III, v Budíně 1842, str. 171 n.) strofy ze čtyř akatalektických nebo

Podobné strofy skládal Chmelenský (srv. básně „Lo-
dička“ ve Vybraných spisech, Nár. bibl., díl 5, v Praze 1870
str. 142), J. J. Marek (Básně 1823, str. 85 „Serenády na Ka-
rolínku“, str. 28 „Vracující se plavec“, str. 53 „Milost“, Sušil
(Sebrané básně, vydání opravené, v Brně 1862, str. 210), S. D.
Trnka (Vesna, v Hradci Králové 1821, str. 17), Vladyka
(Hyacinthy, v Hradci Králové 1825, str. 12 a 69). V některých
strofách uvedených básní se totéž dvojverší několikrát opakuje,
tak že vznikají strofy z několika úplně stejných nebo aspoň po-
dobných period.

Nejprostší jsou tu strofy z kol stejných, zakončené kolem odchylným. Tak na př. A. Dolinský má v Čechoslavu 1825, str. 25 tuto strofu:

Podobnou strofu, ale ze čtyř dvoukolových period s druhým kolem dipodickým v každé periodě, má Herzog (Čechoslav 1821, str. 262).

Jiné podobné strofy logaoedické, daktylské, trochejské a j, skládali: Herzog (Čechoslav 1823, str. 401, Básně, v Praze 1822, str. 9, 28, 49), Hollý (Básně, I, str. 177 „Na pomínající sa krásu“ a „Katolický spevník“), J. J. Marek (Poutník Slovanský I, 1826, str. 145), Klácel (Básně I, v Brně 1836, str. 78 „Utěcha“, kde čteme strofu, podobnou starověké druhé strofě asklepiadské, ale s odchýlným koncovým kolem), Šír („Plavba“, Čechoslav 1821, str. 106, 1822, str. 77, Č. Věla 1839, str. 89), Vladyka (Hyacinthy, str. 55).

Některé z těchto strojů jsou patrně vzdělány dle vzorů starověkých, ale s podstatnými úchytkami. Tak má J. J. Marek v Básních 1823, str. 30 („Adelaida“) tuto strofu:

[illegible]

podobnou velmi starověké strofě sapfické. Šir („Mladým básníkům českým“, Almanach aneb Novoročenka 1823, str. 58) užívá zase této strofy:

$\begin{array}{cccc|cccc|cccc|cccc}
- & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - \\
- & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - \\
- & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - \\
- & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & -
\end{array}$

Poslední takt třetího kola svědčí o tom, jak málo Šír starou metriku znal. Kdo by zakončoval toto kolon takovým tvarem taktu!

Langer opět měl v oblibě tuto strofu:

$\begin{array}{cccc|cccc|cccc|cccc}
- & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - \\
- & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - \\
- & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - \\
- & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & -
\end{array}$

Srv. jeho Spisy I (1860), str. 211 n., II (1861), str. 617 (báseň z r. 1826). Jest to strofa logaoedická, poněkud podobná sappické, dle níž patrně vznikla, s posledním kolem (vlastně to ani kolon není) neobyčejně titěrným a nerhythmickým.

Té podobnou strofu sestrojil i J. J. Marek (Básně 1823, str. 35 „Shledání“):

$\begin{array}{cccc|cccc|cccc|cccc}
- & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - \\
- & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & -
\end{array}$

I tato strofa svědčí o tom, jak nedokonale časoměrníci znali starou metriku. Irracionální spondej místo trocheje nesměl se přece klásti na kterémkoli místě řady!

Jinou podobnou strofu sestavil Chmelenský (Vybrané spisy, Nár. bibl., díl 5, 1870, str. 90) v básni „Ludovika“ (z r. 1823)

$\begin{array}{cccc|cccc|cccc|cccc}
- & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - \\
- & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & -
\end{array}$

I Zochova strofa, složená z hexametru a kola - $\begin{array}{cccc|cccc}
- & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - \\
- & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & - & -
\end{array}$ (Plody sboru učenců, v Prešporku 1836, str. 123) je patrně napodobením starověké strofy alkmanské.

Básníci odvažovali se však i strof, v nichž vyskytovaly se řady různé, někdy náležící i k různým druhům rhythmickým, které rozloženy byly v strofě v jistém souměrném pořadí. Vyčítati tyto různé strofy bylo by obtížno a také zbytečno. Bývají čisté (daktylské, trochejské, jambické a p.) i smíšené (logaoedické, daktylsko-trochejské, jambicko-anapaestické a p.).

Takovéto strofy skládali: Čelakovský (Smíšené básně, v Praze 1822, str. 19 „Plavba“), Herzog (Čechoslav 1821, str. 309, 1822, str. 339; Básně, v Praze 1822, str. 8, 15, 17, 19, 31, 62, 63, 68, 78), Chmelenský (Krok II, 3, 1831, str. 325), J. V. Kamarýt (Čechoslav 1824, str. 20), Klácel (Básně, I, 1836, str. 9, 16, 28, 57, 59, 60, 62, 72), J. J.

Marek (Básně 1823, str. 59), Rokos (Čechoslav 1820, str. 64), Dan. Sloboda (Hronka 1837, str. 101, 198, 199), Sušil (Sebrané básně, v Brně 1862, str. 148), Šir (Č. Včela 1839, str. 217, 253, 289, 389), K. Tupý (Květy 1837, str. 281; v. obsah), Žitěk (Čechoslav 1820, str. 141, Odměna mravním a pilným dítkám, v Slaném 1825, str. 25 „Ranní píseň“, str. 27 „Píseň po škole“).

Zvláštní zmínky zasluhuje, že S. Junica (= V. Ziak de ČŮM. 1853, str. 173) v ukázce překladu Tassova „Osvobozeného Jerusalema“ (Krok III, 1836, str. 1 n.) některé části překládá stancemi originálu (většina přeložena časoměrným hexametrem), ale časoměrnými, v nichž arci často stojí slabika krátká místo dlouhé. Tž zjev vyskytá se v celém jeho překladě této básně, uveřejněném v Brně r. 1853, str. 28, 183, 251, 267.

Strofy, našimi básníky samostatně složené, hledí si dosti často souměru kol, z nichž jsou složeny, právě jako strofy starověké, a činí dojem velmi ladný. Uvádím tu za příklad pěkně sestrojené strofy jednu strofu Klácelovu z druhého svazku jeho Básní (1837), str. 54.

[illegible]

Jí podobná je pěkná strofa v prvém svazku jeho Básní (1836), str. 9.

Ale nezřídka vyskytají se i strofy nepěkné, nesouměrné.

Týž Klácel (Básně I, str. 62) má na př. tuto strofu,
prostou náležitého úměru:

[illegible]

Nedost pěkná je i strofa Dan. Slobody v Hronce 1837,
str. 101.

389 „Piják“):

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000 1001 1002 1003 1004 1005 1006 1007 1008 1009 1010 1011 1012 1013 1014 1015 1016 1017 1018 1019 1020 1021 1022 1023 1024 1025 1026 1027 1028 1029 1030 1031 1032 1033 1034 1035 1036 1037 1038 1039 104

Strofu tu nelze rozdělit ani v takty. Časoměrnici tehdejší doby také, jak je mi jisto, kol v takty někdy ani nedělili. Domnívali se, že jakékoli sestavení slabik dlouhých a krátkých je kolon, majíce k tomu — arci jen zdánlivé — doklady v lyrických metrech řeckých básníků dramatických a lyrických.

Ale takových nerhythmických strof není ani u nejlepších básníků pořádku. Tak na př. Palacký má v „Počátcích“, str. 127 báseň časoměrnou „Na horu Radost“ (vytištěnou i v Jungmannově „Slovesnosti“ 1820, str. 11 a v Palackého Radhostu I, str. 3), jejíž schema je:

$\begin{array}{cccccccccccccccc}
\text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} \\
\text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} \\
\text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} \\
\text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—}
\end{array}$

Se schematem tím nevím co počítí. Druhé a třetí kolon mohlo by býti anapaesticko-jambické, ač by nevyhovovalo úplně požadavkům staré rhythmiky; jak se má však měřiti první a poslední kolon, nevím. Nejspíš jich Palacký neměřil nijak, nerozděluje jich vůbec v takty.

Podobné nerhythmické strofy skládal i Turinský. Srv. jeho báseň „Fanince“ (Almanach aneb Novoročenka 1824, str. 63), která má tuto strofu:

$\begin{array}{cccccccccccccccc}
\text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} \\
\text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} \\
\text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} \\
\text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—}
\end{array}$

První a poslední kolon je vadné. Kdybychom měli právo pokládati začáteční $\text{—} \text{—}$ za předrážku (anakrusi), dostali bychom jakés verše logaoedické s dvojnásobnou předrážkou, jež za doby Turinského dle Hermanna arci byla uznávána, ale bezvadné by ty verše proto přece nebyly. Který starověký metrik končil by na př. strofu logaoedickou daktylem?

Podobné nedost rhythmické jsou strofy Turinského v Č. Věce 1839, str. 81 („Lile“)

$\begin{array}{cccccccccccccccc}
\text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} \\
\text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} \\
\text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} \\
\text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—}
\end{array}$

ib. str. 193 („Lince“)

*) Ikty označuje tak sám Palacký i v „Počátcích“ i (s jedinou odchylkou) v Radhostu.

- u u - u u - - u u - u
 u - - u u - u u - - u
 u u u - - u u - - u
 u u u - ,

a ib. 1840, str. 9 („Lince“)

u - u - u u - - u u - -
 - - - u u - u u u -
 u - u u - u u - u
 u u - - -

Jiné dosti divné strofy vyskytají se i ve verších, uveřejněných teprv po smrti Turinského v jeho „Smíšených básních“ v Nár. bibliothéce, díl 63 (1880), str. 541 n. Tak na str. 574 („Poděbrad“ z r. 1820), str. 603 („Jungmannovi“), str. 616 („Vlastence“) a j.

Zdá se, že tito básníci řídili se týmiž zásadami, které schvaloval i Jungmann, jak vyloženo bylo v Listech fil. XXI, str. 259 n., že totiž skládali prvou strofu „jakkoli“, kupíce slabiky dlouhé i krátké bez ladu a skladu, jak je napadlo, a takto povstala skupinu krátkých a dlouhých prostě jako strofu několikrát opakovali.

Abychom poznali, jaké měli tehdejší časoměrníci pojmy o rhythmice a metrice, uvedeme ještě jeden velmi charakteristický příklad.

Jungmann (Výměsky z prosodiky a metriky české, Krok I, 2, 1821, str. 32) učí, že z obrácení „Pindarova“ verše
 - u u u - u u - u jest složena tato strofa čtyrveršová:

Čechie zírala s obdivem
 tebe na hlubinách u Malty
 uháněti Osmana sílu
 v průčele hrdin pojatého.

(Marek, z úvodní básně v jeho „Logice“ 1820).

Schema je toto:

u u u - u u - u -
 u u - u u - u - u
 u - u u - u u - u
 - u u u - u u - u

Toto obracování verše „Pindarova“ - u u u - u u - u dalo se tím způsobem, že první jeho slabika dlouhá a první tři krátké umísťovány postupně na jiná místa verše způsobem zcela mechanickým.

Čtyři „obracováním“ změněné pindarské verše daly novou strofu, jejíž krása spočívá dle Jungmanna v tom, že každý verš má stejné (12) dob (momentů). Skvostná metrika! Původcem

této pěkné strofy jest opět Jungmann sám. Již báseň jeho „Urozenému pánu Fr. X. Tvrděmu“, pocházející prý z r. 1816 nebo 1818 (v. Listy fil. XX, str. 206 pozn. a str. 207) jest jí psána. Marek, jehož báseň v onom pojednání v „Kroku“ Jungmann uvádí, následoval pouze příliš horlivě svého mistra.

A i toto nerhythmické monstrum se ujalo. Mimo úvodní báseň Markovu k jeho „Logice nebo Umnici“ (v Praze 1820) jest jím psána také Vetešníková báseň „V nemoci Delie“ v Poutníku Slovanském VII (1827), str. 70.

Někteří básníci neskládali však ani strof, nýbrž jakás *ἀπολλυμένα*, básně astrofické, v nichž často každé kolon má jinou podobu.

Za příklad takého rozměru uvádím báseň Kociánovu „Válka“ v Almanachu nebo Novoročence 1823, str. 83 n., v níž hexametry, sappické verše, adonie a jiné verše nejružnějších podob (i kola zcela nerhythmická, jako u u u, u -) jsou promíšena. Rhythmu v tom valnou většinou arci není.

Takové volné rozměry miloval zvláště Herzog. Srv. jeho verše v Čechoslavu 1821, str. 326, 393 (paginace je tu chybná) a v jeho Básních z r. 1822, str. 12, 16, 23, 38, 41, 44, 57, 60 a j. v. Uvádím tu za příklad část básně „Touha po odpočínutí“ (dle Karla z Oberkampu; str. 57) a básně „Utěcha“ (str. 23).

Začáteční verše první básně zní:

Což žádného není skonání tomu tékotu divému,
libého odtušení zbavené tísní této?

Ach! což dáno není člověku stání žádného?

Jest on jen hostem této na zemi prehavým?

Sotva se těšíme toho, po čem dlouhý chvěla čas touha,
již to opustiti jest, v zítra se mění dnešek.

První „strofa“ básně „Utěcha“ jest tato:

Temnost dosaváde
plyne černá kolem mě! —
Hlav očí dračích jiskří se
z rozsedlin skal spojujících se nade mnou,

čtvrtá opět:

Ach nastojte!

Co cítím u nohou se třesoucích? —

Jed soptíce hadi okolo mě

v nesčíslném se vinou počtu. Atd.

Ale i jiní, na př. Čelakovský (Smíšené básně, v Praze 1822, str. 13 „Při víně“), skládají básně, v nichž každá „strofa“ je jiná.

Strofy to dle přesné terminologie ani nejsou, nýbrž systémy různého tvaru. O metrický rozbor oněch uvedených systémů Herzogových pokusíš se laskavý čtenář sám, aby poznal tu naši časomíru i naše časoměrice. Já ve většině těch systémů neznamenanám rytmu: je to zpravidla jen neladná hromada slabik.

Také Turinský má takové volné rozměry. Srv. známou jeho „Dithyrambu“ (Jungmannova „Slovesnost“ 1820, str. 19), v níž však různých rozměrů, a to snadno znatelných, užito s mírou a v dosti pěkném střídání. Převládá v ní logaodická tripodie (— | — ∪ ∪ | —) a adonius, jež opakují se zpravidla častěji po sobě, přervány jsou jen zřídka kolem jiného tvaru.

I připouštění těchto různých strof, odchylujících se od časoměrných strof antických, dalo se u nás působením německým. Naši básníci po r. 1818 napodobovali básníky německé z druhé poloviny předešlého století, hlavně Klopstocka. I u Klopstocka nalézáme vedle strof antických strofy, které si sestavoval po způsobu antickém sám. V jeho ódách (Fr. G. Klopstocks Oden, herausg. von Fr. Muncker und Jaro Pawel, Stuttgart 1889) najdeme příkladů toho dost. Klopstock na př. dovolil si v obráceném pořádku užívati veršů první strofy asklepiadské a připouštěl v nich i jisté licence, v antické době nepřipustné (v. výše uvedeného vydání jeho ód I, str. 3, 48, 81, 110; II, str. 107, 122 n.); v prvních třech verších strofy sappické kladl daktyl na různé místo (v prvním na první, v druhém na druhé, v třetím na třetí; v. I, str. 89, 113; II, str. 14, 46, 52, 160), užíval prostých strof jambických, podobných takovým strofám našich básníků (ib. I, str. 78, 98, 120, 151, 184 a j.), skládal své vlastní strofy, antickým více nebo méně podobně (I, str. 105, 112, 114, 119, 145, 166, 167; II, str. 3, 30 n., 40, 48, 60 a j.) a také od r. 1754 volné rytmy, ἀπολειμμένα (I, str. 121, 122, 129, 133, 138, 140, 148, 153, 175, 202; II, str. 1, 6, 7, 11 n., 20, 22 a j. v.). I jeho strofy a systémy mají se stanoviska přesné rhythmiky nedostatky (srv. I, str. 154, 158, 164, 179, 188, 199 a j. v.). Ještě u Schillera (srv. báseň „Der Abend“) setkáváme se se samostatným napodobením strof antických.

Klopstock arci veršoval v době, kdy v lyrických zpěvech dramatických i Pindarových sotva vidělo se více než řady slabik krátkých a dlouhých, libovolně nakupených. Že vlastního rytmu těmto zpěvům dodávala teprv melodie (nám ztracená) a že pravé rhythmické schema jejich nelze vždy naznačiti pouze znameními — a ∪, toho si tehdejší básníci nemohli býti ještě vědomi. Odvažovali se tedy meter někdy na oko velmi spletitých, které však často jsou jen dosti neladnou skupinou slabik. Teprve v tomto století se oněm rozměrům antickým náležitě porozumělo. Rozměry takové, které teprve při zpěvu nabývaly pravého rytmu — jejíž

nyní arci i po ztrátě melodií můžeme dosti přesně stanovití —, nehodily se však pro básně recitované. Římané, jako Řekové, to dobře vycítili, a proto pro své básně, určené jen pro čtení nebo recitaci, takých rozměrů nevolili. Klopstock sestavoval však z jednotlivých versů starověkých básní klassických, jichž rhythmicou podobu nedovedl ještě ani stanovití, nové strofy a systémy (srv. uvedených ód Klopstockových II, str. 177 pozn.), ale osvědčil v tom mnohem méně vkusu než Římané. Naši jej v tom slepě následovali, dovolujíce si, jak to u napodobitelů bývá, volnosti a podivnosti ještě větší. Jen že po r. 1818 antické metrice daleko více se rozumělo než za Klopstocka; proto je takové napodobení některých rozměrů Klopstockových u nás neomluvitelné. Svědčíť jen o tom, že časoměrníci ani se nenamáhali, aby poznali náležitě tu metriku, kterou k nám zaváděli a že, ač mohli, nevěděli o ní více než Klopstock a jeho současníci. Jeví se v tom vedle veliké závislosti na německých, tehdy již překonaných vzorech veliká nevědeckost a zpátečnictví.

Přehlédneme-li tuto charakteristiku časoměrné poesie mezi r. 1818—1853, můžeme ji shrnouti stručně v tato slova. Časoměrná produkce básnická té doby nevynikla ani náležitě svou hojností ani svou jakostí. Většina básníků (ani nejlepší nevyjímajíc) dopouštěla se četných a někdy i hrubých prosodických a metrických chyb, které svědčí, jak málo tehdejší časoměrníci dbali o poznání a prostudování té metriky, kterou vyhlašovali za vzornou, pokud arci chyby takové nezaviňovala nevhodnost češtiny k veršování časoměrnému. Těch, kteří časoměrně básnili přesněji, jest velmi málo. Neměl tedy urputný boj prosodický ani toho účinku, aby byl časoměrnou prosodií postavil na správné a pevné základy. Všude viděti nehotovost, polovičitost a také neznalost zastávané věci.

§. 42. Časomíra vynesla ještě na jevo dvojí způsob veršování, o němž musíme promluvití podrobněji, než přikročíme k posouzení tehdejšího veršování přízvучného: veršování v metrech indických a veršování počtem momentů, jež obojí horlivě zastával a také prakticky prováděl Jungmann, jak již výše bylo vyloženo. Také o oblíbeném tehdy skládání časoměrných librett operních třeba ještě pronéstí několik slov.

O metra indická pokoušel se zvláště Jungmann. Po roce 1818 vydal několik takto psaných básní. Jsou to tyto básně:

1. Jeseň, uveřejněná poprvé v Kroku I, 2 (1821), str. 21 a složená rozměrem vaitalija

$$\begin{array}{cccccccc} \cup & \cup & \cup & \cup & \cup & \cup & - & \cup & \cup & \cup & - \\ \cup & \cup & \cup & \cup & \cup & \cup & - & \cup & \cup & \cup & - \end{array} \left. \vphantom{\begin{array}{cccccccc} \cup & \cup & \cup & \cup & \cup & \cup & - & \cup & \cup & \cup & - \\ \cup & \cup & \cup & \cup & \cup & \cup & - & \cup & \cup & \cup & - \end{array}} \right\} \text{dvakrát. *)}$$

*) Uvádím schemata tak, jak jsou uvedena v Jungmannově často již uvedených člancích metrických v „Kroku“. Netřeba připomínati, že

2. Rybářská (ib. str. 30) rozměrem sārāṅgī:

o o o o — o o — čtyřikrát.

3. Utěcha mysli (ib str. 27) rozměrem mātṛāsamakam

o o o o | o o o o | o o o o | o o — čtyřikrát.

4. Krok (ib. I, 1, str. 3 n.) rozměrem pāthjā:

o | o o o | o — | o }
o | o o o | o — o | o } dvakrát. *)

5. Skrovné ukázky (několik veršů) jiných meter indických v článku „Krátký přehled prosodie a metriky indické“ v Kroku I, 1 (1821), str. 39.

Více „indických“ básní ani Jungmann nesložil, tak že vlastně jeho praktické provádění této prosodie a metriky indické končí již r. 1821. **)

Jak vhodná jest tato časoměrná prosodie a metrika indická pro češtinu, to pozná čtenář snadno z jediné ukázky.

Báseň Krok (v Kroku I, 1, str. 3 n.) začíná se takto:

Na pópřaží lidohlučném posvátného Vyšehradu,
na Čechově zlatém stolci věhlasný Hleděvic seděl,
Hleděvic, bohomil věštec, z umění zván lidu Krokem.
Na hlavě mu Čechův vínek, Čechová berla mu v ruce,
s berlou vínek vladoznačný let devět Halatem chován. Atd.

Člověk by řekl, že jsou to přízvukné trocheje, arci sem tam s poklesky proti správnému přízvuku, kdyby Jungmann sám nás nepoučoval, že jest to časoměrný indický rozměr pāthjā. Ať se někdo pokusí verše ty skandovati dle výše uvedeného schematu a pozná, jak nesnadno to při volnostech toho indického roz-

toto schema i následující není rhythmicky rozděleno v takty. Veliká různost tvarů taktových, které indická metra připouštějí, ukazuje zcela zřejmě, že metra ta k pouhé recitaci nejsou původně určena; patrně bývala zpívána nebo aspoň zpívaně přednášena.

*) Připomenouti dlužno, že v prvním taktu obou veršů (nepočítáme-li totiž „předrážku“) nejsou přípustny dle označení Jungmannova všechny možné obměny, jež mohou povstati zastupováním slabiky dlouhé krátkou. Neoznačují jich přesně za příčinou stručnosti.

**) V Listech fil. XX, str. 207 tvrzeno je mylně, že Jungmannovy básně „Při rozstonání... pana Alexandra Vasilieva“ (z r. 1814) a „Urozenému pánu Fr. X. Tvrdému“ (z r. 1816) jsou složeny časoměrným metrem indickým. Prvá složena jest metrem, které si sestavil Jungmann sám, arci na základě špatného pochopení meter indických; jest to metrum, o němž jsme jednali v Listech fil. XXI, str. 259. Báseň druhá je složena strofou, povstalou „obracováním Pindarova verše,“ o níž jsme jednali výše na str. 407. Nejsou to tedy metra indická, nýbrž dle indických napodobená.

měru dovede. Ani básně v časoměrných metrech řeckých, pro recitaci určených a nemajících takých volností, nedovedli bychom zajisté skandovati přesně, kdyby rytmus jich tak pevně nám v mysli netkvěl. Povaha češtiny — nehledíme-li ani k přízvuku — pro nedostatek slabik přirozeně dlouhých tomu brání, aby rytmus sám o sobě při veršování časoměrném každému čtenáři byl patrný. Jaká by to bývala motanice, kdyby se ta četná metra indická byla v češtině vskutku napodobovala!

Mimo Jungmanna, jenž tuto indickou metriku k nám uvedl, pokud jsem poznal, jen málokterí básníci volili k básním svým také metra indická.

Rozměrem akšaračandas sepsal A. Marek báseň „U hrobu matere“ (Krok I, 2, 1821, str. 36).

Chmelenský sepsal indickými rozměry, pokud vím, tyto básně: *Má Vlast* rozměrem *mātrāsamakam* — — — — — (ČČM. 1828, I, str. 3), *Lovec* rozměrem *upačitram* a *Pěvec* rozměrem *akšaračandas* (v Kroku II, 2, 1831, str. 185 a 327); J. S. Tomíček rovněž dvě (rozměrem *gītis*): *České nivy* a *Český luh* v ČČM. 1828, sv. 3, str. 105 n. Také v Chmelenského librettech, aspoň v librettu „Oldřicha a Boženy“, vyskytají se dle vlastního jeho přiznání metra indická (v níže).*)

Mnoho lidí tedy Jungmannu pro tu indickou metriku nadchnul!

Připomenutí zasluhuje, že A. Schleicher a F. Šohaj v prvé ukázce překladu „Nala a Damajanti“ (v ČČM. 1851, 1, str. 121 n.) napodobují i metrum originálu věrně. Překlad je časoměrný. Že se takový metricky věrný překlad pro češtinu nehodil, netřeba připomínati. Schleicher to také poznal a další část překladu, pořízená jím samým, vzdělána jest celkem velmi přesným desitislabičným přízvukným veršem trochejským (ib. 2, str. 85 n., 3, str. 62 n., 4, str. 62 n.).**)

Ještě méně básní skládáno bylo, pokud jsem poznal, dle theorie Jungmannovy „počtem momentů.“

*) A. Truhlář ve spisku „František Šír, pokus životopisný“, v Jičíně 1882, str. 21 tvrdí, že Šírova báseň „Sen“ (v Čechoslavu 1822, str. 57 a v Macháčkově Krasořečníku, I, v Praze 1823, str. 3) složena je indickým metrem *mātrāsamakam*, a že jí „poskytnut vítaný příspěvek ke důležitému tehdáž důkazu, že čeština i pro nejtěžší tvary básnické jest úplně způsobilá“. Nevím, odkud to tvrzení Truhlář má či je-li jeho vlastní. Ale indickým metrem ta báseň složena není. Tomu příčí se již ta okolnost, že strofy její skládají se ze šesti řádek. Měl-li Šír uvedeně indické metrum na mysli, neuměl ho náležitě užívatí. O básni té promluvíme ještě níže.

**) Při výkladu tomto o českých časoměrných metrech indických byl mi v mnohých příčinách radou dobrý znalec staré metriky indické koll. J. Zubatý, což tuto s díkem připomínám.

O této theorii Jungmannově vyložili jsme již výše. Jungmann, nerozuměje a nemoha rozuměti metrům indickým, která u Colebrooka se mu jevila jakožto řady slabik dlouhých a krátkých, často beze všeho rozdělení v takty, ale jakožto řady počtem dob, kteréž obsahovaly, sobě vůbec nebo střídavě rovné, soudil, že lze skládati básně, jichž rhythmus spočívá pouze v tom, že jisté jejich řady, nedělice se v takty, mají určitý, stejný počet dob (viz Listy fil. XXI, str. 185 n.). Básně takové pokládal za vzor básní metrických. Nedivme se tedy, že našel i při tomto podivném nápadě následovníky. Máme v literatuře té doby vskutku některé básně skládané „počtem momentů.“

Taková je dle zřejmého označení J. V. Kamaryta báseň „Muška zlatohlavá“ (Smíšené básně, v Praze 1822, str. 76), jejíž první strofa zní takto:

Z háje muška zlatohlavá	13
v pokojík mi vletěla,	9
posádky tu hledala,	9
okolo mně plesala,	9
aj, než jsem se čemu nadál —	12
na obrázku Julinčiném seděla.	15

Kdo čte tuto i následující strofu, zajisté byl by nakloněn k mínění, že báseň je přízvučná a trochejská (a to dosti přesná). Ale tak ji Kamaryt neměřil. Rhythmus její spočívá dle něho v tom, že druhý, třetí, čtvrtý verš každé strofy má stejně dob, momentů (9). Proč mají první verš a dva poslední různě momentů (13, 12, 15), toho těžko se domyslit; čekali bychom, že aspoň první a pátý verš bude míti stejně dob (na př. 13 nebo 12), aby ve strofě byl jakýsi souměr. Ale opětným počítáním jsem se přesvědčil, že verše ty nejsou si počtem dob rovný. Připomínám, že jsem rhythmus té básně musil hledati několikerym počítáním, poněvadž vyskytují se v básni i slabiky obojetné, o nichž arci nikdo hned neví, jak je má měřiti, zdali jako dlouhé či krátké. Jaký to rhythmus, kterého člověk ani neslyší ani nevidí ani nehmatá, ale kterého se domůže teprve sčítáním samých jedniček a dvojek! Zdá se, že u nás je velmi úrodná půda pro všelijaké nápady!

Dle tvrzení *Rybičkova* v Lumíru 1863, str. 283 jsou prý Kamarytova báseň „Lutobor a Velena“ (má býti patrně „Lutobor a Vlastena“, Smíšené básně, str. 59), „Muška zlatohlavá“ a jiné složeny takto. U básně „Lutobor a Vlastena“ Kamaryt nic neudává, a neměl jsem vskutku chuti počítáním teprve se přesvědčiti o tom, je-li tomu tak.

Podobně „počtem momentů“ složena jest dle zřejmého udání báseň Chmelenského „Její rtové“ v Poutníku Slovanském IV (1826), str. 42. A tak, kdo by měl chuť cvičiti se ve sčítání,

našel by snad ještě leckteré básně jiné v tehdejší literatuře, jež jsou složeny tímto způsobem a jež my, kteří již nemáme pro krásy tohoto rytmu Jungmannova smyslu, omylem pokládáme za přízvучné. Mnoho jich asi nebude: nebo básníkům zajisté dalo při jich skládání sčítání slabik tolik nudné práce, jako nám novějším; jsem úplně jist, že každý, kdo se snad o takové skládání pokusil, brzo cenu té rhythmické metody Jungmannovy poznal a že si takové básnění znechutil. Diviti se jen musíme, že nikdo netroufal si Jungmannovi veřejně říci, že tak se básně skládají nemohou.

Časoměrných veršů moderních, staroklassických i indických užíváno bylo také často v tehdejších operních textech.

Shledali jsme již výše, že „Počátky“ pro verše, jež měly býti uváděny v hudbu, připouštěly jakožto jediné vhodné pouze časomíru. Zásady ty, jež schvaloval i Jungmann, vedly k tomu, že i texty operní skládány anebo překládány jsou časoměrně, aspoň od těch, kteří, jsouce z kruhu Jungmannova, zápal jeho pro prosodii časoměrnou sdíleli s ním. Že i tento způsob veršování při textech operních ujímal se hlavně působením Jungmannovým, o tom netřeba pochybovati (v. *Zelený*, *Život J. Jungmanna*², str. 224 n.). Macháček, Šír, Chmelenský, ba i Jungmann sám (překladem libretta Mozartovy opery „Únos ze serailu“, vyšlém r. 1830, ale pocházejícím z r. 1824 nebo 1825; v. *Zelený* na m. u.) byli v tomto směru činní.

Jak byli časoměrníci o správnosti tohoto svého principu přesvědčeni, vysvitá velmi jasně ze zmínek Jungmannových a Chmelenského. Kollárovi píše o té věci Jungmann dne 8. května 1824 (ČČM. 1880, str. 53): „Macháček nám přeložil ‚Rodinu Švejcarskou‘ a ‚Vodaře‘, kteréž s náramnou pochvalou provozeny byly, on se řídil časomírou; Štěpánek 6. t. m. provozoval českého Střelce kouzelného (Freischütz) dle přízvuku, což velmi ucho uráželo. Publikum ovšem chválilo dekorací, hudbu atd., ale ti, kteří neslyšeli předešlých, vyjevili starý předsudek, že český jazyk nehodí se k opěře. Štěpánek a Linda, který vlastně jemu pracuje, nemají poněti žádného o deklamaci hudební!“ Jak by se asi nyní uráželo ucho Jungmannovo, kdyby slyšel poslední opery Smetanovy, v nichž dbá se správné deklamace na základě výslovnosti, na základě přízvuku! A který z posluchačů nyní pozná, že na př. libretto „Únosu ze serailu“, jenž dosud se provozuje v překladu Jungmannově, překládáno je časoměrně? Jsem jist, že to ví sotva jeden z tisíce diváků. My nyní, slyšíce zpívati takové opery s textem časoměrným, poznáváme leda to, že se v nich deklamace správné pranic nešetří, nic víc. A koho nyní urážejí přízvучné překlady operních textů? Jestliže některý Němec po prvé provozování „Střelce kouzelníka“ v jazyku českém tvrdil, že se český jazyk nehodí k opěře, byl by tvrdil totéž,

i kdyby text byl býval přeložen časoměrně; jestliže si však Jungmann takové nepříznivé úsudky vysvětloval přízvучností libretta, činil tak zcela neprávem a hledal příčiny takových zjevů tam, kde jich nebylo.

O provozování „Rodiny Švejcarské“ píše podobným způsobem Jungmann i Markovi 5. února 1824 (*Zelený, Život J. Jungmanna*², str. 224): „Nemohu Vám vysloviti, jak nás Rodina Švejcarská všecky okouzila, veliká částka nás plakala radostí. Jediný Nejedlý, nenašed přízvучných veršů ve zpěvě (kterémuž ostatně za mák nerozumí), pronesl ve škole při bubnování pochvalném nohami od svých školáků, že to škandál bylo; ale jedna laštovice nedělá léta, dosti na tom, že se vůbec ten škandál libil.“*) Možná, že se Nejedlý vskutku tak vyjádřil; ale že se opera ne-libila pro svůj časoměrný překlad, o tom pochybovati netřeba. Třetí podobný výrok Jungmannův máme v dopise k A. Markovi ze dne 14. ledna 1831 (*ČČM.* 1883, str. 335): „Cosi fan tutte od p. pr. Šíra přeložená byla dána. Dobří Čechové se velice radovali, a já slavil triumf časoměrné prosodie“. I v druhém vydání své „Historie literatury české“, str. 363 mluví Jungmann s uspokojením o tehdejších časoměrných librettech operních.

Se zásadami, hájenými Jungmannem, soublasil úplně Chmelenský. Vyslovil se o té věci několikrát. V předmluvě své zpěvohry „Oldřich a Božena“ (v Praze 1828) praví o tom toto: „Co se zpěvů týče — krácel jsem po své zvolené a navyklé cestě, zpěvnou časomírou, meter řeckých, indických i samovolně smyšlených užívaje, jakož jsem to již se zpěvy své první zpěvohry (t. Dráteníka) činil, podotknouti ale tenkrát schvalně nechtěl; dobře věda, že by mne příznivci a náchylníci arci přesnadného, ale také jen přesnadného přízvuku, zvláště co se metra indického dotýká, již napřed byli zatratili, ač nápotom můj způsob v básnění mé zpěvohry, nenávidíce toliko jméno, nikoli ale věc samu, schvalovali, a opět schvalovali.“ Dále praví Chmelenský, že k hudbě a zpěvu hodí se jen časomíra, jak učí i zkušenost; nebo z dosavadních oper českých ani jediná není prý sepsána přízvukem. Ta zkušenost z oper českých r. 1828 byla velmi bohatá! Hledí-li se také k překladům cizích textů operních, není ostatně výrok Chmelenského ani správný. Nebo již před r. 1828 překládány texty operní také přízvучně (Štěpánkem).

Skladatelé hudební prý tvrdí — praví dále Chmelenský —, že přízvучné verše nelze uvést v takty a hudbu, zpěvci a zpěv-

*) Dopis tento mezi listy Jungmannovými, které vydány byly v ČČM., schází.

kyně, že se nedají zpívatí, a ucho hudebně vzdělané prý nerado verše přízvучné poslouchá. Jestliže to tvrdili vskutku tehdejší skladatelé a zpěváci (časoměrníci z lásky ke své časomíře velmi rádi nadsazovali), co by řekli asi nyníššímu našemu přímo barskému duchu a vkusu!

Zajímavé je též, že — jak z této předmluvy Chmelenského vysvítá — bylo patrně dosti lidí, kteří nad tím zaváděním indických meter do češtiny kroutili právem hlavou.

Poněkud obšírněji vložil Chmelenský tyto své názory v posudku některých písní s hudbou v ČČM. 1835, str. 105 nn. Zásady jeho shodují se úplně s Jungmannovými, jež již výše byly vloženy (Listy fil. XXI, str. 260), a proto se tu o nich již nešířím. Z jeho stesků, že skladatelé hudební nešetří správné deklamace (t. j. ne deklamace dle přízvuku, nýbrž že často kladou krátkou notu na slabiku dlouhou a naopak), vidíme, že hudebníci (zcela na odpor uvedenému tvrzení Chmelenského z předmluvy zpěvohry „Oldřich a Božena“) nehrubě zásad těch šetřili. *)

Tyto zásady o vhodnosti jediné časomíry k básním zpívaným přes všeliký odpor, který byl proti nim u jednotlivců, dlouho se držely. Ještě Fr. Sušil v článku „Zlomky o zpěvníku a jeho obnovení“ (Blahověst 1851, str. 331) je hlásá. Všecky písně v zpěvníku měly by býti předělány podle časomíry: „Věc to překrásná, uchu, sluchu a duchu přelíba byla by, avšak netoliko pracna i trudna, ale na ten čas snad i nemožna“.

Nyní v praxi těchto teorií nedrží se nikdo; že ani theoreticky nejsou nutné, dokázal jsem s F. Marešem v Listech fil. XX, str. 269. Objektivním měřením lze snadno dokázati, že naše délky přirozené při normálním vyslovení nejsou o mnoho delší krátkých, že rozdíl mezi vokálem dlouhým a krátkým zakládá se ne na jich trvání, nýbrž na způsobu jich vyslovení. Proto také každý zpěvák český dovede i dlouhý vokál vyzpívatí na notu krátkou, aniž rozdíl mezi vokálem krátkým a dlouhým stírá.

*) Požadavku Jungmannova a jeho následníků, aby v melodii slabice dlouhé dostávalo se i dlouhé noty a naopak, pokud jsem shledal, hudebníci málo dbali. Neprohlédl jsem sice tehdejší literatury hudební v té příčině soustavně, ale z toho, co jsem poznal, odvažuji se tvrdit, že skladatelé hudební pravidlem tím nikterak se nevázáli. Skroup na př. v písni z Chmelenského zpěvohry „Oldřich a Božena“ (Věmec I, 1835, str. 5) má vskutku melodii požadavku tomu vyhovující, ale při písni z jeho opery „Libušíň snatek“ (ib. I, 1835, str. 49) toho nehledí. Zcela tak počínají si i skladatelé jiní. A k čemu by se také byli namáhali, když zase na opak časoměrníci při překladech operních librett neostýchali se často klásti na dlouhou notu slabiku krátkou?

Že časoměrné texty operní co do prosodické přesnosti některak nevynikají nad ostatní tehdejší produkci časoměrnou, bylo již výše vyloženo (Listy fil. XXI, str. 344).

Ke konci tohoto odstavce staniž se zmínka ještě o dvou podivnůstkách, které zplodila časomíra v době největšího svého rozkvětu.

Míním tu v první řadě nápad Chmelenského a Čelakovského, jímž se mělo zároveň vyhověti časoměrníkům a přízvučníkům. V Čechoslavu 1824, str. 65 čteme Chmelenského báseň „Bojovník“, k níž přidána jest tato poznámka: „Přemejšleje s milým přítelem Č. (Čelakovským), jak by se asi básniti mohlo, by se i časoměrcům i přízvučníkům posloužilo a obojích láska zachovala, posléze se nám na tu stezku přijíti poštěstilo, čehož tato má báseň důkazem, v které se i přísná časomíra i přísný přízvuk nachází. Toliko prosím, by ji milovníci času jambem, milovníci přízvuku ale trocháem skandovali. Kéž by se tohoto způsobu všickni básníci chopili!“

První strofa básně té zní takto :

Můj kůň vraný
osedlaný
na dvorci zem hrabe.
Neplač, čilá děvenko!
Otevři své okénko.
Poděj ruky slabé.

Báseň ta, čte-li se trochejsky, je přízvučná, čte-li se jambicky, je časoměrná. Ale tak časomíru s přízvukem spojovati nelze, a básníci — pokud vím — tohoto způsobu básnění, doporučovaného Chmelenským, se nechopili. Časomíru s přízvukem lze spojovati jen jedním způsobem, když totiž slabika rhythmicky přízvučná je i dlouhá i má přízvuk slovní nebo větný. Ten způsob byl by možný, ale arci nad míru namahavý, a proto, ač později byl také doporučován, se neujal (v. mou Rhythmiku, str. 29). Spůsob, doporučovaný tuto Chmelenským, řadí se sám k jiným podobným rhythmickým kuriozitám Jungmannovým.

Druhá podivnůstka je ta, že časoměrně v metrech antických skládaly se kolem r. 1820 i logogryfy, homonyma, charady, palindromy a jiné podobné hračky, pro které se asi tato metra velmi málo hodila. To činil na př. Rokos (Čechoslav 1820, str. 32, 40, 48, 56, 64, 104, 112, 119, 127, 247, 303; 1821, str. 64, 87; C. k. vlastenské noviny 1820, str. 38, 56, 79), J. M. Ludvík (Čechoslav 1820, str. 64, 143; C. k. vlastenské noviny 1820, str. 56 a 79), J. N. Hlaváč (Večerní vyrazení 1832, str. 184), V. Žitek (Čechoslav 1820, str. 96, Odměna mravným a pilným dítkám, v Slaném 1825, str. 122).

§ 43. Obrátme se nyní k posouzení básní přízvuchých této doby. Viděli jsme již výše (v. Listy fil. XXI, str. 338), že více než tři čtvrtiny básníků veršovalo stále přízvuchně, a to výlučně přízvuchně, a že i převlná většina básníků časoměrných užívala k veršování vedle časomíry také přízvuku. Hledíme-li pouze ke quantu přízvuchné produkce básnické, shledáváme, že „Počátky“ neměly ani zdaleka toho působení, které se jim stále přičítá.

Jinak je však, hledíme-li ke kvalitě této produkce. V té příčině měly „Počátky“ a boj prosodický vůbec účinky veliké, a vesměs neblahé.

Abychom mohli posouditi prosodickou jakost tehdejších básní přízvuchných, rozvrhneme si básníky této doby — jak jsme to učinili výše s básníky z doby mezi r. 1795—1818 (Listy fil. XX, str. 210 n.) — na několik tříd, opět podle toho, pokud se drželi hlavních pravidel Dobrovského o přízvuku slovném. Několika těch pravidel o přízvuku větném, která Dobrovský stanovil, ani za těchto dob nikdo si nevšímal, aspoň ne úmyslně. Ale nemůžeme se tu spokojiti pouze se třemi třídami, ve které jsme rozvrhli básníky z let 1795—1818. Taková je u nich rozmanitost v zásadách prosodických. Hledíme-li k různým odstínům jich prosodické správnosti, sotva stačí pět tříd, abychom v třídu touž nezahrnovali básníky, co do správnosti prosodické daleko od sebe odlehle.

I. Buď úplně bez chyby nebo s poměrně nepatrným počtem úchylek od správného přízvuku veršovali tito básníci:

Aklubic (= Cibulka) Jos., Amerling Kar., Bačovský J., Bambas Václav, Bareš Václav, Barvíř Josef, Batka Fr. Slavomil, Bělský V. V., Beránek Michal, Bořetínský Domaslav, Branžovský Václav Velisbor, Breisl Jos. V., Burgerstein Jos., Bystrický J. L. Květoslav, Cato Hloupětnský, Čech Ivan, Čermák Antonín, Černohouz Frant., Černý J., Divišovský T., Dlabač Jan Bohumír, Dlask J., Dostal Frant. Bořita, Doucha Josef, Drahoňovský Fr. K., Dušek Vendelín, Dvořáček Jan Nep., Elis Frant., Esop J., Fährnich Antonín, Fiala Jan, Filek Jiljí Augustin, Filípek Václav Josef, Frankl L. A., Fryc, Gallat A., Guth Antonín, Hakl Bohumil, Hanuš J., Havelka Jan, Hek F. V., Hekova Lidmila a Vlasta, Henryci Michal, Hlavatý Jan, Hnojek Ant. Vojt., Holec Fr., Holejcha Jakub, Holubář Václav, Horák Václav, Horský M., Hoříněvský Václav, Hradišský, Hráský Ladislav, Hrobecký Emanuel, Hřib V. F., Hukal Josef, Hyndl, Janda Jan, Janura Václav, Javornický Jan, Jelínek Ed., Kačer Josef, Kaňka Frant., Kašpárek Frant., Kerner Josef Libomír, Kmeť Janko, Kolář Josef, Končel Radomír, Konopásek Prokop, Kopáč J., Kopidlňanský A. P., Kopp Ferdinand, Kotík Jar. J., Koubek Jan Nep., Koun Josef Polemír, Kožený Josef, Král Josef Mírovít, Krejčí A. Mil., Krejčí Frant. Vlastimil,

Kroužilka Frant., Kruch Frant., Krunek Šlecht., Křičenský Jaroslav, Kuba, Kubišta Antonín Prokop, Ladmann Ant., Leitner B., Lemayer Fr., Letinský D., Lhota Jan Květ., Libenský Jan Milota, Libický Vincenc, Lichtenbergová Teresie, Lipský J., Loučovský, Ludvík Josef Myslimír, Ludvík di Scta. Filumena, Malický Jan, Malý Jan, Marek Ant., Matějka Josef Bohumil, Mencl Václ., Mensinger Karel, Menšík Josef, Měřinský F. D., Městecký Jan, Michl J., Navrátil Adam, Nejedlý Vojtěch, Němečková Zdenka, Nikolau J. V., Ningr, Novák Antonín, Nový F. L., Opočenský Jiří, Oubková Amalie, Oujezdský V., Padour Jan Domaslav, Patrčka Michal Silorad, Pavel J., Pelclová Karolina, Pelhřimovský V. A., Pešice Jiří Jan ze Staré Prahy (stran jména viz Květy 1839, str. 248), Pilnáček Jan, Pivoda, Plánek Václav (v. Obrazy života 1859, str. 97), Plzenský Vlastislav, Podřipský J., Pokorná A. Jaroslava, Polák Milota Zdirad, Pospíšilová Marie, Potřekovský J. S., Presl Jan Svatopluk, Procházka V. F., Prošek Hynek, Prox Arnošt, Prusík, Příbík Jan Pr., Příbilovský Martin, Příbyl, Püner Kliment V., Raitinger Petr, Rajská Bohuslava, Rettig Jan Sudiprav, Rirenšaft A., Rochtovský, Ruppert Ludvík, Ryba Jakub Jan, Řehák Ant., Řepka, Sádlo Jan Antonín, Schleicher A., Semonský Frant., Sládeček Věnceslav, Slanský Martin, Sloboda Daniel, Smolivecký Mil., Stefan Kristián, Stehlík z Čenkovy Emanuel, ze Steinmetzu Lev, Stránický Čeněk V., Svoboda M. L., Svoboda Minický Václav, Svobodova Bohunka, Šantl Jan, Šantlova Zdenka, Šembera Alois V., Šeps Frant., Šimák Matěj, Šohaj Vojtěch, Šrámková Josefa Jaroslava, Šrůtek Jos., Štěpnička Frant. Bohumír, Šuldovský Josef C., Švarcenberk, kníže (v. Pražský posel 1846, str. 384), Švanda ze Semčic Pavel, Šveiner Jiří, Tablic Bohuslav, Teplý Quido, Tluchořová Kat. Bohumila, Trnobranský Václav V., Tuma Josef, Toupalík Maur., Uhlíř Hynek, Uman Frant., Vámbera Frant. Lidurád, Vaněk Jan Ondřej, Vaněk Václav, Velenický, Velkoš Lad. Budimír, Viertel Jos., Vítek J., Vlk Jan, Vondra Josef, Winter Josef, Wurmbrand Vilém, hrabě (v. Květy 1844, str. 83), Zahradník Vincenc, Zelinková Josefa Mnohoslava, Zeman Josef, Ziegler Jos. Lib., Zloch Václav, Zvěřina z Ruhwaldu Fr., Železenský A.

II. S větším počtem odchylek anebo tak, že je lze, hledíc k některým básním, přiřaditi k třídě první, hledíc k jiným, k třídě následující, veršovali tito:

Benoni Josef, Berger, Blovský F. A. (jinde *J.*; dle *Jungmanna* v Historii literatury², str. 395 je to asi osoba táž), Čink Alois Sudimír (jinde as chybou Čink), Čacká Marie, Čejka J., Černý M., Činoveský J. C. F. (= Formánek), Činovský Čechomil, Dřevěný Fr., Frýček Kristián, Hajniš Frant., Havlíček Fr., Havlík Karel, Hlava Vlad., Hněvkovský Sebestián, Hofmann Fr. Jos., Horský Karel, Humhal Frant., Chládek Frant.,

Chmela Josef, Chvalcovský Jan, Jablonský Boleslav (= Tupý Karel Eugen), Jelen Alois, Jičínský Kristián, Kendík Jos. Lad., Kinský Dominik, Kokořinský Václav H. (= Reišl), Kolárský Antonín, Kollár Jan, Kopecký J. Dalibor, Kopecký J. Martin, Kostelecký Fr., Košatecký Fr., Krása A. Sv., Kvěť Frant. Bolem., Kyselo Karel, Lauschmann J., Marchal Jan, Mezzofanti, kardinál (v. Květy 1846, str. 405), Mikovec Ferd. B., Müller Jan, Nebeský Václav Bolemír, Nečásek Frant., Němcová Božena, Nosák Bohumil, Novák Václav, Orlický Budislav, Oustecký B. P., Pícek Václav Jaromír a Pícek J. Bojislav (v. Českou Vělu 1836, str. 97 a Večerní vyražení 1831, seznam přispěvatelů a básně jeho tam dost hojně. Jsou oba osobou touž?), Pichlová Bohunka, Plaček Frant., Pohan Václav Alexander, Pohlreich Jan, Pospíšil Jan Hostivit (ve Večerním vyražení 1832, str. 257 J. Kr.; asi osoba táž), Pražák, Ráb Věnceslav, Rais Jan Josef, Rennert Václav, Rettigová Magdalena Dobromila, Riedl Hynek, Rokos Fr. Alex., z Rościszewa Adam, Rubeš Frant. Jaromír, Růžicka, Růžicková Vlastimila, Řezníček Jindřich Josef, Salyová Antonie, Sedláček Vojtěch Josef, Sofie z Oravy, Srbík F., Staněk Ivan Bohdan, Stříbrný Jan V. (jinak Stříbrný Drahykov; obojí jméno náleží asi tétěz osobě), Studený Al., Svoboda C. M., Svoboda Frant. Jan, Sychra Matěj J., Šemerová Antonie, Šohaj Frant., Šolín Ledecký Jan, Šteffek Daniel, Štembera D. M., Šubrt Antonín, Šumavský Franta Jos., Těšík Josef, Tichá Ludmila, Tichý Josef, Tobiášek Jos. Kal., Trnka Fr. Svobodín Dobromysl, Trnka A., Trnka (táž osoba?), Tukačová Anna, Tyl Josef Kajetán, Uhlíř Josef, Valouch Frant., Vaněk Frant., Vávra Jan, Venkovský Alex., Věrný Činorád, Veselý J. (jinde Hynek, asi táž osoba, jak soudí i *Jungmann*), Villani Karel (Drahotín) Marie, Viršing L., Vitvický Štěp., Vladar Jan Gasp. (v. *Čupr* Böhmisches Lesebuch II, Prag 1852, str. 207), Vlasák Josef V., Vlček Adolf Jos., Vocelka Fr., Vocet J., Volný Frant. Josef (v. *F. Čenského* Z dob našeho probuzení, v Praze 1875, str. 233), Vrtátko Antonín Jaroslav, Wildmann Jan (Hanuš), Zabranský Jan, Zuman Antonín Krasoslav, Želivský Vítězslav.

III. S dosti častým počtem odchylek básnili:

Amler František, Bačkora Štěpán, Bečák Tomáš, Bella Josef, Benjamin Josef, Bezděka Frant., Bíba V. D., Boubela Martin, Bradáč Vincenc, Brayer, Brázdil Ondřej, Cikánka P., Cívka Fr., (v. *Životopis* Turinského v Nár. bibl., díl 63, 1880, str. 706), Cvrček Jan, Častalovský F. L., Čendenkovič Pavel, Čupr Frant., David Emanuel, Dielovský S., Dlabač Jan Nymburský, Dohnány Mikuláš, Doležal Emanuel Vilém, Dolinský Drahotín, Dráskótzý Pavel, Ďurček Ondřej Boleslav, Dušan Vilém (= Lambl), Dvorský

Ant., Emmanuel Josef, Ferjenčík Mikuláš, Franta J. Vladomil, František Karel, arcikníže (v. Zora 1840, str. VII, Květy 1840, str. 249 a Čas. kat. duch. 1840, před sv. 3), Graichmann Jakub, Halena Karel, Hausmann Leopold, Havelka Matěj Pěv., Havlík Bedřich, Havránek Jiří, Herzog Jan, Hlaváč Jiří, Hochmann Josef, Hollmann Josef, Horna Antonín, Horský Frant., Hoznek Samoslav Jan, Hroboň Adolf, Hronek Václav, Hroš Slavomil, Hroš Tomáš (táž osoba?), Chalúpka Samoslav, Chra-
stecký Květoň, Jabulka Frant., Jachim F. V., Jelinek Frant., Jesenský Ladislav, Jodl J., Jungmann Josef, Juračka Ignác, Kadaně Michal, Kamarýt Fr. D., Kapper Siegfried, Karasová Josefa, Kareš Vojt., Kašpar Jan, Klejzar T., Klejzar Josef, Kněžovič Ján, Kocián Jan, Kos Karel, Košín z Freudenfeldu Ferd., Koula Václav Jan, Krátký V., Krnůch Daniel, Kropil Josef, Kubr J., Kučera Jan, Kulda Beneš, Landrok Bedřich, Lanštjác Ondrej Horislav, Lešetický Vojtěch, Lichard Daniel, Macún Ivan, Macháčková Marie, Maróthy Ján, Nečásek Jan, Neumann Pantaleon A., Novák Josef, Ondrej z Kisúce, Pospíšil Jaroslav, Pok Poděbradský Václav Hynek, Pokorný Josef, Příbramský Jan, Příbyl M. A. (týž co Příbyl uvedený v kategorii I?), Rautenkranc Josef, Rohan M., Roy August, Rozum Jan Václav, Rimavská Vlastimila, Řeháček Fr., Řezáč Polehradský Fr., Semian Lu devít, Skalkovič B. S., Sluníčko Jan, Smetana Josef, Smil (= Dr. Jan Palacký; v. Lumír 1857, str. 333), Souček G. A., Srb Antonín, Sršeň Jakub, Stecký B., Světlohorský Ant., Svoboda Jan, Šach Jan Boleslav, Šaliga Ondrej, Škultéty August Horislav, Šoltýsová Anna Zuzanna, Štěpánek Fr. Slavomír, Štěpánek K., Štúr Karel (Drahotín), Švehla Pavel, Tichovský Ant., Tomaškovič Martin, Umlauf, Vilímek J. (Antonín dle Obrazů života 1859, str. 153), Vladyka Jan Kř., Volko Jan, Vostřebal Jan, Vostřebal Josef V. (v. Obrazy života 1859, str. 153 a 362), Wegr, Zahálka Pavel.

IV. Mezi touto a následující třídou stojí ti básníci, kteří básní někdy s dosti značným, jindy s velmi značným počtem odchylek:

Antal Jan Drahotín, Brandejs V., Braxatoris Karel, Čelakovský Frant. Ladislav (= Jandová Žofie*), Čermák Filip, Daxner Štěpán, Dianiška Kašpar, Doucha Frant., Drbohlav J., Fejérpataky Kašpar, Frič Josef V. (= Brodský Martin, Opočenský Jos.), Furch Vincenc, Godra Michal, Havlíček Jos. Mil., Holásek Josef, Holeček Jan, Hostinský Petr Záboj (Kellner), Hroboň Samoslav Bohdan, Hurban Josef Miloslav,

*) Že Jandová Žofie je pseudonym Čelakovského, vysvítá z jeho Sebraných listů, str. 145. Není to tedy Chmelenský, jak čteme na př. u F. Schulze v Osvětě VII (1877), str. 475 (dle pozn. v Nár. bibl., díl 5, 1870, str. 68).

Jančo Josef, Janota Vojtěch Vlastimil, Jilý Ivan V., Jireček Josef, Jordan J. P.*), Kadavý Jan, Kaizl Ed., Kořínek Fr. Brannislav (někde patrnou chybu Kořínek J. B. nebo T. B.), Král Janko, Kratina Jan, Křižák Bohuslav, Kubelka Tomáš, Kuzmány Karel, Labler Vincenc, Lambl Frant. Sudimír, Lehotský Jan, (Pědálková) Marie Antonie, Mašek Frant. X. J., Maškovský Danko (= Maróthy Daniel), Matúška Jan, Michal J., Michalovič Samuel Luboslav, Mikuláš z Považia (Povážský), Mockovčák Jan (jinde asi chybou Makovčák), Nosák Bohuslav, Ondruš Jan Drahotín, Paulíny-Tóth Viliam (= Podolský), Pelikán Vladimír Josef, Pongracz de Sz. Miklós Em., Purkyně Jan, Rieger Fr. Ladislav (Rieger J. ve Květech 1837, str. 193 vzniklo snad chybou), Rimavský Janko Slavolub (= Francisci), Ritter z Rittersbergu Ludvík, Simenec Fr. X., Sládkovič Ondrej Krasislav, Slotá Jiří Rajecký, Srenka Josef, Svoboda Ondřej, Šagavský, Špót Josef V., Šulek Lajko, Vinařický Karel (= Slanský K. V.), Vlasák Frant., Votýpka Josef, Vlček Jan (= Vlčkovský a Lykiška Hanuš), Záborský Jonáš, Žello Ludevít.

V. S velmi značným počtem odchylek básnili:

Babylon Samoslav, Bačkora Josef, Bach Bedřich, Černo Karel Lidumil, Dobicer Josef, Dunajský B., Feltl X., Fialka M., Gallaš Jos. Heřman, Godra Samuel, Grossman L., Hodža Michal Miloslav, Kalina Josef Jaroslav, Kalinčák Jan, Kalnický Ondřej, Kopecký M., Mikuláš z Pohronia, Nováček Jan Tomáš, Paulíny Ladislav, Platthy Gabriel, Podhradský Josef, Podbronský, Straka Karel, Szalatnay Josef, Szilvágyi Josef, Šic Filip, Šimko J. V., Štůr Samuel, Ulrich Josef, Veleba, Vojáček Václav.

Do první, druhé i třetí kategorie mohou náležeti tito básníci:

Erben Karel Jaromír, Hanka Václav, Havlíček Karel (= Havel Borovský), z Hvězdy Jan (= Marek Jan Jindřich), Chmelenský Josef Krasoslav, Kamarýt Josef Vlastimil, Kamenický Fr. Jar. (= Vacek Fr. Jar.), Kampelík Frant. Cyrill Velislav, Klácel Matouš Fr. (= Třebovský), Klicpera Václav Kliment, Kolár Josef Jiří, Koubek Jan Pravoslav, Langer Jaroslav, Líman J. Bohuslav, Linda Jos., Mácha Karel Hynek, Macháček Simeon Karel, Malý Jakub B., Melichar Jos. Jaroslav, Peška Bedřich, Pichl Josef Bojišlav, Sabina Karel (= Sabinský), Stránský Antonín, Svoboda Václav Alois, Šír Frant., Šnaidr Karel

**) Dle Douchova knihopisného slovníka básně „Jahůdky“ a „Ferina lišák“ prý Jordan jen vydal; jich původcem je prý vlastně Matouš J. Klácel.

Sudimír, Šolthés Gerson, Štěpánek Jan Nep., Štorch Karel Bol. (= Klatovský Bol.), Štulc Václav Svät., Štúr Ludvík, Tomíček Jan Slavomír, Tomsa Frant. Bohum., Trojan Frant. Břetislav, Trokan Jan, Turinský Frant., Vacek Frant. Alois, Vaněk Norbert, Veselský Petr Miloslav, Vetešník Frant., Vocel Jan Erazim, Záhorský Boleslav, Žitěk Václav Alex.

Do kategorie první a čtvrté mohou náležeti: Hansgirk Ant., Kurka Frant., Langhoffer Jan Tob., Novotný Frant. V., Raymann Frant., Staněk Václav, Sušil Frant. (= Rousinovský F. S. dle laskavého upozornění p. Dr. P. Vychodila), Svatopolský H. J. Šlechtislav, Šafařík Pavel J.

Ze suchopárného výčtu toho lze činiti některé zajímavé závěry. Vidíme, že přes 200 veršovců (tedy asi třetina tehdejších básníků) je v kategorii první, t. j., že přes 200 veršovců dopouští se v této době přízvukových chyb jen nepatrných, anebo se jich vůbec nedopouští. Proti počtu správně veršujících básníků v době mezi r. 1795—1818 jest sice tento počet poměrně daleko menší, ale zajisté byl by i takto potěšitelný, kdyby právě v tuto kategorii nenáleželi skoro všeměs básníci, od nichž máme pramálo básní, někdy i jen několik veršů, tak že není vyloučena možnost, že správně veršovali více náhodou než z dobré vůle. Z básníků poněkud známějších a činnějších náleží do té kategorie jen Dlabáč J. B., Filípek, Hek a jeho dcery, Hříb (jenž se po r. 1818 polepšil), Kačer, Král J. M., Ludvík, Marek Ant., Nejedlý Vojtěch, Patrčka, Polák, Štěpnička. Značnějších jmen básnických v té kategorii téměř není; většinou mužové tito činní byli již před r. 1818 a setrvali tedy při svých dřívějších zásadách.

U Dlabáče, Štěpničky, Marka a také Hříba pozorovati jest větší přesnost než jaká byla v básních jich dřívějších, zvláště srovnáváme-li jich plody s jinými přízvuknými básnickými plody souvěkými.

I druhá kategorie básníků je dosti četná; obsahuje as 100 básníků (tedy asi šestinu všech). Ale i mezi nimi jest jen málo básníků činnějších a známějších. Jsou to: Čacká, Čejka, Hajniš, Hněvkovský, Chmela, Jablonský, Kinský, Kollár, Květ, Mikovec, Nebeský, Němcová, Pícek, Ráb, Rettigová, Rokos, Sedláček, Staněk J. B., Sychra, Tichý, Tyl, Villani, Vrátko.

Někteří z těchto básníků (Hněvkovský, Chmela, Kinský, Sedláček) působili již před r. 1818; veršují stejně, jen Chmela a Kinský se poněkud pohoršili. Ze slavených u nás básníků náleží do té kategorie jen Jablonský, Kollár, Nebeský, Pícek a Tyl.

Kategorie třetí obsahuje básníky, kteří veršují již dost nedbale, básníci kategorie čtvrté a páté veršují vzhledem k prosodickým pravidlům Dobrovského nedbale, ba i velmi nedbale. Do těchto kategorií náleží as 300 básníků, tedy asi polovice všech. A co je nejžalostnějšího, v těch kategoriích je poměrně mnoho našich činnějších básníků: Havelka, Herzog, Chalúpka, Rautenkranc, Šach, Škultéty A. H., Štúr K. (kat. III) — Čelakovský, Doucha, Féjerpataky, Frič J. V., Furch, Hroboň S. B., Hurban, Kořínek, Král Janko, Kuzmány, Pauliny Tóth V., Purkyně, Rieger, Sládkovič, Slota, Vinařický, Záborský (kat. IV) — Kalina (kat. V). Ze slavených básníků náleží sem Čelakovský, Furch, Král J., Sládkovič, Vinařický, a také Kalina, ač tento vlastně jména básníka nezasluhuje. Mállokterí z V. kategorie (Gallaš, M. Kopecký) básní vlastně ještě po způsobu, obvyklém před r. 1795.

Ostatní z našich činnějších básníků veršovali velmi nestejně, tak že je lze zařaditi, hledíme-li k jednotlivým básním, skoro do všech pěti kategorií. Jsou to skoro vesměs básníci velmi činní, a mnozí z nich honosí se jménem básníka větším neb menším právem (Erben, Chmelenský, Kamarýt, Vacek Kamenický, Klicpera, Kolár J. J., Koubek, Langer, Mácha, Macháček, Sabina, Štúr L., Turinský, Vocel a snad i někteří jiní).

Hledíme-li k tomu, že skoro polovina básníků tehdejších básnila více méně nedbale a že mezi ně náleží buď docela anebo mnohými svými básněmi skoro všichni básníci lepší, shledáváme, že proti době mezi r. 1795—1818 prosodická povaha básnické produkce této doby (1818—1853) se velice zhoršila, patrně působením „Počátků“ a prosodického boje vůbec, v němž zásady Dobrovského o přízvuku a prosodii stále vyhlášovány za špatné a zavržení hodné. V té příčině měly „Počátky“ vliv velmi neblahý, ježto sice Dobrovského prosodickou nauku zavrhlly, ale, nedovedše povznést na její místo časomíru jako prosodii výhradnou, působily v básnictví přízvukným hotovou anarchii. Dobrovského pravidla prosodická prohlášena za špatná; ale přízvukně básniti se přece nepřestalo. Pravidel jiných, lepších pro prosodii přízvuknou nebylo; básnil tedy každý (mimo staré i mladé přívržence theorie Dobrovského), jak chtěl a uznával za dobré. Zásada o „pohnutelnosti“ českého přízvuku, Jungmannem a jeho stoupenci hlásaná, ale nikdy nedokázaná a žádným pravidlem neobjasněná, dovolovala každému, aby přízvukem pohyboval, jak chce, jinak řečeno, aby veršoval takřka bez prosodických pravidel. Z přízvukných básní té doby proto mállokterá — čteme-li ji správně dle přízvuku — je rhytmická.

§ 44. Z hořejších seznamů plyne ještě dvojí zajímavý vý-

sledek: předně, že velmi mnozí básníci té doby veršují velmi nestejně, brzo lépe, brzo hůře, za druhé — o tom podrobnější prohlédnutí seznamů každého přesvědčí —, že básníci slovenští skoro vesměs náleží do posledních kategorií, t. j., že veršují špatně. Zvláštní tyto zjevy vyžadují vysvětlení, o které se pokusíme.

Příčiny, proč básníci v různých básních svých veršovali často nestejně, bývaly rozličné a ne u všech básníků stejné. J. K. Tyl skládal poměrně velmi přesné verše přízvukové; odchylky od správného přízvukování vyskytují se u něho celkem po řidku. Jakmile však skládá verše, určené k zpěvu, skládá je prosodicky velmi nedbale. Srv. na př. písně v překladu Wolfovy *Preciosy* (Josefa Mikuláše Boleslavského Divadelní ochotník, sv. 33, str. 14), v Českých Amazonkách (ib. sv. 29, str. 4, 7, 29, 37), v Berlově Venkovském poslanci (ib. sv. 11, str. 18, 36), ve hře Kněz a voják (ib. sv. 10, str. 6, 33), v Nestrojově Enšpiglu (ib. sv. 19, str. 3, 6), v Gerlově No'ci před novým rokem (ib. sv. 28, str. 73). V článku „Od nového roku do postu“ (Č. Včela 1846, str. 102) je několik veršů, v nichž chyb prosodických dopouští se Tyl úmyslně. K těm tedy hleděti nelze.

Příčina, proč právě písně skládá Tyl tak nedbale, je na jevě. Tyl patrně napodobí písně prstonárodní, v nichž slovům vtiskuje rhythmus teprve zpěv; na pouhém textu jich nejví se rhythmus někdy žádný, někdy jen velmi nedokonalý.

Národní písně měly vůbec na prosodii naší v této době vliv velmi neblahý. Je známo, že někteří z básníků této doby, zvlášť J. V. Kamarýt, Čelakovský, Kollár, Šafařík, Sušil, Erben, L. Štúr obraceli pozornost svou k písním prstonárodním, sbírali je a studovali. Ale prosodie těchto písní nebyla studována^{*)} vůbec.*)

*) Co o rozměrech písní národních praví Jungmann v Kroku I (1821), 2, str. 30 jest pouhá narážka, v níž je pozitivního pouze to, že rozměry jich nejsou dokonalé. Nehrubě dále pokročil J. V. Kamarýt (České národní duchovní písně I, v Praze 1831, str. XXI): „Jaká prosodie těch písní národně-duchovních? Tak jako všechny naše prstonárodní zpěvy, nejsou ony měřeny na vzor umělecký, ač se v nich nikoliv jistý dosti líbezný rhythmus utajiti nedá, zvláště ve staročeských. Ani bych nemyslí, že dle prstů jejich verše skládané jsou jako více podlé jisté skladateli povědomé anebo i vymyšlené melodie, která jakoby v sluchu mu zněla, když on písně psal“... „Nejsout skládané pro pěkné čtení než veskrz pro zpěv, který hojně nahradí co verši chybující.“ Poslední věty jistě obsahují pravdu; škoda, že tato pravda pronesena jest jako pouhé zdání a že Kamarýt nedal si na práci, aby tuto svou správnou myšlenku byl také platnými důvody dokázal. J. Kollár (Národní zpíevanky II, v Budíně 1835, str. 479 n.) pojednává „o rozměřích čili metřích ve zpíevankách, a jejich potahu ke klasickým řeckořímským“. Dle jeho mínění — ze základu špatného — i hexametr a pentametr zrodil se z 12ti a 10tislabičného verše slovan-

Sběratelé tito nebyli si ještě toho náležitě vědomi, že rytmus národních písní nelze stanoviti podle pouhého textu; přihlíželi však přece pouze k textu a jen dle něho posuzovali jich rytmickou formu. Poněvadž však národní písně nehlídí toho v míře dostatečné, aby s rytmem melodie shodoval se i přízvuk slov, má ovšem text jich mnoho úchylek od správného přízvukování. Mnozí básníci však patrně v nich shledávali původní prosodickou formu českého básnictví; proto je napodobili, ani nezpytující, zda-li básnictví umělé je povinno a oprávněno napodobiti tuto nedbalou prosodickou formu písní lidových. Liché domnění o velikém stáří mnohých těchto písní pomáhalo zajisté rovněž jejich nedokonalé prosodii k oblibě; snad také byli mnozí básníci utvzováni jejich prosodií v bludném mínění Jungmannově, že přízvuk český není ustálený, nýbrž pohnutelný, jež v písních těch docházelo zdánlivého potvrzení. Písně ty se tedy dosti pilně napodobily, ač nikdo neměl tehdy o podstatě jejich prosodie jasné představy.*)

Pokud se tato nedokonalá prosodie napodobovala v básních, majících ráz písně národní, lze toto počínání aspoň omluviti; že však přenášela se i do básní rázu zcela jiného, bylo počínání naprosto nepřipustné.

Toto působení písní národních vidíme zcela zřejmě na Čelakovském. Kdežto na př. v „Růži stolisté“ Čelakovský přízvuku ještě jakž takž šetří, tak že se v ní vyskytají, ač zřídka, i některé strofy prosodicky bezvadné (srv. v Čelakovského Spisech básnických, v Praze 1847, č. 5, 25, 30, 42), jest prosodická forma básní v „Ohlase písní českých“ daleko nedokonalejší, patrně napodobením i prosodického tvaru písní národních, jak to přiznává Čelakovský sám v předmluvě k této sbírce z r. 1839 (v. Spisy básnické, str. 116). Totéž jeví se častěji i v básních Vacka Kamenického; srv. na př. „Sedmero písní“ v Čechoslavu 1831, 6, str. 49, „Písně“ ib. 7, str. 17 a jeho „Písně v národním českém duchu“ (v Praze, 1833), které mimo věnování a báseň úvodní a konečnou, jež mají pře-

ského. Bylo-li stanovisko Kollárovo takové, nelze arci čekati náležitého výkladu o metrech prstonárodních písní slovanských; prosodie jejich se ani toto pojednání Kollárovo nedotýká. Ani Ludevít Štúr „O národních písních a pověstech plemen slovanských“ (Novočeská biblioteka č. XVI, v Praze 1853) ve výkladu o rozměru písní těch (str. 131 n.) prosodie se téměř nedotýká. Co praví na str. 132: „Přízvuku se ve verších šetří a kde dlouhost slabik sílu přízvuku umenšuje, kladena váha na tuto, což z toho lze poznati, že pořádek, v jakém slova ve verši stojí, jest vyměřen a toliko na ujmu blahozvučnosti verše se převrátiti může“ je příliš všeobecné, nedoložené doklady a podle mého domnění i nesprávné.

*) Požadavek ten, že básníci mají básniti v duchu těchto písní, mimo Kuzmányho a Hurbana (v. výše str. 328 n.) pronesl zřejmě i L. Štúr v uvedeném již spise svém o písních národních na str. 145 n.

snější formu prosodickou (báseň poslední je úplně bezvadná) nápodobí písně národní i v prosodii. Zajisté i ráz některých básní J. V. Kamarytových, J. J. Markových a jiných básníků musíme vyložiti tímto způsobem.

Nejasněji zřítí jest tento vliv písní národních u K. J. Erben a. Nejstarší básně Erbenovy jsou prosodicky velmi přesné; srv. „Povzbuzení k radosti“ (Večerní vyrazení 1831, str. 153), „Touha“ (ib. 1831, str. 185), „Řevnivý“ (Čechoslav 1831, 6, str. 3).*)

Ale Erben začal záhy básniti v duchu písní národních a napodoboval, patrně úmyslně, i jich prosodickou formu. Jeho „Kytice z pověstí národních“ (v Praze 1853), obsahující arci z části básně již dříve uveřejněné, je v prosodii své velmi nedokonalá. Přízvukových chyb všelikých je v ní plno. Nejméně chyb mají básně trochejské (srv. báseň Vrba, Dceřina kletba a častechně báseň Vodník); horší jsou básně jambické (srv. Svatební košili), avšak básně, obsahující řady daktylské a daktylskotrochejské, bývají co do stránky prosodické prašpatné (srv. básně Kytice, Zlatý kolovrat, Záhořovo lože, Věštkyne).

Že Erben i jiní v básních svých napodobovali prosodii písní národních, toho třeba velice litovati. Národní písně určeny jsou k zpěvu, jenž jim teprv dodává přesného rytmu, a s toho stanoviska lze nedokonalou formu jejich slovního textu poněkud omluviti. Ale napodobiti v básních, určených ne pro zpěv, nýbrž jen pro čtení a deklamaci, prosodii těch písní, je zcela zbytečné; napodobí se tu něco, co netvoří charakteristiku těch písní skutečnou, jakmile se text jich sloučí se zpěvem. Netřeba ani připomínati, jak to bylo počínání nesprávné, když Čelakovský, Erben a jiní pokoušeli se napodobiti prosodii národních písní, ani se nepokusivše vypátrati, zda-li se tato prosodie nějakými a jakými pravidly řídí. Oni vyzorovali pouze jednu věc: že písně ty mají, čteme-li je dle nějakého rozměru, na který ten neb onen verš ukazuje, mnoho odchylek od správného přízvukování. Kdo ji chce napodobiti — soudilo se —, musí napodobiti i tyto odchylky přízvukové, a může tedy dělati přízvukové chyby, jak se mu namane. Že taková zásada, prakticky prováděna, vedla k úplné anarchii v prosodii, jest na bledni.

*) Z r. 1833 pochází i Erbenova veselohra „Sládcí“, obsahující sem tam též verše, „dle prvopisu z r. 1833 pro ochotníky kutnohorské sepsaná (sic!). Pro naše poměry učinil (!) Gustav Toužil.“ Tak označeno jest vydání této dříve nevydané veselohry Erbenovy, jež vyšlo v Chotěboři r. 1890. V úvodě praví Gustav Toužil: „Drže se přísně původních forem, upravil a doplnil jsem kus jedinou osobou, Šroutkem, a mnohou komparserii (sic!) i novými scenami“. Ubohý Erben! Člověk by nevěřil, že díla jednoho z nejlepších našich básníků mohou se r. 1890 takto vydávati! — Veselohra v tomto vydání je měněna, i nelze ani veršů v ní obsažených užívati k nějakým vývodům o prosodii Erbenově.

Erben toho způsobu prosodie držel se i v básních pozdějších; srv. jeho překlad Goethovy ballady „Král duchů“ (Pichlův Společenský krasořečník český III, v Praze 1853, str. 335). V překladu tom je tolik přízvukových chyb, že je téměř arrhythmický.

Na př. Goethovu strofu

„Ich liebe dich, mich reizt deine schöne Gestalt;
und bist du nicht willig, so brauch' ich Gewalt.“
Mein Vater, mein Vater, jetzt fasst er mich an!
Erlkönig hat mir ein Leids gethan!

překládá Erben takto:

„Aj rád tě mám, jsi švarný, musím tebe mít;
a sám-li nepůjdeš, chci síly užít.“
Ach táto, tatíčku, již po mně sahá!
Král duchů již v moci své mne má!

Slabiky proložené označují úchytky od správného přízvuku, proto učiněné, aby se vyhovělo metru originálu, jež Erben patrně chce zachovati. Ostatní strofy nejsou lepší. Jak rhythmický výrazný je originál, a jak nerhythmický je český překlad!*)

*) V době novější jednali o prosodii básní Erbenových J. Vrchlický a Lev Šolc. Vrchlický v čl. „Několik slov o Erbenově Kytici“ (Studie a podobizny, v Praze 1893, str. 29) tvrdí, že jednotného zákona rhythmického v některých pasážích Erbenových básní stanoviti nelze, že Erben vycházel (aspoň v „Záhořovu loži“) docela od národní české písně, tak že verše té básně nelze vpraviti do umělého rhythm. Vrchlický velmi dobře vystihl, že původ rhythm. Erbenova třeba hledati v národních písních, které napodobil. S koncovými však slovy toho výkladu (Erben „ať již s vědomím nebo bezvědomky, užíval... různé prvky antických meter přízvukně“) naprosto nemohu souhlasiti.

Naprosto nemohu také souhlasiti s míněním Lva Šolce, proneseným v čl. „Jakým veršem složena jest Erbenova báseň Záhořovo lože?“ (Hlídko literární 1893, str. 177 n.), že totiž verš básně té je čtyřtaktový s volnými arsemi. Takové verše vyskytají se arci také v našich říkadlech, ale zajisté ani v jedné básni Erbenově. Kdo má na mysli, jak volně nakládal Erben s přízvukem v básních, jichž metrum můžeme kontrolovati (na př. v překladu Goethovy ballady „Král duchů“; v. výš), kdo dále má na mysli vůbec prosodickou anarchii, která tehdy ve verši českém vládla, podporována jsouc prosodickou anarchií v písních národních, které Erben i jiní napodobovali: nebude na rozpacích, jak má básně Erbenovy měřiti. Verš „Záhořova lože“ je patrně většinou daktylsko-trochejský (někdy i jambicko-anapaestický). Šolc (na str. 181) uvádí tuto strofu Erbenovu:

Šedivé mlhy nad lesem plynou
jako duchové vlekouce se řadem;
jeřáb ulétá v krajinu jinou,
pusto a nevládnou ladem i sadem.
Větr od západu studeně věje
a přížloutlé listí tichou píseň pjeje.

Také básníci slovenští, v čele majíce Ludevita Štára, jenž i o písniích národních bádá, od těch dob, co básní slovensky, právě napodobením písni národních mají prosodii v básních svých prašpatnou a náleží do našich tříd posledních. Proto právě častěji se o nich soudívá, že počítají ve verších pouze slabiky. To je nesprávné. Vidíme-li, že básník má na mysli určité rhythmické schema, že na př. chce skládati trocheje, daktyly a pod., a skládá-li je nedokonale, t. j. s přízvukovými chybami: nepočítá slabik, nýbrž veršuje špatně dle určitého schematu rhythmického. Příklad to objasní. V Sládkovi-

Známátě to píseň, pokažděť v jeseni
 listové na dubě šepčí ji znova,
 ale málo kdo pochopuje slova,
 a kdo pochopí, do smíchu mu není.

(Slabiky s vokálem, tištěným *kursivou*, jsou dle Šolce v thesi).

Metrum těchto veršů je však patrně toto:

```

- o o | - o | - o o | - o
- o o | - o o | - o o | - o
- o o | - o | - o o | - o
- o o | - o o | - o o | - o
- o o | - o o | - o o | - o
o - o o | - o o | - o o | - o
o - o o | - o o | - o o | - o
- o o | - o o | - o o | - o
- o o | - o o | - o o | - o
- o o | - o o | - o o | - o

```

Že Erben tak chtěl verše ty čísti, dokazuje na př. rým jeseni — není, jenž mizí, čteme-li se Šolcem jeseni, jakož i bezvadný verš „pusto a nevlídn ladem i sadem“. Podobně tomu je i jinde.

Mimo to i dle rozboru Šolcova leckteré verše nemají jen čtyři takty, nýbrž více (to Šolc arci také pozoroval — srv. str. 182 —, ale nicméně naznačuje všude čtyři these). Na př. verše

jako duchové vlekouce se řadem
 vítr od západu studeně věje
 předlouhá cesta přes to pole běží

a jiné mají pět taktů i dle měření p. Šolcova. Tak daleko ona „volnost arse“ nejde, aby v arsi mohli státi slabiky s přízvukem (třeba i vedlejší). Volnost ta připouští arci i potlačení arse (na př. píšu píšu patnáct) anebo vyjádření arse i více než jedinou slabikou, ale vždy ovšem nepřívuknou. Jinak by skoro každá řádka dala se rozvrhnouti na čtyři takty a verš by přestal býti veršem. V češtině však nejdou za sebou nikdy více než dvě bezpřízvukné slabiky, a proto i volné arse nemohou obsahovati více než dvě slabiky. Na př.: „přes to pole“, „tichou píseň“ musí býti takty dva, ne jeden. I jinak jsou v článku Šolcově tvrzení, s kterými nemohu souhlasiti. Že ostatně na základě jediné básně nelze činiti soudy o Erbenově prosodii, je samozřejmo. Verše Erbenovy nelze čísti přirozeně; chce-li se vyhověti metru, které měl básník na mysli, musí se čísti velmi nepřirozeně.

č o v ě básni „Marína“ (Spisy básnické, v B. Bystrici 1861, str. 19), vyšlé již r. 1846, zní první strofa:

Ja sladké túžby, túžby po kráse
 spievam peknotou nadšený,
 a v tomto duše mojej ohlase
 svet môj je celý zavrený;
 z vysosti Tatier ona mi svieti,
 ona mi z ohňov nebeských letí,
 ona mi svety pohýna;
 ona mi kýva za sto životov:
 no, centrom, živlom, nebom, jednotou
 krás mojich moja Marína!

Sládkovič má tu na mysli patrně toto metrum:

- 0 0 - 0 - 0 0 - 0
 - 0 0 - 0 - 0 -
 - 0 0 - 0 - 0 0 - 0
 - 0 0 - 0 - 0 -
 - 0 0 - 0 - 0 0 - 0
 - 0 0 - 0 - 0 0 - 0
 - 0 0 - 0 - 0 -
 - 0 0 - 0 - 0 0 - 0
 - 0 0 - 0 - 0 0 - 0
 - 0 0 - 0 - 0 -

Jak pěkná strofa a jaké ohyzdné množství přízvukových chyb, kterých k vůli metru čtenář musí se dopouštět!

Jiná příčina nestejnosti prosodické formy různých básní týchž básníků je jich metrický tvar. Dobrovský dobře znamenal, že nejprůměrnější češtině je rhythmus trochejský. Jemu lze vyhovět bez velikých obtíží.*) Jamby, daktyly a anapaesty (o jiných taktech nemluví) jsou ovšem v češtině zcela dobře možné, ale poskytují mnohem více obtíží a ukládají básníku mnohem větší bedlivost při veršování než trocheje. Že lze v češtině skládati dobré verše jambické i anapaestické i daktylské atd., dokázali již básníci před r. 1818.

Ale básníci po tomto roce, svedeni jsouce snad i mylným pravidlem Jungmannovým o pohnutelnosti českého přízvuku a také prosodii písní národních, nevěnovali takým versům dosti péle: proto řady jambické, daktylské, daktylsko-trochejské a p. bývají u básníků té doby zpravidla špatné. Tak na př. daktylské a daktylsko-trochejské verše Čelakovského v „Ohlasu

*) Totéž uznává i Josef Kačer v předmluvě k překladu A. Šulce „Okouzlené růže“ (ve Vratislavi 1840, str. VIII), řka, že místo jambů německého originálu užil trochejů, ježto jsou přirozenější „zvláště u veršování přísně přízvukujícím“.

pisní ruských“ (srv. na př. ve Spisech básnických z r. 1847 č. V, VII, VIII, XII, XV) a podobně v „Ohlasu písni českých“ jsou daleko horší než verše trochejské; srv. i F. L. Riegra daktylský překlad z V. Huga „Mojžíš z vody uchráněn“ (Lumír 1853, str. 73), daktylsko-trochejské a anapaesticko-jambické verše Sabinova překladu Moorovy básně „Pějte“ (Dennice 1841, III, str. 3), básně „Věrnost jinocha“ (Květy 1835, str. 253), v jeho „Básních“ (svazek první, v Praze 1841) hojné verše daktylské nebo anapaestické (na př. báseň „Na plavbě“ na str. 28), jambickou jeho báseň „Starý a nový rok“ (Květy 1836, str. 9), jambické a daktylské verše Václava A. Svobody v jeho „Výboru básní Friedricha Schillera“ (v Praze 1847), ač i Svobodovy trocheje mají plno chyb, a j. v.

Zvláště dobře je tento rozdíl mezi verši různých taktů znáti u Vocela. V jeho „Přemyslovcích“ básně trochejské prosodicky ujdou, jambické — dosti četné — mají zpravidla chyb proti přízvuku mnoho, daktylské a daktylsko-trochejské jsou obyčejně se stanoviska prosodického špatné (srv. zvlášť báseň „Božena“). Podobně jest tomu v „Meči a kalichu“. Naproti tomu jeho „Labyrint slávy“, jenž psán jest celý desitslabičným veršem trochejským, jest dosti přesný; častěji měří se tu špatně pouze trojslabičná slova (s přízvukem na druhé slabice), chyby jiné jsou velmi řídké.

Uvedl jsem některé příklady. Mohlo by se jich však uvésti velmi mnoho z nejrůznějších básníků.

Někdy příčinu různosti ve veršování nelze shledávati v ničem z toho, co bylo uvedeno; tak na př. u Fr. Douchy, jehož některé (ač velmi řídké básně) jsou dosti přesné nebo aspoň ujdou, jiné jsou plny přízvukových chyb. Podobně jest tomu u Furcha, Chmelenského, J. V. Kamarýta, Klicpery, J. J. Kolára, Langra, Jakuba Malého, Pešky, Pichla, Štulce, L. Štúra, Tomsy, Vinařického a jiných.

Příkladů by bylo lze uvésti velmi mnoho. Uvádím jen některé. Báseň Ludevíta Štúra „Jiřímu Palkovičovi“ v Tatrance II, 4 (1842), str. 7 ještě ujde, báseň „Zpoměnky Nitranské“, jen o rok pozdější (ib. III, 1, str. 8), má chyb více, ač obě jsou trochejské. Zdá se, že úkaz ten vysvětliti se musí větší nebo menší bedlivostí, kterou básník věnoval různým básním, v témž období sepsaným. Ukazuje k tomu i ten úkaz, že verše, určené pro dívky, se zpravidla velmi odbývaly, takže bývají obyčejně velmi špatné. Srv. na př. Štůlcových „Padesáte bajek ... pro naše milé maličké“ (3. vyd. v Praze 1852, první vyšlo r. 1844), a také na mnohých místech Vinařického spisek „Kytka. Dárek malým čtenářům“ (v Praze 1842) a j. v. Dětem mělo býti patrně vše dobré.

Velmi pádný doklad takové ledabylosti podávají básně V. Hanky. Hanka před r. 1818 držel se celkem přesně Do-

brovského prosodických pravidel (odchylky jeho od těchto pravidel v „Muse srbské“ jsou úmyslné; v. Listy fil. XX, str. 432). Po r. 1818 — ač v grammatikách svých uvádí správná pravidla o českém přízvuku — veršuje leckdy ledabyly, ba nedbale; jen někdy objevuje se u něho báseň bezvadná (v. na př. Rozličnosti 1833 č. 72). Zvláště v pozdějších letech svých skládá verše velmi špatně; v. na př. jeho překlad hymny Francesconiho (v Lumíru 1852, str. 1030) a překlad Bergovy básně „Nad hrobem Gogolovým“ (ib. 1852, příloha, str. 29). Ledabylost jeho patrna je zvláště tehdy, když v téže době veršuje týmž metrem velmi různé; tak v „Hlasech vlastenců...“ 1835 č. 12 je báseň jambická s dosti hojnými chybami, v „Hlasech věrných Čechů...“ 1835 č. 8 báseň rovněž jambická, ale skoro bezvadná.

Hanka veršoval vždy jen přízvukně; co na omluvu svých přízvukových odchylek praví v „Připomenutí“ na druhé straně titulního listu svých „Písní“ (Druhé rozmnožené vydání. Svazacek první. V Praze 1819): „Žádost moje při písních byla pouhý zpěv; pročež je nebudou prosodisti naši ani přízvukem, ani časoměrou měřiti; sluch jediný byl vůdcem mým, a někde i z jeho stezičky jsem sklouzl, nemoha nucenost řeči přeskočiti“, je pouhé povídání. Právě v písních těchto odchylky přízvukové Hanka připouští ještě s mírou, aspoň v písních původních. V překladech z jiných slovanských jazyků bývá ovšem chyb mnoho, poněvadž Hanka měl špatný zvyk překládati co možná slovo za slovem. Srv. překlady jeho některých písní polských a ruských ve vydání jeho písní (v Praze 1851, str. 110 n., 156 n., 172) a jeho „Krakoviáky aneb písně národní polské, s připojeným původním textem“ (v Praze 1835).

Celkem možno říci, že ti básníci, které vzhledem k jich prosodické přesnosti lze zařaditi do rozličných kategorií, básní zpravidla špatně, a že básně prosodicky přesnější jsou u nich větší nebo menší výjimkou.

Někdy však shledáváme, že určitý básník v jedné době svého působení veršuje poměrně přesně, v jiné nepřesně. V těch případech podle toho, básnil-li přesně dříve či později, buď se pohoršil buď polepšil. Není nezajímavé uvéstí toho některé doklady, poněvadž i v tom zjevu viděti jest zřejmě působení prosodického boje a často i tichý odpor proti zásadám, které bojem tímto nabýly vrchu.

Pohoršil se na př. (nehledíme-li k Šafaříkovi, o němž již byla řeč na str. 340) J. J. Marek. První jeho pokusy z r. 1819—1823 jsou úplně aneb aspoň skoro docela přesné; v. na př. Čechoslava 1820, str. 137, 163, 176; 1821, str. 121, 153; srv. Dobroslava II, 4 (1821), str. 39, III, 1 (1822), str. 162, 163, 164 nn. a jeho „Básně“ z r. 1823, kde jen takřka báseň „Umrlčí věnec“ — str. 55 —, složená z velké části ana-

paesty má hojně chyby přízvukové. Ale asi od r. 1823 veršuje Marek mnohem nedbaleji (ač sem tam ještě vyskytnují se básně prosodicky přesnější). Kdo srovná jeho „Básně“ z r. 1823 s „Pisněmi a jinými drobnými básněmi“, otištěnými v jeho Zábavných spisech, sv. II, v Praze 1843, uznamenujeme toto nápadné a značné pohoršení prosodické formy básní Markových jistě na první pohled.

Rovněž tak pohoršil se Turinský. Turinský před r. 1818 básnil velmi přesně (v. Listy fil. XX, str. 210). I ty básně jeho před r. 1818, jež uveřejněny byly teprv z jeho pozůstalosti, jsou velmi přesné (Smišené básně v „Básnických spisech“ jeho v Nár. bibl., díl 63, 1880, str. 541 n., 576, 640, 651, 654, 655). Ještě po r. 1818 vyskytnují se u něho básně přesné (v. na př. báseň „Lutobor“ z r. 1819, ib. str. 545). Ale později jsou u něho přízvukové chyby častější. V „Angelině“ (r. 1821) ještě, aspoň v trochejích, dopouští chyby přízvukové s mírou, v jiných básních (na př. ve „Virginii“ a v „Pražanech v roku 1648“ a j.) již mnohem častěji.

Ale jsou i básníci, kteří se značně polepšili.

J. P. Koubek veršoval z počátku velmi nestejně. První jeho báseň („Na Kollára“, Čechoslav 1830, 2, str. 49) je až na jedinou chybu přesná; pozdější brzo dosti přesné, brzo velmi vadné. Teprv asi od r. 1846 hledí si Koubek v básních svých větší prosodické přesnosti; srv. básně jeho a překlady v Č. Včele 1846, str. 409, 1847, str. 17 nn., 197, 198, 221, 369, 373, ve Květech a plodech 1848, str. 197, ve Květech 1848, str. 81 (v. i str. 137), 1850 str. 69, v Lumíru 1852, str. 985 n., 1853, str. 6, 962 n. Hojněji chyb má trochejský překlad jedné básně Mickiewiczovy v ČČM 1852, 3, str. 112. Překlad jiné básně téhož básníka, taktéž trochejský, na témž místě uveřejněný (str. 114), je daleko přesnější. Celkem možno říci, že as od r. 1846 jeví se u Koubka rozhodný obrát. Koubek přednášel na universitě o prosodii, i mýlíme se asi sotva, tvrdíme-li, že bedlivějším studiem dospěl přesvědčení, jak málo jsou správné cesty, po nichž brala se tehdy česká prosodie přízvukná.

Podobný obrát lze zřít i u Fr. Sušila. Báseň „Zahrada“ (ČČM. 1827, 4, str. 65) má tolik chyb proti přízvuku, že je těžko rozhodnouti, obmýšlel-li Sušil trocheje či jamby. Že je přízvukná, nepochybuji. Rovněž kolem r. 1846 Sušil počíná básnit přesně; jeho básně ve Květech (1847, str. 99), Blahověstu (1848, str. 225; 1851, str. 157, 169, 200, 241, 353, 460, 560) jsou poměrně přesné, někdy i bezvadné. Jednotlivých sbírek básní jeho nemám; v „Sebraných básních“ jeho (vydání opravené, v Brně 1862) jsou básně přízvukné (i jambické a daktylsko-trochejské) velmi přesné; chyb proti přízvuku je v nich pořídku.

Zvláště význačná je tato změna u S. K. Macháčka. Macháček jako horlivý stoupenec Jungmannův veršoval původně hojně časoměrně, a přízvukně zpravidla s chybami, někdy i velmi hojnými. Sr. v jeho Krasořečníku I (v Praze), str. 89 báseň „Bůh a bajadera“ (daktyly v básni té jsou časoměrné; sr. konec předmluvy), ib. str. 327 báseň „Vejvoda Leopold před Soloturnem“, *) „Drahomířino propadení“ (Dragomirs Untergang) od V. A. Svobody (překlad český je Macháčkův; v. České historické zpěvy, V. H., v Praze 1826, str. 30 n.). Jen některé jeho básně té doby jsou prosodicky lepší nebo i docela správné; v. Čechoslava 1825, str. 73, 129, 489 a první vydání „Ženichů“ (provazováno r. 1824, vyšlo r. 1826). Ale již po r. 1833 počíná Macháček veršovati přesněji; sr. překlad Raupachovy truchlohy „Nevolníci“ (v Praze 1834), Čas. kat. duchovenstva 1835, sv. 3, „Hlasy národa Českého“, str. 21, ČČM. 1836, str. 281 n., 1837, str. 251. Druhé opravené vydání „Ženichů“ (v Praze 1841), a jeho dramatické hry „Bulhar“, „Půjčka za oplátku“, „Závěs“ (1846) i překlad Schillerovy „Panny Orleanské“ (1837) jsou prosodicky velmi přesné**).

Patrně všickni ti mužové (i původně věrný a horlivý stoupenec Jungmannův Macháček) poznali chybnost teorií Jungmannových a opustili je, ač tiskem proti nim se neozvali. Náprava přicházela sama — ale pozdě a velmi pomalu.

§ 45. Posuzujeme-li prosodickou přesnost básní této doby se stanoviska prosodie Dobrovského, činíme tím arci některým veršovníkům křivdu. Někdy básníci úmyslně nedrželi se těchto pravidel, nejsouce ani sváděni prosodií písní národních ani chybným zákonem o pohnutelnosti českého přízvuku ani konečně vlastní nedbalostí.

*) Obě ty básně jsou překlady nepodepsané; patrně pocházejí od vydavatele „Krasořečníka“.

**) Že Macháček již před r. 1830 odvrátil se od časomíry, soudě o ní, že nemůže dostačiti ani k zpěvu ani k básni novověké, vysvětluje z jeho listu k Vinařickému ze dne 5. prosince 1828, o němž zmiňuje se *Truhlář* v čl. „Šimon Karel Macháček“ (Krok I, 1887, str. 306). Dle listu toho Macháček prý tehdy pokládal za nejvhodnější, aby se přízvuk a časomíra spojovaly (ne však, aby se délka s přízvukem vždy srovnávala), stál tedy asi na stanovisku Čelakovského. I v překladech z básníků antických chtěl mít prý tehdy způsob přízvukový a způsobem tím přeložil i Aischylova Promethea. Prosodického směru Čelakovského, jenž často přízvuk nahrazoval délkou, Macháček nedržel se v praxi. Že však později časomíru zavrhoval naprosto a schvaloval přísné následování prosodie Dobrovského, o tom svědčí jeho básně a překlady pozdější, jakož i to, že staré své verše časoměrné předělával v přízvukové (v čl. *Truhlář* ib. str. 236, pozn. 3). Příčina, proč starší práce, které pojal do svých „Drobnějších básní“, vyšlých v Praze r. 1846, značně změnil (*Truhlář* ib. str. 309), byla zajisté hlavně ta, aby nabyly přesnější formy prosodické. Mně vydání těchto Macháčkových básní drobnějších nebylo přístupno. Macháček tedy, jak patrně, prosodických zásad Jungmannových dosti záhy vzdal se naprosto.

V některých básních jsou přízvukové chyby úmyslné. Ví-
děli jsme výše (Listy fil. XX, str. 432), že Hanka ve své „Muse
srbské“ (r. 1817), překládaje desítlabičné verše srbské, do-
pouštěl se, chtě je napodobiti věrně, přízvukových chyb úmyslně,
ježto četl srbské verše jako řady trochejské a shledával v nich
odchylky od správného přízvuku. Tohoto domněle staroslovanského
verše užívali později někteří básníci, napodobující patrně RK
a RZ, ke skládání svých básní a patrně také úmyslně dopou-
štěli se v něm chyb přízvukových, ježto mínili, že takového chyby
náleží k jeho charakteristice.

Kollár ve svých znělkách v „Slávy dceři“ i ve většině
svých básní drobných šetří přízvuku velmi přísně; velmi zřídka
vyskytuje se u něho odchylka. Četnější odchylky jsou ve velmi
řidkých básních menších (na př. v „Přivítání před zkouškou...“
v Sebraných drobných básních, v Praze 1887, str. 73, v „Kan-
tatě“ ib. str. 75). Příklad jeden z indického (ib. str. 109) zdá
se pořízen v próse, neuznáme-li v něm metrum velmi měnlivé.
Ale v básních, psaných desítlabičným veršem trochejským, do-
pouští se Kollár hojných chyb, patrně úmyslně; srv. báseň
„Slavjan“ (v Drobných básních, str. 63) a báseň „Odřivousovna
a Radikovský“ (ib. 55). Z téže asi příčiny jsou četnější chyby
v básni „Památka narozenin Alex. Rudnayho“ (ib. str. 71),
psané dvanácti- a jedenáctislabičným veršem trochejským.

Podobně dost přesně básnil Tomíček. Ale v některých
básních má hojně přízvukových chyb, že zdá se někdy, jakoby
počítal pouze slabiky. Tak v básních epických, psaných veršem
desítlabičným, „Čech“ (Čech 1832, str. 18) a „Samo vo vítěz-
ství“ (Samo 1832, str. 3); také v epické básni, psané veršem
dvanáctislabičným, „Dluhovič“ (Čechoslav 1830, 2, str. 8; srv.
i „Staro-chyňská báseň“ ib. 1830, 2, str. 63), a v básních,
psaných veršem osmislabičným, „Bratrova smrt“ (Čechoslav 1830,
2, str. 50) a „Pastvec“ (ib. 1831, 5, str. 28). Patrně tu napo-
dobil Tomíček verše RK a RZ. Tedy i tyto jeho odchylky od
správného přízvukování jsou úmyslné. Také Langer má po-
dobně skládanou báseň v desítlabičných verších „Touha děvčí“
(Čechoslav 1830, 1, str. 9).

Často dosud se také tvrdí, že básníci této doby nahrazují
slabiku přízvukovou délkou časoměrnou, ať přirozenou ať polohovou;
na př. při slově kochání že dle potřeby pokládají za rhythmicky
přízvukovou slabiku vskutku přízvukovou (ko), jindy zase slabiku
chá, jakožto dlouhou. Časomíra slabik a přízvuknost klade se tu
na roveň, obojí zaměňuje se dle libosti a potřeby. Stanovisko
toto, které až dosud zaujímají mnozí theoretikové i praktikové
a nadšeně ho hájí, kladouce básně, složené dle těchto zásad,
takřka za vzor, je naprosto nesprávné. Třeba se věru di-
viti, že nalézá dosud tolik obhájců. Rhythmus spočívá v roz-

dělení doby, v níž se pohyb rhythmizomena děje, v určité, snadno znatelné oddily. Má-li býti dělení zřetelné, musí se přece pro ně užívatí jednoho dělidla a ne dělidel dvou, zcela různých, brzy slabikové délky, brzy slabikového přízvuku. O tom bude níže šířeji a přesněji vyloženo. Tuto třeba připomenouti pouze tolik, že vskutku někteří básníci této doby hleděli toho, aby za slabiku přízvuknou nastupovala aspoň slabika dlouhá. Činil to zvláště Čelakovský a Chmelenský. Básníci ti tedy dopouštěli se přízvukových chyb úmyslně, nahrazující přízvuk délkou. Ale třeba tuto s důrazem vytknouti, že tak nečinili důsledně, nýbrž jen tam, kde to bylo snáze možno, nerozpakující se nikterak za rhythmicky přízvuknou pokládati leckdy také slabiku nepřízvuknou a přirozeně krátkou. Prohlédnutí básní té doby, zvláště básní Čelakovského a Chmelenského, každému pravdu tohoto tvrzení dosvědčí.

Básní, kde je tato zásada provedena nedůsledně, je tuším i u nejpřesnějších v té příčině básníkův dosti.

Vizme známou Chmelenského báseň (Vybrané spisy, Nár. bibl., díl 5, 1870, str. 136):

Nad Berouňkou pod Tetínem
růže již se červená;
vedle v stráni tam s vojínem
dlí panenka blažená.

„Jak nad námi tam ta skála“
dí voják roztoužený,
„tak i má je láska stálá,
věř mi děvče růžené!“ Atd.

Tu vskutku v thesi je vždy v celé básni buď slabika přízvukná, buď dlouhá, ať přirozeně ať polohou. Báseň ta mohla by se přes to, že vyskytají se v ní nesměrné spondeje i na sudých místech a několikrát krátké slabiky v thesi, pokládati také za časoměrnou; nebo takové chyby vyskytají se i v nejlepších časoměrných básních té doby. Myslím však, že Chmelenský obmyslel tu báseň přízvuknou, v níž přízvuk zastupuje někdy délka. Vlastně však některé verše nemají žádného rhythmického přízvuku: na př. verš „dí voják roztoužený“ je jako trochejská řada přízvukná úplně nesprávná; že je musíme čísti trochejsky, k tomu nás vedou právě verše básně, jež jsou bezvadně trochejské. Při básních, kde již první verš je tak nerhythmický (a je jich za té doby dost), poznáváme ovšem teprv často v průběhu básně, jaké metrum měl básník na mysli.

Při tomto nahrazování přízvuknosti délkou počínal si, tuším, nejdůsledněji Čelakovský, ale ne všude; nejvíce v „Růži sto-

listé“, kde odchylek od té zásady najdeme poměrně málo (srv. Spisů básnických knihy šestery, v Praze 1847, str. 5: kdož v koruně tvé planoucí; str. 11: básně ty s Milostenkami; str. 21: vás mnoho si nevšímám a j. v.). V básních, kde napodobuje Čelakovský písně prstonárodní (na př. v „Ohlase písní českých“), jest takových odchylek nepoměrně více. Příklady lze nasbíratí hojnost. O básních Chmelenského platí totéž. Zkrátka ani tuto svou nesprávnou zásadu neuměli nebo nemohli básníci tehdejší provésti důsledně; co nedovedli básníci lepší, nedovedli arci ani básníci podřízení. U většiny přízvučných básníků tehdejších je však patrné, že ani této zásady nedbali a měřili slova, jak je napadlo.

§ 46. V básních přízvučných dovolovali si básníci té doby vůbec volnosti, kterých my bychom tak snadno nestrpěli. Tak v dramatech verš jejich bývá dosti volný. Na př. v Turinského „Angelině“ (v Hradci Králové 1821) užito po většině řad trochejských, 10- 11 - nebo 12 slabičných. Leckde připouštějí se — rhythmicky zcela správně — v těchto řadách místo trochejů daktyly (srv. str. 6, 12, 19, 49), leckde zase bývá řada trochejská uprostřed katalektická, t. j. krátká slabika některého trocheje je vypuštěna (srv. str. 12, 17, 79). Na některých místech přecházejí řady trochejské náhle v jambické nebo daktylské (srv. str. 35, 58, 62, 65, 75). Ty všechny volnosti jsou zajisté přípustné; ale takové měnění metra, které může někdy býti velmi charakteristické, vyžaduje, aby se správného přízvuku přísně šetřilo. Toho však ani Turinský nečiní, a proto leckde v jeho dramatech nelze rozhodnouti, jaké metrum má na mysli, chce-li skládati na př. čisté trocheje čili daktylotrocheje (srv. str. 17, 32, 47).

Podobně jako v Angelině, nakládá Turinský s veršem i v jiných svých dramatech (ve Virginii, Pražanech v roku 1648 i ve svých zlomcích dramatických). Srv. na př. tyto verše ze „Záviše“ (Vlastenský zvěstovatel 1822, str. 36):

Pod' sem, Libušo! — K čemu hlídáš kvítky ony?

z bojů navrátí. Valné, prý si valné

a když nebyl ve zbrani na okrouhlém dvoře (str. 37).

málo kde se ještě běhla v květu

plotem zahradník sousední pro tebe kytku (str. 38) a j. v.

Pochybují, že kdo ihned rhythmus jich uhodne. Z ostatních veršů se poznává, že drama je psáno řadami dílem trochejskými, dílem jambickými, připouštějícími často místo trochejů a jambů daktyl nebo anapaest.

Zcela podobně vede si leckde i Šafařík v překladu Schillerovy „Marie Stuartky“ (v Praze 1831) a K. V. Slanský (Vinařický) v truchloději „Jan Slepý“ (v Praze 1847).

Některé básně mají podobných volností a zvláště chyb prosodických tolik, že lze jen stěží metrum jich poznati; mnohé z nich jsou vlastně zcela arrhythmické.

Takových básní vyskytá se v době té velmi mnoho. Skládali je: Čelakovský (v. Kvitenc žvota, Almanach aneb Novoročenka 1824, str. 1; Počet hubiček dle Dimitrijeva, Čechoslav 1824, str. 225, v Ohlasu písní ruských ve Spisech básnických, v Praze 1847, č. I, XI, XIII, XVI, XVII, XX, XXI, XXIII, XXIV, XXV, a j., v Anthologii ib. na př. poslední básně čipevské na str. 402 n.); Fr. Doucha (Lužické národní písně v ČČM. 1840, str. 215); J. V. Frič (Kochan Ratiborský, v Praze 1847, str. 69); Jos. M. Havlíček (Pan Stříbrokryl v Č. Věste 1839, str. 373); J. J. Kalina (hojně básní; srv. v jeho Básnických spisech, v Praze 1852, básně: Na matku mou, Jan Kvarin, Ironie lásky, Návrat otce, Touha po vzdálené, Z Byronova Korsára, Zpěv o povodni. Ale i ostatní básně jsou prosodicky z pravidla hrozné); J. V. Kamarýt (Bürgerův Divoký lovec, Almanach aneb Novoročenka 1824, str. 111); Fr. Kampelík (Pláč do zajatí vzatých Israelitů, Hronka 1837, str. 197, Kvítek do věnečku... Květy 1836, str. 329); Klicpera (srv. jeho hry Rod Svojanovský, v Hradci Králové 1821, str. 10, 22, 24 a j. a Soběslav z r. 1826, tuto v Almanachu dram. her 1826, str. 5, 7, 8, 19, 23, 118 a j. č.); J. P. Koubek (Dcera Zdeňka z Třemšína, Jindy a nyní 1833, II, str. 105, Běh časů, Květy 1834, str. 110); J. Langer (Dvě starožitné básně ruské ČČM. 1834, str. 138 n., Spisy II, 1861, str. 603, Selanky, v Praze 1830, str. 137 „Bělině“); S. K. Macháček (Ohenník Waltera Scotta a Uhlandova Kletba pěvce, Čechoslav 1825, str. 161 a 249); B. Peška (Berangerova Žebračka v Lumíru 1853, str. 530); B. Pichl (Zamyšlená, Květy 1837, str. 217); F. L. Rieger (Chénierova Mladá vězná, Lumír 1853, str. 265); K. Sabina (Tažné ptactvo, Květy 1835, str. 81, leckdy v básni Výjev ze života rytířského, ib. 1838, str. 353 nn., v Básních, v Praze 1841, str. 61 „Otázky“); J. S. Tomíček (Raisa, Čechoslav 1830, 3, str. 57); P. Veselský (Burián, Večerní vyrazení 1831, str. 433); K. Vinařický (Čas Kat. duch. 1836, str. 334 n.).

Někde se zdá, že skladatel nebo překladatel nezamýšlel vůbec metra, nýbrž že jeho báseň nebo překlad je prósa, rozvržená v řádky. To platí na př. o Langerových překladech dvou starožitných básní ruských („Svadba knížete Vladimíra“ a „Dobryňa Čud' pokoril“ v ČČM. 1834, str. 134 n.) a zajisté také o mnohých básních Čelakovského v „Ohlasu písní ruských“.

Patrně oba řídí se i v překladech i v napodobeních formou svých vzorů, kteréž jsou, abychom mluvili s L. Štúrem (O národních písních a pověstech, v Praze 1853, str. 131) „beze vši podoby veršové“. Při básních těch tedy vlastně o metru a prosodii nelze mluvit.

Ale v hojných případech má básník patrně nějaký určitý rhythmus na mysli, avšak pro hojné přízvukové chyby a všelijaké volnosti (na př. změnu rhythmů) není snadno jej poznati.

Často poznáváme teprve z některé bezvadné strofy v průběhu básně, jaké metrum básník volil. Na př. Čelakovský má v „Ohlase písní ruských“ báseň „Láska nad bohatstvím“ (Spisy básnické, str. 77), jejíž prvá strofa je tato:

Já večer s mojí milým se viděla,
a já s ním se po dolině vodila.

Kdo by poznal na této jediné strofě, že rhythmus její má býti trochejský, že tedy musí v prvním verši čísti večer, mojí, milým, kdyby strofa čtvrtá a pátá nebyly bezvadně trochejské? (Oh, vy oči, jasné oči milého, — co já musím pro vás oči snášeti! atd.).

Někde poznáváme, jaký rhythmus básník obmyslel, teprve z bedlivého pozorování celé básně. Za doklad uvádím z připomenuté již Sabinovy básně „Tažné ptactvo“, otištěné i v jeho „Básních“ 1841, str. 15, tuto strofu:

Bolestně ty Skandské kraje opouštíme.
Ó jak blaze žiti a veselo tam,
kde v kvetoucí lípě hnízda si stavíme,
kde balsámový vzduch volně věje nám.
K břehu neznámému teď však poletíme.

Dle této jediné strofy hádal by člověk, že básník měl na mysli rhythmus trochejský. Ale hledíme-li bedlivě ke všem strofám, shledáváme, že Sabina měl na mysli toto metrum:

— — — — —
— — — — —
— — — — —
— — — — —
— — — — —

Nechť se čtenář pokusí přečísti uvedenou strofu v naznačeném metru a nepochybuji, že se zhrozí.

Často bývají tehdejší verše vlastně docela arrhythmické, ježto metra jich (mají-li jaké) vůbec poznati nelze.

Takové bývají verše Klicperovy v dramatech. Srv. na př.

tyto verše z jeho „Soběslava“ (Almanach dramatických her, v Hradci Králové 1826, str. 8):

Vzdáleně toliko. Ale jako oblak,
s hromem a jizlivým bleskem těhoten,
v sinavém, potměšilém rouně
nad Petřínem se snáší, a nevinně
se staví: tak, veliký králi! i
Soběslav přichází.

nebo (ib. str. 19):

Kdy slunce není, je teprv září
měsíce viděti. Kdybychom my
byli vyšli, ani s paprslek slávy
nebylo by bývalo jeho!

To jsou jen velmi skrovné ukázky. Komu by o to šlo, mohl by je rozmnožiti z básní Klicperových téměř do nekonečna.

Podobně zcela arrhythmické jsou mnohé básně Kalinovy, vydané v jeho Básnických spisech r. 1852. Skoro se zdá, že leckteré jsou jen holé koncepty, kterým Kalina teprve chtěl dodat umělejšího tvaru. Ale i ty básně jeho, které mají znatelné metrum, jako na př. Kšaft, Jidášův peníz, Zedník, Čertova skála a j., jsou plny chyb.

Nedostatky naší přízvučné prosodie té doby jeví se hlavně v překladech, srovnáme-li s nimi originál. Jak výrazný rytmus mají na př. Schillerovy básně „Die Worte des Glaubens“, „Die Worte des Wahns“, „Die Bürgschaft“, „Das Eleusinische Fest“, „Würde der Frauen“ a j. a jak bídný je jich rytmus v českém překladě V. A. Svobody (v Praze 1847; srv. str. 2, 3, 6, 18, 82)! Poznal by na př. někdo ze Svobodova překladu básně „Die Bürgschaft“, jakým metrem psán je originál?

K Dionysu tyrannu se kradmo bral
Moesos v šatě skrýváje dýku.
Tu opoutal ho dav strážníků,
„Mluv, dýkou cos tu vyvesti se jal?“
Urputně zuřivec jeho se ptal?
„Chci tyranna sprostiti vlasti.“
„Na kříži to pokaješ v strasti.“

Schiller užil metra anapaesticko-jambického:

○ — ○ — ○ — ○ —
○ — ○ — ○ — ○ —
○ — ○ — ○ — ○ —
○ — ○ — ○ — ○ —
○ — ○ — ○ — ○ —
○ — ○ — ○ — ○ —
○ — ○ — ○ — ○ —

Svoboda právem nedržel se přesně metra, dovoluje si i proti originálu klásti anapaest za jamb a naopak; ale jaké násili musíme činiti češtině, aby se slova Svobodova mohla čísti v metru jambicko-anapaestickém! Jen poslední dva verše z uvedené strofy jsou přesnější.

To jsou zase jen nečetné ukázky, které by snadno bylo lze hojně rozmnožiti.

§ 47. Hledíme-li k tomu, že ani básně časoměrné ani přízvukné nebývají přesné, že časoměrné častým připouštěním slabik krátkých místo dlouhých a naopak i zanedbáváním posice, přízvukné zase hojností přízvukových chyb a obojí všelijakými licencemi rytmus, který měl básník na mysli, činí nezřetelným, nesmíme se diviti, že u mnohých básní té doby se pozná velmi nesnadno, jsou-li přízvukné či časoměrné, a že někdy i po nebedlivějším studiu jednotlivých strof a veršů se to nepozná vůbec.

Jednu podobnou báseň Chmelenského uvedli jsme již výše (str. 436). Ale je jich v té době hojně.

Takové básně skládali: Babánek (Čechoslav 1823, str. 196), Herzog (Krasořečník Macháčkův I, 1823, str. 289 a 325: „Na břehu Vltavském“ a „V bouři“), Marek J. J. (Čechoslav 1824, str. 241), Chmela (Čechoslav 1825, str. 329)*), Chmelenský (Vybrané spisy, Nár. bibl., díl 5, 1870, str. 136, 150), Kamarýt J. V. (Almanach aneb Novoročenka 1824, str. 186, 191, 196, 199, Čas. kat. duch. 1833, str. 295, Smíšené básně 1822, str. 49 a 100), Kamenický Vacek (Čechoslav 1825, str. 649, Poutník Slovanský VI, 1827, str. 52 a 54), Klácel (Květy 1841, str. 377), Kocián (Čechoslav 1822, str. 132), Kočí (Květy 1834, str. 106), Stach (Krasořečník Macháčkův I, 1823, str. 249), Sušil (ČČM. 1827, 4, str. 66), Šír (Čechoslav 1821, str. 403; ib. 1822, str. 57, 69, 111, 349, Almanach aneb Novoročenka 1824, str. 43), Žítek (Odměna mravním a pilným dítkám, v Slaném 1825, str. 30.).

Tu často k rozhodnutí otázky, jakou prosodii báseň je psána, třeba hleděti i k jiným známkám, než které podávají básně samy. Herzog, Šír, Žítek s oblibou básnili časoměrně; u nich je tedy pravdě podobnější, že básně ty jsou časoměrné. Kamenický obliboval si veršování přízvukné, jest tedy již a priori pravdě podobno, že podobné jeho básně jsou nedokonalé básně přízvukné. Ale jaká vskutku která z podobných básní jest, jakou prosodii v ní básník měl na mysli, lze určitě rozřešiti aspoň v nejčtetnějších případech teprv bedlivým pozorováním celé básně. Aby se nezdálo, že nadsazuji, uvedu toho některé velmi význačné

*) Tyto Chmelovy verše mají nadpis „Bájký v časoměře sepsaný“, ale člověk by řekl, že jsou přízvukné. Není v nadpise omyl?

doklady. Čtenář nechať se pokusí sám rozluštití tyto rhythmické záhady.

F. r. Sušil uveřejnil v ČČM. 1827, 4, str. 66 báseň „Pohled“. První strofa její zní:

Uviděl jsem, uviděl jsem Mínu!
Oblíčeť její, co zář jaterná
růžovým prokmytajecí,
usměvavý co dennice na Vesnu.

Ostatní tři strofy jsou této podobné, ale ne stejné. Třetí na př. zní takto:

Však neplakala, nekanula jí slza bolesti,
jenž ji tak krásivá!
Ale oko k nebesám zfrající
celou skvostnost blankytu v sobě pojalo.

Čteme-li verše ty přízvučně nebo časoměrně, nedostaneme rhythm. Podle „počtu momentů“ také není báseň ta skládána. Přiznávám se, že nevím, co zamýšlel skladatel, zamýšlel-li vůbec nějaké řady rhythmické.

Zcela podobné jsou Herzogovy básně „Na břehu Vltavském“ a „V bouři“ (Macháčkův Krasořečník, str. 289 a 325). Báseň „V bouři“ má na př. tyto tři první strofy:

Neznabohu,
třesa se na svá padni kolena!
Mocný nade tvou vznáší se hlavou
v blesku slávy a trestu ředitel světů.
S třeskem hrozonosným
s lebů hor do oblak hrdě se pnoucích
tisíce sráží ruka jeho ohňorodných hromů
roztřepující v okamžení
nádherně strmicí věže,
slavná díla mnoholeté snahy lidské,
tvrdé skály,
zelenající se pahorky.

Každý systém je jiný. Vzhedem k Herzogovu zvyku musíme asi báseň tu pokládati za časoměrnou, ač v ní vlastně časoměrného rhythm. není. Báseň ta řadí se k těm básním volným, o nichž byla řeč na str. 408 n. Ony básně mohly by většinou tuto býti uvedeny.

Zcela takový zdá se býti překlad Stachův básně Klopstockovy „Die Frühlingsfeier“ (ib. str. 249; v obsahu omylem při-

čítá se Vojtěchu Stachovi místo Václavu Stachovi). Uvádím tu prvou strofu:

Nechci v Okeán světů všech
sebe uvrhnout! ne se vznášet,
kde první tvorové, velebíci kůrové synů světla,
se klanějí, hluboce klanějí a u vytržení klesají!

Strofa jedenáctá (str. 251) zní:

Vylévej poznovu ty, oko mé,
slze radosti!
Ty, má harfo,
zvelebuj Pána!

Arci je mi velmi pochybno, zda-li vůbec Stach tu jaký rhythmus zamýšlel. Čtème báseň časoměrně nebo přízvučně, s rhythmem originálu se překlad leckdy nikterak neshoduje, ani přiblížíme-li k různým variantám německého textu. Tak na př. originál uvedených strof zní takto:

Nicht in den Ozean der Welten alle
will ich mich stürzen! schweben nicht,
wo die ersten Erschaffnen, die Jubelhöre der Söhne des Lichts,
anbeten, tief anbeten! und in Entzückung vergehn!

— — — — —
— — — — —
— — — — —
— — — — —

Strofa na druhém místě uvedená má toto znění v originale:

Ergeuss von neuem du, mein Auge,
Freudenthränen!
Du, meine Harfe,
preise den Herrn!

— — — — —
— — — — —
— — — — —
— — — — —

Překlad český se metrem, ba leckdy ani počtem slabik s originálem neshoduje. Změnil tu Stach metrum, nahrazuje metrum originálu metrem sobě povolnějším, dopouštěl se — jak to již uměl — hojných chyb, či je ten překlad vlastně prósa? Přiznávám se, že si tyto záhady rozřešiti nedovedu. Básnické umění Stachovo se ovšem i tuto jeví v pěkném světle!

Báseň J. J. Marka „Drahomíra“ (Čechoslav 1824, str. 241)
počíná se takto :

Ven na lov — ven — jak v hradě těsno ! —
Síněmi táhne se černý stín ; —
jak v duši mé tak bědno i děsno,
v prostoru ven — v temný lesa klín ;
ať se prázdnoty mysle sprostím
a trud i strast ze srdce vyhostím.

Sluho, vyveď mi vrance mého ;
ať vychvátím sílu jarou.
Za mnou ! kdož srdce zmužilého,
v hájů temno — na poušť divokou !
Takto volá Drahomíra, kníně,
a lovci držími plní se síně.

Dle prvního verše by člověk řekl, že jsou to přízvukné jamby,
ale jsou to asi časoměrné daktyly :

— o o | — — | — — | — —
— o o | — o o | — o o | —
— o o | — — | — o o | — —
— o o | — o o | — o o | —
— o o | — o o | — — | — —
(o) — o o | — o o | — o o | — —

Kolik však je v ní časoměrných chyb ! Třeba připomenouti,
že metrum není všude stejné ; místo řad daktylských leckde jsou
řady anapaestické (srv. poslední verš uvedené druhé strofy) a místo
daktylů leckde stojí trochej (či je to chybný spondej ?).

Šírova báseň „Sen“ (v Čechoslavu 1822, str. 57) má tyto
dvě prvé strofy :

Jako mrak černý hrůzou strašlivou,
ježto nižádné požehnání světu,
záhubu jen z hor nám [ne]se zůřivou,
tak ve posvátném otčiny mé květu
s vichřem ukrutným bouře se valila,
rozkacená zlost svou na ni vylila.

Ach jak vadli kvítky a klesali, —
všecko pod mocnou upadlo tíží ;
vlastenské zpěvy z té země prchali
pryč, jak ptáci, kdy se zima blíží.
A kde světlo bylo, kde se zaskvěla moc,
tu panovala mdloba, tu se zatměla noc.

Mně zdá se, že v básni té převládá rhythmus daktylsko-trochejský (- o o - - - o o - o o), čteme-li ji přízvučně. Je-li přízvučná, má ovšem mnoho přízvukových chyb. Ale i při čtení časoměrném narážíme na velmi hojné chyby, a to i tehdy, měříme-li ji velmi volným veršem indického rozměru mātrāsamakam (v. výš str. 412, pozn.). Jak Šír veršovatí chtěl, mně není patrnó.

§ 48. Časomíra, jak jsme viděli, výhradného panství v boji prosodickém si nedobyla. Ale v jedné příčině vládla v tomto období vskutku skoro výlučně: metra staroklassická, od moderních úplně odchylná, která před r. 1818 skládána byla skoro vesměs přízvučně, po tomto roce skládána byla skoro výhradně časoměrně. Zvyk ten udržel se až do dnešních dnů.

Přízvučně skládaná metra antická se sice i v té době ještě vyskytují, ale pořádku, jen výjimkou. Skládali je: Berger (Č. Včela 1840, str. 353), Hek a jeho dcery Lidmila a Vlasta (r. 1819—1821), Hněvkovský (r. 1820—1841), Holubář (Čechoslav 1822, str. 151), Humhal (Č. Včela 1843, str. 389 a Květy 1842, str. 321), Konopásek (Přítel mládeže 1834, III, str. 112), Kopecký Dalibor (Slova vděčnosti, v Praze 1836, str. 42; verše ty jsou as Kopeckého), Král J. M. (1820 až 1822), Kubelka (Květénky, v Praze 1823, titulní list, str. 53 n., 56 n., 153 n.), Linda (Záře nad pohanstvem, v Praze 1818, str. 27 n. a 45 n.), Ludvík (Čechoslav 1820, str. 129), Nečásek Fr. (Večerní vyrazení 1831, str. 625), Neumann (Školní písně, v Praze 1847, str. 61), Patrčka, Pícek J. Bojislav (Večerní vyrazení 1831, str. 505), Polák (v „Cestě do Italie“ v Dobroslavu I, 1, 1820, str. 53 a I, 2, str. 39 a 75), Procházka V. F. (Čechoslav 1824, str. 361), Vladyka (ib. 1823, str. 195), Zeman (Rozmanitosti O, 1819, str. 79), Ziegler (1825—1827).

Z mužů těch Hek a jeho dcery, Hněvkovský, Král J. M., Patrčka, Ziegler a také Linda (jeho Záře nad pohanstvem psána jistě před r. 1818) drželi se směru, obvyklého před r. 1818, od něhož ani po vydání „Počátků“ neupustili. Co ostatní básníci zveršovali v metrech staroklassických přízvučně, je nepatrné.

Metra antická přízvučně skládaná jsou z větší části hexametry a disticha. Strofy lyrické napodobili Hněvkovský (Básně drobné, v Praze 1820, str. 204 a j., Příloha Květů 1836, str. 68 a Nové básně drobné, v Praze 1841 na různých místech, str. 8, 9, 12, 14, 17 a j.)*, Humhal, Kopecký Dalibor,

*) Některé tyto básně jsou překladem ód Horatiových, které Truhlář v častěji vzpomenutém článku ve „Sborníku prací filologických“ také neuvádí.

Král J. M., Ludvík, Nečásek Frant., Neumann, Patrčka, Pícek J. B., Procházka, Vladyka.

Co do správnosti metrické nejsou průměrem tyto verše přízvukné o nic lepší ani horší než podobné verše před r. 1818. Antická metra Hněvkovského jsou velmi různá co do správnosti prosodické; jeho hexametry v Básních drobných z r. 1820 (str. 171) jsou málo vzorné, vykazujíce dosti časté odchylky od správného přízvuku. Mnohem lepší jsou v té sbírce přízvukné strofy lyrické. Pozdější disticha Hněvkovského (Č. Včela 1838, str. 177 a 1839, str. 5) nejsou o nic lepší, jeho strofy lyrické daleko horší, vykazujíce dosti hojně odchylek od správného přízvukování (v. Přílohu Květů 1836, str. 68 a Nové básně drobné z r. 1841 na místech výše uvedených).*) Přízvukné hexametry Lindovy v „Záři nad pohanstvem“ (z r. 1818), str. 27 n. a 45 n. mají hojně chyb a jsou velmi špatné, rovněž velmi špatné jsou sapfické strofy přízvukné v Neumannových „Školních písničkách“ (z r. 1847), str. 61, jsouce skládány asi způsobem, jakým skládaly se za střední doby literatury české. Báseň Patrčkova z r. 1823, otisktná v Lumíru 1861, str. 159, je pouze podobná strofě alkajské, ale má třetí kolon zcela odchýlné; podobnou strofu sestavil již Hněvkovský v Drobných básních (v Praze 1820, str. 111). Celkem však, jak řečeno, ráz těchto přízvukně skládaných meter antických od rázu podobných meter před r. 1818 málo se uchyluje.

Pozoruhodno jest, že někteří veršovci metra antická napodobovali přízvukně a také časoměrně; jsou to: Berger, Kopecký Dalibor, Ludvík, Polák a Vladyka.

Na Poláka, rozhodného přívržence prosodické theorie přízvukné, měl při veršování časoměrném, jak známo, vliv Jungmann.

O Raymannově napodobování meter antických, které není ani přízvukné ani časoměrné, byla již výše řeč (v. Listy fil. XXI, str. 173 n.).

Nebeský, velmi rozhodný odpůrce časomíry, v překladech z básníků antických také neužíval časomíry, nýbrž překládal přízvukně, ale vlastně metra starověká často stíral a zbytečně měnil. Nelze tedy o něm mluvit jakožto o přízvukném překladateli meter antických. Zásady, jimiž se při těch obměnách meter antických řídil, vyložil v ČCM. 1850, str. 602. My se k nim ještě na jiném místě vrátíme.

*) Hněvkovský byl si toho nedostatku dobře vědom; v předmluvě „Nových básní drobných“ praví, že v druhém díle „Zlomků o české literatuře“, které hodlal vydati, ospravedlní větší volnost v zacházení s přízvukem v metrech antických, nebo-li, jak praví, „svobody v národním slohu řeči pozůstávající.“

Celkem možno říci, že přízvukně skládána metra antická sice stále až do r. 1847 (hojněji arci jen brzo po r. 1818), ale v počtu velmi nepatrném. Pravidlem bylo v této době metra antická napodobiti časoměrně.

Za této doby vešlo také v obyčej užívati v téže básni časomíry i přízvuku. Metrum, které se zdálo býti básníku podajnější časomíře, složeno časoměrně, jiné opět přízvukně.

Nejstarší mně známý toho doklad z této doby — před r. 1818 snad se toho dopouštěl již Hřib (v. Listy fil. XX str. 429) — vyskytá se v „provodu“ Polákovy „Vznešenosti přírody“ (v Praze 1819). Po časoměrných hexametrech a strofách sapfických vyskytají se na str. 2 a 6 delší části z přízvukných řad trochejských a daktylsko-trochejských.

Podobně má F. V. Hřib v jedné básni v Čechoslavu 1823, str. 353 vedle sebe časoměrné hexametry a přízvukné daktyly a trocheje, Chmelenský v básni „Vlastislav a Neklan“ (ČČM. 1829, 1, str. 3 n.) některé části přízvukné, jiné časoměrné, Macháček v básni „Bůh a bajadera“ (Krasořečník I, v Praze 1823, str. 89) trocheje přízvukné, daktyly časoměrné, Špót v překladu Grillparzerovy tragedie „Pramáti“ (v Praze 1824), jinak přízvukném, na str. 13 n. patrně časoměrné adonie a daktyly. Že Šohaj v překladu „Antigony“ Sofokleovy některé části překládal přízvukně, jiné časoměrně, bylo řečeno již výše (v. Listy fil. XXI, str. 325 a 332).

Že tato dvojakost prosodické jednotě básně není na prospěch, netřeba připomínati. Dle těchto vzorů i my dosud překládáme některé plody staroklassické dilem přízvukně, dilem časoměrně.

Vůbec vešlo ve zvyk i básně moderní, jejichž metrum, v originále přízvukné, zdálo se v češtině časomíře býti podajnější, překládati časoměrně. Německé přízvukné hexametry a disticha překládaly se časoměrně, a strofy přízvukné, zvláště měly-li ráz antický, překládány též tak. Tak přeložil Purkyně báseň Schillerovu „Der Abend“, složenou strofou sice přízvuknou, ale sestrogenou dle starověkých vzorů, časoměrně (Bedřicha Šillera básně lyrické, ve Vratislavi 1841, I, str. 34) a j. v.

Mimochodem připomínám, že překladatelé té doby neostýchali se metra originálu měniti v jiná, domůlele příhodnější, zvláště v časoměrné hexametry klassické. Nejvýznačnějším toho dokladem je Ziakův překlad Torquata Tassa „Osvobozeného Jerusalema“, v němž přízvukné stance originálu zaměněny jsou většinou zcela nepřipadně časoměrným hexametrem. Příklady jiných bylo by dosti. Ale věc ta nenáleží již v meze tohoto pojednání.

Přehlédneme-li vše to, co v hlavě této bylo vloženo, můžeme výsledek této části své rozpravy stručně shrnouti v tato slova. Na theorie prosodické a přízvukové „Počátky“ a boj

prosodický vůbec téměř ani nepůsobily. V praxi časoměrné básnictví proti dobám dřívějším se značně rozmohlo, ale číselnou převahu mají přece i v té době básně přízvučné. Jen metra staroklasičká skládala se tehdy téměř výhradně časoměrně. Co do jakosti jsou verše časoměrné té doby málo dokonalé. Meter indických a veršů skládaných „počtem momentů“ přese všechno horlivé doporučování Jungmannovo skládáno málo a brzo od nich zcela upuštěno. Ale na prosodickou jakost poesie přízvučné měly chybné zásady, hlásané v boji prosodickém, působení velmi neblahé. Básně přízvučné tehdejší doby jsou zpravidla špatné; prosodii přízvučnou vrátil boj prosodický na to stanovisko, na kterém byla asi před r. 1795. I tím i zavedením nepřipustné u nás časomíry jeví se boj prosodický jako velmi zpátečnická reakce proti nepopíratelnému pokroku, jenž v prosodii české zahájen byl teorií Dobrovského.

„Počátkům“ přičítává se také jeden účinek blahodárny: míní se, že odsouzením dosavadní produkce básnické přispěly značně k zdokonalení vnitřní ceny básní pozdějších. Já pochybuji, že nepopíratelné značné povznesení vnitřní ceny básní po r. 1818 stalo se působením „Počátků“. Aspoň větší část přehojné básnické produkce po r. 1818 nepovznáší se nad úroveň básnické produkce z let před r. 1818. Že se po tom roce vyskytlo několik básníků skutečných, kteří té době dali její význačný ráz, nestalo se zajisté působením „Počátků“, nýbrž tím, že šířením národní uvědomělosti ke kruhu básníků, kteří básnili jen z ochoty, začali se hlásiti i mužové, skutečně básnicky nadaní. A ti by byli básnili dobře i bez „Počátků“.°)

Hláskoslovné a tvaroslovné zvláštnosti Hájkova Herbáře (z r. 1562) a Veleslavínova Kalendáře Historického (z r. 1578).

Spracoval Jaroslav Bidlo.

(Dokončení.)

Sem patří také subst. játry (proti játra): Prfy, Plijce, Yátry . . . lécij H 16^a, Králowfký Traňk Yatrám pomáhá H X^b. — Mons Garganus překládá Hájek hora Gargana: na huore ře-

*) Zbývá uveřejniti ještě nedlouhý výklad o prosodii české od r. 1854 až do našich dob. Výklad ten vyjde v příštím ročníku „Listů“, spolu s některými dodatky o Jungmannově činnosti ve sporu prosodickém.

čené Gargana 219^a. Mirrha H 350^b, 351^a má v H pády: o Mirře 350^b. s Mirrau 2^b. Vrba má v gen. pl.: Wrbij množstwij H 52^a.

Vzor *vладыка*.

Sem patří doklady: s Mistrém Rokycanem K 158, ale možná, že od nom. Rokycan, ginij ... kteříž Obec Sflechtůw po fobě potáhli K 354.

Vzor *duše*.

Akk. sg. bez -i bývá v adverb. výrazích: na dyl K 167. H 19^a. 132^a. 374^a, na šíř H 64^b. 75^b. 377^a. K 167, na wayfs H 28^a; mimo to: fwau kratochwil H 96^a, pro samu kratochwil H 96^a; při subst. země s předl. na bývá -i: Samice listij má menší ... klade ge na zemi H 328^b, přjklekw na zemi K 103, wyšel na zemi K 151.

Adverb. výrazy míry mívají z pravidla -i: zdýlij H 14^a. 24^b. 64^b. 153^b. 364^a, zhlaubij H 15^a. K 105, ztížij H 4^a. 14^a. 160^a, zwyšlý H 115^a, zwayšlý K 115. 233. 312, wzdalij K 79, zšýrij K 312. ztlauštij K 312.

Gen. pl. bez -i jest v těchto dokladech: Čžerných Wisseň H 63^b, Mořských Wisseň H 97^a. 134^b. 373^b, owec K 183; fistule má obojí: do Fistulij H 315^a, do týchž Fistul H 2^b.

Gen. pl. s -i jsou v těchto dokladech z K: šest Nedělíj 187. 221. atd. Swinij 375, wšech Bohynij 165, Tabulj 261.

V dat. a lok. pl. bývají časté konc. -em, -ech dle -i kmenův. Doklady α) z H: dat. Plícem 51^b. 100^b. 316^a. 385^b, palčiwým Zymnicem 10^a, k defýti milem 19^a, proti Nefstowicem 51^a, proti přijlišným štolícem 43^a, proti Fístulem 259^b. 294^b, Owcem 43^a, k giným Tykwicem 381^a, k Nuossem 52^a, k Tyčem 100^b. 132^a. 385^b, Borowičným gehlicem 370^a; lok. na Mezech 137^b, po Mezech 359^a, w Obcech IX^a, při giných Borowicech 20^b. při Plicech 193^b, w Plicech 102^a. 318^b; β) z K: lok. w Obcech IV^b, w Obcech Pražských 123, na Winicech 208. 234, po mnohých rozepřech 149, w kratochwijlech 180, w Ulicech 180, w nefnázech 146, po mnohých nefnázech a newolech 91.

Vzorem tímto řídí sa subst. tato: bulle — Datum Zlaté Bulle K 101, proti Zlaté Bulli K 5; Halle — Halli K 48. 74; chřipě — do druhé Chřipě K 169^b, pomazáním chřipij H 268^b, pomazati chřipij 18^b; kapitole — I. Kapitole K 100, II. a III. Kapitole K 164, VIII. Kapitole K 255; Kompostelle — w Kompostelli K 5. 101; konopě — Konopě známá gef wšem H 277^a, jako Konopě H 304^a, čerštwé Konopě dobré gfau H 277^a, Po Konopijech 14^a; ochoz — z Ochoze šwé K 97; osládyč — Wezmi

Ofládyč, ztluc gi dobře H 377^a, z Wofladyčy H 10^a, s Ofládyčy H 375^b; ostropes Ostropes H 191^a, o Ostropfy H 191^a; sluň — Rošte na Sluni H 53^a, 125^b, 133^b, 218^a, Kašťtan raděgij rošte na Sluni H 57^a; věže — Wěže založena K index W, Wěže kamenná K 91, Nowá Wěže K 82, gedna Wěže K 325, zapálill Czernau Wěži K dodat 2, krásnú Wěži K 130, bijlau Wěži K 71, na gednu Wěži K 40, Hrom udeřil na Wěži K 126, wytáhše dělo na Wěži K 30; wrátyč — Ženy... aby sobě Wrátyčij nohy myli H 271^b — ale také dle meč umeg fe Wrátyčem H 271^b.

Vzor panoše.

Sem náleží rádce: Myfl má býti Rádceý jako Miftrem a Učitelem H VII^b; panoše: některých Panofij a Kněžij K 111. — Snoubce se odchyluje: nedočkawšy Snaubcůw K 197.

Vzor paní.

Sem patří Maři: Swaté Mařij Košlylo H 155^b.

Dle paní skloňují se mnohá jmána cizí s koncovkou -ia neb -io, jež se přejímá jako -i, ale někdy také pův. -ia v nom. zůstává. Tu a tam také vyskytují se pády některé dle vzoru duše.

1. Doklady pro sklonění dle paní; α) z H: nom. sg. Kopr wlašký a Celidonij widědné duchy polyňugij X^b, Celidony menšij 175^a, Tato Celidony 175^b, yako wěťšij Celidony 174^a, Lentyškus Lift neše yako Piftacý 25^b, ale gest Augurya bylina 134^b, Auguryá 381^a, Celidonya 173^b; gen. sg. z Alexandrij 5^b, do Alexandrij 10^b, podlé Maurytanij 221^a, do Arabij 10^b, do Germanij 142^b, do Goricij 385^a, z Licij 30^a, okolo Maslylij 219 atd.; wyhnánij Melankolij 24^b; dat. sg. k Augurij 382^a, k Celidonij 174^a; akk. sg. pátau Esfencý Wijna 13^a, Hyftorij wypifowati budeme 47^b, aby znal bylin Influeney XI^b, day Purgacý 261^a, na Purgacý dáwagij 371^b, gednu uncij 4^a; lok. sg. w Achaij 193^b, we wšij Azij 90^b, w Cylicij 17^b, w Germanij 8^a, w Hyšpanij XIV^b, w Indij 3^b, w Tulcij 379^a, o této Celidony 175^b, o Piftacý 79^a; instr. sg. mezy ginau Instrukeý IX^a, s Mumij 238^a, gmenowali Strom lefnij Piftacý 80^b, s procešy by chodil 224^a; gen. pl. z Západnijeh a z Wýchodnijeh Indij 48^a; lok. pl. o Augurijeh 134^b; instr. pl. s Piftacými 32^b, 264^a, s Priwilegimi VIII^a; dle okolo Maslylij jest také okolo Neapoli 216^a — s odchylnou kvantitou; β) z K: nom. sg. Indulgency a odpustěnění publikováno 209, Legacý a posellstwij přigelo 183, ale Marya index M, Ziofia dodatek 1. index Z; gen. sg. podlé Fundacý 277, od prwnij Sesly 346, za příčinou Konffesly 37. Hrabě z Flandry 106, Rytijř z Flandry 297, z Florency 332, z Floreny 313, do Konstancý 118, blizko Konstancý 12, do Kon-

ftancy 291. 297. index Z, z Konftancy 118; dat. sg. náflylj Panij Lukrecij učiněné 60; akk. sg. Fundacij darowal 118, Konffesfý Augfpurfkau priyal 167, Legacy řidil 339, Biblij Swatú 280, měl prwnij Audiency 68, na Kraginy pomorřské Fryfandy, Holandy a Zelandy 317, Historij fepfal 261; lok. sg. při geho Determinacy 181, w té Legacy 183, w Kragině Samothracy 260, w Holandy a Zelandy 317, w Burgundy 18. 32. index Z, u Wigilij 73. 86. 153. 210. 341, w Flandrij 56. 124, w Sycylii 92. 208. w Bethanij 81. 82, w Hetrurij 68. 242, w Elfacy index Z, w Asfyrij 244 w Academij 113; instr. sg. s Procesfý 216, s Procesfý řel 112, mezi Ulmem a Konftancy 224; gen. pl. některých Hyftorij 374, z Hyftorij 1^b, o užitku Hyftorij IV^a; lok. pl. o ceremonijch 29 w Hyftorijch III^a a IV^b; instr. pl. Priwilegijmi 60. 101. 140. 147. 348.

Zdánlivě dle paní jest: w Kanyžij K 183, w Poznánij K 97 — je tu nesprávná kvantita.

2. Pro sklonění dle duše; α) z H: Augurye negfau přijlifs známé 134^b, kaufek Akacye 108^a, Kasfye welké množftwij 11^a, Trubice Kasfye 10^b, na mijřtě Tucye 61^b, s Pineemi 264^a. 368^a, Saturege geřt bylina 214^a, Wezmi Saturegi 222^b; z K: do Bazylee 4, w Měřtě Bazylegi 343, w Bazylegi 276, z Galilee 66, w Galilegi 181, z Hyřpanye 181, z Ferrarye 111, z Afřkanye 225.

Vzor sudí.

Délka *i* v koncovce nebývá vždy náležitě označena — Patří sem: náhončí — proti moci Diábla a náhončij geho K 129.

Dle téhož vzoru skloňují se větřím dílem také falckrabě, landkrabě a purkrabě. Nom. končí se -ě (z -ie). Kvantyta nebývá vždy správně označena. Doklady jen z K: pro nom. Falckrabě 137. 190. 226. 282, Landkrabě 137, Markrabě 66. 90. 150. 169, Purgkrabě 88. 110. 114. 133. 252. index J; a také s konc. -í Margkrabij 2; pro gen. Markrabij Miřfenřkého 33, Markrabij Morawřkého 40. 42 atd. najwyřřřého Purkrabij 309 atd. — vede toho s -i m -í: mladřřřého Falckrabi Syn 33, od Fiřipa Landkrabi 301, od Markrabi Mijřfenřkého a Landkrabij Duryňřkého 324. 331, Markrabi Jana Giřijho Syn 8, krom P. Zdeřka Purkrabi Prařřřkého 320; pro dat. Markrabij Mijřfenřkému 38, Markrabi Brandeburřkému 157. 211, Purkrabij Normberřkému 112; s konc. -ovi: proti Markrabowi 9. 178, Ottowi Markrabowi 81, pro akk. Markrabí Albrehta wyhnali 177, wolili Markrabi Morawřkého 205, Markrabí Brandeburřkého poyala 314, porazyl Markrabi Albrehta index M; nebo dle kuře Ottu Markrabě Brandeburřké, při čemž i rod jest změněn; v instr. bývá častěji koncovka -ím: Markrabijm Luřickým 178, mezy Filipem Landkrabijm

202, s Wylémem Lantkrabijm 98, s Markrabim Albrechtem 195
ale také: s Ottau Markrabi Brandeburským 177.

Vzor *kost*.

Souhlásky *d, t* v koncovce nom. se neměkkí: čeled K 123, waypowěd K 140, zed K 211, (doklad nepřímý w spůsob Lodky H 187^a, Lodka K 74, na Lodech K 75. 206. 347), boleft H 153^a, hrft 128^a, gednu hrft 34^a, chut 4^a. 42^b, nechut 108^a, maft 34^b. 53^a, nit 178^b, pamět H 7^b. 50^a. K IV^a, Pečet H XV^a, (pečetmi K 42, pod pečetmi K 304), Plft Teřichowá 362^b, Treft (= třítina) 86^a, Treft geft několikera 366.

Vzorem tímto řídí se: čtvrt — a w něm (ve vězení) tři čtvrti Léta držán K 129; dlaň — zdýlij dlani H 64^b, Chlup dlani zwýšlý H 317^a; Hus — M. Jana Hufy K 63. 77; chalup — kromě dwau chalupij K 176; leb — na proraženij Lbi H 281^a; louč — od té Lauči H 22^b; moc — Mocmi welikými H 11^a; pec — do Pecu H 132^b. 388^b. 392^b. K index M, do ohniwé pecy K 374; pfd — wyššlý nežli gedné pijdi H 26^a, gedné pijdi zdélij H 22^b, pijdi zwýšlý H 122^b, pjdi žhlaubj K 105, akk. odchýlně dle duše — Prut má pijdi zwýšlý H 200^a; sběr — od Táborůw a zběři lidu K 228; sit — lýtmi H 34; tvař — Pijhy s Twáři shánij H 152^b, Twáři pomazug H 243^b, Twáři potijrati H 36^a; ves — po Wfech K 11. 176, we Wfech K 225. 232; zed — zed ... za-fula K 212, zed dokonána K 232, prwnij zed oblehli K 131, druhú zed K 136. 140, na Zed K 224, o Zed K 125, hrom zdi y oltáře roztrhal K 126, na zděch H 338^a, po zdech H 172^b, zdmi K 60. 107. 210; zeměžluč — kořen Zeměžluči weliké H 180^b, zvěř — od zwěři K 304.

Subst. trest (Treft geft několikera H 36^b) přechází do vz. dub: o Treftu H 36^b.

Vzor *host*.

V K odchýlný gen. sg.: pozbyli newděčného hoště 164.

Vzor *kámen*.

Subst. tohoto vzoru přecházejí do vz. dub: ječmen — Yádra fformy Gečmenu H 69^b; kámen — od Kamenu H 248, proti Kamenu H 193^b. 293^b, w Ledwij Kamenu dělati se nedopaufftij H 275^a, na Maliřfkém Kamenu H 47^b, ale i proti Kameni H 134^b. 172^b. 229^b; kořen mívá častěji koncovky náležité — Kořene H 275^a, Kořene Fiolného H 291^b, z gednoho Kořenu H 373^b, od Kořene H 180^b, Mijzka čerftwého Kořene H 180^b, ale při tom Kořenu 275^a; chřen — Okolo chřene H 214^b.

Den mívá odchýlnou kvantitu: nech tak štáti tři dnij H 4^a,

nech štáti dwa dni H 229^b, moč w octě tři dni H 59^a, ať w tom tři dni štogj H 370^b, za celé tři dni K 113, po polednij K 119.

Vzor *rámě*.

Sem přechází koleno : w pátém koleni K 178.

Vzor *kuře*.

Subst. kníže, někdy také hrabě, markrabě a lantkrabě řídíce se (kníže a hrabě vždy, markrabě a lantkrabě výjimkou) vzorem tímto, bývají rodu středního : Nom. sg. Ofwijcené Knijže K 117, Knijže Čzefké K 241. 316, gedno Knijže H 69^b atd., výjimkou Otto Knijže Znojemský a Olomucký K 165, Knijže Litewfský K 111, Knijže Minstrberfský K 202, Knijže Orlienfský K 175, Ofwijcený Arcyknijže K 22; Hrabě Wirtemberské K 207, Hrabě Lucemburfské K 242, Hrabě Spišfské K 323, Hrabě Tyrolfské K 265. 314, Hrabě Kladfské K 155, Markrabě Morawfské K 324, Markrabě Mijffenfské K 172, Markrabě Brandeburfské K 331, Lantgrabě Duryňfské K 172; akk. sg. chtěge uwěsti Knijže Oldřicha K 137, yal Gindřicha Knijže Rakaufské K 278, na Filipa Arcyknijže Raukaufské K 16; Hrabě z Hardeku yali K 300, Ottu Markrabě Brandeburfské poručnijkem učinil K 244; nom. pl. Knijžata Minstrberfská K 342, Knijžata Sáfka a Mijffenfská K 269, Arcyknijžata Rakaufská K 201 atd.

Vzor *máti*.

Akk. sg. fwú wlaftnij Máteř K 124, Plamen Máteř opálil K 182; instr. sg. s Materij K 72. index H; nom. pl. twrde Mateře H 281^a, některé Mateře K 99.

Vzor *dobr, dobra, dobro*.

Tohoto sklonění jsou v H a K již jen nepatrné zbytky. Náleží sem: 1. Hora Kutna — z Sněmu Hory Kutny K 172, na Horách Kutnách K 128. 149; 2. welika noc — Welika noc K 112, Weliku noc K 101, na Weliku noc K 97. 112, na Welikunoc K 99. 105, ale proti tomu: Weliká noc Židowfská K index W. okolo Weliké nocy K 94, od Welikonocy K 97. 112, na Welikú noc K 63. 95. na Welikaunoc K 85 96, po Weliké nocy K 114, po Welikénocy K 118, 119, po Welikonocy K 106, 127. 135; 3. pln měsíc — po plnu Měfýcy H 76^b, nenaplnu ale na Nowu Měfýce H XII^a; 4. nov břeše — nov břeše se tu již jako subst.: na Now Měfýce H 15^a, proti po Nowu Měfýce XI^a; 5. adverbialní rčení v nově, v cele: wnowě wolený K 30, wnowě narozenému dijtěti K 375, aby knijžetstwij w cele neroztržené

zůstati mohlo K 371. 6. Adjekt. mil v přísudku — kterýmž miji byl pokog K 275.

Dále sem patří rčení: proti Gednorożcowům K 197. — Nesprávně píše Velesl. w Králowém Dworze K 239. — Neobyčejná jsou adj. possess. od jmen rostlin: z Gitrocýlowa kmene H 124^b, Hyslopowa moc H 201^b, takowij wrótkowé Chmelowi H 385^b.

Vzor *dobrý, dobrá, dobré*.

Hájek píše: Léta Božíjho Tifýcého . . . XV^a. — V K omylem jest: mezi Concilium Bazylegkém a Čechy 285.

Vzor *pěší*.

Sem náleží některá adj. zakončení měkkého, místo nichž měli bychom raději adj. zakončení tvrdého. *a)* v H: proti Pekelnijmu ohni 39^b, Pekelnij Oheň 27^a. 128^a, dawnij zástawa 248^a, dawnijmu bolenij hlavy 220^b, Zymnicy dawnij 199^a, podobentwii starodawnij Wolstruhy 289^b, Druhé Koňské Kopyto geft obecnij a wšem známé 235^b, Pelyněk obecnij 197^a, dle obecnijho dobrého XIV^b, Hyslop geft bylina obecnij 201^b, Obecnij lid 351^b. 375^b, Mornij nakaženij 69^b, Lijstíčko dwognálobnij y trognálobnij 274, dwognálobnij spůsob 48^a; v K: Lid obecnij 238, Lidu obecnijmu 124, w obecnij lid 193, pro obecnij dobré dodat. 1, příklady obecnij V^a, Obecnij Sněm 55. 143, při Sněmu Obecnijm 45. 256. 290, Sněm walnij 59. 149, na společnij náklad 149, s nástrogi wálečnijmi 149, od dáwnijho čaſu 216, nedáwnijch I^b, starodáwnijch IV^a, daremnij IV^a, na Rowínách nad Letnij 186, na polijch nad Letnij 205, k Letní 368.

Někdy bývá adj. měkkého zakončení, kde bychom kladli adj. poss. s konc. -ový: kuorky Pomorančij H 142^b, Jahlko Pomorančij index J, Strom Citrýnowý geft prostřednij wyfokoſti jako Pomorančij a Limaunowý H 69^b, na hlijzu mornij K 268, mornij bolesti K 334.

Sem patří dále: yel na Kočijm do Wijdně K 150, na Kočijm woze K 354, Bezdězý zaſtawil K 177, na Bezdězý Horu K 24.

V H proti adj. possess. dle pěší, jako jsou orliči — z žlučij Worličij 169^b, kozelči — Ruožky Kozelčijm podobné 26^a, Loze Kozelčijho 379^a, jest mnoho adj. poss. dle vzoru dobrý; jest tedy proti nč. dračí — drakový: Drakowá Krew 221^a, z Krwe Drakowé 221^b; pávi — pávový: na Páwowém peřij 291^a; kozlí — kozlový: Sádla Kozlowého 287^b, Kozlowým Sádlem 336^a, kozlowau krwii 383^b; velbloudí — velbloudový — Sena Welbloudowého 179^b; hadí — hadový: Proti hadowému ukusſenij 223^b, Hadowému uſtknutij 180^b; vosí — vosový: proti uſtipnutij wo-

fowému 214^b; volový; Wolový Yazyk 385^b, s Wolowau zlučij 196^b, Wolowé Oko 272^a.

Zájmeno *níc*.

V H tvar emfatický: nebylo ničehož na swětě 13^b.

Číslovky.

Číslovky tři, čtyři mají větším dílem ještě sklonění stč.: nom. tříj malij ruožkowé H 332^a, wflyckni tříj Stawowé K 13. 286, Tříj Pacholecy K 197, Tříj Papežowé K 102, tříj (muži) se utopili K 74, ginij pak tříj propuštěni K 239, tříj Králowé K 322, tříj Biskupowé K 59, tříj Měšćowé K 126, Čztyřij prwnij Czapinůfkwé H 259^b, čtyřij Czechowé K 142, čtyřij slawnij Králowé K 250, čtyřij Praporcy K 79; tři hlasy K index T, tři ofoby K 60, tři Slunce K 126. 225, odchylně: čtyry Ofoby woleny K 9; gen. odchylně: čtyr zrn Gečnych H 25^b; akk. odchylně: Hornijcy podali z nich tříj na Kriwoklát K 196, To trwalo celé čtyry hodiny K 77, na Čtyry Sta K 68, za tříj Léta K 172; instr. třmi Smyfly H 9^b, s třmi Sedláky K 193, a vždy.

Při čísl. dva, dvě vyskytuje se v H vulgarism: we dwauch fofolinkach 88^b.

Staré *e* náležité jest v dokladech: dwanácte K 203, třinácte K 216, čtrnáctekrát K 125; mylnou analogií jest přisuto: padefáte grofšuow K 342, Sfedefáte Let K 12, sedmdefáte fšest let K 114; rovněž nesprávně jest: čtyrykrátě Sto Tifýc K 44, Dwa-krátě Sto Tifýc K 255.

Náležité jest -i v těchto dokladech: Wezmi zrn dwadeceti H 172^b atd. Sto a Tridceti Tifýc lidu se febralo K 232, Tridcetikrát Sto Tifýc K 17. 64, moč gj . . . na Slunci čtyřidceti dnij H 163^b atd.

Pro *i* odsuté jeden doklad z K: w dwadecet hodin 326.

Pro staré *mecítma* máme tyto doklady z K: dwamecýtma Měštianůw 68, dwamecýtma Set Lidu 78, ofm Set a dwamecýtma 152.

Pro milion jest tvar opsaný v K: defetkrátě Sto Tifýc Lidu 27, Tridcetikrát Sto Tifýc 64,

Výraz desetkrát jest skloněn v H: A učinijš tak do desýtikrát aneb y wije 49^a. Proti tomu neskloněna jest čísl. šest v K; newylezewfly fšest nedělij 187.

Několiker mívá z pravidla tvary dle dobr v H: Geft pak několikera Ruože 48^b, Treft geft několikera 36^b, Zelij geft několikero 116^a, Kořen několikeru chut při sobě ukazugé 180^a, Kořen . . . geft rozdělený na několikero 41^b, Tykwe gfau něko-

likery 131^b, Meruňky gľau několikery 67^b, plané Borowice gľau několikery 20^a, Nacházegij ľe (t. wišně) několikery 62^a.

Skloněni jmen cizich. Spůsob skloněni jmen cizich jest různý.

1. Jména cizí zůstávají neskloněna, zejména v H: O Dypťanu H 204^b, s Rhabarbarum 130^a. 238^a, Filonyum Perľycum gednu čťwrtcy H 179^b, s Bdelium H 221^a, Opium dvě čťwrtce H 18^b, do Opium H 136^b, kwěťtjik Rhabarbarum H 160^a, yako při Lilium H 14^a, k Lilium podobný H 263^a, o Witriolum H 26^b, Witriolum 6 lotuow H 56^a, Kázaniť Swatěho Ewangelium K 46, To Sěne nayeľpišý geťt H 371^b, Wezmi Sěne wýborněho dwa loty H 375^b, z Sěne H 375^b, prawá Aloe H 195^b, Aloe kteréž . . . užíwagij H 195^b, Takowě Aloe pošylňuge H 196^a, tohoto Aloe H 197^a, Wezmi Aloe zetřeněho puol druhěho lotu H 196, s Aloe H 56^a, Welikěmu králi Charu, Pánu Katay H 178^b, tímto Bezoar H XI^a, o takowěm Bezoar H XI^a, Gummi Arabķěho H 195^b, s Gummi Arabikum H 258^a, z Kolchis H 2^a, Přirozenij Galles H 56^a, Wezmi Galles defet lotuow H 56^a; raponťyķum skľoňuje se buď jako fem., buď jako neutr., nebo se nesľoňuje: s Reupontikum H 294^a, mezy Rapontyķem H 180^b. Rapontyķum zetřeně H 180^b, O obecneľm Rapontyķu H 180^b, Rapontyķy gedne lot H 180^b; Oheň Hory Wěľwius K 314, w Měľtě Jena K 16, hory Sion K 147, umřel w Eisleben K 50.

2. Něķterá jměna skľoňují se po latinsķu: Oběďwě Merķuryales H 379^a, wař Merķuryalem H 379^a, Polipum, to geťt zarostľinu w roľe wyķořeňuge H 221^b, mimo tato Gummata H 221^a atď.

3. Často běře se nom. za základ pro ostatní pády: wýswěďčeniť Aryťtoteľeľa H 58^b, od Doktora Uľysťeľa Aldrowanda H 330^a, o Styraxu H 176, Mastyx H 10^a, s Maťtyķem H 221^a, přiďaľľi Gallesu H 83^b, Kráľowániť Herodeľa K 375, od Herodeľa K 192. dodat. D., za Jezufa K 366, za Piufa III. K 346; adj. poss. Herodeľovým K 375.

4. Latinská neutra na -ma skľoňují se dľe ryba: od Reumy H 173^b, proti Reumě H 18^b. 196^b. 233^b, Reumu wýľuľťiti H 81^a, od Flegmy H 24^b. 160^a, Flegmu H 179^b, flegmau H 24^b.

5. Něķdy býwají cizí jměna počěťtěna: Swátek Merķuryáľľe K 269. index S, porazyl Łyľýáľľe K 367.

6. Spůsob ně. již také tu a tam se vysķtuje: wýľwěďčeniť Theoffraľta H 58^b, podľe Dyoffķoryďa a Plinya H 3^a, podľe Dyoffķoryďa H 216^a, Něķteriť tu moc y Jaspidu přiľiľugij H XI^a, Judy K 146. 307. index C, za čaľu Decya K 20, za Čaľu Dyokľecyána K 21, od Pauľanya K 24, Armada Xerxa K 78, s Gaudecyem K 111, od Romula a Rema K 115, Kofmy K 108.

7. Něķterě jednotlivě případy: Padua — w Padowě H 31^b,

Jesus — Pana nasseho Gezu Kryſta K II^b, Zwingli — Cwingliowi K 343, baše — Toho Baſſy K 255, od Machométa Baſſy K 257; Lotar, Galeazzo, Ferrara skloňuje Velesl. dle nom. lat.: Lotharya K 224, Lotharyem K 74, Galeacya K 78, z Ferrarye K 147; Reyn-Kolin — z Reyna Kolijna K 121.

Misto Polock píše Veleslavín Polocko K 47.

Zvláštnosti v slovesích.

H vyznačuje se jistou zvláštností, jež patří vlastě do skladby, ale přece s tvaroslovím souvisí. Obyčejné sloveso významu imperfektivního, složí-li se s předložkou, stává se perfektivním; aby podrželo význam imperfektivní přenáší se do jiné třídy slovesné (obyč. do V.). V H však sloveso složené s předložkou *a*) ve své třídě zůstává, *b*) přechází do tř. VI. Doklady: 1. Ad *a*): Ellebor telknoſt uwodij 364^b, Pomazowati Czela, židowin ... dřijmotu uwodij 34^b, (Jablka nezralá) Kaffel přiwodij 66^a, Kořen ... ženfkau nemoc přiwodij 180^b, Pálj se z něho Woda, kteráž pitá přiwodij Sen 268^b, (Vlčí lýko) Mocý (jest) ... Chwiſtačku přiwodijej 373^a, Kořenij wařeně ... rychle Dělohu wywodij 163^a, (Lípa) pitá kámen wywodij a láme 45^b, Woda pálená z této byliny pot uwodij 169^b, Dřiſtál geſt mocý roztrhagijej 41^b; 2. ad *b*): Příčině Sádla wepřowého tijn pomazug dravé otoky 98^b, toho miſſta pomazug 162^a, kdyžby Tělo pomazováno bylo 132^a, čaſtým ſmačovánijm 49^a. 103^a. 132^a, neſluſſij toho zkuffowati 16^a, jakož mnozý čaſtégij u nás w Čzechách zkuffugij 323^a, zkuffowánij XIII^b, Mocý ſwau ... pronikuge 335^b, (pivoňka) geſt mocý pronikugijej 171^a, Semenó ... wylacuge ſe z Samce 277^a, wytočowánij wody 395^b, kokotice okolo giných bylin ſe otočuge 387^a, okolo nich ſe obtočuge 382^b, Wole kteréž zadu w týle wyroſſtiugij 256^a, Zwonček S^o Jana, Z něhož hlawičky wyroſſtiugij 284^b, Rany ſwaluge aneb froſſtiuge 221^a, žaludka nezemdlugij 380^b. moc geho zmizuge 179^b atd.

Často bývá kladeno iterativum VI tř., složené s předložkou tam, kde by stačilo durativum třídy jiné: w payřij ſe obracuge 136^a, aby ſe nikdá (nemoc) nenawracowala 164^b, Med ... obracuge ſe w ged 385^a, moc gegich ſe ... mokrſtij pokažuge 354^a, poſtawug podlé zdi 133^a, potracugij pamět 50^a, Krew ſtawuge 72^a, pekelnij Oheň uhafuge 299^b, w přiſtrogowánij 364^b, Hřebičky záwonijwá 14^b, A ten ſpáfob zachowáwali a zachowáwagij geſtſe některij w přiſtrogowánij geho 169^b; několik toho dokladů máme i z K: toho wſlyckni zakuffugij nawracuge ſe 271, 272, když ſe domuow nawracowal 118, Jozue obřezowal lid index J, dijteſk ſwých neobřezowali 105, yazyky wyřezowali 151.

aby.

V H zachována jest ještě aoristová forma aby v 2. os. sg.

kondicionalu: Muožefs té maſti wýborně užijwati . . . aby nayprwé koſti zlámené dobře zprawil . . . 287^b, uřezalliby ſe nebo utál, krew wytlače přilož . . . 288^a atd.

U Velesl. často bývá pomocné jest, jsou při ptp. pf. act.: že geſt byl 115, že geſt měl 221, glau odepřeli 246, tu glau powinnofť činili 29.

Přechodníky. Přechodník přítomný ženský bývá, zejména v H, tvaru starobylého s konc. -i: bogecy ſe K 373 atd.; podobný tvar však vyskytuje ſe v H i v pl.: Kteréby ženy glúcy Těhotné přes ně ſlly 477^a.

Velmi hojná jsou participia ustrnulá, a to 1. Prtp. praes. akt. mask.: Kolčawa s Hadem při lowenij Myſſlý mage ſe potýkati, Rautu nayprwé gij H 218^b, Nakladau do Sklenice Kwitij wonného a obrátě hrdlem doluow, poſtawij gi . . . H 392^b; 2. prtp. praes. akt. fem. v H: (Břečtan) wždy ſe zelená berauc wláhu . . . 172^b, zwař to w wodě přilegijc málo nětco octa 4^a atd. 3. ptp. pf. akt. pf.: gedno Knijže Egipťské ofauidiwlſe něyáké zločince H 69^b.

V K přech. min. trp. přidává ſe k ptp. pf. pass. jſa: wyhnání glauce do zemij ſwých ſe nawrátili 103, glac poſtrělen a utijkage gat geſt 137, gla obeſlán od Pražanůw . . . toho neučinil 300, napomenut gla toho přeſtati nechtěl 236; — jindy nebývá: ſmradem a dýmem zachwácen toho dne umřel 314, Ten yat obělyti ſe muſyl 109, w zradě polapen w Brávě zamordowan 339, Otto . . . ſlýpkau poſtrělen toho dne umřel 250, wyhnán od krále Polſkého umřel 8S5, my yako na náklonku ſwěta poſtaweni IV^b.

O přechodnicích s přítutým -v při vzorech I. 1. 2. 4. II. 2.

Zvláštnosti v jednotlivých vzorech.

Vz. I. 1. Bůsti — bodau H 96^a, bodau a režij H 221^a; inf. Kořen zbůſti H 23^b: adj. Liſtij ſe zelenagij dijrkami zbodené H 69^b, Liſtij . . . zbodené H 278^a, k ranám ſečným y bodeným H 302^b; subst. verb. kdož má bodenij w očíjch H 326^b, bodenij a klanij H 179^b;

kwíſti — praes. 3. sg. ktwe H 15^b. 30^a. 204^b. 253^b. 335^b. 383^b; 3. pl. Giné (byliny) . . . když ktwau H 11^b, inf. kwijſti H 15^b, kwýſti H 82^b. 103^a; adj. kwetlý — odkawadž kwetlý (Ellebor) do Prahy gſem přineſl H 364^b; — vedle a místo kwíſti užívá Hájek inchoat. kvetnouti; doklady doſvědčují, že tu jde o naznačení děje trvajícího: Kwetne Koſatec proſtřed Yara 2^b, Chrupa kwetne Mělyce Máge a Czerwna 129^b, Hrách ſſkrkawičný kwetne nayprw od proſtředku prutu ſwého 103^a, Břečtan nikdá nekwetne 172^b, Plodný (cedřiš) nekwetne a neſe owotce 30^a;

růſti — subst. verb. narofſtěníjm Maſa H 243^b;

svěsti — fwedw bitwu K 227. 236; vsěsti — na Kůň wýfyti K 27.

Vz. I. 2. Obhrýzti — praes. 3. pl. wobhryzau H 47^b;
rozlézti — čerwy fe rozlezw K 8;

něsti — v ptp. pf. pass. bývá š m. s: přineffeny k němu malé dijtky K 74, na Hrad Pražský wyneffen K 111, Pacholátko neffeno K 150, Knijhy šneffeny K 232, zaneffen byl K 264, bromada Kamenij šneffena K 264, Zižka přeneffen K 291.

Vz. I. 3. Sůti — praes. 3. sg. a potom fe rozefpe H 15^b;
prtp. pf. akt. powětřij Lidi zafulo K 336, Zed XXVI Pacholkůw zafula K 212, gichž fe množstwij wyfulo K 80, kteříž fe w nezříflném množstwij wyfuli K 103.

Vz. I. 4. Moci — praes. 3. sg. muož H VIII^a. VIII^b. 50^a. 113^a. 115^a. 270^b, můž H X^a. 48^a. 266^a, žádný nemuož H VII^b, nemůž fe wěděti K 179; subst. verb. proti nemoženij pokrmu zachowati H 19^a; přech. min. přemohw K 13. 93. 272;

pěci — adjekt. pečitý, upeklý: Mešťtraych, kteréhož k Pečitému (= pečeně) a k Rybám užijwáme H 142, womáčku k pečitému delagij H 105^b, s Pečitým, užijwagij H 152^a, Chléb upeklý H 86^b, Chléb newypeklý H 86^a, Hrozny upeklé 384^b, Hrozny ty zpeklé 384^b;

vrci — praes. 3. sg. zawrže H 96^a, hned yakt fe wywrže H 191^a; 2. sg. když gi na zem powržeš H 346^a; imper. Kofťiál y s yádrami wywrz H 66^a.

Vz. I. 5. Sem náleží ptp. vyždma — Potom vyždma pocedí H 34 m. vyždma, d' jest tu asi anal. dle žďmati.

Vz. I. 6. Mliti — ptp. pf. pass. na -en a z něho adj.: Mauka zemlená H 86^a;

vřiti — 3. sg. praes. až třetina uwře H 329^a, Masfo rychle uwře H 85^a, až polowice uwře H 160^a, gedn (žedljik wijna) ať uwře H 64^b, ať tak aly gednau zewře H 49^a; adj. wraucý wody H 49^a.

zetřiti — má býti zetřijno H 110^a;

zřiti — 3 sg. praes. nechť celá zrna pozře H 370^a; inf. pozřijti H 370^a; subst. verb. zřenij w žaludku H 5^b, zřenij Střew H 113^a, proti zřenij w břifse H 163^b. 254^b, proti zřenij wnitřijnmu H 28^a.

Vz. I. 7. Liti, piti mají imperat. po způsobu stč.: nalij H 34^a. 94^b. 160^a, přilij H 142^b. 164^b, šlij H 134^a. 309^a. 364^b, wlij H 16^a. 75^b. 160^a, pij H 64^b. 120^b. 158^b. 362^a, wypij H 10^a. 33^a. 179^b, zapij H 4^a. 13^a. 18^b. 325^b.

O imperativech nalej, přikraj, přikrej, maj, mej viz nahoře.

Hniti — adj. hnílý = hnijící: Rány hnilé zafaypati H 196^b, Wředy hnilé uzdrawuge H 268^b;

píti — adj. w picým Medu H 2^b, w pigeým Medu H 324^b;
douti — Řeka se zdula K 207, nesmijrnau pýchau se nadul
K 268;

plouti — plaula K 142, připlaul K 303. 314, vyplaul K 354;

slouti — praes. 3. sg. slowe H 193^b: 3. pl. Owotce, kteréž
slowau Ržepijky H 368^b, slowau K 142. 156. 199; ptp. pf. akt.
že tak flaul H 81^a, flaul K 6. 73. 74. 79. 159. 218. 303. 318.
323, flaula K 200. 271, flaulo K 105, flauli K 6. 17. 60. 86. 198.

Vz. II. 2. Ve vzoru tomto hojně jsou přechodníky minulé
s analogicky přítutým -v: zabodw K 125, nenalezw K 339,
wrthw K 104. 112. 117. 198. 228. 245. 260. 355, oblehw K
279. 295, zařteskw sobě K 343, oblekw K 219, řwekw K 219,
zařtijhw K 213, zdwihw K 142, wyzdwihw K 90, přijklekw K
103, upoflechw K 89. 141, uwrhw K 116, přitáh w K 176, po-
táh w k sobě K 327, upadw K 69. 184. 210. 273. 330, oflepw
K 47, ulekw se H 69^b.

Prtp. pf. pass. na -en, a odtud subst. verb.: upadenij H
130^a. 384^b, řkrze upadenij H 224^a, uhryzenij H 100^b, od Ge-
řřterky . . . uřřtipen byl H 360^a.

Vzor III. 1. Prtp. na -ín: Rozumijno býti má H 108^a, roz-
umijny býti magij H VIII^a, aby tomu rozumijno býti mohlo H IX^a.

Vz. III. 2. O participiích pf. akt. na -al viz na str. 3.

Partpia n-ová na -án: držán K 25. 50. 70. 72. 88. 88.
94. 96. 129. 132. 165. 166. 344. 354, držáno H 149, držáni
H VIII^a; prtpia n-ová na -ín má viděti: widij K 34. 48. 105.
346, widijna K 68. 73, widijno K 2. 169. 177. 279. 327, wi-
dijni K 304, widijny K 32. 244. 335.

Vz. IV. Sem patří některá méně obvyčejná faktitiva: hor-
čiti — Owotce horčij H 31^a, horčij tato bylina H 195^a, horčiti,
řtudit, mokřiti, řuřyti H VIII^b, řaludku rozhorčenému H 196^b;
měliti — gey (kámen) mělij H 193^b; vlašiti — wlašij H 9^a,
ratolestiti se — okrauhle se ratolestij H 194^b. — Mimo to: dā-
věřiti — Čzechům se nedāvěřil K 257, Křálowna nedāvěřuje K
203; dohustiti má imper. s -i: Syrop z wodnatofiti Yablek zralých
a wonných s Čukrem wařený dohustiti, Zialudek . . . ochlazuge H
66^a; našřipiti — Nařřtipij kuoru Stromu H 19^a; řaditi — řařřrán
. . . řadij se H 14^a, Bobkowý Strom řadij se H 31^a, leč gey přī-
neřau a řadij H 133^b, leč gich (tykvic) kdo řobě nařadij H 381^a,
řařmin řadij se po Zahradách H 16^b; imperat.: po Roce . . . gey
(řařrán) řobě řad H 14^b; inf. by ge chtěł kdo řaditi H 235^b,
řařřrán muoř se řaditi H 14^a; řtoliti — u Dworu Křálowřkého
řtolili K 158; řpatřiti má ptp. n-ové na -ín — řpatřij K 321.
324. 325, řpatřijna H 366, řpatřijno H 84. 116. řpatřijni H 27,
řpatřijny H 74. 149. 163. 254; točiti — adj. od ptp. l-ového
Kōřen zatočilý H 17^b. 282^a, Kwět zatočilý H 354^a, Pařezu za-

točilého H 77^b; ukusiti — nebudau ukuffeni H 161^a, ukuffenij od Wftekého Pfa H XI^a. 79^a. proti ukuffenij H 81^a, ukuffenij gedowatému H 86^b, na mįsta ukuffená H 170^a; sopliti — adj. soplivý: Pilule wodnatedlných a foplivých H 371^b; oduřiti — vedle oduřelý má Hájek také oduřilý: z žil oduřelých H 243^b; proti oduřilým žilám H 161^a; pučiti se — se pučiti H 133^b, když se počijná pučiti H 163^b, než se pučiti počne H 185^a.

Bydliti má adj. utvořené od ptp. praes. akt. dle III. 1.: bydlegijcým H XIV^b.

Vz. V. 1^a. Cpáti — až se protrženina zacpá H 222; ufati — uffagijce K 130; utiskati — aby žádný utiskán nebyl K 37; uvadati — uwadá H XI^b. 6^a. 14. 144^b. 161^a. 253^b; vyhynati — brzo vyhyná H 57^b; wyšťěptati — Kořen wyšťěptaný H 185^b, Kořen wyšťěptalý H 169^b, Dub wyšťěptaný H 256^b; zacpati — prűduchy zacpalé H 138^b; zkrřivati — kořenij má množřtwij zkrřiwaného H 7^b; poznati — wěcy prwé poznalé H VII^b; ustati — po ceřtě uřtalé a unawilé H 12^b.

Vz. V. 1^b. Liceti — licegij na Nedwědy H 299^b, Pařti lij-ceti H 16^a; mřřeti — mįřřeg H 59^a. 75^b. 137^b. 302^b, řmįřřeg H 120^b, Tyto wřřecky wody řmįřřege wlij do řklenice H 309^a; pokouřeti má ptp. pf. pass. na -in: pokauffřn K 47; stawěti — v prtp. pf. pass. a v subst. verb. bývá -en: Chrám dořtawen K 263, index C, w měřtě wnowě wyřtaweném K 238, dořtawen K 178, měřto wyřtaweno K 153. 257. 308. index W, Capitolum dořtaweno K index C, Wěže dořtawena K 82, Chrám nikdá nenij wyřtawen K 228. 302, řtawenij Zámku Hwozdeku K 188, k řtawenij Chrámu Páně K 274, od wyřtawenij měřta Řřijma K 374, při začátku řtawenij Měřta K 115.

Vz. V. 2. Metati — Mech zemřký ... jako něyaký pro-wázek chlupatý mece ře a rozkládá H 13^b, mecyće K 232. 274; soukati — Tkadlec len řauče na Čýwky H 96^a; řlapati — po nich řřlapáme H XI^a.

Vz. V. 3. Dráti — Kolowratec řřřewa dře H 270^a.

Vz. V. 4. Báti — mnoho řiného při tom bagij H 197^a; oditi — ptp. pf. pass. na -t a odtud adj. řřauce odité H 14^a; řřiti — prtp. pf. pass. řát a řřt: Kdyby Kapuřta mezy Wijnem řátá byla H 383^b, řeno řáté H 94^b, řemen řáté H 132^a, Kapuřta podře nich řátá H XI^a, na Rolý ofřtěm H 150^b, bylo-li kde řřřti K 167; ptp. pf. akt. řřl: ře by ře kdo řobě řřř H 375^a.

Słowesa souhřásková. Dáti — v H z pravidla v 3. os. řg. praes. řest starobylý tvar řadř: řadřij 97^a, řic nedadřij 67^b. 83^a, řiyak řaupřti ře nedadřij 57^a, ani ře zprawřřti nedadřij 385^a, řřřřadřij 173^b; řřřřti — adj. řřřřci, řřřřřřřci: řřřř řagřřřř řřřřřřřřřř řřřřřřřřřř H 51^b;

słowesa pověděti, řapověděti a p. řají ptp. pf. pass. na -in: řakož pověřřřno H 383^a, pověřřřno K IV^b, řapověřřřno H IX^a.

K 122. 171, wypowiedijn K 3. 18. 80. 85. 176. 113. 209. 215; vedle toho bývají v K ptpia jako vypověděn a p. m. vypovězen a rovněž takové subst. verb.: s wypowieděnými 90, wypowieděný 336, wypowieděným 167, wypowieděných 320, Jablka zapowěděného 87; pod wypowieděním 158.

Infín. jest odchylně: wypowiedijti K 194, odpowědijti K IV^a.

Zvláštnosti v příslovcích.

Príslovce vypadnuvše jednou ze své kategorie, v různých dobách podlehají různým změnám. Také příslovce v H a K v jiném tvaru se nám jeví, než nyní. Uvedeme tvary méně obyčejné.

Nč. proti stst. a mívá obyč. u, H a K a: otdad H 8^b 175^b. 178^a. 289^b, 358^a. K 3. 148, odkad H 10^b. 292^b, odkawadž H 218, dokad H 164^b. 263^a. 275^a, dokadž H 240^b. 359^b, poněkad H 334^a. 358^a; mimo to jest a oblibeno v těchto adverb.: teprwa H 178^b. K 89. 116. 159, nikdá H 80^a. 164^b. 197^a. 318^a. 366^b. K IV^b. 3. 82. 153, 221,

Adverbia jednotlivá: hnedky K 71. 368, naschwale K 259, nawzdory K 220, nadijle K 201. 204. 208, na wětsšým dijle K 135. 178. 187. 297, Moře Fryfland daleko a fflyroce zatopilo K 239, Cometa přeffla přijmē k Západu Slunce K 32, potomně K V^a, latině K 106. 218. 232, nemá flauti Latině Aron H 161^b, wuobec Latině Refta Bowis flowe H 193^b, odkawadž Latině, Čzeľky a Německy gmeno má H 319^a, z duolu až k wrchu H 29^b, aby z dálu Ryby spatrijny býti mohly H 74, spátkem K 177. 243. 376, Zpátkem hřbet nawinuge H 195^b, z prostřed těch Liftij H 368^b, Kwetne prostřed Yara H 168^b, lotně K 168^b, na ruozno H 49^b, naruožno H 54, paličku . . . ruozno rozdēlenau H 91^a, poruožno H 42^a, (Owotce) zrn velmi huľto tľeskatých H 58^a, Kořen dlauze po zemi se táhne.

Předložky. Na tomto místě uvedena několik méně obyčejných předložek z H a K: 1. konec: Kláľfterowé Brēwnowľký, Strahowľký, Matky Božíj konec Moľtu K 158; 2. po s akk.: po Newěľtu wyľlání byli K 41, po Magdalēnu wygeli K 290, daw po nij pět Set hřiwen Strijbra K 278; 3. s. s akk.: s dobrý truňk H 10^a. 161^a, z toho Syropu dáwa se s gedno přigetij ofm lotůw H 49^a, Dobrého Sukna s Sukni a s Kofflyi Kmentu K 103. 4. vz. po odsutí v z změněno v s): na schodu Měľyce H 251^a.

Méně obyčejné složeniny: dotázku učiniti H IX^b, uľečiti H XIII^b, nech tak ľtáti až uľtydne H 362^a, Ořechy ľiľřkowé s těmi geľ w Wlaľřki zemi roľtau wrownati se nemohou H 82^a, wrownati se nemuoľ H 19^a, wľťaw do Pecy H 7^b.

Složeniny s 2 předložkami: Liftij neľ poľřwu okrauhľ H 354^a, čľiftij tělo poľřrchu H 265^a, zrnijčka poľčernagij H 391^b, přiokrauhľ H 162^a. 292^a. 383^a.

Vliv literatury staroslovenské na staročeskou.

II.

Ve vyšlém právě prvním sešitě „*Ceského Musea filologického*“ podává Dr. J. Kvíčala obsírnou recenzi (str. 77—87) díla V. Vondrákova, o němž také já letos zde str. 372—378 jsem referoval. Jelikož recenze pana dra Kvíčaly obírá se z větší části úvahou mou a jelikož podává mnoho mínění nových, dovolím si zde stručně odpovědět.

Oč běží? Dosavadní mínění bylo, že staročeští překladatelé písma svatého překládali z latiny, jakožto z textu jim nejbližšího: zvláštní báseň slavila v XVI. století překlad Blahoslavův, jakožto první, pořízený z *řečtiny*; ale staří překladatelé drželi se latiny. Jak si počínali při tom, ukázal velice pěkně professor Gebauer v úvodě ke svému vydání ŽW. a na několika místech místech Evang. svatojanského: tak na př. překládaje Staročech latinské *in terra in aquosa* rozuměl omylem *in terra in aquosa* a přeložil: na mokrém ŽW. 62. 3; *adesse* rozuměl *ad esse* a přeložil k bytíu t. Dent. 35 atd. Utvořena slova otrocky dle latiny: jediný rov mi nadjest dle lat. *superest*, obnovatelnice dle *novacula* ŽKl. atd.; vazby latinské: ukáral Hospodinu (dat.) dle *improperavit Domino* ŽW., sudit živé i mrtvé (acc. m. genit.) dle lat. *vivos et mortuos* atd. atd. Chyb takových jsou sta a sta; není pro ně jiného výkladu, než že český překlad vznikl z latiny. Vlekou se až daleko do XV. století a kdo dosud obíral se intensivněji studiem staročeského překladu písem — Dobrovský, Šafařík, J. Jireček, Gebauer a j. —, každý přišel k tomu názoru, že český překlad vznikl z latiny. Jediné stopy staré bulharštiny objevil M. Hattala 1859 v evangeliu svatojanském; ale zkouška chemická 1886 ukázala, že tento bulgarisující text — je podvržen.

Loni vystoupil pan dr. Vondrák opět s pochovanou již teorií Dobnerovou; dle něho staročeský autor užil překládaje na pomoc textu staroslovenského. K tomu domnění přivedly ho některé výrazy staročeské, které [dle něho] přicházejí jen v staré slovenštině a pak v staročeských citatech biblických. Když mu prof. Gebauer ukázal, že na př. slovo *nožnicě* ve významu *vagina* je staročesky docela obyčejné, upustil dobrovolně od této části důkazu a hleděl nasbírat jiné lexikální shody se starou slovenštinou. P. dr. Kvíčala zajisté tedy jen omylem mi vytýká nepochopení celé práce p. dra Vondráka: případ se slovem *nožnicě* svědčí proto, že pan dr. Vondrák klade hlavní váhu na shody lexikální.

A tyto shody lexikální jsem hlavně vyvracel. Pan dr. Vondrák uvádí celkem asi 100 palaeoslovenismů, ale třídí je sám na rozhodnější a méně závažné. Jako rozhodné palaeoslovenismy uvádí jen 26 slov, která jsem str. 372 vyčetl. P. dr. Kvičala tedy jen omylem tvrdí, že nepředkládám shody úplně: pan professor A. Truhlář v Musejniku uvádí tatáž slova jako já, oba zajisté jen v intencích autorových, který zmíněný onen seznam sám na str. 34—35 sestavil. P. dr. Kvičala má naproti panu dru Vondrákovi poněkud jiné mínění: on pokládá za nejdůležitější potvrzení jeho theorie, za jakousi pièce de resistance shodu *v mé jmě* proti lat. *in nomine* (níže bude o tom řečeno) — nevím, bude-li s tím p. dr. Vondrák spokojen. Ale když jsem svou úvahu psal, nevěděl jsem ještě, nač p. dr. Kvičala položí hlavní váhu: držel jsem se — a loyálně se k té chybě přiznávám — pouze mínění autora samého.

Těch 26 slov (v. seznam jich str. 372) bylo mi tedy jaksi těžkou jízdou autorovou, kterou přemoha snadně již s ostatními budu hotov. Doložím-li — tak jsem asi počítal — tyto cizince ze staré češtiny jako domácí usedlíky, vykonal jsem dosti; dle válečného zvyku ustoupí protivník, ztratil-li třetinu vojska: umínil jsem si tedy, že jich dobrou polovici nechám na bojišti, ostatním dovolím, aby ustoupili: bylo by zbytečno ubíjeti poražené.

P. dr. Kvičala srovnává se se mnou v některých věcech: tak shodně se mnou vykládá (str. 81) *veličiti*, jedno z oněch 26, za rozhodný latinismus; a mimochodem zamítá shody slabší: odpata *mnoha* a *přepásána*: a patrně víc v souhlasu se mnou než s p. dr. Vondrákem [str. 84] „ani on nemíní, že by každý důkaz Vondrákův byl přesvědčivý“ — na dotvzení toho dokládá se i prof. Jagíce. Jenže p. dr. Kvičala patrně zapomněl čtenářům říci, zda-li z těch 26 slov Vondrákových pokládá jen to jediné *veličiti* za nesprávné, či zda-li snad 96% jeho důvodů. O to jsem se pokusil já — a p. dr. Kvičala opět zapomněl oznámiti, které všechny mé výtky pokládá za správné. Pokládal to nejspíše za zbytečné.

Ale ovšem p. dr. Kvičala, jako výborný znalec filologie „starobulharské“, rozhoduje také o sporných slovech sám: uvádí důkazy pro i contra a bystrá kritika jeho pravidelně nalézá vždy novou nějakou stránku, se které věc by se mohla vyložit.

Pověděl jsem o *přijměte* possidete, že v textech takových jako je Karl. Pass., nemůže býti palaeoslovenismem. 1. P. dr. Kvičala (str. 79) dí: „je důležité a rozhodující, že *přijměte* nelze vyložit z latinské vulgaty possidete“. Ale tu patrně p. dr. Kvičala zapomněl, že dr. Emmler [Karl. XIX.] ukázal, že ta homilie na sv. Matouše je spisem původně samého Karla IV. a že český překladatel překládal otrocky z latiny, že ho ani nenapadlo,

aby snad hledal citat ve stsl. textu; totéž je známo o Passionale. Oba překladatelé nepřekládali evangelium, nýbrž text, ve kterém byly reminiscence na ně; a pokud známe staročeské překladatele, jistě nehledali schválně místo to v evangeliu a tím méně ve staroslovenském. Překlad je volný, ale nic víc.

Uhotováno je dle shledání p. dra Kvičaly (str. 80) velmi přesný výraz pro ἡτοιμασμένον a vliv starobulharský je prý zde na jevě. Ale tu zapomněl pan dr. Kvičala, že parare stč. *hotovati* je výraz docela obyčejný: *hotov* znamená paratus, tedy parare *hotovati*, perfektivně uhotovati (doložil jsem z Rúd. 1020) nebo přihotovati (často v ŽKlem.); připraviti, které p. dr. Vondrák pokládá za jediné české, mělo původně význam peiorativní (koho do neštěstí, komu smrt atd.), který do citatu se nehodil. Vliv staroslovenský zde není o nic víc na jevě, nežli na př. v novočeském dativu dceři = *děšteri*.

Země se potřeše prý přesně tlumočí řecké ἡ γῆ ἐσέλσθη; ale pan dr. Kvičala opomenul si všimnouti, že uvádím doklad z Kat. (cisař) „se hněvy potřeše“, při kterém zajisté nikdo nebude mysliti na předlohu staroslovenskou.

P. dr. Kvičala souhlasí s p. drem Vondrákem (str. 80), že uvrhú do peci mittent je ještě v bibli kralické stopou překladu z řečtiny. Zajisté pouhým nedopatřením přehlédli, že Nový zákon bible kralické je vůbec celý přeložen z — řečtiny, že tedy zde vskutku není to reminiscencí staroslovenskou, nýbrž zásluhou Blahoslavovou.

Proč souhlasí s blahoslaven a menšie, z jakých důvodů, o tom p. dr. Kvičala (str. 80—81) pomlčel.

Za to však „za zvláště důležité stvrzení theorie Vondrákovy pokládá tento příklad: „*kde dva nebo tři sberú se v mé jmě*“. P. dr. Kvičala zvláštním omylem cituje šestkrát *gmě*: patrně má býti *jmě*; snad nepoznal, že p. dr. Vondrák nedopatřením zapomněl přepsati také *g* v *j*. Latinský citát zní „sunt congregati in nomine meo“. P. dr. Vondrák uvádí tuto shodu, jak jsem již pověděl, jen mezi enfans perdus, za to však p. dr. Kvičala přidává ji patrně náhradou za ono *veličiti* jako nového apoštola k ostatním. A významně dodává (str. 81): „nelze si naprosto ani mysliti, že by překladatel český byl mohl přeložiti latinské „in nomine meo“ nápadnou vazbou „v mé jmě“. Ale ovšem překladatel stsl. přeložil *eis tò êvòn ôvoua* accusativem. Kdo nechce se domnívati, že toto v *mé jmě* vzniklo přímým vlivem řeckého originalu, musí uznati . . ., že toto v *mé jmě* přejato z církevní slovanštiny“.

Tu badatel tak zasloužilý, kritik tak bystrý přehlédli maličkou okolnost: že totiž latinské „in nomine atd.“ od nepamětných

dob až po naše časy překládáno — akkusativem: ve jmě, ve jméno: Jungmann I. 630 uvádí *ve jméno* jeho Br. na Zach. 2. 4, ve jméno boží Har., požehnáv jich ve jmě bohův Troj., atd.; Vavř. z Březové začíná kroniku: *ve jméno* svaté Trojice (Font. V. 329 = *supremae Trinitatis nomine invocato*), Štítný překládá křestní formuli: já tě křtím *ve jmě* otcě i syna... (= *in nomine*) Št. E. 210; Blahoslav dosvědčuje: „velmi staré slovo jest *ve jmě* = *ve jméno*. Na Moravě staré babky směšně žehnávaly: *ve jmě* ranca“ Blah. 271 atd. atd. a dosud děti venkovské modlí se: „*Ve jméno otce*...“ A že kněží ať už němečtí ať slovanští jistě napřed učili své věřící dělati kříž a k tomu dotčené rčení, o tom zajisté pan dr. Kvičala nebude pochybovat. Není tedy ten překlad „významnou a důležitou odchylkou“, ale správným českým stlumočením latinského „*in nomine*“.

Vykládá také p. dr. Kvičala, že ujal se p. dra Vondráka proto, že mu bylo ukrivděno. Ale jak je těžko nekrivdit, ukazuje sám: krivdíť mi v pozn. na str. 83, že mlčením pomijím vazby *chválu vzdáti*. Pravím o té vazbě 376, že stačí odkaz do Jungmanna: ta vazba je tam doložena I. 835, a zbytečně bych byl p. dru Vondrákovi citoval známé místo z Kat. chválu vzdá(va)júc mně bohu. Krivdí mi také na str. 81, že držím se chybného tvaru *potrásti* (m. *potriesti*) na str. 35, ač prý tím se důkaz na str. 13 o *potřeše* nealteruje: já zajisté 375—376 vyvracím autorův důkaz se str. 13 a teprv, když jsem svou argumentaci ukončil, uvádím jako „zbytečné“ 377, že inf. zněl *potriesti*. Krivdí mi také na str. 85, že bych očekával větší důvěru než Jagić: nikde v mé úvaze nic takového není. Jde tu o důvody: pan dr. Vondrák má své, ze stsl. a češtiny čerpané, já mám také své, ze staré češtiny čerpané, a pan dr. Kvičala také své, nevím dobře odkud čerpané: každý důvody své vyloží, a čtenář snadno rozsoudí, kdo z nás má pravdu. Jest ovšem jistý rozdíl mezi námi: p. dr. Kvičala si na př. nedovede „naprosto ani pomyslet“, že by se latinské *in nomine* mohlo přeložit *ve jméno*, já pak slyším to rčení ve škole, čtu je v památkách a nalézám u Jungmanna, a tím vším pak se děje, že nedbám „starobulharštiny“ a pokládám to vskutku za český překlad z latiny. Ukrivdil mi tedy p. dr. Kvičala aspoň třikrát — a přec bych neopovážil se domnívati, že snad „se mu nedostává kritické soudnosti.“

P. dr. Kvičala vyniká také pracemi v oboru syntaxe: proto str. 85 také brání absolutný dativ p. Vondráka. Vytkl jsem tomuto, že to je hrubý latinismus str. 375; ale p. dr. Kvičala pokládá „tuto theorii o hrubém latinismu za veliký omyl. Jak pak se dostal ten hrubý latinismus do textů staroslovenských? Tu přece nemůžeme pomýšlet na latinismus. Jest to s podivením, že se při zkoumání staré češtiny tak málo dbá staré bulharštiny!“ Zajisté

jen nedopatřením nutí nás pan epikritik k dativu absolutnímu; znát zajisté pravidlo filologické, že každý jazyk má své zákony, své vazby: chybně bychom hledali genitiv absolutný v latině, ač sesterská řečtina jej má; a rovněž takovým omylem je požadovati staroslovenskou vazbu od češtiny. P. dr. Kvíčala by pak musil naopak hledati ve staré „bulharštině“ genitiv absolutný: „non habentibus illis“ je přeloženo „nemajících oněch“ stč. (Jireček Nákr. 73); musil by připustiti stč. participium na -y: „vstany od večerě“ cena facta, jak to na základě staré „bulharštiny“ vskutku činil Šafařík; a musil by také vysvětliti, jak to přijde, že ten tak zvaný dativ absolutný není nikde ve starších památkách dochován, že není dochován v textech originalních a vyskytá se jen tam, kde zřejmě vidíme omyl překladatelův. Starý překladatel, čta „erunt signa arecentibus hominibus“ neměl ještě komentáře, aby se dozvěděl, že to ablat. absol., nýbrž pojal to za dativ a přeložil: „budú znamenie *vadnúcím lidem*“; podobně „descentibus illis praecepit“ přeložil dativem „*scházějícím jím s huory*“, táhna patrně descendantibus k praecepit, — chyby to, které dnes ještě všichni v úboách opravujeme. Ale tyto a podobné drobnosti nebudu ovšem znalci syntaxe uváděti, s vyššího stanoviska dají se zajisté suadno vyložit.

Konečně (str. 85) ukazuje mi p. dr. Kvíčala sám cestu, kterou jsem se měl bráti a je tak laskav, že jednu mou „zvláště nápadnou nesprávnost“ na pravou míru uvádí. Pan dr. Vondrák uvádí totiž jako palaeoslovenismus slovo *prvěnec*: v tom se s ním p. dr. Kvíčala shoduje, tvrdě tím ovšem také, že skladatel rukopisu zelenohorského, pohan od kostí, vzal také od věrozvěstů slovanských svého prvence. Mně se nezdálo palaeoslovenismem i uvedl jsem doklady ze staročeských slovníků. P. dr. Kvíčala poučuje mne (a také J. Jirečka, který 1878 to v ČČM. široce vykládal Šemberovi), že „toho zajisté nebylo nikomu potřeba, poněvadž to každý ví.“ Měl prý jsem uvést: „prvěnec“ vyskytuje se v citatu z Luk. II. 17 [patrně omylem místo II. 7] v rukopise „královéhradeckém“, pozdější bible mají „prvorozený.“ A dodává: „to jest Vondrákův důkaz a já myslím, že jest závažný; **tento důkaz** měl dr. Fl. čtenářům předložit, aby mohli spravedlivě Vondrákovu zásluhu oceniti: svou poznámku zcela zbytečnou, že *prvěnec* jest v stč. slovnících, měl nechati nepsánu; neboť, co pak, tážeme se s udivením, má se tím dokázati? Odkud pak se bral material do slovníků? Z textů! A vyskytovalo-li se slovo v textu staročeském, nemělo snad pojato býti do slovníka, pocházelo-li původem svým ze stblh. textu? Vždyť toho původce slovníku nevěděl. A kdyby to byl věděl, byl by předce i takové slovo do slovníka pojal.“

Zamlčel-li jsem něco z dedukcí páně Vondrákových, zamlčel jsem to jemu k vůli: operujet pravidelně (srv. přijměte) pozd-

ními formami staroslovenskými a zde najednou operuje tvarem nejstarším — Ostromirovým evangeliem. Je pravda dvoji? Ale pan dr. Kvíčala, ač by mne byl mohl nechati nepoučena, poučuje přece dále. Půjdu za ním, krok za krokem, pokud budu moci: kde nebudu moci dále, snad p. dr. Kvíčala příště objasní, odložil si (dle str. 87) řadu poznámek.

Opakuje mi (a zároveň Jirečkovi), abych si to dobře pamatoval, že mé doklady jsou zbytečné. Dobrá, budu se snažit.

A ptá se mne, odkud se bral material do (staročeských) slovníků? A dává za mne odpověď — přirozenou a snadňoučkou: z textů! Pravím: dává za mne; je to jeho laskavost, neboť mne by to bylo vskutku ani z dálky nenapadlo. Staročestí slovníkáři totiž, bohužel, nebyli tak pilnými a obratnými pracovníky, jak myslí p. dr. Kvíčala. On smýšlí o každém jen dobře a tedy také o nich; ale oni byli tak pohodlní, řekneme tak nesvědomití, že k abecedním neb reálným, již hotovým slovníkům latinským pouze přidávali a často *přidělávali* významy české. Oni nerozpisovali staré památky na lístky, neseřazovali jich abecedně, nýbrž co znali z usu, to napsali, co neznali, sami si přidělali. O kdyby nám byli tak vy excerpovali Alexandreidu nebo Dalimila, co bychom měli nyní ušetřené práce! A ty jejich útvory: Slov. Klem. 1^a má psáno na př. semitonus *polovznět* (sotva asi by mohl doložit) a ditonus přeložil *dvolovznět* — slovo patrně utvořené za nějaké dřímoty podle *polovznět*! Prešp. 54 napsal via *cesta* a k tomu si udělal pro rým gallaxia *bělesta* — slovo, kterého se i opisovač zhroutil, opsav *bělostá*. To už vložil Menčík v Rozmanitostech I. a už Dobrovský 1818. 126 vykládá vznik slovníka v době, kdy nebylo literatury: nejstarší památky jsou slovníkářské: MVerb. a Rostl.: odkud by byli autoři jejich čerpali? Pan epikritik, výborně obeznámený s moderní lexikografií a slovníkářstvím klassickým, vidí v literatuře staročeské řádné lexikografy, výborné slovníkáře — à la stephanus, Forcellini, Jungmann: ale ovšem já jsem se držel — a musím držeti — „té pavědy, která chce odvislost české literatury dokázati i tu, kde ve skutečnosti takové odvislosti nebylo“. A proto zatím nemohu v dedukcích dále sledovati, a pochybuji, že by byli skladatelé slovníků si prvněncě vypůjčili z evangelia.

Co jiného ještě p. dr. Kvíčala, který takto vystupuje jako nový pracovník na poli české filologie, píše, netýká se naší věci: leda snad obrana Vondráka proti Dobrovskému, při čemž se dovidáme, že „Vlček zastaralá tvrzení nekriticky opakoval“: ale z toho, co jsem již uvedl, pozná snad čtenář, že bych se i tu prokázal nevtipným, a proto raději končím.

Shrnuji na konec: pan dr. Kvíčala přispěl pilnou svou úvahou zajisté velice k objasnění této záhady, o níž jsme mlu-

vili a mezery některé, jež pouze omezením místa vznikly, zajistě nám co nejdříve a nejhojněji vyplní.

Dne 20. prosince 1894.

Dr. V. Flajšhans.

Dřevo a drvo.

Napsal V. Flajšhans.

V památkách staročeských vyskytují se tvary dřeva G. sg. Evang. Olom. a drva Nom. pl. vedle sebe. Již Dobrovský správně poznal (srovn. výklad ve slovn. 1800, I. 292 Holz *dřevo* n., pl. *drva*; srovn. Gramm.¹ 161, ²190 Dobr. Kop. 427 vom plur. *drva* genit. *drev* und *drv*; odvozeniny Holz ve slovn. správně *drevný* atd.; srovn. Instit. 128 *drevo* et *drêvo* arbor n., arbores *drva*, *drova* plur. *ligna*), že subst. toto má dvojí kmen *a*) silný v sg. a jeho odvozeninách *drêv* — *dřevo*, *dřevěný*, *dřevie* atd. a *b*) oslabený *dr̥v*, z toho *drv-* a *drev-* pro plural a jeho odvozeniny. Ukázal jsem na toto mínění Dobrovského již v recenzi Žaltáře klementinského v Athenaeu 1891 a podávám zde výklad obšírnější.

V češtině máme bývalého oslabování kmenové hlásky substantiv, jaké vidíme na př. v *poúg-* pes lt., jen tento jediný zbytek: v sing. byl kmen silný: **deru*, z něho původně *drêv*, od XIII. stol. č. *dřevo* a dále v plur. kmen oslabený **dr̥v*, z něho původně *dr̥v-* a to v češtině od XII. stol. počínaje ve slabice s násl. *jerem drev-*, ve slabice s násl. plnou samohláskou *drv-*. Doklady:

I. Singular. N. A. V. *drzewo* fíkové Žkl. Hab 17, *) *drzyewo* Boh., ŽW. 1. 3, OtcA. 355^b, 180^a. 315^b atd.

Gt. dřeva XV. stol. ČČM. 1884. 239, z dřeva Všeh. (Kott, I. s. v.), dřeva *dymného* Ev. Ol. v Jir. Zvl. 39 atd.

Dat. *drzyewu* sě kloně AlxV. 734 atd.

Lok. v onom dřevu ŠtE. 65, na *drzewie* OtcA 408^b atd.

Instr. sg. pod *drzewem* OtcA 162^b, 289^b atd.

*) Zkratkou dokladů užívám nyní obecných; výklad jich v Gebanrově Mluvnici I.

Tedy všude kmen dřev-; pro drv- není dokladu. Tak dosud novočesky.

II. Plural. Má pravidelně tvary drv-, gen. plur z *drzvz náležitě dřev.

NAV. drva: nosil drva DalC. 50^b; zásobmy sě ve drva Dial. Boh.; sěkáše drwa OtcA 197^b; všeckna drva lesa Žkl. 95. 12, drva polská t. 103. 16; drwa všecka KolB. 132^b (1499); aby nechodili po drwa OtcA. 141^b atů.; *drva* na př. ještě KolAA. 141^b 1517, KolCC. 37^b 1556, Briekí 139, Br. (Jos. IX. 21). Kom. Jgm. atd. Dosud západoč. *drva* = polena Šembera Dialekt. 14.

Genit. dřev: hranice drew strues lignorum OtcA 443^a, MamF. 94^a, Br. (Sk. 28. 2); drew... uhlé KolB. 31^b 1495; drew z lesa špitalského t. 76^a 1497; vůz uhlí a drew ku palivu KolAA. 1^a 1516 atd.; *drev* na př. ještě OtcA. 327^{a-b}, 440^b; Št. Vrt. 134; Hus I. 279; Comest. 130^a; KolČČ. 80^a 1547; Br. atd. Dosud: sáh dřev us. Jgm.; dialekt. dreu mýt. ČČM. 1863. 337; sekundárním dloužením (srv. vědár chod., stébl us.) dřív dolnobečev. Listy filolog. 1891. 427.

Dat. drvóm: k drwuom štípání KolB. 63^a 1497. Lok.: nemám dokladu.

Instr. drvy: drvy je opatřili KolB. 76^a 1497; oheň (roz-máhá sě) drvy Št. E. 279; drwy OtcA. 281^a, Comest. 161^a atd.

Doklad: na dřev ech domu Mill. Jir. Zvl. 39 není od dřěvo, nýbrž od dřvi pl. f. = ně. dvěře.

Pro dřev- v plur. není tedy (starých) dokladů.

Týmž způsobem pak přechází dřev- do odvozenin a složenin singularových, drv-, dřev- do pluralových.

a) Singularové 1. odvozeniny: coll. dřievie ŽW. Žkl. 148. 9, Pass. 294, OtcA. 446^a...; demin. dřievce Boh., Št. E. 2 atd. (dřevce v MamV. 99 je buď chyba pisecká nebo vydavatelova); adj. dřěvěný Pass. atd.

2. složeniny: dřevojedec Aqu., dřevonoš Aqu., dřevotoč Velešín atd.

b) Plurálové 1. odvozeniny: lignorum: dřevný sěkáč (= ligna caedens) bibl. olom. ČČM. 64. 165 (Kott chybně dř-VI. 141); rubanie dřevné (= succisio lignorum) Ol. L. fil. XIII. 376 (Kott chybně dř-VI. 141), drewny lůh Alch. Ant. 96^b (připravený z dřev) — odtud osobní jméno Dřevník Tomek, Základy místop.; dřvěný les (= silva lignorum) Žkl. 73. 5 (ŽW. na témž místě neporozuměním opravil v dřěvěný, což =

ligneus); drviště = Holzstätte dokládá Kott z Půh. a Dobrovsk. (= místo, kde *drva* sekají) atd.

2. složeniny: lignorum: drvo^oplav, drvo^oplavec dokládá Kott z Bočka a Dobrovského (= místo, kde *drva* plaví), drvoštěp je ten, kdo „tiepá drva“ Ol. ČČM. 1864. 293, podobně slc. drvotení.

Rozumí se samo sebou, že všechny tři tyto formy: dřev-, dřev-, na sebe navzájem působily — nejméně ovšem forma dřev, ježto má oporu jen v gen. plur. — a časem nastala uniformace, jejíž výsledky jsou asi tyto:

Nejsilnější působila forma dřev-: ta vytlačila nejprve formu dřev- jednak z gt. plur., jednak z odvozenin. To stalo se tím snáze, ježto skupiny tr-, dr- vůbec rády mění *r* v *ř* (srvn. Gb. Mluvnici I. 345—347) a tak máme nč. dřevník, dřevní (obchod) atd.; a tak je doložen již 1604 gt. pl. dřev Kott VI. 142. A majíc v plur. takto oporu, vytlačila ve spisovném jazyce i formu drv- (až na uvedené shora dialektické zbytky) z plurálu (jsou doklady z XV. stol.: N. A. dřeva Comest. (2 × proti pravidelnému *drva*); Kott. VI. 142 dokládá taktéž z rukopisu XV. století) a z odvozenin, tak že nyní vládne ve flexi a derivativech spisovně jen forma dřev- a vytlačuje formu drv- nyní také z komposit: za staré drvoštěp atd. slyší se již také *dřevoštěp* a není pochyby, že forma ta ovládne úplně.

Slaběji působila forma drv-: v pl. dovedla si sice místy assimilovati genitiv, tak že zněl *drv* Dobr. Lehg.² 190, ano i nč. spisovně: *drv a kamenů* Athenaeum V. 41; ale většinou specialisovala se: *drva* = polena, kus dříví neotesaného proti *dřevo* = trámy atp. a touto specialisací vyvinula k sobě i singular *drvo* (beroun. Šembera 24, doudl. Kotsmích 11 atd.) a tak mají nářečí z dvojité řady souznačné dřev-o-drva, dvě řady různoznačné dřev-o-dřevo, drvo-drva. Že byl to specialisovaný význam, který tvar *drva* odvedl a uchránil vlivu tvarů s dřev- a přitvořil nom. sg. drvo, svědčí markantně moravské drveno, které vzniklo kontaminací z drvo poleno právě nátlakem onoho významu neotesaný, hrubý kus dřeva. Jinakého původu je ovšem srb.-chorv. drvo, které ovládlo podobně formu dřev-, jako u nás forma dřev- formu drv.

Nejméně vlivu měla ovšem forma dřev-: ale v někt. nářečích moravských ovládla izolaci ve zúženém významu drvo a tak znamená místy strom (srvn. Kott. Jgm. s. v.).

Netřeba ovšem připomínati, že všechny ty změny jsou až pozdní — nejdřív stopy doloženy v 2. pol. XV. stol., že dlouho do XVII. stol. drží se formy pravidelné a že pro starou češtinu nutno přijmouti sg. dřevo, plur. drva, g. dřev.

Příspěvek ke kritice a výkladu stě. Alexandreidy.

Mezi pěkné konjektury a výklady p. J. Pelikána k české Alexandreidě (Listy filol. 1892 str. 92) zabloudila také mylná domněnka o vv. 142—143 AlxH (= 4, 19—20).

Čteme tam:

poyal bye zobu y zina
weza zie take zewŕfiemi
zwe kralowe yunoffiemi

142 czos gich paddezat woz tahlo
143 wŕfe sey gmu k boyu nenahlo.

Verše 142, 143 prý „nedávají žádného smyslu, zejména není, nač by se vztahovalo zájmeno gich“.

Avšak ony verše dávají zcela jasný smysl: Král vezl tolik junošů, co jich padesát vozů utáhlo. V. 143 jest pak pouhou výplňkou, jakých jest v středověkých básních tolik. V 142 překládá verš Gualth II. 129, 130:

pellicibus totidem sub pondere tanto
quingenta ferespirant plaustra vehendis.

Není tudíž zapotřebí, ani verše ony vypustiti, ani předpokládati mezeru před nimi.

Arnošt Kraus.

Úvahy a zprávy.

Griechische Kunstgeschichte von *Heinrich Brunn*. Erstes Buch. Die Anfänge und die älteste decorative Kunst. München 1893, Verlagsanstalt für Kunst und Wissenschaft. Str. XIV + 185. Cena 7 m. 50 pf.

Z nejznamenitějších knih, jež loni vydány byly, jest bez odporu dílo Brunnovo, ke kterémuž skladatel se odhodlal po dlouhém váhání. Nejsou zde vypisovány podrobnosti, ale podán přehled věcí hlavních ve formě stejně přístupné odborníku i laiku. Potřeba nových dějin umění řeckého pocítovala se všeobecně, zejména pro počátky umění řeckého. Přes výborné práce Conzovu, Milchhöferovu a Michaelisovu nebyly mnohé otázky, jako poměr

umění starořeckého k orientálnímu, vztah kultury t. zv. mykenské k ostatnímu umění a pod. náležitě vyjasněny. Brunnovy „Dějiny umění“ psány jsou se stanoviska aesthetického, což nezdá se sice nyní moderní, avšak, jak ze spisu samého nejlépe zřejmo, vedlo k zjednodušení záhad, a tudíž k snazšímu jich řešení. Metoda jest induktivní: autor rozebírá s neobyčejnou bystrostí a jemností památky zachované a pak vyvozuje z nich přesně závěrky své. Myslíme, že se čtenářům nejlépe zavděčíme, podáme-li ve stručném přehledě to, co nového kniha obsahuje.

I. Umění doby předhomerské. V příčině staveb ukazuje Brunn, že zdi kyklopské vyskytují se v Malé Asii až do Kappadokie, v celé střední Italii, po různu též na Sicilii a v Hispanii. Není tedy stavba tato výhradně řecká. Kyklopské hradby Tynnthu pocházejí ovšem z doby před Homerem (II. II. 559) a Hesiodem (Scut. 81), ale tak staré nejsou všechny hradby; i později stavělo se tím způsobem. Není však důkazem většího stáří, jsou-li hradby polygonální, bez určitých řad; neboť záviselo na povaze půdy, volila-li se stavba v řadách vodorovných, či zcela nepravidelná. Pro hroby kopulovitě bylo ovšem třeba řad vodorovných; ty přispěly ke vzniku staveb kvádrových. V těchto kopulovitých stavbách jest princip klenby latentní. V bráně lví v Mykenách sloup značí dům, podstavec oltář nebo krb; lví měli každého vstupujícího zastrašiti od zlého úmyslu (*ἀποτρόπαιον*). Tělo lvů vyznačuje se měkkostí; sloup sázuje se dolů, v břevnoví viděti stopy konstrukce dřevěné: vše to poukazuje k Lykii.

Nálezy trojské mají sice význam pro dějiny kulturní, nikoliv však pro dějiny umění; neboť vlastní vývoj umělecký zde ještě nepočal. Také nálezy mykenské necení Brunn vysoko: jest to práce řemeslnická, ovšem pěkná, ale ne umělecká. Spirály vznikly z techniky drátové, tvoří se samy, beze všeho rozvažování uměleckého. Podobně květiny jeví podobnou techniku filigránovou. Táž technika jest u zvířat, u osob mužských i ženských a u mask: není zde přenesení forem přirozených ve formy umění. Pozoruhodny jsou meče, které sice mají některé motivy aegyptské, nejsou však přece dovozem z Aigypta; jeví podobnost s tak zv. kameny ostrovními. Taktéž vásy zasluhují povšimnutí: zde jsou již umělejší ornamenty, květiny, zvířata, jednou i lidé. Však vše to jest jen prostické napodobení skutečnosti. Touž cenu má i obraz na stěně paláce tiryntského (muž s býkem): „můžeme se z něho těšiti, jako z pokusu hoča živým vnímáním nadaného, na nějž však ještě nemůžeme činiti nárok, že se již něčemu naučil.“ Také zlaté poháry z Vafia patří ke kultuře mykenské, ač jsou na nejzazším stupni jejím. Jsou to vynikající výtvoři řemeslníka neobyčejně nadaného a ve svém oboru zručného, ale umělecká díla v pravém smyslu ještě to nejsou.

Naproti tomu shledává Brunn živel umělecký ve vásách

slohu geometrického: upomínají na techniku pletení a vyšívání, v nich vyznačen jest princip členění prostoru. Vásy slohu dipylského jsou sice provedeny dětsky, ale jeví se v nich smysl pro pravidelnost; nejsou realistické, ale spokojují se tím, že hledí „celý děj ve všeobecných, nezměnitelných rysech označiti a charakterisovati.“ V nich jeví se ideální směr umění hellenského; obsah i forma pronikají se navzájem. Sloh mykenský a geometricko-dipylský setkaly se a působily vzájemně na sebe; přísno a jednostrannost slohu geometricko-dipylského zmírněna byla měkkostí slohu mykenského, čehož dokladem jsou pozdější vásy mykenské.

Z těchto úvah plyne tento historický přehled celé doby. Třeba rozeznávati dvě periody:

1. dobu pelasgicko-achajskou, kulturu původních obyvatelů Řecka. Kultura ta nebyla omezena na Řecko samo, ale prostírala se po ostrovech a v Malé Asii. Byla přístupna vlivům cizím, zejména aigyptským a asijským, ač motivy přejaté jinak spracovávala. Cílem jejím bylo napodobení zjevů přírodních. Nejvyššího vrcholu dostoupila v pohárech z Vafia. Politicky označena jest vládou krále Mínoa kretského.

2. dobu hellenskou, v níž vystupuje nový princip geometrický; prostor se člení, postavy spojují se v celek a podřizují se duševní myšlence. Politicky označena jest dobou t. zv. stého-vání dorského.

Vše to pochází z doby předhomerské, neboť nikde není ještě látka mythologická.

II. Umění doby homerské. Homeros líčí vzdělanost své doby; ta však vězí kořeny svými v době starší, odtud zvláštní ráz její. Leccos vede nás k Orientu, n. př. kovová výzdoba paláců, podobně tkaniny. Pozoruhodno jest, že kamene neužívá se k výtvorům uměleckým, taktéž lití kovů je ještě neznámo. Mnohé předměty u Homera popsané dovezeny byly z ciziny, zejména z Kypru a Foinikie, jak Homeros sám praví. Však v též čas zhotovovali Řekové sami předměty podobné. Jako vzali Řekové od Foiničanů písmo, ale přetvorili je dle své řeči, tak „převzali od Asiátů písmo umění, avšak i v umění mluvili hned od počátku vlastní řečí.“ Dokladem toho jest štít Achilleův. Homeros popisuje štít skutečný, jaký viděl. Štít má přísnou korespondenci místa, jakož i jednotnou ideu. Idea ta jest: všechny činy lidské dějí se na zemi; nejprve vzplane boj o ni mezi lidmi, ten však vyřídí se zařízením života rodinného. Teprve nyní mohou se dařiti práce v pravidelném postupu ročním. Než práce ty nejsou cílem, docházejí odměny v slavnostech. Homeros sám ideu tuto nepochopil, ale rozvedl vše v jednotlivé scény. Všechny motivy štítu Achilleova shledávají se též na reliefech assyrských. Však

tyto reliefs nejsou než kroniky v obrazech psané; umělec řecký vzal odtud formule, ale vytvořil z nich báseň. Jeho výtvor vychází z jediné myšlenky, které se vše ostatní podřizuje. Taktéž členitost místa jest mistrná, vycházejíc z tvaru štítu samého; v reliefech assyrských není tomu tak. Provedení ovšem musíme si mysliti prosté: asi takové jako na situlách severoitalských. Také Hesiodos popisuje štít skutečný; v něm počíná se znázorňovati již mythos (boj Lapithů a Kentaurů, zpěv Apollona a Mus), a sice společně s ději lidskými — jest to přechodní stadium.

III. Postavení ducha hellenského proti vlivům cizím. Brunn ukazuje podrobným rozbořem nálezů v Zevově jeskyni na Kretě a v hrobě, jež Regulini a Galassi v Caere objevili, a konečně objevů na Kypru, že všechny štíty a misky, jež jeví dosti podobnosti se štítem Homerovým, pocházejí z téže dílny. Dílnu tu hledá Brunn na Kypru. Zde měli Foiničané svá skladiště, odkudž zboží aigyptské i assyrské rozváželi. Aby nebyli závislí na Aigyptanech a Assyřanech, zřídili si na Kypru své dílny, v nichž hotovila se díla vzorů podobných. Práci tuto vykonávali Řekové, kteří zde byli již dosti dlouho usazeni. Tak vyloží se zvláštní, smíšený ráz těchto výrobků. Řekové byli nuceni napodobovati cizí vzory, však znenáhla odchýlovali se od nich. Zejména členění prostoru jest myšlenkou jejich. A zase naopak působili Řekové již v VII. stol. na skulpturu assyrskou, jak patrně ze zbytků severního paláce v Kujundžiku.

IV. Utužení ducha hellenského. Staré zprávy vyprávějí o prvních umělcích řeckých: o Glaukovi z Chia a Theodorovi ze Samu. Staré bronzy, zejména nálezy olympijské, ukazují, že umělci řečtí jednak drželi se ustálených vzorů cizích, tak že jim zbývalo jen jemnější provedení podrobné, jednak že již vymýšleli nové vzory umělecké, což se jim ovšem tak nedařilo.

Velkou důležitost mají za doby této malby na vásách. Keramika kyperská neměla na vývoj řecké vlivu žádného. Však sloh dipylský vzdělával se dále; malíři měli sice před sebou vzory asijské, hlavně textilní, avšak přenášejíce je na vásy pozměňovali je, užívajíce vzorů rozličných a vytvářejíce z nich jakýsi celek. Postava lidská stává se i v jednotlivostech určitější (sloh asiatisující). Větší dokonalost pozorovati lze na vásách z Melu a Thery, zvláště pak z Rhodu, ač i tu jsou ještě stopy vlivů orientálních. Úkaz ten vykládá Brunn takto. Vásy prostého slohu geometrického a staršího dipylského spočívají na původním, čistě řeckém principu mathematickém. Tento princip dostal své oživení slohem asiatisujícím. Proto na There a Melu, a zvláště na Rhodu, kde byl styk s Asií častější, jeví se vliv tento více než na pevnině.

Také vásy korintské svědčí v značné míře o vlivu orien-

tálním, než pozorujeme zde již snahu, vymaniti se ze slohu toho. Kdežto na př. mnoho vás jest téměř přeplněno květy a růžicemi po způsobu koberců asijských, jsou mnohé těchto ozdůbek úplně prosty. Další pokrok značí komposice figurální. „Postavy nemají v plném smyslu něco představovati, nýbrž pouze znamenati“; vidíme na nich, jak „původní myšlenka umělce hledá si teprve příhodný výraz.“ Na votivních deskách korintských (*πίνακες*) živel orientální mizí již úplně; desky ty mají ráz úplně řecký a svědčí o volnosti a mnohostrannosti ducha řeckého.

Jest nápadno, že na pobřeží maloasijském nebyly nalezeny malované vásy. Jaksi náhradou za to jsou klazomenské sarkofagy z pálené hlíny, jež ozdobeny jsou malbami. Jsou mladší než korintské desky, vliv asijský silně ustupuje v pozadí. Vyznamenávají se hlavně správným propracováním forem.

Ke konci rozbírá Brunn některé větší obrazy na vásách, jako mísu s obrazem krále Arkesila a zvláště podrobně t. zv. vasu Françoisovu. Zde jeví se Brunn mistrem umění vykladatelského. Po té přechází k popisu památek, o nichž jen literární zprávy nám jsou dochovány, totiž k truhle Kypselové a k trůnu Apollona Amykelského.

V závěrku ukazuje Brunn, že umění řecké za celou tu dobu jeví se jednotným celkem. Jednota ona značí se: 1) v principu členění látek, 2) ve vývoji látek zobrazovaných (nejprve scény ze života skutečného, pak z minulosti; nejprve jednotlivé obrazy, pak složitě scény), 3) v poetickém pojmání celku. Naproti tomu propracování forem jest ještě nedokonale. I zde byl přirozený vývoj: linie — rostliny — zvířata — člověk. Umělcům v této době jedná se především o obsah: obrazy jejich jsou „písmo obrazové, ve kterém myšlenka úplně převládá a forma jen jest prostředkem k vyjádření myšlenky.“

Musíme býti Brunnovi vděční za toto v mnohých částech nové, a přece tak jednoduché vyličení archaického umění řeckého. Zde byly dosud názory nejrůznější, právě proto, že nepřihlíželo se k celku. Veškeré bádání další musí nezbytně vycházeti od názorů Brunnových, ať již je podporuje neb pozměňuje.

Kniha vyšla v úpravě stkvělé; obrazů jest 142, škoda jen, že jsou většinou drobné. Končíme vřelým přáním, aby dílo tak důležité v brzku bylo ukončeno. *)

Fr. Groh.

*) Autorovi nebylo bohužel dopřáno toho se dočkati; zemřel 23. července 1894. Dle oznámení nakladatelstva zachoval se v pozůstalosti Brunnově rukopis celého díla, jenž bude vydán v době nejkratší od Arnda.

Dva evangelistáře. Vydal Ferd. Menčík. (Podporou české akademie. S dvěma litografiemi. V Praze, nákladem vlastním 1893).

Kritických vydání staročeských textů máme dosud velmi, velmi málo. K nim zajisté nelze počítati p. Menčíkovy dvě památky dialektu východního, totiž evangeliář Seitenstettský a Vídenský, oba z konce 14. st., opsané z předloh starších. Vydání jest opatřeno obsáhlou předmluvou na str. I—XXVI., či vlastně rozpravou o staročeských evangeliářích. Vydavatel vychází od zásady, že z prvu překládána byla jen čtení nedělní a sváteční a že texty stsl. neměly na překlad vlivu žádného, anebo jen měrou zcela nepatrnou, z něhož zbyla jen jednotlivá slova: mír vám, rybitvy a j. (str. XXV.). Proti vydání textu nemáme co podotknouti, jesti záslužné. Vítány jsou také pod čarou uvedené parallelly z EvOl. k EvVíd. Co však chváliti nikterak nemůžeme, jest „slovník neobyčejnějších významů“, na str. 139—148. Nejen že to není slovník „neobyčejnějších“ výrazů, ale oplývá dlouhou řadou všelikých chyb a nevědeckým uspořádáním. Ku př.: až prý = quod. Jednou však jest quod spojka (str. 11) a podruhé zájmeno (str. 78). Slovník dále uvádí: cný m. čestný, dědictvo m. dědičstvo, kralivati m. králevati, mnostvo m. množství, ptactvie m. ptačstvie, vzděti m. vzdieti, zradce m. zrádcě. O staročeské jotaci nemá ani ponětí. Tak píše cizozemenín m. -mě-; děvice m. -cě, ulice m. ulicě, vřed m. vřéd, želeti m. žěleti atd. O jiných slovech ani neví, jak zněla v nominativu nebo infin.; byl prý stč. nom. drobetek (m. drobtek), kvašan (m. kvašenín), mišek (m. miešek), niče (m. ničso, -čse), níštěj (m. niestějě); infin.: huhliti (m. huhlati), hybėti (m. hýbatí), načřěti (m. načřietí), okřáti (m. okřietí), oživnúti (m. ožiti), pohřebsti (m. pohřěsti), poseděti (m. posiestí), sejiti (m. sjiti), zmřieti (m. zemřieti). Se rčením: v kury nevěděl si rady, podobně se slovesem poczyte, které vřadil pod „počitnú“. Některá slova nelze schváliti, jako dobávati. Tu jistě původně stálo dobývati. Taktéž chybou opisovače povstalo pokrtník z pokřurník, zabřěděnie m. zabřežděnie, zákonná z jalová. U i- km. píše všude na konci *t*: nápast, přežest a j. Slova jako kuor, duostojen nebylo třeba uváděti samostatně vedle dól atd. Podobně najdřevní, vědě a jiná některá byla by se vešla ku dřevní, věděti a pod. — Neuvedli jsme všech chyb, ale tyto postačí a postačilo by samotné *súti* — p. Menčík k particiipiu *ssúcích* utvořil infinitiv *súti* (m. *ssáti*! str. *súti* je = sypati) —, abychom si udělali pojem o nevědeckosti slovníka, který úplně kazí dojem celé knihy.

F. Černý.

Odpověď p. dru V. Flajšhansovi.

Pan dr. Flajšhans posuzuje v Listech filologických XXI. 372 Úvahu dra Vondráka: Die Spuren der altkirchenslavischen Evangelienübersetzung in der altböhmischen Literatur dotekl se i při této příležitosti na třech místech mého Slovníku. Mám prý pro zapřetíti doklad z bible, vypsáný z Jungmannova Slovníku beze všeho zevrubnějšího udání pramene. Flajšhans praví, že má (!) býti citát z rukop. evangelia Matoušova, ale že bychom ho tam marně hledali, že tedy nemám pro označené slovo vlastně žádného staročeského dokladu. Citát jest z rukopisné bible Mat. 9. 30. (Ms. Mat. 9. 30.). Fl. ho hledal a nenašel. Já ho také hledal v několika rukopisných biblích Musejní a Universitní knihovny, ale také marně. *) Zpravidla četl jsem na označeném místě pohrozil, někdy zapověděl. Ale z toho nevychází na jevo, že jest citát nepravý, jestiž ještě mnoho rukopisných biblí zde a mimo Prahu, do kterých jsme nenahlédli, a nevíme, z které z nich Jungmann toto místo vypsal. Jeho citáty bývají správný a nemáme tedy příčiny, proč bychom o správnosti právě tohoto výpisku pochybovali měli. — Na jiném místě chybně prý cituji pramen: Ps. ms. (Žalt. Klem.) 102. 4. místo 120. 3. Zde jsem nepochybil já, nýbrž Jungmann, z jehož slovníku i tento příklad převzat byl. Mimo to mi vytýká, že jsem u vzdřímání vynechal se. Ve třetím případě, který ku konci uvedu, ukázal F., že si i mých dokladů všímá, je-li mu to právě líbo a vhod, ale v tomto druhém případě toho neučinil. Kdyby to byl učinil, byl by tam (VII. 1093.) nalezl opravu a doplněk: „Vzdřímati se, dormitare. Ž. Klem. 120. 3. a 4. Zl' zesnú a dobří sě vzdřiemí. Št. Ř. 231. a“. F. měl i k tomuto dodatku zřetel svůj obrátiti, aby nevytýkal chyby, která byla již opravena. — Ve třetím případě uvádí na-proti Vondrákovi, který pro mý to = plat, mzda jen jeden příklad z mého Slovníku vypsal, z dodatků ještě jeden další z r. 1604. a dva dialektické. Mohl ještě jiné dodati z Arch. I. 452 (Mýto. I. 1096. b), Kn. drn. 113. (I. 1097. a) a z Evan. víd. (VI. 1060. a). Kromě toho uvádí jako další doklad také citát z Kn. rož. 10., ale nezmiňuje se o tom, že já též doklad také mám (I. 1096. b).

Kott.

* * *

K tomu odpovídám:

Pan professor Kott vytýká mým pravidlem neporozuměl; pokusím se tedy o širší výklad. Zároveň však připomínám, že v těchto Listech 374—375 nebylo mým úkolem opravovati chyby

*) Doklad vytčený je z rkp. Mat. (homilie na evang. Mat., v knih. univ. XVII. A. 4) str. 136.

ve slovníku jeho, nýbrž ukázati, že doklady p. dra Vondráka staročeské, vážené ze slovníku Kottova, „spolehly (dle slov písma) na třtinu a to ještě nalomenou.“

1. Napsal jsem: „doloženo [u p. Dra Vondráka]: in Kotts Lexicon werden noch einige Citate für zapřetiti angeführt, doch sämtlich aus der heiligen Schrift. In anderen Citaten hat es die Bedeutung von schliessen. Ale nahlédneme-li do Kotta, shledáme tam tři doklady novočeské (umělé archaismy) a jeden podezřelý z Bratří, marně bychom ho tam hledali. Kott opsal doklad ten z Jungmanna a vynechal řádku: citát má býti z rukop. evang. Matoušova.“

Vytýkám tedy: p. dr. Vondrák Kotta pro staroč. význam slovesa *zapřetiti* marně se dovolává, Kott nemá dokladů staročeských: mimo 3 novočeské má podezřelý doklad z Bratří [cituje totiž: zapřieti jim Kristus řka Br.]: podezřelý proto, poněvadž filologu zajisté bude *-řie-* u Bratří podivno, rovněž tak aorist a rovněž tak sloveso *zapřietiti*; a dokládám dále, že dokladu toho bychom také [u Bratří totiž] marně hledali. Odkud tedy je ten citát? I to vykládám a pravím: Kott opsal doklad ten z Jungmanna a vynechal řádku:

Jungmann totiž cituje: (V. 530^a)

zapřiety (t. zapřeti = <i>zapřetil</i> gim, <i>comminatus</i> est <i>Ms. Mat.</i> 9. 30, zapověděl gim pak tuze Gežjš , řka : wíztež ať nížadný o tom nezví <i>Br. ib.</i>	Z toho udělal Kott V. 219 zapřieti jim <i>Kristus řka Br.</i>
--	---

t. j. Kott, vypisuje z Jungmanna, vynechal [*comminatus* — tuze], místo *Je žíš* dal *Kristus* a ze dvou citátů Jungmannových (z nichž druhý pouze vykládá), udělal jeden z Br. a ten ovšem nikdo nenajde, ježto je evidentní skomoleninou ze dvou různých citátů Jungmannových.

Citat Jungmannův [*Ms. Mat.*] z rkp. evangelia Matoušova je správný; pravím tedy dále: citat má býti [t. j. označen, jako vybraný] z rukop. evang. Matoušova. Pan Kott hledal toho dokladu a nenašel, ježto neznal rukopisu; ale rukopisné evangelium Matoušovo je přec rukopis prázdný (popis obšírný u Dobrovského² 186—188, L. fil. VI, 228—230), že se divím, jak mohl Kott tvrditi, že místa toho nenašel: je to rkp. XVII. A. 4. univ. knih. a tam 136^a (str. 136, sloupec 1.) čteme: y zapřiety gym gezyř a rzka. Pan Kott patrně mé výtce neporozuměl.

2. Napsal jsem: „Autor [p. dr. Vondrák] dokládá: das vzdriemati se ist hier auffallend, da bei Kott nur ein Citat mit vzdřimati, und zwar ohne se aus dem Pass. erwähnt wird.“ Nebyl jsem povinen autoru uváděti citat ze Štítného, když jej sám uvádí; Kott také VII. 1093 nedí, že by to byla oprava k V. 1216. Šlo mi o opravu chyby p. dra Vondráka, pro niž dokládá se Kotta, a ne o opravu slovníka Kottova.

3. Napsal jsem: „jiný podobný případ je s *mýto* „da es sonst im Altböhm. in der Bedeutung merces selten ist. Kott citirt nur ein Beispiel“. Neuvedl jsem citat z Arch. I. 452, jelikož je to citat z — knihy rožmberské, *) ani z evang. vídeňského, ježto o něm p. dr. Vondrák dokazuje vliv staroslovenský; citat z knihy drnovské pak byl mi proto nevhodný, ježto je až z XV. stol., a ježto uvádím doklady své.

Šlo mi — opakuji — o vyvrácení mylných dokladů p. dra Vondráka; opravovati chyby ve slovníku Kottově mohl jsem jen potud, pokud na nich p. dr. Vondrák stavěl. Pokud svých chyb p. professor Kott obránil, ponechávám jeho vlastnímu uvážení.

V. Flajšhans.

*) O té totiž pravím (l. c. 375): „v knize Rožmberské zhusta...“ P. prof. Kott patrně nepoznal, že uvedené místo z Archivu je kniha rožmberská.

O p r a v a.

V čl. „O prosodii české“ vynechati třeba na str. 421 ř. 20 shora a na str. 422 ř. 7 shora jméno Řautenkrancovo.

P9. L5 894 V21

a39001

003365098b

8-72

